

598481

LUCAE TOZZI NEAPOLITANI

In Librum Artis Medicinalis

G A L E N I

ΠΑΡΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ.

In qua

Universa Medicina, etiam Chirurgica, in suos Canones
distributa, & juxta Veterum, ac Recentiorum in-
venta, quam dilucidè enucleata continetur.

Huic adjectum est Practicum Opusculum

DE RECTO USU

Sex Rerum Nonnaturalium, cunctis Rei Medicæ
Professoribus perutile simul, & necessarium.

OPERUM TOMUS V.

Nunc primùm in lucem editus,

NEAPOLI. M. DCC. X.

Ex Typographia Caroli Porpora, & Nicolai Abri.

SUPERIORUM PERMISSU, CUM PRIVILEGIO,

70821

LUCE TOVA

HEAPOTIANI

THE GREAT

G A L E N I

PARAPAZIKH AMERICAN

LE GOS

THE GREAT

THE GREAT

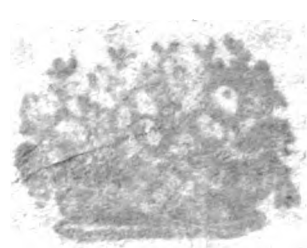
DE RECO USU

THE GREAT

THE GREAT

THE GREAT

THE GREAT

THE GREAT

THE GREAT

THE GREAT

T Y P O G R A P H U S
LECTORI CANDIDO

Uamplurimi fortassè erunt qui Libri bujus
vix titulo inspecto, ex eo solùm quod Ga-
leni nomen præferat, illum tanquam inu-
tilem, & tantum non perniciosum, pro-
sùs rejiciendum esse existiment. Eò enim
juniorum mentes inuolasse novarum rerum, præsertim
in Medicina, cupido, ut quidquid novitatem non
sapiat, inter inepta vulgò reponatur, & vetustiora
omnia Antiquorum virorum monumenta, tanquam
rancida, frivola, & nullius frugis, subsannatione,
& risu excipiantur. Verùm quamvis non inficier in-
numera esse in Recentiorum Medicina præclarissima
inventa; haud tamen negari potest non pauca quo-
que legi apud Veteres ejusdem Artis Professores, ad-
miracione maxime digna, quæque ipsis Neotericis fa-
cem veluti prætulisse videantur. Unus sanè sufficeret
apud Medicos accuratissimus, isque antiquissimus Pra-
cticus Hippocrates, cujus Aphoristicas sententias per

tot retrò secula receptas, & ratio ipsa, & quotidiana experientia solidissimas esse luculentissimè confirmavit. Sed & in Galeno ipso ii, quos novitatis nimium studium transversos non egerit, permulta sanè, quibus erudito Medico carere non liceat, certocertius admirabuntur. Quum itaque Clarissimus Vir Lucas Tozzi, ut antiquissimo inclytæ hujus Neapolitanæ Academiæ instituto obtemperaret, in Hippocratis Aphorismos, atque Galeni Artem Medicam locupletissima Commentaria digessisset, eaque multis ab hinc annis frequentissimos auditores, qui undique ad illum confluebant, publicè docuisset; (a) operæ pretium se facturum esse existimavit, si eadem exactiori lima perpolita typis traderet, atque Reipublicæ Medicæ perlegenda communicaret: Præsertim quum non solum inter horum Autorum monumenta selectiores, atque inconcussas doctrinas excerptisset, verum etiam illorum asserta Recentiorum Medicorum inventis, & saniori Philosophiæ semper accommodaverit. Hoc consilio septemdecim ferè ab hinc annis in priores quatuor Aphorismorum Hippocratis Libros Commentarios publici juris fecit, reliquos successivè editurus, nisi ab INNOGENTIO XII. Pont. Max. à cubiculo Medicus Romam accitus fuisset, atque eo in extrema senectute è vivis sublato, Hispaniam versus, rigidissima hyeme, pro CAROLI II. reparanda salute quàm citissime iter arripuisset. At quum in Italiæ finibus pientissimi Regis prematurum obitum, Europæ universæ funestissimum, accepisset, de redivis

(a) Ab usq; Anno 1680.

consilium coepit: quare post tot exantlatos labores do-
mum tandem concessit, ut in suorum, amicorum-
que complexu letam, pacatamque senectutem tradu-
ceret. Itaque non solum in tres reliquos Aphorismorum
Libros Commentaria, ut datam fidem liberaret, edidit,
sed etiam Interpretationem, quam Paraphrasticam A-
nacephalosis appellat, in Galeni Artem Medicam Me-
dicorum manibus nunc tandem tradendam cogitavit.
Hac igitur manuscripta cum blattis, & tineis pu-
gnantia nactus emendavit, auxit, atque in concin-
tiorum formam redegit: scilicet ut quae fortasse in
Galeno sunt effoeta, exucca, & prorsus insipida,
tot condimentorum suavitate preparata, gratissimum
sapore etiam nauseabundis stomachis asferre possint.
Frueatur igitur, Lector Candide, celeberrimi Operis om-
nibus numeris adfata Interpretatione: quod si Ope-
ris Autor ad captandum ~~non~~ quum nullas
habet illecebras; Autoris Paraphrasis ~~non~~ pellicies
modò, sed trahet. Vale.

GALENUS.

Anagr. put.

ANGELUS.

DISTICHON.

GALENUS nomen praefert, mihi crede, reverendum

ANGELUS, inverso nomine, nomen erit.

IN LAUDEM AUCTORIS.

Ob suam Illustrem, atque Elegantem Paraphrasin, &
Additionem ad **ARTEM MEDICAM** Galeni.

OCTASTICHON.

Luce, Galeni MEDICAE quod desit ARTI;

Arte, et Natura sufficit ipse tua.

Iliadem Medicam tuis addito in cortice claudis;

Atque nova illustras Iliade Iliadem.

ANGELUS, et GALENUS, id est. Huc instruis. Ergo

Angelicum superas ingenio ingenium.

Ille prius te informavit: Nunc perficis illum.

Sic Ars Galeni vincitur Arte sua.

* * * *Amicus Additissimus.*

* * * *Franciscus Coccioli.*

EJ UDE M.

DISTICHON:

Arti Galeni Medice si cetera desint;

Luce tua, LUCA, lucent; hoc satis est.

IN

IN LIBRUM ARTIS MEDICINALIS
G A L E N I

P R O O E M I U M .

HÆREBIT statim aliquis in ipso primo limi-
ne Tituli, & dolenter secum immurmurans,
simul unà demirabitur, quàm malè
tempus infumamus in Re pervetusta nimis,
& plurimum rancida; quàmq; inutiliter opera, ac stu-
dio abutamur, nostra hac præsertim ætate, in exponen-
da Arte Medicinali Galeni, quàm ipse, vel Senex, &
obliviosus, vel Ephebus, inexpertus, & ineruditus,
tumultuariè, ac minùs physicè compilavit. At fileat is,
quicumque fit, nec ardeat talia comminisci, aut de
Galeni diligentia, ac sedulitate, tam perperam opina-
ri.

A

ri.

ri. Equidem in hoc Opere universam ille Medicinam, Methodo sanè compendiaris, facillique, accuratissimè contractam, ob oculos Tyrõnibus exhibuit, atque Sanitatis, Morbique Naturam, & Differentias; itemque Signa, & Causas, quemcumque statum Corporis Humani Conservantes, Præserves, Curantes, cum congruenti Auxiliorum Syntaxi, exactissimè retulit, & disertissimè examinavit; ut proinde nemo se Medicum haberi posse credat, nec quidquam, aliqua laude dignum, in Medicinâ faciendâ, consequi posse speret, qui non omnem operam in bujus Operis lucubrationem impenderit. Neque verò, pro niâ virili deerit, quin omni ex parte sim Vobis gratificaturus, curiosiora seligendo, minusque in Scholis, hucusque memorata, pro ut occasio tulerit, declarando, atque ad Praxim Medicam conferentiora, ex Recentiorum inventis, suo cuique loco adaptata, copulando, ac denique vetustiora, & infructifera, in meliorem frugem convertendo, logicalibus questiunculis resectis, atque omissis. Satagite igitur, Patrophili studiosissimi, quibus scilicet Medicina ritè perdiscenda cordi est: Certè bis allaborasse non pigebit.

Antequam autem Rem ipsam attingamus, baud inutile existimavi, nonnulla breviter præmittere, veluti totius Operis Prolegomena.

Inscribitur opus hoc in Græcis exemplaribus Τῆχον ἰατρικῆν, idest, Ars Medicinalis. Ab Arabibus verò, & Latino-barbaris, deducto pariter à Græcis nomine,

ap-

3

appellatur *Μικροχρησ*, seu *Ars Parva*, eo quòd *Univerſa Medicina*, veluti per *Epitomen*, in hoc opere ſit contracta.

Ejus *Autor* *Glaudius Galenus* eſt, natione *Græco-Aſiaticus*, patria *Pergamenus*, (a) qui acri ingenio præditus, & in cunctis naturalibus *Disciplinis verſatiffimus*, in philoſophando nulli addictus, ſed in omnibus liber fuit. Hanc autem libertatem ſparſim in ſuis operibus profitetur, adeò ut nulli ſectæ inherens, omnes *Antiquiores impugnaverit*. Sic *Platoni*, *Ariſtateli*, *Chryſippo*, *Eraſtrato*, *Archigeni*, *Aſclepiadi*, *Theſſalo*, aliisque infinitis contradicit; imò neque ipſi *Hippocrati*, quem ceteroqui ſummoperè veneratur, uſpiam parcit. *Adverſus ſectarios inſuper vehementer invehitur*, eosque vocat *ſervos*, & *libertinos*, atque ejuſcemodi doctrinam *Tyrannicam*, & *confuſionis plenam*: quamobrem, 8. de compoſ. Medicam. per loca, ſub initio habet: Quod ſemper dico, etiam nunc proloquar, nimirum perſuaſum me habere, quòd difficillimum ſit ad veritatem revocare eos, qui ſectæ alicujus ſervituti ſe addixerunt: etenim falſæ opinionēs, animos *Hominum præoccupantes*, non ſolum *ſurdos*, ſed & *cæcos* faciunt, itaut videre nequeant, quæ aliis conſpicuè apparent. Et 6. epidem. comm. 2. t. 25. Neq; in *Hippocratis ſolùm ſcriptis*, ſed & in aliis omnibus *Antiquorum libris* obſervo;

A 2 ut

(a) Qui *Galen*i Vitam fuſè deſcriptam deſiderat, legat illam præ cæteris per *Io: Martinum Euſtachium Gambatenſanum Medicum* collectam, & editam *Neap. 1577.*

ut non temerè quæ quisque ipsorum dixerit , approbem , sed experientia , & ratione , verum ne , an falsum sit , quod scripserunt , examino . *Se liberum quoque profiteretur lib. 2. de Simplicibus , & veritatem omnibus rebus prætulisse ait . Idem etiam confirmat lib. de libris propriis , 2. Meth. cap. 5 : 3. de loc. affect. cap. 2. & alibi pluries . Attamen jactabundus aliquandò gloriatur , se posse extempore , pro re nata , de quacumque Secta dicere , nec rationum penuria posse convinci , ut præsertim fatetur cit. lib. 3. de loc. aff. cap. 2. , ubi hæc habet : Ego verò re ipsa , & publicè , & privatim , apud eos videlicèt , qui Sectam quamlibet à me discere cupiebant , ostendi , in omnium Sectarum scientia (ne majus quidquam dixerò) me esse posthabendum nemini : Quòd si uni Sectarum patrociniùm ferre velim , quamvis extempore , ac pro re nata , dicendum fuerit , haud tamen facilè ab aliquo convinci me , rationum penuria , patiar . Se quoque in omni secta instructum , non solum citato loco , sed alibi pluries confitetur , potissimum verò lib. de sectis ad eos qui introducuntur , lib. de opt. sect. ad Thrasybulum , & lib. de Plenitudine cap. 9. & lib. 8. Meth. cap. 3. ; quin imò de his multa volumina se composuisse testatur lib. de libris propriis . Hinc discant veri Galeni Sectatores , quomodò in Rebus Medicis se gerant .*

Num autem prima , vel ultima vite sue etate , Librum hunc conscripserit , controversi solet . Et quamvis aliquibus visum sit fuisse illum , cum primùm Rei Medice

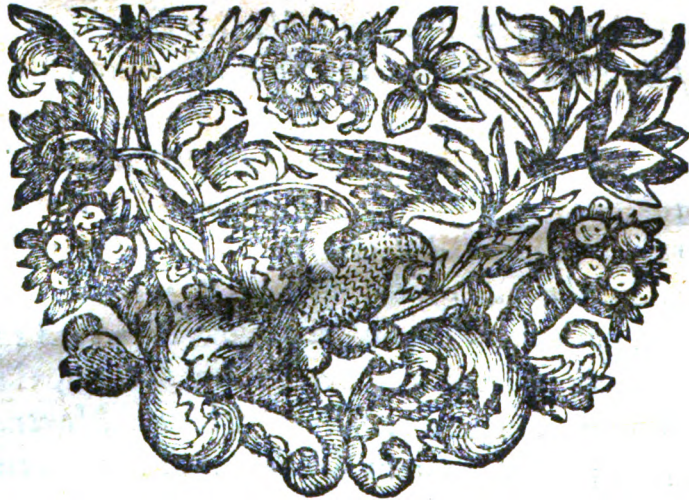
dice ipse operam navaret, adeoque in Juventute compositum; veri similis tamen est ab eodem jam Senes, fuisse memoriæ gratia, compilatum. Cum. n. senes immores evadant eorum, quæ per anteriores ætates didicere, consultum proinde visum Galeno fuit, per id temporis compendiariam Medicinam describere, ut facilius secundum capita eorum, quæ alibi fusissimè edocuerat, recordaretur. Ni quoque dicere velimus, hunc Librum in gratiam potius Tyronum fuisse ab eodem jam Senes, & post alia numerosiora volumina editum, ut nimirum veluti Prodromus ad penitiora Medicæ facultatis penetralia subeunda, & facilius perlustranda, deserviret. (a)

Unicus hic Liber est, sed ab Interpretibus, atque Expositoribus, potissimum à Turisano, in tres, non incongrua divisione, dissectus est. Siquidem in Primo Corpora Salubria, Insalubria, & Neutra in suis differentiis explicantur. In Secundo, Signa ad eadem internoscenda referuntur. In Tertio demum, Causse, tum Salubria Corpora conservantes, tum Neutra preservantes, vel in meliorem Statum reducentes, tum denique Insalubria, seu Morbosa curantes, latissimè enarrantur; cum Salubre, Insalubre, & Neutrum, de Corpore, de Signo, & de Causa dici possit, ut ex Logicis deducitur. Hinc nedum Tyronibus, sed & in Re Medica diù exercitatis, magno usus, maximoque

emo-

(a) In fine hujus Operis recenset Galenus, quæ ante istius libri lectionem prænosci debeant, unde videtur hic in ultima ætat: composuit.

emolumento esse, Commentaria super eos tradere, cunctis bonarum literarum Academiis hucusque creditum, est, & gravissimi sane Doctores in eisdem exponendis insudarunt, cum exinde Univerſa Medicina, tum Theoretica, tum Practica enucleata recolligatur. His ergo prælibatis ſingula nunc, ſingulorum librorum Capita, percurramus, ſua cuique adjecta Paraphraſi, Leonicensi verſionem proſequentes.

7
LUCÆ TOZZI

IN ARTEM MEDICINALEM

G A L E N I

ΠΑΡΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΚΕΦΑΛΕΩΣΙΣ.

LIBER PRIMUS

C A P. I.

Quot numero Doctrinae, ac de Definitivæ dignitate.

T E X T U S,

Tex. I.

*Res sunt omnes Doctrinae, quæ ordini inda-
rent. (T.2.) Prima quidem ex notione finis,
quæ per resolutionem fit: Secunda ex com-
positione constat earum, quæ ex resolutione
fuerunt inventa: Tertia ex definitionis dis-
solutione, cui nunc incumbimus. (T.3.) Licet autem hujuscemodi
doctrinam appellare, non tantum definitionis dissolutionem, sed
& explicationem, ut nonnulli vocarunt, vel resolutionem, vel
divisionem, vel (ut nonnulli alii) explanationem, vel expositio-
nem,*

nem, ut alii. (T.4.) Conati sunt & Herophiliorum quidam talem facere doctrinam, quemadmodum Heraclides Erythreus: Conati sunt, & eam, quæ per compositionem & ipsi Herophilii, & quidam Erasistrati sectatores, & Atheneus Attaleus. Neminem tamen ante nos eam, quæ oritur à notione finis, scripsisse comperimus; ex qua omnes artes via quadam, atque ordine, constituuntur: sed illam quidem alio pertractavimus loco. (T.5.) Hic verò Definitivam faciemus doctrinam, quæ quantum ab ea, quæ ex resolutione consistit, & dignitate, & ipso docendi ordine linguatur, tantum & ad totius compendium, & ad singulorum memoriam præstare invenietur: sufficienter. v. facillimè memoria commendantur ex Definitionis dissolutione universa; quoniam totius Artis capita in se optima Definitio complectitur, quam quidam substantialem vocant, ex adverso distinguentes aliis, quæ notionales appellantur; illæ siquidem ab his, quæ accidunt rebus definitis, hæ verò ab ipsa essentia constituuntur. (T.6.) Elaborata autem est à nobis particulatim, & in pluribus conscripta tractatibus, totius Medicinæ contemplatio, quibus uti quis possit ad triplicem doctrinam. Nunc verò Definitivam aggrediemur, ~~hæc verò~~ apponentes; quod solum Capita, & quedam ~~conclusiones~~ Conclusiones eorum, quæ alibi latius sunt demonstrata, nunc à nobis dicentur.

P A R A P H R A S I S

S Ex Capita priori huic Libro attribuuntur. Et in primo quidem totius Operis proœmium continetur, quo Galenus Doctrinarum ordine procedentium numerum Trinum esse ait, illasque mox enumerans, subdit: Primam esse ex notione finis, quæ per Resolutionem fit: Secundam ex Compositione eorum, quæ ex resolutione fuerunt inventa: Tertiam ex Definitionis explicatione, ejusque membrorum dissolutione; atque huic tamquam reliquis compendiosiori, & ad singulorum memoriam maximè conferenti in præsentiarum incumbere pollicetur. Pro tribus autem Doctrinis,
eres

tres Methodos intelligit, quibus tradi, addiscique solent universæ Disciplinæ, quarum Prima Resolutiva, græcè Analytica appellatur, atque in ea, supposita finis notione, inquiruntur simul, & declarantur ea, quæ ad finem ipsum consequendum requiruntur. Qua methodo usus est idem Galenus *lib. de Constit. Artis Medicæ*, ubi præsupposita notione finis Medicinæ, qui est Sanitas, ea deinde inquit, quæ ad Sanitatem consequendam sunt necessaria. Secunda Methodus vocatur Compositiva, græcè Synthetica, & hæc opposito procedit ordine; nam quemadmodum (inquit hoc loco Manardus) Resolvere est à Compositis ad Simplicia ire, ità Componere est à Simplicibus, retrogrado gressu, ad Composita ferri: Quam Compositivam Methodum servavit Aristoteles in tradenda Naturali Philosophia; siquidem à primis, & simplicibus Principiis ad principiata, & composita procedit, ut in suis Libris de Physico Auditu. Tertia Methodus Definitiva nuncupatur, græcè Horistica, atque hæc ex Definitionis in sua membra dissolutione, sive particularum Definitionem constituentium explicatione, divisioneque, eoque procedit, ut tandem perveniat in totius rei propositæ cognitionem.

Cum præterea singulas Disciplinarum Methodos, ex tribus enarratis doctrinis declarasset, subdit, Definitivâ ante ipsum usos esse Herophiliorum nonnullos, idest Herophilii sectatores, inter quos potissimum Heraclides Erythræus. Compositivam verò fuisse aggressos ipsos etiam Herophilios, & quosdam ex Erasistratæis, atque Athenæum Attaleum, qui Princeps fuit eorum Sectæ, qui Pneumatici vocabantur, eo quòd universa pulsibus contingentia ad Spiritum plenitudinem, aut vacuitatem retulerint, quorum meminit idem Galenus *4. de differ. Pulsuum cap. 14.* Nullum autem ante ipsum, Medicinam, per Methodum Resolutivam, quæ oritur ex notione Finis, scripsisse concludit, *tex. 4.*

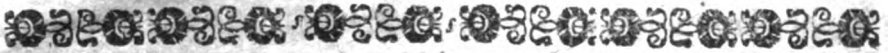
Jam nunc Definitiva Methodo se usurum pollicetur, eamotus ratione, quam *textu 5.* affert, quoniam tametsi De-

B

finitiva

fnitiva Methodus à Resolutiva dignitate superetur, cum ex doctrina Platonis in *Philebo*, is, qui benè scit dividere, seu resolvere, similis sit Deo, & Divisio ab aliquo Numine inventa sit: cui subscribens idem Galenus 1. *de Arte Cur. ad Glauc. cap. 1.* Veteres inquit Medicos ob Methodi Divisivæ inscitiam turpiter in errores incidisse; (a) illam tamen longè admodum brevitæ præcellit, atque ad singulorum memoriæ, superat: siquidem Definitiva Methodus ad totius Medicinæ comprehensionem, particulariumque recordationem valde commendabilior est, & ut ipse inquit, *totius Artis capita optima Definitio* (sive Essentialis sit, sive etiam Expositiva, ut vult Turisanus) *in se complectitur*. Hinc rectè concludit Vallesius, Methodum Resolutivam, ad inveniendum, Compositivam, ad docendum, & Definitivam, ad memorandum esse optimam.

Claudit postremò Proœmium, primumque Caput Galenus, inquiens, fusiores tractatus Medicinæ, atque elaboratam, elucubratamque ejus contemplationem in aliis suis Operibus absolvisse; hic verò solum Capita, & quosdam veluti *Conclusiones* eorum omnium, quæ alibi latius demonstrata fueres, referre velle. Et hætenus de primo Capite.

C A P U T II.

Quid sit Medicina.

T E X T U S:

(T.7.) **M**edicina est Scientia Salubrium, & Insalubrium, & Neutrorum. Nihil verò differt, & si quis loco insalubrium, agrorum dixerit. (T.8.) Nomen verò scientiæ

(a) Laudat in hoc Galenus Mnesitheum Atheniensem, atque ob id nemini peritæ secundum vocat, cod. loco.

ria communius, non autem propriè accipere oportet. (T.9.) Salubre autem, & Insalubre, & Neutrum, unumquodque tripliciter dicitur: hoc quidem ut Corpus, hoc autem ut Causa, hoc verò ut Signum. Etenim Corpus, quod sanitatem natura suscipere aptum est, & Causam, qua eandem efficere, vel conservare, & Signum quod potest indicare: hæc omnia Salubria Græci appellare consueverunt. Eadem ratione & susceptiva morborum Corpora, & eosdem efficientes, conservantesque Causas, & Signa indicantia, Insalubria vocant: Nec aliter Corpora Neutra, Causas, Signave dixerunt. (T.10.) Et secundum quidem primam rationem, atque præcipuam Causarum salubrium, est Medicina Scientia, propter eas autem, & aliarum, secundo quidem loco insalubrium, & tertio neutrarum. Et post has eodem modo Corporum primo quidem, & hic salubrium: secundo loco insalubrium: tertio neutrorum. Itidem de Signis dicendum. In actionibus autem prima quidem est Corporum cognitio, qua habetur ex Signis, post hæc earum, qua in ipsis sunt, inventio Causarum.

P A R A P H R A S I S.

CUM in tradenda Medicina Definitivam Methodum servaturum se Galenus antecedenti Capite spondisset, nunc ut stare promissis, Medicinæ Definitionem assignans, inquit: *Medicina est Scientia Salubrium, Insalubrium, & Neutrorum.* Quæ Definitio, sive ipsius Galeni sit, sive potius Herophili, ut refert idem Galenus tum libro *Introductorii cap.6. (a)*, tum libro *de Sectis cap.1.*, tum demum *6. de san. tuend. cap.2.* videtur tradita per Genus, & Differentiam; unde teste eodem *c. libro Introduct.* cunctis ferè post Hippocratem proba visa est. Genus .n. continetur sub *Scientia*, quoniam per hoc convenit Medicina cum reliquis Scientiis, seu Disciplinis: Differentia verò designatur sub verbis illis:

B 2

Sal

(a) Licet hic falsò Galeno adscribatur.

*Salubrium, Infalubrium, & Neutrorum, quorum considera-
tio ad solam Medicinam pertinet.*

Verùm ex hac Definitione tres majoris momenti diffi-
cultates emergunt enucleandæ. Prima proponitur à Car-
dano *lib. 1. Medicar. Contradict. tract. 1. contrad. 4.*, qua ni-
mirum ratione Galenus in hujus Operis titulo *Artem* dixe-
rit Medicinam, hoc autem Capite eandem Scientiam desi-
niet. At ab eodem Cardano solvitur: quia Titulus à ma-
jori; Definitio verò à præstantiori parte desumitur: Constat
autem Medicam Disciplinam secundum majorem sui partem
Practicam esse; Unde motus etiam Hippocrates *1. apher. 1.*
Artem longam illam appellavit. Secunda difficultas ab Ex-
positoribus proponitur super hoc textu, præsertim autem à
Manardo, Sclano, & Vallesio, eaque est, quod Galenus vi-
deatur sibi ipsi contradicere: vix enim dixerat Medicinam
esse Scientiam, cum deinde statim subdat, Scientiæ nomen
non propriè, sed communiter accipere oportere. Cui diffi-
cultati (omissis aliorum responsionibus) congruenter respon-
det Sanctærucius *Opusc. de Natura Medicina cap. 2.*, quod
Medicina non propriè Scientia dicitur, comparata Natu-
rali Philosophiæ, quæ tammodò per experientias, &
singularium observationes perficiatur, reductis universali-
bus principibus ad particularia; quin universa Medicina com-
pletur duabus partibus, Theoricam scilicet, & Practicam;
unde licet secundum partem Theoricam verissima Scientia
dici possit; secundum partem Practicam tamen à puritate
Scientificæ declinat: quamobrem non propriè Scientiam Ga-
lenus illam intelligi oportere dixit: atque hinc Aristoteles
3. Cali 1. 61. omnes Artes, Scientias vocat effectivas. Ter-
tia difficultas proponitur ab Averroë *1. & 6. Collect. cap. 1.*,
quod assignata Definitio minimè congruat Medicinæ, cum
careat Differentia; quippe consideratio Salubrium, Infa-
lubrium, & Neutrorum ad Naturalem Philosophum, non
ad Medicum pertineat. Sed eidem occurrit idem Sanctæru-
cius *eadem opusc. cap. 3.* quod Philosophus consideret quædam

sanitatem in abstracto, Medicus verò, ut naturalem passionem Corporis humani, & vel conservandam, vel restaurandam.

Post traditam Medicinæ Definitionem prosequitur Galenus propositæ Definitionis membra in alias, & alias partes, divisionis ope, discindere: atque Salubre, Infalubre, & Neutrum, quæ tres erant partes Herophileæ Definitionis alia in membra diffecari; atque unumquodque eorum trifariam intelligi, videlicet de Corpore, de Signo, & de Causa, adeo ut in universum novem Capita resultent, Corpus nempe Salubre, Infalubre, & Neutrum; Signum Salubre, Infalubre, & Neutrum; Causa Salubris, Infalubris, & Neutra; cum hoc tanten discrimine, quod Corpus dicatur Salubre, quia Sanitatem naturâ suscipere aptum est: Salubre Signum, quod eisdem Sanitatis sit indicativum: Salubris demum Causa, quod eandem efficere, vel conservare valeat. Eademque ratione Infalubris, & Neutralitas, alio modo de Corpore, alio de Signo, & alio modo prædicentur: de Corpore, ut susceptivo: de Signo, ut indicativo: & de Causa, ut Effectiva, vel Custoditiva. Hinc Sclanus *hoc loco*, allata divisio Salubris, Infalubris, & Neutrum, in Corpus, Signum, & Causam, est Analogi in sua significata, cum Salubre, Infalubre, & Neutrum analogicè de Corpore, Causa, & Signo prædicentur, quia non dicuntur de vno, sed ad unum, per attributionem, nempe ad Corpus, quod est principale Analogatum, cum ipsum propriè dicatur salubre; Causa verò, & Signum, salubria vocentur, quatenus Salubritatem in Corpore efficiendi, demonstrandiq; vim habent. (a) Verum hæc ad Logicos demandentur.

Horum autem tractandorum ordinem ita statuit: in prima quidem ratione, seu in intentione, locum primum esse Causarum, secundum Corporum, tertium Signorum; in
actio-

(a) Salubre se habet vt Bonum, quod prædicatur de omni ente ex Arist. 5. metaph.; & Gal. etiam salubre, infalubre, & neutrum æquivoçè prædicari de his aic.

actione verò, seu exequutione, primum locum esse. Corporum, quæ nosci debent, deinde Signorum, quibus illa dignoscuntur, ultimum locum esse Causarum, seu Remediorum inveniendorum, quorum ope illa conservantur, vel reficiuntur: idque iuxta commune effatum Philosophorum: *Quod est primum in intentione, est ultimum in exequutione.* Atque hic ordo servandus proponitur à Galeno in hoc Opere, ut superius est notatum. Quæ verò hic ab Expositoribus disceptantur de mente Galeni, quid voluerit per *primam rationem*, & quid per *actionem*, seu *exequutionem* intelligere, cum supervacanea, & inutilia penitus existimem, nihilque profus conferant ad rem nostram medicam consultò prætermittimus, ne tempus inutiliter teramus in Logicis, aut Metaphysicis speculationibus, quarum nullus fructus in Medicina. Et hæc quod ad Secundum Caput.

C A P U T III.

*Quot modis dicatur Effectivum, Indicativum,
& Susceptivum.*

T E X T U S.

(T. 11.) **S**ed quoniam & Effectivum, & Indicativum, & Susceptivum, dupliciter unumquodque dicitur, hoc quidem simpliciter, hoc verò ut nunc, nosse oportet amborum esse Medicinæ Scientiam. Ipsum verò simpliciter duobus dicitur modis, & quod semper, & quod ut plurimum, de quorum utroque Medicina pertractat. (T. 12.) Neutra verò, & Causa, & Corpus, & Signum, & quod simpliciter dicitur, & quod ut nunc, tripliciter unumquodque appellatur, hoc quidem quia neutrius contrariorum est particeps, hoc verò quia utriusque, hoc verò quia aliquando hujus, aliquando illius. Horum au-

rem ipsorum secundum, rursus duobus dicitur modis, aut quia utrumque contrariorum ex equo participat, aut quia aliquando plus alterum. (T. 13.) Est vero, & in tota Definitione, si verba animadvertimus, ambiguitas quadam, quam & ipsam dissolvere oportet. Cum enim dicitur Medicinam esse Scientiam, & Salubrium, & Insalubrium, & Neutorum, significatur, & quòd omnium particularium, & quòd quorundam, & quòd qualium. Sed omnium quidem indefinitum quoddam est, atque impossibile, quorundam diminutum, atque artificio carens: Qualium verò artificiosum pariter, atque sufficiens ad omnia Artis particularia, quod etiam dicimus in Medicina definitione comprehendi. (T. 14.) Primum igitur de Corporibus dicere aggrediemur qualianam sint, & Salubria, & Insalubria, & Neutra: post hæc de Signis, & Causis differemus.

P A R A P H R A S I S.

Pæfens Caput quatuor in Textus ab Expositoribus dividitur, quoniam in eo quatuor edocet Galenus. Primum, quod effectivum, indicativum, & susceptivum; hoc est, Causa Salubris, Insalubris, & Neutra: Signum Salubre, Insalubre, & Neutrum: Corpus Salubre, Insalubre, & Neutrum, aut sunt Simpliciter talia, aut talia ut Nunc, & sub utraque differentia à Medicina considerari debent, quæ ut sanitatem custodire, & Morbum, quoad possibile est, abigere melius possit, omnem Corporis constitutionem, & absolutam, & secundum quid, pervestigare debet; ipsumque sive Corpus, sive Signum, sive Causa, quibus Salubritas, Insalubritas, aut Neutralitas competit, dupliciter quoque, alia divisione, intelligi possit. Vel n. semper est tale, hoc est simpliciter Salubre, Insalubre, & Neutrum; vel ut plurimum. De quibus Differentiis inferius agemus.

Quid autem significet particula *Simpliciter*, & *ut Nunc*, dubitari hoc loco solet. Et quidem Aristoteles 1. *Elenchor.* cap. 4. & 2. *Topicor.* in fine, *Simpliciter* inquit, illud intelligi, quod

quod absolutè , & sine ulla additione , vel conditione , tale est : quemadmodùm de Cygno absolutè dicimus , quod sit simpliciter albus ; de Æthiope verò , solùm secundùm dentes . Unde Simpliciter salubre erit , quod sine adjectione tale est ; & salubre ut Nunc , sive secundùm quid , illud ex eodem Aristotele dicetur , quod tale est cum adjectione , seù determinatione . At vero juxta doctrinam Galeni , tum *cap. sequenti* , tum *1. de Temperam. cap. 6.* ex animadversione Sclani , *1. Artis Medicæ. comm. 11.* , Simpliciter dicitur , quod absolutè , & à Natura salubre est ; ut Nunc verò , vel secundùm quid , quod propter adscititias causas salubre fit . Vel meliùs dicas coherentè eidem Galeno , quòd Simpliciter salubre sit , quòd nedum absolutè , & à Natura est , verum etiam quod comprehendit actum , & aptitudinem ad sanitatem : actum quidem , seù perfectam sanitatem ; aptitudinem verò non solum ad salubriter operandum , sed etiam ad persistendum , ac perseverandum in sanitate , ob naturale robur , quod à radice Nativitatis nactum est , resistendi scilicet Causis ægrotare facientibus . Salubre verò ut Nunc , seù secundùm quid , licet actu sanum sit , quia tamen ejus sanitas non est absolutè perfecta , neque cum robore à radice Nativitatis , adeoque non habet efficacem vim resistendi Causis infalubribus , propterea non habet aptitudinem ad persistendum in sanitate , sed ab illis facilè superatum infirmatur .

Docet insuper Galenus *Simpliciter* dici pariter duobus modis : *Semper* scilicet , & *ut Multum* , seù *ut Plurimum* , que in græco Codice notantur per *διαπαντός* , & *ἐπιπολύ* : (a) Et quamvis ferè communiter explicent *Diapantos* per *Semper* tale , quod toto Vitæ tempore , & *Epitopoly* per *Multum* , quod majori ex parte ejusdem Vitæ tale perseveret ; Foroliviensis tamen , Argenterius , Sclanus , & Santorius rationabiliùs contendunt , per *Diapantos* , & *Epitopoly* ,

(a) *Diapantos* , *Epitopoly* ,

poly, nil aliud intellexisse Galenum, nisi gradus quosdam perfectionis, aut imperfectionis, in eadem ratione Salubris, Insalubris, & Neutrius simpliciter; itaut *Diapantos* non semper, sed omninò, ac prorsus tale, in quacumque temporis differentia, significet; *Epitopoly* verò, non multum, sed magna ex parte, seu ferè tale sonet; Unde Corpus simpliciter salubre *Diapantos* erit optimè temperatum, optimèque constructum; *Epitopoly* verò salubre, quod ab optima tum temperie, tum structura parum recedit; quamobrem illud fortiter resistet Causis ægrotare facientibus; hoc verò non tam fortiter. Moventur hi Authores ex eo potissimùm, quia differentia divisiva non dextruunt rationem generis, sed eandem retinent, ac perficiunt: atqui *Diapantos*, & *Epitopoly* sunt differentia Salubris, Insalubris, & Neutrius simpliciter; igitur retinere debent, & non dextruere, naturam ipsius; sed Salubre, Insalubre, & Neutrum simpliciter illud est, quod absolutè, & seclusa omni temporis determinatione tale est; ergo differentia illius, nempe *Diapantos*, & *Epitopoly*, non possunt tempus determinare, vel ut semper, vel ut multum.

Afferit secundò Galenus differentias Neutrius Corporis, Causæ, & Signi, atque Neutra tum Simpliciter, tum ut Nunc, tripliciter dici posse. Primò ut Neutrum sit, quod Neutrius contrariorum est particeps, sive per negationem, utriusque extremi. Secundò quod utraque extrema participet, sive per participationem utriusque extremi. Tertiò, quod aliquando est particeps unius, aliquando alterius.

Amplius, subdividit Neutrum, quod particeps est utriusque extremi, in alterum, quod ex æquo extrema participat, & alterum, quod aliquando plus unius, quàm alterius extremorum.

Sed hic grave litigium exoritur inter Aristoteleos, & Galenicos. Illi enim cum Aristotele omninò negant Corpora Neutra. Isti contra cum Galeno firmiter affirmant. Nos utrosque concilians dicimus, Aristotelem considerasse Sanitatem in

abstracto, quatenus forma putatur distincta à Corpore, atq; adeò indivisibilis, non suscipiens magis, & minus, & ut mera æqualitas est, referens contradictionem cum ægritudine, tamquam inæquali. Galenus verò consideravit Sanitatem in concreto, sive in individuis, illamque non punctualem, & infestilem, sed latitudinis capacem, adeoque magis, & minus susceptivam. Cùmque non omnia individua saluberrima sint, aut insaluberrima, sed in medio latitudinis Sanitatis versentur; idcirco Neutra illa appellavit, qualia præfertim esse dixit Corpora imbecillia, convalescentia, senilia, atque ad ægritudinem contrahendam proclivia; ut docet libro ad *Thrasymbulum* cap. 4. & 5. de *san. tuend.* cap. 3. Sed de hac re fusiùs infra.

Hinc non temerè quis putet inutilem omninò futuram ejuscemodi Neutorum considerationem; nam cùm ex alibi dicendis, Medicina tota ferè quanta est, correctiva sit, nec eodem modo Corpora tractari debeant, propterea oportebit exactè perpendere dispositiones, constitutionesque Corporum corrigendorum, & sive recessus sensibiles sint, sive insensibiles, à salubritate; & ubi conservatio, aut præservatio, ubi verò curatio exercenda sit; sicut pariter in quibus detrahere, reficere, aut adjicere oporteat.

Solvit tertio Galenus ambiguitatem quandam, quæ in assignata definitione occurrere poterat: Num scilicet Medicina, quæ dicitur Scientia salubrium, insalubrium, & neutrorum, intelligenda sit omnium salubrium, aliquorum, an qualium: atque non esse Scientiam omnium particularium salubrium, cum hæc sit indefinita, & indeterminata, adeoque impossibile sit posse singula percurri: neque esse Scientiam aliquorum, aliter esset diminuta, & inartificiofa, cùm Scientia de omnibus in universali agere debeat: Erit igitur Scientia qualium. At quid per qualia ipse intelligat, multi multa commentantur, ut legere est apud Argenterium, & Sanctorium. Verùm omissis aliorum responsionibus, duæ videntur probabiliores. Prima est Turisani in *Commentario*

hu-

hujus loci, afferentis Galenum per qualia intelligere universalia, cum Scientia sit universalium; quo circa idem Galenus subdit, Scientiam qualium esse artificiosam simul, & sufficientem ad omnia Artis particularia, sub ea tamen ratione, qua talia sunt. Altera est Sanctorii, qui inhærens doctrinæ Aristotelis 5. *metaph. cap. 14. de Quali*, putat qualia à Galeno intelligi differentias omnium Prædicamentorum, cum nullum detur Prædicamentum, quod non sit particeps Salubris, Insalubris, & Neutrius status: Modò Differentia ab Aristotele, & Porphirio definitur id, quod prædicatur in *Quale quid*.

Quartò demum, eum ordinem Galenus inquit se servaturum, ut de Corporibus primùm, deinde de Signis, & ultimo loco de Caussis edisserendum sit: quod in posterum exactissimè præstabit.

CAPUT IV.

De Corpore Salubri.

TEXTUS,

(T. 15.) **S**alubre Simpliciter Corpus est, quod ab ipso Nature ortu bonam habet temperaturam in Simplicibus & primis particulis, atque in his, quæ ex illis componuntur, Instrumentis, est commensuratum. Salubre verò Nunc, est Corpus, quod in præsentem est sanum: est verò & hoc, eo tempore, quo sanum existit, bonam habens temperaturam, & commensurationem, non tamen optimam, at sibi propriam. Ipsius verò Salubris simpliciter corporis tale quidem est semper id, quod est optima temperie præditum, ac maximè est commensuratum: ut multum autem, quod à constitutione optima non valde admodum deficit.

P A R A P H R A S I S.

A Ssignatis Corporum differentiis, incipit nunc Galenus de Corpore Salubri, ejusque differentiis pertractare: cumq; superius illud dividerit in Salubre Simpliciter, ut Nunc, ut Semper, sive omninò, & ut Multum, sive magna ex parte, singulorum propterea Naturam in hoc Capite declarat.

Primum inquit, Corpus Simpliciter Salubre illud esse, quod ab ipso Naturæ ortu, seu ab ipsis generationis principiis, bonam habet temperaturam in Simplicibus, & primis particulis, atque in his, quæ ex illis componuntur, Instrumentis, seu partibus organicis, est commensuratum. Et quidem ut Sanitas sit optima, & Corpus Simpliciter Salubre dicatur, debet à naturali, insitoque principio tale esse, quod potentiâ, & aptitudine valeat sanas, & salutare operationes exercere, ad differentiam ejus Salubritatis, quæ adventitia, & acquisitiva vi talis observatur in Corpore Salubri ut Nunc. Hanc autem optimam, insitamque Sanitatem in duobus consistere ait, nempe in bona temperatura Simplicium, primarumque Corporis partium, & in commensuratione, compositione, seu structura Instrumentorum, sive partium organicarum, quæ ex eisdem similaribus particulis componuntur: qua in re contradicit Aristoteli, qui 5. *physicorum* tex. 17. Sanitatem in sola quatuor qualitatum symmetria reponere videtur. Ostendit autem Galenus tum 1. *de San. tuenda* cap. 5., tum *lib. de optima Corporis constitutione*, hanc solam temperaturam ad Sanitatem constituendam non sufficere, quia Corpus potest esse benè temperatum, & tamen agrotare ob vitium formationis, aut in magnitudine, aut in numero, aut in situ partium, & similibus. Sed nec reverà Aristoteles putavit Sanitatem solummodò consistere in temperatione primarum qualitatum; quandoquidem in *Problematis*, ut etiam adnotat hoc loco Sanctorius, meminit alterius conditionis requisitæ ad Sanitatem, nempe stru-
tura

Auræ, atque ibidem memorat ægritudines partium organicarum: quod confirmat pariter ejus Commentator Averroes 5. *physicor. tex. 57.* & 5. *metaph. t. 10.*

At hic dubitare contingit, cur Galenus omiserit tertiam conditionem alibi à seipso memoratam perfectæ Sanitatis, nempe Continuitatem; cum Corpus, ut sanum sit, non solum benè temperatum, meliusque constructum esse oporteat, sed etiam optimè in suis partibus unitum, continuatumque: de qua continuitate ne quidem verbum hic facit Galenus; unde videtur in docendo diminutus. Verùm huic difficultati plenè satisfaciunt Turisanus, & Manardus; siquidem Corpus ab ortu Naturæ benè temperatum, benèque constructum, necessariò erit quoque exactè unitum; nam impossibile est infantes oriri cum unitate partium soluta, sine aliqua intemperie, aut mala compositione.

Dubitari ulterius potest, num Galenus ad perfectam Sanitatem, & ad Corpus simpliciter Salubre requirat Temperiem, quam iuxta illius hypotheses nuncupant in Scholis Ponderalem; an verò solum Justitiam. At unicuique vestrum perspectum esse puto, Justitiam solum ab eo exigi, cum Ponderalem Temperiem Galenus non agnovit; inquit enim 1. *de San. tuenda cap. 5. in fine: Qui Ponderalem Temperiem admittunt, disputant de re, vel nunquam planè visa in Animalis Corpore, aut si aliquando visa est, ne minimum quidem tempus durante.* Itaque juxta mentem illius Justitiam intelligenda est, cujus tantum naturaliter similes partes capaces sunt, utpotè quæ illarum exigentiæ maximè conformatur.

Quoniam verò hoc loco Galenus Sanitatis, ejusque conditionum, & præsertim Temperiei, meminit; solent, arrepta hinc occasione, Interpretes latissimè de his agere. At cum unusquisque vestrum, ex nostris Thesisibus, ut reor, hæc optimè calleat, solum generaliora quædam hic ex illis memoriâ repetam, in cognitionem Temperierum, quantum scilicet ad eorum, quæ inferius dicturi sumus, intelligentiam, satis esse poterit.

Pri.

Primarum Particularum Similariū inter se ritè, rectè-
 que contextarum, pro suis quibusque operationibus obeun-
 dis, debitam, convenientemque constitutionem, primæ-
 vam Salubritatis, & congruæ Temperaturæ basim esse, per-
 que eas irriguo Sanguinis, aliorumque liquorum Corpo-
 ris accessu, quo particula ipsæ primæ turgeant, vigore-
 tur, & nutriantur, perfectam Sanitatem constitui, alibi à
 Nobis dictum est. Qua enim ratione primæva illa stamina,
 & rudimenta partium Corporis, in ovariis fœminarum præ-
 jacta sunt, & masculeo deinde semine fœcundata, fermenta-
 tioni, & motui subjiciuntur, mox etiam à circumfluente
 Sanguine vigorantur, & adolefcunt; ità planè Temperies in
 Animalibus, eorumque Salubritas emergit, firma nimirum,
 ac valida, vel contra debilis, & lubrica, pro varietate
 prædictarum conditionum, ad earumdem particularum con-
 stitutionem concurrentium: Unde ex complexu, & combi-
 natione illarum bona, vel mala, validiori, aut languidiori,
 Corpora exurgunt, benè, vel malè complexa, temperata,
 & constructa, fortia, & robusta, vel contra languida, &
 debilia: calida, vel frigida, laxa, & mollia, seu humida,
 stricta, fixa, ac dura, seu sicca dicta. Hæc autem omnia va-
 ria esse possunt, ac multiplicia, pro vario statu Corporum
 generationem ipsam promoventium, & nedum secundum
 totum, sed etiam secundum partes, principaliora viscera
 potissimum componentes, quo nimirum tempore ova in fœ-
 minis progignuntur, perficiuntur, & maturescunt, aut
 cum à semine masculeo fœcundantur, atque in motum fer-
 mentativum, pro vita, & operationibus vitalibus dispo-
 nuntur. Sic non rarò accidit à Parentibus, cæteroqui in ha-
 bitu validissimis, filios gigni debiles, molles, & valetudi-
 narios; quia nimirum, quo tempore stamina illa primæ,
 & rudimenta Corporis prædisponuntur, languor, laxi-
 tas, ac ineptitudo aliqua ex parte alterutrius generan-
 tis, forte fortuna implicari, & commisceri contingit: ità
 quoque Parentum infectiones, & hæreditariorum mor-
 bo-

borum luem in filios transfundi experimur :

Sed & in idipsum valde cōferre solet sanguinis pro nutri-
 catione fœtus in Utero, in partes ejuldem affluentis, bona,
 vel mala dispositio, qua deinceps etiam vigere magis, vel
 ex adverso labefieri, illas toto tempore gestationis evenit ;
 unde compertum utero gerentes, prava victus ratione usas,
 plerumque filios propignere imbecilles, & facilè lapsuros in
 ægriitudines, licèt hi in meliorem statum non rarò reducantur
 à lactis conditione meliori, salubriorique, ut propterea
 adscititiam saltem salubritatem deinceps nanciscantur, facta
 nimirum in primæva illa partium habitudine non levi exinde
 emendatione, correctioneque. Atque hinc, insitam, innatam,
 ac primævam illam partium constitutionem, irriguo, ac influente
 sanguine fotam, Temperaturam, à primo Naturæ ortu habitam
 appellabimus; ab adscititiis, & adventitiis Causis, alimentis
 scilicet, potibus, aëris incolatu, exercitiis, cæterisque
 similibus inductam, nuncupabimus Adventitiam, & per
 atatum mutationes acquisitam: & quidem calidam, vel
 frigidam, humidam, aut siccam, pro Sanguinis habitudine
 varia, & in suis partibus vivifica, & auctifica, magis,
 minusve præpollente: quam si fortem, ac robustam, debilem,
 & languidam, laxam, & mollem, firmam, labilem, aut
 aliter nuncupare quis velit, per nos licebit. Salubritates
 autem, aut Insalubritates exinde provenientes, Modos
 appellabimus, quibus scilicet quo pacto partes Corporis,
 totumque Corpus ipsum, se habeant, & num benè, vel malè,
 in suis operationibus se gerant, & sive in uno, sive in
 alio genere deficiant, ut in ægriitudinibus evenit, de
 Oeconomia Corporis, eiusque Statu, Naturali, aut Morbo-
 so, judicium faciemus. Quare Sanitas dicetur Modus Corporis
 benè se habentis in prædicta partium Constitutione; Mor-
 bus verò ex adverso, Modus ejuldem malè se habentis
 in eadem, sive secundùm unam, sive secundùm plures præ-
 dictarum conditionum, quia Bonum ex integra causa, Ma-
 lum ex singulis defectibus. Hac profectò ratione ambages
 illas,

illas, & Scholasticorum tricas in exponendis Temperierum Naturis, facili negotio evitamus, quippe qui ex qualitatibus elementaribus dictis, quas vocant primas, inter se invicem commistis, illas eruere adnituntur, proindeque innumera- bilibus difficultatibus circumventi, easdem implicant potius, quàm explicent.

Neque verò hinc quis Nos temeritatis insimulet, quòd Veterum dogmatum doctrinam deserentes, novam, in temperamentis enucleandis, rationem prosequi, atque in medium proferre ausi simus, cum cæteroqui supremos reconditæ Philosophiæ apices illi fuerint affecuti, & quidquid boni in naturalibus disciplinis apud nos pervestigatum existat, ab Antiquis sit derivatum. Nam in rerum naturalium pervestigatione, quòd tempora à primæva Mundi ætate magis recesserunt, eò quoque pervetustiora, ac proinde sapien- tiora, dicenda sunt, veluti novis, novisque continenter inventis locupletata, cum longiori, diuturniorique vario- rum experimentorum auxilio: eo quòd semper, semper- que Veterum, excogitatis alia, & alia innumerabilia experi- menta, improbo labore, assiduoq; studio, in cunctis discipli- nis elaborata, atque elucubrata, Rationi magis conformia, & in Veri cognitionem deducentia, succedentibus ætatibus, à Recentioribus adjecta sint.

Sed liceat hinc transcribere, quæ jamdudum in Prælectio- ne habita Anno 1694., cum in publico Archigymnasii Nea- politani Agone, de probandis, stabilendisque Medicæ facul- tatis Professoribus, à Regiis Senatoribus, ac studiorum Mo- deratoribus consuleretur, ut eosdem ad Recentiorum inventa, & excogitata, grato supercilio suscipienda, persuade- rem, in medium post alia protuli: *Isti quippè (nempe Re- centiores) ajebam, Medicinam non contraxerunt, sed am- plificarunt, non deturparunt, sed illustrarunt: Et si cætera Fa- cultates omnes non exiguum incrementum nostra ætate à Re- centioribus susceperunt, cur est, quòd Medicam Facultatem, ejuscemodi beneficio defraudari patiamur? Sic Pictura, & Scul- ptu-*

ptura quantum profecerint nostris temporibus, & à Recentioribus sint exposita, nemo est, qui nesciat. Optica, Dioptrica, & Catoptrica in conficiendis, & poliendis conspiciliis, mirum quantum excreverint; unde factum, ut remotissima quaque, & inconspicua, vicinissima, & magna molis videantur, aliisque innumera in speculis planè admirabilia. Architectura Nova Militaris longè admodum antecellit Antiquam, ut propterea munimenta Recentiorum præstantiora sint munimentis Veterum. Geometria beneficio Analyseos, seu Algebrae, quam vocant Speciosam, ea invenit, quæ impossibilia Veteribus credebantur. Astronomia penitus innovata est; nam orbes Planetarum, qui solidi à Veteribus ponebantur, à Recentioribus fluidi observati sunt. Venus, & Mercurius, qui circa Tellurem volitari credebantur, nunc observantur circa Solem revolvi, easdemque phases pati, quas Luna, ut proinde falcata, dimidiata, & gibbosa subindè compareant. Ante Solis faciem Maculae detectæ sunt Veteribus ignota, quæ spatio quatuordecim dierum totum discum solarem percurrunt. Mars, qui Concentricus putabatur, adèd à nobis quandoque recedit, ut ferè invisibilis evadat. Ita quoque Satellites Jovis, & Comites Saturni, qui nulli erant apud Antiquos, jam nunc beneficio Telescopii à Recentioribus sunt detecti. Sed de Geographia quid dicam? in ea Novus Orbis detectus est: Zona Torrida, quæ inhabitabilis putabatur, jam habitabilis inventa est: Antipodes, qui imaginarii dicebantur, nunc revera sunt, & alia sexcenta. Sed neque solum in cæteris disciplinis Novitates admirandæ inventæ sunt, sed in ipsamet facultate Medica, præsertim ex structura Humani Corporis, in quo nuper detecta est Sanguinis circulatio Veteribus Medicis ignota: inventa sunt Vasa lactea, & lymphica, Glandulæ lumbares, intestinales, subcutaneæ, usus Felle, & Cystis felleæ, Ovaria in Uteris Fœminarum, textura varia Pulmonum, Renum, Cerebri, Testium, & alia plurima, quæ longum satis foret hic singulatim enarrare. Unde Thomas Bartholinus insignis nostri temporis Anatomicus, postquam ter Anatomem suam reformasset, coactus fuit nunc postremo

mò illam penitus renovare . Id ipsum etiam factum, non sine summo humanorum Corporum beneficio, in usu Medicamentorum, qua undequaque perfectiora, quantoperè Medicinam illustraverint, non est quod multis suadeam. Quàm minus sanè temporis, & laboris impendisset Galenus, si sciisset ex Vino Spiritum elicere: Agnovit ille quidem latere in Vino substantiam quandam tenuem, volatilem, & spiritalem, sed illam extrahere nesciuit: cùm tamen nostra aetate non solum à Pharmacopœis, verùm etiam à Femellis quibuscumque, nedum ex Vino, sed à cæteris quibuslibet liquoribus, immò etiam ex rebus durissimis, extrahantur spiritus, tinctura, olea, & similia. Quamobrem jure optimo dixit Seneca Epist. 64. Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Et scitè admodum Lactantius lib. 2. divin. instit. cap. 7. sua tempora cum vetustioribus comparans, scriptum reliquit: Nec quia nos illi, (idest Veteres) temporibus antecesserunt, sapientia prævalent, quæ si omnibus equaliter datur, occupari ab antecedentibus non potest. Quare cùm sapere, idest veritatem, querere, omnibus sit innatum, sapientiam sibi adimunt, qui sine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis, pecudum more, ducuntur. Sed hoc eos fallit, quòd, Majorum nomine posito, non putant fieri posse, ut aut ipsi plus sapiant, quia minores vocantur, aut illi desipuerint, quia Majores nominantur. Facit in hoc idem quod Martialis cecinit lib. 5. suorum Epigrammatum epigr. 10. ad Regulum, de Poëti Veterum iuz tempestati comparata.

Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur?

Et sua quod rarus tempora lector amat?

Hi sunt invidia nimirum, Regule, mores,

Praferat Antiquos semper ut illa novis.

Sic veterem ingrati Pompeii quarimus umbram,

Et laudant Catuli Julia templa Senes.

Ennius est lectus, salvo tibi, Roma, Marone,

Et sua riserunt secula Mæoniden.

Rara coronato plausere theatra Menandro,

Norat

Norat Nasonem sola Corinna suum.
 Vos tamen, ò nostri non festinate libelli.
 Si post fata venit gloria, non propero.

Libet etiam hic referre, quod idem Martialis in Vaceram quendam, qui Martialem in numero laudatorum Poëtarum ponere recusabat, quia mortuus non esset: argute scripsit:

Miraris Veteres, Vacerra, solos,
 Nec laudas nisi mortuos Poëtas.
 Ignoscas, petimus, Vacerra; tanti
 Non est, ut placeam tibi, perire.

lib. 8. epigr. 69.

Et multò antea Horatius, de poësi sui temporis cum poësi Antiquorum collata, scripsit, Epist. 1. lib. 2.

Si, quia Græcorum sunt Antiquissima quæque
 Scripta, vel optima, Romani pensantur eadem
 Scriptores trutina; non est quod multa loquamur?
 Nil intra est Oleam, nil extra est in Nuce, duri.
 Venimus ad summum fortuna: pingimus, atque
 Psallimus, & lætamur Achivis doctius unctis.
 Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
 Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus.
 Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
 Perfectos, veteresque referri debet? an inter
 Viles, atque novos? excludat jurgia finis.
 Est vetus, atque probus, centum qui perficit annos.
 Quid? qui deperiit minor uno mense, vel anno,
 Inter quos referendus eris? veteresne poëtas?
 An quos, & præsens, & postera respuet ætas?
 Iste quidem veteres inter ponetur honestè,
 Qui vel mense brevi, vel toto est junior anno.
 Utor permissio; caudæque pilos ut equina
 Paulatim vello, & demo unam, demo etiam unum;
 Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
 Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis:

D 2

Mi-

Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.

Convenit & his Plinius junior, *epist. 2. lib. 6.* ubi: *Sum ex iis, inquit, qui mirer Antiquos, non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio, neque enim quasi lassæ, & effæta Natura est, ut nihil jam laudabile pariat.*

Quare sapienter apud Græcos in proverbium ductum est: *Secundæ cogitationes primis sunt Sapientiores.* Verumtamen nil proinde fit, ut Veteribus, vel minimum, hac in re derogemus. Hi namque divinum hoc Medicinæ opus, veluti magnum Deitatis simulacrum, præjectis primùm fundamentis, ad æthera postmodum evexere. Recentiores verò multigena armillarum, gemmarum, & torquium varietate, mirificè subinde exornarunt, ut propterea utrisque simul ingens laus tribuenda sit, quoniam unam, eandemque Medicinam illustrare, & plurimum locupletare conati sunt, Chymix scilicet, & Anatomies beneficio. Non est igitur ut in Recentiores tam dirè Nostrates invehantur.

Estò autem hæc ita se habere opinemur, quia tamen ex sanguine, aut vigente, aut deficiente, promotò, vel præpeditò, in suo motu, fermentativo, vel locali, calor, aut frigus in Animalibus exoritur; ut in posterum in verbis Galeni, pro expositione Temperierum, confusionem evitemus, retinebimus inveteratum, & jam pridem receptum in Scholis loquendi usum, de calido, frigido, humido, vel sicco Corporis, & Partium temperamento, dummodò illud emergere intelligamus ex varia sanguinis irrigantis, & circumfluentis conditione, tam secundùm partem illius vivificam, quàm per auctificam, vitam, & nutritionem in Corpore promoventis, de quibus alibi dictum. Quamobrem adnotare hinc operæ pretium existimavi, me in his dumtaxat Authoris mentem fideliter exponere voluisse, & ubi melius visum fuerit, in saniolem sensum revocare, licèt in plerisque aliis modò à propria, modò ab illius sententia, declinaverim.

Quoniam verò indicia Simplicium Temperierum inferius ex Galeno erimus relaturi, hic breviter etiam animadvertendum

tendum putavimus, nullibi ipsum simplices Temperies rebus assignasse, sed perpetuò compositas. Voluisse autem hoc loco Simplicium Temperierum notitiam præmittere, ut ex istarum cognitione facilius Tyrones in Compositarum agnitionem deducerentur, combinatis simul duarum qualitatum inter se invicem commistarum indiciis; cùm cæteroque impossibile videatur, unam tantummodò simplicem qualitatem in compositis Corporibus exuperantem invenire, non statim alià simul in consortium contractà.

Sed & neque Temperamenta Corporum, ex prævio solum qualitatum, vicissim refractarum, complexu, aut commistione, re ipsa exoriri putavit, sed illa ab humoribus in sanguine prædominantibus deduxit; unde Cholericæ, Sanguinea, Phlegmatica, & Melancholica sæpissimè nominat. Quin & nos alibi, deductis undequaque argumentis ex saniori philosophia, ejuscemodi combinationes refutavimus, quæ nunc referre super ledeo, ne sermo hic in longius, quàm par sit, protrahatur. Sat solum erit memorare, cuncta, quæ ad temperamenta ex combinationibus primarum, ut vocant, qualitatum, referuntur, à varia sanguinis, & partium Corporis conditione, atque textura, constitutionem, ac habitudinem variam, pro ipsarum operationibus, efficiente, facillimè deduci posse; & quidem calidum, vel frigidum, humidum, aut siccum temperamentum, pro ut Sanguis, vel magis, vel minus vividus, floridusque erit, atque ex diversa partium solidarum constitutione, ac textura, bene, vel malè repurgatus, itemque à suis impuritatibus, fortasse ex cibo contractis, secretus: Quamobrem calor, frigus, siccitas, humiditas; vel potius magis, minusve calidum, magis, minusve humidum Corpus, in suis partibus exurget. Hæc enim veluti effectus sunt nostris sensibus manifestiores, per quos corporum habitudines, & constitutiones facilius innotescunt: quin & à Sanguine ipso vegeto, suaque parte vivida, floridaque præpollente, cunctasque partes corporis convenienter irrigante, vivificanteque, calidum illud appella-

pellamus; ab eodem verò minus vivido, & à parte sui glutinosa aliquantulum refracto, nominamus frigidum, seu minus calidum: Sic quoque humidius, ac mollius, siccius, ac durius, à sero ejusdem exuperante, vel deficiente, aut etiam constipato. Atqui ista omnia progressu etiam ætatum variari cōtingit, vel sponte Naturæ, ab ipso sanguinis circulantis dispendio, vel à fermētis viscerum attenuatis, aut infractis, ut pariter ex incolatu vario, diversoq; alimentorum, & potuum usu, exercitiis, aliisq; similibus, in ipso vitæ decursu permutatur; ut patet.

Sed & aliud quid insuper præadvertendum hoc loco superest, quòd qui me ad hæc scribenda impulerunt, se præsertim exoptare sunt professi, ut loquutione Medicis magis familiari, in hisce Expositionibus uterer, nulla tam exacta purarum dictionum ratione habita, satisque esse, si quæ adhibentur docendi formulæ, apud Commentatores Galeni, Avicennæ, aliorumque, reperirentur: propterea, ut illis satisfacerem, qui rem hanc ornatiùs, quàm deceat, tractari nolunt, ceu torrentis impetu, me quoque rapi, permittere sum coactus.

Sed revertamur unde digressi sumus. Quandoquidem Galenus superius in *textu* 15. dixerat, Salubre Simpliciter Corpus esse illud, quod ab ipso Naturæ ortu bonam habet temperaturam in Simplicibus, & primis particulis, atque in Instrumentariis est benè commensuratum, difficultas non levis exindè oritur, num revera Corpus Simpliciter Salubre ab ipso Naturæ ortu tale esse debeat. Et dubitandi occasionem præbuere nonnulli, non levibus argumentis permoti. Inquiunt enim, ad constituendum Corpus Simpliciter Salubre, sufficit bona temperies partium similarium, & melior organicarum structura, sive hæc ab ipso naturæ ortu fuerint, sive progressu temporis acquirantur. Insuper potest Corpus ex generatione non sanum simpliciter, mutatione temporis, & ætatis evadere simpliciter sanum, potissimum si congrua utatur victus ratione, ad meliorem, & salubriorem statum seipsum reducens, quemadmodum pluribus etiam insinuat Galenus

lenus 3. lib. hujus Operis: Denique Corpus non optimè sanum leviter si ægrotaverit, potest curationis ope, non solum sanari, sed etiam ad optimam sanitatem reduci, quæ sanitas non erit à primo naturæ ortu, cum inducatur in tempore; igitur Galeni assertio non erit universaliter vera.

Verùm his non obstantibus, dicendum Salubre simpliciter ab ipso naturæ ortu tale esse debere, quia id non denotat solum circumstantiam temporis, sed potius modum inhærendi in subiecto, hoc est firmam inhæsiōem, perfectamque Sanitatis habitudinem: siquidem Salubre simpliciter, ut superius notavimus, & ostendit latè hoc loco præcæteris Foroliviensis *quest. 6.*, debet habere sanitatem fixam, stabilem, & exquisitè perfectam, quæ nimirum vim habeat plurimum resistendi causis ægrotare facientibus, imò persistendi in salubritate, optimarum operationum radice: Cumque hæc optima Corporis constitutio opus Naturæ sit, non Artis, propterea Galenus illam expressurus dixit, ab ipso ortu, sive ex generatione esse.

Hinc modò facillè fit satis obiectionibus mox propositis. Et quidem primò impossibile videtur, quòd Corpus bene temperatum, optimèque constructum, à nativitate tale non sit, cum salubritas ista perfectissimum inhærendi modum in subiecto dicat, qui neutiquam ab Arte, sed omninò à Natura proficisci potest, præsertim quia Ars refarcit, non efficit, aut producit sanitatem; quare jure optimo Corpus absolutè, seu simpliciter Salubre, ex generatione, sive à Naturæ ortu esse dicitur. Quod præterea subditur, Corpus simpliciter non sanum mutatione ætatis, & adhibitis convenientibus remediis, absolutè sanum fieri, falsum omninò est; quoniam nunquam poterit introduci in eo Sanitas cum habituali aptitudine ad persistendum in sanitate, & ad fortiter resistendum causis ægrotare facientibus; unde si fortasse in meliorem, salubrioremque statum reducatur, acquirat solummodò sanitatem actualem, & meliorem respectivè, non absolutè: id quod docet *sequenti lib. 3.* Galenus, & Nos suo

suo etiam loco probabimus . Postremò Sanitas , quæ curationis ope restituitur , dicitur resarcita ; non ingenita ; siquidem Sanitatis absolutæ productio , non Artis , sed Naturæ opus est . Concedimus tamen usu medicamentorum Corpora quandoque in ægritudinem lapsa , postquam convaluerint , meliorem statum acquirere , nunquam verò absolutè salubrem , sed solùm respectivè salubriorem ad tempus prægressum , vel ad præcedentem ætatem ; quin morbi ex conformatione , malaque structura orti , vel nihilum , vel leviter adhuc post longum tempus , & per ætatum mutationem tolluntur , ut patet in iis , qui malam pectoris , aurium , aut oculorum conformationem à nativitate contraxerunt .

Docet secundò in hoc Capite Galenus , Corpus Salubre ut Nunc , esse illud , quod in præsentī sanum est , atque per id temporis , quo sanum existit , bonam habet temperaturam , & commensurationem , non tamen optimam , at sibi propriam . Quod hinc ostendit , duas in universum conditiones esse ad Salubre Corpus , ut Nunc : primam quidem in præsentī sanum sic , sive quòd habeat solùm actum , seu Sanitatem , non tamen perfectam , hoc est cum aptitudine ad resistendum illis , & cum resistantia ad causas ægrotationis . Alteram verò , quòd prædicta Sanitas in præsentī non sit , est tamen propria , seu accommodata ad ætatem . Hinc experimur plerosque , etiam à natura , languidam constitutionem , lubricamque sanitatem sortitos , cum ea tamen citrà ægritudinem , toto vitæ tempore , perseverare ; servatâ scilicet exactâ in sex rebus non naturalibus ratione : cujus Constitutionis fatetur Galenus seipsum fuisse *quinto de san. tuend. cap. 1.*

Tertio , quoniam Salubre simpliciter diviserat in *διὰ παντός* , sive , omninò , & *ἐπιτοπὸν* , sive *magna ex parte* , idcirco considerans Salubre *Διὰ παντός* , illud esse inquit , quod omninò , seu exquisitè tale est , quòdque optima temperie est præditum , optimèque commensuratum . Salubre verò *Επιτοπὸν* , quod à constitutione optima non admodum

rece-

recedit, deficit tamen aliquantulum ab ea. Unde patet, etiam ex Galeni mente, Salubre *Diapantos*, & Salubre *Epi-topoly* differre perfectione, & majori, vel minori vi, in resistendo causis ægrotare facientibus, non verò tempore; ut super ius dictum.

CAPUT V.

De Corpore Insalubri.

T E X T U S.

(T. 16.) **I**nsalubre verò Simpliciter est Corpus, quod ab ipso ortu Naturæ, vel in consimilibus partibus malam habet temperaturam, vel in instrumentariis incommensurationem, vel utrumque vitium. Insalubre verò Nunc est Corpus, quod eo tempore, quo tale dicitur, ægrotat; neque obscurum est, quod & hoc ipsum eo, quo dicitur tempore ægro- tans, vel in consimilibus malam habet temperaturam, vel in instrumentariis incommensurationem, vel utrumque. Est verò & semper Insalubre, quod ex ipso Naturæ ortu, vel pessimam habet temperaturam in simplicibus, & primis particulis omnibus, vel aliquibus, vel his, quæ obtinent principatum, vel in instrumentariis incōmensuratissimum existit. Similiter autem in his, vel omnibus, vel in aliquibus, vel illis, quæ obtinent principatum. Ut multum verò Insalubre est Corpus, quod ab hujus quidem vitio recedit, nondum tamen mediocritatem attingit.

P A R A P H R A S I S.

Explicatâ Naturâ Salubris Corporis cum suis differen- tiis, progreditur Galenus ad expositionem Corporis

E

Insa-

Infalubris, & illud quidem Infalubre *Simpliciter* esse inquit, quod ab ipso Naturæ ortu, vel in Similaribus partibus malam habet temperaturam, vel in Organicis malam commensurationem, seu structuram; vel etiam utrumque vitium patitur, ubi tria specialius notanda occurrunt.

Primum, quod quemadmodum in definienda Natura Corporis Salubris *Simpliciter* dictum fuit, illud ab ortu Naturæ tale esse debere; ita quoque Infalubre *Simpliciter* ab ortu Naturæ infalubritatem contrahere oportere, cum oppositorum eadem sit ratio.

Secundum, quod Infalubre *Simpliciter*, ut tale sit, necesse non est, ut utrumque vitium, nimirum malam temperiem in similaribus partibus, malamque structuram in organicis unâ simul patiatur, sed satis est, si alterutrum horum subeat: in quo differt Natura Salubris Corporis ab Infalubri: Salubre enim convenit cum recto, & bono, ex Aristotele 5. *metaph. text. 10.* Bonum autem, & rectum, ex integra causa est, Malum verò ex *singulis defectibus*; ita pariter Salubre tum bonam temperiem in Similaribus, tum optimam commensurationem in Organicis partibus exquirat, cum ex aggregato ambarum exoriatur; at Infalubre congruens cum malo, ad singulos harum conditionum defectus emergit: cujus rei non ignarus Galenus, usus est particula disjunctiva, *vel*, ut patet ex textu.

Tertium, quod licet Infalubre *Simpliciter* Corpus utrumque dictarum conditionum vitium referre possit, & quod sit intemperatum, sitque etiam incommensuratum; hoc tamen si daretur, esset omnium Infalubrium pessimum. At verò sicut Salubre *Simpliciter*, & omninò, vix mente concipi potest; ita Infalubre *Simpliciter*, & omninò, inter viventia erit irreperibile. Atqui hoc Infalubre Corpus utrumque vitium involvens à Sanctorio Infalubre *Simpliciter* *Diapantos* dicitur; Infalubre verò, vel in similaribus solum, vel in organicis partibus deficiens, appellatur Infalubre *Multum*, sive *Epitopoly*.

Ani-

Animadversione autem dignum est, quòd sicuti Salubre Corpus *Simpliciter* illud dicitur, quod firmam, stabilemque Sanitatem possidet, cum aptitudine resistendi causis ægrotare facientibus; ita è converso, Insalubre *Simpliciter* Corpus intelligitur illud, quod a nativitate perexiguam, vel nullam habet potentiam resistendi causis prædictis, ita ut ex quacumque, etiam levissima causa, in ægritudinem incidat, fiatque Insalubre *Nunc*, seu actu ægotans.

Exempla vitiorum, quæ hoc loco memorantur in contemperatione partium Similarium, notissima sunt: si nimirum plus justo incalescant, tepeant, algeant, obrigescant, mollescant, obdurentur, laxentur, contrahantur: quamvis vix fieri possit, ut ipsæ solum afficiantur, & lædantur, illæsis, & non affectis unâ simul Organicis, quæ ex illis componuntur; nec à calore, aut frigore, aliave Simplici intemperie offendi possint, sine vitio alicujus causæ materialis, undè Intemperies illa proveniat, ut speculanti patebit. Vitiolorum verò ex mala conformatione Organicarum ab eodem Galeno recensentur: si quis cum magno capite oriatur; si porus felleus non ad jejunum intestinum, sed ad ventriculum pertingat; si ventriculus rotundus sit, septi transversi motum impediens, & respirationem interturbans, atque alia hujus generis.

Transit ulterius Galenus ad explicandum Corpus Insalubre *ut Nunc*, illudque esse inquit, quod eo tempore, quo tale dicitur, ægotat; idest, vel malam subit in similaribus partibus contemperationem, vel malam structuram in organicis, vel utrumque; ut propterea, quod est Insalubre *Simpliciter*, hoc est habet ineptitudinem ad diutius resistendum causis ægrotare facientibus, si præter ejusmodi ineptitudinem, actualem ægritudinem incurrat, fiet Insalubre *ut Nunc*: ægotare autem dicetur, vel quia in similaribus particulis sensibilem intemperiem patitur; vel quia in organicis incommensuratum, seu malè constructum evadit, putà in quantitate, numero, situ, figura; vel etiam quia

atrumque vitium subit, juxta ea, quæ nuper dicta sunt.

Insalubre præterea *Diapantos*, sive *semper*, & omnino est, quod ex ipso Naturæ ortu, vel pessimam habet temperaturam in simplicibus, & primis particulis, aut omnibus, aut aliquibus, & præsertim principalibus dictis: vel in organicis est pari ratione incommenuratum, pessimèque constructum. *Uo multum* verò, seu *magna ex parte*, *Epitopy* Insalubre est, quod ab hujus quidem vitio recedit, sive non adeò vitiosum est, ut *Insalubre Diapantos*, mediocritatem tamen nondum attingit, idest non pervenit ad statum *Neutrius simpliciter*, quod est Medium inter *Salubre Simpliciter*, & *Simpliciter Insalubre*.

CAPUT VI.

De Corpore Neutro.

T E X T U S.

(T. 17.) **Q**uoniam verò & Neutrum Corpus tripliciter dicebatur, unum quidem quod neutrius erat extre-
mæ dispositionis particeps, aliud autem, quoniam utriusque, aliud quoniam aliquando hujus, aliquando verò illius: Juxta primum significatum, Neutrum erit Corpus, quod exquisitè medium est, & Saluberrimi, & Insaluberrimi Corporis, & hujus hoc quidem Simpliciter tale, quod ab ipso ortu Naturæ, ita est constitutum: hoc verò ut Nunc, quod in presenti tempore medium exquisitè existit Saluberrimi, atque Insaluberrimi Corporis. Ipsius autem Simpliciter, Semper quidem tale est id, quod in omnibus ætatibus tale perdurat; ut *Multum* autem, quod nonnullas recipit mutationes. (P. 18.) Juxta vero secundum significatum Neutrum erit Corpus, quod ab ipso ortu Naturæ contrariarum simul est particeps dispositionum, aut scilicet in-

uno

una parte, aut in duabus differentibus. In una quidem, si secundum alteram oppositionem effectivarum qualitatum bonam habuerit temperaturam, vel etiam secundum utramque, sed in formatione, vel magnitudine, vel numero partium, vel situ delinquat: aut contra in his quidem recte se habeat, vel omnibus, vel quibusdam, peccet autem in temperatura. In differentibus vero partibus, & juxta omnes oppositiones potest quicquam simul particeps esse contrariorum. Et Semper quidem tale, quod per omnes aetates in eodem perseverat; ut Multum vero, quod aliqua ex parte evariat; ita vero & Nunc Neutrum erit Corpus, juxta secundum significatum, quia vel in parte una haec quidem sibi Salubria existunt, illa vero Insalubria, vel in differentibus ita afficitur partibus. (T. 19.) Juxta vero tertium significatum Neutrum erit Corpus, quod aliquando quidem Salubre, aliquando vero Insalubre per vices existit, ut nonnullis accidit, qui in pueritia Salubritate corporis vigent, cum vero ad juventutem pervenerint, Insalubres evadunt, aut contra. In uno autem tempore, quod ita est Neutrum exquisitè consistere nequit: latius vero si accipiatur, contingit. Novimus autem, quod Nunc dupliciter dicitur. (T. 20.) Salubre igitur, & Insalubre, & Neutrum Corpus quot modis dicatur, & quale unumquodque sit, sufficienter explicavimus. De Signis vero deinceps dicendum.

P A R A P H R A S I S .

Post definitiones Corporum Salubrium, & Insalubrium cum adjunctis differentiis, naturas Corporum Neutorum tandem assignat, atque cohaerenter divisioni superius allatae, inquit primò, Neutrum Corpus Primi Significati, id est per negationem utriusque extremi, esse illud, quod exquisitè Medium est, & Saluberrimi, & Insaluberrimi Corporis, nempe ejus, quod in latitudine sanitatis perfectissimum est, & ejus quod è converso omnium est imperfectissimum. Secundò hujus significati Neutrum Simpliciter tale inquit esse, quod ab ipso ortu Naturæ ita est constitutum, ut scilicet
ejus-

eiusmodi neutralitatem in medio positam exactè possideat, si beatque aptitudinem ad persistendum in eadem. Ut *Nunc* verò Neutrum subdit esse, quod in præsentì tempore medium exquisitè existit Saluberrimi, & Insaluberrimi Corporis; at facillè ab hoc medio declinare potest. Terriò, Neutrum *Simpliciter, semper*, seu omninò, dicitur illud, quod in omnibus ætatibus tale perdurat, propter aptitudinem in eadem Neutralitate perdurandi, licèt aliquando ob aliquam externam causam ab hac neutralitate declinare possit, & in contrarietatem incidere. Ut *multum* denique, seu *magna ex parte* Neutrum Corpus dicitur, quod nonnullas alternè recipit mutationes, non valde tamen remotas à prædicta Neutralitate, quòd ad eam facillè redeat. Atque hæc sunt Neutra propriissimè sumpta.

Neutrum verò Secundi Significati, seu quod particeps est utriusque extremi, *Simpliciter* tale quidem est, quod ab ortu Naturæ contrariarum simul est particeps dispositionum, aut scilicet in una parte, aut in duabus differentibus; in una quidem, si particulæ primæ temperaturam Corporis constituentes, non inter se omninò congruant, nec se vicissim coadjuvent pro bona Corporis constitutione, seu temperatura; vel si contrarietates temperiem illam constituentes non omninò contemperent, aut in operationibus conformentur; vel si bonam habuerit temperiem, malè tamen constituta sit; vel è contra in differentibus partibus, si una nimirum sit disposita ad unam habitudinem, altera ad alteram, & oppositam. Neutrum *semper* secundi significati est, quod per omnes ætates in eodem statu perseverat. Neutrum *ut multum*, quod aliqua ex parte variat, hoc est, quod magna ex parte *est*, Neutram scilicet dispositionem participans, sed magis inclinantem ad alterum extremorum. Neutrum denique *Nunc* juxta Secundum significatum, esse dicitur, quod vel in una parte, vel in pluribus partibus varias participat dispositiones. At clariùs Neutrum *ut Nunc* dicitur, quod in præsentì

tem.

tempore habet dispositiones infalubres in una parte, ex mala primarum particularum combinatione in aliis salubres; vel etiam in una parte adest Salubritas, in alia verò Infalubritas; vel denique una pars sana est, alia morbosa, vel quod ad temperiem, vel quod ad organorum compositionem. Et quidem hoc Neutrum ut Nunc frequentius esse solet Medium inter Sanitatem, & Morbum.

Postremo Neutrum Tertii Significati, quod scilicet aliquando unius, & aliquando alterius extremi particeps fit, definitur illud, quod aliquando Salubre, quandoque verò Infalubre est. Dat exemplum Galenus eorum, qui in Pueritia Salubritate fruuntur, ad Juventutem verò pervenientes Infalubres evadunt, aut contrà. Debet autem ejusmodi Infalubritas, ut scitè advertit hoc loco Sanctorius, non ab externis causis provenire, sed ex mala dispositione naturali, putà ob morbos hæreditarios; quia, ut supra notatum est, Corpora prædicta considerantur secundum habitudinem, & potentiam ab ortu Naturæ contractam. Sic namque observamus plerosque ad virilitatem usque sanissimos vivere, post hanc ætatem obnoxios fieri Podagræ, Nephritidi, Tussi, & similibus, adhuc ob contractam consimilis luis hæreditatem ab affectis Parentibus. Præterea, hæque per vitæ cursum mutationes istas Corpus subeat, aut si plus Salubritatis, quàm Infalubritatis participet, vel viceversa, aliarum differentiarum Neutrum fiet; sicut patiter, si vicissim modò salubritatem, modò infalubritatem per ætatum mutationem nanciscatur, de quibus non est ut fufius agamus, cum facilime ex dictis pateant.

Ex hætenus dictis de Neutrorum Corporum differentiis, unica gravior difficultas solvenda remanet, atque illa est, ad quamnam differentiam referenda sint Neutra Convalescentiæ, & Decidentiæ. Quoniam enim exempla Neutrorum frequentiora apud Medicos sunt illorum Corporum, quæ mox sunt in Morbum lapsura, aut nuper à Morbo evalescere, quæ revera neque ægra, neque sana dici merentur;

pro-

proprietate dubitatur apud Expositores, cuius generis illa
 sit, & ad quam classem revocari debeat. Turisanus in-
 hians Avicennæ 2. *primi doct.* 1. *cap.* 2. arbitratur Corpo-
 ra Convalescentia, & Decidentia referenda esse ad Neutra
primi significati, idest per exclusionem utriusque extremi;
 quia, inquit, eju' modi Corpora mediam formam habent
 inter eas, quæ Sanis, & Ægrotis conveniunt; atqui hæc vi-
 detur competere Neutris *primi significati*. Sed revera om-
 nia Neutra tum *Primi*, tum *Secundi*, & *Tertii significati*, me-
 diam quandam formam habent, ob id enim Neutra vocan-
 tur, quia Media sunt inter extrema. Rectius idcirco dicen-
 dum, pertinere illa ad Neutra *secundi significati*, quia præ-
 dicta Corpora Convalescentia, & Decidentia participant
 de utroque extremo, autoritate Galeni *lib. de constitut. Art.*
cap. 19. & 20. ubi Corpora Decidentia, & Convalescentia
 aliquid causæ morbificæ participare ait: quod latius osten-
 dit hoc eodem *lib. Artis Medicæ cap.* 82., & 5. *de sanit. tuend.*
cap. 4.; quibus in locis, etiam Senes ad Neutra *secundi si-*
gnificati revocat, tanquam aliquid participantem de Sanita-
 te, & de Morbo; nam *Convalescentiam*, & Senectutem
 vocat ipse *Morbos*, vel Sanitates quasdam lubri-
 cas: *Convalescentibus* 2. *aphor. text.* 12.
quædam morbi sunt ex morbis post judicationem, recidi-
tae fuerunt. Ex Neutris autem *secundi signifi-*
cati videntur eadem reducenda potius ad Neutra *Nunc*,
 quam ad alia, ut præ cæteris inculcat Sanctorius *hoc loco*.

Peroratione tandem, concludit Galenus Sextum Caput,
 & Ultimum Primi Libri, inquiens, se sufficienter explicaf-
 se Salubre, Insalubre, & Neutrum Corpus, & quale unum-
 quodque sit. Deinceps verò de Signis dicendum. Et hac-
 tenus de Primo Libro.

LIBER

LIBER II.

CAPUT I.) (^{SIO EL} Quod est VII. in Galeno

De Signis Salubribus.

T E X T U S:

(T.1.) **S**unt autem & ex his Salubria quidem, quaecumque presentem indicant sanitatem, & futuram prænuntiant, & præteritam memoria subjiciunt. Insalubria verò quæ & presentem indicant ægritudinem, & futuram prænuntiant, atque præteritam memoria subjiciunt. Eadem ratione Neutra dicuntur, quæ neutram dispositionem ostendunt, prænuntiant, & memoria subjiciunt, (& quæ nihil omnino de dispositionibus indicant, vel nibilo magis Salubrem, quàm Insalubrem dispositionem ostendunt) & quæ partim quidem Salubrem, partim verò Insalubrem indicant dispositionem; & quæ aliquando quidem Salubrem, aliquando verò Insalubrem, & hæc quoque secundùm tria tempora veluti Salubria, & Insalubria appellantur. Vocantur autem nonnunquam à Veteribus Medicis hæc omnia, Signa Prænunciativa, quamvis presentium, ac præteritorum sint indicativa: usus verò non parvus ex Prænunciativis, atque Indicativis, minor autem ex his, quæ memoria subjiciunt. (T.2.) Cùm verò sint Salubria Corpora, hæc quidem Simpliciter, hæc vero ut Nunc, quæ & benè valentia dicuntur, Salubrium Simpliciter Corporum duplicem diximus esse differentiam: quoniam nonnulla quidem

F

Sem-

Semper, nonnulla verò ut Multum essent talia. Et Semper quidem, quæ optimam constitutionem sortita sunt: Ut Multum verò, quæ non magnoperè ab illa recedunt.

P A R A P H R A S I S.

A Corporibus ad Signa transit, atque illa, non fecus ac Corpora, dividit in Salubria, Insalubria, ac Neutra. Ex Salubribus autem alia præsentem indicant Sanitatem, & dicuntur Diagnostica; alia futuram prænunciant, & vocantur Prognostica; & alia demum præteritam in memoriam revocant, atque Anamnestica nominantur. Insalubria pariter, vel præsentem indicant ægritudinem, vel futuram prænunciant, vel præteritam memoriæ subjiciunt. Quòd si simul Signa indicent præsentia, prænuncient futura, & ad memoriam revocent præterita, Tritemporea appellantur; quia simul tria Tempora demonstrant. Non dissimili ratione, Neutra subdit dici, quæ Neutram dispositionem ostendunt, prænunciant, aut in memoriam reducunt. Cumque Neutra Signa per ordinem ad Neutra Corpora sint directa, adeoque Primi, Secundi, & Tertii significati, propterea Neutra Signa iuxta Primum significatum esse docet, quæ nihil omnino de dispositionibus extremis indicant, cum Neutrum Primi significati sit per negationem utriusque extremi; vel etiam esse illa, quæ non magis Salubrem, quam Insalubrem Constitutionem ostendunt. Neutra verò Signa iuxta Secundum significatum, inquit esse, quæ partim Salubrem, partim etiam Insalubrem dispositionem significant. Demum Signa Neutra iuxta Tertium significatum esse, quæ aliquandò Salubrem, aliquandò Insalubrem demonstrant dispositionem. Horum signorum exempla ex inferius dicendis patebunt.

Præterea edocet Galenus, quòd antedicta Signa tam Prognostica, quam Diagnostica, & Anamnestica, indiscriminatim à Vetusioribus Medicis Prænunciativa fuerint appell-

pellata, quamvis non omnia futurorum, sed præsentium, & præteritorum sint indicativa: quod etiam confirmat *lib. 1. de præfagitione ex pulsibus initio*, ubi inquit: *Non esse futurorum tantum Præscientiam, sed præsentium etiam, & præteritorum, satis id olim demonstravit Hippocrates: quemadmodum colligi posse videtur ex primo prognosticorum 2. ubi Medicus præsentens, & prædicens coram ægro præsentia, præterita, & futura, quæque Infirmi omittunt, enarrans, creditur agnoscere magis ægri conditionem; Hinc audent homines magis se concedere Medico. Hæc Hippocrates. Et quidem præterita, vel præsentia, antequam ab Infirmo referantur, si à Medico prænotentur, certè præsciri sanâ ratione dici possunt, quoniam prædicuntur, antequam ab aliis memorentur.*

Amplius utilitatem horum Signorum Galenus insinuat, atque ex iis majorem à Prænunciativis, & Indicativis, minorem verò à Rememorativis futuram ait; quoniam illa, futurum eventum vel salutarem, vel lethalem prædemonstrant; unde non parum gloriæ inde Medicis accedit, eaque præsentem quoque ægritudinem notam faciunt, quâ fortè ignoratâ, curatio nulla institui posset. Rememorativa verò conferunt solum ad confirmanda ea, quæ per Signa Diagnostica cognita sunt; quin aliquandò solum Causas procatarticas, seu Occasiones, unde quis ægrotare cœperit, patefaciunt.

Denique juxta superius traditas Corporum, & præcipuè Salubrium, differentias, Signa relaturus, repetit Corpora alia esse Salubria *Simpliciter*, alia *ut Nunc*, alia *ut Semper*, seu *Omninò*, alia *ut Multum*, seu *Magna ex parte*. Et *Semper* quidem, quæ optimam constitutionem sortita sunt, *ut Multum* verò, quæ non magnopere ab illa recedunt; atque de horum Signis deinceps latissimè agit; & primò de Signis optimæ constitutionis.

CAPUT II.)(VIII. in Gal.

De Signis optimæ Constitutionis .

T E X T U S .

Horum autē dignotiones sumenda sunt ab iis, quæ secundum essentia rationem ipsis insunt, & ab iis, quæ ex necessitate consequuntur operationibus, symptomatibusque; id est casibus, qui proprie accidentia vocantur. (T.3.) Ab essentia quidem ipsa, eorum, quæ optimam habent constitutionem: commensuratione Consimilium quidem, in caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate: Instrumentalium verò, in quantitate, ac numero eorum, ex quibus componuntur, ac præterea formatione, situ partium singularum, ac totius instrumenti. Ex his verò, quæ ex necessitate consequuntur Consimilia, quantum quidem attinet ad tactum à mediocritate, quæ in mollitie, ac duritie consistit: quantum verò ad aspectum à colore optimo, & levitatis, atque hispiditatis mediocritate. In Operationibus, à perfectione, quam & ipsarum virtutem appellamus. Ab his verò, quæ Instrumentarias partes consequuntur, à commensuratione, & pulchritudine omnium totius Corporis instrumentorum, ac præterea ab earum, quæ ipsis insunt, virtute operationum. Optimæ igitur constitutionis Corporum Signa indicativa sunt hæc. (T.4.) Eorum autem, quæ ab ipsa deficiunt, & adhuc tamen Salubria existunt, nonnulla quidem in Consimilium temperatura vitium aliquod parvum habent; nonnulla verò in Instrumentariorum commensuratione, & hoc quoque perexiguum. Accidit autem hoc vel in omnibus, vel in aliquibus, aut in utrisque. Vitiorum verò genera eadem sunt cum his, quæ virtutem perficiunt, temperatura quidem in Consimilibus, numerus autem, & formatio, & magnitudo, & situs in Instrumentariis, utris-

utrisque verò communis Unitas, quam & ipsorum Continuitatem appellamus. (T.5.) In his autem ipsis generibus sunt Corporum Insalubrium vitia secundum utrumque Insalubritatis significatum. Terminus autem, qui utrumque distinguit, est operationum lesio sensibilis. (T.6.) Quæ vero ab optima Corporum constitutione breve aliquid deficiant, reverà quidem, & ipsa in aliquo sunt offensa, non tamen id sensu comprehenditur. Distinguuntur verò ex eo, quòd magis, minusve in operationibus existit, & quia Causis, quæ agritudinem pariunt, non aequè resistunt. Quæ autem simpliciter Insalubria sunt Corpora, distinguuntur ob id, quòd facile à causis Insalubribus superantur; & quoniam in vigore operationum plurimum deficiunt. In medio autem amborum collocantur Neutra, tum quæ exquisitè appellantur, tum quæ cum latitudine quadam. (T.7.) Quo fit, ut tota Sanitatis latitudo in tres partes, quarum singulæ latitudinem habent non parvam, dividatur. Erit autem prima quidem Salubrium Corporum, secunda Neutorum, tertia Insalubrium. Post quæ deinceps sequuntur, quæ jam egrotant Corpora, quæ sensibilibus operationum lesionibus distinguuntur. (T.8.) Quæ igitur dolore infestantur, & quorum motus sunt depravati, aut omninò interierunt, manifestas habent determinationes. Quæ verò imbecilles edunt operationes, in magnis quidem distantis, facile discernuntur, in parvis verò ambigua sunt, atque idcirco in eo genere noxæ collocatur dispositio, quæ Neutrius contrariorum est particeps, quam & ipsam Neutram diximus appellari. Ita tamen ut horum omnium sensus sit Judex, non ipsa Natura rerum inspiciatur, ne periculum sit in dogma perpetuæ passibilitatis incidere. (T.9. Et quidem Signa Sanorum Corporum, sed quæ aut Insalubria, aut Salubria, aut Neutra existunt, quantitate distantie differunt, duobus invicem contrariis terminis à nobis statutis, optima videlicet constitutione corporis, & nuper facta agritudine, ac deinceps considerantibus utri eorum viciniora sint ea, quæ ad examen Corpora veniunt, quæ enim proximiora sunt optima constitutioni, Salubria: quæ verò ab hac longius distant

stant, atque ad ea, quæ jam agrotant magis accedunt, Insalubria: quæ autem intermedia, atque equaliter ab utrisque distare videntur, Neutra erunt. (T. 10.) Optima igitur Constitutionis Corporis indicia explicavimus. Eorum verò, quæ ab ipsa deficiunt, totidem sunt numero genera, quæ in magis, & minùs secari possunt. (T. 11.) Cùm autem in tres latitudines divisa sint, Corporis Insalubris simpliciter indicia trademus: ex his enim & reliquæ duæ latitudines innotescunt. Generaliter igitur priùs à nobis in eo, quem de optima constitutione sermonem habuimus, dictum est. Specialiter autem nunc dicetur, si priùs partes diviserimus.

P A R A P H R A S I S .

PLura docet in hoc Capite Galenus; & primò postquàm Salubrium Corporum differentias retulit, ut fortasse ostenderet ab illorum, utpotè perfectissimorum diagnosi se incepturum, mox subdit: horum, idest Salubrium Corporum, dignotiones in universum ex tribus fontibus sumendas esse; videlicet ab his, quæ secundùm essentiæ rationem ipsis insunt, sive à substantialiter inhærentibus: ab his, quæ ex necessitate consequuntur, operationibus, sive ex necessariò consequentibus, actionibus, & effectibus: & demùm à Casibus, qui propriè Accidentia dicuntur. Substantialiter inhærentia appellantur ab eodem, Temperamentum partium similarium, & organicarum Structura, seu Compositio. Et quidem Temperamentum dicitur apta dispositio necessaria ad esse, & conservari mixtorum; quin ab eodem Galeno 1. de usu partium cap. 9., 1. method. cap. 6., & alibi, dicitur Natura, seu Proprietas in quarto modo dicendi per se mixtorum. Compositio pariter, seu Structura partium organicarum, constitutionem ipsarum, & essentiã constituit: neque enim per aliud pars organica, seu dissimilaris talis est, quàm per Compositionem. Quæ ex necessitate consequuntur operationes, ita intimam partium Naturam comitantur, ut

ut ab earundem partium sive Simplicium, sive Compositarum constitutione inseparabiles sint; unde Signa desumpta ab operationibus longè fideliora cæteris esse solent. Hinc fallitur Turifanus existimans operationes separari posse à Sano, vel ægro Corpore; puta dormire, concoquere, nutrire, &c.: nam sumpsit operationes in actu secundo, seu in exercitio, non autem in habitudine, ac in subiecto; quemadmodum, licet Risus, seu actus ridendi sit separabilis ab Homine, non tamen ab illo sejungi potest Risus, ut est habitudo ridendi, tanquam proprietas essentialis illius; quamobrem Galenus *1. de differ. morb. cap. 1.*, considerans, quod dum quis dormit, licet nulla ipsius pars moveatur, aut operetur, sanus tamen est: quoniam scilicet non ab exercitio operationum, sed ab habitudine, seu potentia ad operandum, bonas, vel malas Corporis affectiones deducere oportet; proinde inquit: *Quoniam & dormientes, aut alioquin in tenebris, & otio degentes, aut sæpè discumbentes, neque ulla Corporis parte movemur, neque alicujus rei extrinsecæ sensum habemus, nihilominus sani sumus. Hinc perspicuum est, quod Sanitas non operatione, sed potentia potius est diffinienda.* Hæc ille.

At quid pro Casibus, propriè Accidentibus dictis, ipse intellexerit, gravior est huius loci difficultas. Omissis autem aliorum expositionibus, rectius dicendum cum Sclano *lib. 2. Art. med. comment. 2.* in græco Codice Symptomata, pro Casibus legi, quæ tamen non propriè sumenda pro iis, quæ sequuntur morbum, ut umbra Corpus, sicuti habet idem Galenus *lib. de different. Symptom. cap. 2.*; neque communiter accipienda, prout omne id significant, quod præter naturam est, quemadmodum accipi posse docetur ab eodem Galeno. *eod. lib. cap. 1.*: hoc enim pacto Symptomata non possent esse unum ex tribus principalibus Signis, quæ optimam Salubrium Corporum constitutionem attestantur; sed communissimè sunt intelligenda, pro ut non solum significant, quæ præter naturam sunt, verum etiam quæ

quæ sanis accidunt, sicuti usurpantur à Galeno *x. methodi cap. 8. & 9.*, ubi quæ sanis sunt Accidentia, ægrotis dicuntur Symptomata; quin ex Græco Codice in hoc textu legitur: *quæ propriè in Sanis συμβεβηκότα*, idest Accidentia dicuntur.

Secundò, ab his tribus fontibus particularia Signa deducit, & explanat, proindeque ait, Salubre Corpus dignosci ex optima temperie, seu contemperatione primarum qualitarum in partibus similaribus, & ex bona structura, seu conformatione, consistente in debita Magnitudine, determinato Numero, conuenienti Situ, naturali Figura, & Ductibus expeditis partium organicarum: quæ sunt conditiones eorum, quæ dicuntur essentialiter inhærentia:

Dignosci insuper subdit, ex necessariò consequentibus, tum partium similarium bonam temperiem, tum partium organicarum meliorem structuram; nempe, ut interpretatur Sclanus *hoc loco*, ex robore, & excellentia virtutum in suis operationibus, videlicet si benè ratiocinetur, ac imaginatur, si acutè videat, & audiat, si perfectè concoquat, & appetat, &c.

Præterea, ~~quædam~~ tenibus subjiciuntur, præsertim ~~Tactum~~ colligit. Et quidem Tactum in Corpore, ~~quod~~ sperere mediocritatem in mollitie, ac duritie, ~~quod~~ observare colorem optimum, atque moderate caliditatis, hispiditatis in pilis, & in partibus Organis ~~quod~~ commensurationem, ac pulchritudinem omnium totius Corporis Instrumentorum.

Verùm, non hinc quis existimet ab his solùm Signis optimam salubris Corporis constitutionem esse deducendam; sed à pluribus aliis, de quibus fusè agitur ab eodem Galeno *in libris de Temperamentis, de Naturalibus Facultatibus, & alibi*. Meminit autem hic dumtaxat præcipuorum, quoniam Methodus Definitiva exposulat brevitatem, quâ summa rerum Capita tanguntur, & memorantur.

Tertiò, à modico recessu ab his enarratis Signis Corporis

ris

ris perfectè Salubris , recolligit Signa Corporis Salubris, *ut Multum* , atque inquit , illud parum deficere à præcedenti , adeoque leve aliquod vitium habere , vel in temperie partium similarium , vel in commensuratione organicarum , & vel in omnibus , vel in aliquibus , vel in utrisque . Hinc vel partes Similares parum intemperatæ erunt , vel Organica aliquod vitium patientur , aut in magnitudine , aut in numero , aut in situ &c. , vel Unitas utrisque communis leviter soluta observabitur . Distinguitur itaque Corpus Salubre *ut Multum* à Salubri *ut Semper* , per aliquod paruum , ac perexiguum vitium in temperatura , aut in compositione ; Unde fit , ut quemadmodum Saluberrimum Corpus *Semper* , seu omnino , omni vitio carens , vix in Natura reperibile sit ; ita è converso , omnia ferè Corpora , quæ Salubria judicantur , ad Salubria *ut Multum* reducenda sint .

Quartò , quoniam Salubria *ut Multum* aliquod exiguum vitium admittunt , ut illa distinguat Galenus à Corporibus Insalubribus , docet terminum , qui utraque distinguit , esse sensibilem operationum læsionem . Hinc Insalubrium Corporum vitia in universum , vel in Temperie , vel in Compositione , vel in Unitate consistere , adeoque Signa illorum , ab his pariter derivare . Oportet autem , ut Corpus Insalubre *actu* ægrotet , sensibile vitium pati , quod non nisi à sensibili operationum læsione dignoscetur . Cæterùm si Operationes læderentur insensibiliter , Insalubre *Nunc* , seu *actu* morbosum Corpus non constituerent , cùm sanitas latitudinem habeat , & tunc dicitur extra limites naturales divagari , cùm operationes sensibiliter sunt læsæ . Atque hinc Galenus 1. *de diebus decretoriis* , initium ægritudinis stabilivit faciendum esse à sensibili operationum læsione : & Avicenna , postquam febrim definivit per calorem adauctum , subdit , non à qualicumque calore , qualis est ebriorum , & irascentium , febrem constitui , sed illum debere esse excedentem , & extra limites naturalitatis adauctum .

Quintò , declarat Galenus quibus Signis distingui debeat

G

Cor-

Corpus Salubre *ut Multum* à Corpore Salubri *ut Semper*: atque ait, Corpus Salubre *ut Semper* à Salubri *ut Multum*, adeò parum differre, ut eorum differentia sensu minimè percipi queat; etenim salubre *ut Multum*, eodem modo tactu apparere temperatum inquit, ac Salubre *ut Semper*, & visu æquè coloratum, obesum aut gracile, sicut illud, solùm verò differentia aliqua sumi poterit, à perfectione operationum; nam perfectiores erunt in Salubri *Semper*, quàm sint in Salubri *ut Multum*; quin efficacior erit potentia resistendi causis ægrotare facientibus in illo, quàm in isto. *Simpliciter* verò *Insalubria* Corpora internoscentur ex eo, quòd facile à causis, quæ morbos inferre valent, superantur, & à perfectione operationum plurimum deficiunt. Inter hæc denique collocabuntur, quæ Neutra exquisitè, seu *Simpliciter* appellantur, tanquam media Salubrium, & Insalubrium Corporum.

Sextò, ex his omnibus deducit totam Sanitatis latitudinem tres in partes dividi: Primam esse Salubrium: Secundam Neutorum: Tertiam Insalubrium Corporum. Post hæc deinceps sequi subdit Corpora, quæ jam ægrotant, sensibilibus operationum læsionibus à superioribus distincta, & in latitudine Morborum posita.

Septimò, ut commodiùs distingui possent Corpora Insalubria, & Ægra, à Salubribus, & Sanis, in latitudine Sanitatis positis, necnon Salubria inter se; dat Signa desumpta à triplici genere operationum læsarum. Hæc namque lædi possunt *abolitè*, *depravatè*, & *diminutè*, ex doctrina ejusdem *lib. de differ. Sympt.*: modò Sana, & Salubria Corpora distinguuntur ab Ægris, & Insalubribus, per actiones abolitas, & depravatas, quæ inveniuntur quidem in Ægris, minimè verò in Sanis. Ubi per actiones abolitas non solùm simpliciter extinctæ intelligendæ sunt, sed quæ ad sensum abolitæ, & extinctæ videntur, sive in genere operationum Animalium, sive in genere operationum Vitalium, & Naturalium. In Sanis autem, & Salubribus Corporibus inveniri

pos-

possunt actiones diminutæ; dummodò non multum à mediocritate recesserint, nam aliàs sensibilem læsionem paterentur. Itaque (ut optimè exponit Turisanus) intentio Galeni in hoc textu est declarare, quænam sint sensibiles operationum læsiones, quibus Ægra à Sanis, & Sana inter se invicem internoscantur: nam Sana ab Ægris per actiones abolitas, vel depravatas; Sana verò inter sese per actiones diminutas, sed absque multo recessu à mediocritate, & intra Sanitatis limites. Hinc qui de Visus acutie E.g. aliquantulum habetata conqueritur, Sanus dicitur, licèt diminutam actionem patiat, quia scilicet diminuta hæc actio videndi non tanta est, ut extra limites Sanitatis extendatur. In his autem distinguendis, ait Galenus, sensum judicem esse debere, non verò ipsam rerum Naturam, quia si Natura iudex statueretur incideremus in Dogma *ἀετράδελας*, seu perpetuæ passibilitatis: idest oporteret asserere, Corpora perpetuò ægrotare, neque posse in Natura inveniri Corpus propriè sanum, quod est maximum inconueniens. (a) Unde dicebat idem Galenus 3. libro hujus operis text. 31. *nisi operationis læsio sensibilis sanitatem ab ægritudine separet, sed qualitatem tantummodò dispositionis introspiciamus, perpetuæ passibilitatis dogma necessariò recipiemus, cum nullus sit, qui omnes operationes optimas habeat.* Hæc ibi.

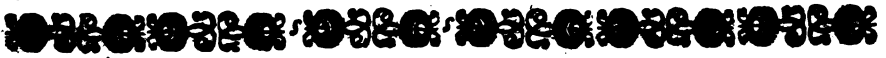
Octavò docet, quòd Signa dicantur Salubria, Insalubria, & Neutra ex eo, quia magis, vel minus accedunt ad optimam constitutionem, vel ad oppositam, nempe ægritudinem; ut propterea, quæ viciniora sunt saluberrimæ constitutioni, dicantur Salubria; quæ verò ad ægritudinem magis accedunt, Insalubria; quæ demum in medio posita, non minùs ad hanc, quàm ad illam inclinant, Neutra vocantur: & prout operationes perfectiores, vel imperfectiores fuerint, statum vel Salubrem, vel Insalubrem, vel Neutrum demonstrabunt.

G 2.

Tan-

(a) Et quidem Corpus Adæ à Deo constructum oportuit esse *Simpliciter Salubre*; Itemque Corpus Christi Domini.

Tandem concludit hoc Caput Galenus inquiring, in posterum se traditurum Signa Infalubris Corporis; nam Cognitis Signis Salubrium mox memoratis, nec non Signis Infalubrium Corporum infra referendis, facile quoque inter noscentur Signa Neutorum, quæ media sunt inter Salubria, & Infalubria. Verum antequam Signa Infalubrium Corporum proponat, de generali partium Corporis divisione verba facit, de qua sequenti Capite.

CAPUT III.)(IX. in Galeno.

Quot sint Differentie partium.

T E X T U S.

(T. 12.) **S**unt verò earum quatuor universa differentia, quoniam nonnulla earum principia quaedam existunt: aliqua verò ab ipsis originem habent: aliqua nec aliarum gubernationi præsent, neque ab aliis gubernantur, cum insitas habeant à Natura potentias, à quibus reguntur: quaedam verò sunt, quæ insitas simul, & aliunde emanantes habent. Principia igitur sunt Cerebrum, Cor, Hepar, Testiculi. Ab his verò ortum habent, atque eisdem subministrant; Nervi quidem, & Spinalis Medulla Cerebro: Cordi verò Arteriæ: Hepati Venæ: ipsa verò Seminaria vasa Testiculis. Quæ autem à seipsis gubernantur sunt Cartilago, Os, Copula, seu Ligamentum, Membrana, Adenes, Adeps, Caro simplex. Reliquæ verò partes cum unâ cum istis habeant ex seipsis regimen, arteriis, nervis, & venis insuper egent. Capillorum autem, atque Unguium neque regimen ullum est, sed generatio tantummodò. Hæ igitur sunt partium differentia.

P A R A P H R A S I S .

UT melius Signa Insalubrium Corporum percipiantur, proponit hoc loco Galenus partium humanum Corpus componentium præcipuas quasdam differentias; earum scilicet, à quibus ultimò disponuntur ad actiones peragendas, & à quibus perturbatis, alteratisque, cæteræ quoque turbantur, alteranturque; propterea totus est in hoc Capite, ut explicet, enarretque partes tum Principes, tum Subiectas. Primùm autem quatuor differentias partium proponit, mox verò easdem exemplificat, & determinat.

Inquit itaque ex partibus humanum Corpus componentibus alias esse Principales, quas ipse Principia vocat, & alias, quæ ab illis originem habent. Nonnullas præterea esse independentes, quæque à seipsis reguntur, nec aliarum dominio subjacent, aut ab illis aliquid exigunt; quasdam denique, quæ insitas quidem operandi potentias habent, sed tamen egent influxu à superioribus delato. Primi generis ponuntur Cerebrum, Cor, Hepar, & Testes. Secundi generis Nervi, Arteriæ, & Venæ. Tertii generis Ossa, Ligamenta, Cartilagine. Ultimi denique generis reliqua viscera, nempe Pulmo, Ventriculus, Lien, Renes. Cùmque de Capillis, & Unguibus quis dubitare potuisset, in fine Capitis addit, illis nullum regimen competere, sed generationem, solum, id est non esse partes viventes Corporis, adeoque præstare solum usum, non verò actionem exercere. Verùm singula perpendamus, & examinemus.

De Principatu Partium vetusta nimis apud Medicos quaestio est, & frequenter in Scholis agitata, potissimum inter Aristoteleos, & Galenicos, quorum primi solum Cor, secundi verò etiam Cerebrum, & Hepar, atque ex hoc Galeni loco, Testes adhuc admiserunt, quibus alii addidere Ventriculum, Pulmonem, & Lienem. At verò quid in hoc sit à nobis determinandum, absque eo, quòd à Galeno receda-

cedamus, breviter aperiemus, examinata in primis Naturâ, cum necessariis conditionibus, ad Partis principatum requisitis.

Principem partem Galenus nedum hoc loco, sed alibi etiam passim expressurus, aliquantulum varius sanè visus est. *Lib. etenim 6. de usu partium cap. 7.* partem Principem docet triplicis generis statui posse: aut relatam ad vitam *Simpliciter*, aut ad vitam commodiorem, aut ad utriusque conservationem, & speciei pariter propagationem. Ad vivendum *Simpliciter* subdit, *14. ejusdem operis cap. 1.* partes necessarias esse, Cerebrum, Cor, & Hepar: Ad commodius vivendum Oculos, Nares, Aures: Ad ambarum conservationem, Ventriculum: Atque ad Speciei propagationem Testes, Pudenda, & Uterum. Sed clariùs *lib. 6. de placit. Hipp. & Platon. cap. 4. & 6.* Principem partem dicit esse, quæ iis, quæ ex se oriuntur, vim, vel materiam saltem suppeditat, atque impartitur. Hinc ferè communiter deducunt tres præcipuas conditiones ad Partis principatum requiri: Primam, ut subjectas partes gubernet, ab illis non gubernata, ideoque influxum eisdem communicet, eundem influxum non recipiendo. Secundam, ut vim, vel materiam saltem toti corpori transmittat. Tertiam, ut sit simpliciter ad individui vitam necessaria.

At his positis, pleraque haud facilè sustineri poterunt pro Galeno, præfertim si res ad Autopsiam, & ad Anatomem referatur. Quamvis enim Cerebrum, & Cor partes Corporis principales statuere velimus, eo quòd istæ influere videantur in Corpus, sintque simpliciter ad vitam necessariae; si tamen vitæ commodum, & diurnam ejusdem conservationem attendamus, profectò etiam Ventriculus, Organa sensuum, Pulmo, aliæque partes plurimæ, inter Principes referendæ erunt; cum sine illis vel diurnam vitam ducere nequeamus, vel saltem infelicem admodum vivamus. Præterea Hepar in consortium Principalium partium collocare repugnat Anatomæ, quâ jam satis superque constat,

om-

omnino ab assignatis conditionibus illud deficere: neque enim vim, neque materiam toti Corpori communicat, cum potius recipiat Sanguinem, qui nutritioni partium superfluit, per venas remeantem. Factâ siquidem ligaturâ in quacunque vena, (præter cavæ ascendentis truncum Cor pertingentem,) tumor conspicitur in parte extremum Corporis respiciente, inanitur ex adverso, quâ parte Jecur spectat; quin & valvulæ per longitudinem venarum dispositæ id ipsum quoque manifestè attestantur; admittunt namque illæ refluxentem sanguinem, admissum verò versus Jecur, omnino prohibent, ne relabatur. Ulteriùs Chylum Antiquioribus creditum in Hepar tendere, potius per thoracicos tubulos Cor adire, nuperrimè observationibus innumeris demonstrarunt Pecquetus, Van-Horne, Thomas Bartholinus, Blasius, Stenonius, alique plures, ut propterea de re hac amplius dubitare stultitiæ sit argumentum. Et quamvis Harveyo aliquando visum sit, aliqualem saltem portionem Chyli, venas Meseraicas subire, ac venam Portam, & Jecur ingredi; contrarium tamen evicit Thomas Bartholinus in *Spicilegiis Anatomicis dissertatione de Hepate Exauctorato, & Tumulato*. Hæc porro si innotuissent Galeno, procul dubio à consortio Principalium partium Hepar eliminasset, quemadmodum de Naturali Spiritu in Jecore genito, valdè dubitat 12. *meth. cap. 5.* Ni tamen in gratiam Galeni dicere velimus, hic eum de principiis, seu origine solùm quarumdam partium, mentionem facere voluisse, quâ ratione Cerebrum Principium, & Origo Nervorum est, Cor verò Arteriarum, & Hepar Venarum; cum observemus ductus istos, quâ parte majores, & latiores sunt, in ipsis implantari.

Testes insuper, quamvis hoc loco inter Principes partes Galenus connumeret, alibi tamen excludit, & tres tantum enumerat partes Principales, Cerebrum, Cor, & Hepar, ut legere est 7. *de usu part. cap. 21.*, 12. *method. cap. 5.*, 7. *de placit. Hipp.*, & *Platonis cap. 4.*, & 6. & alibi pluries; quin, si Principia hoc loco dixit esse, ex quibus reliquæ partes ori-

ginem

quoniam quædam partes, quæ ductus ex Te-
 stibus, videntur? Certe nulli patent ex Anatomia. Ac
 testes, unde igitur est, ut castrata animalia hebetiora eva-
 dant, licet pinguescant? proculdubio è resectis Testibus ma-
 sculeum robur deperisse fatendum. Ommissâ Aristotelis res-
 ponsione, pinguescere dicam castrata animalia ex abundan-
 tiori glutine sanguini ingenito, & plurimum partibus appli-
 cito, quod cæteroque per vasa seminalia in Spermata transire,
 debebat: à copiosiori autem substantia glutinosa vigor Sanguis
 nutritus; indeque robur corporis obtunditur; unde sicut Sanguis
 nutritioni aptior evadit sic è converso vivificandis par-
 tibus fit ineptior. Sed & idem Galenus 1. de semine cap. 15.
 Testes dixit principia duntaxat esse benè vivendi. Et quam-
 vis Testes ejusmodi, ut non solum Corpori vigorem con-
 ferant, sed etiam secundum semen reddant, non tamen
 sunt simpliciter ad vitam necessarii: quæ conditio omnino
 esse partium Principatui. Jure ergo se-
 cundum naturam minus hoc illis denegatur. Verùm si co-
 muni, quæ superius ex Galeno retulimus, conditione,
 erunt tamen Testes ad Spermatis propagationem necessarii.
 Non minus est, quodlibet ex insita Natura sibi ipsi
 confectum, quam propriæ speciei propagationi, de-
 bere. Galenus 8. de histor. Animal. cap. 1. ejusdemque
 de usu partium cap. 1. Atqui hoc loco Galenus la-
 ter significat Principia, seu Principes partes
 impellit, ex dictis. Unde autem Semini
 fecunditas, & generandi vis ac-
 cedat, alibi à nobis expli-
 catum, in Parte Me-
 dicinæ Theo-
 reticæ.

CA-

CAPUT IV.)(X. in Gal.

De Signis Cerebri.

T E X T U S.

(T. 13.) **I**ndicia autem singularum temperatura sumpto à Cerebro initio, deinceps dicemus: Sunt verò quinque universa genera, quæ ipsius naturam ostendunt. Primum, quidem totius Capitis dispositio: secundum verò sensibilibus operationum virtus, & vitium: & tertium activarum: quartum earum, quæ tenent principatum: & quintum naturalium. Aliud verò genus præter hæc omnia est ea, quæ ab extrinsecus occurrentibus advenit alteratio. (T. 14.) Et quidem totius Capitis dispositio ex magnitudine, & figura sumitur, atque capillis.

P A R A P H R A S I S.

CUm dixisset superiori Capite Galenus à partibus Principalibus reliquas subiectas partes, imò & totum corpus affici posse, eo quòd vis quædam, seu influxus, aut materia exinde suggeratur; propterea hoc Capite Cerebri temperierum indicia primùm refert, quibus scilicet dignosci possit, num illud ad calidum, vel ad frigidum inclinet, subindeque dijudicetur de reliquarum partium subiectarum temperatura. Antequàm autem singulatim intemperierum Signa afferat, proponit quinque generales fontes signorum, unde singuli defectus, eorumque indicia deduci queant, ad intermiscendas quascumque Cerebri intemperies, intrâ Sanitatis tamen limites. Nam Intemperies, seu Dyscrasia ex doctrina ejusdem Galeni, tum hic, tum in libris de tempera-

H

mentis,

mentis, & *alibi*, duplex esse potest: altera Naturalis, quæ in latitudine sanitatis ponitur: altera omninò Præternaturalis, delapsa nimirum in morbi confinia. Inquit idcirco quinque esse genera Signorum, quæ Cerebri naturam ostendunt. Primum desumitur à totius Capitis dispositione. Secundum ex Sensilium operationum ad Cerebrum pertinentium virtute, seu robore, & vitio, seu defectu. Tertium à bona, vel mala operationum actiuarum affectione. Quartum à vi, & habitudine operationum, quæ principatum possident. Quintum denique ab operationibus naturalibus. His quinque fontibus tanquam præcipuis, & principalioribus adjicit alium ab extrinsecis desumptum; puta à juvenibus, & nocentibus. Sed singula clariùs explicemus.

Primò, quod ad Capitis dispositionem, hæc, ut idem Galenus explicat, comprehendit Magnitudinem, Figuram, & Capillos, quibus Caput ipsum obtegitur. A magnitudine enim, vel parvitate Capitis, sicut etiam ab ejusdem figura, arguitur Formatricis virtutis *robur*, aut languor, in prima membrorum *formatione*; necnon materiæ seminalis conformitas, vel *difformitas*; aptitudo, vel ineptitudo, de qua *infra*. A Capillis verò, caloris, & temperiei naturalis constitutio, ac materiæ, unde illi progignuntur, conditio, ut propterea ab his colligere liceat totius Capitis, & Cerebri valetudo bona, vel mala.

Secundò, quod ad virtutem, vel vitium Sensilium operationum, observandum, an illæ validæ, vel imbecilles sint. Pro sensibilibus autem operationibus intelliguntur quinque sensus externi, cum sensu interno, qui ponitur communis iudex illorum. Quamobrem ab horum sensuum perspicacitate, colligitur pariter caloris robur, & bona temperiei dispositio, contrà verò, ex contraria eorundem habitudine.

Tertiò, quod ad operationes activas, pro illis intelligendi sunt motus omnes præsertim arbitrarii, qui ad actiones reducuntur, iuxtà doctrinam Aristotelis 2. de Anima: ubi

mo-

moverē quoddam agere dicitur, sentire verò quoddam pati: quare qui motum velociorem, & validiorem exercent, calidi dicuntur, qui verò tardum, ac debilem, frigidi.

Quartò, quod ad operationes Principatum obtinentes, ponuntur istæ, quæcumque procedunt ab Imaginatrice, Ratiocinatrice, & Memoratrice; nam quemadmodum istæ bene, vel malè se gerunt, sic pariter variam designant Cerebri constitutionem; unde acutiori judicio præditi, calidiores observantur; & ex Galeno *Commentario super librum de Natura Humana*, ubi viget acuta, & velox Ratiocinatio, ibi quoque calor vegetior indicatur: contrà Senes immemores fiunt, quia cerebro labefactantur. Dicuntur autem hæ facultates Principatum habentes, græcè ἡγεμονικῆ Hegemonicæ, quia cæteris nobiliores, superioresque sunt, atque in omnes sensus externos, & in motus corporis imperium sustinent, si cum arbitrio jungantur.

Quintò, ex facultatibus naturalibus Signa quoque Cerebri desumuntur; siquidem Cerebrum, ut pars vivens, eget nutrimento, quo increascit, vigeat, & operetur: illudque debet apponi, atque in ejus substantiam converti: indeque excrementa, quæ emergunt, convenienter repurgari; Quamobrem, si hæc perperam fiant, debile Cerebrum indicatur, quemadmodum experimur in Senibus, aliisque Capite imbecillibus; unde Hippocrates 6. *aphorism.* 2. dixit, eos, qui naturâ nares nacti sunt humidiores, minùs sanâ frui constitutione.

Denique à Juvantibus, & Nocentibus indicia quoque desumuntur: puta si à calefacientibus, Aere, Cibo, Potu, cæterisque Caput, Cerebrumque incalescat, ad calidum illud inclinare judicabitur; & si à frigefacientibus frigeat, ad frigidum. Ita de aliis. Sic contra si frigorifica alterantia profint, illud ad calidum esse intemperatum designabitur; ad frigidum verò, si à calorificis foveatur.

CAPUT V.)(XI. in Galeno.

De parvitate, & magnitudine Capitis.

T E X T U S:

(T. 14.) **P**arvum igitur Caput vitiosa constitutionis Cerebri proprium est indicium; magnum verè non necessàriò indicat bonam Cerebri constitutionem: Sed si quidem ob instita virtutis robur, quæ multam, atque optimam materiam efformaverit, eveniat, optimum est signum; at si ob materia tantum multitudinem, haudquaquam bonum. Distinguenda verò sunt hæc & ex figura ipsa, & ex his, quæ ab eo habent ortum. A figura quidem ipsa, si concinna: semper enim hoc bonum est signum. Ex his autem quæ ab eo orsum habent, si valida est cervix, & si aliis ossibus optimè constet, atque omnis præterea nervosa substantia boni sit habitus, ac robur habeat intentum. Propria autem Capitis figura est, veluti si excogitares spheram exquisitè rotundam ex cera constructam, leviter utrinque depressam. In hac enim necesse est, ut posteriores, prioræque partes magis gibæ fiant, quàm sphaera convenient: quæ verò utrinque consistunt, magis recta. (T. 15.) Quòd si ea quæ secundum occiput eminentia, aliquatenus minuat, simul antueri oportet nervos, atque cervicem unà cum ossibus aliis. Nam si secundum naturam constiterint, materia defectu, non virtutis imbecillitate hoc contingit: illis verò non rectè se habentibus, principium est debile. Sed magna ex parte defectus, qui occipiti eveniunt, consequitur eorum, quæ ante diximus, imbecillitas, rarissimèque aliter evenire consuevit. Caput etiam, quòd secundum occiput in acutiem tendit, animadvertere oportet, iisdem adhibitis distinguendi rationibus, quibus antea in Capite grandiori factò utebamur. Ut plurimum verò & hic opti-

optimum est signum, figura concinna Cerebelli, quod nonnulli Medici posterius Cerebrum appellare consueverunt, quemadmodum & posterius existit ea sutura, quæ græca litera Δ formam habet distinctam. Est verò hujusmodi pars spinalis medullæ principium, & ejus ratione nervorum omnium, qui in toto animali sunt activi. Ipsa autem pars posterior per se ipsâ paucos admodum sensitivos obtinet nervos, plurimos verò activos. Sicuti, & anterior sensitivos quidem plurimos, paucos admodum activos. Quare ubi bene fuerit affecta utraq; pars, robustas habebunt propagines. (T. 16.). Eadem quoque distinctiones adhibendæ sunt ad partes Capitis anteriores, ad frontem attinentes, quæ etiam ad posteriores; earundemque & parvitatem, & magnitudinem inspicere oportet, atque itidem figuram, & sensus ibi collocatos, Visum, Gustum, atque Odoratum. Hæc enim se invicem indicant, atque testantur, & quæ à principiis oriuntur, principii virtutem, & visum: & principium ea, quæ ab ipso nascuntur.

P A R A P H R A S I S.

E Narratis generibus Signorum, pro Cerebri temperierum dignotione, incipit nunc singula examinare. Et quoniam Capitis dispositionem ex magnitudine, & figura, atque capillis, sumendam esse dixit, proinde à magnitudine, & parvitate Capitis exordium facit. Et quidem neque parvum, neque magnum Caput probat, ea tamen differentia, quod parvum vitiosæ constitutionis Cerebri proprium sit indicium; magnum verò, non necessariò bonam constitutionem indicet; posse tamen hanc optimam designare, si nimirum in prima generatione à robore formatricis virtutis magnum constructum sit. At verò si solum à copia materiei tale formatum sit, citrà virtutis formatricis vigorem, haudquamquam bonum magnum Caput esse prænuñciat. Ut autem hæc duo internoscantur, num scilicet à formatrice valida, an verò à copia materiei solum, magnum Caput ortum sit, prospiciendam subdit esse figuram, & ea, quæ ab ipso

ipso Capite ortum habent; unde si figura Capitis concinna sit, bonum erit indicium; sicut pariter si Cervix valida, & que alia ossa capiti adjacentia sint optimè constructa; & demum si Nervi inde prodeuntes, validi fuerint, adeoque in sensu, & motu robur ostendant. Quænam autem debeat esse Capitis figura, ut concinna dici possit, indicetque bonam Cerebri constitutionem, declarat his verbis: *Veluti si excogitares spheram exquisitè rotundam ex cera constructam, paulatim utrinque depressam*. Et rationem affert, quia in tali figura necesse est ut posteriores, & anteriores partes plus gibæ fiant, quàm sphaera conveniat; quæ verò utrinque consistunt, magis recte. Et sensus est, quòd Caput ita figuratum, cum non sit perfectè globosum, sed quodammodo oblongum, adeoque aliquantulum in lateribus, seu temporibus depressum, fit, ut in anteriori, & posteriori parte extuberans evadat pro operationibus sensitivis, ac motivis, valdè conferentè accommodum. Id ipsum confirmat 9. de usu partium cap. 17., ubi docet, debere Caput oblongum esse, ratione eorum, quæ à cerebro exoriuntur, nervorum nempe, mammillarium caruncularum, spinarumque medullæ, quæ per Capitis longitudinem ante, retroque liberius procedant. Deinde præterea Caput globosam figuram aliquantisper præferre, tum ut cerebrum, ob sphericæ figuræ capacitatem, commodè complecteretur; tum etiam, ut illud ab externarum arumnarum incurSIONIBUS securius tutaretur, cum apud omnes exploratissimum sit, ovaLES figurAS adversus hostiles insultus tutissimum esse munimentum. Verùm licet in lateribus expediens fuerit Caput aliquantisper deprimi, non tamen hujusmodi depressio tanta esse debuit, ut si profundior foret, Cerebri ventres, aliosque meatus angustiores redderet, non sine gravi Cerebri læsione.

Cur autem Caput magnum, præsertim à robusta formatrice constructum, bonum sit; ratio est, quia continet magnam Cerebri moleM: ubi verò Cerebrum mole majus est, ibi quoque operationes animales efficaciores sunt, ob abundan-

dantiores spiritus, solidioremque nervorum constitutionem, ac medullaris substantiæ quantitatem. Atque hinc etiam patet, cur parvum Caput ~~malum~~ dicatur, quia ventriculi in eo angustiorem, Spiritus pauciores, Nervi valde exiles, & medullaris substantia modica est.

Verum, quæ de magnitudine, & parvitate Capitis à Galeno dicta sunt, magnam peperere apud Authores, & præsertim Physiognomiæ, & Anatomes peritos, dissensionem: cuiusnam scilicet Capiti, magno ne, an parvo laus tribuenda sit. Aristoteles enim 30. *sect. problem. 3.* parvum Caput commendare videtur; siquidem, inquit, prudentissimum animalium esse Hominem, quia Capite minimo est: subditque, inter Homines ipsos, qui minori sunt Capite, prudentiores esse, quam qui sunt grandiori. At verò in *Physiognomiae cap. 9. sext. penult.* contrarium videtur affirmare; dum ait, quod qui habent magnum Caput, sensati sint; & referantur, puta Venaticos; qui verò parvum, insensati, & referantur ad Asinos. Galenus verò tum hinc, tum alibi, & præsertim *de difficultate morborum. l. 1. text. 3.* parvum Caput nullo modo probat, contra *de difficultate morborum. l. 1. text. 3.* magnum.

Conati sunt plerique contradicentes hos Authores conciliare. Et quidem nonnulli dixerunt Aristotelem in *Problematis* loquutum esse de parvitate humani Capitis, facta comparatione ad Capita cæterorum Animalium; Galenum verò egisse de parvitate Capitis inter homines solum considerata. Attamen Aristoteles ibidem, adhuc inter homines, prudentiores esse ait, qui parvo sunt Capite, quam qui grandiori; unde non solum comparat Caput humanum cum Caputibus Brutorum, sed Capita Hominum inter sese: quod etiam notavit Septalius *super expositione prædictorum Problematum*.

Existimantur alii Aristotelem pro parvo Capite excarne, & macilentum intellexisse; Galenum verò, quod, ob calvarie modicam capacitatem, paucam Cerebri molem continet

rinet: Ita præ cæteris exponunt Conciliator, & Forolivien-
 sis, atque ex his Laurentius 10. *Anatomes cap. 1.*, itemque
 Io: Baptista Porta in sua *Physiognomia lib. 2. cap. 1.* Sed &
 hos rejicit quoque relatius septalius, quia quæ sensum
 effugiunt, dignosci non possunt, ex eodem Galeno *hoc eo-
 dem opere, cap. 75.*

Aliter dissensionem hanc conciliat Sanctorius *hoc loco*.
 Ait enim Galenum pro parvo Capite intelligere parvum,
 improportionatum; per magnum verò optimæ constitutio-
 nis, intelligere proportionatum: Proportionem autem
 istam conferendam esse ad reliquas adjunctas partes Cap-
 itis, & Cervicis, imò totius Corporis. Sed suam quoque
 patitur difficultatem, nam Galenus agit de parvo, & ma-
 gno Capite naturali, non monstruoso: modò si parvum
 considerasset improportionatum, profectò illud monstruo-
 sum esset.

Septalius *loco citato* Aristotelem inquit commendasse
 parvum Caput cum minimo recessu à mediocritate, Gale-
 num verò non probasse illud cum magno recessu ab eadem:
 laudasse è *converso* magnum, non quidem nimix molis, sed
 ad mediocritatem accedens; unde subdit, utrumque com-
 mendasse Caput mediocre. At hoc gratis fugit, cum Ga-
 lenus reverà opposuerit magno Capiti parvum, nullâ factâ
 mentione de mediocri, de quo nulla poterat esse difficultas,
 quia, quod in cunctis rebus medium, & moderatum est, op-
 timum pariter statuitur.

Meliùs igitur, & magis cohærenter Galeno, dicamus,
 magnitudinem, & parvitatem Capitis considerari posse cum
 duplici vitio, altero quidem materiei, ex qua Caput effor-
 matur, & altero virtutis formatricis. Si parvum Caput sit,
 tum ex defectu virtutis, tum ex defectu materiei, proculdu-
 bio malum semper est, & in hoc sensu improbat illud hoc
 loco Galenus. Si verò parvum sit ex defectu materiei, non
 autem ex defectu formatricis; tunc reprobandum minimè
 erit, præsertim si deficiat solum in ossibus, non autem in
 sub-

substantia medullari Cerebri. **Magnū** ē contra, si referat tantummodò magnitudinem materiæ hinc robore formatricis virtutis, similiter malum est; at si **moderatum** exhibeat cum robore virtutis, quod dignoscetur ex **moderata** figura, & ex soliditate, firmitudineque ossium adjunctorum, optimum planè judicabitur. Quamobrem ea solum Capita vitiosa sunt, quæ inconcinnam constitutionem, disformemque structuram sortiuntur, quoniam arguunt languorem formatricis virtutis, nequeuntis partes Capitis exactè conformare. Vel brevius dicas, quòd Aristoteles improbat Caput magnū magnitudine ossium, quale est Brutorum; Galenus verò commendat magnū mole Cerebri, quale humanum esse debet, quod ex observatione Anatomicorum sextuplo ferè superat reliquorum Animalium Cerebella.

Ad hanc nunc, arrepta hinc occasione ex magnitudine, & figura Capitis, quidquid Physiognomici collegerunt, ad mores, & Temperamentum Corporum dignoscendas breviter referre, cum ex Galeni **Observationibus** Corporis temperaturam sequantur: quod sanè valde **utiliter** docent cunctis Medicinæ Professoribus. Et quidem parvitas Capitis omninò malum, & indecens existimatur, documento **Aristotelis citato cap. 9. suæ Physiognomia**: Stolidorum enim proprium est indicium; Bubalo namque, Camelo, Struthioni, Pantheræ, Anseri, aliisque stolidis Animalibus Caput admodum parvum inest, Cerebrumque minimæ molis. Addit pariter **D. Thomas Comm. in lib. Aristotelis de sensu, & sensili lectione 5.** parvissimi Capitis homines secundum aliorum membrorum proportiones, impetuolos esse, iracundos, indociles, ac violentos; quod etiam confirmant **Porta, Claromontius, & Honoratus Nicquetius**, ex eo potissimum, quia in parvo Capite minimum Cerebrum inuenitur, adeoque **angustus** omnes angustissimi; quamobrem spiritus, halitus, & vapores, ac sanguis ipse, facili negotio incalescunt, & Cerebri operationes promptè admodum turbantur, atque ad violentas actiones commouentur, & impelluntur.

Hujus Cerebri parvitatē participans sunt foeminae.

Acutum Caput, seu **Pineatum**, ex eodem Aristotele ibidem, inverecundi signum est: igneam enim arguit temperiem, quippe ignis motum, & conditionem imitatur, ad formam pyramidis, seu coni assurgentis: tales enim audaces sunt, & temerarii, adeoque inverecundi; de qua Capitis figura mentionem fecit Hippocrates *6. epid. sect. 1. text. 3.*

Caput plus justo magnum pessimum quoque est, si potissimum ad cætera membra improportionem habeat: arguit enim nimium humoris in ejus formatione collectum esse, ac illius meatus quodammodo gravari, & obstrui; unde ex quacumque causa facile novis humoribus, & vaporibus oppletur, & lethargicas affectiones contrahit. Designat etiam sensuum hebetudinem, & mentis stoliditatem exemplo Capitatorum Animalium, ut sunt Asini, Noctuæ Aves, Cephalæ, Vranoscopi, aliaque Animalia relata à Io: Baptista Porta in sua *Physiognomia naturali*, quæ stolidissima sunt. Quod si Caput maximum appareat, sed Cerebrum in eo contentum minimum sit, pejus erit, nam tanta ossium moles Cerebrum gravat, estque hoc ejus operi ferendo, atque operationibus Animalibus ritè peragendis insufficientis. Juxta quem sensum intelligendus Aristoteles, qui homines parva Capite ferulit ad Asinos; non quod hi magno Capite non sint præditi, sed quod in magno Capite minimum Cerebrum contineant. Hinc fertur, Vitellium maximi Capitis Imperatorem, stultum, & ignavum fuisse.

Non adeo magnum Caput, imò aliquantisper ad parvum inclinans, parvitate ossium, non Cerebri, cum concinna figura, prudentiæ, fidelitatis, calliditatis, & versutiæ signum ponitur, ut in Cane, Vulpe, Simia: cujus magnitudinis fuisse fertur Caput Aristotelis: in his enim prævalet calor, cum naturali formatricis virtutis vigore, adjunctus tamen siccitati, cujus causâ partes externæ, & ossa extenuantur; internæ verò, & præsertim Spiritus, & Sanguis exacuuntur.

Ali-

Aliquando demum majus Caput, Cerebri potius mole, quam ossibus, & carnibus, omnium optimum observatur: Sicut enim virtutis robur, caloris vigorem, & aptam materiam arguit; sic pariter denotat sensuum internorum, & externorum perspicacitatem, animique constantiam, ac fortitudinem. Aristoteles, & Io: Baptista Porta comparant ejuscemodi capite præditos Canibus sagacibus, venaticis, & Vertagis dictis, quibus Caput amplius, & frons latior inest. Hujus Capitis genere præditos Platonem, & Hippocratem fuisse ajunt, ut etiam testatur idem Io: Baptista Porta. Et de his satis.

Præter totius Capitis magnitudinem, & figuram, considerat quoque Galenus anteriorem, & posteriorem illius partem, Synciput scilicet, & Occiput, atque ait, Occiput non secus, ac totum Caput, vel debito minus, vel solito majus esse posse. Et quidem si Occipitis eminentia longè solito minor sit, oportebit observare ea, quæ ab Occipitio oriuntur; nempe Cervicem, Spinatam medullam, & Nervos, quæ si secundum naturam constituerint, hoc est, si rectè se habuerint in duritie, & mole, prædictus in diminutione defectus erit ob solam materiei deficientiam, ne utriquam verò ob formatricis imbecillitatem, ideoque minus malum erit: contra verò illis non rectè se habentibus, principium eorum, nempe Cerebrum, debile designabitur, simulque inferetur, tum materię inopia, tum formatricis virtutis languor; quare longè majus malum est. Adjicit præterea magna ex parte defectus, qui Occipiti eveniunt, consequi imbecillitatem Cervicis, Spinatæ medullæ, & Nervorum; rarissimè verò contingere, quòd cum Occipitis defectu robur jungatur eorum, quæ ab ipso exoriuntur.

Quod autem spectat ad vitium in augmento: Caput secundum Occiput in acutiem tendens, adeò ut turbinatum videatur, si pari modo adjacentia Ossa, Spinam, & Nervos benè se habentia obtinuerit, bonum; malum è contra, si prædicta hæc malè se habeant. At cujus partis, cujusve

mali

mali generis indicium sit, docet inferius Galenus, ejusmodi ~~in~~ ~~temperamentum~~, vel malitiam ad Cerebellum pertinere, quod à Sutura Lambdoidea comprehenditur; necnon ad operationes, quæ à Cerebello potissimum proficiuntur, quales sunt operationes motivæ, cum Nervi à Cerebello provenientes ad motus potius conferre videantur; (a) sicut è converso procedentes à Cerebro potius ad sensus perficiendos inservire. Quid autem de Nervis, eorumque Origine differentiis, & usu dicendum sit, ab Anatomicis petendum.

Quod deniq; dixerat de Occipite ad dignoscendam Cerebelli constitutionem, id ipsum intelligendum, ait, de Syncipite, pro Cerebri temperaturæ dignotione, num scilicet solito eminentius, aut depressius fuerit; & quemadmodum in Occipite considerata proposuit *Exortis*, & *Adjacentia*, nempe Nervos, Spinatam medullam, & Cervicem; ita in Syncipite subdit, observandos esse Sensus, quorum organa anteriorem Capitis partem occupant, videlicet Visum, Gustum, & Olfactum, in quæ anteriores Nervi per Cerebrum delati diffunduntur; si namque sensus isti rectè se habeant, depressio illa mala erit, cum solius materiei defectum, non verò formatricis languorem; peior autem, si sensuum imbecillitatem virtutis languorem detegat. At si Synciput plus justo excreverit, tunc inspicendum, an cum tali eminentia concinna figura conjungatur, cum exortis validioribus; his enim benè se habentibus incrementum illud bonum, & laudabile erit; sin secus, contra. Ex utroque autem incremento Occipitis scilicet, & Syncipitis, magis esse commendandum, idem Galenus inquit, *6. epidem. sect. 1. comm. 3.* incrementum Occipitis, quàm Syncipitis, fortè quia Occiput postremum Cerebri ventriculum contineat, qui putabatur ab eodem ultimus Spirituum animalium elaborator, atque Spinalis medullæ principium.

(a) V. super hoc Willis, in Cerebri, & Nervorum Anatomie.

cipium: Contrarium tamen arbitratur Vallesius *in comm. ejusdem loci*, qui vult præstare Synciput esse eminentius, ob Sensum communem, & Ingenium, quod potissimum vigere videtur in Syncipite; sed & neque Spinalem medullam cum Nervis à Cerebello pendere, nec reverà sinum ibidem contineri subdit.

At cur Galenus ad cognoscendam Cerebri constitutionem indicia non sumserit ab Auditu, & Tactu, qui etiam per Nervos perficiuntur, & à Cerebro procedunt? Respondet Turisanus, pro dignoscenda anteriori Cerebri parte Galenum illis dumtaxat Sensibus usum esse, qui ab eadem anteriori parte originem ducunt, quales sunt prædicti tres; Auditus verò, cum potius à laterali, & mediâ regione oriatur, tanta virtute minimè pollet, ut significet partis Cerebri anterioris constitutionem. Tactus insuper cum per totum corpus sit diffusus, non majorem vim significandi habet, quæ pertinent ad Synciput, quàm quæ ad Occiput, reliquatque Corporis partes.

At verò animadvertere decet, ex eodem Galeno, quòd licet Principio benè se habente, nempe Cerebro, exorta, idest Nervi, & Sensus inde dependentes, benè quoque se habere soleant; possunt tamen ob aliquam adscititiam causam exorta ipsa vitiari, illæso tamen principio, seu Cerebro; unde non valebit illatio ad convertentiam. Patet hoc evidenter in Cæcis, & Surdis, in quibus licet Nervi visivi, & auditivi non rectè se gerant; principium tamen, seu Cerebrum, quàm optimè se habebit, ut colligere erit ex Ratiocinio, Memoria, Judicio, aliisque animalibus operationibus; nam hi Sensus externi, illorumque Nervi poterunt offendi ab aliqua externa causa, citrà Cerebri læsionem.

Pro coronide hujus Capitis, adjiciamus etiam indicia ex Physiognomicis petita pro depresso, vel eminenti Syncipite, & Occipite. Quibus itaque Synciput depresso est, ex Alberto Magno, insidiæ sunt familiares; sed rationabilius putat Porta hos Imaginativâ destitui, nec tam faciliè apprehen-

hendere, quam memoria tenere. Expertus sum & Ego esse vaniloquos, & ignavos, facilèque sibi omnia fingere, atque quacumque de causa in utramque partem prospera, & adversa, facilia, aut difficilia persuadere, cujusmodi sunt foeminae. Quibus verò depressum est Occiput, hebescit robur in motu muscutorum, & solent esse obliviosi, duri, obstinati, atque in suis opinionibus pertinaces.

Synciput è contra plus justo elatum, duræ cervicis homines denotat, non facilè à præconcepta sententia amovibiles; sicut pariter Occiput eminens, nisi quòd in hoc robur aderit in motu, & sensu Tactus, præcipuè in partibus priores Spinatæ medullæ nervos obtinentibus.

De Fronte etiam latà ad instar Bovis, scribit Aristoteles, tarditatis, & pigritiæ indicium esse, atque obtusioris ingenii notam: idemque fatetur Galenus *lib. quod Animi mores Corporis temperiem sequantur*, confirmatque Rhafis ad Almanforem. Frons parva, & angusta arguit mobilitatem ex eodem Galeno, & si angusta quidem sit, sed aliquanto longior, præter mentis inquietudinem, Corporis etiam immundiciem portendit. Frons quadrata, instar Leonis, fortitudinem, & magnanimitatem denunciat. Rotunda verò, & circularis facilem significat Animi iracundiam, & furorem, & maxime ad insaniam contrahendam proclivitatem; sicut pariter si plurimum rugosa fuerit. Tempora denique plus ~~in~~ concava ex Galeno *cit. libro*, deceptorem, & crudelium arguunt: id quod siccitati idem Author attribuit: siccitas autem calori iuncta, sicut calvitium ante tempus afferre solet, documento Hippocratis *6. epidem*, ita pariter calidum, astutum, & fraude plenum prænunciat. Verumtamen hæc omnia intelligenda sunt juxta Naturæ, & sensitivæ Animæ inclinationem, eum cæteroqui Ratione, Judicio, & Prudentia, corrigi, mutari, atque etiam aboleri omninò possit. Et de his satis.

CAPUT VI.)(XII. in Galeno .

De Operationibus obtinentibus principatum.

T E X T U S .

(T. 17.) **E** Arum autem operationum, quæ obtinent Principatum, virtus, ac vitium sunt ipsius principii seorsum tantummodò indicia. Voco autem operationes principatum obtinentes, hoc est Η^εγευωνιας, quæ à solo principio proveniunt. Ingenium quidem igitur græcè Α^γχινοια subtilem Cerebri substantiam indicat: tarditas verùm intellectus, crassam: discendi verò facilitas, formarum facile susceptivam, memoria autem stabilem, ac firmam: sicuti, & discendi difficultas, formarum non facile susceptivam: & oblivio, fluidam: mobilitas quoque in opinionibus, calidam: stabilitas autem, frigidam. (T. 18.) Adhuc autem duo indicatorum genera mihi videor prætermisisse, de quibus sum ab initio me dicturum pollicitus: quorum alterum ad operationes attinet naturales, alterum verò ad ea, quæ extrinsecus occurrant. Erit autem in utrisque Sermo communis.

P A R A P H R A S I S .

CUm explicuisset superius Galenus, quo pacto ex Capitulis dispositione, & ex functionibus sensitivis, ac motivis Cerebri temperatura esset dignoscenda; declarat in præsentia, quomodo eadem ab actionibus principatum obtinentibus cognosci quoque possit. Primum autem docet, virtutem ac vitium, sive perfectionem, & imperfectionem principalium Cerebri operationum, ejusdem dumtaxat indicia esse, quoniam operationes principatum obtinentes à fo-

lo principio, idest Cerebro, dependent, atque ab eo immediate peraguntur, ideoque vim habent immediatius significandi Cerebri constitutionem. Ità enim Imaginatio, Ratiocinatio, & Memoratio à Cerebro solum proficiuntur, ut propterea nullius alterius sensus adminiculo egeant; ad differentiam operationum sensuum externorum, quæ licet in organis fiant, perfici tamen nequeunt, nisi dependenter à Cerebro; Siquidem licet visio E.g. in Oculo fiat, non tamen independenter à Cerebro fieri potest, à quo Spiritus animales, & Nervos Oculus recipit: quin & non desunt, qui haud irrationabiliter contendunt, omnes sensationes in Cerebro fieri, quamvis per sensus externos, tanquam per fenestras habeantur, inter quos est Manardus *in suis Epistolis*. De qua re alibi.

Subdit insuper Ingenium subtilem Cerebri substantiam, indicare; Intellectus verò tarditatem, crassam ostendere. Præterea discendi facilitatem indicium esse, quòd eadem Cerebri substantia formarum sit facile susceptiva; contra verò discendi difficultatem; quòd illa difficillimè formas suscipiat. Memoriam ulterius eandem stabilem, ac firmam designare; oblivionem verò mollem, ac fluidam. Denique concludit mobilitatem in opinionibus calidam Cerebri substantiam, & stabilitatem, frigidam significare. Verùm in his parumper immoremur.

Et quidem dubitare primò contingit, quid hìc pro Ingenio intellexerit Galenus, quidve pro subtile, crassaque Cerebri substantia; atque unde Ingenium, subtilem, intelligendi verò tarditas, crassam ejus substantiam fortiatur.

Argentarius, & Sclanus *in commentario hujus loci* exponunt pro Ingenio (græcè ἀχνία Anchinœa) intellexisse Galenum promptitudinem quandam cogitativæ facultatis, sive potius cogitativam ipsam celerem, & velocem: id quod deducunt ex eo, quia idem Galenus hoc eodem loco *Anchinœa* contraposuit δίαχνία *Dianœam*, hoc est Intellectus, sive potentia Ratiocinativæ tarditatem, ut hinc patere posset,

set, pro Anchinoëa, vel Ingenio, celerem, & velocem Ratiocinatricem voluisse intelligere. Sanctorius verò explicat Anchinoëam, per Solertiam; de qua Aristoteles 1. *poster. cap. ult.* habet, quòd ille Solers est, qui citissimè medium invenit ad conclusionem, & causam dantem propter quid. At Themistius ibidem, illum esse solertem ait, qui citò, & faciliter resolvit conclusionem in sua principia: cui videtur consentire Plato in *Theeteto*, ubi docet, Solertes velociter omnia distinguere: (a)

Verùm pro dubii solutione adnotandum hìc primò est, quòd Ingenium propriè competit solis Homìnibus, cùm solum Homines dicantur pollere, vel non pollere Ingenio; proptereaq; fieri, quòd ad Appetitum sensitivum, & Imaginativam pertinere non possit, quoniam hæ duæ Potentiæ sensibus egent, suntque communes etiam Brutis; quin plerique valent sensibus, Ingenio tamen haudquaquàm: & complures alii Imaginativa pollent, cùm nihilominus Ingeniosi non sint, quia carent Judicio, à quo Ingenium nullatenus sejungitur: Nonnulli demum insignem habent Memoriam, sed Ingenio deficiunt, quia judicio non pollent; imò rarò evenit, ut qui plurimùm memorià valent, acri Ingenio sint præditi. Quare asserere oportebit Ingenium propriè Homini concessum, neutiquàm ad facultates materiales reduci posse, sed ad solam virtutem Intellectivam, quæ est propria Hominis, ejusque solius. Pertinebit igitur Ingenium ad Intellectum, sed cum ejusdem summa perfectione, adeoque consistet in Vi celeriter apprehendendi, acriter judicandi, & subtiliter deducendi ex rebus apprehensis, & judicatis,

K

con-

(a) Tres sunt partes docilitatis, *μνήμη, ὀξύτης, ἀγχινοια*. *μνήμη* seu Memoria est conservatio eorum, quæ quis didicerit: *ὀξύτης*, seu Acumen est celeritas *διάνοιας* h. e. Intellectus; *ἀγχινοια* demùm est potestas ex iis, quæ quis didicerit investigandi, quæ non didicerit. *V. Lexic. Græc. Tusani.*

cōgruentes suas conclusiones. Vel brevius: in Vi invenien-
di media, citissimè ducentia in cognitionem Causarum .

Quod ad subtilitatem verò, & crassitiem Cerebri, diver-
simodè quoque illam Expositores interpretantur . Montanus, & Acachias, non ad Cerebri, sed ad Animalium spi-
rituum substantiam, subtile, crassumque Cerebrum refe-
runt . At hi manifestè contradicunt Galeno, de substantia
solùm Cerebri mentionem facienti, neutiquam verò de Spi-
ritibus . Nonnulli cum Haly, subtilem Cerebri substan-
tiam exponunt, pervivam: claram, & translucidam . Sed hos
reprehendit Argenterius, & meritò; quia nulla claritas, vel
pelluciditas in Cerebri Corpore denso, & opaco, effingi po-
test, si septum tantum excipias lucidum à transparentia sic
appellatum, quo anteriores Cerebri ventriculi discriminan-
tur; quamquam & hoc neque intus tale videatur . Hinc
idem Argenterius probabiliorem existimat illorum exposi-
tionem, qui subtile Cerebrum interpretantur syncerum, &
non ex crassa, ac turbulenta, sed ex puriori materia constru-
ctum, inter quos est Salvus Sclanus in *commentario hujus
loci*. Non desunt alii, qui pro subtili Cerebro, rarum, at-
tenuatumque exponant; pro crasso verò densum, & consti-
patum . Sed verisimilius dicendum subtile Cerebrum intel-
ligi hic à Galeno, quod tenuium partium est, atque in pri-
ma sui formatione molis non admodum profundæ constru-
ctum fuit, præsertim secundùm corticem; quinimò substan-
tiam habeat porosam, facilèque transpirabilem; ad diffe-
rentiam crassi, quod profunda nimis mole, & cortice den-
so, transpirabile admodum non est, unde torida illius sub-
stantia, spiritusque animales, ac meditullium à superincum-
benti pondere oppressa, & constipata, nec libera, nec tenuia,
nec spatiosa fiunt, pro expedita, ac prompta sensuum inter-
norum operatione: quamobrem cum Spiritus animales, &
torida medullaris substantia per meditullium liberè excu-
runt, & halitus, seu vapores promptè per corticalem sub-
stantiam aditum sortiuntur, & evaporant, subtile Cerebrum
appel-

appellabimus: crassum è contrà. Hac profectò ratione dicere solemus tenuem esse Aërem, cùm vaporibus destituitur, & caret nebulis, atque è converso crassum, cùm vaporibus, & exhalationibus repletur, estque caliginosus: & sicut radii solares non æquè, ac ubertim, nec tam facilè per vitrum, quàm per crystallum, idque adhuc si crassius minùs, quàm si tenuius; nec ità per aquam, ac per aërem, aut per aquam, & aërem fuscum, quàm per aquam limpidam, aëremque serenum diffunduntur; sic Ros ille, & Spiritus animales, non per quamlibet substantiam Cerebri æquabiliter trajiciuntur, liberèque transfluunt, & excurrunt; sed diversimodè prout Cerebri substantia tenuior, vel crassior erit.

Ex his nunc deducimus, Ingenium non aliam ob causam subtilem Cerebri substantiam indicare, nisi quia ipsum, acutum quoque est, documento Scaligeri *exercitat. 1.* asserentis, aliud non esse Ingenium, nisi Intellectus subtilitatem, & acumen; idest facilem, citam, ac promptam rerum apprehensarum exhibitionem, ac intelligentiam, quæ à Spiritibus summè tenuibus, ac mobilibus exoritur; quoniam isti celeriter, tenuem Cerebri substantiam pervadunt, ac promptissimè simulacra rerum exhibent, atque Intellectui representant; unde subita, ac velox intellectio succedit, indeque Judicium in distinguendo, seligendo, & judicando subsequitur, in quibus omnibus consistit Ingenium.

Præterea circa discendi facilitatem (quæ consistit in facili imaginatione, & prompta rerum apprehensione) inquit Galenus, quod illa significet Cerebri substantiam facilè susceptivam formarum; Discendi verò difficultas ostendat ineptitudinem ejusdem, ad formas rerum suscipiendas: pro quibus formis, rerum Imagines, & Simulacra intelligenda, sunt, quæ cùm faciliter, ac promptè in molli substantia suscipiantur, & difficillimè in dura; idcirco idem erit dicere discendi facilitatem indicare Cerebri substantiam facilè formarum susceptivam, ac illam esse mollem; contrà verò difficilè formarum susceptivam, ac duram, solidamque, exem-

plo à Pueris, & Senibus desumpto. Pueri enim Cerebrum molle habentes, & aliquanto humidius, faciliùs addiscunt, quia melius in illorum Cerebro rerum species, seu simulacra imprimuntur; secùs autem in Cerebro Senum ficciori, duriorique: quamuis ad hoc plurimum quoque conferat atenta perceptio, ac fortis apprehensio discendorum, quæ cum potiùs vigeat in pueris, utpotè inexpertis, adeòque curiosioribus, minimè verò in senibus, proptereà fit, vt illi vehementiùs apprehendant, detineant, & discant, quàm isti.

Subdit iusuper idem Galenus, à Memoria, stabilem, ac firmam Cerebri substantiam denotari; oblivionem ex aduerso, fluidam eandem ostendere. Pro Memoria autem, ut benè advertit hoc loco Argenterius, minimè intelligenda Reminiscencia, quæ cum fiat per Ratiocinationem, ad Ingenium referri debet, de quo antea dictum est; sed solum intelligenda simpliciter Memoria, quæ est Potentia magis inhærens subjecto, atque ad organi variam dispositionem, in Hominibus quoque varia est.

At unde varietas hæc in Memoria habeatur, dubitari hic solet ab Expositoribus. Et nonnulli apud Argenterium existimarunt in Senibus Cerebrum diminui, in Pueris augeri, ac proptereà hos memores, immemores illos esse. Sed meliùs idem dicendum arbitratur in Senibus Cerebrum duriusculum fieri, quod in Pueris mollius est. Quemadmodum enim omnes partes Corporis mutatione atatum obdurescunt, & constipantur; ita valdè credibile est Cerebrum etiam aliquantisper densari, & obdurescere in senectute. Verùm, ob id ipsum, quod senes ficcius Cerebrum nanciscuntur, dicere possumus, quod obliuosi evadant; quare adversus nuper dicta ambigere contingit, quod Memoria haudquaquam stabilem, firmamque Cerebri substantiam portendat, nam ceteroquì senes duriozem Cerebri constitutionem adepti valdè memores esse deberent. Ad quam difficultatem dicamus, obliuiosos evadere senes, vel quia Cerebri substantiam longè

longè debito ficciorem constipatioremq; acquirant , adeout multum à Cranio distare soleat ; vel etiam quia nimia excrementorum congeries eorum Cerebrum adeò aggravat, & obtundit , ut nedum novas impressiones minimè excipiat , sed & factas deleat ; quin & aliquando stolidos , & mente-captos reddat . Nisi tamen dicere velimus obliviosos fieri Senes eorum tantùm , quæ nuper audierunt , quia nullâ cum attentione illa percipiunt, nec apprehendunt , cum aliunde Pueri attentissimè , quæ audiunt , excipiant , & excepta retineant , adeoque majori cum sedulitate illa eadem perquirant, sepiùsq; mente revolvant, proindeq; tenaciùs retineant, ac diutiùs recordentur .

Nedum autem ex Ingenio, & Memoria , sed etiam ex Opinione , quæ est altera Ratiocinatricis facultatis actio , licet Medico circà Cerebri constitutionem philosophari ; Unde Galenus inquit, Mobilitatem in opinionibus calidam Cerebri temperaturam significare ; Stabilitatem verò in iisdem, frigidam . Pro Mobilitate in opinionibus , ut advertunt Argenterius , & Sclanus , non solum intelligere debemus mutationem sententiarum , quæ habentur de vero, & falso ; verùm etiam eorum , quæ volumus , aut nolumus , sive quòd bona , & proficua , sive quòd mala , & noxia videantur . Eos namque opinionem mutare dicimus, qui non solum ex verisimili ad verisimilius , aut ex falso ad verum, vel viceversa mutantur ; sed etiam qui rem aliquã nunc volunt, & appetunt, tamquam proficua, aut utilem, nunc verò nolunt, ac respuunt, utpotè nocua, aut inutilem . Contrà autem quicumque in re semel percepta , aut concupita , vel repudiata , cui scilicet assensum , vel dissensum præstiterunt , obstinatè , ac pertinaciter persistunt , stabiles in opinionibus dicuntur .

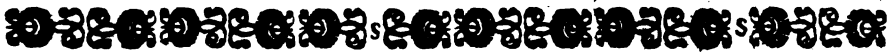
At cur mobilitas in opinionibus calidum Cerebrum arguat , & stabilitas frigidum ; ratio potissima redditur , quia calidi proprietates est , agitare , ac movere ; frigidi verò condensare , componere , & stabilire : quo fit ut mutabiles , calido temperamento, hoc est tenuiori sanguine præditi obser-

Ven-

ventur, ac biliosi, seu cholericus dicti; stabiles verò frigidi, quales melancholici ex adverso.

Verum si hæc vera sunt, unde est, ut foeminae longè maribus frigidiores creditæ, opiniones tamen quàm facillimè mutant? Respondent aliqui foeminas non ratione caliditatis, sed humiditatis, quæ in ipsarum Cerebro abundat, mobilissimas in opinionibus esse. Sed hæc responsio non satisfacit, quoniam humiditas ponitur qualitas passiva, cui movendi vis à Galeno denegatur 1. de symptom. causis, aliter obesi, & quibus inter mares Cerebrum inest solito humidius, ac destillationibus, & catarrhis obnoxium, mobiles quoque in opinionibus esse deberent. Probabilius ergo erit, foeminas facillimè mobiles afferere ob imperitiam potius, quàm ob humiditatem, vel caliditatem: Cum enim imperitæ, & inexpertes sint rerum humanarum, maximà idcirco credulitate afficiuntur, ob quam facillimè sibi persuadent, quicquid illarum menti objicitur, unde instabiles, ac mutabiles evadunt.

Postremò concludit præfatus Galenus, quod præterea, verò deinceps de duobus generibus agere, de quibus ab initio sermonem institutus fuerat, & quæ fortasse, vel prætermissæ, vel distulisse videri poterat; propterea iterum ait, reliqua duo indiciorum genera esse, quorum quidem ad naturales operationes attinens, aliter verò ad ea, quæ extrinsecus occurrant: atque de utroque subdit, se inferius communem sermonem facturum, particularia signa referens cujusvis temperaturæ Cerebri. At quoniam ratio postulabat, ut primùm indicia temperatæ constitutionis Cerebri referret, quâ cognitâ reliquæ facillimè cognoscuntur, proinde sequenti Capite totus ipse est in tradendis signis moderatæ Cerebri tempericis, desumptis ab actionibus naturalibus, & à juvantibus, ac nocentibus, de quibus mox.

CAPUT VII.)(XIII. in Galeno.

Signa bonæ temperature Cerebri.

T E X T U S:

SI quidem Cerebrum sortiatur bonam quatuor primarum, qualitatum temperaturam, omnia quæ diximus habebit moderata, & excrementa quæ vel per palatum, vel aures, vel nares, vel oculos expurgantur: hac quoque modicè se habebunt: atque ab his quæ extrinsecus occurrant, minimè lædatur, quæ scilicet vel calefaciunt, vel frigefaciunt, vel humectant, vel exiccant. Talibus igitur Capilli Capitis, cum adhuc sunt infantes, subrusti, cum verò pueri, subflavi, cum jam adoleverint, flavi sunt, mediique quodammodò sunt inter eos, qui omninò sunt crispi, & simplices, non tamen facillè Calvitium patiuntur. (T. 19.) Quæ verò dicuntur, ac posterius dicenda, indicia sunt, accipere oportet, ut in bonam habentibus temperiem habitationibus. Quæ autem ad Capillos attinent, non ad locorum tantum, sed ad humorum quoque temperaturam, qui Cerebri temperatura proportionè respondent, sunt referenda. (T. 20.) Si vero Calidius sit quàm oporteat, in altera verò oppositione bonam habeat temperaturam: Si quidem in caliditate multum excesserit, omnia quæ dicuntur, validiora erant indicia: Sed si parvus fuerit excessus, imbecillia. Communis autem hac ratio statuat in omnibus partibus, quarum in temperaturis universis indicia sumus tradituri.

P A R A P H R A S I S.

Naturales operationes bonæ, vel malæ, à bona, vel mala primarum qualitatum contemperacione fieri ponun-

nuntur : hæc autem si moderata fuerit , omnia quoque ab illa dependentia , moderata erunt . Unde si Cerebrum bonam sortiatur primarum harum qualitarum temperaturam , nedum antedicta signa desumpta ex dispositione Capitis , ac sensitivis , & motivis operationibus , necnon ex actionibus principatum obtinentibus , mediocritatem participabunt ; verùm etiam excrementa Cerebri , quæ per palatum , aures , nares , & oculos expurgantur , modicè quoque se habebunt , atque ab extrinsecis alterantibus illud vel minimum , vel nullatenus lædetur .

At hic illicò insurgit gravis in Galeno difficultas , eaque est , quid ipse intelligat per moderatam , bonamque Cerebri temperaturam , cùm cæteroqui idem Author 1. *de temperam. cap. ultim.* Cerebrum doceat frigidum , humidumque esse . Ad quam tamen dicimus , intellexisse Galenum iustitiam , quæ nimirum talis est , qualis congruit exigentiæ Cerebri , cujus ope optimè ipsum operatur : vocasse autem Cerebrum frigidum , & humidum , non absolutè , sed respectivè ad cæteras partes Corporis longè calidiores . Cùm enim Cerebrum præ reliquis partibus debilius sit , propterea frigidum , idest minùs calidum , quàm sint reliqua viscera , à Galeno appellatur ; Vel etiam dicas , considerari hoc loco à Galeno moderatam Cerebri temperaturam , tanquam regulam , & exemplar cæterarum temperierum , cui quò magis accedunt , & conformantur , eò etiam meliores erunt ; quò verò magis recedunt , & difformantur , eò peiores , insalubrioresque dicentur ; Atque hinc idem Galenus *hoc eodem libro* temperatam , moderatamque temperaturam assimilat Statuæ Polycleti , in qua nullus excessus , aut defectus inerat .

Ulteriùs , retulerat supra , inter alia indicia Cerebri , Capillos , nunc illorum variam habitudinem examinans , considerat primùm eos in temperatis , & inquit : talibus , idest temperatò Cerebro præditis , Capilli accidunt in Infantia ; quidem subrufi , in Pueritia subflavi , in Adolescentia denique

que, & Juventute flavi fiunt, quique medii quoque erunt inter Crispos, & Simplices, nec demùm Calvitium facillè patiuntur.

Mutantur autem Capilli in ætatibus tres ob causas, quæ generationi Capillorum communiter attribuuntur, nempe ob temperiei, & præsertim caloris mutationem, cutis, & fuliginosi excrementi variationem. Calor siquidem licèt in prima ætate multus sit, non tamen est vegetus, eo quòd ab humiditate illius ætatis aliquantulum retundatur: quia verò progressu ætatum partes corporis magis, magisque consolidantur, densanturque, atque ideò tanta humiditas absumitur; propterea fit ut calor vegetior observetur, atque adeo fuligo, quæ materia est Capillorum, consistentior, & adustior fiat. His accedit cutis, quæ pari ratione propter ætatum mutationem, magis constipatur, densatur, & sicciore fit; unde non mirum, si Capilli similiter tractu temporis mutantur, & qui primùm tenuiores, molliores, laxioresque erant, ac subruffi; fiant deinde crassi, duriusculi, & subflavi. Postremò in juventute duriores, crassiores, & flavi observantur, quoniam per ætatis mutationem calor auctior, cutis densior, & fuligo crassior evadit.

Sed hic de Coloribus, eorumque origine, & natura, nonnulla in medium afferamus. Vulgò in Scholis fertur, colores esse secundas qualitates, quæ ex primis emergunt. Sed nunquam ab his explicari potuit quænam qualitas exuberet in albo, & quæ in nigro colore, cæterisque. Dantur enim alba Corpora ut Gypsum, Cerussa, Camphora, Nix, Margaritæ, Coralia, & tum quæ alba sunt, tum quæ rubra in calcem, vel pollinem redacta, & alia hujus generis innumera, quæ communiter frigida dicuntur; alia verò plurima, tametsi alba sint, calidissima observantur, ut Arsenicum, Sublimatum, Calx, Allium, Cepa, & similia. Sic pariter multa nigrum colorem referentia existimantur frigida, ut Cassia, Succus Acaciæ, Pruna, Lutum, Lydius Lapis, Fæx sanguinis, seu melancholia dicta, Capilli, & cætera plura: alia

L

mul-

multa calida ponuntur, ut Opium, Piper, Caryophylli, Atramentum scriptorium, Præcipitatum nigrum, atque inter humores Atrabilis. Eodem modo ex flavis recensentur frigida, Santalum citrinum, Terra Armenia, flores Nymphææ luteæ; itemque calida ut Rhabarbarum, Aloë, Cortices Aurantiorum, & Citriorum, Sulphur, Bilis flava. Ex rubentibus demum (ut alios colores brevitatis causâ omittam) calida sunt Ignis, Ostrum, Sanguis, Cinnabaris; frigida ex adverso, Coralia, Santalum rubrum, Rosæ, &c. Itaque velle exprimere qualitatibus colores deducere, vanum omninò putandum est.

Rationabilius existimant Optici, & cordatiores Philosophi, colores à lumine diversimodè reflexo, vel refracto, adeoque cum umbris corporum intermixto, ac modificato exoriri. Cujus sententiæ ex Antiquioribus fuerunt Alhazenus in *sua Optica*, Avicenna *lib. 6. naturalium part. 3. cap. 1.* Avempaces apud Averroëm *2. de anima comment. 67.*, & Beatus Albertus Magnus in *summa de homine, peculiari questione de natura colorum*. Hoc idem sensisse videtur Aristoteles *lib. de sensu, & sensibili cap. 3.* ubi colorem definit, extremitatem perspicui, idest luminis, in corpore terminati. Et *lib. 2. de anima text. 67.* colorem appellat, motivum perspicui in actu, quod non nisi lumen est.

Suffragantur his experimenta. Vitreo namque Prismate ante oculos apposito, intuemur obiecta diversimodè colorata, prout lumen in illo diversimodè infraigitur. Id ipsum etiam experimur in Iride, in collo Columbæ, in Mari, in Nubibus, in Eclipsibus luminarium, aliisque similibus, diversimodè à lumine intermixtâ umbrâ illustratis. Sic insuper cubiculum aliquod undique occlusum, & obtenebratum, habeatque ex directo duorum parietum, vel duarum fenestrarum oppositarum, duo foramina, per quæ lumen Solare transeat, & quâ ratione per unum foramen cubiculum ingreditur, eadem per alterum foramen egrediatur: Si oculus ex obliquo positus intra cubiculum respiciat obiecta, illa

mi-

minimè colorata videbit, et si lumen Aërem in cubiculo contentum trajiciat, & illustret; videbit autem eadem, si lumen ex utro foramine admissum terminetur ad parietem, aliudve corpus intra cubiculum existens. Hinc motus ingeniosissimus Cartesius in *sua Dioptrica*, adhibito ad fenestræ foramen, oculo Bovino, invenit quâ ratione prætereuntia per viam, corpora possint intra clausum cubiculum videri, cum iisdem omninò circumstantiis, motibus, coloribus, & similibus. His accedit quòd oculus in tenebris positus videt objectum illuminatum; si verò sit in Aëre illuminato, neutiquam videre poterit objectum in tenebris existens.

Sunt qui distinguunt colores in Reales, & Apparentes: hosque à lumine quidem haberi dicunt; illos autem rebus inesse. Sed nulla ratio suppetit, ut hanc diversitatem in coloribus re ipsa admittamus, cum cæteroqui communis habitudo, & apparentia in utrisque sit. Sola autem differentia erit in eo, quòd in coloribus, Realibus dictis, diuturnior permansio; in Apparentibus verò brevior, seu fugacior habeatur: quod provenit ex dispositione partium, seu superficierum objectorum visibilium: si enim hæc uniformem, & æqualem superficierum habitudinem sortita sint, uniformem quoque luminis reflexionem efficient, adeoque eundem semper colorem exhibebunt; si verò difformem, & inæqualem, varietatem ostendent. Verùm ut res hæc melius intelligatur

Sciendum, tria in universum requiri ad colorum varietatem efformandam, nimirum habitudinem, seu texturam variâ corporum visibilium; diversâ luminis reflexionem, & cum intermixtis umbris modificationem: & demum situm variû oculi videntis. Cum corpora tersa sunt, ac polita, ut lumen intrâ se non admittant, sed omninò ad eundem angulum reflectant, quia illud resiliens fulgorem veluti in Aëre excitat, & multâ luce oculum premit, specularem splendorem exhibent, ut in polito Clypeo est observare, etiamsi ob chalybis exiguorum pororum multitudinem videatur nigrorem

præferre . At si ea sit corporum superficies , ut radii luminis reflectantur quidem omnes , sed perturbatè , & non ad eundem angulum , albus color exurget . Demùm si corpora lævigata non sint , sed porosa multùm , aut excavata , ita ut lumen minimè resiliat , sed quodammodò introrsum poris , illud excipiant , nullus color , sive nigror emerget , etiam si albo corpore sint interiùs illita . Sic paries dealbatus , frequentioribus tamen foraminibus excavatus , candorem non manifestat : parietes ipsi licèt æqualiter dealbati , nisi à lumine æquè illustrentur , nec albi æqualiter apparebunt , sed alter altero albicantior , vel contrà ad fuscum magis inclinans , prout lumen vel directè magis , vel reflexè , subibit . Hoc idem ostendunt vestes sericæ diversorum colorum filamentis intertextæ , ac versicolores appellatæ : hæ namque ab uno situ spectatæ unum exhibent colorem , ab alio , alium , & quidem varium , à varia dispositione intertextorum filorum , atque incidentis , & descedentis luminis . Idem est experiri in depictis telis varicoloribus , diversimodè ad lumen expositis . Ita quoque ligna E. g. quæ primò viridia , aut fusca videbantur , aliter , aliterque colorata conspiciuntur , cùm carbones fiunt , cùm comburuntur , & vertuntur in cineres .

Quæ igitur Corpora visibilia non tam facile partium texturam mutant , difficilè etiam colorem variant , & è contrà . Quo fit , ut parietes , panni linei , lanei , serici , aliæque similia , quæ faciliùs in superficie mutationem subeunt , promptius quoque in colore mutantur : lapides verò pretiosi , crystallus , vitrum , marmor , aliæque hujuscemodi semper eundem colorem referunt , utpotè quorum superficies immutari nequit , & si à supervenientibus quibuscumque corporibus ea inficiatur , faciliè ob lavorem detergitur . Et hæc breviter de Coloribus dicta sunt .

Præter colorum varietatem addidit Galenus in textu , Capillos in temperato capite medios esse inter crispas , & simplices , nec faciliè calvitium subire . Hinc videamus pariter , unde Capillorum crispitudo , & mollities , itemque calvitium contingat .

Ca-

Capillorum crispitudinem retulit Aristoteles 5. *de generatione Animalium cap. 3.* ad duo, videlicet ad meatuum tortuositatem, & ad siccitatem terrestrem materiæ fuliginosæ; cui consentit Galenus 2. *de temperamentis cap. 5.*, ubi ob siccitatem, pilos igni admotos statim intorqueri existimat: capilli enim cum ab exhalationibus terrestribus, & siccioribus generentur, ab ambiente calido contorquentur, quoniam modica humiditas, quæ in illis est, facile absimitur, ideoque Capilli inflectuntur, & crispi fiunt; qua ratione Æthiopes crispas capillos habent; Poloni verò, Norvegi, aliique Zonam frigidam incolentes, tenues, longos, molles, & simplices gestant. Unde deducitur, quòd quemadmodum crispitudo capillorum siccitatem, caliditatemque arguit, sic è converso laxitas, & mollities frigiditatem, humiditatemque designat, ratione scilicet illius excrementi, ex quo progignuntur.

De Calvitio insuper, docet idem Aristoteles citato 5. *de generatione Animalium cap. 3.* quòd Capitis siccitatem indicet, ejusque humiditatis defectum; exemplo à plantis desumpto, quæ tunc defrondescunt, cum humore privantur. Addit tamen Galenus 2. *de temperamentis cap. 5.* conferre ad Calvitium, duriores cutis constitutionem, quæ nimirum intempestivè extenuetur, & areseat, adeoque vaporosa fuligo deficiat, porique consipentur. Atque hinc in plantis pedum, & volis manuum pili nullatenus enascuntur, quoniam ibi cutis densior, & compactior est. At plures alias Calvitii causas addit Avicenna 7. 4. *tract. 1. cap. 2.* nempe materiæ defectum, cutis duritiem, & siccitatem, meatuum laxitudinem, & exhalationem acrem, ac erodentem; quamvis hæc ultima causa potius pertineat ad morbum, quam ad ætatum mutationem. Verius tamen, tot esse possunt Calvitii causæ, quot sunt requisita ad capillorum generationem. Tria autem in universum ad hanc requiruntur videlicet calor, tanquam causa efficiens, ac extenuans humorem in capillos commutandum: fuligo ipsa excrementosa, tanquam

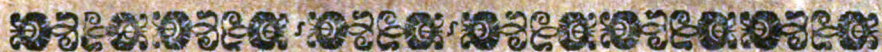
quàm materia : & cutis porosa , tamquàm subiectum , & locus . Quotiescumque igitur conditiones istæ vel deficiunt , vel depravantur , capilli vel non gignuntur , vel nati decidunt . Itaque si calor sit urentior , vel debilior , cutis rarior , vel constipatiior plus iusto , & fuliginosa materia , vel debito tenuior , & acrior , vel ex adverso crassior , & compactior , Calvitium sequitur , ut latius alibi ostendimus .

Adjicit in textu Galenus , signa antedicta , atque inferius dicenda accipere oportere in habitationibus locorum temperatis : Etenim si quis moderata temperie gaudeat , sed regiones inhabitet calidiores , vel frigidiiores , aut se exponat ambienti intemperato , procul dubio declinabit ab indiciis supra traditis de moderata temperatura . Plurimum namque valet Cœli clementia , vel inclementia , variusq; situs illius ad permutandas nedum temperaturas , verùm etiam mores , & corporum constitutiones ; Atque hinc experimur albicante cute , & roseo colore decoros , si diutius Soli exponantur , nigrore cutis infici , cum duritie , & asperitate ; contra vero Rura incolentes , si deferantur in Urbes , ibique diutino tempore immorentur , albidiores , molliores , minùsque asperos evadere . Sed & præter bonam habitationem conferet quoque in idem ciborum delicatiorum usus , ut addit etiam *hoc eodem libro* Galenus , de qua re fulius infra .

Non tamen hinc quis deducat supervacaneam esse humorum in Corpore prædominantium considerationem ad dignoscendas Cerebri temperaturas . Siquidem non solum locorum temperiem , sed etiam humorum naturam , & conditionem , in Corpore prædominantium , ad eundem finem commemorat Galenus : etenim Capilli ex humorum fuliginibus oriuntur , ut propterea juxta varietatem eorundem , Capilli quoque varietatem subeant , cohærenter communi Medicorum assertioni ex Galeno desumptæ : *qualis humor abundat in Corpore , talis color apparet in cute* .

Demùm claudit Caput hoc Galenus referens breviter cæterarum Cerebri temperierum à mediocritate recedentium indi-

indicia, & inquit, in Cerebro calidiori, cum magno recessu, allata indicia esse validiora; cum modico vero recessu, imbecilliora: quam regulam intelligendam quoque, subdit, in reliquis omnibus partibus, quarum temperaturarum indicia tradenda sunt; ut infra.

CAPUT VIII.)(XIV. in Galeno.

Signa calidi Cerebri.

T E X T U S.

(T. 21.) **D**einceps igitur signa Caliditatis Cerebri præter ea, quæ nuper diximus, sunt, quod ea, quæ circa Caput omnia rubicundiora, & calidiora, & quæ in oculis venæ magis sensui patent. Capilli quoque in his geniti celeriter in capite proveniunt, & cum plurimum in caliditate à mediocri temperatura recesserint, nigri, & robusti, & crispi fiunt: cum vero non multum, subflavi quidem ab initio fiunt, deinde nigricant, ac progredientibus ætatibus calvitium patiuntur, atque eo magis, qui plus modico sunt calidiores. Excrementa vero, quæ per palatum, & nares, & oculos, & aures pauca, & concocta ipsis existunt, cum integram habuerint sanitatem. Cum vero eis Caput repletur, continuo enim, ac tum præsertim cum nullam victus servaverint rationem, tale quid eis accidit: plura quidem in ipsis excrementa, sed non incocta generantur, implenturque, atque aggravantur eorum Capita à calidis cibis, & potibus, odoribus, atque hisce omnibus, quæ extrinsecus occurrant: in quorum numero est, & qui nobis circumfunditur aër. Sed prætereà magis, si non solum natura calida, sed etiam humida Corpora existerint. Brevibus autem somnis hujusmodi temperasura contenta sunt, neq; admodum profundis.

PA-

P A R A P H R A S I S.

Postquam indicia temperatæ Cerebri constitutionis retulit Galenus, prosequitur calidioris Cerebri temperiei signa recensere. Quoniam verò per recessum à moderamine, & ab optima temperatura, poterant omnes qualitates excedere, & tum Simplicès, tum Compositæ, propterea memorat indicia primùm singularum qualitatum excedentium, deinde signa qualitatum compositarum: factoque initio ab excedente caliditate, tradit plura signa temperamenti calidioris. Primùm enim inquit, ea, quæ circa caput sunt omnia rubicunda, & calida magis apparete. Secundò venas in oculis, & facie patentiores esse. Tertio, Capillos mox statim ab ortu generari. Quarto, eosdem fieri nigros, robustos, & crispas, si tamen calor plurimum recesserit à mediocritate; si verò non multum, primò subflavos, deinde nigricantes observari; ità tamen, ut majorem calorem ostendant Capilli nigri, quàm subflavi. Quintò, in progressu ætatum calvitium subire, & eò magis, ac citius, quò calor fuerit intensior. Sextò, excrementa ex palato, auribus, naribus, & oculis prodeuntia modica esse, quin etiam maximè concocta, si in cæteris tales homines integram sortiti fuerint sanitatem; sin secus non incocta, sed cruda apparebunt, & Caput excrementis implebitur: idque præsertim, si rectam vivendi rationem minimè servaverint. Septimò ex nimio cibo, vel potu, potissimùm calorifico facilè eorum Capita gravari, præcipuè verò ab odoribus acutis offendi, itemque ab iis, quæ extrinsecus ad calidum alterare valent, ut & Aër calidus, æstivus, & austrinus, eoque magis, si calido humidum jungatur. Denique in his somni erunt breves, nec admodum profundi. Allata autem indicia, non distributivè, & singulatim accipienda sunt, sed conjunctim, sive, ut Græci dicunt, in Syndromen; tum quia seorsim sumpta fallacia forent, tum quia multa ex enarratis, non magis

magis Cerebri, quàm alterius cujusvis Visceris, calidam temperiem possent designare. Hinc rubor faciei, venarum ocularium inflatio, & Capillorum nigrities, Sanguinem solummodò calidorem arguunt, quo non magis Cerebrum, quàm reliqua Viscera ad calidum alterari possunt.

At unde allata hæc indicia in Syndromen accepta calorem in Cerebro excedentem significant; Ratio diversa refertur, pro illorum varietate: licèt in univèrsum faciliùs, & congruentiùs ad Sanguinis conditionem reuocari debeant. Equidem facies, & ea, quæ circa Caput sunt, rubicunda apparebunt, quoniam Sanguis, unde rubor, & vigor exurgit, tenuior, ac floridior est, adeoque partes Capitis, & faciei cutim, roseo, sanguineoque colore perfundit. Eâdem ratione circumjacentes Capitis partes calidæ magis observantur, quoniam univèrsus calor in Animantibus, nonnisi à Sanguine promanat, cùmque hic per angustas, & exiles Meningum Cerebri venulas, atque arteriolas, excurrens, præ sui volatilitate, floriditateque fermentescat magis, atque vi elastica turgeat, proindèque latius spatium exquirat, propterea non mirum, si per eas partes calorem solito majorem concitet, & inferat. Cur autem potiùs in his, quàm in aliis partibus Corporis calor iste manifestetur, ratio petenda erit, ex propria, peculiarique Capitis, & Cerebri, eorumque partium constitutione: Siquidem licèt Sanguis univèrsas partes Corporis irriget, foveat, & calefaciat, si tamen istæ aliqua ratione ipsum meliùs repurgent, vel oblatiores venas, arteriasque in ampliori spatio excipiant, atque in suis meatibus, ac poris admittant, aut aliter, aliterque propter alios liquores ibidem ingenitos, vel aliunde confluentes, quos fermenta partium vocant, temperent, aut infringant; temperatiorem calorem ostendent: quòd si contra acuant, & in sensibiliorem fermentationem promoveant; intensiorem calorem subibunt. Sic hypochondriaci, in seipsis experiuntur, Chylum, & Sanguinem præterfluentem per viscera imi ventris, veluti fervorem excitare, inde-

M

que

que totum Corpus æstuationibus cruciari : sic nonnulli alii de Renum , & Lumborum calore nimium fervente conquerruntur : alii de Stomachi ardore , & alii de Thoracis , & Cordis æstu . Contrà verò in aliis , quibus contraria contingunt . Eandem ob causam accidit , quòd venæ Oculorum , & Faciei patentiores sint , quoniam in his Sanguis fervidior cum sit , facilèque fermentescens , Venas proinde , & Arterias eundem continentes , fortè natura latiores efficit ; quas si fortasse angustiores , vel compressiores fieri contingat , circulans per ipsas Sanguis vim patitur , sui que expansione easdem dilatans , & turgidas , conspicuasque reddens ruborem procreat , nisi tamen in apicibus , & oscillis , aditum sibi faciat : Hinc pariter pulsus majores , ac validiores fiunt , cum manifesta arteriarum tumefactione . Quamobrem ubi Sanguis vegetior est , calor exuperat , & arteriæ , ac venæ necessariò latiores erunt , adeoque pulsationes , quæ exinde proficiuntur , vehementiores observabuntur :

Capilli prætereà mox ab ortu generantur , quoniam ex superius dictis , utraq; causa ad illorum generationem concurrens , efficiens scilicet , & materialis , statim à nativitate viget ; proindeque non solum promptè comparebunt , sed etiam nigri : siquidem fuligo , quæ materia illorum est à vegeto calore uritur , & rarefcit , eoque magis si conjungatur siccitati : hoc est , si humiditas , quæ alborem in illis infert , deficiat , aut absumatur . Addit tamen Galenus , calorem solito acutiorem nigritiem progignere , remissiorem verò flavedinem ; quamobrem à Medicis nigrorum capillorum generatio ad humorem atrabilarium referri solet ; flavescen- tium verò ad biliosum . Similiter robusti , & crispi fiunt à calore intensiori , qui à parte sanguinis floridiori exoritur , sicut ex adverso molles ab humiditate , seu à parte sanguinis glutinosiori , pari ratione , ut ex dictis patet .

A calore insuper excedente siccitati conjuncto accidet quoque Calvitium , tum quia fuligo plus justo extenuatur , & evanescit ; tum etiam quia pori Cutis magis rari , & pa-
tuli

tuli sunt; tum demum, quia acres humores ex tali temperamento designantur, unde sequitur veluti in eorundem radicibus extenuatio, & erosio: eò autem citius, & efficacius ista evenient, quò calor acutior, atque intensior fuerit, à conditione Sanguini, & primis particulis insita.

Excrementa insuper palati, oculorum, aurium, nariumque; modica erunt, & concocta, quoniam ob excedentem calorem exiccantur, & crassescunt, cum ex Aristotele, coctio à calore procedat, propriumque caloris esse dicatur, attenuare, concoquere, atque superfluum humiditatem absorbendo, reliqua cogere, & conterminare. Addit tamen Galenus, quòd hæc ita erunt, si integra sanitate homo de cætero fruatur; sin secus, licet modica sint, erunt tamen haudquaquam incocta, & caput excrementis implebitur, quoties præsertim errorem in victu ipse commiserit: siquidem tunc excrementa vitio Ventriculi cumulata, & majori ex parte, in Caput translata, ejus venas, atque arterias opplent, & Cerebrum aggravant.

Idem etiam accidit à nimio cibo, potuque præsertim calidiori, aut ex aromatibus confecto, hæc enim facillimè Caput petunt, & Cerebrum conturbant. Ab odoribus quoque eadem de causa, promptissimè offendetur, sicut pariter ab iis omnibus, quæ ad calidum alterare valent, ut Aër æstivus, & austrinus, documento Hippocratis 3. *aphor.* 5. ubi dicitur, *Austri Caput gravant, &c.*

Denique somni breves erunt, nec admodum profundi, aut quia Somnus ex sententia Aristotelis, ejusdemque Galeni, fit refrigerato, & humectato primo sensiterio, idest Cerebro, quod cum in his calidius sit, & siccus, nequibit longiori somno sopiri: aut quia potius ubi Sanguis acrior est, & tenuior, biliosus dictus, ibi somnus vel nullus, vel brevior fit: aut etiam, quia ex Sanguine tenuiori, spiritus tenuiores, agilioresque progignuntur, qui præ sua mobilitate Cerebrum undequaque pervadunt, nec sinunt ejus porositates roridâ, humidâque substantiâ convenienter per-

fundi, & irrigari, atque adedò quiete sopiri, quæ somnus est. Hinc experimur vigiles eos omnes esse, qui calidi gracilesque sunt; somnolentiores verò ex aduerso, qui humidi, atque obesi. Sic pariter alimenta, quo vaporosiora sunt, eo promptius, & efficacius somnum afferunt.

Unum superest nunc discutiendum ad integram hujus Capitis explanationem, idque est: cur Galenus dicat Caput calidius facilè ab odoribus præsertim acutis, necnon à cibis, potibusque calidis gravari, sicut pariter ab aëre, cæterisque causis calefacientibus extrinsecis, cum potius ab illis deberet, ex natura calidorum, dissolvi, & attenuari: quæ enim gravant, opplent; at calida non opplent, sed calefaciendo dissolvunt, & extenuant. Accedit, quòd odores sunt objecta olfactus, quare vix videntur nares prætergredi, potissimum ex sententia Aristotelis 2. de Anima text. 97. & libro de sensu, & sensili cap. 5. Sed & odor consistit in exhalatione sicca, unde res odorabiles ad ignem expositæ statim extenuantur, atque in auras abeunt.

Ad quod tamen dicimus, alimenta calida, porum, & similia Cerebrum lædere, quia illud calore magis afficiunt: sub quo sensu intelligendus hoc loco Galenus memorans læsionem Cerebri à consimilis qualitatis alteratione. Quòd autem dicat, ab his etiam magna ex parte gravari, id accidit, quia ejusmodi cibi, & potus calorem præferentes, vapores plurimos ad Caput per Sanguinem emittunt, unde illud gravari contingit: Quamvis insuper ex doctrina Aristotelis Nares dicantur sedes Olfactus, communior tamen sententia Anatomicorum processus mammillares statuit; quin Galenus libro de olfactu, etiam ad Cerebrum, & ad primores ventriculos extendit, argumento deducto ab exemplo cujusdam, qui assumpta per Nares nigellâ, Cerebrum vellicari, & morderi perentiit; unde haud perperam opinatus est etiam ad Cerebrum acutorum Corporum particulas, licet crassiusculas, pertingere posse. At quamvis Cerebrum minimè pertingant, adhuc tamen gravare illud possunt halitu tenuis-

simâ;

finarum particularum per processus mammillares ad Cerebrum delato: quâ ratione comperimus plurimos à rebus odoris capite dolere, non aliâ sanè ratione, nisi quia acuti, & tenues halitus facillimè quancumque substantiam pervadunt, præsertim verò Cerebrum sua natura molle, & porosum. Reliqua patent ex dictis.

CAPUT IX.)(XV. in Galeno.

Signa frigidi Cerebri.

T E X T U S.

(T. 22.) **F**rigidioris verò, quàm oporteat Cerebri indicia sunt, plura in propriis meatibus excrementa, & capilli recti, & rufi, & stabiles, & qui longo post natiuitatem tempore nascuntur, tenues, atque ab initio malè nutriti; & facilè à causis frigidis offenduntur, atque hoc ipso offensio- nis tempore distillationibus, & gravedinibus capiuntur: neque si tetigeris partes ad Caput attinentes, admodum calida sentiuntur: neque si inspexeris, rubicunda apparent, & oculorum vena omninò visum effugiunt, & somnolentiores quodam- modò sunt.

P A R A P H R A S I S.

Post Calidioris Cerebri temperaturam, prosequitur Galenus referre indicia Temperiei Cerebri frigidioris, atque plura quoque ad illam dignoscendam affert, desumpta pariter ex iisdem fontibus, quorum in Cerebro calidiori meminerat. Primùm autem excrementa inquit, in propriis meatibus plura cumulari. Secundò, Capillos rectos, & rufos nasci, itemque stabiles, & qui longo post natiuitatem

tem-

tempore nascuntur, tenues, & ab initio, five prima aetate male nutriti. Tertio, à frigidis alterantibus facile offendi, adeoque destillationibus, & gravedinibus corripitur. Quarto ad tactum partes externas Capitis minimè calidas persentiri, minimèq; rubicundas apparere. Quinto oculorum, & faciei venas visum effugere, utpotè nimium exiles. Sexto somnolentiores quodammodo esse, qui eo temperamento sunt praediti. Quae Signa ex superius probatis facile rationibus consona ostendi possunt. Siquidem cum Cerebrum ad frigidum inclinatur, proculdubio excrementa narium, aurium, oculorum, & palati copiosiora erunt: nam quemadmodum calor extenuatur, & dissolvitur; ita frigus est contra condensat, & multiplicat, & ubi concoctio, ac nutritio calore fovetur, contrariis ex causis torpet, & languescit, cum Cerebri temperies à Sanguine minus vegeto procedit.

Capilli insuper recti, & rufi erunt, necnon stabiles, ac firmi, qui scilicet calvitio obnoxii non sint, quoniam effectus frigoris est fuligines delaxare, cutim in radice capillorum, adstringere, ideoque calvitium impedire. Tardè autem capilli, & pili nascuntur, quoniam causa efficiens, nempe calor, languidus est: eruntque tenues, & male nutriti, ob defectum fuliginosae materiei.

A frigidis causis facillimè Caput offenditur, quia nulla, vel levis aderit resistentia ex parte caloris, ac vividae Sanguinis substantiae, unde quemadmodum calidius Caput ab Aëre, caeterisque calefacientibus offenditur, ita ex adverso frigidum à frigidis.

Eadem ratione, subdit, ex quacumque levi causa affectiones catarrhales patietur; quamobrem obnoxium erit destillationibus, & gravedinibus, ob facilem pituitosi, & incrementis humoris delapsus ad nares, & os.

Venae, & Arteriae, utpotè exiles, vix apparebunt, quoniam à frigore, seu inertiori sanguine, amplificari non possunt: rubicundus color, qui à vegeto Sanguine exoritur, nullus erit, quin potius albicans apparebit; Hinc partes externae
fri.

frigida etiam ad tactum observabuntur, vel cum minimo calore, praesertim in hyeme.

Postremò frigidò Cerebro praediti, somnolentiores erunt, ob rationem superiori Capite allatam. Usus tamen est Galenus particula, *quodammodo*, ut nimirum designaret, non simpliciter, & gravi sopore illos tentari, quemadmodum evenit frigidis humidisque plus justo, videlicet à causa morbola, sed solùm comparatè ad praecedentem Cerebri temperaturam calidiorè. Caterùm, quæ pro calidiori Capite antea dicta sunt, ex conditione, & diathesi Sanguinis vividioris, floridiorisque, ad frigidam ejusdem temperaturam explicandam, si ex adverso referantur, optimè, ac brevissimè, memorata signa in commodiorè sensum explanata intelliguntur.

CAPUT X.) (XVI. in Galeno.

Signa sicci Cerebri.

T E X T U S.

(T. 23.) **S**iccioris autem Cerebri indicia sunt, meatus superfuitatibus carentes, & sensuum perspicacitas: sunt autem ad vigilias prompti, & capillos habent robustissimos, & qui celerrimè eis genitis innaescuntur, crispì autem potius sunt, quàm recti; citò autem calvi fiunt.

P A R A P H R A S I S.

Sicut calidioris, & frigidioris Cerebri indicia antea retulerat Galenus, ita nunc Cerebri siccioris signa memorans, inquit illa esse, parcitatem affluentium superfuitatum, sensuum perspicacitatem, promptitudinem ad vigilandum,

Ca-

capillos robustos, celerem eorundem generationem, crispitudinem, & citam denique calvitiam.

Quòd excrementa in his pauca sint, patet, siquidem siccitas serosas superfluitates absumptas indicat. Sensuum, perspicacitas aderit, quia ubi sensus ab excedenti humiditate hebetantur, istius penuria, seu siccitate, necesse est excui, & perspicaces fieri; neque solum in sensibus externis, sed etiam in internis. Vigilia potius vigebit, quoniam desunt humores, qui Cerebrum humefaciendo, & irrorando ad soporem disponant. Capilli robusti fient, ratione siccioris fuliginis, è qua illi progignuntur, & non secus, ac molities ab humiditate, ita durities, & crispitudo à siccitate provenire dicitur. Denique Calvitium citò apparebit, tum quia fuliginosa materia progressu ætatum magis attenuatur, & absumitur, tum etiam, quia à nimia humoris inopia radices capillorum sterilescent, ut in plantis experimur. Quæ omnia cum ex supradictis clarissimè pateant, ulterius examinanda non sunt.

Solum addam, siccitatem hoc loco memoratam reverà non aliundè provenire, quàm à defectu humoris, seu serosæ humiditatis, cum sanguine commixtæ, & per iteratas circulationes à sanguine in glandulis secretæ, quæ cum multa fuerit, & excedens, humidiorum constitutionem ingenerabit; cum verò parca, aut diminuta, sicciorum Corporis, & consistentiorum partium habitudinem efficiet. Nam, ut alibi ostensum est, vigent in sanguine plures particularum habitudines, illum vel ad hanc, vel ad aliam diathesim, seu constitutionem disponentes; potissimum verò sensibilior, ac manifestior duplex in eodem observatur, altera vivificans, & partes roborans, adeoque calefaciens, altera nutrimentum, & augmentum præbens, proindèque auctifica appellata. Quò ergo una, vel altera ex his in sanguine prævaluerit, eò robur, & calor magis, vel contra frigus, sive potius calor minor, & remissior in partibus persentietur; indeque nutritio, & humefactio à prævalente portione auctifica, si-

cut

cut etiam serosa, & lymphica sensibillior observabitur: & quâ ratione per ætatum mutationes, istæ aut prævaluerint, aut deficient, eâdem mutationes in Individuis exorientur, vel ad unam, vel ad aliam habitudinem inclinantes, ut ex traditis speculanti palam fiunt. At verò mutationibus hisce plerumque adjiciuntur aliæ ex adventitiis, atque extrinsecis causis, fortè fortuna provenientes, & ex continuato earumdem causarum usu œconomiam Corporis permutantes, de quibus non est hujus loci pertractare.

CAPUT XI.)(XVII. in Galeno.

Humidi Cerebri indicia.

T E X T U S.

(T. 24.) **H**Umidioris verò Cerebri indicia, Capilli plani, & nequaquam calvi fiunt: sensus autem turbulenti, & excrementorum multitudo, somni multi, atque profundi. Et hæc quidem simplices sunt intemperatura.

P A R A P H R A S I S.

Ponuntur hujus intemperiei signa, Capilli plani citrà calvitium, sensus turbulenti, excrementorum copia, somni multi, ac profundi: quæ sanè ex nuper dictis clara sunt. Alia plura indicia patebunt ex inferiùs dicendis, de reliquis Cerebri compositis intemperiebus.

* * * *

N

CA-

CAPUT XII.)(XVIII. in Galeno.

Signa calidi, sicciq̄ue Cerebri.

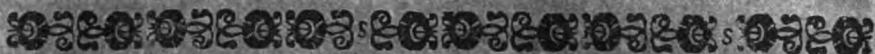
T E X T U S.

(T. 25.) **C**omposita autem primùm calida, & sicca, secundùm quam, & superfluitatibus carent, & sensibus vigent, & plurimùm vigilant, & citò calvi fiunt. Et prima quidem Capillorum generatio celerrima est, ac plurimo abundans alimento. Capillos verò habent nigros, & crispis, & tangentibus Caput calidi sentiuntur, & sunt rubicundi usque ad ætatem consistentiæ.

P A R A P H R A S I S.

A Simplicibus Cerebri intemperiebus pergit Galenus ad compositas, & primùm calidioris, ac ficiioris indicia tradit, ab eisdem Capitibus deprompta, nempe a defectu superfluitatum, seu excrementorum: à sensuum vigore, & acutie: ab immodica vigilia: à cito, & facili calvitio: à celerrima Capillorum generatione: à Capillis nigris, & crispis: à sensu tactus calidiori in partibus Capiti adjacentibus: à rubore earundem, & præsertim faciei, usque ad ætatem consistentiæ, sive, ut alii exponunt, usque ad summum vigorem Juventutis, puta ad annum trigésimum quintum, aut paulò ulterius, quo tempore homo perfectus evadit, tam in incremento Corporis, quam in operationum ornatu præstantia.

CA-

CAPUT XIII.)(XIX. in Galeno.

Signa calidi, & humidi Cerebri.

T E X T U S:

(T.26.) **S**I verò humiditas adjungatur caliditati parùm, utriusque qualitatibus superantibus mediocritatem, color bonus, & calor, & oculorum venæ magnæ, & plura excrementa, & mediocriter cocta, & capilli recti, substavi, & non facillè calvi fiunt. Implentur verò atque aggravantur eorum Capita à calidis: at si humectentur, tunc multò magis excrementorum habent multitudinem: Et si plurimum caliditas, atque humiditas creverit, his Caput ægritudinibus est obnoxium, atque excrementis abundans, & quod facillè à calefacientibus, atque humectantibus offendatur. Auster vero semper eis adversatur, atque optime in Aquilone se habent: non tamen diu vigilare possunt, & cum se ad somnum converterint, simul gravi somno, hoc est Comate, tentantur, & vigilant, & somnia habent imaginationibus plena; visus eis turbulenti, neque satis sensibus vigent. Quod si multùm in caliditate Cerebrum à mediocritate recesserit, paululùm autem humidius exiterit, calidæ temperaturæ indicia quidem superabunt, cum quibus levia quædam humiditatis signa conjungentur: veluti si longè quidem humidius, paulò verò calidius, vehementia quidem erunt, ac manifesta humiditatis indicia, debilia autem caliditatis. Communis verò hæc ratio in omnibus compositis intemperaturis existit.

P A R A P H R A S I S:

CAlidæ, humidæque temperiei indicia, duplicia facit: & quidem si calor, & humiditas parùm à mediocri-

tate recesserint, inquit, signa esse, bonum, & floridum colorem faciei, qui mixtus ex rubro, & albo est, ob sanguinis abundantiam, & floriditatem, ut idem Galenus docet *lib. de constitutione Artis*. Secundò, calorem sensibilem circa oculos, faciem, & tempora. Tertiò oculorum venas magnas, & latas apparere. Quartò excrementa esse aliquanto majora, quàm in calido, siccoque Cerebro, necnon mediocriter concocta. Quintò capillos rectos, ac subflavos esse: rectos quidem, ex humiditate, cum crispitudo à siccitate proveniat; subflavos verò à caliditate temperata, propter adjunctam humiditatem, cum ex superius dictis, tunc calor nigros capillos reddat, cum urentior est, & siccitati conjunctus. Sextò, non facilè calvos fieri, retusà scilicet caliditate ab adjuncta humiditate, cum calvitium ex doctrina Hippocratis *6. epid. 3. text. 1.* atque ex supra traditis, potius à siccitate dependeat. Septimò, lædi à causis calidis, humidisque, potissimum ab Aëre vaporoso, & Austrino.

Quòd si excessus caloris, & humiditatis supra mediocritatem multus sit, intra latitudinem tamen sanitatis, tunc Cerebrum obnoxium erit ægritudinibus, præcipuè verò deffillationibus, & catarrhis, atque excrementis insuper ejusdem conditionis abundabit, facilèque lædetur à calefacientibus, & humectantibus, itemque ab Austribus ventis quammaximè offendetur; juvabitur verò ab Aquilonariibus, consumptà nimirum superflua humiditate. Insuper qui calido, humidoque excedentèr Cerebro sunt præditi, diu vigilare nequeunt, semelq; in somnum prolapsi, gravi sopore capiuntur, & simul unà vigilant, somnia patientes variis imaginationibus plena, hoc est, variis phantasmatibus turbata, quæ ab evaporationibus in Cerebrum per alimenta delatis, Imaginativam perturbant, & spiritus irrequietos reddunt. Demùm nec visus acie præcellunt, nec reliquis sensibus satis vigent.

At si Cerebrum in calore plurimum à mediocritate recess-

cesserit; paululum verò humidius extiterit, tunc indicia calorem attestantia manifestiora erunt; leviora verò, quæ humiditatem consequuntur. Et contrà, si humiditas fuerit abundantior, remissior verò caliditas, signa illius erunt sensibilia, & istius obscuriora. Id quod in cæteris temperaturis compositis, tum Cerebri, tum reliquorum viscerum, observandum esse docet, de quibus infra.

CAPUT XIV.)(XX. in Galeno.

Signa frigidi, & sicci Cerebri.

T E X T U S.

(T. 27.) **F**rigida vero, & sicca Cerebri intemperatura, quantum ex se est frigidum, & minimè coloratum caput reddunt: semper enim memoria repetenda, quæ à nobis ab initio est distinctio posita, ut præterea advertamus quantum ex humorum temperatura alterentur, quæ circa ipsum consistunt. Protinùs autem hujuscemodi temperatura venis carentes habent oculos, & à causis frigidis facile læduntur. Quare & inæquali sanitate fruuntur, quoniam nonnūquam levissima habent capita, & meatus, qui superfluitatibus careant: nonnunquam verò & gravedinibus, & destillationibus parva ex causa capiuntur.

P A R A P H R A S I S.

Non dissimili modo à supradictis dignoscetur Cerebrum frigidum, & siccum. Et quidem primò Caput ad tactum frigidum percipietur. Secundò cùtis faciei non est colorata, idest non rubore, sed potius pallore fœdabitur. Tertiò venæ oculorum erunt ad eò exiles, ut minimè appareant,

reant. Quartò à causis frigidis facilè lædetur. Quare èo præditi temperamento inæquali sanitate fruuntur, quoniam, ut subdit Galenus, nonnunquàm levissima habent capita, & excrementorum moderatos effluxus: nonnunquàm verò & gravedinibus, & destillationibus quacumque ex causa corripientur. Verùm hujus signi quamvis mentio in hoc textu fiat, non tamen sufficienter illius ratio explicatur, præsertim quia ejusmodi discriminis causa nulla affertur, cur nimirum aliquandò levissima habeant capita; aliquandò verò destillationibus capiantur. Attamen si attendatur disjunctiva temporis particula, *nonnunquam*, facilè diversitatis ratio eruetur: etenim cùm Cerebrum simul frigore, & siccitate afficiatur, propter debilem effectamque sanguinis crassim, si ab externis causis frigefacientibus alteratio accidat, Caput gravedinibus, & destillationibus corripietur; si verò causæ extrinsecus alterantes sicæ fuerint, ut sunt venti Aquilonares, tunc ob intensiorem siccitatem ab extrinseco superadditam, excrementa adeò extenuabuntur, ut ferè Cerebrum deserant leve, & quodammodò vacuum, quia scilicet ubi Cerebrum ab excrementorum humidorum congerie opprimebatur, iisdem extenuatis, & absumptis, inanitum remanet, eorumque gravamine exoneratum.

CAPUT XV.)(XXI. in Galeno.

De Sensibus. (a)

T E X T U S.

Sensus autem eorum, in juventute quidem omnes vigent, atque omni vitio carent, sed progrediente aetate citò marcescunt.

(a) Caput hoc jungi deberet præcedenti ob materiæ affinitatem.

cescunt : & ut summam dicatur , omnes celerrimam circa Caput senectutem ostendunt ; quare & citò cani fiunt ; capilli verò , ipsis quidem genitis , vix exeunt , & malè nutriuntur , & rufi fiunt . In progressu autem ætatis , superante magis frigiditate caliditatem , quàm siccitate humiditatem , multùm non calvescunt . Contrà verò si contigerit , siccitatem quidem plurimum dominari humiditati , frigiditatem verò caliditati , parùm calvi fiunt hi .

P A R A P H R A S I S :

PRæter antedicta Signa demonstrantia siccum, frigidum-
que Cerebrum, alia Galenus à sensibus deducit, unde inquit, sensus in his, cum in juventute sunt, perspicaces esse, quamvis progressu ætatis citò marcescant, siue hebetentur. Et quidem in juventute sensus omnes vegeti, perspicaces, ac prævalentes sunt, tum quia per id temporis siccitas conjungitur cum caliditate, seu vigore juvenili, neque frigiditas à vegetiori sanguine, multùm prævalet; tum quia Cerebrum excrementis minimè gravatur, adeoque Nervii, & organa sensuum inde dependentia, puriora sunt; tum etiam, quia Spiritus animalibus operationibus additi, tenuiores progignuntur, ac propterea efficaciore evadunt in peragendis functionibus hegemonicis; tum demum quia ipsamet Cerebri substantia in juvenili ætate purior semper, tenuiorque fit comparata ad alias ætates. Valdè autem conferre, dictum est supra, ad Ingenium tenuitatem substantiæ Cerebri medullaris. At verò procedente deinceps ætate, hebetantur sensus omnes, eoque magis, quò ad senium fiet accessus; siquidem per subsequentes ætates cumulari incipiunt excrementa, & calor, qui in ætate juvenili vegetior erat, plurimum tractu temporis imminuitur, subindèque etiam spiritus deficient; unde postmodùm scilicet tum interni, tum externi impensè torpent. Quæ sane omnia ob mutationem sanguinis perpetim succedentem in
æta-

ætatibus, & in partibus primis eveniunt.

Addit ulterius, hos celerrimam circa Caput senectutem ostendere. Sub quibus verbis quid intelligere voluerit, non benè ab Expositoribus explicatur. Melior tamen, & congruentior expositio videtur, quòd sensus quemadmodum, in Adoleſcentia, & Juventute plurimum vigent, ità citò conſeſcant, & elangueant, ut proinde in Virilitate, vel cruda ſenectute, torpeat Viſus, Auditus, & Olfactus. Solent & hi in ætate prima multum iudicio, conſilio, ac prudentia præpollere; ad Senium verò perducti, ſtolidi, ac mente capti fiunt. Obſervat pariter Sanctorius, hos pati citam mutationem in facie, ut propterea adhuc Adoleſcentes vultum ſenilem exhibeant, aut emaciatum, ſignum evidentiffimum languidæ Cerebri conſtitutionis, atque effœti ſanguinis, unde intempſtivè facies extenuatur, ac ſenilis, & rugoſa redditur. Hinc etiam accidit, quòd immaturè quoque moriantur, vix ſextum, aut ſeptimum annorum ſeptenarium tranſgreſſi. Hæc eadem de cauſâ comperitur, ægrotantes faciem, & aſpectum ſuorum Parentum, aut Avorum in ægritudine repræſentantes, certò ex illa infirmitate diem ultimum obire. Canities inſuper hiſ eſt familiaris, quamobrèm in textu adjicit Galenus, eos citò canos fieri, capillos tardè admodum in iis exoriri, & natos malè nutriri, ac ruſos apparere. Canities namque accidit propter caloris languorem, quoniam ex Ariſtotele 5. de generat. Animal. cap. 4. & 5. & 3. de hiſtoria eorundem cap. 11. Canities dicitur languor, & ægritudo capillorum, orta ob caloris imbecillitatem. Ob eandem cauſam capilli vix exeunt, & extra cutim diſtenduntur, quin etiam malè nutriuntur, & increſcunt, quoniam calor exiguus eſt, impotens fuliginofam capillorum materiam, quæ adhuc inepta eſt, per poros cutis impellere, & extra protrudere: immò ipſamet fuligo ob cutis conſtipationem à frigida intemperie inductam vix egredi poteſt; unde ſequitur ut malè illi nutriantur, & creſcant. Ruſi verò obſervabuntur, nequeunte ſcilicet Sanguine præ
ſui

fui lentore nigros, vel flavos illos progignere. Postremò, si progrediente ad senectutem ætate potiùs siccitas, quàm frigiditas, ob inopiam partis glutinosæ, prævalere videatur, calvitium magis accidet; si verò frigiditas prævaluerit, hoc est langueat magis florida, quàm glutinosa substantia, calvitium tardiùs apparebit, quoniam calvitium, ex dictis, provenit ab inopia partis glutinosæ.

CAPUT XVI.)(XXII. in Galeno.

Signa Cerebri frigidi, & humidì.

T E X T U S.

(T. 28.) **H**umida verò, & frigida Cerebri temperatura faciunt homines gravi somno tentari, & ad somnum facile converti, sensibus quoque minimè vigentes, atque excrementis redundantes, & qui Caput frigiditati, ac repletioni habent obnoxium, ac desillationibus, & gravedinibus, facile tentantur, neque tamen hi calvi fiunt. (T. 29.) Hac igitur indicia sunt Cerebri temperaturæ, à quibus si progrediaris ad unumquodque sensorium dignotiones transferre licebit;

P A R A P H R A S I S.

Indicia temperaturæ Cerebri frigida, humidaque referuntur: Primò, quòd ejusmodi temperamento præditi gravi somno tentantur; & experrecti facilè denuò in somnum relabuntur. Et quamvis in Cerebro calido, humidoque, etiam dictum sit, homines facilè ad somnum inclinare, ibi tamen facilis in eisdem expergefactio adjungitur, quæ in his nulla est; nam in textu dicitur, quòd gravi somno tentantur, & ad somnum facilè convertuntur; quia

O

ibi

ibi humida, seu glutinosa substantia sanguinis juncta est cum vegetiori cruore, hic verò cum hebetiori copulatur. (a) Secundò, sensus istorum eandem ob causam vigentes non sunt, sed obtusi, quoniam vigor à robore rutilantis sanguinis, hebetudo verò ab ejusdem defectu procedit; quinimò isti nedum obtusos sensus habent, verum etiam stolidi, atque omnino inepti observantur. Tertiò, excrementis abundant, & præsertim pituitosis, & aqueis, unde illorum capita obnoxia sunt repletioni, gravedini, & destillationi. Quartò demùm, calvitium non subeunt, quoniam in ipsis humidum excedit: calvitium autem ab illius inopia proficiscitur.

Ab his modo Indiciorum generibus docet Galenus progredi posse ad dignoscendas reliquorum omnium sensuum, à Cerebro dependentium temperaturas, consideratis nimirum in illis tum sensitivis, tum motivis operationibus, nec non partium magnitudine, conformatione, figurâ, itemque juvantibus, & nocentibus, aliisque ut de Cerebro memoratum. Verum, ut exemplum aliquod referret, adjicit indicia Temperiei oculorum, ut ab his reliqua sensoria dignoscenda deduci possint; de quibus nunc.

CAPUT XVII.)(XXIII. in Galeno.

De Oculis.

T E X T U S.

Sed sufficet de Oculis dumtaxat facere mentionem. (T. 30.) Quicumque tangentibus quidem manifestè calidi existunt, & facili, ac crebro motu cientur, & venas lasas habent, hi calidi omnes sunt; frigidi verò his contrarii. Et humidi quidem

(a) Quo pacto somnus fiat, & à quibus causis, alibi à nobis dictum.

dem molles simul, & multa humiditate pleni; sicci verò duri simul, & aridi. A similibus autem sua temperatura causis facile offenduntur, juvantur autem à modico contrariorum usu: sed hoc quidem commune in omni cujuscumque partis temperatura dignotione oportet meminisse.

P A R A P H R A S I S.

ET quidem ab iisdem fontibus signa temperierum Oculi deducit: aitque calidos esse Oculos, si ad tactum calidi percipiuntur: si facili, & crebro motu cieantur: si venas latas habeant: & si à calefacientibus lædantur, juvantur à frigefacientibus. Contrà verò frigidi erunt, si juvantur à calidis, lædantur à frigidis. Sed & humidi, molles simul, & multà serositate scatentes: sicci verò, duri simul, & aridi erunt. Ita in pueris, & foeminis facilis illacrymatio, nulla vel difficilis in senibus.

Sed cur ab Aristotele 22. *sect. problem. 20.* facilis illacrymationis causa ponitur calor, & acritudo? Quoniam is ibi respexit ad causam effectivam, glandulas oculorum, unde lacrymę profiliunt, proritantem. Atque hinc solvitur quoque Problema illud, cur à dolore simul, & à lætitia, quæ oppositæ passiones sunt, lacrymari contingat. Quia nimirum, ut docet Alexander Aphrodisæus 1. *sect. problem. 31.*, coarctantur muscoli, & glandulæ oculares in dolore, quemadmodum experimur ex ambiente frigore comprimente; in lætitia verò laxantur, amplificanturque, ut propterea serositates lacrymarum continere nequeant, sicuti ex fumo, Sole, aliisque similibus. Hinc pariter nonnulli facilius ob lætitiã lacrymantur, quàm ob dolorem, ut sunt Senes, durioris texturæ Corpora, & Melancholica dicta, quoniam in his promptior, ac facilior est laxatio glandularum, quàm compressio.

Quemadmodum ex humiditate mollities, & facilis illacrymatio, ita ex opposito ob illius penuriam, oculorum du-

rities, & ploratus difficilis succedit: & si quæ unquam lacrymæ ab illis profiliunt, aridæ sunt. Dicuntur autem lacrymæ aridæ, quæ cum comparent, illicò exiccantur, & evanescent, ob tenuem, facilèque evaporabilem illarum serositatem. Cæterùm signa desumpta à juvantibus, & nocentibus communia sunt cum reliquis cæterarum partium temperaturis, siquidem à similibus causis offenduntur, à contrariis verò juvantur; si tamen modicus sit earumdem usus: Unde obiter notandum Conservationem hîc, ex mente Galeni, à contrariis, non à similibus memorari, cum tamen de signis Temperierum Corporum, intra limites sanitatis contentorum, agat.

CAPUT XVIII.)(XXIV. in Galeno.

De Magnitudine Oculorum.

T E X T U S.

(T. 31.) **M**agnitudo Oculorum quidem, ubi concinnitas adfit, & operationum virtus, multitudinem bene temperatæ substantiæ ostendit, ex qua sunt conformati: quæ si desint, multam quidem substantiam, non tamen bene temperatam, ostendunt.

P A R A P H R A S I S.

A Magnitudine etiam Oculorum indicia desumit, atque inquit Oculorum magnitudinem cum concinna figura, & videndi acutie conjunctam, ostendere bonam illorum temperiem, melioremque compositionem, quæ duæ sunt conditiones superius relatæ ad cujuscumque partis salubritatem denotandam requisitæ. At si contra, Magnitudo Oculorum

lorum præferat concinnitatem, at videndi acutie careat, tunc arguet quidem materiei copiam, sed debilem virtutem, adeoque Visionis organum non esse benè temperatum, aut convenienter constructum.

CAPUT XIX.)(XXV. in Galeno.

De Parvitate Oculorum. (a)

T E X T U S.

Parvitas verò oculorum adjuncta quidem concinnitate, ac operationum virtute, paucam quidem, sed benè temperatam substantiam ostendit, ex qua sunt conformati. Si verò sociam habuerint inconcinnitatem quandam, atque operationum vitium, tunc paucam simul, ac vitiosam materiam ostendunt.

P A R A P H R A S I S.

Quòd si Oculi parvi sint, sed concinnam figuram habeant, cum vegeta virtute, seù videndi acutie; indicabitur modica materia, sed robusta virtus, adeoque perfecta conformatio, & temperata partium similarium oculum componentium constitutio. At si oculi parvi sint cum inconcinna figura; malam conformationem, & virtutis imbecillitatem designabunt. Si insuper accedat Visionis vitium, tunc paucam simul, & vitiosam materiam arguent, quemadmodum de Magno, & Parvo Capite dictum est.

CA-

(a) Hoc etiam Caput adjungi deberet præcedenti.

CAPUT XX.)(XXVI. in Galeno.

De Colore Oculorum.

T E X T U S:

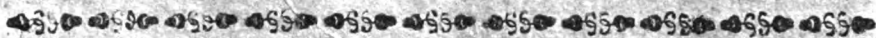
(T. 32.) **Q**Uæ verò ad Colores attinent, ità distinguere oportet. Glauci quidem Oculi, qui pura humiditate, ac non multa præfulgent, tales fiunt ob splendidi luminis abundantiam. Contrà verò nigri, & qui intermediam naturam servant, causas quoque intermedias habent.

P A R A P H R A S I S:

PRæter magnitudinem, & Parvitatem Oculorum, est quoque in illis considerandus Color, qui sanè varius in Oculis esse solet. Præcipui autem referuntur hic à Galeno Glaucus, Niger, & Medius. Glauci Oculi dicuntur, qui purâ humiditate, at non multâ præfulgent, & tales fiunt ob splendidi luminis abundantiam: Nigri è contrâ. Medii demùm, qui intermediam naturam servant, & intermedias causas habent. At Aristoteles 5. de generatione Animalium cap. 1., quatuor colores oculis attribuit, scilicet Cæsiûm, Flavum, Nigrum, & Caprinum, quibus etiam viridem colorem addidit Albertus Magnus 19. de Animalibus cap. 3., aitque Oculos Puerorum in prima generatione virides apparere. Verùm Galenus consideravit solum hic Colores Oculorum in Hominibus ad ætatem adultam perventis, atque eos dumtaxat, qui frequentiores sunt; quin pro intermediis intelligit omnes alios, qui inter album, & nigrum reponuntur. In cæteris autem Animalibus tot, & tam diversi Oculorum colores observantur, ut vix ad certam classem

sem redigi possint, cum penè differant pro diversitate specierum. Leones enim rubros, & flavos gestant, Feles fulgidos, & igneos, Noctua albicantes, & ad flavum vergentes: sic alios, & alios Lupi, Vulpes, Ursi, Canes, &c. Aves quoque diversimodè coloratos oculos habent juxtà varietatem luminis, ac Iridis oculorum, eorumque magnitudinem. Diversa quoque Regionum constitutio oculos in coloribus variat; & quidem Mauris nigricant, Gallis flavescunt, Polonis albicant.

Sed unde proveniat hæc in Oculis colorum varietas? Quidquid alii putent ex contemperatione primarum qualitatum, adeoque ex temperamento vario pendere; verisimilius crediderim ex varia superficiei exterioris tunicae luminis radios reflectentis textura, nec non ex ocularium humorum diversimodè lucis radios refractos admittentium, & eadem ratione remittentium, dispositione, varios colores in oculis exoriri: quæ sanè variant pro varietate structuræ, & conformationis partium, & humorum, oculos componentium. Ità quoque Aristoteles 5. *de generatione Animalium cap. 1.* causam Nigredinis oculorum attribuit copia, & profunditati humoris Aquei; Glaucedinem verò, inquit oriri ex ejusdem paucitate. Et 14. *sect. Problem. 11.* causas ocularium colorum refert ad conditionem tunicarum; quemadmodum etiam insinuat 10. *sect. Problem. 13.* Galenus etiam, expressè *sequenti Capite* has easdem ocularium colorum causas assignat: quod mox sumus explicaturi.

CAPUT XXI.)(XXVII. in Galeno.

De Glaucedine, & Nigredine Oculorum. (a)

T E X T U S.

Glaucus igitur Oculus fit, vel propter magnitudinem, vel propter splendorem humoris, qui à Græcis Crystalloides nomi-

(a) Hoc aliud Caput videtur priori quoque adnectendum.

nomine; vel propter situm prominentem; aut propter
 puritatem; & aquei humoris, qui in pupilla existit paucitatem, &
 puritatem, atque omnibus quidem in unum convenientibus fit
 glaucissimus Oculus. Quòd si aliqua adsint, aliqua verò non,
 tunc major, minorve glaucedo contrahitur. Niger verò oculus
 fit, aut ob parvitatem Crystalloidis, aut propter profundum
 situm, vel quoniam splendidus, ac fulgidus exquisitè non est,
 vel quoniam tenuis humor, vel superabundat, vel purus non
 existit, vel propter unam aliquam ex his causis, aut propter
 omnes fieri consuevit. In ipsis autem magis, & minus, (ut
 ante diximus) reperitur. (T. 33.) Tenuis igitur humor, quo ma-
 gis ad Aquæ naturam accedit, & superabundat, humidior
 Oculum ostendit: quemadmodum si crassior, ac minor fiat, sic-
 cior. Crystalloides autem si quidem durior existat, sic-
 cior efficit Oculum: si verò mollior, humidior: sic, & si plus
 modico tenuem humorem excesserit, siccior: si autem dese-
 cerit, contrarium.

P A R A P H R A S I S.

CAusas Glaucedinis Oculorum refert hoc Capite Gale-
 nus, easque ad quinque revocat, videlicet ad magni-
 tudinem humoris Crystallini, splendorem ejusdem, situm
 prominentem, paucitatem humoris Aquei, & ejusdem hu-
 moris puritatem. Addit deinde, quòd si omnes istæ causæ
 in unum conspiraverint, Oculi valde Glauci fient; si verò
 aliquæ tantum convenient, aliæ non, minus Glauci obser-
 vabuntur: si denique his oppositæ causæ habeantur, niger
 color exorietur. Speciatim autem Niger Oculus fiet, aut
 ob parvitatem Crystalloidis, aut propter profundum ejus-
 dem situm, aut quia splendidus, fulgidusque hic humor ex-
 quisitè non est: aut quia tenuis humor, idest Aqueus, plus
 justo superabundat, minimèque purus est: eò autem minus,
 magisve niger erit, quò prædictæ causæ plures, paucioresve
 concurrent; quamobrè in diversis individuis pro varietate

cc

te particularum Oculos componentium, varii colores exurgent, magis minusve Glauci, vel Nigri.

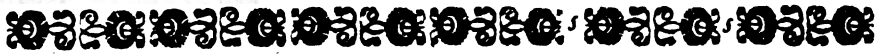
Et quidem Glaucus color in plures gradus dividitur. Primus est valdè fulgidus, & luminosus, qui splendentes oculos reddit, & veluti fulgore coruscos; qui color in Cœlo sereno, ac luminoso observatur. Secundus ad Croceum inclinatur, ut in Noctuis. Tertius ad Viridem accedit, ut plerumque in Equis generosioribus. Quartus ad Cœruleum, & Marinum vergit; unde non mirum si Neptuno Marino Numini illum Mythologi attribuere, & Minervam Homerus Glaucopin vocat. Niger color licèt suscipere possit majorem, vel minorem nigroris gradum, non tamen adeò declinat, ut sensibiles differentias afferat: potest tamen ratione Animalium, in quibus aliquantisper variat, dici Caprinus, Ovinus, Bovinus, &c.

Inter hos medii ponuntur Fulvi, Charopi, seu gratiosi, ut in Oculis Leonis, Aquilæ, & Vulturis: Rubei ut in Panthera, Ceraste, Basilisco, Aspide: sic etiã Purpurei, Flavi, Ruffi, & similes.

Colligit modò ex his omnibus Galenus, humidiores esse Oculos, cum tenuis, seu Aqueus humor ad Aquæ naturam magis accedit, & aliquanto superabundat: Sicciores verò esse, cum is crassior, & minor fuerit. Sic quoque Crystalloides, si densior, & durior sit, sicciorem oculum ostendit, humidior verò, si mollior, & laxior. Facta autem comparatione cum Aqueo humore, si plus modico tenuem, & Aqueum humorem Crystallus superaverit, durior, & sicciorem Oculum efficere: at cum defecerit, molliorem reddere docet. Ex Cornea etiã tunica magis minusve diaphana id ipsum evenire potest. Num autem humores isti excedant, vel deficiant, ex colore vel Glaucò, vel Nigro deducere licebit. Et de his hætenus.

Superesset hic tandem Indicia Physiognomica tradere ex habitudine totius Faciei desumpta, adjunctis simul unà Oculis, Naso, Auribus, Labiis, aliisque adjacentibus partibus.

At cum de his latè nimis egerit præ cæteris Jo: Baptista Porta peculiari volumine de *Physognomia Naturali Hominis* inscripto, propterea Lectorem nostrum ad illum remittimus. Nobis autem sufficiet hæc breviter innuisse.

CAPUT XXII.)(XXVIII. in Galeno.

De Cordis Temperaturis.

T E X T U S.

(T. 34.) **D**E Cordis autem Temperaturis deinceps dicendum est; si prius hæc in memoriam revocaverimus, quòd unamquamque partem seipsa vel calidiorem, vel frigidior, vel sicciorem, vel humidior dicimus factam, non alicui rei alteri comparantes, sed ad seipsam. Sic enim utcumque extiterit Cor natura frigidissimum, multò sanè calidiorem temperaturam possidebit calidissimo Cerebro.

P A R A P H R A S I S.

Postquam superioribus Capitibus latè egerit Galenus de Cerebri Temperaturis, ad Cordis Temperamentorum indicia explicanda se nunc convertit, quoniam sub Cerebro nullum aliud viscus præstantius Corde est. Antequam autem varias illius temperaturas consideret, regulam quandam generalem præmittit, inquiens: Unamquamque partem seipsam vel calidiorem, vel frigidior, sicciorem, vel humidior, intelligi debere, non alicui alteri rei comparatam: utcumque enim subdit, Cor extiterit frigidius, multò sanè calidiorem temperaturam Cerebro adhuc calidissimo possidebit. Quorum verborum sensus est, quòd Cor calidius, vel frigidius dicetur, non quidem comparatum ad reliquas partes Corporis, respectu quarum semper calidius erit, sed solum in seipso consideratum, cum temperamento moderato, & medio; Unde cum dicitur Cor esse frigidum, minùs calidum

dum intelligi debet, quàm sit temperatissimum: sicut pariter, cum dicitur calidum, magis calidum intelligendum erit, quàm sit moderatum, ac medium; siquidem hoc, Mensura ponitur omnium Temperamentorum.

CAPUT XXIII.)(XXIX. in Galeno.

Signa Cordis Calidi.

T E X T U S.

(T. 35.) **C** Alidioris igitur Cordis, ut admodum qui ei proprius est, atque conveniens, indicia quaedam sunt inseparabilia, & propria, magnitudo respirationis, & pulsus velocitas, & frequentia, & audacia, & ad actiones natura prompta. Quod si multum in caliditate excefferit, tunc ira precipitatio est furibunda. Est autem his thorax hispidus, & praesertim pectus, & quaecumque hypochondriis partes proximiores. Magna verò ex parte calidi Cordis temperatura unversum Corpus calidum reddit, nisi Hepar vehementius obstiterit. Dicemus autem paulo inferius totius Corporis indicia.

(T. 36.) Est quidem & latitudo Thoracis caliditatis indicium, nisi & hic quoque Cerebrum plurimum obstiterit, quoniam ei magna ex parte spinalis medulla in magnitudine respondet: tanta verò erunt magnitudine vertebrae, quanta & spinalis medulla, quare & spina unversa. Configitur verò Thorax ad eam Spinae partem, quae Metaphrenum, idest Dorsum dicitur, tanquam ad Carinam Navis. Quare necessario ejus longitudo equabitur dorso: latitudo verò erit pro vertebrae ratione, quando ad proportionem earum crassitudinis fuerit confixus. Cum verò cordis caliditas superans perflaverit, ac dilataverit in primo sui ortu thoracem, erit ejusdem caliditati proportionem respondens. Quare cum Caput parvum, thorax autem latus extiterit, maximum hoc tibi fuerit Cordis caliditatis indicium: cum verò magno existente Capite parvus fuerit, propriis-

Simum hoc erit Cordis frigidioris signum : si verò Capiti fuerit proportione respondens, tunc aliis signis de Corde distingues, ex ipsius thoracis amplitudine nihil assumens .

P A R A P H R A S I S .

Quemadmodum in Temperaturis Cerebri distinxit Galenus Temperies in simplices, & compositas; pari nunc ratione, ut indicia singularum Cordis Temperierum exactè traderet, signa Temperamenti Calidioris primò proponit.

Illius autem Indicia ad quatuor in universum revocat : videlicet ad Magnitudinem Respirationis, ad Pulsuum velocitatem, ac frequentiam, ad Audaciam, & ad Promptitudinem actionum : atque hæc inquit Signa esse inseparabilia, & propria. Indicat Cordis caliditatem Magnitudo Respirationis dupliciter. Primò, quia Magna Respiratio magnum Thoracem exigit, adeòque organa, Respirationi necessaria, ampliora: modò amplitudo, & magnitudo partium spiritualium non nisi à calore potest haberi, adeòque in prima sui formatione demonstrat vim validam, ac efficacissimam fuisse. Secundò, ex amplitudine Thoracis arguitur calor vegetior in Corde, quoniam Vasa sanguinea Pulmonem perreptantia, lata quoque, & multo, floridoque Sanguine referta esse oportuit; unde Caloris vigor, & spirituosæ substantiæ copia manifestè colligitur. Pulsuum velocitas, ac frequentia, calorem pariter excedentem attestantur; sive quòd ex his usus in Corde adauctus, ut putat Galenus, indicetur; sive rationabiliùs, quia ubi velox, & creber pulsus fit, ibi quoque motum Sanguinis circumcuntis celeriorè fieri necessè est. Ex velocitate autem, & frequentia motus Sanguinis, & Cordis, tenuiores, puriores, & copiosiores Spiritus exurgunt, unde Calor vegetior fit, & vicissim exinde robur maximum in Corde, & partibus vitalibus excitatur. Implicitè autem continetur in velocitate, & frequentia Pulsus, magnitudo, & robur ejusdem, cum ut plurimum utraque simul observetur. Audacia pariter indicat Calorem Cordis,
& vi-

& vitalis regionis; quoniam illa à copia, puritate, & mobilitate Spirituum, è puro, & tenui Sanguine procedentium, dependet. Conjungit autem cum Audacia Galenus promptitudinem Actionum, siquidem Calor agiles efficit actiones, & nedum reddit Homines Audaces, sed etiam citò exequentes, quæ sibi, adhuc si difficilia sint, agenda proponunt. Hinc Aristoteles 3. *Ethicor. cap. 7.* Audacem, inquit, esse, qui in terribilibus rebus excellit, vultque videri fortis: quòd si præter excellentiam in terribilibus, promptitudinem in exequendo habeat sine timore, tunc nedum Audax, sed Fortis etiam dicitur.

Si præterea multum in caliditate Cor excefferit, idest si calidissimum fuerit, tunc signa excedentem hunc calorem attestantia, erunt, furiosa quædam Iracundia, ac Temeritas; Iracundia quidem, quæ cita, & facilis est ad irascendum, propensio, quoniam ex nimio calore Sanguis acerrimus, & qui dicitur biliosus, evadit, adeòque promptè effervescent, & ex quacumque causa levi Iræ concitans, quæ à Medicis definitur: *Ebullitio Sanguinis circa Cor.* Temeritas verò, quia citrà formidinem, quodcumque terribile cum impetu, irati aggrediuntur. Quamobrèm Biliosi fiunt Iracundi, & Iracundi sunt biliosi, idest acri sanguine præditi.

Sed & ulterius his Thorax hispidus est, quoniam ubi calor abundat, ibi quoque fuligo, pilorum materia, multa elevatur, & in pilos extenditur, suggerentibus scilicet illam musculis Pectoris. Partes quoque hypochondriis proximiores, & circa septum transversum sitæ, idipsum ostendent, utpotè pilis pariter refertæ, veluti spiritalibus partibus attiguæ.

Advertit tamen, & sanâ ratione, Galenus, à Cordis calida temperatura totum Corpus faciliè in calidam constitutionem inclinare; siquidem calor totius Corporis à Sanguine provenit, & ubi is vividus, ac rutilans, à Corde procedens, cunctas Corporis partes pervadit, pari ratione istæ vividæ, ac calidæ observabuntur. Verùm addit, nisi Hepar
 vehe-

vehementius obstiterit : Nam, cum Hepar ex mente Galeni ponatur primum sanguificationis organum, si fortasse vehementer obstiteret, hoc est magnam intemperie frigida afficeretur, posset illius fervorem plurimum contemperare. Vel congruentius, (Galeni sententiam in meliorem, & Anatomiam accommodatiorem sensum reducendo) dicas, posse Jecur remeantem Sanguinem infringere, & à partibus acribus, sulphureis, aut biliosis dictis, peculiari sua constitutione, ac texturam non minimum repurgare, ac repurgando obtundere.

Postremo addit aliud caloris excedentis indicium Galenus, desumptum à Thoracis amplitudine; etenim caloris est amplificare, & partes in prima sui generatione latiores reddere, nisi tamen Cerebrum plurimum obstiterit: cujus rationem ipsemet desumit à Spinatæ medullæ magnitudine, ac proportione: *Tantæ enim erunt magnitudine Vertebrae, quanta est Spinalis Medulla; quare & Spina universa. Configitur verò Thorax ad eam Spinam partem, quæ Metaphrenum, idest Dorsum dicitur, tanquam ad Carinam Navis: quare necessarium ejus longitudo æquabitur Dorso; latitudo verò erit pro Vertebrae ratione, quando ad proportionem earum crassitudinis fuerit confixus.* Hæc Galenus. Ex quibus verbis deducitur, in primo partium ortu, ex copia materici, unde Cerebrum, Spina, Vertebrae, & Costæ formantur, Thoracem posse construi latiore, etiam si Cor caliditate minimè prævaleat; siquidem magno Cerebro, & Capiti, magna Spina naturaliter respondere debet; huic verò, & Dorsum, & Costæ proportionem similiter servabunt, ideòque Pectus amplum Capiti magno naturaliter adjungetur. Dicitur est naturaliter, nam si Corpus monstruosum sit, partes istæ poterunt non servare proportionem.

Ut insuper distinguat Galenus, num à calore Cordis, an à magnitudine Capitis, Thorax latior habeatur, subdit: si calor Cordis excefferit, ac Thoracem amplificaverit in prima sui formatione, ex ingenito, insitoque vigore, tunc por-

portione respondebit calor Cordis Cerebri caliditati .
 Quare cum Caput parvum , Thorax verò amplius extiterit ,
 maximum hoc erit Cordis calidioris indicium . At contrà , cum
 magnum fuerit Caput , Thorax verò parvus , erit hoc pro-
 prium Cordis frigidioris , idest minùs calidi , signum . Si de-
 nique Caput proportione respondeat Thoraci , ab aliis indi-
 ciis Cordis temperatura deducetur , cum ex hoc fallax si-
 gnum defumatur .

Quamvis autem Argenterius Galenum reprehendat in eo ,
 quòd dixerit , Caput esse posse parvum in magno Thorace ,
 cum numquam id ipse expertus sit , nil penitus evincit ; id
 equidem impossibile non est : quinimò non rarò accidit Ca-
 put parvum latiori Thoraci superincumbere , & è converso ;
 non tamen incongruà penitus magnitudine , ac proportione ,
 sed solum respectivâ .

CAPUT XXIV.)(XXX. in Galeno.

Signa Cordis Frigidi .

T E X T U S .

(T. 37.) **I**N frigidiorè verò Corde , pulsus minores existunt ,
 quàm modo Natura conveniat : non tamen neces-
 sariò tardiores , vel rariores . Respiratio autem , si quidem tan-
 tò Thorax minor extiterit , quantò Cor frigidius , pulsibus erit
 proportionalis . Si verò major fuerit , quàm pro frigiditatis quan-
 titate , non minor est tantùm , sed etiam tardior , & rarior . Ta-
 les autem timidi natura sunt , & sine audacia , & segnes , &
 nudum pilis habent pectus . De ejus verò parvitate distinguen-
 dum , ut diximus priùs . Eodem modo , & de totius Corporis
 caliditate .

* * * *

PA-

P A R A P H R A S I S.

Oppositis indiciis inquit dignosci Cor à mediocri calore infra recedens : Pulsus enim sunt minores, quam sint in Corde temperatè calido, non tamen, subdit, necessariò esse tardiores, vel rariores, quoniam cum parvitate aliquando jungi potest tarditas, & raritas, quandoque verò celeritas, & frequentia, ut ex tractatu de Pulsibus. Insuper si Thorax respondeat frigiditati Cordis, respiratio erit quoque proportionata pulsui, idest etiam parva. At si Thorax latior sit, fortassè ob Cerebri, & Spinæ, cum suis vertebrais, amplitudinem : Respiratio longè minor pulsu erit ; quoniam amplitudo loci minuit indigentiam, ac usum novi aëris. Præterea, hâc Cordis temperie præditi, timidi naturâ sunt, nec non legnes, & pectore glabri : quæ omnia à Sanguine hebetiori, minùsque vivido proveniunt. Atqui istiusmodi timor intelligitur illatus ex quacumque levi causa ; etenim ex doctrina Aristotelis 3. *Ethicor. cap. 2. & 6. (a)* Timidus dicitur, qui metuit ea, quæ timere non decet; vel qui metuit, quæ non oportet; vel non sicut oportet, vel quando non oportet. Compertum autem est ex Anatome Meticulosos, corde solito grandiori, laxiorique esse præditos, Fortes verò, & generosos, parvo, sed solido: in hoc enim Sanguis vegetior; in illo dilutior, vapidusque fit. Non dissimili ratione isti observantur etiam Segnes, & Glabri: quoniam ab effœto Sanguine, fuliginosa materia pilorum, crassior, vel elevari, & extendi, vel poros cutis pervadere nequit; quin & cutis ipsa laxa nimis est, & mollis, adeòque glabra; ut in Fœminis, & Eunuchis. Pectus denique erit angustum, eâdem de causâ, nisi tamen ex Cerebri; & Capitis mole, ac Spinæ, vertebrarumque magnitudine, latius habeatur, modo superius relato.

CA-

(a) V, etiam Aristotelem lib. de juvent. & senect. cap. 15.

CAPUT XXV.)(XXXI. in Galeno.

Signa Cordis sicci .

T E X T U S .

(T. 38.) **C**Or autem siccius, pulsus efficit duriores, & iram non promptam quidem, sed feram, & qua non facile sedari queat, magnaque ex parte universum Corpus siccius existit, nisi Hepar obsiterit.

P A R A P H R A S I S .

IN Corde sicciori pulsus fient duriores: Homines minùs iracundi erunt, nec tam facile ad iracundiam concitantur, iram tamen semel conceptam diutiùs fovent, & ferinam ferè conditionem æmulantur. Totum Corpus siccius, ac durius ad tactum apparebit, unde Cutis, Fibræ, Carnes, asperæ, duræ, & siccæ observabuntur, nisi tamen aliunde, & præsertim ab Hepate moderentur, repurgatâ scilicet plurimum parte illa sanguinis fellea, vel etiam inertiori redditâ, aut segregatâ nimium parte ejusdem crassiori, melancholicâ dietâ, relicâ parte serosâ, & lymphicâ.

CAPUT XXVI.)(XXXII. in Galeno.

Signa Cordis humidii.

T E X T U S .

(T. 39.) **C**ordis verò humidioris signa, pulsus molles, & mores ad iram quidem proclives, sed talem, qua facile sedari possit, & universum Corpus humidius existit, nisi Hepar obsiterit. (T. 40.) Secundùm verò conjugationem qualitatũ primarum Cordis intemperatura ita se habent.

Q

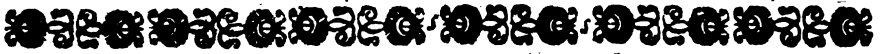
PA.

P A R A P H R A S I S.

Signa humidioris, & laxioris Cordis, referuntur pulsus molles: propensio ad iram, sed talem, quæ facillè sedetur: universi Corporis humida, mollisque constitutio, nisi Hepar obstiterit, modis nuper explicatis.

Difficultas solùm esse potest in eo, quòd Galenus dicat humidius Cor proclive esse ad iram; cùm contrarium Ratio suadere videatur. Unde Argenterius, tamquàm gravis erroris culpam, in Galenum, ut sui moris est, illud impingit. Verùm pro Galeno responderi potest, in humidiori Corde, sed simul etiam calido, iram excitari quoque posse, sed talem, quæ facillè sedetur: quare suâ naturâ licèt non concitetur ad iram, si tamen fortassè aliquâ ex causa ad illam provocetur, facillè sedabile fit, ad contradistinctionem antecedentis temperaturæ. Satis enim est ad iram promovendam sanguinis effervescencia, quæ ex prædicto calore juncto humiditati inferri potest, si præsertim à vehementi aliqua exteriori causa incitetur, & acuatur.

Tandè Cõpositas tèperierũ conjugationes deinceps se vel- le referre insinuat Galenus, quarum indicia, ex cognitis Simplicibus, facillimè deducuntur, ut ex sequentibus Capitibus.

CAPUT XXVII.)(XXXIII. in Galeno.

Signa Cordis calidi, & sicci.

T E X T U S.

Calidi, & sicci cordis pulsus duri sunt, & magni, & veloces, & frequentes, & respiraciones magna, & veloces, & frequentes, & multò magis ad velocitatem, ac frequentiam vergunt, thorace Cordi non aucto proportionaliter. Hi verò præ cunctis pectus habent maximè hirsutum, & hypochondria. Ad actiones autem prompti sunt, & iracundi, & celeres, & im-

& impudentes, & mores tyrannicos habent: etenim sunt in iram precipites, non facile verò placabiles. De totius autem Corporis temperatura, & Thoracis amplitudine, his quæ ante diximus, proportionaliter est distinguendum.

P A R A P H R A S I S.

Compositarum Cordis temperierum indicia in posterum relaturus Galenus, eodem quo supra ordine, initium facit à Temperamento calidiori, & sicciore, atque ad illius dignotionem sex genera signorum proponit, nempe pulsus duros, magnos, veloces, & frequentes: itemque respiraciones magnas, veloces, & crebras: pectus, & hypochondria hirsuta: promptitudinem ad actiones, iracundiam, impudentiam, & mores tyrannicos: præclivitatem ad furorem, non facile placabilem: denique totius Corporis calidam, & siccamque constitutionem, cum Thoracis amplitudine; nisi tamen Jecur ex parte obstiterit, quo modo supra dictum est.

Primò itaque Pulsus duri, magni, veloces, & frequentes Cor calidum siccum ostendunt: durities enim à siccitate; magnitudo verò, velocitas, & frequentia à caliditate provenit, eaque quod arguat Sanguinem floridum, tenuem, & spiritibus scatentem.

Secundò, Respiratio magna, velox, & crebra eadem ratione contingit, cum Pulmo cogatur sæpius suas expansiones repetere, atque novi aëris ingressum, & veteris egressum admittere, juxta thoracis amplitudinem.

Tertiò, Pectus, & Hypochondria sunt hirsuta, quoniam à Sanguine abundantiori, tenuiorique, multa fuliginosa materia elevatur, unde evenit hispiditas.

Quartò, Actionum promptitudo: siquidem ex superius traditis, calor actiones agiliores efficit, eoque magis si cum siccitate conjunctus sit, idest si Sanguis acrior fuerit.

Quintò, tales sunt iracundi, & impudentes: exacuitur enim, non retunditur calor, cum sanguis multo glutine non abundat, sed potius acritate aliquatenus inficitur, & exacuitur:

unde isti nedum maximâ cum audacia operantur, sed impudenter etiam quodcumque adhuc arduum moliuntur. Habent pariter mores tyrannicos, idest sunt crudeles, immisericordes, audaces, impii, temerarii, & cunctorum contemptores; quamobrè faciles sunt ad iram, & difficulter admodum placabiles: Sanguis etenim in his acer, inflammabilis, & biliosus est, ideòque ad furorèm proclives homines reddit;

Denique totum Corpus calidum, siccumque observabitur, quia tanta est in cunctas partes, Cordis, & Sanguinis inde profluentis delatus vigor, ut ad illius habitudinem Corpus univèrsum pariformiter afficiatur, & excandescat, transfuso nimirum quaquâ versum subinde sanguine æquabiliter fervidiori. His plerumque Thoracis amplitudo eadem de causâ jungitur, nisi Spinæ, & Dorsi vitio, aliter ex prima generatione contigerit, ut superius dictum: quod tamen rarissimum est, veluti terè monstruosum.

CAPUT XXVIII.)(XXXIV. in Galeno.

Signa Cordis calidi, & humidi.

T E X T U S.

(T:41.) **S**I verò caliditas unâ cum humiditate dominabitur minus quidem his, quos antea diximus, hi sunt birsuti, ad actiones verò nihilominus prompti, non tamen ferus est animus, sed ad iram proclivis tantummodò. Pulsus verò magni, ac molles, veloces, & frequentes existunt; & respiratio, cum Thorax Cordi fuerit proportionalis, eandem pulsibus formam servabit. Si verò minor extiterit, tanto illis velocior erit, & frequentior, quanto & thorax minor extiterit. Si autem multa facta fueris everso in temperatura, ac si hoc præsertim in humiditate contigerit, præter ea, quæ diximus, contingens etiam ex putredine morbi his, qui in ipsis fuerint, humò-

humoribus corruptis, ac putrefactis. Expirationes autem majores sunt, ac velociores inspirationibus, & submissio arteria in pulsibus velox.

P A R A P H R A S I S.

Quoniam humiditas contraria qualitas siccitati ponitur, idcirco cum jungitur calori, vires illius, & effectus aliquantulum remittit, qui à siccitate plurimum exacuuntur. Hinc Galenus hoc Capite omnia Signa, in calido, & sicco Corde memorata, mitiorem conditionem referre docet in calida, humidaque Cordis temperatura. Et quidem, qui ejusmodi constitutione præditi sunt, minus hirsuti, & ad actiones minus prompti observantur; Animus non tam ferus, & immitis est, licet proclivis ad iram, causâ caliditatis. Pulsus sunt quidem magni, sed non duri, quin potius molles respectivè. Respiratio item, si proportionem fervet Cor cum thorace, erit pulsui proportionata; sin secus, vel velocior, vel tardior pro ratione. Sunt præterea isti morbis ex putredine progigni creditis, obnoxii: quoniam putredo à calore in humido excitari putatur; id quod potissimum accidet, cum humiditas prævalentior fuerit; tunc siquidem non bene à calore, vitalium operationum moderatore, dirigetur: quamobrem & expirationes majores erunt inspirationibus, & submissiones, seu Systolæ Arteriarum, pari ratione velociores, fuliginibus, seu vaporibus, ex sanguine elatis, ad id impellentibus. Atqui hæc juxta ea, quæ nuper dicta sunt, facillimè quoque patet.

•••••

CAPUT XXIX.)(XXXV. in Galeno.

Signa Cordis humididi, & frigidi.

T E X T U S.

(T. 42.) **H**umidioris verò, & frigidioris Cordis, pulsus quidem molles: moribus autem nequaquam audaces,

ces, sed timidi, & segnes existunt. Tales etiam glabrum pectus habent, minimèque iram retinent, sicuti & ad iram non admodum sunt prompti. Quæ verò ad Thoracem, & universum attinent Corpus, distinguere oportet, sicut ea, quæ antea diximus.

P A R A P H R A S I S.

HUic intemperiei pulsus molles accidunt, in moribus timiditas, & segnities, in pectore glabrities, difficultas ad irascendum, & cætera ad Corpus pertinentia frigidam humidamque habitudinem ostendent; unde tactus molliis, frigidus humidusque erit: quæ omnia ex pluriès repetitis manifestissima sunt.

CAPUT XXX.)(XXXVI. in Galeno.

Signa Cordis frigidi, & sicci.

T E X T U S.

(T. 43.) **F**Rigidius verò Cor, & siccius, pulsus quidem du-
ros reddit, & parvos, respirationem autem, si
quidem thorax parvitatem Cordis frigiditati proportionalem
habuerit, moderatam: si verò major extiterit, raram, ac tar-
dam. Hi verò præ omnibus minimè ad irascendum prompti, cum
autem coacti fuerint irasci quibusdam, retinent iram. Habent
autem maximè omnium nudum pilis pectus. De parvitate au-
tem thoracis, ac præterea totius Corporis frigiditate similiter
distingendum. Unum illud commune in hisce omnibus memo-
ria reperentibus, quòd quacumque de moribus sive nunc, sive
quovis alio sermone explicata sunt, ad temperaturæ cognitio-
nem, non de probis moribus, aut vitiosis, qui ex philosophia
hominibus adveniunt, sed de infitis unicuique, ac naturalibus, à
nobis sunt exposita.

P A R A P H R A S I S.

PUllus in his duri sunt, & parvi: duri quidem ratione siccitatis, seu penuriæ substantiæ glutinosæ sanguinis; parvi verò ratione frigiditatis, seu sanguinis hebetioris: Respiratio erit moderata, si Thorax proportionatus fuerit; si verò major extiterit, tarda, parva, & rara erit: ad iram nulla, vel levissima aderit proclivitas, repugnante scilicet Cordis, & Sanguinis habitudine; at verò ea semel concepta, poterit diutius perdurare, quoniam à consistentiæ sanguinis passiones tenacitatem adipiscuntur, & Cordi intimius inhærent. Pectus nudum pilis: nam deficiente parte vivida cruoris, nec fuligo, si qua est, extenuari potest, nec per poros cutis extendi. Denique Thorax parvus, & angustus erit, totumque Corpus frigidum tactui apparebit, ab effecti sanguinis conditione.

Ad calcem hujus Capituli advertit Galenus, signa hæc intelligenda esse naturaliter, & præsertim eorum, quæ ad mores pertinent; unde inquit, *quod quacumque de moribus, sive nunc, sive quovis alio sermone explicata sunt ad Temperaturæ cognitionem, non de probis moribus, aut vitiosis, qui ex Philosophia hominibus adveniunt, sed de insitis unicuique, ac naturalibus à nobis sunt exposita.* Ex quibus verbis colligitur illos animi mores Temperaturas indicare, qui insiti à Natura sunt, & non ob bonam eam Philosophiæ partem, quæ Ethica dicitur, acquisiti, vel etiam ob consuetudinem, conversationemque assiduam cum hominibus morigeratis habitam. Sic plurimi naturâ iracundi, temerarii, & impudentes, ob Religionem, studium Philosophiæ, Sanctorum Patrum, & Moralium Librorum lectionem, mites, benigni, misericordes, & verecundi evaserunt; quemadmodum inter Ethnicos, de Socrate, & Hippocrate referunt Historici. Et hæc tenus de temperamenti Cordis.

CA-

CAPUT XXXI.)(XXXVII. in Galeno.

Signa calidi Hepatis.

T E X T U S.

(T. 44.) **H**epatis calidioris indicia: Venarum latitudo, flava bilis abundantior; in consistenti verò etate etiam atra: calidior ipsis Sanguis, atque eadem ratione Corpus universum, nisi obstiterit Cor. His venter, & hypochondria hirsuta.

P A R A P H R A S I S.

Quoniam superius inter partes Principes Hepar retulerat Galenus, illius propterea nunc naturales intemperaturas, cum excessu unius, vel duarum qualitatum, eodem ordine, ac de Corde dictum est, considerat, & examinat. Primum autem Signum calidioris Hepatis inquit esse venarum latitudinem: secundum rufæ bilis abundantiam, atque in etate consistenti bilis atræ copiam: tertium, sanguinem calidiorem, ejusque ratione corpus universum ad calidum inclinare: ventrem denique, & hypochondria hirsuta fieri. Quæ signa licet apud alios Expositores non leves patiantur difficultates, facillimè tamen à Nobis diluuntur. Et quidem primò venarum latitudo ex præactis rudimentis, & partium primigeniarum staminibus, oriunda, tractu temporis apparentior fit in Hepate, quod principium implantationis, seu radicationis illarum tantummodò est; quoniam ramuli omnes ex extimis ad intimas partes perrepantes, pro usu circulationis sanguinis, semper, ac semper versus Hepar tendentes amplificantur, ut ibidem Sanguis à sulphureis, & acrioribus partibus in cysti fellea collectis, repurgatus, in Cor vergat, diathesi, & crasi puriori potitus. Hinc secundò bilis rufa, seu flava, ex repurgamento Sanguinis

guinis in cysti colligitur, ut etiam ab eodem Galeno dicitur 2. de natural. facult. cap. 9. quin aliquando etiam abundantior fit, citrà caloris excessum, ut in puellis benè valentibus, & non rarò in cadaveribus Cachexiâ, aut Hydrope defunctis compertum est: verumtamen repurgatio ista fellei humoris si non sufficienter, aut malè fiat, intemperies calida in Jecore exorietur. Tertiò licet Hepar sanguificationis organum non sit, quia tamen major, ac manifestior ejusmodi impuritatum repurgatio in illo fit, proptereâ à mala, vel bona eorundem secretionè, totius etiam Corporis habitudo bona, vel mala proficisci potest, ut & Ventris, & hypochondriorum constitutio ex prompta, & facili, aut inepta, & difficili, iis in partibus, transpiratione. Quæ omnia rectè consideranti palam fient.

CAPUT XXXII.) (XXXVIII. in Galeno :

Signa Hepatis frigidi :

T E X T U S.

(T. 45.) **F** Rigidioris verò, angustia venarum, pituita abundantior, sanguis frigidior, & totius Corporis habitus, nisi à Corde calefiat. Venter illis glaber est, atq; hypochondria.

P A R A P H R A S I S.

A B opposito, frigidioris Hepatis signa sunt, angustia venarum, pituita abundantior, Sanguis frigidior, & totius Corporis habitus similiter ad frigidum inclinans, nisi tamen à Corde calorem æquivalentem suscipiat. Venter demum glaber est, unâ cum hypochondriis. Et quidem omnium istorum ratio in promptu reddetur, quia à mala Hepatis constitutione repurgatio tum fellei humoris, tum cæterorum excrementorum conveniens secretio non fit, unde Sanguis minùs floridus, immò potius serosus, ac pituitosus

R

emer-

emergit, totiusque etiam Corporis habitudo, ipsius sanguinis habitudinem, consequetur: cumque fuliginosa materia pilorum, aut deficiat, aut inepta subinde reddita, extramitti, atque in pilos commutari nequeat, glaber venter cum hypochondriis observabitur.

CAPUT XXXIII.)(XXXIX. in Galeno.

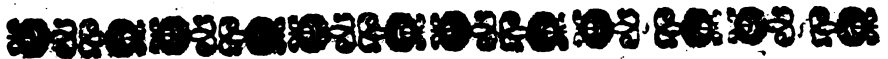
Signa Hepatis ficci.

T E X T U S.

(T. 46.) **S**iccioris autem, sanguis quidem crassior, & minime abundans, vena duriores, & totius Corporis habitus ficcior.

P A R A P H R A S I S.

Siccioris verò temperiei indicia erunt, sanguis crassior, & consistentior, qui nimirum acorem aliquem contraxit; eritque modicus, cum angustia, & duritie venarum; unde etiam totius Corporis habitus in eandem constitutionem inclinabit.

CAPUT XXXIV.)(XL. in Galeno.

Signa humiditatis Hepatis.

T E X T U S.

(T. 47.) **H**umidioris autem, Sanguis quidem abundantior, atque humidior, vena autem molliores. Ita verò & uniuersum Corpus, nisi partes, ad Cor attinentes, obstiterint.

P A R A P H R A S I S.

AT Sanguis in humidiori temperatura Jecoris, erit quidem abundantior, sed serosior: venæ exinde molliores observabuntur, quin & partes cunctæ Corporis nimia serositate scatentes, tumidæ, & obesæ fient, nisi ex adverso Cor obstiterit; idest nisi Cor præcellenti sua virtute tantam serositatem moderetur, & emendet, per iteratas sanguinis circuitiones, aut diaphoresi, aut diuresi promotâ:

CAPUT XXXV.)(XLI. in Galeno.

Signa calidi, & sicci Hepatis.

T E X T U S.

(T. 49.) **C** Alidioris verò simul, ac siccioris Hepatis indicia, hypochondria plurimum hispida, Sanguis crassior simul, ac siccior, (al. paucior,) flavabilis plurima est: consistente autem atate, & atra: venarum autem latitudo, & durities. Sic verò, & universum Corpus se habet, nam quæ ex corde caliditas originem habet, potest obrundere eam, quæ ab hepate nascitur, frigiditatem, sicuti & frigiditas, caliditatem: siccitatem verò non potest humidius Cor ad contrarium, habitum transferre. Media verò inter has, quæ dictæ sunt, ea, quæ ab Hepate humiditas oritur. Magis enim à Cordis siccitate superatur, quàm siccitas ab humiditate: minus autem à caliditate: adhuc verò multò minus frigiditate; Hæc enim inter omnes qualitates, quæ ab Hepate eveniunt, facillimè vincitur. Liques autem, quòd cum in unum convenerint utriusque principii temperatura, totum exquisitè secundum illas afficitur corpus, paulò verò inferius ipsius dicentur indicia.

P A R A P H R A S I S.

CUm simul siccitas calori jungitur, & utrumque in excessu est, hypochondria plurimum hispida observabun-

buntur, ob fuliginum inde prodeuntium multitudinem :
 crassior simul, & consistentior, seu fibrilior Sanguis fiet ;
 quin & bilis flava multum in illo exuperabit, à Sanguine
 pariter acriori reddito, præsertim in juventute ; in ætate
 consistenti verò atra evadet, absumptis perpetim per cir-
 cuitum Sanguinis serosioribus partibus. Venæ lætæ appa-
 rebunt, eruntque ad tactum duræ, eandem ob causam. Et
 demum Corpus universum consimilem patietur intempera-
 turam, nisi aliunde contemperetur, quod planè difficilius ;
 siquidem à Corde nil tale quid suggeri poterit, quod Hepa-
 tis Temperaturam calidam siccam corrigere valeat, nisi so-
 lum partes chyli nondum exactè elaboratæ eò deferantur.

CAPUT XXXVI.)(XLII. in Galeno.

Signa Hepatis calidi, & humididi.

T E X T U S.

(T. 49.) **H**Umidius autem, ac simul calidius Hepar, minùs
 quidem quàm calidius, & siccus, hypochondria
 reddit hispida. Plurimum verò sanguinis, & venas amplas,
 babilumque calidiorem, atque humidiores facit ; nisi obstite-
 rit Cor. Si verò amplius in ambabus qualitatibus à Natura
 modo recedat, à morbis, qui ex putredine, ac vitiosis humori-
 bus fiunt, facillimè capitur. Adhuc autem magis, si plurimum
 augeatur humiditas, caliditas verò non ità. Si autem contrà,
 parum quidem humiditas crescat, plurimum verò caliditas,
 minimè vitiosis humoribus laborant.

P A R A P H R A S I S.

Sunt in his etiam hypochondria hispida, sed minùs, cau-
 sâ humiditatis, seu serosioris sanguinis. Sanguis item
 ipse ob eandem rationem abundantior, & venæ ampliores,
 mollioresque, totumque Corpus eodem pariter tempera-
 men-

mento erit affectum, nisi Cor aliunde obstiterit, tenuiorem purioremque sanguinem reddendo. Erunt insuper tali temperie præditi obnoxii morbis ex putredine, quæ à calore in humido excitari dicitur, præsertim si humidum gluten in sanguine prævaluerit, quod sanè ex indebita fermentatione, aliqua de causa commotum, facillimè in corruptionem vergit. At verò calore humiditatem moderante, hoc est coercito glutine à parte sanguinis vividiori, secùs accidet.

CAPUT XXXVII.)(XLIII. in Galeno.

Signa Hepatis humidi, & frigidi.

T E X T U S.

(T. 50.) **H**umidius autem, & frigidius Hepar habet hypochondria glabra, sanguinem verò ad pituitæ naturam accedentem generat, cum venarum angustia: sic & reliquum afficit Corpus, nisi à Corde ad contrariam naturam transferatur.

P A R A P H R A S I S.

OB excessum humiditatis, & frigiditatis, seu texture laxioris in Jecore, hypochondria glabra erunt; sanguis pituitosus, multo scilicet sero repletus observabitur, à serosis hisce partibus non benè repurgatus. Venæ erunt angustæ, & universum Corpus ex præfatis causis ad frigidum, humidumque inclinabit; nisi Cor iteratis circuitionibus serosum sanguinem in meliorem crasim non reducerit, ejusque defectui non opituletur. Singula patent ex dictis.

CA-

CAPUT XXXVIII.)(XLIV. in Galeno.

Signa Hepatis frigidi, & sicci.

T E X T U S.

(T. 51.) **F**rigidius autem, & siccus Hepar cum paucis sanguine, & venarum angustia efficit Corpus, atque frigidius, & hypochondria glabra, nisi & hic Cor dominetur.

P A R A P H R A S I S.

Siccitas frigiditati confociata Sanguinem indicat parcio-
rem, & venarum angustiam, totumque Corpus frigi-
dus observabitur; immò ad tactum durius; quare & hypo-
chondria glabra erunt, magis, minusve, prout alterutrum
ex his prævaluerit; si tamen à præcellenti Cordis tempera-
mento Jc: oris imbecillitas correcta non fuerit, ut mox dicetur.

CAPUT XXXIX.)(XLV. in Galeno.

*Signa calida, frigida, humida, & sicca
Temperaturæ Testiculorum.*

T E X T U S.

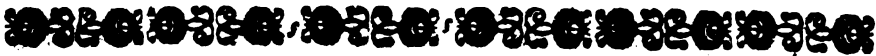
(T. 52.) **T**emperatura verò Testiculorum, calida quidem
ad Venerem proclivis, & masculorum genera-
trix, & fecunda, celerrimèque genitales partes obsepit pilis;
simul autem & circumjacentes attingit partes: frigidior verò
contraria efficit. Et humida quidem multo, & humido semine
abundat: sicca paucum, & modicè crassum generat semen.

PA-

P A R A P H R A S I S.

Sicut de Cerebro, Corde, & Hepate, ita nunc de Testibus, eorumque temperaturis, primò simplicibus, deinde compositis, agere profequitur Galenus. Et calidæ quidem Temperiei indicia esse ait, proclivitatem ad Venerem, vim Seminis masculorum generatricem, maximèque sæcundam. Celerrimè quoque genitales partes pilis circumsepieri, ut & alias partes circumjacentes. Si verò Testium Temperatura frigidior sit, prædicta signa opposito modo se habebunt, nam & Semen infœcundum, ineptum, ac impotens ad Venerem excitandam: & si quæ fortassis generatio exinde habeatur, potius erit foemellarum, & partuum imbecillum. Partes item circa pubem, & genitalia, vel omninò glabra apparebunt, vel tardè admodum, & pauci pili generabuntur.

In humida Temperatura, semen multum quidem erit, sed fluidum, aquosum, & iners, generationique ineptum. In ficca demum paucum, & modicè consistens, aut crassum. Hæc namque laxam, mollem, ac debilem Testium texturam, & constitutionem consequuntur; vel exsuccam, siccam, spissam, & duram.

CAPUT XL.)(XLVI. in Galeno.

Signa calidæ, & siccæ Temperaturæ Testiculorum:

T E X T U S:

(T. 53.) **C**alidior verò, ac siccior, & crassissimum semen habet, & sæcundissima est, ac celerrimè ab initio protinus ad coitum excitat animal. Sed & his genitales partes citissimè hispida fiunt, atque omnes, quæ circumstant, supra quidem usque ad regiones, quæ ad umbilicum sunt: infra verò usque ad media femora. Petulca igitur est, & ad libidinem
pro-

prona hujuscemodi temperatura; statim verò satiatur, & si cogatur, offenditur.

P A R A P H R A S I S.

IN calidiori, & sicciori temperatura Testium, semen erit valdè crassum, absumptà nimirum superfluâ humiditate: erit etiam foecundissimum, quoniam tenuium, seu spirituosarum partium ferax; unde ad Venerem maxima proclivitas, atque ad coitum celerrima commotio. Genitalia citò pubescunt, nec non circumstantes partes ad umbilicum usque, & ad femora, pari modo pilis erunt oblectæ. At verò quamvis ejusmodi Corpora salaciora sint, non tamen repetitas seminis effusiones sufferre possunt, quinimò ab illis maximè læduntur; tum quia semen licet foecundum, acre, & spirituosum sit, paucum tamen est; tum quia in his spiritus, qui valdè tenues sunt, facili negotio resolvuntur, & evanescent, unde languor universalis subsequitur.

C A P U T X L I .) (X L V I I . in Galeno .

Signa calidæ, & humidæ Temperaturæ Testiculorum.

T E X T U S .

(T.54.) **S**I autem caliditas humiditati jungatur, hirsuti quidem tales minùs, plus verò semine abundant, non tamen plus cæteris appetunt, sed minori detrimento præter modum Veneris indulgent. Quod si satis excreverint, & caliditas, & humiditas, non sine detrimento à veneris abstinent.

P A R A P H R A S I S .

HI erunt minùs in pudendis hirsuti, plurimo tamen Semine abundabunt, sed serosiori, unde non plus cæteris Venerem appetent, & si aliquando concubitus repetant, minùs offendentur. Si verò caliditas, & humiditas seminis

minis multum excedant, non sine detrimento poterunt ab usu Veneris abstinere. Detrimenta autem à nimia Veneris abstinencia retulit Galenus 6. de loc. aff. cap. 5. Capitis gravitatem, cibi fastidium, febris periculum, diminutam Ventriculi coctionem, torporem corporis, & facilem timorem. His etiam addit in foeminiis passiones hystericas, & præfocaciones uterinas, & quandoque etiam furores.

CAPUT XLII.)(XLVII. in Galeno.

Signa frigida, & humida Temperatura Testiculorum.

T E X T U S.

(T. 55.) **S**I verò frigidiorē, & humidiorē temperaturam Testiculi habuerint, partes circumpositæ glabræ sunt, & tardè rem veneream exercere incipiunt, neque proni ad actum hujusmodi sunt. Aquosum verò, & tenue ipsis est semen: & parum fœcundum, & foeminarum generativum, vel omninò non generans.

P A R A P H R A S I S.

PRævalente frigiditate, & humiditate in Testibus, id est Semine non tam vegeto existente, partes circumpositæ glabræ sunt, & tardè rem veneream perferunt; & non nisi in Adolescentia, aut etiam Juventute, cum jam semen spirituosius evaserit, ad eandem concitantur: hebescent pariter in venereis actibus, & aquosum, ac tenue, debileque semen gignunt, ideòque, vel infœcundum, vel foeminarum generativum. Ratio petenda ex dictis.

CAPUT XLIII.)(XLIX. in Galeno.

Signa frigida, & sicca Temperatura Testiculorum.

T E X T U S.

(T. 56.) **F**rigidior verò, & sicciior Temperatura similis quidem in reliquis est antedictæ, crassius verò in ipsa semen existit, atque omninò paucum.

P A R A P H R A S I S.

Conveniunt Signa hujus temperiei cum signis antecedentis; solum differunt in duobus. Primò, quòd in sicca frigidaque temperie crassius semen erit. Secundò, quòd omninò paucum. Cæterum in utrisque pudendæ partes sunt sine pilis, tardè semen emittunt, & tardè ad coitum proritantur, ac denique si quæ generatio exinde sequitur, foeminarum potiùs quàm masculorum erit. Verùm in hoc attendenda potiùs partium in Ovo muliebri præjacentium dispositio, nam organorum prima veluti stamina, quæ masculum præsertim à foemina distinguunt, multo antea præjecta dici debent, ex alibi traditis. Et de temperamentis Testium hæctenus.

CAPUT XLIV.)(L. in Galeno.

De habitu totius Corporis.

T E X T U S.

(T. 57.) **T**otius autem Corporis habitus, diximus & superius, quomòdò & Hepatis, & Cordis naturam sequatur, ei autem magis assimilatur, quòd unam aliquam ex primis qualitatibus potentiorè habuit, quas & effectivas appet-

pellant. Totius vero Corporis habitus in illis maxime dicitur partibus, quæ primæ oculis subsiciuntur. Sunt vero hæ musculi, qui omnia ambiunt ossa, carnes quædam compositæ ex prima, & simplici carne, & præterea fibræ, quibus immiscuntur; Propria enim musculorum substantia his duobus constat: quæ vero ad ipsos vasa pertingunt, veluti rivi quidam sunt, qui non eorum substantiam complent, sed eis subministrant, ut in vita permaneant. (T. 58.) Dicentur igitur & horum temperaturæ indicia in bene temperata habitatione; nam quæ male temperata sunt, cutem permutant ex seipsis formantes, & quædam ex indiciis corrumpunt. Ita & in bene temperata regione si quis se tempore æstatis nudum Soli exposuerit, permutabit indicia, quæ ex colore, & duritie, & mollitie sumuntur. Si vero admodum bonam temperiem obtinet locus, ita & ipse bene temperatus vitæ usus fuerit, ut qui neque se nudum singulis diebus, neque in æstate torrefaciat, neque sicuti plerique more puellarum, in æstate in umbra degat; hic certa, atque exquisita temperaturæ indicia præbet. Tanquam igitur de hoc futuro sermone nunc ad ipsum accedamus.

P A R A P H R A S I S.

Post Principalium partium Temperaturas per propria signa investigatas, pergît nunc Galenus tradere indicia, quibus dignoscere valeamus totius Corporis habitum, seu universalem Corporis constitutionem, atque unico Capite complectitur, tam quæ ad habitum Corporis constituendum necessaria sunt, quam etiam documenta quædam, quammaxime adnotanda, pro distinctione signorum diversum Corporis habitum attestantium.

Primum autem reperit, quod antea notaverat, nimirum ex temperaturis partium principalium haberi quoque totius Corporis habitudinem, cum ex calido, vel frigido Corde, aut Jecore, subindeque simul Sanguine, pariformiter affecto, universum Corpus calidum pariter, vel frigidum exoriatur. Deinde vero edocet Corporis habitum in iis maxi-

mè partibus consistere, quæ primæ oculis subjiciuntur, ut sunt musculi ossibus circumpositi, & carnes quæcumque alie, sua peculiari substantiâ dotata, suisque fibris intertextæ: quæ duo propriè carniū, & musculorum substantiam efformant. Venæ verò, Arteriæ, & Nervi, duobus potius, seu, ut ipsemet Galenus loquitur, rivi sunt, unde alimentum, & spiritus illis communicatur, ut in vita persistant, & conserventur.

His in genere præanimadvertis admonet deinde duas conditiones prærequiri ad internoscendas totius Corporis temperaturas, tam in seipsis consideratas, quàm ab aliis distinctas. Prima est, ut Habitatio temperata sit, nam plurimum externa Cutis, atque adeo Corporis habitus, ab ambiente Aëre permutari potest, ut propterea pro vario Aëris incolatu, varius habitus, & cutis constitutio diversa habeatur, alba nimirum, rubra, vel nigra, & sive mollis, sive dura, & aspera. Hinc idem Galenus 2. *de Temperam. cap. 6. & 3. Aphorif. comment. 14.* inquit, Germanos, habitantes regiones Septentrionales, & frigidas, & Æthiopes meridionales, & regiones Meridionales calidissimas, & cutaneas, dissimiles plurimum temperaturis internis, & principalibus habere; quippe Germani habitant cute, & frigent exterius, cum tamen interioribus affluant, & rubeant: contra Æthiopes, licet exterius temperaturam calidissimam præ nigrore mentiantur, intrinsecus tamen calor elanguet, & partes emollit, ut notavit etiam Aristoteles *lib. de longitudine, & brevitate vite.* Quamobrem nisi habitatio temperata sit, indicia, quæ hic afferuntur, haud congruent veritati, cum aliunde haberi possint, quàm à propria cujusque Corporis temperatura. Secunda conditio est, ut signa indicantia musculorum, & totius Corporis habitus intemperies, conformentur etiam Regioni. Cum enim illa desumantur à duritie, molitie, colore, & similibus, quæ valde immutari solent à situ, & à peculiari quadam loci constitutione, montana, vel campestri, maritima, vel palustri; propterea nisi Regiones ipsæ temperatæ sint

sint, prædictorum signorum notitia confundetur. Hinc sub eodem climate habitantes plerùmque variant in habitu corporis, & cute, non aliunde, nisi quia, aliqui ad maris oras, alii ad montium cacumina, alii juxtà paludes, aut lacunas degunt. Sed & his adjici quoque possunt, usus in victu varius, expositio Corporis ambienti diverso, atque differens exercitatio, pro Artium factivarum diversitate: *Quemadmodum*, subdit Galenus, *bonam temperiem obtinet locus, ità & ipse bene temperato victu usus fuerit, ut qui neque se nudum, singulis diebus in Sole plurimum torrefaciat, neque sicuti plerique, more puellarum, continuè in umbra degat, hic certa, atque exquisita Temperatura indicia præseferet.* Id equidem hic Neapoli Nos experimur in his, qui loca ad oras maritimas incolunt, longè in habitu Corporis, & colore differentibus ab aliis, qui juxtà colles sunt, minùsque à Sole perculsi.

His conditionibus addit tertiam Sanctorius desumptam ab Hippocrate 1. *de Humoribus* tex. 1. quòd ab Humorum efflorescentia, atque ad cutim depositione, nulla alteratio habeatur: nam quando humores effervescent, vel ad cutim deponuntur, non leviter turbantur indicia prædictarum temperierum. Sic flavescit cutis, cum ad habitum Corporis bilis diffunditur, potissimum ex Ira; pallet verò ex Amore, rubet ex Verecundia, livescit ex Timore, ac Mœstitia, & sic de aliis.

At quanam sint, aut dici possint, Temperatæ Regiones? Quisque propriam Patriam præfert, & miris laudibus extollit: Græci Graciam, & Quartum Clima prætulerunt, ut Aristoteles 2. *meteor. summ.* 2. cap. 2: & Galenus 2. *de San: tuenda* cap. 7. inhærens Hippocrati. Averroës cum aliis Quintum Clima Temperatum esse dixit, sub quo illius Patria continebatur. Manardus verò, quia Ferrariensis, Sextum Clima, sub quo Ferraria est, temperatius arbitratur lib. 7. *epistol. epist.* 1. Albertus Magnus Septimum, quoniam sub illo Ratisbona ejus Patria. Unde quilibet proprias Regiones

tem-

temperatas facit, non tam ratione, quam affectu. At si Telluris divisioni ab Astronomis, & Geographis in Climata distributæ, standum est, procul dubio temperatas Regiones eas appellabimus, quæ non multum à Solis Circulo, seu Ecliptica Zodiaci, elongantur; quamobrèm exceptis iis, quæ ad Polum Arcticum, aut Antarcticum proximè sitæ sunt, reliquas omnes pro rata sua, & comparatè ad Habitatores, Temperatas dicere non verebimur, dummodò Maria, Montes, Flumina, Stagna, Mephites, aut fossilium Fodinæ, illas non perturbent, & halitibus, aut vaporibus, per peculiare, aut irregulares ventos, non coinquent. Et quamvis crediderit Aristoteles Regiones sub Zona torrida positas, non solum intemperatissimas, & excedenter calidas, verum etiam inhabitabiles esse, nuperis tamen observationibus illorum, qui eas partes perlustrarunt, innotuit, & maximè temperatas eas esse, & commodè etiam habitabiles: Ibi enim perpetuum ferè est Æquinoctiū, quo æstus dici à noctibus, duodecim circiter horarum, plurimùm temperatur: pluvix etiam abundantissimæ fiunt, (si Ægypti partem tantummodò excipias) & irriguis fluviorum Aquis Tellus affluenter irrigatur, ventique frigidi, suaviter perflantes, Aërem quoque temperant, unde Solares radii adhuc perpendiculariter incidentes quammaximè infringuntur; quamobrèm tantus calor, quantus ab Aristotele fugebatur, nullus ibi viger.

CAPUT XLV.)(Ll. in Galeno.

Signa moderate Temperature.

T E X T U S:

(T. 59.) **M**oderata temperatura indicia secundum totum Animalis habitum; Color quidem ex rubro, & albo commixtus, capilli verò flavi, & ut plurimum mediocriter

ter crispi . Carnositatis autem mediocritas in qualitate , & quantitate : medium est enim ex omnibus huiusmodi Corpus inter omnes excessus , ut qui ad ipsum dicantur , & intelligantur : Nam & crassum Corpus ad hoc comparatum dicitur crassum , & tenue ad hoc eodem modo , & carnosum , & macilentum , & pingue , & durum , & molle , & hispidum , & glabrum . Nullum igitur horum Corpus est mediocritatem habens , sed qualis Polycleti Regula ad summum totius pervenit mediocritatis , adeo ut neque tangentibus molle videatur , neque durum , neque calidum , neque frigidum , insipientibus vero neque bursutum , neque glabrum , neque crassum , neque tenue , aut aliquam aliam habens immoderationem .

P A R A P H R A S I S .

Item moderatam temperiem in habitu Corporis attestantia . hoc loco recensentur à Galeno . Primum , color Cutis ex uno colore commixtus , quoniam Cutis , suâ naturâ , ex una parte est membranacea , ex altera rubet à sanguine illam irrigante . Secundum , Capillitium flavum , & ut plurimum mediocriter densum . Quo signo plura alibi retulimus . Tertium , carnositatis mediocritas in quantitate , & qualitate . Sed quid intelligat per mediocritatem Carnositatis in qualitate , & quantitate ? clarè deducitur ex I. de usu partium cap. 9. , & ex I. de natural facult. cap. 6. nam pro Carnositate mediocriter quanta , intelligit mollem Carnium , & musculorum moderatam , & mediam inter gracilem , & obesam . Pro Carnositate mediocriter quali , moderatam intelligit mollitiem , densitatem , levitatem , tenuitatemque , itaut in his , cæterisque conditionibus moderatam exhibeat , & mediocrem participet habitudinem .

Reliqua Corpora , in quibus aliquis excessus , aut defectus à mediocritate est , non nisi ad prædictum Corpus temperatissimum , tanquam ad Medium , directâ , comparabuntur . Quamobrem Corpora gracilia , vel pingua , dura , vel mollia , hispida , vel glabra dicentur , habito respectu ad temper-

peratissimum, quod Medium est, fingiturq; à Medicis tanquam Exemplar cæterorum, atque à Galeno assimilatur Regulæ, seu Statuæ Polycleti, cui nullus excessus, aut defectus inerat.

Hinc postremò concludit Temperatissimum Corpus definiti per negationem cuiusvis extremi excedentis, vel deficientis, esseque tangentibus neque molle, neque durum, neque calidum, neq; frigidum; inspicientibus verò neq; hirsutum, neq; glabrum, neque crassum, neque tenue, aut aliquem alium habens excessum, vel defectum, seu immoderationem. Quod sanè vix mente concipi potest.

CAPUT XLVI.)(LII. in Galeno.

De Corpore calidiorè: seu signa calidæ Temperaturæ.

T E X T U S.

(T. 60.) **Q**Uacumque autem in caliditate à medio recedunt, non tamen in humiditate, vel siccitate: hæc quantum ad carnosum genus attinent, (de hoc enim præsens est sermo) videntur quidem tangentibus calidiora tantum, quantum & eorum temperatura calidior. Tantò verò magis hirsuta sunt, quanto & calidiora, & minùs pinguedinis habent. Colorem autem rubrum, & capillos nigros habent.

P A R A P H R A S I S.

Calidioris habitus Corporis quatuor signa hoc Capite recensentur. Primò, quòd videantur Corpora tangentibus calidiora tantum, quantum & eorum temperatura calidior est. Secundò, quòd tanto magis hirsuta sint, quanto & calidiora. Tertiò, quòd minus pinguedinis habeant, quæ ex eodem Galeno 2. de Temperam. c. 4. à Sanguine frigidiori, & consistentiori pendere dicitur, sive potiùs ex glutine Sanguinis abundantiori. Quartò denique, quòd colorem rubrum, & capillos nigros referant. Quæ omnia ex superiùs explicatis facile innotescent.

CA-

CAPUT XLVII. (LIII. in Galeno.

De Corpore frigidiorē: seu Signa frigida Temperatura.

T E X T U S

(T. 61.) **F**rigidioris autem temperatura indicia sunt, pilorum carentia, pinguedo, & frigiditas, qua tangentibus obviat. Color autem una cum capillis etiam rufior, & ubi multa frigiditas adfuerit, lividus quodammodo existit, quem nonnulli Medici colorem plumbeum appellant.

P A R A P H R A S I S

HUjus insuper temperaturæ indicia referuntur, pilorum carentia, pinguedo Corporis, ad tactum frigiditas, color cutis, & capillorum rufus: & si frigiditas multum excefferit, ad lividum etiam vergens, quem idem Galenus ait, nonnullos Medicos plumbeum colorem appellare. Quæ profectò signa, quâ ratione à frigida Temperie oriuntur, satis patere potest ex supradictis, quoniam ubi frigus exuperat, humores insunt melancholici, & crassi, & Sanguis ipse acidior, ac terrestrior est, spiritibus effoetus; unde frigescit tactus, & color cutis plumbeus exoritur. De carentia pilorum, atque de pinguedinis abundantia, ratio etiam constat; siquidem ubi materia inepta est, & calor inefficax, pili non prodeunt; glutinositas enim sanguinis conglascens in membranis, vertitur potius in pinguedinem.

T

CA-

CAPUT XLVIII.)(LIV. in Galeno.

Signa sicca Temperature.

T E X T U S.

(T. 62.) **S**iccior autem temperatura tanto gracilior est, & durior bona temperatura, quanto major est siccitas. In reliquis autem eodem modo se habet.

P A R A P H R A S I S.

Precipuum signum siccioris temperaturæ Corporis ponitur gracilitas, & durities cutis, atque eò major, quò illa intensior fuerit. In reliquis verò signis, inquit, eodem modo se habere Corpus, ac in frigidiori dictum est.

CAPUT XLIX.)(LV. in Galeno.

Signa humide Temperature.

T E X T U S.

Et humidior etiam in reliquis quidem eodem modo se habet; melius autem, carnosior, & mollior. (T. 63.) Et quidem secundum conjugationem qualitatum primarum facta in temperatura compositam habent indiciorum formam.

P A R A P H R A S I S.

In humidiori Temperie, Corporis habitus erit carnosior, sive obesior, ut dicitur 2. de Temperam. cap. 4., itemque mollior ad tactum. Obesitas enim, & Mollities ab excedenti humore glutinoso provenit. De cætero in reliquis eodem modo se habet, ac in frigidiori. Concludit tandem Galenus indicia Temperierum simplicium, ex quibus facillè conjugatarum

totum qualitatatum, seu Temperierum compositarum, signa
desumi posse. subdit, de quibus mox.

•••••

CAPUT L.)(LVI. in Galeno.

Signa calida, & sicca Temperature. (a).

T E X T U S.

C Alidior simul, ac sicciar est hirsuta magis, ac calida, &
dura existit, & pinguedine caret, gracilisque est, & ca-
pillis nigros habet. Si verò multum in caliditate excedat, color
quoque niger illi adest.

P A R A P H R A S I S.

C Alidior, & Siccioris Corporis quinque signa affe-
runtur, nempe habitus Corporis hirsutus, nedum
secundum partes, sed et secundum totum; Cutis cali-
da, & dura ad tactum percipietur, & non aderit cum
inopia pinguedinis: Capillitium erit nigrum, & caliditas
fuerit intensior, color Cutis niger, & valde fulens & tra-
bitur. Quorum omnium rationes non est, ut hic inutiliter
repetantur.

•••••

CAPUT LI.)(LVII. in Galeno.

Signa calida, & humidæ Temperature.

T E X T U S.

(T. 64.) **C** Alidior autem, & humidior Temperatura mollior,
& calidior, & carnosior tanto est bona tempera-
tura, quantum, & utrisque qualitatibus aucta fuerit. Quòd
si plurimum augeatur, citò similiter à putredinis corripitur mor-
bis,

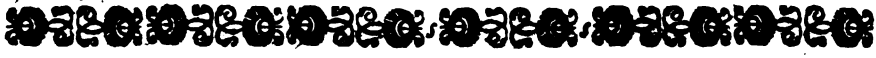
(a) Jungitur hoc Caput Textui precedenti.

bis, quoniam & humorum vitio promptè laborat: Si verò parum quidem humidior sit, multo verò calidior, molliores quidem parum hujuscemodi sunt bis, qui bonam habent temperaturam, & magis carnosæ, non parum verò hirsutiores, & tangentibus non parum calidiores. Nigri verò eis capilli, & caro pinguedine caret. Si verò paulo quidem calidior, multo verò humidior, mollis his caro est, & multa, & color commistus est ex albo, & rubro, & tangentibus paulo calidiores. Et ut summatim dicatur, omnibus temperatura conjugationibus semper superexcedentis qualitatis indicia eminebant.

P A R A P H R A S I S.

Calorem humiditati sociatum attestantur, habitus Corporis mollior, & ad tactum calidior, atque utriusque ratione carnosior; quia ubi vigere ponitur calor, & humiditas, ibi Sanguis invenitur vegetus, & valdè aptus nutritioni, ac incremento carni. Quoniam verò ejusmodi Corpora calida humidaque obnoxia putredini observantur, propterea addit Galenus, quòd si prædictæ qualitates plurimum excefferint à mediocritate, putridis morbis facilè illa corripientur. Capilli insuper erunt nigri, si præsertim humiditas non admodum augeatur, multum tamen excedente calore. Caro pinguedinis experta erit, quandoquidem dissolvitur potius, quàm concreascit illius materia, documento ejusdem Galeni 2. de Temperam. cap. 4. At verò si humiditas calorem superaverit, carnes molles erunt potius, quàm duræ, & multæ quidem non paucæ, quoniam ex Aristotele calido vivimus, humido nutrimur. Color cutis erit ex albo, & rubro mistus, indicans sanguinem utràque sui parte scattentem. Demùm eadem de causa Corpus calidum ad tactum percipietur, si calor excedat; si verò humiditas, potius mollior, & obesitas, pro ratione.

CA-

CAPUT LII.)(LVIII. in Galeno.

Signa frigida, & humida Temperatura.

T E X T U S.

(T. 65.) **F** Rigidior autem, atque humidior Temperatura, parum quidem utraque augeatur, capillis nuda est, & alba, & mollis, & crassa, & pinguis: Si verò magis excefferit, reliqua quidem sunt secundum proportionem augmenti qualitatum; color autem unà cum capillis rufus; quemadmodum, si plurimum utraque augeatur, lividus; si verò qualitatum augmentum fuerit inaequale, ejus, quae superexcefferit, indicia eminebunt.

P A R A P H R A S I S.

P Ræcipuum signum frigidioris, & humidioris temperaturæ, ponitur cutis nuda pilis, colore alba, tactu mollis, crassa, & pinguis: quæ omnia fatis manifestè arguunt caloris defectum, & frigiditatis excessum, idest sanguinis inertiam. Si præterea frigiditas, & humiditas multum prævaluerint, color cutis, & capillorum rufus fiet, ad pallorem, & squalorem inclinans, remisso nimirum valdè Sanguinis vigore.

CAPUT LIII.)(LIX. in Galeno.

Signa frigida, & sicca Temperatura.

T E X T U S.

(T. 66.) **S** I autem frigiditas unà cum siccitate equaliter augeatur, natura durum, ac tenue, & glabrum Corpus habent, & tangentibus frigidum, pinguedo tamen ipsis, et si gra-

si graciles sint, per carnes dispersa. Capilli autem, & color frigiditatis modum, ac proportionem sequuntur. (T. 67.) Ubi verò calida, & sicca temperatura in tempore decrementi, in frigidam, & siccam labitur, tunc horum habitus gracilis quidem similiter est & durus; est verò etiam melancholicus, & ob id niger simul, & hirsutus. Ubi igitur altera qualitas multum dominatur, altera verò parùm à mediocritate recedit, superabunt ejus, quæ dominatur, exilia autem erunt alterius qualitatis indicia. (T. 68.) In omnibus verò de quibus supra diximus, & postea dicemus, commune est temperatura indicium, si membrum facillè frigeat, vel frigiditatis, vel raritatis: si verò non facillè, vel caliditatis, vel densitatis: si verò à desiccantibus offendatur, & aridum, & siccum, & non facillè mobile fiat, siccitatis, quemadmodùm & si ab humectantibus pariter se habeat, humiditatis. (T. 69.) Inspicere autem oportet, si eandem omnes musculi servant temperaturam, vel mimimè eandem, atque in omnibus animadvertere subjectorum ossium quantitatem. Nonnunquam enim gracile videtur membrum, cum tamen non sit gracile, quod ad musculos attinet, sed propter ossium tenuitatem tale videtur. Sic & crassius quibusdam, plerumque apparet, non ob ossium amplitudinem, sed ob multitudinem carnis, quæ vel aucta, vel imminuta, vel durior, vel mollior effecta, siccus, aut humidus membrum ostendit. Pauca igitur, ac dura, siccus: multa autem, ac mollis, humidus. Sic & intermedia spatia similarium Corporum, ut plus, vel minus humida substantiæ in seipsis continent, vel crassius, vel tenuius, vel humidus, vel siccus membrum ostendunt: humidus quidem ubi subtilior, & copiosior est humiditas: siccus verò ubi crassior simul et minor. Ipse enim solida Corporis partes, quæ verè solida sunt, ac primæ, nullo modo effici possunt humidiores. At satis est, si quis eas celerius exiccari prohibeat. Intercepta autem in ipsis spatia hæc vel illa humiditate complere, possibile. Hoc verò est proprium partium similarium alimentum, quod ex appositione fit, & non per vasa attrahitur. Communis autem hæc ratio, & omnium partium existit. Et ite-

rum in salubrium, atque insalubrium causarum doctrina repetitur. Nunc autem ea, quæ ordine sequuntur, attingemus.

P A R A P H R A S I S.

SI frigiditas, & siccitas unâ simul æqualiter excedant, Corpus naturâ durum, tenue, & glabrum erit: ad tactum frigidum observabitur: Pinguedinem, si quæ est, per carnem dispersam habebit, quippe quæ modica erit, ob siccitatem: Demùm Capilli, & color Cutis ejusdem frigiditatis proportionem servabunt: etenim vel albicabunt cum squalore, vel plumbeum colorem præferent, pro ratione.

At verò si Corpus antea calidum, per ætatum mutationem in frigidum siccum abeat, tempore scilicet decremendi, idest in ætate senili, cum ob Carnium manifestiorem consumptionem extenuetur, habitus Corporis evadet gracilis, & durus: ater sanguis in ea prævalebit, & eadem de causâ, nigrum simul, & hirsutum Corpus fiet: magis autem, aut minus pro ratione excedentis alterutrius qualitatis. Id quod ex hebetudine, & penuria eorum, quæ Sanguini conveniunt, proficiuntur. Nèdùm autem ab his, sed à juvantibus etiam, & à nocentibus prædictæ temperaturæ innotescunt, ut proinde si facile frigescat Corpus, aut potius ab exiccantibus offendatur, de unius, vel alterius excessu, judicium feretur.

Denique advertit Galenus, gracilitatem, vel carnositatem musculorum, comparandam esse ossibus subjectis, num æqualem inter se habitudinem in toto Corpore retineant, ne scilicet in dijudicanda Corporis constitutione decipiamur. *Nannunquam enim, inquit, gracile videtur membrum, cum tamen gracile non sit, quia ad musculos assinet, sed propter ossum tenuitatem tale videtur, &c.* quemadmodum in hanc rem *textu 69.* plura alia accuratè nimis considerat Galenus in circumstantiis partium nutriendarum, pro recta di-gnotione siccioris, aut humidioris habitus Corporis, ut apud eundem legere est.

CA.

CAPUT LIV.)(LX. in Galeno.

Signa sicci Ventriculi.

T E X T U S.

(T. 70.) **V**entriculi indicia ejus quidem, qui natura sicciore existit, si celeriter sitibundi fiunt, & paucus eis sufficiat potus, à copiosiore autem aggravantur, fluctuationibus infestentur, aut superfuit id quod abundat, & cibus delectantur sicciorebus.

P A R A P H R A S I S.

Satis hucusque Galenus egerat de signis Temperierum tum totius Corporis, tum principalium ipsius Viscerum: Nunc, ne aliquid in re hac intentatum relinqueret, Ventriculi, & Pulmonis Temperaturas etiam disquirat; etenim licet hæc duo viscera inter Principes partes minimè recensuerit, adeò tamen viventi necessaria illa cognovit, & diù saltem, absque illorum operâ, Vita prorogari nequeat.

Primum autem Temperies Ventriculi pervestigat, atque inter eas, quæ siccitatem exuperantem referunt, quoniam, gravior Ventriculi passio, videtur esse Sitis, quæ plurimum siccitate, seu penuriâ humoris, adaugetur: atque Ventriculorum sicciorem sitibundos homines reddere: Sitis etenim, ex Aristotele 2. de Anima tex. 28., & ex eodem Galeno 1. de Temperamentis, & alibi, definitur, Appetitus frigidi, & humidi: quin clariùs idem Galenus lib. de inaequali intemperie Sitem, docet, ex defectu humidæ substantiæ exoriri. Verùm de hac re inferiùs.

At cur est quòd prius esurire, postea sitire soleamus, si per sitim humida substantia deficit, quæ longè resolubilior est substantiâ solidâ, quam, fame coacti, naturaliter reparare exoptamus?

COR-

Conciliator *diff. 118.* respondet, humiditatem in viuentibus esse copiosiore, præsertim eam, quæ ad ventriculum confluit, ubi fames, & sitis fit; ideò subdit priùs excitari famem, quàm sitim. Sed meliùs Vallesius 5. *controvers. cap. 7.*, excitari priùs famem ait, quoniam potus ad nullius substantiæ corporeæ reparationem dirigitur, nisi tantùm indirectè, & ex accidenti: at cibus propriè, & directè, dirigitur ad reparationem substantiæ consumptæ; quin etiam in cibo semper humiditas aliqua invenitur: Potus autem simpliciter, videtur potiùs inservire cibo, ut vehiculum, deferens nimirum substantiam alibilem ad partes nutriendas, ideòque fieri ut potiùs indigeamus cibo, quàm potu, atque adeò priùs esurire, quàm sitire soleamus.

Insuper subdit Galenus paucum potum his, qui sicciore ventriculo sunt præditi, sufficere: quod signum maximam videtur continere difficultatem. Siquidem si Ventriculus sicciore est, certè ex vi istius excedentis siccitatis, necessariò exiget in ejus remissionem abundantem humiditatem, quàm tanta siccitas contemperetur; unde falsò videtur à Galeno dictum, hos paucò potu egere. Verùm respondetur Galenum hìc intelligere, paucum potum esse sufficientem in singulis vicibus, non verò in universum; siquidem qui sicco ventriculo sunt præditi, fibras habent, glandulas, & tunicas ejusdem adeò constipatas, corrugatasque, ut multam simul humiditatem excipere non possint, adeòque unicà potatione modicam humiditatem sufferunt, ut subindè madescant, licèt ob citam resolutionem mox iterum sitibundi fiant; quamobrèm sæpiùs potare coguntur, sed in singulis vicibus parùm bibere. Ceterùm modicus hìc potus intelligitur exigi ab intemperatis corporibus ad siccum, sed intrà sanitatis latitudinem, cum cæteroqui febricitantes, aliq; ex morbo sicciore redditi præternaturaliter, nedùm sæpiùs sitiant, sed etiam abundantius potent.

Prætereà addit Galenus hos à plurimo potu gravari, fluctuationibus infestari, & superfluitatibus scatere: quoniam

immodicus potus, cum non possit à glandulis, & tunicis Ventriculi, propter ejusdem texturam duriorē, constiparioremque excipi; proinde fit, ut superflua, & exuperans humiditas per ejus cavum fluctuet, aut aliò diuagetur, atq; adeò excrementa cruda, aquosa, & phlegmatica dicta cumulet. Accedit quòd Ventriculus siccior redditus, ineptus evadit coctioni, & dissolutioni ciborum: quare si potu impleatur magis in concoctione lædetur, ac propterea cruditatibus gravabitur. Debent idcirco tali Ventriculo præditi, paucò, sed iterato potu irrorari, ut in meliorem statum sensim reducantur. Verùm ex inferiùs dicendis hæc omnia clariora fient.

Postremò concludit, quòd cibus delectentur siccioribus; vel quia isti conservari desiderant, & conservatio per similia fieri dicitur; vel potius quia cum cruditatibus, & fluctuantibus serositatibus abundant, ad illas absumentas naturaliter appetunt sicciore, solidioresque cibos. Hinc non quidem in omni statu, sicciore Ventriculo præditi, sicciore alimentis delectantur, sed solum cum ob languorem à superabundanti humiditate gravantur. Vel demùm dicas, eos hinc à Galeno considerari, qui à Nativitate sicciore ventriculo sunt affecti, ut propterea sponte Naturæ exigant, quæ similitudine substantiæ sunt dotata. Quamobrem hæc videtur intercedere differentia inter naturas intemperatas morbosas, & intemperatas intrà sanitatis limites, atque à primordiis Naturæ ingenitas, quòd intemperata ex causis morbosis, contrariis delectentur; ex nativitate verò, similibus; nisi tamen, egeant reductione, in statum scilicet meliorem.

CAPUT LV.)(LXI. in Galeno.

Signa humidi Ventriculi.

T E X T U S.

Humidioris autem, si neque sitibundi fiant, & superabundans humidum facile tolerant, & cibis gaudeant humidioribus.

P A R A P H R A S I S.

Signa humidioris Ventriculi ab opposito describuntur: Quod isti nimirum sitibundi non sint, ob humiditatis excessum: hunc autem facile tolerant, utpote qui ab ortu Naturæ inductus usus, reditus jam satis, superque est Ventriculo familiaris, & limites salubritatis non excedit. Gaudent præterea cibis humidioribus, veluti conformibus propriæ habitudini, atque ex indicto ejusdem Naturæ, à principio Vitæ usitatis. Atqui advertit, & scite Sanctorius, humidiora alimenta hic intelligi debere substantifica, quæ nimirum foveant constitutionem ipsam Ventriculi humidam, atque insuper in aliti substantiam commodè transmutari possint; neutiquam verò excrementosa, laxantia, & aqueâ ferrositate partes opplentia, quæ sanè nedum his, sed aliis Corporibus proculdubio nocerent, in longius tempus præsertim assumpta.

CAPUT LVI.)(LXII. in Galeno.

Signa calidi Ventriculi.

T E X T U S.

(T. 71.) **C**alidior verò natura Ventriculus melius quidem concoquit, quam appetat, & multo magis quecum-

cumque dura sunt, & non facile alterationem suscipiant: nam quæ facile alterantur, in ipso corrumpuntur; gaudetque calidis potibus, ac cibis, neque à frigidis ullam percipit noxam, se modicè ipsis utatur.

P A R A P H R A S I S.

C Alidioris verò Ventriculi indicia recensentur, quòd meliùs concoquat, quàm appetat, quoniam coctio ex Aristotele 4. *meteor.* dicitur, perfectio à proprio, & naturali calore, adeoque solius caloris actio est. Quæ enim concoquuntur, per segregationem partium utilium ab inutilibus, ad statum coctionis perducuntur: quod sanè non nisi à calore haberi potest. Minùs verò appetere ponitur, quia ex eodem Galeno 5. *de Usu partium cap. 4.* & 5. *de Symptom. causis cap. 7.* Fames, & Appetitus fieri dicitur ab humore melancholico acido, quo frigidus Ventriculus potius, quàm calidus abundat. Sed & neque simpliciter dixit Galenus calidiorum Ventriculorum nullatenùs appetere, sed solùm quòd magis, seu meliùs concoquat, quàm appetat; sive (sub meliori forma loquendi) quòd minùs appetat, quàm concoquat; unde per comparisonem solummodò loquutus est. Addit prætereà quòd multò magis concoquat quæcumque dura sunt, & non facile alterationi subjiciuntur; quæ verò facile alterantur, in ipso corrumpuntur. Rationem hujus affert idem Galenus 1. *de Alimentor. facult. cap. 1.*, ubi quærens cur nonnulli meliùs concoquant dura cibaria, puta carnem bubulam, quàm pisces saxatiles, inquit, quòd in his bilis adeò abundat in Jecore, & Cysti fellea, ut ad Ventriculorum regurgitet, ibique duriora alimenta diluat, ac dissolvat; at verò si cibos inveniat labiles, quique facile concoquuntur, eos in naturam biliosam transmutet, atque amarulentam cruditatem excitet. Verùm ex observationibus Anatomicis, id faciliùs explicatur per succos acido-acres ad eundem Ventriculorum confluentes ex glandulis ejusdem lenticularibus dictis, qui cum aliquandò magis acredine, quàm acidi-

aciditate vigeant, ut in his, qui calidiori temperamento præditi dicuntur, nidorem pariunt; cum autem potius aciditate, quam acrimoniâ præpollent, ut in frigidiori temperatura, ructus acidus, & acidam cruditatem excitant: de qua tamen re, infra.

Gaudet insuper calidis potibus, ac cibus: his enim, ex superiùs dictis, meliùs conservabitur; quoniam Corpora ab ortu Naturæ temperata consimilibus delectantur, iisque opus habent, ut in eodem statu conserventur, dummodò excessus talis, ac tantus non sit, ut correctione potius, reductioneque egeat, quàm conservatione. Denique à frigidis nullam noxam percipit, si modicè ipsis utatur; etenim peea, quodammodò refracto calore, præservatur ab ægritudinibus, caloris excessum consequentibus; vel etiam reducitur in meliorem statum, qui magis accedat ad moderatum temperamentum, omnium optimum. His adnectitur in textu particula, *Modice*, quæ idem sonat, ac convenienter, moderatè, & sensim, sive paulatim: nam *omne nimium, Naturæ inimicum*: & *quod paulatim fit, tutum est*, 2. aphor. 51.

CAPUT LVII.)(LXIII. in Galeno.

Signa frigidi Ventriculi.

T E X T U S:

F Rigidus verò natura Ventriculus ad appetendum quidem plurimum viget, ad concoquendum autem minimè, tales præsertim cibos, qui frigidi sunt, & non facillè alterationem suscipiunt. Citò itaque in ipso acescunt, atque ideò acidis eruptionibus talis ventriculus plurimum abundat, & gaudet quidem frigidis, sed ab eorum usu immodico facillè offenditur. Ità & ea, quæ extrinsecus frigida occurrant nequit longiori tempore tolerare, quemadmodùm neq; calidus, calida. (T. 72.)
Mala verò temperaturæ, quæ morbi ratione Ventriculum occupant

cupant, hoc differunt ab his, quæ naturales existunt, quoniam contraria, non autem similia appetunt, quemadmodum naturales.

P A R A P H R A S I S.

Frigidus ex adverso Ventriculus ad appetendum quidem plurimum viget, ad concoquendum autem minimè, & eos præsertim cibos, qui frigidi sunt, nec facilè alterationi, & coctioni subjiciuntur. Neque verò satis fuit dixisse frigidos cibos, sed oportuit addere difficulter concoquibiles: siquidem multi cibi, tametsi frigidi statuuntur, quia tamen facilis sunt concoctionis, profectò à frigido ventriculo commodè dissolvi, & concoqui possunt, uti sunt fructus omnes, qui à Medicis horarii appellantur, præsertim Cerasa, Pruna, Mora, istiusque generis alia. Ratio autem, cur multùm appetat frigidus Ventriculus, sed parùm concoquat, deducitur ex Capite præcedenti, & potissimùm ex eo, quia à succis acidioribus, Ventriculi frigiditatem comitantibus, aut consequentibus, coctio, seu dissolutio in his promovetur, quæ sine fermentatione non fit, ut alibi dictum.

Amplius, cùm cibus impletur frigidis, & difficulter concoquibilibus, facilè in acidam cruditatem incidit, & acidis eructationibus abundat: hæ enim frigiditatis, seu debilitatis caloris notæ sunt.

Insuper gaudet hic Ventriculus frigidis alimentis, ob analogiam, sed ab iisdem, immodicè sumptis, facilè offenditur; quoniam per ea, quantitate, & qualitate excedentia, fit transitus ad statum præternaturalem, adeòque necessariò lædentem actiones; cùm sanitas intrà certos limites concludatur.

Prætercà, quæ extrinsecùs frigida occurrant, nequit frigidus Ventriculus tolerare, quemadmodum neque calidus calida: per quæ verba Galenus videretur sibimet contradicere: siquidem suprà dixerat, frigidum Ventriculum frigidis gaudere; nunc verò subdit, frigida non posse Ventriculum frigidum diutius tolerare. At perpensis iisdem accuratiùs,
 nulla

nulla erit in Galeno contradictio, nam ibi mentionem fecerat de his, quæ intrinsecus assumuntur; hîc verò de extrinsecus applicandis: Cibi enim quamvis sint frigidi, quia tamen facillè concoquuntur, promptè admodum dejiciuntur, ideòque citò desinunt agere, aut pati in Ventriculo. At verò frigida externa, si diutiùs persistant, Ventriculum necessario lædent, cum in illum agant citrà passionem, aut sui alterationem, eoquòd sint de genere agentium externorum, quæ alterant, & vincunt, non autem alterantur, & vincuntur. Eadem ratione dicendum de Ventriculo calido, qui nec extrinsecus calefacientia diuturno tempore sufferre potest, cum ab iisdem summoperè alteretur, & calefiat, citrà eorundem remissionem: quamobrè appositè dixit, Ventriculum hæc longiori tempore tolerare non posse, quoniam exindè continua succedit, & permanens alteratio, cui Ventriculus imbecillis diù resistere nequit.

Ad calcem Capitis solvit quandam difficultatem Galenus, nùm scilicèt Appetitus Ventriculi sit ad similia, an verò ad opposita: aitque malas temperaturas, seu intemperies morbosas, Ventriculum infestantes, contraria appetere; intemperies verò naturales appetere similia. Ratio est, quia intemperies naturales sunt in latitudine sanitatis, & modicum recessum habent à mediocritate, seu à temperie moderata, quæ est reliquarum regula, ideoque petunt conservari similibus, juxtà superius tradita: At intemperies morbosæ, cum sensibili operationum læsione conjunctæ, quoniam ad salutarem statum reduci debent, curatione egent, ac propterea contraria expostulant. Atque hinc modò deduci potest, ad mentem Galeni, cur in Pica, aut Malacia gravidarum, sicut etiam in cæteris appetitibus morbofis, ad opposita semper patientes concitentur. Verùm quo pacto hæc intelligenda sint, alibi explicuimus.

At verò his obstare videtur Hydrophobia in demorsis à Cane rabido, cujus venenum siccitatem præsefert, & tamen Rabidi aquam abhorrent:

Ve-

Verùm respondetur, Rabidos delirare, unde nil mirum si aquam fugiant, cum & multa alia deliri abhorreant, sive conformia, sive difformia illa sint Morbo, & causæ morbificæ. Alias responsiones afferunt Sanctorius, & Rudius, apud quos leges.

Quoniam autem Galenus superioribus Capitibus præcipuum signum Temperierum Ventriculi à Fame, & Siti desumpsit, utpotè quæ propriæ illius passiones sunt, idcirco, arreptâ hinc occasione, breviter de Fame, & Siti, earumque causis edisseramus.

DIGRESSIO DE FAME, ET SITI.

IN Fame definienda non conveniunt Aristoteles, & Galenus. Ille enim 2. de Anima tex. 28. Famem definit, *Appetitum Calidi, & Sicci*: Hic verò 1. de Syptom: Causis cap. 7. *Tristem esse dixit, seû molestam sensationem, seû suctionem, factam in orificio superiori Ventriculi, cum ipsiusmet corrugatione.* Quin ibidem asserit, quinque in universum requiri ad Famem, seû appetitum excitandum. Primo enim inquit præcedere cõsumptionem in cunctis partibus Corporis: subsequi Secundò attractionem, seû suctionem sanguinis ab eisdem: Tertio, suctionem hanc protendi per venas omnes ad Jecur usque: Quartò, ex Jecore per Venas Meseraicas alimentum sugi à Ventriculo: Quintò tandem ab hoc Stomachum laceffiri, & ab ejusmodi suctione corrugari, subindeque ad famefcendum, atque ad appetendum cibos sollicitari, ut seipsum ab ea molestia vindicet.

Sed in utraque non leves occurrunt difficultates. Et quidem in Aristoteles definitione, sive pro calido sicco, calidum siccum formaliter, (ut ajunt) intelligatur; sive potius solidum, ut alii exponunt, erit semper quod objici possit: nam neque semper in Fame Appetitus fit calidi-sicci: neque semper quod solidum est, appetimus, nec quod solidum tantummodò est, cibus propriè dici potest, qui perpetuò solidus

dis nec est, neque esse debet. In Definitione, seu Descriptione Galenica fingere tot tractiones, suctionesque parum Rationi consonum videtur. Obstant pariter in Venis, valvulae totaque Viscerum naturalium Anatome; quã jam satis innotuit, nutritionem partium peragi per Arterias, non per Venas; unde si ista suctione traherent, potius in Corde suctione hæc persentiretur: sed etsi in Ventriculo, neque ibi desineret, sed in Oesophagum, & ad Fauces talis suctione perveniret, ibique potius Fames fieret. Cùm Stomachus prætereà famescit, jam partes à præcedenti alimento, sibi ipsis applicito, restauratæ, commodè satis consulere, quare causam trahendi nullam habent, eoque magis in Corporibus plethoricis, in quibus sanguis, & alimentum Corporis, copiã potius, quàm inopiã peccat, ut propterea dixerit Hippocrates 1. *aphorism.* 3. detractionibus eadem egere, ne repente à multitudine suffocentur, & pereant.

Facilius idcirco definiemus Famem, *Esculentorum Appetitum, seu desiderium, proveniens à Stomachi vellicatione.* Vellicant autem Stomachum succi quidam eò confluentes, qui cùm acido-acres sint, fibras, nervosque plurimos, per illius substantiam diffusos, quodammodo compungunt, & corrugare faciunt, atque ideò ad famescendum sollicitant. Ingestis autem ad sufficientiam cibis, vel assumptis juribus, præsertim pinguibus, & calidis, Fames desinit; quia nimirum succi acres illi, veluti infringuntur, obtundunturque, & ventriculus ipse cibis oppletus simul illinitur, atque à corrugatione in fibris inducta solutus, vindicatur pariter à compungente succorum acrium vellicatu.

Hinc oleosa, butyrofa, pinguia, crassa, atque hujus generis alia, Famem promptè sedant, & momento ferè temporis adimunt. Nec dissimili ratione deficit Fames in Obstructis, Crudis, & Adiposis: vel quia glandulae, ex quibus succi illi in Ventriculum extillant, glutinosã materiã sunt oppletæ; vel quia iidem succi inertes evaserunt, & ad proritandum penitus inidonei.

X

Unde

Unde verò succi isti acido-acres in Ventriculum cōfluant, non apud omnes convenit. Galenus, P. Castellus, & Helmontius à Liene eos derivari ajunt, esseque portiones acidæ melancholiæ per Vas breve illuc delatas. Sennertus *lib. 3. Prax. p. 1. sect. 2. cap. 5. qu. 1.* acidum hunc humorem Ventriculo ingentum arbitratur. P. Borrellus *cenſur. 2. obser. medic. 1.* pro Melancholia Bilem substituit, ex cysti fellea ad ventriculum confluentem, (de qua antea Galenus) per ductum nondum Anatomicis detectum. Nonnulli reliquiis ciborum, ex præcedenti digestionem remansis id ipsum attribuunt. Sylvius Deleboë *Disput. Medic. 2.* è glandulis Salivariis illos evocat. At Ego crediderim potius ab Arteriis prodire, præsertim iis, quæ per Ventriculi tunicas, & per Pancreas disseminantur, atque per exiles ramulos in glandulas Ventriculi lenticulares desinunt, ibique liquores istos deponunt, ut in Anatome meminimus. Non negaverim tamen in digestionis auxilium, ope fermentationis, & dissolutionis ciborum absolvendæ, multa alia pro exacta elaboratione concurrere, convenientem scilicet Ventriculo præparatam volatilium spirituum è nervis præparatam energiam, & salivarii roris misturam, ex antecedenti molitura dentium habitam: de quibus alibi.

Sicut Fames dicitur Esculentorum desiderium, ita Sitis, Potulentorum appetitus, dicenda erit, ex humidæ substantiæ defectu proventiens. Videtur enim humido potissimum sedari sitis, sive calidum, sive frigidum illud sit, (quemadmodum ex lacte in lactentibus) ut propterea necesse non sit, potum debere esse frigidum: nam & ignis ipse, & calido, & frigido humore superaffuso, penitus extinguitur. Sed & nec desunt, qui Sitem potius calidis sorbitionibus moderantur: quin & vino, aut aqua ardente, sibi sitim adimunt, quæ cæteroqui frigido potu non tam facile sedaretur. Refert de seipso Gassendus *Tom. 2. lib. 5. cap. 1.*, quod cum præ dolore dentium coactus fuerit aquam calidam bibere, sedato postmodum dolore, etiam per æstatem frigida fuerit illi inju-

injucunda, & cùm post biennium quotidianâ febre corripere-
retur, calida sola, per paroxysmos violentissimos, delectabit.
Apud Veteres etiam mos erat calidam potare, quæ in de-
liciis plurimum habebatur, sicut non conseruato inualuit
apud Hispanos, Italos, & cunctos ferè Europæos, calidum
Chocolaten, & decoctum Cœoffe quavis hora sorbere, ad si-
tim potissimum sedandam: In hoc quippe multum usus præ-
valet.

Deficit autem serofitas ista nedum in Stomacho, & Ven-
triculo, verum etiam in Æsophago, faucibus, ore, laryn-
ge, pulmone, totoque penè Corpore, quia humida substan-
tia, præsertim lymphica, ex cunctis partibus absumitur, &
vel per urinam, vel per sudorem, vel per fæces, vel per
spuita, & salivam, vel per lacrymas, vel insensibiliter dissol-
vitur, unde in illius defectum nova semper subrogari debet.

Nedum vero à deficiente salivario rore, sed ab eodem
crassescens, & in sero forti reddito, acri, salso, pontico, ali-
terve vitiatò, Sitis oritur in Asciticis, & Hypochondri-
acis, imò etiam in sanis, mox à sero, & in experimentis.
Saliva siquidem fluida esse debet, nullonque, & in
partes irriget. Sed etsi in reliquis partibus serola in
stantia minimè deficiat, si tamen in Ventriculo, faucibus,
& gutture desit, aut crassescat, proculdubio sitis perferitur,
quemadmodum in Asciticis, atque in his, qui anhelitu la-
borant, aut à pastu plurimum sunt vociferati; unde & de
organo Sitis plerisque etiam ambigendi occasio data est.

Hinc modò satis apertè patet, quòd debuisset potius A-
ristoreles definire Sitim per appetitum humidi solùm, quàm
frigidi, & humidi. Quà ratione experimur eos, qui vescun-
tur oleribus, fructibus, jusculis, lacte, & similibus, vel nihil,
vel modicum sitire. Quin etiam sunt, qui ad plures dies nun-
quam potant, cibariis solummodò contenti. In A&is Angli-
cis Anni 1667. refertur, quòd in Insulis Caribum Animalia,
vel parùm, vel nihil bibant, sicut pariter Equi in Guanaboa,
ubi etiam Vacca, non nisi spatio semestri, & Capræ semel in

singulas hebdomadas, potare solent. (a) Præfatus Gassendus narrat, Virum quendam nunquam potasse, vel vix anno semel, ut amicis gratificaretur. Et nos jamdiu novimus Presbiterum sanæ alioqui constitutionis, at præ cæteris voracem, qui per hebdomadam integram abstineret à potu. Alii plures referuntur ab aliis.

At hic curiosè queri potest, Fames ne, an Sitis Animantibus tolerabilior sit, & utram ex ipsis diutius sustinere valeamus; aut sine qua in longius vitam protrahere possimus. Et quidem in statu sano periculosior fames est, quàm sitis, graviusque damnum futurum ex illa, quàm ex ista: Quoniam per Famem cogimur reficere sanguinem jugiter absumptum, & restaurare robur vitale, ex cujus defectu proculdubio vita desinit. Hinc cum ex præcedente fame cibus congruenter non adjicitur, Bulimos, & Animi defectio sequitur, quam tandem comitatur Mors. Verum tamen est, quòd sæpiùs, longo tempore jejuni, & famelici, vitam nonnulli solo potu sunt tutati, quo nimirum jugis illa interna consumptio plurimùm infringi potest, & succi digestivi, ac dissolventes in stomacho, non leviter diluuntur, ne Bulimon inferant. Sed hoc ad multum tempus nil admodùm proficit, quemadmodùm ex cibo fit. In statu verò præternaturali, potissimùm in febrientibus intolerabilior sanè Sitis est, quàm Fames: At tamen per id temporis Fames vel omninò deficit, vel magna ex parte minuitur; quin & æstuantia viscera, & sanguis ipse acrior ex fermentatione redditus, potulentas ferositates exigunt, quibus tantus ardor, vires enervans, & stomachum excrucians, compescatur, desinente intereà, vel multùm imminutâ in partibus nutritione; cum alioqui Natura, pravis humoribus oppressa, omnes conatus, in eorundem coctionem, segregationemque adhibeat, ut tandem domitos, ac secretos expellat: quamobrèm dicebat Hippocrates 2. *aphor. impura Corpora*, (qualia profectò sunt febricitantium) *quanto plus nutris, tanto magis lædis*. Itaq; gravior Fames in statu sano, periculosior Sitis in statu morbofo censenda est.

(a) Idipsum referunt Historici de Dromedariis in Ægypto.

Hinc

Etiam famis ergo facile colligi potest, & illam Famis, cum sensu intelligentiæ, in Stomacho habitæ, & exsolutionem, à succis Ventriculi dissolventibus exarsu, & exsolutione plerumque defectu substantiæ alibilis, & in partibus nutriendis. Sitis vero, causam, (habitæ similiter cum illa indigentia,) esse consumptionem serosæ liquoris, præcipue in Ventriculo, Oesophago, & faucibus, propter eisdem exsolutionem, educationemque per Renes, poros cutis, & partes glandulosas, quæ cum jugiter repurgetur, cogimur assidue à Siti illam restaurare, ne præsertim sanguis in suo motu sero privatus, alicubi remoretur, & concreseat.

Sed curiosius inquirendum; quinam appetitus animantibus præsum accidat in statu sano, Famis ne, an Sitis. Et dicentibus, quæ quæque consuetudine, & aut peculiari alicujus, & consuetudine, præcedere Famem, subsequi Sitem: quæ præsertim, & alterius, in statu naturali prior est indigentia. Quæ præsertim, cum nosmetipsos experiamur prius famescere, & deinde sitim, in statu morbozo contrarium sæpè sæpius accidit, & in febrientibus, ut & in laboriosis, atque nimium exercitiis Corporibus, exsolutâ nimirum per copiosos sudores lymphicâ ferositatē.

At unde fit, ut plerumque potu, præsertim alibili, citius reficiamur, quàm cibo, licet exquisito? Ratio deducitur ex faciliiori transitu illius in supplementum absumpti sanguinis: quin & non raro, solo per linguam potabilis liquoris gustatu, illic vires instaurantur, quemadmodum passim ex vino, viniq; spiritu dulcorato, evenit: quandoquidem per papillarum linguæ poros, citissime spiritus, tenuioresq; illius partes in Corpus, per arterias, & nervos deferuntur. Porro papillis istis melius, & citiusque res assumptas degustare solemus, & salivatio rore madefactis citius, salubriusque cibos conficiunt, ut ex Anatomē. Sed & portiones ciborum, ac potuum tepidiores, per occultos Ventriculi meatus momento ferè temporis in sanguinem quoque transfunduntur;

tur; cum lipothymiâ affecti, ab assumptis alimentariis potibus subinde reficiantur. Atque hinc non defuerunt, qui omnem totius Corporis nutritionem, per halitus, aut vapores, è ventriculo suggestos, peragi opinati sint.

CAPUT LVIII.) & LXIV. in Galeno.

De Malis Temperaturis in Ventriculo.

T E X T U S.

(T. 73.) **M**ala autem temperatura in Ventriculo conjugata ex compositione Simplicium cognoscuntur. Oportet autem, eas, quæ jam sunt dictæ, diligenter advertere, easdem ab his, quæ dicuntur distinguentes. Non solum enim Ventriculus sitibundos, & nimis sitientes facit, & frigidus, & calidive potus appetentes, sed ea quoque viscera, quæ in Thorace sunt, ut Cor, & Pulmo. Sed qui ob horum situnt caliditatem, plus inspirant, & longius expirant, atque æstum in Thorace sentiunt, non sicuti qui ventriculi ratione in hypochondriis caliditatem patiuntur, & cum potaverint non statim sedatur sitis, & magis sedatur sitis cum frigidum hauserint, quàm cum calidum nimis. Refrigerat autem eosdem & frigidus æris inspiratio, quæ nihil eos juvat, qui ventriculi ratione sunt sitibundi. Ita & hi, qui contrario modo se habent, à frigida inspiratione sensibiliter molestantur.

P A R A P H R A S I S.

Postquàm Galenus Temperaturas Ventriculi simplices superioribus Capitebus retulit, brevitati consulens, unico nunc Capite, de compositis mentionem facit, & inquit: Conjugatas, sive compositas Ventriculi intemperies, facile ex supradictis simplicibus diiudicari, puta si Ventriculus humidus, utriculosus sit, & quomodo sensibilibus ostendet, validus siccusque dicetur. Si vero male concoquat, & superflui-

fluitatibus aqueis abundet, frigidus humidusque appellabitur. Et sic de reliquis.

Advertere autem subdit oportere, ne signa hæc ab aliis visceribus affectis dependeant: posset enim Sitis à Pulmone, aut Corde plurimum excalefactis excitari, ut febrientibus contingit; quin & de Jecore inflammato idem docet Galenus 6. de loc. affect. cap. 3. In his autem distinguendis Inspirationem, Expirationem, atque æstum in thorace considerandum inquit, quæ planè ad Pulmonem, & Cor pertinent, ut & inspirati aëris frigidi beneficium, quod sanè, Ventriculi ratione sitibundos, nullatenus juvat. Atque hinc modò deduci potest, quàm benè à plerisque sit putatum, Sitem nonnumquàm haberi molestissimam à Pulmone exandescente, qui si fortassè à destillante seroso, ac lymphico humore irroretur, sedetur multū, juxta illud Hippocratis 4. aphor. 63. *Quibus in febribus ardentibus tusses leviter irritantes fiunt, si non multum siti infestantur.* De qua re in nostris Commentariis Aphorismorum.

Quoniam verò Sitis accidere potest, nedùm propter Ventriculi ardorem, verùm etiam ob Pulmonis æstum, pergit exinde Galenus ad perquirenda signa intemperierum Pulmonum. Et primò calidioris Pulmonis signum inquit esse majorem, & longiorem inspirationem, expirationemq;, quoniam, ex mente ejusdem, Respiratio videtur instituta ad refrigerium Cordis, & ad eventilandas calidas fuligines. Secundò, æstum in thorace longè majorem esse, quàm in hypochondriis. Tertiò, quòd à potu frigido, non statim sitis sedetur, ac si à Ventriculo proveniat, cum tempus aliquod exquiratur, ut per ductus proprios illuc pèrtingat. Quartò, quòd magis, citiusq; refrigeretur Pulmo à potu frigido, quàm calido, cum tamen Ventriculus etiam à portione calida temperetur in Siti. Quintò demùm, quòd Pulmones excalefacti etiam inspirato frigido aëre temperentur, secùs verò Ventriculus. Sed de usu Respirationis infra.

CAPUT LIX.)(LXV. in Galeno.

Signa Pulmonis frigidi.

T E X T U S.

ET hoc maximum sit frigidi Pulmonis indicium; ut verò frigidum inspirantes manifestè molestiam sentiant, & frigiditatem, ita & caliditas est ipsis amica: sed & pituita excremensa cum sreatu, & tussi expuunt.

P A R A P H R A S I S.

Pulmonis frigidioris indicia ex opposito referuntur: sensibilis frigidaè inspirationis læsio, nam frigidum pectori inimicum, & ex Hippocrate 3. aphor. 23., qui debile pectus sunt fortiti, tusses, pleuritides, peripneumonias, aliasque ægritudines hyeme vagantes facillimè incurrunt. At verò sicut hi à frigida inspiratione offenduntur, sic è converso à calido aère juvantur. Expuunt præterea isti excrementa pituitosa, & compacta, nedùm tussi, sed etiam simplici sreatu, superabundante in his serosa colluvie, & ob pectoris languorem, in asperam Arteriam decumbente. Quòd si propter imbecillitatem adhuc nequeant excrementa hæc expui, & excreari, ut in senio contingit, aderit quidem Tussis, sed citrà expectorationem, ut dicitur 2. aphor. 40. *Raucedines enim, & gravedines in valdè senibus coctionem non admittunt, coque minùs expurgationem: Quare procedente tempore Asthmatici fieri solent, vel etiam Empyici, aut Hydropici.*

CAPUT LX.)(LXVI. in Galeno.

Signa Pulmonis sicci, vel humidi.

T E X T U S.

(T. 74.) **P**ulmonis autem siccitates excrementis vacant, & pituita, & vocem claram efficiunt: quemadmodum humiditates obscuram reddunt, ac raucam: Et cum vehementius, aut acutius loqui studuerint, tunc intercidunt excrementa.

P A R A P H R A S I S.

QUæ Pulmonem sicciorem attestantur, referuntur duo, nempe excrementorum, ac pituitæ vacuitas, & vox clara. Carent quidem excrementis, tum vaporosis, tum pituitosis sicci Pulmones, etenim aqueæ superfluitates absumuntur, & expiratione, aut etiam transpiratione, insensibiliter evaporant. Vox verò clara fit, quoniam Trachea, & ramuli asperæ Arteriæ, quò sicciore sunt, eò lævigatiore; unde per ipsos celerrimè Aër, & vox excurrit: neque enim aliunde vox rauca evadit, nisi quia fistula Aëris ab humidis superfluitatibus inconvenienter irroratur, & quodammodò in suis glandulis, & membranulâ intumescit, aut inæqualiter afficitur; unde via scabra, & non æquè pervia fit: quâ ratione experimur Tubarum sonitus tremulos fieri, & clangores quosdam edere, auditui injucundos, cum ductus illarum plus justo à Tubicinibus humescunt, & halitû, vaporeque oris, nimium irrorantur: Quod & ex Catarrho, ac Tussi diurnâ similiter contingit.

Ex adverso subdit, humiditates, eandem obscuram, ac raucam reddere: sed & cum vehementius, aut acutius homines loqui studuerint, tunc intercidunt excrementa. Siquidem in vehementiori, & acutiori voce, pulmones coguntur

Y

tur

tur aërem efficacius, violentiusque protrudere, adeoque seiplos in suis porulis, & vacuitatibus constringere, unde excrementa serosa, ibidem collecta, sursùm in Tracheam propelluntur, à quibus vox intercipitur, cogiturque in medio cursu, desistere, ut excrementa ipsa illuc delata expuantur, & Trachæ ductus reddantur liberiores. Id ipsum etiam non rarò evenit ob compressionem impensius habitam in partibus, & glandulis laryngi adjacentibus, cum in voce acutiori, vehementiorique, illæ plurimum constringuntur, subindeq; contentas ferositates deponere coguntur. Verùm aliqua alia etiam de his recenscamus.

DIGRESSIO DE MOTU PULMONIS.

QUANDO quidem hæc à Galeno de Respiratione, & Motu Pulmonis mentio facta est, supervacaneum non erit breviter etiam hoc loco nonnulla alia de illo recensere, quæ alias videbantur omissa. Et quidem quamvis in Respiratione, motus Pulmonis habeatur, non tamen ~~certò licet Respirationem, & motum Pulmonis idem esse,~~ certò licet Respirationem, & motum Pulmonis idem esse, siquidem Respiratio propriè pertinet ad Thoracem, ejusque musculos, ac potissimùm ad Septum transversum; motus verò Pulmonis sejunctus omninò est ab illius amplificatione, contractioneque. Optimè namque Sennertus *lib. 1. Institutionum cap. 11.*, & *cap. de Apoplexia in Praxi*, observat non dilatari omninò Pulmonem ad motum Pectoris, cum Avium Pulmo dilatetur sine Pectoris amplificatione, eoque in ipsis osseum est, & immobile. Atque hinc idem Auctor enucleat, cur Apoplectici non subito extinguantur, cessante motu Musculorum Thoracis, atque respiratione penitus extincta, ut contingit in fortissima Apoplexia, ex testimonio Galeni 2. *aphor. comment. 42.*, quia scilicet, etsi motus Thoracis desinat, remanet tamen, saltem ex parte, motus aliquis in pulmone, quo vita sustineri possit, juxta illud ejusdem Galeni 6. *de loc. aff. cap. 5. Impossibile est viventem non respirare.* & *respi-*

respirantem non vivere. Quamobrè rectè quoque monet Nicolaus Chesneau lib. 2. *observat. cap. 1.*, absurdum esse, in-
 quiens, *si Respiratio sit omninò virtuti animali referenda, & qua muscoli moveantur, cogitare, omnibus partibus Corporis motu, & sensu privatis, ipsam manere propter vitæ necessitatem: necessitas quidem viget, at deficiente instrumento, ad opus perficiendum, omninò invalida est, qualiscumque illa fuerit. Aliquod igitur respirationis Instrumentum statuendum, est spiritu animali non indigens ad motum, quo, aliis deficientibus, quadam adhuc, hujus motu, servetur respiratio, propter vitæ necessitatem, etiamsi Cordi tandem non sufficiat.* Hæc Chesneau. Hanc eandem sententiam fusiùs prosequutus est Thomas Bartholinus peculiari Opusculo, *de substantia, & motu Pulmonum*, cohærenter observationibus Anatomicis Marcelli Malpighii, quemadmodum etiam refert in sua Anatome Renovata *cap. de Pulmonibus*.

Sensu insuper patet, ad quamlibet Thoracis amplificati-
 onem, Aërem continenter asperam Arteriam, ejusque tracheolas subire: at cui usui, non benè constat. Aristotelei, & Galenici nonnisi ad Cordis fervorem, & Pulmonis æstum temperandum, existimarunt; quibus assentiri visus est Cartesius, Sanguinem motu attenuatum, arbitratus, aëris frigiditate condensari, ut evadat vitalis fomes flammulæ Cordis. At quis unquam id tribuet Ranis, aliisque aquatilibus, quæ licèt calore ferè destituantur, respiratione tamen egent; quin etiam ex adverso in hypocaustis, aliisque locis calidissimis, animalia benè vivunt, absque eo, quòd Aër frigidus exhauriatur, attemperati Cordis inserviens. Sed & cui bono, insuper, attenuatus sanguis condensari debet, ut iterum per motum Pulmonis, & Cordis rarefiat? Circulus equidem inutilis in hoc esset admittendus. Alii cum Gassendo, *tom. 2. de Animalibus, cap. de Respiratione*, arbitrantur, motus Respirationis usum esse, ut transeuntis sanguinis per Pulmones, impuritates absorbeantur, & per expirationem, ac tussim, (si fortasse solito crassiores fuerint) edu-

cantur. Verùm quamvis Pulmones, pro rãta sua, emunctoria sanguinis, & Cordis vitæ fontis, dici possint, non tamen rectè huic tantùm usui, & quidem vilissimo, videntur additi; neque ad hoc solùm Aër conferens dici debet, cùm cæteroqui in humidis Corporibus, seu Sanguinem serosiores nascis, perquàm optimè is circuitum absolvat, nec tamen per Pulmones serositates istæ emungantur. At verò opinatus est Paracelsus suggeri ab Aëre per Pulmones Cordi spiritum quendam vitæ fovendæ necessarium: cui communis Medicorum assertio consentire videtur, qui existimant Aërem in spiritus vitales transmutari, ex doctrina Hippocratis *lib. de alimento* dicentis: *Principium alimenti Spiritus, idest Aëris, respirationem esse.* Sed non facilè suaderi potest, cur ex defectu Aëris, tam brevi tempore Animal vitã defungatur. Potior Respirationis usus, & Pulmonum motus, visus est aliis, Trajectio sanguinis è dextro in sinistrum Cordis Ventriculum per Pulmones, qui nisi aëre distendantur, præterfluentem Sanguinem nec admittunt, nec deferunt. At factò experimento à Roberto Kook, ut refertur in *Actis Anglicis*, innotuit, superstes animalia in animalibus vel innotis, neque eorum deprehensionem, seu quietem, sanguinis motum impedire, aut mortis causam esse. Unde colligit idem Author, potius novi aëris defectu Animal interire.

Quamvis ergo difficile admodùm sit, de præcipuo usu Respirationis, & motus Pulmonis aliquid certi determinare, cùm ipsemet experientissimus Robertus Boyle se adhuc post multa tentamina ignorare fateatur: qui nihilominus attentè consideraverit innumeras, quæ exinde emergunt, utilitates, præfectò affirmabit, non uni dumtaxat usui ejusmodi motum inservire. Vox etenim inde formatur, & loquela perficitur: comprimitur Abdomen, & chylola materia per tubulos lacteos, & thoracicos in Cor protruditur: ejus quoque beneficio olfactus fit, & vel boni, vel mali odores hauriuntur, inutiles serositates, ac vapores è pectore, & pulmonibus extruduntur: sternuitur pariter, atque extussitur: è dextro in
 fini-

finistrum Ventriculum Sanguis traducitur, cum constet animalia pulmonibus, & respiratione carentia, unico tantum esse prædita Ventriculo, & Infantes intra uterum peculiari ductu, per quem Sanguis ad Cor deferatur, absque pulmonum expansione, gaudere: Sanguis ipse illac pertransiens floridior, ac repurgatior evadit, propter Aëris mixturam: nullibi enim, quam cum in pulmonibus est sanguis, floridus, purus, ac rutilans magis conspicitur, ut observat Richardus Lovver, in suo *de Motu Cordis Opusculo*: id quod etiam in educto è Venis sanguine, & Aëri in aliquo vase exposito, palam fit. Denique debetur & Aëri quoque vis contemperandi æstum Cordis, & Pulmonis, cum & febrientes subinde, & peripneumoniaci, à recenti frigidoque Aëre plurimum allevantur, ut notarunt pariter Aristoteles, & Galenus. Atqui huic commodo non quilibet Aër satis est, sed medius inter nimium tenuem, & omnino crassum, ut alias in nostra Theoretica, & in Commentariis super Aphorismos Hippocratis meminimus.

CAPUT LXI.)(LXVII. in Galeno.

De Voce.

T E X T U S.

(T. 75.) **N**on tamen ipsa Vocis magnitudo à caliditate, scuti, neque parvitas à frigiditate fit: sed altera quidem aspera arteria latitudinem sequitur, & vehementiorem efflatum: parvitas verò à contrariis advenit causis. Quare neque semper, neque primum, sed ex accidenti, & solas naturales temperaturas, non autem adventitias vocis magnitudo, aut parvitas sequitur. Quoniam etenim talia instrumenta temperature ratione sunt facta, ad hæc autem consequitur hujusmodi vox: idcirco contingit ex voce de naturali temperatura ratiocinari.

CA-

CAPUT LXII.)(LXVIII. in Galeno.

De leni; & aspera Voce.

T E X T U S.

NAm & lenis vox arteriæ lenitatem consequitur, sicuti & aspera asperitatem. Lenitas igitur arteriæ moderatam sequitur temperaturam: asperitas vero siccitatem. Asperitas etenim fit ab inæqualitate duri Corporis. Arteriam verò duram similarium partium, ex quibus constat, siccitas efficit: inæqualem verò dispersæ in eisdem humiditatis defectus.

CAPUT LXIII.)(LXIX. in Galeno.

De Voce acuta.

T E X T U S.

Eodem modo neque acuta natura vox, sine angustia faucium, neque gravis sine latitudine fieri potest. Angustia igitur ab insita atque innata nascitur frigiditate: latitudo autem à caliditate. Differentiis igitur naturalium Vocum hæc quæ ex affectu aliquo fiunt, sunt, proportionales, quæ & ipsæ indicia sunt causarum, à quibus oriuntur, de quibus in libris de Voce sufficienter distinximus. (T. 76.) Reliquæ verò partes animalis interiores exilia habent temperatura indicia: tentandum tamen ea ex juvantibus, atque nocentibus agnoscere, ac prætereà naturalium potentiarum operationes. Dicitur verò est in tertio de Causis Accidentium, quòd cujusque potentia virtus, & vitium temperatura principalis existat. Temperaturarum itaque indicia jam explanavimus.

PA-

P A R A P H R A S I S.

DÉ Voce hoc loco, tribus Capitis, speciatim Galenus agit, quæ Pulmonis, & Pectoris motum sequitur, arque ad eò Aëris propulsionem, repercussionemque ad laryngem, & palatum, pro ejusdem modulatione: cumque superius dixerit Vocem claram indicium esse Pulmonis sicioris; raucam verò humidioris, propterea ne quis putaret illam immediatè consequi temperaturas, non verò organorum vocalium conformationem, ac structuram, tacitam, quandam difficultatem solvit, inquit: *Vocis magnitudinem non quidem à caliditate, sicut nec illius parvitatem, à frigiditate provenire: & rationem affert, quia nulla intercedit regio proxima, & immediata inter vocem, & calorem; neque à quolibet, quia calida est, vocalis erit, aut magnivoca, & frigida.* Et quamvis Hippocrates 6. epidem. dicat, calidos maximam vocem habere, frigidos parvam: cui consentit Aristoteles 5. de Generatione animalium in Problematis; itemque Avicenna sen 10. tertii, intelligendum est, ubi sunt, non quòd immediatè magnitudo Vocis à calore dependet, vel à frigiditate, ejusdem parvitas, sed solùm, quòd per calorem partes vocales denotentur ità benè conformatæ, ut ab amplitudine ductuum vocaliores sint; siquidem Vox magna, vel parva, immediatè provenit ab amplitudine, vel angustia ductuum Aëris, & præsertim Arteriæ asperæ, & laryngis, ubi Vox efformatur, nec non ab impetu majori, vel minori efflatus ejusdem Aëris: quæ sanè arguunt vel calidam, vel frigidam earundem partium temperaturam, cum robore, vel languore virtutis. Hinc Galenus hoc loco subdit: *Quoniam etenim à alia instrumenta temperatura ratione sunt facta, ad hoc autem consequitur hujusmodi Vox; idcirco circumspiciet ex Voce, de naturali temperatura ratiocinari.*

Ut præterea Galenus ostenderet Vocis diversitatem proximè, & immediatè à structura organorum provenire, exemplum affert Vocis lenis, & asperæ. Ait enim: *Nam & lenis*

Vox

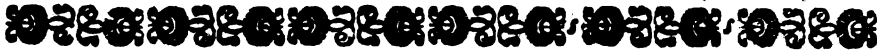
Vox Arteriae lenitatem consequitur; Aspera verò, ejusdem asperitatem. Mox subdit: lenitas Arteriae moderatam sequitur temperaturam, asperitas verò siccitatem, quoniam asperitas fit ab inaequalitate duri Corporis: duram autem Arteriam, simularium partium, ex quibus constat, siccitas efficit: inaequalitatem verò, dispersa in eisdem humiditatis defectus. Eodem modo Acuta Vox non sine angustia faucium, seu laryngis, fit. Angustia igitur à frigiditate dependet, latitudo autem à caliditate.

At quâ ratione homines mutant vocem ex acuta, & exili, in gravem, & sonoram, cum ad pubertatem pervenerint, & semen gignere coeperint? Et ratio dubitandi est; quia nullus consensus inesse videtur inter Testes, & asperam Arteriam. Verum Hippocrates in hanc rem 2. *epidem. sect. 1.* docet, quod tussis diuturna cessare solet superveniente testiculorum tumore; & vicissim tumor, superveniente tussi. Et 2. *epidem. sect. 5.* ait, Vocis gracilitatem solum solvi à Testiculorum varice. Aristoteles etiam 5. *de Histor. Animal. cap. 14.*, ex Vocis mutatione, inquit, & testium magnitudine, innotescere tempus Pubertatis: & 7. *de Histor. Animal. cap. 1.* subdit: dum juvenes semen emittunt, vocem mutare incipiunt in asperiores, non tamen digniores; & 9. *de Histor. eorumdem cap. 5.* observat in Gallinaceis castratis cristam, pallefcere. In idem concidit quoque Galenus 2. *de Temper. cap. 5.* & 6. *epidem. 4. comm. 27.* At consensus hic ex Anatome magis elucet, vel per venas, & arterias mammarias descendentes, consentientes cum venis, & arteriis ascendentibus ex Utero, & Hypogastrio; vel per nervos per pudenda diffusos, dependentes ex ramo vocali, & costali: quin & duo alii ramuli, recurrentes dicti, Epiglottidem circumcingentes, testes pertingunt, ex quibus manifesta communio.

Reliquorum viscerum internorum Temperaturæ facile, ex dictis hæcenus, innotescunt, præsertim verò à juvantibus, & nocentibus, ac præterea à naturalium potentiarum operationibus: Atque ita concludit in hoc Capite Galenus partium

tium

cium omnium diffimilarium Temperaturas . Nunc ad signa
transit parcium instrumentarium, secundum propriam stru-
cturam consideratarum .

CAPUT LXIV.)(LXX. in Galeno :

Signa Natura Instrumentaria :

T E X T U S :

(T.77.) **C**irca magnitudinem verò, vel formationem, vel
numerum, vel situm, quacumque quidem sensibus
subjiciuntur errata, cognitu faciliora sunt: quæ autem sensu per-
cipi nequeunt: quædam difficulter cognoscuntur; quædam du-
tem nullo modo cognoscuntur. Capitis igitur magnitudo, ac fi-
gura, & Cerebelli, & cerebelli, & de his antea dixi-
mus . Sic & quæ thoracis, & scapularum, & ad scapulas, &
humeros, vel brachia, vel cubitos, & manus, vel
coxendices, vel femora, vel tibias, vel pedes, & non est
difficile cognoscere, siue secundum formationem, siue secundum
magnitudinem ex his aliquid non rectè se habeat, siue secundum
numerum, siue secundum partium, ex quibus constant, compo-
situram; singulorum etiam operationis detrimenta facillè patent.
quæ autem intra Corpus sunt, non omnia possunt agnosci .

P A R A P H R A S I S .

Quoniam ad initium hujus Libri dixerat Galenus, duo
in universum concurrere ad naturalem cujuscumque
Corporis constitutionem, debitam nempe prima-
rum qualitatum in primis, & simplicibus particulis contem-
perationem, & organicarum partium convenientem stru-
cturam: postquam hucusque late egisset de signis temperierum
totius; tum principalium Corporis partium, percurrit
nunc indicia malæ compositionis earundem, intra limites
tamen sanitatis; etenim non desunt, qui Sanitate quidem
Z fru-

fruuntur, bonæque temperie; sunt tamen in aliquibus membris vitiiati, & vel in magnitudine, vel in figura, vel in numero, vel in situ. De his igitur sermonem faciens, inquit, quòd quæcumque sensibus subjiciuntur errata, cognitu facillima sunt, ut Capitis magnitudo, vel parvitas, aut ejusdem inconcinna figura, Thoracis impropertio, brachiorum, manuum, aut digitorum, amplitudo, exilitas, aut defectus artuum; itemque in numero, situ, cæterisque vitium. At verò, quæ sensu percipi nequeunt, quia scilicet interiores Corporis partes occupant, ex læsionibus propriarum actionum, aut ex tactu, ut in Splenis, vel Jecoris tumoribus, aut etiam ex sensu ponderis, vel doloris, qui ab eodem patiente percipitur, dignoscuntur: quibus addi quoque possunt excrementa ex illis prodeuntia, ut in Intestinis, Renibus, & Vesicâ, licet non omnia possint agnosci.

CAPUT LXV.)(LXXI. in Galénò.

De Ventriculo.

T E X T U S.

CUjusdam enim Ventriculum adeo parvum, ac rotundum, ac primum secundum hypochondria situm habentem inspexi, ut manifestè ex circumscriptione propria, & videntibus, & tangentibus appareret.

P A R A P H R A S I S.

Eorum, quæ intra Corpus sunt recondita, exemplum afferens hoc Capite, fatetur, se cujusdam Ventriculum adeo parvum, ac rotundum, & primum secundum hypochondria situm habentem, aliquandò inspexisse, ut ex circumscriptione propria, & videntibus, & tangentibus manifestè appareret. Verùm hæc potius ex Anatome nota sunt: dissectis enim cadaveribus, detecta sunt plurima Viscerum inter.

corporum incommoda, ac maleficia, quæ sensus hominum, latuerant, sanè prodigiosa; eorumque observationes inaudite, extant relatæ apud eosdem Authores.

CAPUT LXVI.)(LXXII. in Galeno.

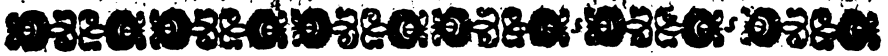
De Vesica.

T E X T U S.

Sic & cujusdam Vesicam contigit intueri ità expositam, ac parvam, ut si quando urinam tardiùs excerneret, tumor quidam circumscriptus manifestè cerneretur, non tamen aliud ex interioribus quidquam mihi unquam manifestum præbuit indicium. Tentare autem oportet, quammaximè fieri potest, virtutem ipsorum, ac vitium, etsi non certa scientia, artificiosa saltem conjectura comprehendere, veluti exempli gratia in Hepate.

P A R A P H R A S I S:

Fatetur pariter hoc alio Capite, se aliquandò vidisse cujusdam Vesicam ità expositam, ac parvam, ut si quando urinam tardiùs excerneret, tumor quidam circumscriptus ad pubem manifestè cerneretur. Quamobrem organa illa, quæ ex contentis facilè in tumorem attolli possunt, sensu tactus, & visus, dignosci queunt, an vitium aliquod in formatione contraxerint. Reliqua verò manifestum indicium minime præbere possunt, sed solum conjecturis de illis suspicari licebit, ut idem Galenus tum hic, tum sequenti Capite, de Hepate parvo, exemplum affert.

CAPUT LXVII.) (LXXIII. in Galeno.

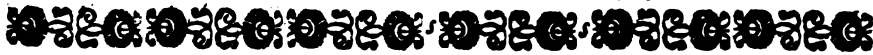
De Hepate.

T E X T U S :

Vidi enim aliquos, & quidem quamplures, quibus venæ erant angustæ, & totum Corpus colore privatum: quod si plusculum cibi assumpsissent, qui præsertim flatibus excitandis aptus esset, & crassus, ac tenax, nonnulli quidem veluti pondus quoddam insidens, atque suspensum in profundo dextræ hypochondriorum partis sentiebant: nonnulli verò cum quadam tensione dolorem sentientes. In his quidem verisimile est Hepar esse parvum, atque angustos meatus habere.

P A R A P H R A S I S.

UT ostenderet, quâ artificiosâ industriâ quis conjectare possit de vitio viscerum internorum, refert præsentî Capite, se vidisse aliquos, quibus venæ erant angustæ, & totum Corpus colore tædatum; quod si plusculum cibi assumpsissent, præsertim qui flatibus excitandis aptus esset, itemque crassus, & tenax foret, nonnulli, quidem veluti pondus in profundo dextri hypochondrii sentiebant; nonnulli verò, quandam cum dolore tensionem; in his autem verisimile existimasse, Hepar esse parvum, ejusque meatus angustos. Unde ex angustia venarum, ex malo colore cutis, & ex pondere, vel tensione in hypochondrio dextro post assumptos cibos, potissimum flatulentos, licebit de parvitate Jecoris conjicere, Idipsum de Splene malè affecto conjectandum foret, si hæc omnia in sinistro hypochondrio evenirent.

CAPUT LXVIII.)(LXXIV. in Galeno.

De Homine pituitoso vomente bilem.

T E X T U S.

Alterum vidi, cujus totus habitus pituitam praeferebat, quotidie tamen bilem pallidam evomebat. Censui igitur inspicienda alvi excrementa, in quibus minimum bilis apparebat. Quare conjectura quadam comprehendi eum meatum, qui biliosum egurgitat humorem, non minimam ejusdem partem ad imum ventriculi locum, quem graeci pyloron, idest ostiarium vocant, effundere, ut in quibusdam apparet animalibus. Ex quibus id constat, quod plurimum ad eorum, quae latent sensum, confert cognitionem, ea, quae ex sectionis inspectione habetur peritia, & operationum, atque utilitatum inventio. Quicumque igitur facultatem dignoscendi hujuscemodi corpora, quae ita lapsa sunt, consequi cupit, oportet ipsum in sectionibus, ac in operationum, atque utilitatum inventionibus exercitari. Scripsimus verò de omnibus seorsum in tractatibus aliis, de quibus in fine libri omnino proposuimus facere mentionem, ut discendi cupidi intelligant, quaecumque discere optaverint, ex quonam possint haurire tractatum. Sed tamen de hisce satis.

P A R A P H R A S I S.

Aliud exemplum tradit, pro conjiciendo vitio in Cysti fellea, ductu Biliario, & Pyloro, cujusdam Hominis, qui habitu Corporis erat pituitosus, quotidie tamen bilem pallidam evomebat; excrementa verò alvi ne quidem bilis minimum referebant. Quare conjecturam quadam comprehendit, per eum in ipso felleo ad pylorum, non ad intestina tendere, quò bilis ipsa effundebatur; unde vomitus flavus, ac feces haudquaquam felleo humore tinctae egerantur. Hinc infert Galenus, quò ad eorum cognitionem, quae

quæ sensum latent, plurimum conferat notitiâ Anatomica, desumpta ex sectionibus Cadaverum. Quamobrem inquit: *Quicumque facultatem dignoscendi hujuscemodi Corpora, quæ ita lapsa sunt, consequi cupit, oportet ipsum in sectionibus, ac in operationum, atque utilitatum inventionibus, idest in partium usibus, exercitari.* Hinc quæ, & qualis utilitas ex Anatomie oriatur, quisque ex his clarissimè percipiet. Et hæc de signis Corporum salubrium; Nunc de signis Corporum ægotantium.

CAPUT LXIX.)(LXXV. in Galeno.

Quomodo cognoscantur Corpora ægotantia.

T E X T U S.

(T. 78.) **Q**uicumque verò ut nunc insalubria sunt, hoc est quæ jam ægritudinem patiuntur, dignoscere & hæc ipsa oportet. Quæ quidem subjiciuntur sensui, ex eorum, quæ ipsis insunt secundum naturam permutatione, in magnitudine, colore, figura, & numero, & situ, & ea quæ est secundum duritiem, & mollitiem, & frigiditatem, & caliditatem differentia. (T. 79.) Quæ autem visum effugiunt, ut summatim dicam, ex operationum lesionibus, aut his, quæ excernuntur, aut doloribus, aut tumoribus præternaturam, aut horum quibusdam, vel omnibus.

P A R A P H R A S I S.

Expletis signis Corporum salubrium secundum suas differentias, prosequitur sequentibus Capitibus recentiora indicia Corporum Insalubrium, & Neutrorum. Facto autem initio ab Insalubribus, affert signa Insalubrium ut Nunc, seu eorum, quæ jam ægritudinem contraxerunt, & actu ægotant. Illa verò dividit, in signa affectuum, qui sensibus subjiciuntur, & in signa affectuum, qui sensibus non patient.

rent. Primi generis sunt, quæ petuntur ex magnitudine, colore, figura, numero, situ, duritie, mollitie, frigiditate, caliditate, & similibus. Secundi generis verò, quæ à læsis operationibus, ab excretis mutatis, doloribus, tumoribus præter naturam, aut omnibus simul, aut aliquibus. Quibus in genere consideratis, descendit nunc ad singulorum Viscerum affectiones internoscendas. Et primò quidè Cerebri, ut mox.

•••••

CAPUT LXX.)(LXXVI. in Galeno.

De signis Cerebri patientis.

T E X T U S.

(T. 80.) **P**articulatim autem, quæ quidem sunt in Cerebro ægra dispositiones, aut dementiae speciebus, aut sensuum, aut imaginationum læsionibus, aut actuum qui secundum electionem fiunt, aut ex his, quæ excernuntur per palatum, vel nares, vel aures, aut horum, qui ei dolores eveniunt, differētis.

P A R A P H R A S I S.

Juxta nuper tradita signorum genera, ab operationibus Cerebri læsis, de ejusdem ægritudinibus primùm judicatur: Cùmque operationes Cerebri aliæ principales sint, ut Imaginatio, Ratiocinatio; aliæ verò à Cerebro quidem dependent, sed ad quinque sensus externos pertinent, atque utraq; vel abolitè, vel diminutè, vel depravatè lædi possunt, propterea ab omnibus indicia desumit, ut ex singulis Cerebri ægritudines, & animalium operationum læsiones, innotescant.

Incipit autem ab Actionibus depravatis, & à Deliramentorum speciebus, cùm in his proximè Cerebrum offendatur, ad quod illæ propriè pertinent, & sive sola Imaginatio, sive sola Ratiocinatio lædatur, vel etiam utraq;. Secundò memorat læsiones sensus, & motus animalis, sub quibus compre-

prehenduntur Epilepsiæ, Apoplexiæ, Paralyfis, Tremores; Lechargi, similesque. His tertio addit, quæ per palatum, nares, & aures excernuntur, sub quibus excreta, & retenta vitiata continentur, ut in Catarrhis, destillationibus, gravedinibus, cæterisque. Quarto demùm recenset omnium dolorum differentias, putà gravantis, pungentis, inflantis, pulsantis, aliorumque, ex quibus dignoscuntur dolores Capitis, & Meningum, itemque Oculorum, Aurium, & similia. Hæc autem signa generaliora dumtaxat voluit hoc loco commemorare Galenus, nam particularia petenda sunt ex libris de locis affectis ejusdem.

•••••

CAPUT LXXI.)(LXXVII. in Galeno .

Signa Cordis patientis .

T E X T U S .

(T. 81.) **Q**Uæ verò in Corde sunt, ex difficilis anhelitus speciebus, & palpitationibus, quæ ipsi contingunt, ex pulsibus quoque ejus, atque arteriarum, & ab excandescents iræ celeritate, aut tarditate, à febris, & refrigerationibus, & in colore differentiis, ac eis, qui ipsi adveniunt, doloribus.

P A R A P H R A S I S .

Signa Cordis patientis octo proponit. Primum desumit ex speciebus difficilis anhelitus. Secundum ex tremulis motibus, qui ipsi contingunt, putà ex palpitatione. Tertium ex pulsibus tum ipsius Cordis, tum Arteriarum, ab ipso dependentium. Quartum ab excandescents iræ celeritate, aut tarditate. Quintum à febris. Sextum à refrigerationibus partium, præsertim extimarum. Septimum à differentiis colorum in cute apparentium. Octavum à doloribus, qui ipsi eveniunt. Hæc autem signa in syndromen relata, plene de

de omnibus Cordis affectibus attestantur, quoniam vel immediate, vel mediate saltem, à Cordis constitutione, ejusque operationibus, promanant, & sive Cor ad calidum, aut frigidum intemperetur, & sive ex defectu sanguinis, ac spirituosæ ejusdem substantiæ, sive à mala ipsius conditione, obruente, aut dissipante, vel etiam exsolvente, aut congelante; & vel ab extrinsecus comprimente corpore, vel ab interiorius occupante, aut opplente ejusdem ventriculos, & cavitates arteriarum, ac Sanguinem ipsum insufficiente, aut depravante exoriantur; ut ex alibi dictis clarissime patet.

CAPUT LXXII.)(LXXVIII. in Galeno.

Signa Hepatis patientis.

T E X T U S.

(T. 82.) **Q**Uæ autem in Hepate ex defectu humorum, atque abundantia, & ad id quod præternaturam everfione, & colore malo: ac præterea ex permutatione natura in his, quæ ad alimenti diductionem, aut superfluitatû attinent excretionem, sed & ex gravitatibus, & tumoribus, & doloribus non modo his, qui in eo ortum habent, verum & in illis, qui compatiendi ratione proveniunt, quemadmodum in aliqua vel spirandi difficultate, vel tussis specie.

P A R A P H R A S I S.

Signa Hepatis ægritudines demonstrantia, recensentur; humorum defectus, vel abundantia; degeneratio eorumdem à statu naturali in præternaturalem: malus cutis color: læsa Sanguinis per Corpus distributio: vitiata excrementorum egestio, eorum præsertim, quæ per Jecur transeunt, vel ab eodem immediate derivant, ut est fellea, & biliosa superfluitas, atque urinæ depositio, ac deformatio: gravitas, vel dolor ad Hepatis regionem, seu in dextro hypo-

A a

chon-

chondrio, tumor ejusdem, tentio, aut durities, ac denique spiritus gravis, seu respiratio impedita, cum tussis, quæ sicca à Medicis solet appellari, ut evenit in obstructis, Jecore tumidis, aliisque similibus, quemadmodum idem Galenus observavit in Medico Siculo 5. de loc. affect. cap. 7.

CAPUT LXXIII.)(LXXIX. in Galeno.

Signa Ventriculi patientis.

T E X T U S.

(T. 83.) **S**ic & Ventriculi affectus agnoscitur, ubi in concoctione, & appetitu humidi, vel siccis alimentis, vel superfluitatum excretionem delinquitur. Ita etiam ex singultibus, eructationibus, nauseis, vomitibus, & ipsis eorum, quæ evomuntur speciebus.

P A R A P H R A S I S.

Pari modo dignoscetur Ventriculus affectus, ex mala concoctione, & vitiato appetitu, ex egestionem superfluitatum crudarum per vomitum, aut per secessum, ex singultibus, eructationibus, vel acidis, vel nidorosis, nausea, subversione, inflatione, tensione, itemque humoralium excrementorum defectione, aut indigesti, vel corrupti cibi per alvum excretionem; ac tandem ex doloribus, aut tumoribus ipsum infestantibus: quæ omnia ab actionibus propriis ejusdem Ventriculi læsis, ob fermenta digestiva vitiata, vel propter tunicas, fibrasque Ventriculi substantiam construentes, relaxatas, aut contractas, ex circumscripto ipsius situ facillimè innotescunt.

CA.

CAPUT LXXIV.)(LXXX. in Galeno.

Signa Thoracis patientis .

T E X T U S .

(T. 84.) **I**Tà & Thoracis agnoscuntur affectus, ex spirandi difficultatibus, tussibus, & doloribus, qui in ipso sunt, & ex eorum, quae cum tussi expuuntur, differentia. (T. 85.) Sic & aspera Arteria aegritudines, difficiles anhelitus, & tusses, & dolor in lase, & quae expuuntur, & vocis offensiones ostendunt. (T. 86.) Secundum verò eandem proportionem, & in aliis omnibus accidit partibus: Nam ex tumore, dolore, & operationum laesione, & excrementorum differentia sumentur indicia. (T. 87.) ~~Tumores autem praternaturam in inflammationibus, scrobis, oedematibus, & congestis sunt explorandi.~~ (T. 88.) Dolor autem quemcumque ~~explorandum~~, aut continuitatis solutionem, aut subitam alterationem ~~explorandum~~, soluitur autem continuitas incisione, excisione, fractione, & ~~aliter~~ alteratur verò substantia, caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate. (T. 89.) Leditur autem operatio tripliciter, aut quia debilitatur, aut quia vitiosè, aut quia nullo modo fit.

P A R A P H R A S I S .

Affecti Thoracis signa quatuor recenset hoc Capite Galenus, difficilem nempe Respirationem, Tussim, Dolores costarum, & Sputa. Asperæ verò Arteriæ aegritudinum indicia refert ad difficiles anhelitus, tusses, dolores ejusdem, Sputa, & vocis læsiones. At verò licet multam inter se conveniant utriusque offensiones, poterunt tamen facile internosci: Tusses enim plerumque ex aspera Arteria dependentes, sicæ solent esse; ex Thoracis autem, aut etiam Pulmonis vitio, esse solent humidæ. Sic etiam dolores in Thorace sensibiliores sunt, leviores, vel nulli, & solum cum sen-

fu ponderis in affectionibus Pulmonis: Medio autem modo se habebunt, qui in aspera contingunt. Respiratio pariter gravior, vel levior, crebrior, vel rarior, cum stertore, vel sine, fiet, si aspera potius cum tracheolis, vel Pulmo, secundum suam substantiam afficiatur: secus si Thorax extrinsecus, aut alia pars circumposita divexerur. Verum dolor in Pleura, ac Mediastino acutior, & molestior semper erit, cum sensibili Respirationis læsione, quã præsertim parte, nempe superiori, Pulmo eidem alligatur.

Non dissimili modo conjectandum, subdit Galenus, de affectionibus aliarum partium, ex tumoribus nimirum, doloribus, operationibus læsis, atque excrementorum diversitate, pro eorundem viscerum affectorum differentia, usuque vario. Tumores verò rediguntur ad Inflammationes, Erysipelata, Scirrhus, Oedemata, ex quorum varietate humores quoque varii exinde malè affecti dijudicantur; ut infra.

Quoniam autem Dolor inter præcipua signa partium affectarum numeratur, addit hic Galenus, illum aut continuitatis solutionem, aut subitam partis alterationem subsequi. In alteratione verò, ut illa dolorem inferat, tria ex eodem Galeno requiruntur 12. *meth. cap. 7. & 1: de symptom. causis cap. 6.* Primum, ut alteratio subito fiat: Secundum cum violentia; Tertium, quòd præter naturam sit: siquidem in seminis effusione ex vehementi concubitu, licet quædam violenta, & subita alteratio accidat, quia tamen præter naturam non fit, dolorosa non est: sic pariter in Risu, Trillatione, cæterisque voluptuosis Corporis commotionibus. Cæterum Alteratio subito, & violentè illata, neque sine humoris virulenti præsentia fieri potest, ut propterea tenuem saltem materiam omninò exigat, à qua partes compunguntur, quemadmodum aliàs à nobis ostensum est.

Hanc insuper dolorificam alterationem omnes quatuor qualitates, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & siccitatem afferre posse docet hic idem Author, quamvis 2. *de compof. Medicam. secundum loca cap. 1.* ad humiditatem dicat

cat nullum consequi dolorem, illam ~~scilicet~~ ~~confidens~~ so-
lam, & simplicem, non verò cum caliditate, vel frigiditate
conjunctam, ut seipsum explicat 1. de Natura Humana comm:
6: Sed & neque istæ ab humoribus sejunctæ unquam in hu-
mano Corpore invenientur, ut partium continuitatem sol-
vant, aut naturalem constitutionem alterent, doloremque
afferant, nisi non manifestè, ac sensibiliter, saltè incon-
spicue, & insensibiliter, ut alibi dictum. Soluta denique
continuitas, incisione per ensem: exfessione per venena, aut
erodentes, pravosque humores: fractione, per contusiones,
ictus, & vulnera; ac demum tensione, ac inflatione per fla-
tus, infertur. Postremò operationes omnes in universum
tripliciter lædi posse tum hic, tum alibi passim edocuit, abo-
litè nimirum, diminutè, ac depravatè: ut cum nullatenus
sunt; vel ~~scilicet~~ sensibiliter fieri non videntur: aut imper-
fectè, ac debilitè ~~scilicet~~ vel demum fiunt aliter, ac naturâ
fieri deberent.

CAPUT LXXV.)(LXXXI. in Galeno.

De Differentia eorum, quæ excernuntur.

T E X T U S.

(T.90.) **Q**Uæcumque autem excernuntur; (nonnulla ut affe-
ctorum locorum partes: nonnulla ut excrementa:
nonnulla ut in ipsis secundum naturam conten-
sa, singula propriam facient indicationem; (T.91) Dictum est
autem de hisce omnibus plenius in tractatu de locis affectis;
quem nullus ante nos aut in Artem, idest methodum redegit,
aut ad absolutam perfectionem deduxit: quemadmodum & in
omnibus aliis eventis, quibus initium quidem aliquod ab Anti-
quis est datum, non tamen absolutum est opus. Egrotantium
itaque Corporum ex tractatu illo indicia sunt sumenda. Eo-
rum autem, qui in aegritudinem lapsuri sunt; & qui sani-
tati

sati restituendi, præsentis doctrina completitur.

P A R A P H R A S I S.

Eorum, quæ excernuntur, tria genera constituit, ex quibus internæ ægri tudines dignosci possunt: Videlicet partium solidarum, ut Pulmonis, ramentorum intestinalium, Renum, Vesicæ, & similibus; quæque dicuntur excreta toto genere præter naturam, ut & puris, saniei, sanguinis, vel simplicis, vel commisti, aut degenerati, vel grumefacti; & denique succorum, seu liquorum naturalium, ut chyli, vel cibi nondum digesti, itemque urinæ, & sacum, quæ licet excrementa sint, naturaliter tamen statutis horis, & locis, deineri debent, ac deinde ad certum tempus expurgari. Ab horum autem excretionem, vel quantitatem inconvenienti, vel qualitate depravata, vel non debito tempore, modo, aut loco, habita; aut ejus fortasse rei, quæ nullatenus excerni oporteret, partes affectæ faciliè dignosci possunt, ut plenius se egisse testatur *in libris de locis affectis*. Et hæcenus de signis Corporum ægrotantium. Nunc de signis futurarum ægri tudinum, & Corporum Neutrorum.

CAPUT LXXVI.)(LXXXII. in Galeno .

Signa future ægri tudinis.

T E X T U S.

(T.92.) **E**orum igitur indicia, quibus ægri tudinis periculum imminet, mediam formam habent, inter ea, quæ sanis, & quæ ægrotantibus eveniunt. Siquidem sanis omnia secundum naturam insunt: præter naturam verò ægrotantibus, quatenus ægrotant. In consinio autem horum ea, quæ sunt Corporum neutrorum indicia: quorum nonnulla quidem sunt ex eorum genere, quæ secundum naturam, sed vel qualitatibus, vel quantitatis, vel temporibus permutata: quedam autem

ex

ex his, quæ præternaturam, sed minora his, quæ agritudinibus adsunt. Atque idcirco hæc quidem Corporum dispositiones, quæ in agritudinem casura monstravi, sunt ex Neutorum genere, atque unâ, ea, quæ ipsa indicant signa. Primò enim hæc sanitatem ostendunt, secundò autem agritudinem: Et fiunt eadem signa secundum ad aliquid habitudinem, Neutra, & Insalubria: quæ quidem præsentem dispositionem ostendunt, Neutra; quæ verò futuram præmonstrant, Insalubria. (T.93.) Eadem verò ratione, & quacumque agrotantibus signa salutaria apparent, dicentur quidem salubria, quia futuram sanitatem ostendunt; dicentur etiam agra, quatenus præsentem ostendunt agritudinem: Neque in ambiguo est, quòd quæ sunt utrorumque indicatiua, Neutra dicentur secundum unum quoddam Neutri vocabuli significatum. Neque verò mirari oportet eadem signa tres in diversis habitudinibus servare rationes, quæ & Salubria, & Agra, & Neutra dicantur. (T.94.) Secundum verò alterum significatum, quacumque his, qui à morbo referuntur, insunt, signa Neutra appellamus, neque in alio significato accipiunt ea, quæ senibus insunt. Hæc quidem omnia pluribus & conceptibus, & rationibus, subjiciuntur: quacumque verò in his, qui integra sanitate fruuntur, inter salubria tantummodò computantur, & quacumque agritudinibus insunt, neque futuram prænunciant sanitatem, soli & hæc agrorum conceptui subjiciuntur. Sed de his quidem postea dicetur. (T.95.) Nunc quæ futuram præmonstrant agritudinem, priùs exequamur: Cùm verò sit eorum differentia duplex, priùs ea pertractemus, quæ quantitatibus, vel qualitatibus, vel temporibus, non autem propriis speciebus ab eo, quod secundum naturam evariant: veluti ciborum appetentia intenta, vel dissoluta, aut quæ non servet tempus consuetum, aut quæ ad edulia non usitata feratur, aut ad excretiones cibi superfluitatum, quæ aut pauciores, aut plures, aut humidiores, aut duriores existant. Sic humidiorum excrementorum vel defectus, vel superabundantia præter consuetudinem naturalem, aut in colore, aut in consistentiâ varietas aliqua, aut in tempore excretionis, & vigiliæ plu-

res,

res, ac somnus, aut non-consueto tempore. Eodem modo potus plaris, aut paucioris, calidi, aut frigidi insolens appetitus; sicuti & rerum venerearum usus immodicus, aut intempestiva concupiscentia: & plures, aut pauciores sudores, quàm convenient: & ad motus torpor, aut si moveri tentaverint, gravitas, aut vehemens exsolutio, menstruorum occultatio, vel immodica, aut diminuta evacuatio. Sic & quæ per ora venarum Græci hamorrhoidas appellant, fit Sanguinis effusio. Sed & si voluptas in cibo, potuq; aut sit priori voluptate similis, futura indicium est aegritudinis; hebetudoque animi non naturalis, aut obliuio quadam inconsueta, aut somni, qui pluribus imaginationibus abundant, quàm priùs: auditus, & odoratus, visusve hebetiores, aut turbulenter, & (ut simpliciter dicam) quæcunque secundùm naturam inerant, hæc quidam augmentata, hæc verò comminuta, hæc verò temporibus quibusdam, aut quantitativibus, aut qualitativibus immutata. Siquidem & ipsius Corporis moles, aut major, aut minor, aut magis alba, aut magis rubra, velut lividior, aut nigrior, ructusque, & stercoramenta, & flatu plures, aut pauciores his, qui secundùm naturam; sic & quæcumque per nares, vel palatum, vel aures, per quos meatus Cerebrum expurgatur, vel temporibus, vel quantitativibus, vel qualitativibus immutata. Hæc igitur omnia ex genere eorum sunt, quæ secundùm naturam. (T. 96.) Morsus autem ventris, vel in ore ventriculi, vel in aliquo intestinorum, aut cum alvus subducitur, aut cum vomitus excitatur, aut cum mingitur, sive aliquis alius dolor mediocris ex genere quidem existit eorum, quæ præter naturam, non tamen qui ita se habent, agrotare dicuntur: sicuti neque qui Capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, cum nondum in consuetis impediuntur operationibus. Hic enim in hujuscemodi dispositionibus agrotandi terminus est; atque idcirco in eo, quod ad aliquid eandem dispositionem egram, atque neutram appellabimus: nam pro vigore potentie, quæ vel facile sustinet, vel vincitur, unaquæque ex his, quas antea diximus, vel morbus est, vel neutra dispositio. (T. 97.) Sic & quæcumque in
sensi-

sensibus, non in eo, quod magis, aut minus invicem differunt, sed toto genere sunt præternaturam. Et hæc sunt signa morborum donec modica fuerint, & nondum hominem à consuetis operibus sufficiunt amovere. Talia verò sunt in gustu quidem vel falsa, vel amara, vel alicujus alterius qualitatis sapor nobis judicatur, sive in omnibus quæ bibuntur, aut manducantur, aut præterquod aliquid assumatur, saliva ipsa talis sentiatur. In odoratu autem quædo alicujus unius qualitatis sensum habemus nullo odorabili præesente, aut cum plura differentia naribus admovemus, omnia veluti similia sentimus: sæpius verò nihil sentimus, aut aliquid fœtens, etiamsi nihil adsit quod fœteat. Quantum verò ad auditum, soni, & strepitus, ad id, quod præter naturam pertinent: quemadmodum in visu, quæcumque ante oculos apparere creduntur nigra, & atra, & cœrulea, & rufa, & flava, & nonnulla rotunda, nonnulla autem oblonga, quædam gracilia, quædam crassa, oculis prætendi videntur. In sensu autem Tactus, cum inæqualitas aliqua, vel spissitudo, vel gravitas, vel tentio, vel torpida, vel ulcerosa dispositio, in toto Corporis habitu sentitur: sic & in singulis partibus vel tentio, vel compressio, vel morsus, vel gravitas, quando modica fuerint, ac minimè firmæ, neutram quidem dispositionem adesse demonstrant, futuram verò ægritudinem prænunciant.

P A R A P H R A S I S.

CUM hucusque latè nimis egisset Galenus de signis Corporum Salubrium, & Insalubrium, ad exactam nunc omnium Signorum notitiam, quod reliquum erat, profectitur referre indicia Corporum Neutrorum, atque eorum potissimum, quæ Decidentia, & Convalescentia appellantur. Et quidem Neutra Decidentia primùm docet, mediam formam habere inter ea, quæ sanis, & ægrotantibus accidunt. Sanis enim omnia secundum naturam insunt, ægrotantibus verò præter naturam. Neutrorum autem Nunc indicia, subdit, aliqua esse secundum naturam, sed cum recessu in quantitate, qualitate, & tempore; aliqua verò præter natu-

B b

ram,

ram, sed non cum tanto recessu à mediocritate, adeòque minora his, quæ sunt ægritudinis. Secundùm Naturam intelliguntur, quæ accidunt quidem conformiter Naturæ, sed vel plus justo, putà cum quis immodicè appetit, vel appetit quæ frigida sunt, aut acida, aliave; vel etiam tempore indebito. Præter naturam verò dicuntur, cum pertinent quidem ad statum præternaturalem, sed cùm leviori recessu, nempe cùm adest dolor, sed exiguus: cùm committitur cruditas, sed levis, &c. Hinc infert, signa Neutorum dici posse respectu diversorum Neutra, & Ægra: Neutra quidem quatenus præsentem indicant statum; ægra verò, quatenus futuram ægritudinem præfagiunt. Quin & eadem ratione signa in ægrotantibus apparentia, aut esse posse salubria, quia futuram sanitatem portendunt; & ægra, quoniam præsentem ostendunt ægritudinem: & neutra, quatenus sunt utriusque indicativa; ut est exemplum in Urina concocta febrientium, sputo sanguineo pleuriticorum, sudoribus, &c.

Signa insuper Convalescentiæ communia esse possunt tum convalescentibus, tum senibus. At in convalescentibus considerata, sunt cum spe salutis, eo quòd significant recessum Morbi, & pristinæ Sanitatis regressum. In Senibus verò, statum senectutis talem, qualem ætas senilis suffert, ac exposulat.

Post hæc proponit Galenus plura signa Neutrius Decidentia, quæ ab his, quæ sanis insunt secundùm Naturam, prodeunt; facta tamen mutatione, in quantitate, qualitate, vel tempore. Exemplificat autem illa in ciborum appetentia intensâ, vel dissolutâ, vel etiam intempestivâ, aut quæ ad edulia non usitata fertur: in Excretionibus, aut pluribus, aut paucioribus, humidioribus, aut durioribus: similiter in superabundantia, vel defectu excrementorum, eorumque mutatione coloris, aut consistentiæ: in vigilia, aut somno, vel breviori, vel longiori, vel intempestivo: in egestione Menstruorum ex Utero, & ex hæmorrhoidibus, aut retentâ, aut immodicâ, aut diminutâ: in
rei

rei Venereæ concupiscentiâ, usuque immoderato, aut importuno: in Sudore copiosiori, vel pauciori, aut etiam insueto: Corporis torpore, aut lassitudine: Animi, & mentis hebetudine, vel oblivione: in Insomniis, variis phantasmatis refertis: Auditus, Odoratus, Visusque imbecillitate, aut turbulentiâ: in Corporis mole adauctâ, vel imminutâ: cute ejusdem dealbatâ, vel nigrefactâ, rubrâ, aut lividâ: Ructibus, sternutamentis, flatibus: per Aures, Nares, Palatum expurgationibus; aliisque hujus generis similibus, si fortasse quantitate, qualitate, tempore, aliterve fuerint immutata, aut à consueto Naturæ salubriter operantis recedentia. Hæc equidem aliaque plura, cum apparuerint, futuram planè ægritudinem præmonstrabunt, & eò graviorem, quò magis à statu mediocri, naturali, & consueto, recessum fecerint, quæ cum notissima sint, non est, ut in longius protrahamus.

Quod ad signa præterea, quæ conveniunt quidem sanis, sed præternaturam fiunt, minora tamen, quàm quæ conveniant ægris, ait esse, Morsum Ventris, aut oris Ventriculi, vel Intestinatorum; aut ejus doloris, qui fit dum fæces, vel urina, excernuntur, aut cum vomitus excitatur; sive aliquis alius dolor mediocris est, ut in his, qui capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, nondùm tamen à consuetis operationibus impediuntur. Sic pariter quinque sensuum læsiones judicandas esse subdit: etenim si operationes sensuum parùm mutantur, aut à consueto evariant, futuras ægritudines indicant, adeòque signa Neutra erunt. At verò si toto genere præternaturam evadant, ita ut impediunt actiones Naturæ debitas, tunc non Neutra signa futuram ægritudinem ostendentia dicenda erunt, sed signa ægra, attestantia ægritudinem præsentem. Dat exemplum in Gustu, salivâ copiosiori, falsâ, amarâ, insipidâ, aliâve: similiter cum percipiuntur odores, nullo existente objecto odorabili; vel cum odores rerum non discernuntur, aut aliquid foetens percipitur, etiam si nihil adsit, quod foeteat. Pari modo, cum rumor, murmur, vel strepitus, intrâ Aures audiuntur; ut & in Visu, cum creduntur obie-

Et apparere nigra, cærulea, flava, rotunda, aut oblonga, gracilia, vel crassa; aut cum plura, vel mutila, Oculis prætendi videntur; atq; in sensu Tactus, gravitas, vel tensio, torpida, vel ulcerosa, aut pruriginosa dispositio: itemq; compressio, morfus, vel gravitas, aliudve simile in singulis partibus corporis. Quæ omnia si modica fuerint, ac levia, vel minimè firma, ac stabilia, neutram dispositionem demonstrant, & futuram ægritudinem prænunciant: grauiora verò, firma, ac stabilia, præsentem ostendunt: Ità quoque hæc eadem in delicatioribus Corporibus indicant præsentem, in robustioribus, futuram; idq; etiam magis, minusve, pro vigore, ac robore virtutis, fortiori, vel debilitati; quæ scilicèt, vel facilè sustineat, & vincat, vel contrà vincatur, ac tandem deprimatur: nam in primo casu, Neutra erit dispositio; in secundo casu Morbus, & Ægritudo. Et sic de Reliquis.

•••••
CAP. LXXVII. & ultimum II. Lib. LXXXIII. in Gal.

Signa Corporum Ægrotantium.

T E X T U S.

(T. 98.) **A**T quæ iam in ægrotantibus signa videntur, ex quibus nonnulla salutem, nonnulla mortem portendunt: prima quidem salubria, altera verò genere quidem ægra, secundùm speciem autem perniciofa dicuntur. (T. 99.) Sumuntur autem, ut universaliter dicamus, ex operationum virtute, ac vitiiis. Secundùm partem verò ex particularium operationibus, quarum genera antea diximus: Primum quidem eorum, quæ principia existunt: secundùm verò illorum, quæ à principiiis ortum habent: & tertium eorum, quæ ex seipsis gubernantur; à principiiis autem quasdam derivationes habent. Quartum siquidem genus eorum, quæ tunc diximus, ex se quidem ad aliquid prænoscenti inutile est: secundùm accidens autem & ex his aliquando præcognitiones erunt: quemadmodùm & ex excrementis, ex his quidem compatiendi ratione, ex excrementis autem semper, quoniam coctionis, & incoctionis signa continent.

(T. 100.)

(T. 100.) *Quare fieri non potest, quin omninò significant aut naturam materiei, aut materiam naturæ, aut neutrum neutro dominari. Salubria quidem signa dicuntur, Natura superante; Insalubria verò, superata: Neutra autem, quæ pugnas habent æquales; sed quæ quidem manifestam indicant cõtionem, ex salubribus sunt: sicuti quæ cruditatem, ægra: Quæ verò neque cõtionem, neque cruditatem manifestè ostendunt, ex neutrorum sunt natura. Sunt verò & Neutra quacumque nunc quidem hoc, nunc verò contrarium significant, veluti digiti demigrati. Talia etiam sunt Critica, idest decretoria accidentia, de quibus omnibus in libris de Crisi dictum est: sicuti etiam de his, quæ ad unamquamque attinent operationem, in his libris, in quibus de Causis Accidentium agitur. Quare omnium horum singulorum materiam ex eisdem libris colligere oportet. Ego verò prolixitati parcens hic sermoni de signis finem faciam; transgrediar autem ad illum, qui de Causis est.*

P A R A P H R A S I S.

EXpositis signis futuras ægritudines prænunciantibus, Methodum postremò edocet Galenus prænoscenti salutem, aut mortem in ægrotantibus: & signa quidem salutem portendentia, salubria appellat; præsignantia Mortem, secundum genus vocat ægra; in specie verò perniciofa.

Salutem, aut Mortem portendentia desumenda esse docet ex Virtute, aut Vitio, robore, aut languore operationum, partium præsertim principalium. Si enim operationes istæ validæ sint, ac robustæ, bonus eventus indicabitur; si verò malæ fuerint, & imbecillæ, eventus malus præfagietur. Secundò sumuntur indicia ab operationibus partium, quæ principales immediatè, proximèque sequuntur, ut sunt Arteriæ, Venæ, & Nervi, ex quibus benè, vel malè affectis, pari modo de salute, aut interitu prognosticandum: sic læsio in Nervis, ut punctura, convulsio, distentio, sideratio, pessima est, & non rarò lethalis. Itemque Aneurisma in Arteriis: Erosio, aut laxitas in Venis, ut in Hæmorrhagiis, & Varicibus. Tertio sumuntur signa ex læsionibus partium, seu Viscerum internorū,

po-

potissimum Ventriculi, Intestinorum, Vesicæ, Renum, Lienis, Pulmonis, ex quarum partium læsionibus, plus justo gravioribus, plerumque Mors contingit. Quartò capiuntur indicia à læsione partium independentium, idest neque tributentium, neque recipientium, ut sunt Cartilagines, Ligamenta, Ossas, Glandulæ, à quibus licet signa Salutis, aut Mortis, proximè, ac immediate deduci nequeant, quia tamen alias partes nobiliores læsas in consensum trahere solent, periculo non carent, ut in Tumoribus, Doloribus, Fracturis, aliisque similibus. Denique ex coctione, vel cruditate excrementorum, & peccantium humorum, ut præsertim ex urinis, sputo, sudore, pure, signa Salutis, vel Mortis colliguntur. Etenim ab excretis vitiosis, humoribus crudis, crassis, diversimodè coloratis, aut permixtis, vel contra concoctis, & convenienter edomitis, Naturæ languor, vel robur arguitur, adeoque Morbo, & Causæ morbificæ, vel prævalens, vel succumbens, sit illa tandem superanda, vel superatura. Quod si Res hæc in ambiguo sit, putà si nec Natura superet, concoquat, & secernat excrementa, pravosque humores; nec viceversa superetur, ac evincatur à multitudine, & pravitate eorundem, tunc sicut neque in melius, neque in pejus itur, ita nec sanitatè, nec mortè ostendet, proptereaque signa erunt Neutra primi significati, idest per exclusionem utriusque extremi. Quæ autè, modò Sanitatè, modò Mortè pollicentur, erunt signa Neutra tertii significati, ut sunt digiti denigrati, de quibus Hippocrates in *Prognosticis* inquit, modò significare mortificationem caloris, modò criticam depositionem humoris melancholici ad articulos. Ità quoque sunt evacuationes in morbis habitæ, quæ aliquandò criticæ sunt, cum conferentia, & tolerantia factæ; aliquandò verò sunt symptomaticæ, & perniciosæ, juxta ea, quæ idem Galenus edocet in *libris Epidemiorum*, præsertim super historia Philisei, & in *libris de Crisibus*, ac de *symptomatum Causis*: quibus in locis fusè de his se egisse hoc loco memorat. (a) Atque ita prolixitati parcens, sermoni de signis finem imponit, & Nos quoque finem huic II. Libro faciamus. Qui verò latiore sermonem de his exquirat, legat Prosperum Alpinum peculiari libello de *Præfagienda Vita, & Morte in Agrotantibus*.

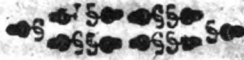
L I.

(a) V. etiam Gal. lib. de *Constit. Art. Med.* cap. 18.

LIBER III.

ARTIS MEDICINALIS GALENI.

PROOEMIUM.

*Um superiùs , (a) super Primum ,
 & Secundum Librum Artis Medi-
 cinalis Galeni Paraphrases nostras
 tradiderimus , Corporum nimirum ,
 & Signorum , Salubrium , Insalu-
 brium , & Neutorum , Naturas ,
 ac Differentias , quantum Ratio postulabat , prose-
 quuti : Reliquum nunc est , ut de Causis similiter Sa-
 lubribus , Insalubribus , & Neutris , quæ supere-
 rant explicandæ , edisseramus ; cùm ex antea tra-
 ditis , Medicina , tota quanta est , circa Salubrium ,
 Insalubrium , & Neutorum notitiam versetur .
 Pro Causis autem , potissimùm hoc loco , intelliguntur ,
 quæ Procatartice Græcis appellantur , atque ex his ,
 quæ*

(a) Anno ic. licet prætelito .

rati restituendi, præsens doctrina complectitur.

P A R A P H R A S I S.

Eorum, quæ excernuntur, tria genera constituit, ex quibus internæ ægitudines dignosci possunt: Videlicet partium solidarum, ut Pulmonis, ramentorum intestinalium, Renum, Vesicæ, & similium; quæque dicuntur excreta toto genere præter naturam, ut & puris, saniei, sanguinis, vel simplicis, vel commisti, aut degenerati, vel grumefacti; & denique succorum, seu liquorum naturalium, ut chyli, vel cibi nondum digesti, itemque urinæ, & facum, quæ licet excrementa sint, naturaliter tamen statutis horis, & locis, detineri debent, ac deinde ad certum tempus expurgari. Ab horum autem excretionem, vel quantitatem, inconvenienti, vel qualitate depravata, vel non debito tempore, modo, aut loco, habita; aut ejus fortasse rei, quæ nullatenus excerni oporteret, partes affectæ facile dignosci possunt, ut plenius se egisse testatur *in libris de locis affectis*. Et hætenus de signis Corporum ægrotantium. Nunc de signis futurarum ægitudinum, & Corporum Neutrorum.

CAPUT LXXVI.)(LXXXII. in Galeno .

Signa future ægitudinis.

T E X T U S.

(T.92.) **E**orum igitur indicia, quibus ægitudinis periculum imminet, mediam formam habent, inter ea, quæ sanis, & quæ ægrotantibus eveniunt. Siquidem sanis omnia secundum naturam insunt: præter naturam verò ægrotantibus, quatenus ægrotant. In consensio autem horum ea, quæ sunt Corporum neutrorum indicia: quorum nonnulla quidem sunt ex eorum genere, quæ secundum naturam, sed vel qualitatibus, vel quantitatibus, vel temporibus permutata: quædam autem
ex

ex his, quæ præternaturam, sed minora his, quæ ægritudinibus adsunt. Atque idcirco hæc quidem Corporum dispositiones, quæ in ægritudinem casura monstravi, sunt ex Neutorum genere, atque unâ, ea, quæ ipsa indicant signa. Primò enim hæc sanitatem ostendunt, secundò autem ægritudinem: Et fiunt eadem signa secundum ad aliquid habitudinem, Neutra, & Insalubria: quæ quidem præsentem dispositionem ostendunt, Neutra; quæ verò futuram præmonstrant, Insalubria. (T.93.) Eadem verò ratione, & quacumque ægrotantibus signa salutaria apparent, dicentur quidem salubria, quia futuram sanitatem ostendunt; dicentur etiam ægra, quatenus præsentem ostendunt ægritudinem: Neque in ambiguo est, quòd quæ sunt utrorumque indicatiua, Neutra dicentur secundum unum quoddam Neutri vocabuli significatum. Neque verò mirari oportet eadem signa tres in diversis habitudinibus servare rationes, quæ & Salubria, & Ægra, & Neutra dicantur. (T.94.) Secundum verò aliorum significatum, quacumque his, qui à morbo referuntur, insunt, signa Neutra appellamus, neque in alio significato accipiunt ea, quæ senibus insunt. Hæc quidem omnia pluribus & conceptibus, & rationibus, subjiciuntur: quacumque verò in his, qui integra sanitate fruuntur, inter salubria tantummodò computantur, & quacumque ægritudinibus insunt, neque futuram prænunciant sanitatem, soli & hæc ægrorum conceptui subjiciuntur. Sed de his quidem postea dicetur. (T.95.) Nunc quæ futuram præmonstrant ægritudinem, prius exequamur: Cùm verò sit eorum differentia duplex, prius ea pertractemus, quæ quantitativis, vel qualitativis, vel temporibus, non autem propriis speciebus ab eo, quòd secundum naturam evariant: veluti ciborum appetentia intenta, vel dissoluta, aut quæ non servet tempus consuetum, aut quæ ad edulia non usitata feratur, aut ad excretionem cibi superfluitatum, quæ aut pauciores, aut plures, aut humidiores, aut duriores existant. Sic humidiorum excrementorum vel defectus, vel superabundantia præter consuetudinem naturalem, aut in colore, aut in consistentiæ varietas aliqua, aut in tempore excretionis, & vigilia plu-

res; ac somnus, aut non-consueto tempore. Eodem modo potus pluris, aut paucioris, calidi, aut frigidi insolens appetitus; sicuti & rerum venerarum usus immodicus, aut intempestiva concupiscentia: & plures, aut pauciores sudores, quàm convenient: & ad motus torpor, aut si moveri tentaverint, gravitas, aut vehemens exsolutio, menstruorum occultatio, vel immodica, aut diminuta evacuatio. Sic & quæ per ora venarum Græci hamorrhoidas appellant, fit Sanguinis effusio. Sed & si voluptas in cibo, potuq; aut sit priori voluptate similis, futura indicium est agritudinis; hebetudoque animi non naturalis, aut obliuio quædam inconsueta, aut somni, qui pluribus imaginationibus abundant, quàm priùs: auditus, & odoratus, visusve hebetiores, aut turbulenter, & (ut simpliciter dicam) quæcunque secundùm naturam inerant, hæc quidem augmentata, hæc verò comminuta, hæc verò temporibus quibusdam, aut quantitibus, aut qualitatibus immutata. Siquidem & ipsius Corporis moles, aut major, aut minor, aut magis alba, aut magis rubra, velut lividior, aut nigrior, ructusque, & sternutamenta, & flatus plures, aut pauciores his, qui secundùm naturam; sic & quæcumque per nares, vel palatum, vel aures, per quos meatus Cerebrum expurgatur, vel temporibus, vel quantitibus, vel qualitatibus immutata. Hæc igitur omnia ex genere eorum sunt, quæ secundùm naturam. (T.96.) Morsus autem ventris, vel in ore ventriculi, vel in aliquo intestinorum, aut cum alvus subducitur, aut cum vomitus excitatur, aut cum mingitur, sive aliquis alius dolor mediocris ex genere quidem existit eorum, quæ præter naturam, non tamen qui ita se habent, agrotare dicuntur: sicuti neque qui Capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, cum nondum in consuetis impediuntur operationibus. Hic enim in hujuscemodi dispositionibus agrotandi terminus est; atque idcirco in eo, quod ad aliquid eandem dispositionem egram, atque neutram appellabimus: nam pro vigore potentie, quæ vel facile sustinet, vel vincitur, unaquæque ex his, quas antea diximus, vel morbus est, vel neutra dispositio. (T.97.) Sic & quæcumque in-

sensi-

sensibus, non in eo, quod magis, aut minus invicem differunt; sed toto genere sunt præternaturam. Et hæc sunt signa morborum donec modica fuerint, & nondum hominem à consuetis operibus sufficiunt amovere. Talia verò sunt in gustu quidem vel salsa, vel amara, vel alicujus alterius qualitatis sapor nobis judicatur, sive in omnibus quæ bibuntur, aut manducantur, aut præterquòd aliquid assumatur, saliva ipsa talis sentiatur. In odoratu autem quædo alicujus unius qualitatis sensum habemus nullo odorabili præesente, aut cum plura differentia naribus admovemus, omnia veluti similia sentimus: sæpius verò nihil sentimus, aut aliquid fœtens, etiamsi nihil adsit quod fœteat. Quantum verò ad auditum, soni, & strepitus, ad id, quod præter naturam pertinent: quemadmodum in visu, quæcumque ante oculos apparere creduntur nigra, & atra, & cærulea, & rufa, & flava, & nonnulla rotunda, nonnulla autem oblonga, quædam gracilia, quædam crassa, oculis prætendi videntur. In sensu autem Tactus, cum inæqualitas aliqua, vel spissitudo, vel gravitas, vel tentio, vel torpida, vel ulcerosa dispositio, in toto Corporis habitu sentitur: sic & in singulis partibus vel tentio, vel compressio, vel morsus, vel gravitas, quando modicæ fuerint, ac minimè firmæ, neutram quidem dispositionem adesse demonstrant, futuram verò agritudinem prænunciant.

P A R A P H R A S I S.

CUM hucusque latè nimis egisset Galenus de signis Corporum Salubrium, & Insalubrium, ad exactam nunc omnium Signorum notitiam, quod reliquum erat, proficitur referre indicia Corporum Neutorum, atque eorum potissimum, quæ *Decidentia*, & *Convalescentia* appellantur. Et quidem Neutra Decidentia primùm docet, mediam formam habere inter ea, quæ sanis, & ægrotantibus accidunt. Sanis enim omnia secundum naturam insunt, ægrotantibus verò præter naturam. Neutorum autem Nunc indicia, subdit, aliqua esse secundum naturam, sed cum recessu in quantitate, qualitate, & tempore; aliqua verò præter natu-

B b

ram,

ram, sed non cum tanto recessu à mediocritate, adedque minora his, quæ sunt ægritudinis. Secundum Naturam intelliguntur, quæ accidunt quidem conformiter Naturæ, sed vel plus iusto, putà cum quis immodicè appetit, vel appetit quæ frigida sunt, aut acida, aliave; vel etiam tempore indebito. Præter naturam verò dicuntur, cum pertinent quidem ad statum præternaturalem, sed cum leviori recessu, nempe cum adest dolor, sed exiguus: cum committitur cruditas, sed levis, &c. Hinc infert, signa Neutorum dici posse respectu diversorum Neutra, & Ægra: Neutra quidem quatenus præsentem indicant statum; ægra verò, quatenus futuram ægritudinem præfagiunt. Quin & eadem ratione signa in ægrotantibus apparentia, aut esse posse salubria, quia futuram sanitatem portendunt; & ægra, quoniam præsentem ostendunt ægritudinem: & neutra, quatenus sunt utriusque indicativa; ut est exemplum in Urina concocta febrientium, sputo sanguineo pleuriticorum, sudoribus, &c.

Signa insuper Convalescentiæ communia esse possunt tum convalescentibus, tum senibus. At in convalescentibus considerata, sunt cum spe salutis, eo quòd significant recessum Morbi, & pristinae Sanitatis regressum. In Senibus verò, statum senectutis talem, qualem ætas senilis suffert, ac expostulat.

Post hæc proponit Galenus plura signa Neutrius Decidentia, quæ ab his, quæ sanis insunt secundum Naturam, prodeunt; facta tamen mutatione, in quantitate, qualitate, vel tempore. Exemplificat autem illa in ciborum appetentia intensâ, vel dissolutâ, vel etiam intempestivâ, aut quæ ad edulia non usitata fertur: in Excretionibus, aut pluribus, aut paucioribus, humidioribus, aut durioribus: similiter in superabundantia, vel defectu excrementorum, eorumque mutatione coloris, aut consistentiæ: in vigilia, aut somno, vel breviori, vel longiori, vel intempestivo: in egestione Menstruorum ex Utero, & ex hæmorrhoidibus, aut retentâ, aut immodicâ, aut diminutâ: in
rei

rei Venereæ concupiscentiâ, usuque immoderato, aut importuno: in Sudore copiosiori, vel pauciori, aut etiam insueto: Corporis torpore, aut lassitudine: Animi, & mentis hebetudine, vel oblivione: in Insomniis, variis phantasmatibus refertis: Auditus, Odoratus, Visusque imbecillitate, aut turbulentiâ: in Corporis mole adauctâ, vel imminutâ: cute ejusdem dealbatâ, vel nigrescâtâ, rubrâ, aut lividâ: Ructibus, sternutamentis, flatibus: per Aures, Nares, Palatum expurgationibus; aliisque hujus generis similibus, si fortasse quantitate, qualitate, tempore, aliterve fuerint immutata, aut à consueto Naturæ salubriter operantis recedentia. Hæc equidem aliaque plura, cum apparuerint, futuram planè ægritudinem præmonstrabunt, & eò graviolem, quò magis à statu mediocri, naturali, & consueto, recessum fecerint, quæ cum notissima sint, non est, ut in longius protrahamus.

Quod ad signa præterea, quæ conveniunt quidem sanis, sed præternaturam fiunt, minora tamen, quàm quæ conveniant ægris, ait esse, Morsum Ventris, aut oris Ventriculi, vel Intestinorum; aut ejus doloris, qui fit dum fæces, vel urina, excernuntur, aut cum vomitus excitatur; sive aliquis alius dolor mediocris est, ut in his, qui capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, nondùm tamen à consuetis operationibus impediuntur. Sic pariter quinque sensuum læsiones judicandas esse subdit: etenim si operationes sensuum parùm mutantur, aut à consueto evariant, futuras ægritudines indicant, adeòque signa Neutra erunt. At verò si toto genere præternaturam evadant, itaut impediunt actiones Naturæ debitas, tunc non Neutra signa futuram ægritudinem ostendentia dicenda erunt, sed signa ægra, attestantia ægritudinem præsentem. Dat exemplum in Gustu, salivâ copiosiori, falsâ, amarâ, insipidâ, aliâve: similiter cum percipiuntur odores, nullo existente objecto odorabili; vel cum odores rerum non discernuntur, aut aliquid foetens percipitur, etiam si nihil adfit, quod foeteat. Pari modo, cum rumor, murmur, vel strepitus, intrâ Aures audiuntur; ut & in Visu, cum creduntur obic-

Et apparere nigra, cærulea, flava, rotunda, aut oblonga, gracilia, vel crassa; aut cum plura, vel mutila, Oculis prætendi videntur; atq; in sensu Tactus, gravitas, vel tensio, torpida, vel ulcerosa, aut pruriginosa dispositio: itemq; compressio, morfus, vel gravitas, aliudve simile in singulis partibus corporis. Quæ omnia si modica fuerint, ac levia, vel minimè firma, ac stabilia, neutram dispositionem demonstrant, & futurâ ægritudinem prænuñtiant: graviora verò, firma, ac stabilia, præsentem ostendunt: Ità quoque hæc eadem in delicatioribus Corporibus indicant præsentem, in robustioribus, futuram; idq; etiam magis, minusve, pro vigore, ac robore virtutis, fortiori, vel debilitatis; quæ scilicet, vel facillè sustineat, & vincat, vel contrà vincatur, ac tandem deprimatur: nam in primo casu, Neutra erit dispositio; in secundo casu Morbus, & Ægritudo. Et sic de Reliquis.

••••• CAP. LXXVII. & ultimum II. Lib. LXXXIII. in Gal.

Signa Corporum Ægotantium.

T E X T U S.

(T. 98.) **A**T que jam in ægotantibus signa videntur, ex quibus nonnulla salutem, nonnulla mortem præsentunt: prima quidem salubria, altera verò genere quidem ægra, secundùm speciem autem perniciofa dicuntur. (T. 99.) Sumuntur autem, ut universaliter dicamus, ex operationum virtute, ac vitiis. Secundùm partem verò ex particularium operationibus, quarum genera antea diximus: Primum quidem eorum, que principia existunt: secundũ verò illarum, que à principiiis ortum habent: & tertium eorum, que ex seipsis gubernantur, à principiiis autem quasdam derivationes habent. Quartum siquidem genus eorum, que tunc diximus, ex se quidem ad aliud quid prænoscentũ inutile est: secundùm accidens autem & ex his aliquando præcognitiones erunt: quemadmodũ & ex excrementis, ex his quidem comparandi ratione, ex excrementis autem semper, quoniam coctionis, & incoctionis signa continent?

(T. 100.)

(T. 100.) *Quare fieri non potest, quin omninò significant aut naturam materiei, aut materiam natura, aut neutrum neutro dominari. Salubria quidem signa dicuntur, Natura superante: Insalubria verò, superata: Neutra autem, quæ pugnas habent æquales; sed quæ quidem manifestam indicant cõtionem, ex salubribus sunt: sicuti quæ cruditatem, agra: Quæ verò neque cõtionem, neque cruditatem manifestè ostendunt, ex neutrorum sunt natura. Sunt verò & Neutra quacumque nunc quidem hoc, nunc verò contrarium significant, veluti digiti denigrati. Talia etiam sunt Critica, idest decretoria accidentia, de quibus omnibus in libris de Crisi dictum est: sicuti etiam de his, quæ ad unamquamque attinent operationem, in his libris, in quibus de Causis Accidentium agitur. Quare omnium horum singulorum materiam ex eisdem libris colligere oportet. Ego verò prolixitati parcens hic sermoni de signis finem faciam; transgrediar autem ad illum, qui de Causis est.*

P A R A P H R A S I S.

EXpositis signis futuras ægritudines prænuñtiantibus, Methodum postremò edocet Galenus prænoscenti salutem, aut mortem in ægrotantibus: & signa quidem salutem portendentia, salubria appellat; præsignantia Mortem, secundum genus vocat ægra; in specie verò perniciofa.

Salutem, aut Mortem portendentia desumenda esse docet ex Virtute, aut Vitio, robore, aut languore operationum, partium præsertim principalium. Si enim operationes istæ validæ sint, ac robustæ, bonus eventus indicabitur; si verò malæ fuerint, & imbecillæ, eventus malus præfagietur. Secundò sumuntur indicia ab operationibus partium, quæ principales immediatè, proximèque sequuntur, ut sunt Arteriæ, Venæ, & Nervi, ex quibus benè, vel malè affectis, pari modo de salute, aut interitu prognosticandum: sic læsio in Nervis, ut punctura, convulsio, distentio, sideratio, pessima est, & non rarò lethalis. Itemque Aneurisma in Arteriis: Erosio, aut laxitas in Venis, ut in Hæmorrhagiis, & Varicibus. Tertiò sumuntur signa ex læsionibus partium, seu Viscerum internorū,

potissimum Ventriculi, Intestinatorum, Vesicæ, Renum, Lienis, Pulmonis, ex quarum partium læsionibus, plus justo gravioribus, plerumq; Mors contingit. Quartò capiuntur indicia à læsione partium independentium, idest neq; tribuentium, neq; recipientium, ut sunt Cartilagines, Ligamenta, Ossa, Glandulæ, à quibus licet signa Salutis, aut Mortis, proximè, ac immediate deduci nequeant, quia tamen alias partes nobiliores læsas in consensum trahere solent, periculo non carent, ut in Tumoribus, Doloribus, Fracturis, aliisque similibus. Deniq; ex coctione, vel cruditate excrementorum, & peccantium humorum, ut præsertim ex urinis, sputo, sudore, pure, signa Salutis, vel Mortis colliguntur. Etenim ab exercitiis vitiosis, humoribus crudis, crassis, diversimodè coloratis, aut permixtis, vel contra concoctis, & convenienter edomitis, Naturæ languor, vel robur arguitur, adeoque Morbo, & Causæ morbificæ, vel prævalens, vel succumbens, sit illa tandem superanda, vel superatura. Quod si Res hæc in ambiguo sit, putat si nec Natura superet, concoquat, & secernat excrementa, pravosq; humores; nec viceversa superetur, ac evincatur à multitudine, & pravitate eorundem, tunc sicut neq; in melius, neq; in pejus itur, ita nec sanitatè, nec mortè ostendet, proptereaq; signa erunt Neutra primi significati, idest per exclusionem utriusq; extremi. Quæ autè, modò Sanitatè, modò Mortè pollicentur, erunt signa Neutra tertii significati, ut sunt digiti denigrati, de quibus Hippocrates in *Prognosticis* inquit, modò significare mortificationem caloris, modò criticam depositionem humoris melancholici ad articulos. Ita quoq; sunt evacuationes in morbis habitæ, quæ aliquandò criticæ sunt, cum conferentia, & tolerantia factæ; aliquandò verò sunt symptomaticæ, & perniciosæ, juxta ea, quæ idem Galenus edocet in *libris Epidemiorum*, præsertim super historia Philisci, & in *libris de Crisibus*, ac de *symptomatum Causis*: quibus in locis fusè de his se egisse hoc loco memorat. (a) Atq; ita prolixitati parens, sermoni de signis finem imponit, & Nos quoq; finem huic II. Libro faciamus. Qui verò latiore sermone de his exquirat, legat Prosperum Alpinum peculiari libello de *Præfagienda Vita, & Morte in Aegrotantibus*.

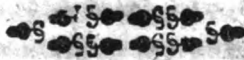
L I.

(a) V. etiam Gal. lib. de Confit. Art. Med. cap. 18.

LIBER III.

ARTIS MEDICINALIS GALENI.

PROOEMIUM.

Um superius, (a) super Primum, & Secundum Librum Artis Medicinalis Galeni Paraphrases nostras tradiderimus, Corporum nimirum, & Signorum, Salubrium, Insalubrium, & Neutorum, Naturas, ac Differentias, quantum Ratio postulabat, prosequuti: Reliquum nunc est, ut de Causis similiter Salubribus, Insalubribus, & Neutris, quæ supererant explicandæ, edifferamus; cùm ex antea traditis, Medicina, tota quanta est, circa Salubrium, Insalubrium, & Neutorum notitiam versetur. Pro Causis autem, potissimum hoc loco, intelliguntur, quæ Procatarticae Grecis appellantur, atque ex his, quæ

(a) Anno ic. licet præterito.

quæ Remediorum vices gerunt, quoniam istæ Salubritatem, Insalubritatem, & Neutralitatem, inferre possunt; sub quo sensu Cause inpresentiarum accipiuntur.

At quoniam Cause hoc modo sumptæ, vel Sanitatem conservantes, vel Morbos abigentes, vel Sanitatem reficientes, aut ab imminentibus aegritudinibus præservantes, vel denique, quæ ab iisdem evaserunt Corpora, restaurantes, esse possunt; propterea Galenus, ne quidquam intentatum relinqueret, de his omnibus hoc Tertio Libro agit: & primùm quidem, de Causis Conservantibus Sanitatem, quarum consideratio ad eam Medicinæ partem spectat, quæ græcè Evectice dicitur, idest boni habitus Corporis Conservatrix: mox de Causis Curativis, unde Therapeutice; deinde de Causis Præservantibus Corpora Neutra, ne in aegritudinem labantur, indeque Prophylactice: postremò de Causis Reficientibus Corpora Convalescentium, & Seminum, quæ Medicinæ Pars Analeptice vocatur, idest Refectiva, seu Resumptiva Corporum, lubricam sanitatem habentium. Quibus in genere præcognitis, singulorum nunc Capitum expositionem, ac Paraphrasim, methodo hæctenus in cæteris servata, prosequamur.

† † †

CA-

CAPUT I.)(LXXXIV. in Galeno .

De Causis Salubribus, Insalubribus, ac Neutris.

T E X T U S :

(T.1.) **O**Uoniam verò & harum, hæ quidem salubres, hæ autem insalubres, hæ verò neutra: primùm de Causis salubribus erit sermo. Quia verò & nonnulla quidem conservatrices, nonnulla verò effectrices sanitatis, sunt autem & tempore, & dignitate priores. Conservatrices, incipiendum est à Conservatricibus. Cùm igitur non unum tantùm sit sanum Corpus, sed plura, ut supra definiuimus, in eorum singulis propria erit Causa conservatrix: siquidem omnis Causa in eo, quod ad aliquid, existit. Hic igitur denuò sumendum initium ab optima Corporis constitutione, ac quæ ei salubria sint, considerandum. (T.2.) Eorum autem inventionem ipsius rei natura insinuat. Si enim impatibile, atque inalterabile esset Corpus, semper optima constitutio perduraret, neque Artis presidio indigeret. Quoniam verò alteratur, corrumpitur, & vertitur, neque eundem seruat prioris status tenorem, ea ratione auxilium desiderat.

P A R A P H R A S I S.

NEcit primùm Galenus sermonem hujus cum præcedentibus Capitibus. Postquàm enim de Corporibus, & Signis hætenus egisset, se nunc acturum pollicetur de Causis, quas pari ratione dividit in Salubres, Insalubres, & Neutras; atque de Salubribus primo loco se velle sermonem habere ait: cùmque Causæ esse possint, vel Conservantes, vel Efficientes sanitatem, subdit, oportere primùm, agere de iis, quæ sanitatem conservant, quia istæ tempore, & dignitate priores sunt Effectricibus: tempore quidem, quia sanitas prior est morbo, qui cùm accedit, sanitatem

recessisse supponit; dignitate verò, quia dignior morbo sanitas est, nam sanitas perfectionem, morbus verò imperfectionem significat.

Conservatrices præterea Causæ tot sunt, quot Corpora conservanda, quoniam ad aliquid referuntur, suntque de genere Relativorum; adeoque cum Corpora sana, conservatione egentia, plura sint, in primo Libro hujus Operis memorata, de omnibus hæc etiam mentionem facit: Et primò quidem de Causis Conservantibus Corpus saluberrimum, ex quarum cognitione reliquæ facillimè innotescunt. Et quamvis saluberrimum Corpus videatur nullatenus egerè causis Conservantibus, eo quod statuatur veluti Regula, & Mensura cæterorum, assimileturque Statuæ Polycleti, in qua nullus excessus, aut defectus; quia tamen ejusmodi Corpus inalterabile, & impassibile nunquam est, nec si esset, posset perpetuò exactam illam sanitatem possidere; propterea fit, ut etiam conservatione opus habeat, saltem ad corrigendos, removendosque graves, & exiguos à mediocritate recessus, seu defectus insensibilis, ut sibi nobis notatum est. Sicut enim, habet, & quædam, & que inalterabile esse, & semper optimè constituta perduraret, neque Artus, & indigeret. Quoniam verò, alteratur, corrumpitur, & vertitur, neque eundem servat prius status tenorem, ea ratione auxilium desiderat. Hæc ille.

CAPUT II.) (EXXXV. in Galeno.

Quot modis nostrum Corpus alteretur.

T E X T U S.

(T. 3.) **S**ecundùm quot igitur alteratur modos, tot auxiliorum, hoc est Causarum Conservatricum genera habebit, quas ex his, quæ dicta sunt, liquet esse ex correctivarum genere; sed quia paulatim correctiones faciunt, ansequamè omnis

nis ingruat noxa, non Præservantes à futuro malo, sed præsentis status Conservatrices Medici appellant. (T. 4.) Alteratur igitur Corpus à nonnullis quidem necessariò, à quibusdam verò nõ necessariò. Dico autem necessariò, quæ nulla est evitandi ratio: non necessariò autem reliqua: Nam Aërem quidem nos ambientem semper attingere, comedereque, ac bibere, & vigilare, & dormire, est necessarium: ensibus autem, & exitiis feris obviare, non necessarium. Quare circà primum causarum genus versatur Ars Corporis conservatrix; circà secundum autem, minimè. (T. 5.) Quot igitur numero sint ea, quæ ex necessitate Corpus alterant, distinguentes, proprium in singulis eorum, causarum salubrium genus inveniemus. Inest igitur unum quidem ex ambientis aëris adhaesu: Alterum verò ex motu, & quiete, & totius Corporis, & partium singularum: Tertium ex somno & vigilia: Quartum ex his, quæ assumuntur: Quintum ex his, quæ excernuntur, vel retinentur: Sextum ex Anima affectibus. Ex his necesse est aliquo modo affici Corpus: Ab Aëre quidem ambiente, quia aut calefit, aut frigeat, aut exsiccat, aut humectatur, vel secundum horum patitur conjugationem, aut in tota alteratur substantia. Ex motu verò, & quiete, cum utraque modum excesserint, aut calefactum, aut refrigeratum, aut humectatum, aut exsiccatum, vel aliquid secundum horum patiens conjugationem. Sic & ex somno, & vigilia ipsum pati est necessariù, secundum eandem rationem: & ex Anima affectibus, & ex his, quæ assumuntur, aut excernuntur, aut retinetur. Hac siquidem omnia, partim quidem protinùs, & evidenter, partim verò per alias causas medias alterant Corpus, & sanitatem corrumpunt: & de eorum singulis seorsùm scripsimus in tractatu, qui de Salubribus inscribitur. (T. 6.) Omnia igitur nunc dicta genera, materia quædam sunt salubrium causarum, at usu opportuno adhibito, cause fiunt conservatrices, atque salubres; sed ubi à modo deliquerint, insalubres redduntur. Unde etiam liquet, ex his nullam harum rerum exteriorum, aut salubrem, aut insalubrem à nobis existimari oportere, at easdem potius in eo, quod ad aliquid esse; quandoque quidem salubres,

quomodoque verò insalubres . Nam ubi motum Corpus desiderat, exercitatio quidem salubris ; otium autem insalubre ; cum verò eget quiete , otium quidem salubre, exercitatio autem insalubris ; eadem modo de cibis , & potibus , & de aliis omnibus statuendum . Horum enim singula quando, ut necessitas Corporis exigit , cum mensura , & qualitate opportuna adhibentur, salubria sunt: at cum citrà omnem necessitatem, ac præter modum afferuntur, insalubria . (T. 7.) Atque hæc duo sunt circa salubres, & insalubre intentiones, scilicet, quæ adhibetur, qualitas, ac quantitas. Neque enim est rationi consentaneum etiam temporis occasionem, quæ in his, quæ dicta sunt, continetur, veluti tertium aliquod ab eisdem diversum introducere . Si enim tali, & tanta re oblata egeat Corpus, nemini dubium, quin etiam in tempore afferatur. (T. 8.) Occasio siquidem temporis inde oriri debet, quoniam fluxibile, ac facile mutabile est mortale Corpus, ac pro transformationis modo aliis alio tempore eget auxiliis . Quare non est tertium aliquod præter ea, quæ dicta sunt, temporis occasio: Sæpius autem ea occasione tanquam tertio quodam ab eorum, quæ dicta sunt, causam, ad docendum uti præferimus, & aliis. Quoniam verò in his ipsis intentionibus, & aliis Causis salubres, & id, quod propositum est, genus continetur, rursus easdem repetamus : (T. 10.) Optima igitur Corporis constitutioni, cum circumfusis aër fuerit in temperie positus, earum rerum, de quibus nuper diximus, quietis scilicet, ac motus, somni, vigilia, & eorum, quæ assumuntur, usque excernuntur, requisita mediocritas conveniet : cum verò Aër à temperie recesserit, tantum à mediocritate evariare oportet, quantus fuerit ab optima temperata recessus . (T. 11.) Hi verò sunt mediocritatis scopi : in Aëre quidem ambiente, ut neque horreat Corpus, propter frigus, neque sudet propter æstum. (T. 12.) In exercitiis autem tùm primum lassari cæperit Corpus, cessatque quiescere. (T. 13.) In cibis autem sufficientis perfectio, & recrementorum modus in quali, quantoque conveniens : equalis verò in his, quodam modo est coctionis, appetitus . Quare neque præside egeat, qui singulorum, que

que assumuntur, quantitatem metiatur. Optima siquidem Natura quantum appetit, tantum etiam concoquit. (T. 14.) Sic & somno modum ipsa Natura præfinit his, qui optimam Corporis constitutionem sunt sortiti, & tunc à somno excitantur, cum corpus ampliori quiete non eget. (T. 15.) (ùmque talem victus rationem adhibuerint, nullum est in eorum excrementis delictum, quæ vel per ventrem, vel per urinae meatus, vel per totum Corpus egeruntur. Nam priora quidem ex mediocritate eorum, quæ assumuntur, temperantur; Totum verò Corpus salubriter perflari facit exercitii usus moderatus. (T. 16.) Licet autem ab ipsis cavere oportere omnes animi immodicos affectus videlicet Ira, Tristitia, Excandescencia, Timoris, Invidia. Hæc enim alterant, atque à naturali statu Corpus avertunt.

P A R A P H R A S I S.

T Ot præterea Auxiliorum, seu Causarum Conservatricum genera esse ait, quot sunt modi, quibus Corpora alterari possunt, quoniam ex eodem Galeno 2. Meth. cap. 13., 9. Meth. cap. 12. & lib. de opt. secta ad Thrasylbul. cap. 45. Unum nonnisi unum indicat. At verò quia Causæ Conservantes, etiam Corrigenes hæc appellantur, dubitari sana ratione potest, quid ex ipsis corrigi debeat. Ad quod dicendum ex doctrina ejusdem Galeni, Corporum vitia, vel sensibilia, vel insensibilia esse. Sensibilia curatione egent, ut tollantur: Insensibilia verò correctione, quæ quodammodo ad Conservationem pertinet; unde optimè hic ipsemet inquit, quòd quia paulatim Auxilia correctiones faciunt, antequam omnis ingruat noxa, hinc non præservantes à futuro malo, sed præsentis status Conservatrices Causas Medici appellant. Verùm de nominibus non est diutiùs disceptandum.

Quot autem modis Corpus alteretur, pergit Galenus enarrare, atque à nonnullis causis necessariò, à quibusdam verò non necessariò in universum affici posse ait. Causas necessariò alterantes appellat, quas nulla ratione vitare valemus; reliquas verò humanà solertià evitabiles, uti sunt omnia

nia fortuita, & contingentia, non necessariò alterantes vocat. Exemplificat hoc in Aëre, cibo, potuque, somno, & vigilia: *Aërem enim nos ambientem, ait, semper attingere, comedereque, ac bibere, & vigilare, ac dormire, est necessarium; ensibus autem, & exitialibus feris obviam ire, non necessarium. Quare, concludit, circa primum causarum genus versari Artem Corporis conservatricem, circa secundum autem, minimè.*

At hinc dubitare contingit, quâ ratione Causæ necessariò alterantes, ut Aër, Cibus, Potus, Somnus, Vigilia, & reliquæ, Nonnaturales à Medicis dictæ, vocentur hinc à Galeno Cōservatrices? Si enim conservandi vim haberent, cū conservatio per similia fieri dicatur, proculdubio alterantes dici nō possent, quoniã causæ alterantes videntur nobis contrariæ, conservantes verò similes. Verùm dicendū, Conservatrices Causas esse pariter alterantes, neque aliter conservare posse, nisi alteratione, vel in Corporibus ipsis inductâ, vel in contrariis alterantibus extrinsecis, ne scilicet sanitatem præsentem turbent, & ægritudinem afferant: quâ ratione in nostrâ Methodo dictum, Conservationem à similibus haberi.

Non est autem prætereundum, ejuscemodi Causas necessariò alterantes vocari à Medicis Nonnaturales, ad differentiam Causarum Naturalium, & Præternaturalium. Sicut enim Naturales Causæ sunt, quæ Constitutionem Corporis naturalem, & sanam ingrediuntur, aut fovent, & natæ aptæ sunt semper juvare: Præternaturales è converso, quæ eandem turbant, & morbosam reddunt; ita Nonnaturales ponuntur esse, quæ indifferentes sunt ad juvandum, & ad nocendum. Unde duæ conditiones in universum his attribuntur: altera, ut sint necessariae, atque inevitabiles: altera, ut sint indifferentes ad juvandum, & ad nocendum; atque juvent, aut noceant, pro vario earundem usu, opportuno, vel importuno, tempestivo, vel intempestivo, moderato, vel immoderato.

Causas hæc Conservatrices Corporum salubrium progreditur ulterius particulatim enarrare, eas nimirum, quæ

pat-

partem Medicinæ Hygieinen dictam, constituunt, aitque in universum sex esse, videlicet ambientem Aërem: Motum, & Quietem: Somnum, & Vigiliam: ea, quæ assumuntur, nempe Cibum, & Potum: ea, quæ excernuntur, idest Excrementa: & demum, Animi Passiones. Quæ sanè Causæ si Corpus ad bonum alterent, putà si illius operationes validas, & Naturæ conformes reddant, dicentur Conservatrices, & Salubres; si verò ad malum alterent, atque ad ægritudines disponant, dicentur Insalubres, & Morbificæ. Verùm hoc loco considerantur potissimum ut salubres, sanitatemque conservantes, ut dictum.

Sed multa hic in Galenum afferri solent. Primò, quòd varius, & inconstans sit; siquidem *libro de opt. sect. ad Thrasybul. cap. 24., & 40., & 5. de tuenda valetud. cap. ult.* Nonnaturales causas ad quatuor dumtaxat reducit, videlicet ad ea, quæ assumuntur; ad ea, quæ fiunt Animo, vel Corpore; & ad ea, quæ excernuntur, aut retinentur; & demum ad ea, quæ foris adhibentur. Cui tamen obiectioni fit satis dicendo, Galenum alibi memorasse quidem Causas Nonnaturales dictas, sed minus distinctè; hic verò ex professo de ipsis agere, adeòque exactiùs easdem esse prosequutum. Quin si ea, quæ alibi ab eodem dicta sunt, perpendantur; profectò has easdem in præsentì Libro recensitas contineri observabuntur: etenim ea, quæ assumuntur, comprehendunt Cibos, & Potus: ea quæ fiunt Animo, vel Corpore, involvunt Motum, & Quietem, Somnum, & Vigiliam, Animique passiones: sub his, quæ excernuntur, aut retinentur, comprehenduntur Excreta, & Retenta cujusvis generis: & demum quæ foris adhibentur, complectuntur nedum Aërem, & quæcumque ad Aërem referuntur, verùm etiam balnea, unctiones, lotiones, & similia.

Objiunt alii, mancum, & diminutum hoc in loco fuisse Galenum, in enumerandis hisce Causis Nonnaturalibus: nam inquirunt, multas alias recenseri posse, quæ id ipsum agunt, ut Cœlestes influxus, Ignem, Aquam, Terram, Halitus,

litus, Vapores, atque ex his Meteorologicis impressiones, tum Aqueas, tum Igneas, quæ minime sub assignato Causarum Nonnaturalium numero comprehenduntur. Verùm Cœlestes influxus, si qui sunt, ad Aërem commodè reducuntur, nam non alio modo Corpora humana afficere possunt, quàm alterando priùs Aërem. Sic pariter Ignis, Aqua, Terra, Halitus, Vapores, & Meteorologica impressiones ad Aërem revocantur; etenim vel in Aëre, vel per Aërem Corpora nostra alterant.

Videtur ulteriùs obstare, quòd Somnus, & Vigilia, Motus, & Quies, ut & Animi passiones, sint potiùs operationes animales, adeoque pertinere debeant ad Causas Naturales, non ad Nonnaturales; unde superfluous videatur assignatus Nonnaturalium Causarum numerus. Sed Respondetur ejusmodi operationes non considerari hinc, prout à viventibus Animalibus proficiuntur, sed ut aliquid in illis operantur, ac efficiunt, nempe varios Animi, Cordis, & Sanguinis motus. Sic à Somno torpescit Corpus, crassescit Sanguis, & Cerebrum gravatur; A Vigilia verò cuncta attenuantur, commoventur, & excandescunt. A Quietè pariter, & Motu, atque ab Animi Pathematibus pulsus diversimodè afficiuntur, & Corpus universum vel refrigeratur, vel calet, vel rubet, vel albicat, vel rarefcit, vel constipatur. Hinc prædictæ operationes animales formaliter, (ut loquuntur Scholastici) consideratæ, pertinent ad Causas Naturales, efficienter verò ad Causas Nonnaturales. Patet evidenter in Animi Pathematibus, quæ cum vehementia fuerint, nedum Morbos, sed etiam Mortem afferre possunt, ut de immoderato Gaudio, ac subito, & repentino Timore, refert Galenus 12. *metb. cap. 5.* & 2. *de symptom. Caus. cap. pariter 5.*

Objicitur demum, quòd imminutus, ac imperfectus sit Senarius hic Causarum Nonnaturalium Numerus; quoniam balnea, frictions, unguenta, cucurbitulæ, aliaque hujus generis, causæ etiam conservantes dici possint. At Balnea, fri-

frictiones, & cætera, ad prædictas sex Res benè quoque revocantur, & præsertim ad Inanitionem, aut Repletionem; nam ista vel aliquid ponunt, & immittunt in Corpus, vel aliquid ab eo detrahunt: si ponunt, ac immittunt, pertinent ad Repletionem; si detrahunt, spectant ad Inanitionem. Ni tamen dicere velis, quòd, quia nò sunt causæ necessariò alterantes, potiùs ad Curativas, quàm ad Cõservativas Causas pertineant, cùm nonnisi Morbos, & Causas morbosas respiciant.

Statutis itàque sex his Causis Nonnaturalibus, & Sanitatem conservantibus, pergìt deinceps Galenus referre alterationes, quæ tum Aëri, tum Corpori humano exinde accidere possunt, atque inquit: *ab Aëre quidem ambiente, quia aut calefit, aut frigeft, aut exiccatur, aut humefctatur, vel secundùm horumpatitur conjugationem, aut in tota substantia, alteratur: calefit in æstate, frigeft in hyeme, exiccatur in Borea, humefcit in Austro. Similiter ex accessu Solis ad nostrum verticem, incalefcit, frigeftic verò in ejusdem recessu: in Lunæ phasibus, ac permutationibus, incrementis, aut decrementis perturbatur: In Eclipsibus, in Ortibus, & Occasibus Stellarum, tum errantium, tum inerrantium: In Equinoctiis, ac Solstitiis, aliisque diversimodè permutatur, de quibus speciatim agit Hippocrates in lib. de Aër. Ag. & loc., ubi Astronomicam agnitionem Medicis inculcat, & vix errare Medicum posse, inquit, qui ejusmodi mutationes præsentire novit. A varia prætereà locorum, & Regionum conditione, diversimodè quoque Aër afficitur: sic Boreales Regiones frigidiores observantur; calidiores verò Australes: Montanæ frigidæ, calidæ Maritimæ. Idipsum de afflatu Ventorum vario, de Mephitibus, Vaporibus, Exhalationibus, aliisque dicendum;*

At quid intelligat Galenus per alterationem Aëris in tota substantia, gravior est hujus loci difficultas. Plusquam Commentator exponit Aëris corruptionē, cùm scilicet secundùm suam substantiam corrumpitur. At impossibile in primis est, ut Aër secundùm suam substantiam corūpatur: si enim semel cor-

rumperetur, amplius in pristinā naturam redire nequiret. Deinde nec Galenus in textu de Corruptione meminit, sed solum de Alteratione, cum dicat, *aut in tota alteratur substantia*: Modò Alteratio Corruptio non est, neque ad substantiam pertinet, sed ad qualitates, ex doctrina ejusdem Galeni, & Aristoteleorum. Haly exposuit, per alterationem in tota substantia, putredinem, procedentem à putridis halitibus, qui per Aëris substantiam diffunduntur, potissimum à locis palustribus, mephitibus, mineralium fodinis, & similibus elati. Verum, quamvis verum sit halitus per Aërem diffundi, & commistos illum conspurcare, ac respirationi infensum reddere, non tamen per ejusmodi halitus dicitur revera Aër in sua substantia alteratus, cum in sua Natura alterari, mutarique non possit, sed solum per misturam halituum contaminari, adeoque halitus ipsi noxii sint, & infensi, non Aër; ut propterea, si isti abigantur, ac dissipentur, Aër in sua substantia, depuratus, & immunis, remaneat.

Pro solutione hujus difficultatis liceat hic parumper digredi, atque Naturam Aëris breviter examinare: non enim apud omnes convenit, cujus naturæ ille sit. Stoici, ut refert Galenus 2. de *simpl. Medic. facult. cap. 2.*, quos etiam sequitur, tum 8. de *usu partium cap. 3.*, tum *lib. quod Animi mores Corporis temperiem sequantur cap. 4.*, itemque Cardanus *lib. 2. de Elementis cap. 4.* Aërem frigidum humidum constituunt; Aristoteles verò 2. de *Generat. & Corrupt. cap. 3.* humidum in prædominio, & calidum in subdominio esse docet. Alii æquè calidum, humidumque faciunt. Et quidem juxtà horum opinamenta, videtur ex una parte dici posse humidus, quia ex doctrina ejusdem Aristotelis, non proprii, sed alienis terminis continetur, secundum definitionem Humidi ab eodem Aristotele traditam: videtur ex alterâ debere dici ficcus, quia Corporibus non adhæret, nec illa madefacit; cum cæteroqui ex mente ejusdem, quodcumque Corpus humidum, sui adhæsu, necessariò humefaciat, quemadmodum experimur in Aqua, cæterisque liquoribus humidis. Præ-

sum-

summâ insuper sui tenuitate, ac raritate, calidus etiam dici potest, cum caloris proprium sit attenuare, & rarefacere.

Denique frigidus non absre etiam appellabitur, quandoquidem Respirationi necessarius est, & Respiratio, (adeòq; Aëris intromissio in Pulmones;) inducta ponitur ab eodem Aristotele, & Galeno, ad Cordis fervorem attemperandum:

Verum enim verò longè latèque falluntur, qui Aëris Naturam ab hisce qualitatibus definire conantur. Si enim istiusmodi qualitates essent illi propriæ, intrinsecæ, & naturales, nunquàm sine illis posset Aër inveniri, essentque ab illo inamovibiles, cum tamen non ità sit, suâque naturâ semper idem persistat, sive calidus, sive frigidus intensè evadat. Effet insuper perpetuò in statu sibi violento, cum illum assiduò experiamur, variis, innumerabilibusque qualitatibus mutationibus obnoxium fieri, & modò extremè calidum, modò summè frigidum, humidum, aut siccum, & vix unquam momento temporis sub eodem statu unius qualitatis permanentem. Neque satis erit dicere, quòd licet humiditas actualis in Aëre deperdatur, nunquàm tamen pereat humiditas insita, & virtualis, quæ necessaria est ad conservandam Aëris naturam. Nam quemadmodum extinctâ caliditate, & siccitate Ignis actuali, perit illicò Ignis natura, ac prorsus extinguitur; nec præter illas qualitates actuales, ullus unquam alias virtuales in illo somniavit; sic pariter, præter actualem humiditatem Aëri tributam, aliam virtuales effingere omninò chymericum est. Eâdem ratione, absumptâ universâ humiditate actuali ex Aqua, putà cum ad ignem exposita tota evanescit in auras, Aqua ipsa deficit; ità & in Aëre dicendum est. Frustrâ ergo recursum habent ad virtuales aliam qualitatem, solummodò mente confictam, qui ejusmodi difficultates effugere student, ut & alias, quæ iisdem innumeræ opponi possunt. Verum nostrum institutum non est de his hoc loco pertractare.

At verò dicetur Aër suâ naturâ non quidem calidus, aut frigidus, neque siccus, aut humidus, sed tenuis, permeabi-

lis, fluidusque solùm, quia his, tanquam sibi dumtaxat propriis, nunquam orbari potest. Ad calorem autem, & ad frigus æquè indifferens est, & sive calefiat, sive frigeat, nunquam à sua natura declinat, illasque commodè, & sine ullo sui detrimento, uniformiter admittit. Hinc & Aqua, cui Aër affinis est, naturam suam à frigore nec recognoscit; siquidem si eidem frigus ex naturali proprietate competeret, cùm in flumine congelascit, vel concrevit in nivem, aut glaciem, non solùm superficie-tenus, sive quâ parte Aëri frigidus cohæret, sed etiam secundùm totam suam crassitiam, & usque ad inum, congelascere deberet: quin & si summè frigida foret, cur ab Aëre boreo intensius refrigerari, & in gelu commutari posset? sicut etiam super affuso nitro, ac sale, aut vasi aquam ipsam continenti, circumposito? Verba plura planè dabunt, ut effugiant, sed solutiones solidas nunquam. Cæterùm de natura Aëris latius agemus inferiùs Opusculo de Recto usu sex rerum nonnaturalium Capite de Aëre.

Ex his modò notum fiet, quo pacto Aër in sua substantia, ac natura alteratus dici possit. Cùm enim expansum, quoddam sit, tenue, permeabile, ac fluidum, si in his, quæ ejus naturam, & substantiam constituunt, permutetur, in sua substantia dicetur alteratus: id quod dupliciter generatim accidere potest; vel cùm is immodicè crassescit, & constipatur, ab halitibus, aut vaporibus, plus jùsto per ipsum intermissis, ut in cryptis, cellisque vinariis, mephitibus, ac fodinis metallorum; vel cum plus jùsto distrahitur, & rarefcit, ut in altissimorum montium fastigiis, in exsuctu machinæ Pneumaticæ Boyleæ, absumptâ, vel compressâ substantiâ illâ, quam vi elasticâ præditam volunt, nostræ respirationi quammaximè necessariâ; unde Aërem recentari oportere, in ejusdem usum, pro Animalium vita, aliàs ostensum.

Postquam de varia Aëris alteratione egit Galenus, mentionem facit de cæteris Causis nonnaturalibus, quo nimirum

rum pacto corpora humana possint alterare. Et à Motu, ac Quiete, cum modum excesserint, plurima detrimenta illis accidere ostendit. Nimius enim Motus vires enervat, spiritus dissipat, sanguinem attenuat, & membra cuncta Corporis delassat. Quies verò immoderata torpidum Corpus reddit, excrementa multiplicat, & constipat, eorumque egestionem impedit, sanguinem crassum, & inertem efficit, omne siquidem nimium Naturæ inimicum dicitur Hippocrati 2. aphor. § 1.

Ex Somno pariter, & Vigilia non dissimilia incommoda proficiscuntur, si immoderata fuerint; nam Somnus quietis species est, Vigilia verò, motus. Quamobrèm sicuti ex Somno moderato, & convenienti, vires reficiuntur, membra roborantur, & totum Corpus viget; ità ex adverso, ab immoderato torpet, & opprimitur. Sicutidem ex Vigilia mediocri egeruntur excrementa, & sensus omnes acuuntur; ex immodica verò elanguent. Unde læsiones ab una Causa ductæ, contriguntur ab opposita; quamobrèm ab eodem Hippocrate dictum: *Ubi Motus lassitudinem facit, quies statim aufert.*

Ab his præterea quæ assumuntur, excernuntur, aut retinentur, non levia mala quoque Corporibus contingunt. Quantum etenim Cibi, & Potus humana Corpora alterent, cuique notum, siue substantia in illis consideretur, siue quantitas, aut qualitas diversa; exinde enim multoties Corpora afficiuntur, ut proinde plurimùm subinde gravata, præter naturam alterentur, & pereant: Atqui nullum alimentum adeò purum invenitur, quin ex eo excrementum aliquod non exoriatur, quo postmodùm diutius detento, vel intempestivè excreto, alia incommoda non derivent. Quòd si quævis alia à Cibus, potibusque, abesset alteratio, ea saltem inevitabiliter semper accidit, agere nimirum, & pati in ventriculo, atque in intestinis, pro eorundem dissolutione.

Ea insuper, quæ retinentur, aut excernuntur, quotidiana potissimum excrementa Corporis, qualem, & quantam,

simis

Similiter afferant alterationem, notissimum quoque est, & præsertim si retineantur, quæ retinenda non sunt, aut excernantur, quæ non debent excerni; aut etiam si immediate, aut parvè, si intempestivè, si non debito, convenientique modo, aut per loca penitus infusa, & incongruentia. Ab his enim gravia semper detrimenta exoriuntur.

Postremò ab Animi pathematibus, Corpora multifariam affici posse, certissimum pariter est: nam ex ira plus justo incalescunt, ex Timore refrigerantur, ex Lætitia effluviunt, ac dissolvuntur, ex Mœrore exarescunt. Ità quidem pluri- mi extremo Gaudio, ac subito Timore perire: ob iram ple- rique in furorem acti sunt: ex Amore alii tabidi evaserunt: à diuturna Mœstitia melancholici plures facti sunt.

Expositis Causis Nonnaturalibus, quibus Humana Cor- pora affici, & alterari possunt, prosequitur Galenus refer- re, quo pacto eadem salubres, vel insalubres fiant; & quæ salubres esse docet, si opportuno, ac recto usu, fuerint ad- hibita; insalubres verò, si usu impotuno, ac inconvenien- ti. Convenientem autem, & salutarem, & salutarem sub- dit, in debita quantitate, & in debito, & in debito tem- pore: inconvenientem, & nocivam, in oppositis. Exemplificat in Motu, de quo dicitur: *tibi Motum Corpus desideras, Exer- citatio quædam salubris, Otium autem insalubre: cum verò eget quiete, Otium quidem salubre, Exercitatio autem insa- lubris. Eodem modo de Cibis, & Potibus, & de aliis omnibus statuendum. Harum enim singula, quando ut necessitas Cor- poris exigit, cum mensura, ac qualitate opportuna adhiben- tur, salubria sunt; at: cum citrà omnem necessitatem, ac præ- ter modum afferuntur, insalubria. Hinc nulla Causa nonnatu- ralis ex se, suâque naturâ salubris, aut insalubris dici po- test, sed tantummodo per respectum ad Corpora: si enim salubritas salubris, vel insalubris foret, semper, & cus- tis talis esset: at Cibus non salubris, alteri insalubris est, & quod uni prodest, alteri nocet, præsertim tempore, mo- do, quantitate, ac qualitate, non servatis; itaque per re- latio-*

fationem ad Corpora res. externæ, & Nonnaturales dictæ salubres, aut insalubres erunt. Notabilis est in hanc rem historia relata à Galeno 6. de locis affect. 4. de Viro illo, qui ex obitu uxoris, ob abstinenciam à Venere, in inappetenciam, malamque ciborum digestionem inciderat, quam deinde, ad pristinam consuetudinem rediens, recuperavit. Qui usus ergò huic salubris fuit, aliis non paucis insalubris esse solet. At hic in dubium vocari potest, cur Galenus hoc loco, ordinem, modum, & tempus omiserit, quæ sanè in libris de Causis morborum, & alibi, magnificet. Et quamvis plusquam Commentator Turisanus ista potest, reduci posse ad quantitatem, & qualitatem, quarum hic speciatim Galenus meminit: congruentius dicendum, sub temporis opportunitate, hoc eodem Capite memoratâ *textu 7.* illa comprehendi. Sed hæc parvi, vel nullius momenti sunt.

Incipit post hæc Galenus ~~de~~, quomodo Corpus saluberrimum debeat à prædictis sex rebus ~~nonnaturalibus~~ conservari: atque primùm observat, num ~~Aër temperatus~~ sit: talis quippe esse debet, ut optimæ Corporis constitutioni congruat; unde & cibi, potusque, motus, & quies, somnus, & vigilia, aliæque causæ superiùs memoratæ, cum moderamine quoque instituentur. At si Aër fuerit intemperatus, oportebit pro illius correctione, tantum reliquas causas nonnaturales à temperatura media recedere, quantum & ipse Aër ex opposito ab eadem temperatura recesserit, ut scilicet una Causa alteri oppugnans, se mutuò corrigant, & temperaturam Corporis moderatam conservent, sed tanto cum recessu à mediocritate, quantum Aëris intemperies indicabit, ne violentia, aut excessus in correctione subsequatur, indeque damnum Corpori conservando contingat.

Neque mirum videatur, quòd potibrem rationem habendam esse voluerit de Aëre Galenus, quàm de alia quacumque Causa nonnaturalis. Siquidem longè majorem alteratio:

rationem patitur Corpus ab uno Aëre, quàm ex reliquis aliis nonnaturalibus Causis: Hic enim continenter inspiratur, & intimas, præcipuasque partes Corporis, ac præfertim vitales subit, simulque cum sanguine commiscetur, & penetralia Cordis, aliorumque viscerum, pervadit; quia & undique Corpus ipsum circumambit, & transpirationem, tantoperè sustinendæ vitæ necessariam, vel plus justo promovet, vel retardat, aut perturbat. Cibus verò, Potus, Motus, Quies, Somnus, ac Vigilia, plerumque ad plures horas differuntur, & sine noxa intermittuntur, imò quâdoque etiam ad dies integros. Major in super alteratio evenit ex Aëre, quàm ex aliis; quoniam illius vitia non tam facile corriguntur: at verò læsiones à motu, promptè admodum quiete tolluntur, & quæ à vigilia inferuntur, rependuntur illicò per somnum, quæque à cibo, convenienti dietâ: quod secùs accidit ex Aëre, ut patet. Jure ergò optimo potentior Causa dicitur Aër, quàm reliquæ Causæ nonnaturales.

Tradit autem Galenus indicia moderati Aëris, ex quibus à mediocritate recessus deinceps internoscantur, atque inquit: In Aëre temperato mediocritatis terminos esse, *us neque horreat Corpus propter frigus, neque sudet propter æstû.* At hoc videtur ferè impossibile inveniri, nisi tamen per comparisonem ad Corpora habitantium intelligatur: quâ ratione solemus nostrum Aërem Parthenopæum suprâ cæteros commendare, utpotè non admittentem tam facile extremum frigus, aut æstum, per comparisonem ad alia climata calidiora, vel frigidiora.

Ad indagandas autem Aëris intemperies, frigoris, aut caloris, humiditatis, aut siccitatis exuperantis, plura sagax Recentiorum Philosophantium diligentia Instrumentorum genera adinvenit, Thermometri, & Barometri, Hygrometri, aut Brethometri: quorum usum, veluti jam satis cunctis notum, explicare consuleo prætermittimus.

Sicuti temperatum Aërem Corpori temperato conveni-

re inquit Galenus, ità pari modo de exercitio statuendum subdit, atque eouſque temperatum Corpus exercendum eſſe ait, quouſque laſſari cœperit: quod etiam inſinuat 2. de tuend. valetud. cap. ult. Addit autem, non quidem omninò ad laſſitudinem perveniendum, alitèr Corpus defatigaretur, adeòque inſalubris fieret exercitatio; ſed cum primùm laſſari videbitur, quieſcere oportere; unde laſſitudo talis fit, qualem quies facilè levet, ut idem Galenus docet cit. 2. de tuend. valetud. ex tali enim exercitio plurima juvamenta Corpori contingunt, præſertim verò robur muſculorum, ſanguinis repurgatio, excrementorum deſiſtitio, atque excretio, halituum perſpiratio, ſenſuum perſpicacitas, alimenti diſtributio, & alia hujus generis plura, quorum meminit idem Galenus eod. 2. de ſan. tuend. cap. 2.

De Cibo, & Potu inſuper quatuor tradit indicia, optimam Corporis temperaturam indicantia, perfectam ſcilicet Ciborum concoctionem, debitam excrementorum quantitatem, appetitum coctioni proportionatum, & uniformem cujuſvis cibi habitudinem.

Pari modo de Somno ratiocinatur, quòd qui optima Corporis conſtitutione fruuntur, moderatum ſomnum habeant, & tunc à ſomno excitentur, cum Corpus ampliori quiete non eget.

Quoties igitur in his omnibus mediocritas ſervabitur, egeſtiones quoque excrementorum moderatæ erunt, nam ipſæ ſequuntur ciborum quantitatem, & qualitatem, convenientemque coctionem. Inter cæteras autem egeſtiones per univerſos Corporis ductus habitas, ſpecialim eam memorat, quæ perſpiratione peragitur, quamque ait potiffimùm ab exercitiis promoveri; Et quidem tanta eſt hujus evacuationis utilitas, licèt inſenſibilis, ut idem Galenus pluries illam commendaverit, aliis que omnibus prætulit, quemadmodum deducitur ex lib. 8. Meth. Med. c. 3. & 11. ejuſdem cap. 8. & 1. de differ. febrium 3. unde ſi fortalſe intercipiatur, impediaturque, putredines, febres, corruptiones,

inflammationes, & alias hujus generis ægritudines suboriri dicat. In hujus comprobationem industriè quidem apprehendit Sanctorius, longè plus abscedere ex humano Corpore insensibiliter per cutim, quàm per aliam quamcumq; partem patentiorem, sensibilia Corporis repurgamenta, ut fusè ostendit in *sua Medicina statica*.

Transit ad Animi affectiones, & inquit: *ab his (idest benè valentibus, & temperatis Corporibus) caueri oportere omnes Animi immodicos affectus, videlicet Ira, Tristitia, Furoris, seu Excandescentiæ, Timoris, Invidiæ: hac enim alterant, atque à naturali statu Corpus auertunt; quin subdit, libro de ludo parvæ pilæ, majorem sollicitudinem habendam esse in moderandis Animi motionibus, quàm in corporalibus moribus leniendis. Et quidem sanà ratione: sunt enim hi nostri hostes intestini, à quibus maximoperè formidandum. Verùm de Recto Usu sex Rerum Nonnaturalium tam in statu Corporis Sano, quàm in Morbofo, sejunctim inferiùs agemus, peculiari opusculo. Interim Galenum prosequamur.*

CAPUT III.)(LXXXVI. in Galeno.

De Venereis .

T E X T U S .

(T. 17.) **V**enerearum verò juxtà Epicuri sententiam nullus est usus salubris. Reverà autem confert, si tantum intervalli in eorum usu adhibeatur, ut neque resolutio aliqua sentiatur, & ipse seipso homo quodammodo levior factus, ac meliùs spirare videatur. (T. 18.) Tempus verò ad utendum opportunum, cum omnium in rerum circumstantium exquisita mediocritate Corpus fuerit constitutum, cum scilicet neque supra modum plenum, neque vacuum extiterit; neque in calore, aut frigore, aut siccitate, aut humiditate excessè-

rit Corpus. Quòd si aberrare contigerit, parvus fit error. Melius autem illi calefacto magis, quàm infrigidato, & pleno, quàm vacuo, & humecto potiùs Corpore, quàm exiccato, uti veneris. (T. 19.) Horum autem singulorum quæ dicta sunt, qualitas in optima Corporis constitutione est eligenda. Exercitii quidem, in quo totius Corporis partes æqua proportione moventur, ita ut non aliæ quidem ultra modum fatigentur, aliæ verò citrà. Cibi autem, & potus optimam habeant temperiem. Sunt enim maximè convenientes naturis optima temperatura præditis: Eadem in reliquis etiam est ratio adhibenda. (T. 20.) At si quod ab optima constitutione defecerit Corpus, non autem vehementer, & Causæ, quæ ipsius sanitatem conservant, ad proportionem mutabuntur. Sed cùm multa sint ejuscemodi Corpora, per singula genera seorsum dicendum. Quod igitur in temperatura similarium partium evariat, instrumentariarum autem servat commensurationem, duplicem habet salubrium, causarum formam: alteram quidem earum, quæ ipsius conservant temperaturam: alteram verò earum, quæ ad optimam transferunt. Quæ itaque ipsius temperaturam conservant, tantum à Causis optimè temperatæ naturæ distabunt, quantum & totius Corporis temperatura ab illa evariabit. Calidiora siquidem Corpora calidioris victus rationem exposcunt; frigidiora autem frigidioris, & sicciora siccioris, & humidiora humidioris, ac secundùm conjugationem calidiora ac sicciora, calidioris ac siccioris: eadem in reliquis etiam conjugationibus proportione servata. (T. 21.) Rectè siquidem causarum utetur materia, qui naturales earum potentias agnoverit, veluti quod motus, defectus alimenti, vigilia, excretio, & omnes animi affectus corpus exiccant: at quæ his contraria existunt, humectant. Ità verò & de calefacientibus, & refrigerantibus vitæ institutis, de cibis, & potibus, atque (ut simpliciter dicam) de iis omnibus, quæ circa Corpus sunt, qui materias noscit, & potentias, is salubribus utetur causis, similia similibus offerendo, siquidem ejus propositum fuerit eandem in qua acciperit, Corporis servare temperaturam. (T. 22.) Quod si per-

mutare, atque ad melius traducere statuerit, alterum est hic, salubrium causarum genus, his quidem, quas nuper diximus, contrarium, æqualiter verò declinans ad alteram partem à benè temperatis, & mediis, quæ optimis convenire naturis dicebamus. Calidior siquidem, ac siccior temperatura à calidioris, ac siccioris vietus ratione ad exactum bonæ temperaturæ habitum minimè transfertur. At talium erit usus necessarius, quæ tantum eis, quæ benè temperata existunt, frigidiora sint, atque humidiora, quantum & Natura Naturam in caliditate, & siccitate superabat. (T. 23.) Nam tale causarum genus naturales corrigit intemperantias: Alterum verò, de quo supra diximus, temperaturam conservat. Est autem utriusque vicissim apud Medicos usus necessarius. Nam cum plurimum suppetit ocii, corrigere oportet, ac sensim ad meliora transferre. Neque enim Natura patitur eas, quæ subito fiunt alterationes. Hominem autem necessariis occupationibus districtum, in eodem præstat habitu conservare. (T. 24.) Quo pacto igitur & hoc ipsum primum causarum genus conservativum appellamus? Nam fortè magis alterativum, & curativum, & naturalium defectuum correctivum, vocare conveniebat. Quoniam ad unversum sanitatis genus referentes, non ad eas, quæ secundùm speciem, differentias, quacumque sanos conservant, conservativa omnia vocamus, sive præter id, quod sanitatem conservant, ad melius totam traducant temperaturam, sive pristinum tantummodò habitum tueantur: at quæ deteriorem statum efficiunt, insalubria. (T. 25.) Quacumque igitur similem habent in omnibus Corporis partibus intemperiem, simili egent pro curatione, quæ verò dissimilem, dissimili. Nam fieri potest, ut Ventriculus frigidior sit, quàm oporteat, Caput verò calidius, atque utrumque propriis egeat auxiliis. Ac ratione eadem singula alia partes, cum fuerint aut præter modum humidiores, aut sicciores, aut calidiores, aut frigidiores, suæ intemperiei vitium exigunt accommodatum. Neque igitur ex æquo omnes tales corporis partes exercebimus, neque æqualiter humectabimus, aut exiccabimus, aut tale aliud quippiam.

age-

agemus. Plenius verò de his diximus volumine illo, quod de Salubribus inscribitur.

P A R A P H R A S I S.

Venerorum usum inter Causas nonnaturales reponendum esse docet Galenus 1. *de tuenda valetud.* cap. ult. illum ibi referens ad Motum, quamvis reduci quoque possit ad Inanitionem, cum per ipsum aliquid è Corpore educatur. Cum igitur ad Causas Nonnaturales meritò revocari debeat, dubitatur hoc loco à Galeno, an aliquando sit Causa salubris, quoniam ex superiùs dictis Nonnaturales Causa salubres evadunt, quoties moderamen, & temporis opportunitatem servant.

Primum autem refert sententiam Epicuri, qui cum omnem coitum damnasset, nunquam Veneris usum salubrem esse opinatus est, eà nimirum ratione, quia per feminis evacuationem putabat, particulam quoque Corporis viventis abscedere, adeoque illud quodammodo diminutum remanere, more quo Arbores mutilæ fiunt, cum ab ipsis surculi, ac ramuli rescinduntur, ut telluri inferantur. Hanc eandem sententiam multò antea edocuerat Democritus, coitum semper nocuum arbitratus; quin & parvam etiam Epilepsiam illum appellabat, ut refert idem Galenus 3. *epidem. comm.* 1. Hinc obiter notandum, quàm falsò plerique vulgarium, omnem voluptatis sensum, adhuc turpem, impigerint Epicuro. Is enim tam pudicus, castus, continens, simulatque temperatus, sobrius, & abstinens fuit, ut ei similem, aut æqualem, inter Ethnicos Philosophos, invenire frustra sit putatum; quemadmodum latè nimis ostendit Eruditissimus Gassendus in ejus Vita. Neque verò hic à Galeno alius Epicurus ab illo memoratur, ut perperam aliqui crediderunt.

Et si autem ita existimaverit Epicurus, docet tamen contrarium Galenus, & Venerorum usum, utpotè salubritati conferentem commendans: *Revera autem, inquit, confert, se tan-*

tantum intervalli in illorum usu adhibeatur, ut neque resolutio aliqua sentiatur, & ipse seipso homo, quodammodò levior factus, ac melius spirare videatur. Quo verò tempore utendum eo sit, mox subdit: illum opportunum esse, cum Corpus, neque supra modum plenum, neque vacuum extiterit, aut in calore, aut in frigore, aut siccitate, aut humiditate excefferit; itaque in exquisita mediocritate sit oportet, aliter per usum Veneris, aut calefieret, aut refrigeraretur Corpus, aut humesceret magis, aut tabesceret, cum quodlibet horum, ab immoderato coitu accidere possit; siquidem Veneris usus de genere motus, & exercitationis est, ac propterea modo suo calefacit; refrigerat verò, quoniam dissipat spiritus: humectat pariter, cumulat ex mala digestionem excrementis; ac denique exiccat, propter immodicam humoris evacuationem.

Vitandus insuper concubitus est post nimium exercitium, in vehementibus animi passionibus, post vigiliam diurnam, vel soporem; cum ab his non leviter Cerebrum offendatur, atque eo magis, si postmodum adjiçatur Veneris usus.

Quòd si, subdit, aberrare contigerit, parvus sit error, & potius calefacto, quàm infrigidato Corpore, potius pleno, quàm vacuo, & humectato: ita enim minus malum erit. Animadversione autem dignum est, Galeaum, parvum dixisse errorem esse debere, quia omne nimium Naturæ inimicum est: & Corpus potius plenum, quàm vacuum, plenitudine non tam ciborum, ac Ventriculi, quàm vasorum, ac totius: exitus enim minus damnum vereri est.

Postremò ex Hippocrate *6. epidem. sect. 3.* prodesse dicitur Coitus Corporibus pituitosis; & quòd inflammationes prohibeat in inguinibus, Capitis gravitati occurrat, atq; conferat foeminis in affectibus hystericis, & menstruorum suppressionibus, ut subdit etiam Galenus *6. de locis affect. cap. 5.* si tamen moderatus sit. Contra verò si fuerit immoderatus, ac intempestivus, vitam breviam, senectutem accelerat,

rat, Cerebrum debilitat, sensus omnes labefaciat, Ventriculum languidum reddit, cruditates cumulat, concitat fluxiones, articulos labefacit, nephritidem inducit, sanguinis sputum promovet, ad hecticam, & tabem disponit, & plurimas alias ægrotudines affert, quas præ cæteris retulit Aëtius lib. 3. peculiari capite de Nocumētis immoderata Veneris. Sed de re hac satis. Quâ autē ratione qualitas, & quantitas exercitorum, sicut etiam ciborum, & potuum, ejuscemodi Corporum constitutioni, aliisque adhibenda sit, inferiùs dicemus.

Quoniam verò de conservatione Corporis saluberrimi hucusque meminerat, prosequitur nunc agere de causis salubribus conservantibus Corpora, quæ licet sana etiam sint, recedunt tamen aliquantulum ab optima, & perfectissima, constitutione. Inquit ergo: *Si Corpus ab optima constitutione defecerit, non autem plurimum, aut vehementer, cause pariter sanitatem conservare valentes, pari modo, secundum eandem proportionem variabunt.* Cùmque Corpora multa sint, propterea, juxta eorundem varietatem, diversimodè conservanda erunt. Et quidem causæ Corpora temperata conservantes, sed cum aliquo recessu à temperatissimo, unius generis sunt, cùm pari gradu à mediocritate recedunt; ut cum E. g. conservari ponitur Corpus uno gradu caloris à mediocritate recedens, per causas alterantes, cum distantia à mediocritate unius pariter gradus caloris, conservabitur: alterius verò generis, cùm ad meliorem statum illud reducunt, atque ad mediam, & optimam transferunt constitutionem, oppositâ qualitate intercedente, per uniformem gradum à mediocritate recedentem; ut cùm Corpus calidum per recessum unius gradus à mediocritate, reducitur ad mediocritatem per frigus, cum accessu unius similiter gradus. Hinc calida Corpora, usu calidorum conservabuntur, primo conservationis modo; itemque frigida frigidis, humida humidis, & sicca siccis, pari ratione. Secundo conservationis modo, per reductionem ab oppositis. Verùm ex his duobus modis, tutior, ac melior semper erit, qui per
 redu-

reductionem fit; quoniam in primo conservandi modo, exacta qualitatum mensura, remediorumque certa per gradus substitutio, haberi nequit. Quamobrè Galenus *lib. de opt. sect. ad Thrasylbul. cap. 19. & 28.* universam Artem Medicam Correctivam esse ait: correctio autem per contraria, non verò per similia perficitur: Id autem commodè, ac facillimè etiam peragetur, remouendo, vel retundendo causas, quæ ejusmodi caloris excessum inferre potuerunt.

Insinuat ulterius Galenus, reliqua Corpora sana, sed intemperata, ad meliorem statum reducenda esse, non quidem causis similibus, sed contrariis; quæ tamen tantum distent ab optima constitutione, quantum distant Corpora ab eadem declinantia; unde calidiora frigefacientibus, frigidiora calefacientibus emendabuntur, si non semel, aut unico remediorum genere, saltem iterato, aut multiplici, ut tutior conservatio, ac reductio habeatur. Cautè igitur in adhibendis causis reducentibus Corpora in meliorem statum, procedendum est; ne subito, ac affatim, sed sensim reductio fiat: nam subitas, ac violentas mutationes Natura non patitur: plurimum enim, ac vehementer alterare, calefacere, aut refrigerare, simileve aliud agere, nocuum dicitur ab Hippocrate 2. *aphorism. 51.* Quare summa exquiritur in Medico prudentia in instituendis ejusmodi correctionibus, ne Corpora perturbentur potius, quàm conserventur: Verumtamen promptè admodum hoc idem peragetur, remotione, aut correctione causarum, hos effectus intemperierum inferentium: nam quemadmodum intemperies istæ à causis nonnaturalibus plerumque inducuntur; ità per remotionem, correctionemque earundem, in pristinum statum Corpora subinde intemperata revocantur, nisi tamen partes humorales, aut solidæ, talem non contraxerint impressionem, ut in morbosam constitutionem illa deduxerint: quo casu non ampliùs conservatione, aut simplici correctione, sed omnimoda curatione egebunt; de qua inferius.

At gravem sibi ipsi Galenus solvendam proponit difficultatem,

rem; quã scilicet ratione hoc Causarum reducentium genus conservativum dici possit, cum contrariis actionibus peragatur. Cui tamen ipsemet satisfacit, inquiring, salubrium Causarum seriem dupliciter considerari posse, vel respectu totius generis, seu latitudinis sanitatis, & hoc pacto Causæ istæ conservativæ dicuntur, quoniam conservant Corpora intrã sanitatis limites; vel respectu ejusdem sanitatis differentia, quæ peculiarem Corporum sanorum constitutionem comprehendit, puta eorum, quæ aliqualem recessum habent à mediocritate; & in hoc sensu, Reductivæ appellantur, quoniam sanitatem intrã limites suos peculiariter constitutam, ad optimam, & moderatam quammaximè revocant, atque adeò in meliorem statum, respectivè ad præcedentem, reducant. Attamen adest aliqua differentia inter Curationem, & Reductionem: Siquidem Curatio per medicamenta instituitur, directè, confestim, & quodammodo violenter operantia, fugando scilicet causam morbosam cum morbo, & symptomatis adjunctis, mediã aliqua sensibili evacuatione, aut inversione, commotioneque. Reductio verò fit sensim, & sine ulla violentia. Accedit, quòd Curatio tollit vitia sensibilia, & manifesta Corporum, extrã limites sanitatis delapsorum. Reductio verò solum corrigat vitia insensibilia, intrã latitudinem sanitatis posita.

Cum Corpora insuper sana intemperata sunt in omnibus partibus, intemperie simili universali; conformi etiam reductione, per universum Corpus instituendã, tractanda, docet. Cum autem dissimilem patiuntur intemperiem in diversis partibus, puta si Ventriculus ad frigidum, Caput verò ad calidum intemperetur, tunc propriis auxiliis,

& convenienter corrigentibus, reducenda erunt: quare ad Ventriculum calefacientia, ad Caput frigefacientia, adhibenda, modo quo supra.

Ff

CA-

rationem patitur Corpus ab uno Aëre, quàm ex reliquis aliis nonnaturalibus Causis: Hic enim continenter inspiratur, & intimas, præcipuasque partes Corporis, ac præsertim vitales subit, simulque cum sanguine commiscetur, & penetralia Cordis, aliorumque viscerum, pervadit; quin & undique Corpus ipsum circumambit, & transpirationem, tantoperè sustinendæ vitæ necessariam, vel plus justo promovet, vel retardat, aut perturbat. Cibus verò, Potus, Motus, Quies, Somnus, ac Vigilia, plerumque ad plures horas differuntur, & sine noxa intermittuntur, imò quâdoque etiam ad dies integros. Major insuper alteratio evenit ex Aëre, quàm ex aliis; quoniam illius vitia non tam facilè corriguntur: at verò læsiones à motu, promptè admodum quiete tolluntur, & quæ à vigilia inferuntur, rependuntur illicò per somnum, quæque à cibo, convenienti dietâ: quod secùs accidit ex Aëre, ut patet. Jure ergò optimo potentior Causa dicitur Aër, quàm reliquæ Causæ nonnaturales.

Tradit autem Galenus indicia moderati Aëris, ex quibus à mediocritate recessus deinde internoscantur, atque inquit: In Aëre temperato mediocritatis terminos esse, *ut neque horreat Corpus propter frigus, neque sudet propter æstû.* At hoc videtur ferè impossibile inveniri, nisi tamen per comparisonem ad Corpora habitantium intelligatur: quâ ratione solemus nostrum Aërem Parthenopæum suprâ cæteros commendare, utpotè non admittentem tam facilè extremum frigus, aut æstum, per comparisonem ad alia climata calidiora, vel frigidiora.

Ad indagandas autem Aëris intemperies, frigoris, aut caloris, humiditatis, aut siccitatis exuperantis, plura sagax Recentiorum Philosophantium diligentia Instrumentorum genera adinvenit, Thermometri, & Barometri, Hygrometri, aut Brestometri: quorum usum, veluti jam satis cunctis norum, explicare consulè prætermittimus.

Sicuti temperatum Aërem Corpori temperato conveni-

re inquit Galenus, ità pari modo de exercitio statuendum subdit, atque eouſque temperatum Corpus exercendum eſſe ait, quouſque laſſari cœperit: quod etiam inſinuat 2. *de tuend. valetud. cap. ult.* Addit autem, non quidem omninò ad laſſitudinem perveniendum, alitèr Corpus defatigaretur, adeòque inſalubris fieret exercitatio; ſed cùm primùm laſſari videbitur, quiete oportere; unde laſſitudo talis fit, qualem quiete facilè levet, ut idem Galenus docet *cit. 2. de tuend. valetud.* ex tali enim exercitio plurima juvamenta Corpori contingunt, præſertim verò robur muſculorum, ſanguinis repurgatio, excrementorum deſiſtitio, atque excretio, halituum perſpiratio, ſenſuum perſpicacitas, alimenti diſtributio, & alia hujus generis plura, quorum meminit idem Galenus *eod. 2. de ſan. tuend. cap. 2.*

De Cibo, & Potu inſuper quatuor tradit indicia, optimam Corporis temperaturam indicantia, perfectam ſcilicet Ciborum concoctionem, debitam excrementorum quantitatem, appetitum coctioni proportionatum, & uniformem cujuſvis cibi habitudinem.

Pari modo de Somno ratiocinatur, quòd qui optima Corporis conſtitutione fruuntur, moderatum ſomnum habeant, & tunc à ſomno excitentur, cùm Corpus ampliori quiete non eget.

Quoties igitur in his omnibus mediocritas ſervabitur, egeſtiones quoque excrementorum moderatæ erunt, nam ipſæ ſequuntur ciborum quantitatem, & qualitatem, convenientemque coctionem. Inter cæteras autem egeſtiones per univerſos Corporis ductus habitas, ſpecialim eam memorat, quæ perſpiratione peragitur, quamque ait potiffimùm ab exercitiis promoveri; Et quidem tanta eſt hujus evacuationis utilitas, licèt inſenſibilis, ut idem Galenus pluries illam commendaverit, aliisſque omnibus prætulit, quemadmodùm deducitur ex *lib. 8. Meth. Med. c. 3. & 11. ejuſdem cap. 8. & 1. de differ. febrium 3.* unde ſi fortatte intercipiatur, impediaturque, putredines, febres, corruptiones,

inflammationes, & alias hujus generis ægrotudines suboriri dicat. In hujus comprobationem industriè quidem apprehendit Sanctorius, longè plus abscedere ex humano Corpore insensibiliter per cutim, quàm per aliam quamcumq; partem patentiorem, sensibilia Corporis repurgamenta, ut fusè ostendit in *sua Medicina statica*.

Transit ad Animi affectiones, & inquit: *ab his* (idest benè valentibus, & temperatis Corporibus) *caveri oportere omnes Animi immodicos affectus, videlicet Iræ, Tristitia, Furoris, seu Excandescentia, Timoris, Invidia: hæc enim alterant, atque à naturali statu Corpus avertunt; quin subdit, libro de ludo parvæ pile, majorem sollicitudinem habendam esse in moderandis Animi motionibus, quàm in corporalibus moribus leniendis. Et quidem sanà ratione: sunt enim hi nostri hostes intestini, à quibus maximoperè formidandum. Verùm de Recto Usu sex Rerum Nonnaturalium tam in statu Corporis Sano, quàm in Morboſo, sejunctim inferius agemus, peculiari opusculo. Interim Galenum prosequamur.*

CAPUT III.)(LXXXVI. in Galeno.

De Venereis.

T E X T U S.

(T. 17.) **V** *Enereorum verò juxta Epicuri sententiam nullus est usus salubris. Reverà autem confert, si tantum intervalli in eorum usu adhibeatur, ut neque resolutio aliqua sentiat, & ipse seipſo homo quodammodò levior factus, ac meliùs spirare videatur. (T. 18.) Tempus verò ad utendum opportunum, cum omnium in rerum circumstantium exquisita mediocritate Corpus fuerit constitutum, cum scilicet neque supra modum plenum, neque vacuum extiterit: neque in calore, aut frigore, aut siccitate, aut humiditate excessi-*

ris

rit Corpus. Quòd si aberrare contigerit, parvus fit error. Melius autem illi calefacto magis, quàm infrigidato, & pleno, quàm vacuo, & humectò potius Corpore, quàm exiccato, uti veneris. (T. 19.) Horum autem singulorum quæ dicta sunt, qualitas in optima Corporis constitutione est eligenda. Exercitii quidem, in quo totius Corporis partes aqua proportionem moventur, ita ut non alia quidem ultra modum fatigentur, alia verò citrà. Cibi autem, & potus optimam habeant temperiem. Sunt enim maximè convenientes naturis optima temperatura præditi: Eadem in reliquis etiam est ratio adhibenda. (T. 20.) At si quod ab optima constitutione defecerit Corpus, non autem vehementer, & Cause, quæ ipsius sanitatem conservant, ad proportionem mutabuntur. Sed cum multa sint ejuscemodi Corpora, per singula genera seorsum dicendum. Quod igitur in temperatura similarium partium evariat, instrumentariarum autem servat commensurationem, duplicem habet salubrium causarum formam: alteram quidem earum, quæ ipsius conservant temperaturam: alteram verò earum, quæ ad optimam transferunt. Quæ itaque ipsius temperaturam conservant, tantum à Causis optimè temperate naturæ distabunt, quantum & totius Corporis temperatura ab illa evariabit. Calidiora si quidem Corpora calidioris victus rationem exposcunt; frigidiora autem frigidioris, & sicciora siccioris, & humidiora humidioris, ac secundùm conjugationem calidiora ac sicciora, calidioris ac siccioris: eadem in reliquis etiam conjugationibus proportionem servata. (T. 21.) Rectè si quidem causarum utetur materia, qui naturales earum potentias agnoverit, veluti quod motus, defectus alimenti, vigilia, excretio, & omnes animi affectus corpus exiccant: at quæ his contraria existunt, humectant. Ità verò & de calefacientibus, & refrigerantibus vitæ institutis, de cibis, & potibus, atque (ut simpliciter dicam) de iis omnibus, quæ circa Corpus sunt, qui materias noscit, & potentias, is salubribus utetur causis, similia similibus offerendo, si quidem ejus propositum fuerit eandem in qua acceperit, Corporis servare temperaturam. (T. 22.) Quod si per-

mutare, atque ad melius traducere statuerit, alterum est hic, salubrium causarum genus, his quidem, quas nuper diximus, contrarium, aequaliter verò declinans ad alteram partem à benè temperatis, & mediis, quæ optimis convenire naturis dicebamus. Calidior siquidem, ac siccior temperatura à calidioris, ac siccioris victus ratione ad exactum bonæ temperaturæ habitum minimè transfertur. At talium erit usus necessarius, quæ tantum eis, quæ benè temperata existunt, frigidiora sint, atque humidiora, quantum & Natura Naturam in caliditate, & siccitate superabat. (T. 23.) Nam tale causarum genus naturales corrigit intemperantias: Alterum verò, de quo supra diximus, temperaturam conservat. Est autem utriusque vicissim apud Medicos usus necessarius. Nam cum plurimum suppetit ocii, corrigere oportet, ac sensim ad meliora transferre. Neque enim Natura patitur eas, quæ subito fiunt alterationes. Hominem autem necessariis occupationibus districtum, in eodem præstat habitu conservare. (T. 24.) Quo pacto igitur & hoc ipsum primum causarum genus conservativum appellamus? Nam forè magis alterativum, & curativum, & naturalium defectuum correctivum, vocare conveniebat. Quoniam ad universum sanitatis genus referentes, non ad eas, quæ secundum speciem, differentias, quacumque sanos conservant, conservativa omnia vocamus, sive præter id, quod sanitatem conservant, ad melius totam traducant temperaturam, sive pristinum tantummodò habitum tueantur: at quæ deteriore statum efficiunt, insalubria. (T. 25.) Quæcumque igitur similem habent in omnibus Corporis partibus intemperiem, simili egent pro curatione, quæ verò dissimilem, dissimili. Nam fieri potest, ut Venter frigidior sit, quàm oporteat, Caput verò calidius, atque utrumque propriis egeat auxiliis. Ac ratione eadem singule aliæ partes, cum fuerint aut præter modum humidiores, aut sicciores, aut calidiores, aut frigidiores, suæ intemperiei victum exigunt accommodatum. Neque igitur ex æquo omnes tales corporis partes exercebimus, neque aequaliter humectabimus, aut exiccabimus, aut tale aliud quippiam.

age-

agemus. Pleniùs verò de his diximus volumine illo, quod de Salubribus inscribitur.

P A R A P H R A S I S.

Venereorum usum inter Causas nonnaturales reponendum esse docet Galenus 1. de tuenda valetud. cap. ult. illum ibi referens ad Motum, quamvis reduci quoque possit ad Inanitionem, cum per ipsum aliquid è Corpore educatur. Cum igitur ad Causas Nonnaturales meritò revocari debeat, dubitatur hoc loco à Galeno, an aliquando sit Causa salubris, quoniam ex superiùs dictis Nonnaturales Causæ salubres evadunt, quoties moderamen, & temporis oportunitatem servant.

Primum autem refert sententiam Epicuri, qui cum omnem coitum damnasset, nunquam Veneris usum salubrem esse opinatus est, eâ nimirum ratione, quia per feminis evacuationem putabat, particulam quoque Corporis viventis abscedere, adeoque illud quodammodò diminutum remanere, more quo Arbores mutilæ fiunt, cum ab ipsis surculi, ac ramuli rescinduntur, ut telluri inserantur. Hanc eandem sententiam multò antea edocuerat Democritus, coitum semper nocuum arbitratus; quin & parvam etiam Epilepsiam illum appellabat, ut refert idem Galenus 3. epidem. comm. 1. Hinc obiter notandum, quam falsò plerique vulgarium, omnem voluptatis sensum, adhuc turpem, impigerint Epicuro. Is enim tam pudicus, castus, continens, simulatque temperatus, sobrius, & abstinens fuit, ut ei similem, aut æqualem, inter Ethnicos Philosophos, invenire frustra sit putatum; quemadmodum latè nimis ostendit E-ruditissimus Gassendus in ejus Vita. Neque verò hinc à Galeno alius Epicurus ab illo memoratur, ut perperam aliqui crediderunt.

Et si autem ita existimaverit Epicurus, docet tamen contrarium Galenus, & Venereorum usum, utpotè salubritati conferentem commendans: *Revera autem, inquit, confert, & tan-*

tantum intervalli in illorum usu adhibeatur, ut neque resolutio aliqua sentiat, & ipse seipso homo, quodammodo levior factus, ac melius spirare videatur. Quo verò tempore utendum eo sit, mox subdit: illum opportunum esse, cum Corpus, neque supra modum plenum, neque vacuum extiterit, aut in calore, aut in frigore, aut siccitate, aut humiditate excesserit; itaque in exquisita mediocritate sit oportet, aliter per usum Veneris, aut calefieret, aut refrigeraretur Corpus, aut humesceret magis, aut tabesceret, cum quodlibet horum ab immoderato coitu accidere possit; siquidem Veneris usus de genere motus, & exercitationis est, & propterea modo suo calefacit, refrigerat verò, quoniam impet spiritus: humectat pariter, cumulatis ex mala digestionis excrementis, ac denique evacuat, propter immodicam humoris evacuationem.

Vitandus insuper concubitus est post nimium exercitum, in vehementibus animi passionibus, post vigiliam diurnam, vel soporem; cum ab his non leviter Cerebrum offendatur, atque eo magis, si postmodum Veneris usus.

Quòd si, subdit, contingit, parvus sit error, & potius calefactum, & refrigerato Corpore, potius pleno, quàm vacuo, & humectato: ita enim minus malum erit. Animadversione autem dignum est, Galenum, parvum dixisse errorem esse debere, quia omne nimium Naturæ inimicum est: & Corpus potius plenum, quàm vacuum, plenitudine non tam ciborum, ac Ventriculi, quàm vasorum, ac totius: exinde enim minus damnum vereri est.

Postremò ex Hippocrate 6. epidem. sect. 3. prodesse dicitur Coitus Corporibus pituitosis; & quòd inflammationes prohibeat in inguinibus, Capitis gravitati occurrat, atq; conferat foeminis in affectibus hystericis, & menstruorum suppressionibus, ut subdit etiam Galenus 6. de locis affect. cap. 5. si tamen moderatus sit. Contrà verò si fuerit immoderatus, ac intempestivus, vitam breviam, senectutem accelerat,

rat, Cerebrum debilitat, sensus omnes labefactat, Ventriculum languidum reddit, cruditates cumulat, concitat fluxiones, articulos labefacit, nephritidem inducit, sanguinis sputum promovet, ad hecticam, & tabem disponit, & plurimas alias ægrotudines affert, quas præ cæteris retulit Aëtius lib. 3. peculiari capite de Nocumētis immoderata Veneris. Sed de re hac satis. Quâ autē ratione qualitas, & quantitas exercitorum, sicut etiam ciborum, & potuum, ejuscemodi Corporum constitutioni, aliisque adhibenda sit, inferiùs dicemus.

Quoniam verò de conservatione Corporis saluberrimi hucusque meminerat, prosequitur nunc agere de causis salubribus conservantibus Corpora, quæ licet sana etiam sint, recedunt tamen aliquantulum ab optima, & perfectissima, constitutione. Inquit ergo: *Si Corpus ab optima constitutione defecerit, non autem plurimum, aut vehementer, cause pariter sanitatem conservare valentes, pari modo, secundum eandem proportionem variabunt.* Cùmque Corpora multa sint, propterea, juxta eorundem varietatem, diversimodè conservanda erunt. Et quidem causæ Corpora temperata conservantes, sed cum aliquo recessu à temperatissimo, unius generis sunt, cùm pari gradu à mediocritate recedunt; ut cum E. g. conservari ponitur Corpus uno gradu caloris à mediocritate recedens, per causas alterantes, cum distantia à mediocritate unius pariter gradus caloris, conservabitur: alterius verò generis, cùm ad meliorem statum illud reducunt, atque ad mediam, & optimam transferunt constitutionem, oppositâ qualitate intercedente, per uniformem gradum à mediocritate recedentem; ut cùm Corpus calidum per recessum unius gradus à mediocritate, reducitur ad mediocritatem per frigus, cum accessu unius similiter gradus. Hinc calida Corpora, usu calidorum conservabuntur, primo conservationis modo; itemque frigida frigidis, humida humidis, & sicca siccis, pari ratione. Secundo conservationis modo, per reductionem ab oppositis. Verùm ex his duobus modis, tutior, ac melior semper erit, qui per
redu-

reductionem fit; quoniam in primo conservandi modo, exacta qualitatum mensura, remediorumque certa per gradus substitutio, haberi nequit. Quamobrè Galenus *lib. de opt. sect. ad Thrasylbul. cap. 19. & 28.* universam Artem Medicam Correctivam esse ait: correctio autem per contraria, non verò per similia perficitur: Id autem commodè, ac facillimè etiam peragetur, remouendo, vel retundendo causas, quæ ejusmodi caloris excessum inferre potuerunt.

Insinuat ulteriùs Galenus, reliqua Corpora sana, sed intemperata, ad meliorem statum reducenda esse, non quidem causis similibus, sed contrariis; quæ tamen tantum distent ab optima constitutione, quantum distant Corpora ab eadem declinantia; unde calidiora frigefacientibus, frigidiora calefacientibus emendabuntur, si non semel, aut unico remediorum genere, saltem iterato, aut multiplici, ut tutior conservatio, ac reductio habeatur. Cautè igitur in adhibendis causis reducentibus Corpora in meliorem statum, procedendum est; ne subito, ac affatim, sed sensim reductio fiat: nam subitas, ac violentas mutationes Natura non patitur: plurimùm enim, ac vehementer alterare, calefacere, aut refrigerare, simileve aliud agere, nocuum dicitur ab Hippocrate 2. *aphorism. 51.* Quare summa exquiritur in Medico prudentia in instituendis ejusmodi correctionibus, ne Corpora perturbentur potiùs, quàm conserventur: Verumtamen promptè admodùm hoc idem peragetur, remotione, aut correctione causarum, hos effectus intemperiarum inferentium: nam quemadmodùm intemperies istæ à causis nonnaturalibus plerumque inducuntur; ità per remotionem, correctionemque earundem, in pristinum statum Corpora subinde intemperata revocantur, nisi tamen partes humorales, aut solidæ, talem non contraxerint impressionem, ut in morbosam constitutionem illa deduxerint: quo casu non ampliùs conservatione, aut simplici correctione, sed omnimoda curatione egebunt; de qua inferiùs.

At gravem sibi ipsi Galenus solvendam proponit difficultatem,

tem; quã scilicet ratione hoc *Causarum* reducentium genus conservativum dici possit, cum contrariis actionibus peragatur. Cui tamen ipsemet satisfacit, inquit, salubrium *Causarum* seriem dupliciter considerari posse, vel respectu totius generis, seu latitudinis sanitatis, & hoc pacto *Causæ* istæ conservativæ dicuntur, quoniam conservant *Corpora* intrã sanitatis limites; vel respectu ejusdem sanitatis differentiæ, quæ peculiarem *Corporum* sanorum constitutionem comprehendit, putã eorum, quæ aliqualem recessum habent à mediocritate; & in hoc sensu, *Reductivæ* appellantur, quoniam sanitatem intrã limites suos peculiariter constitutam, ad optimam, & moderatam quammaximè revocant, atque adeò in meliorem statum, respectivè ad præcedentem, reducunt. Attamen adest aliqua differentia inter *Curationem*, & *Reductionem*: Siquidem *Curatio* per medicamenta instituitur, directè, confestim, & quodammodò violenter operantia, fugando scilicet causam morbosam cum morbo, & symptomatis adjunctis, mediã aliqua sensibili evacuatione, aut inversione, commotioneque. *Reductio* verò fit sensim, & sine ulla violentia. Accedit, quòd *Curatio* tollit vitia sensibilia, & manifesta *Corporum*, extrã limites sanitatis delapsorum. *Reductio* verò solum corrigi vitia insensibilia, intrã latitudinem sanitatis posita.

Cum *Corpora* insuper sana intemperata sunt in omnibus partibus, intemperie simili universali; conformi etiam reductione, per universum *Corpus* instituendã, tractanda, docet. Cum autem dissimilem patiuntur intemperiem in diversis partibus, putã si *Ventriculus* ad frigidum, *Caput* verò ad calidum intemperetur, tunc propriis auxiliis,

& convenienter corrigentibus, reducenda erunt: quare ad *Ventriculum* calefacientia, ad *Caput* frigefacientia, adhibenda, modo quo supra.

autem jam ad ultimum pervenerint, nullus est remedio locus. Cavitates igitur quiete, atque alligatione parva redduntur, magna vero, partium operatione, & spiritus retentione: sic & quaecumque foramina, oraque. (T. 29.) Et quidem quae naturalem magnitudinem partes exuperant, quiete, ac commoda alligatione minores redduntur: augentur autem & naturali motu, & frictione moderata, & quibuscumque aliis plus sanguinis attrahere natura aptis. Deficientes vero partes, quaecumque ex sanguine ortum habuerunt, corrigi quidem non est impossibile: quae autem ex semine, propemodum impossibile existit; licet tamen aliquando loco eorum alia facere, quae usum haud dissimilem praestent. Earum vero omnium Natura opifex est: Medicus autem minister. Quae vero numero excedunt, his ablatio causa salubris existit. Inspicere vero oportet in quibus id fieri possit; nam si impossibile appareat, transponere tentandum est. Eadem est & eorum, quae in situ vitia sunt, emendatio. (T. 30.) Neque in obscuro est, quod duo saepius, aut tria vitia eandem partem possunt occupare, sicuti in eo, qui ventriculum parvum simul, atque rotundum, atque adversus septum habuit incumbentem. In ipso etenim magnitudo, formatio, ac situs erant depravati: temperatura quoque frigidior existebat. Hic nullo artificio ad naturalem habitum transferri poterat, at, ne adeo infestaretur, erat remedio locus. Nam quoniam repleto ventriculo, difficultate spirandi premebatur, minus cibi, at magis alimento opportuni, & qui non difficulter subducere-tur, ter die assumebat. Alteri vero, cui obstructio in hepate, ob vasorum angustiam saepius contingebat, extenuans victus ratio causa salubris inventa est.

P A R A P H R A S I S.

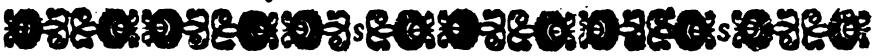
A Causis conservantibus Corpora intemperata, transie Galenus ad pervestigandas causas conservantes Corpora in compositione vitiata. Et quoniam in compositione possunt Corpora quadrupliciter deficere, vel in conformatione, vel in magnitudine, vel in numero, vel in situ, qua-

Uor propterea proponit causas ejuscemodi Corpora male affecta conservantes, intra sanitatis latitudinem posita, sed parùm à mediocritate declinantia. Enumerat autem primum omnes species errorum, qui in hoc contingere possunt, scilicet in Conformatione, Magnitudine, Numero, & Situ, quique tamen exigui, parvi, & insensibiles esse debent; aliter si magni forent, & valdè sensibiles, pertinerent potius ad Corpora Insalubria. In Conformatione autem considerantur Figura, Cavitas, Mearus, Orificium, Asperitas, & Lenitas, si fortassè à naturali mediocritate recesserint. In Magnitudine esse potest defectus, vel excessus; sicut pariter in Numero: si nimirum partes desint, aut superabundent. In Situ denique si evariant à debito, & naturali loco.

Quo autem pacto possint isti errores emendari, subditur inquit: si fœtus tenellus adhuc sit, & recens natus, facile alligatione, fasciis, similibusque artificiis corrigentur vitia in figura; at si jam adultior factus sit, & partes obdureverint, inemendabile vitium existimabitur. Ita de ceteris defectibus observandum, cum etiam Magnitudinem, Numerum, & Situm adaugeti, possint alligatione, constrictione, pressioneque diminui.

Neque verò prætereundum, quòd in his defectibus corrigendis, multum quoque valet victus ratio convenienter instituta: nam magnitudines adauctæ inediâ plerumque tolluntur, & victu pleno deficientes restaurantur: Viâ adstricta, alimentis attenuantibus, & aperientibus laxantur, & laxa viceversa adstringentibus, & incrassantibus coarctantur: Et sic de reliquis. Hinc addit Galenus, quòd cui obstructio in Hepate ob vasorum angustiam sæpius contingebat, extenuans victus pro remedio inventus est. Exercitiorum, pariter recta administratio, in Aëre convenienti, prodesse pluriès consuevit; unde comperimus quosdam à nativitate decolores, ob vasorum angustiam, solo usu exercitiorum, & in aëre calidiori, ac tenuiori, in meliorem statum per-

venisse. Sic etiam, qui conquerebantur de magnitudine molli, & obesitate Corporis, vidimus non semel in graciliorum habitum perductos, victu extenuante, & parco, exercitiis, & egestionibus per alvum, aut per urinam, promotis. Contrà verò graciliores, somno, quiete, aëre crasso, humidoque, fuisse levatos. Reliqua ex ipso textu Galeni clarissima sunt, nec latiori egent explicatione.

CAPUT V.)(LXXXVIII. in Galeno .

De Solutione Continuitatis .

T E X T U S :

(T. 31.) **R** Eltquam igitur id morbi genus est, quod & similaribus, & instrumentariis partibus commune existit, solutio scilicet continuitatis, quam quispiam fortè his inquam adesse negaret, qui integra sanitate fruuntur, quoniam semper sit passio. Quem sanè latet eandem in omnibus generibus fore dubitationem. Nisi enim operationis laeso sensibilis, sanitatem ab aegritudine separet, sed qualitatem tantummodò dispositionis introspeciamus, perpetua passibilitatis dogma necessariò recipiemus, cùm nullus sit, qui omnes operationes optimas habeat; sed de hoc quidem, ut quòd logica potiùs contemplatio sit, seorsum consideretur. (T. 32.) Salubres verò causas, in his, quos nemo dubitat aegrotare, deinceps percurramus, à mala temperatura exordium facientes. Hic verò prius distinguamus, quae omnes ferè Medici praetermittunt: alias quidem esse salubres Causas ejus intemperantia, quae jam facta est: alias autem illius, quae & adhuc fit: sicuti etiam alias ejus, quae futura est. (T. 33.) Hujus itaque postrema, haec quidem in praeservativa artis parte continentur, haec verò in salubri. Prima autem inter omnes in curativa tantummodò, sed ejus, quam mediam inter utramque locavimus; in praeservativa, & curativa. Jam enim factam, atque existentem aegritudinem,

cura-

curare oportet, sed quæ nondum quidem adest, at futura est, prohibendum est ne fiat ab ea, quæ est in Corpore, dispositione. Ejus autem, quæ adhuc fit, quod quidem factum est, curare opus est: quod autem futurum, prohibere ne fiat. (T. 34.) Prohibebitur autem sublata ea dispositione, quam sequi natura apta est: Talis verò dispositio causa antecedens appellatur. Facta autem ægritudo curabitur, soluta ea dispositione, à qua primùm ea, quæ secundùm naturam, læditur operatio, quam quidem & ipsam morbi causam (al. essentiam) dicimus esse.

P A R A P H R A S I S.

Superioribus Capitibus de vitiis Temperierum, & Compositionis, egerat Galenus, nunc de vitiis solutæ Continuitatis, quæ communia appellat, sermonem habet. Communia autem esse dicit, quia tam similaribus partibus, quàm organicis soluta continuitas competit.

At illicò sese offert enodanda difficultas, quomodò solutio continuitatis pertinere possit Corporibus sanis. Cui tamen plenè idem satisfacit, parvam inquires, continui solutionem, seu insensibilem, unde actiones minimè lædantur, ad Corpora salubria revocari, cum ista non constituat corpora extra limites salubritatis, qualia profectò sunt, levia ulcuscula, ut & parvæ extuberantiæ; nempe calli, porri, & similia. Additque rationem, quia nisi sensibilis operationum læsio sanitatem ab ægritudine separaret, perpetuæ passibilitatis dogma necessariò reciperemus, cum nullus sit, qui omnes operationes optimas, ac penitus illælas exerceat.

Quoniam verò Remedia sanitatem efficientia triplicia esse possunt, alia nimirum, quæ auferunt ægritudinem jam introductam: alia, quæ ab imminente præservant, quibus scilicet in Corporibus dispositio est, ut facilè decident: & alia denique, quæ resumptiva appellantur, quoniam tollunt malam dispositionem relictam in statu convalescentiæ; idcirco Galenus omnes ejusmodi status Corporum referens, ut singulis congrua remedia adhibeat, profequitur unius-

cu-

ejusque status convenientem reductionem, correctionemque commemorare.

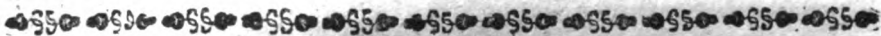
Facto autem exordio à mala temperatūra, primùm distinguit intemperiem in eam, quæ adhuc sit, & in eam, quæ facta est, ac denique in eam, quæ futura est. Et quidem remedia adversus futurum morbum, vel sunt præservativa, vel sunt conservativa. Præservativa impediunt morbum ne accedat, fugando, vel corrigendo causam antecedentem. Conservativa pertinent ad partem Medicinæ salubrem, quæ per ea, quæ sanitatem firmiorem reddunt, resistunt causis ægrotare facientibus. At si morbus jam factus sit, tunc curatione omninò egebit, per contraria absolvendâ. Si denique actu fiat, partim curatione, partim præservazione opus habet: curatione quidem respectu ejus, quod forsân introductum est; præservazione verò relatè ad id, quod adhuc introductum non est, sed est in proxima dispositione, ut introducatur.

Quomodò autem prohibendâ utitur intemperies, ne fiat; inquit, illam inhiberi auferendo causam antecedentem: Factam autem ægitudine tolli, ablatâ eâ dispositione, quæ primò lædit partis operationem.

At quid pro causa antecedenti, quidque pro dispositione, quæ primò lædit operationes, intellexerit Galenus, apud Expositores non convenit. Nos omissis aliorum expositionibus, dicimus causam antecedentem hoc loco sumi, quæ simul cum dispositione viscerum morbum immediatè ponit. Si E.g, quis incidat in febrim tertianam, vel sit proximè casurus in illam, non solùm hic feбри obnoxius redditur, ejusque symptomatis, quibus illa sociatur, verùm etiam habet in seipso pravam alicujus visceris habitudinem, seu dispositionem, quæ generat, vel inficit eum humorem; qui proximè febrim tertianam parit, & per suos circuitus revocat: cumque talis humor nonnisi à viscere illo malè se habente ducatur in actum febrilis repetitionis, propterea mala talis visceris dispositio peccantem humorem assiduo progignens,

gnens, vocatur hic à Galeno *Causa antecedens*, unde in textu habet: *Talis verò dispositio Causa antecedens appellatur*. Atque hinc experimur eos morbos esse curatu difficiles, qui habent malas has viscerum dispositiones fixas, persistentes, & contumaces, itaut ex diuturno illorum vitio, pravi semper humores generentur, ex quibus morbi illi foventur, & conservantur.

Quod ad dispositionem pertinet, quæ primò lædit operationes, intelligi debere dicimus, malam quandam partium, & sanguinis, aliorumve humorum habitudinem, fovētem febrim, seu fermentum febrile, aut cujusvis alterius morbi: quoniam enim illa se habet ut causa; morbus verò, ut effectus; propterea hic numquam tolli poterit, nisi mala illa partium, & humorum dispositio fuerit ablata. Hinc ex græco Codice legitur, dispositionem lædentem primò operationem, esse morbi *αίτιαν*, idest *Causam*; etenim instar *Causæ* morbum fovet, & quousque evicta, secreta, ac deposita, non fuerit, morbus non desinit.

CAPUT VI.)(LXXXIX. in Galeno.

De communissima intentione Curativa.

T E X T U S.

(T. 35.) **C**uratio verò unam præcipuam, ac communissimam habet intentionem ad id, quod est dispositioni auferenda contrarium. Ex hoc siquidem genere sunt causa ille omnes, qua sanitatem efficiunt: secundum partem verò ex unicuique dispositioni contrariis. Calido igitur affectui causa frigida contraria existit, frigido autem calida, eademque in cæteris proportione. Etenim si omne immoderatum est præter naturam, moderatū verò secundum naturam, necesse est omnino ut immoderatum ab immoderato contrario ad mediocritatem redigatur. (T. 36.) At manifestum est, quòd secundum potentiam, non autem imaginationem, & calefaciens; & refri:

refrigerans, & quaecumque alia hujuscemodi oportet assumere. Voco autem secundum potentiam, quod re ipsa verè tale existit, quale esse dicitur: secundum imaginationem autem, quod ex prompto quidem sensu tale esse imaginamur, cum tamen verè tale non sit. Sed quaesivi hac ratione distinguenda diximus in his libris, in quibus de simplicium medicaminum potestatibus agitur. (T. 37.) Ad inventionem autem salubrium causarum, quaecumque quidem ut ad eam, quae jam facta est, agritudinem, causae salubres existunt, via illa doctrina (hoc est metodo) utendum, qua id quod imaginamur, ab eo, quod talem habes potestatem separatur. Quaecumque verò ut ad eam, quae adhuc fit, & hac eadem via, atque illa praeterea, ex qua agritudinum Causae inveniuntur. (T. 38.) Esto enim, si ita conigerit, in humoribus putrescentibus accendi febrem: indicatio in hujusmodi est evacuatio, atque alteratio, haec quidem, quae putredinem finiat, manente adhuc causa, (al. substantia) evacuatio verò, quae totam ex Corpore substantiam educat. (T. 39.) Sed dicta quidem alterationis species concoctio existit; quam ubi invenerimus à quibusnam causis fieri contingat, tunc utique eorum, quae hoc pacto salubria sunt, scientiam tenebimus. (T. 40.) Evacuaciones autem fiunt & per sanguinis emissionem, & clysteris usum, & per urinae vias, atque eam, quae per cutim fit, transpirationem, ac praeterea per eam, quae fit ad partes oppositas, attractionem, atque ad alias propinquas derivationem. Nam & ad hoc idem genus pertinet citare menstrua, atque ora venarum, quae Graeci haemorrhoidas appellant, aperire, & per palatum, naresque expurgare. Cum igitur & hic materias invenerimus, quibus in qualitate, & quantitate, & modo usus adhibitis evacuatio fit, in ipsa Artis parte salubria inveniuntur, atque eorum omnium inventio traditur in eo volumine, quod de Arte Curativa inscribitur. (T. 41.) Eadem ratione in aliis tribus intemperaturis, si unum commune praecipuum observabimus, ut unamquamque prius, quae efficit causam, rescindamus: Deinde ita ad illam, quae ab eadem causa facta est, agritudinem accedamus, causarum salubrium inventionem facie-

mus. (T.42.) Secundum verò compositas intemperaturas; ex simplicibus compositio monstrabit salubria praecepta, cum hic quoque studuerimus pro magnitudine intemperaturæ eidem conveniens invenire remedium. Veluti si contigerit, quod in decem quidem numeris ad caliditatem majorem, quam naturæ conveniat, decidat Corpus; septem verò ad siccitatem majorem, tunc salubrem causam in hujuscemodi affectibus esse oportebit, decem quidem numeris frigidiorum, septem verò humidiorum. (T.43.) Si igitur ipsi particula affectæ admoveatur tale remedium, tanto sit frigidius, atque humidius, quantum exigit partis affectæ indicatio. Quod si particula affecta in penitioribus locis sita sit, machinari oportet in super tale invenire salubre remedium, cujus vis nequaquam in itinere antea solvatur. Si itaque calidius esse oportuerit eo, quod est moderatum, non solum tantam habeat caliditatem, quantum exigit morbus, sed ultra eandem mensuram tantum adjiciatur, quantum ex situ, ut peringere possit ad locum patientem, sit necessarium. Si verò frigidius, non simpliciter tantum frigiditatem oportet augere, sed & materia quoque prius est animadvertenda. Si enim crassarum sit partium, non admodum poterit ad profunda penetrare: at potius contrarium præstabit effectum spissando superficiem, atque densando. At si tenuioribus partibus constet, poterit sanè plurimum subire profundum. Idem in humectantibus, atque exiccantibus accidit, in quibus crassitudo, atque subtilitas partium substantia est inspicienda. (T.44.) A situ quidem loci affecti, ut nuper diximus, invenit indicatio salubre remedium: à formatione autem, & situ simul, quando effluxus sensibiles, atque ad alium locum foraminibus patentes habuerint, aut his omnino caruerint. Quos enim effluxus ad principales deferri partes cognoverimus, advertemus, atque ad illas impellemus, quæ minimè sunt principales. (T.45.) Illud verò manifestum, quod earum, quæ intemperaturam efficiunt causarum, curatio sit per evacuationem: nam ipsa intemperaturæ sola alteratione sanantur.

P A R A P H R A S I S.

Quoniam præcedenti Capite retulit modum, quo generaliter tractari debeant Intemperies factæ, quæque partim sunt factæ, & partim fiunt, & quo demùm pacto futuræ tractandæ sint; hoc præsentis Capite exordium faciens ab his, quæ factæ sunt, curationem illarum profectitur, atque inquit, præcipuam, & communissimam intentionem in his esse, adhibere id, quod dispositioni auferendæ sit contrarium. Neque id tantummodò intelligendum, in curationibus morborum ex intemperie, verùm etiam in omnibus quibuscumque ægri tudinibus, cum par ratio incunctis vigeat ad curationes ritè, rectèque peragendas. Hinc libro de Constitut. Artis cap. 12, & 3. meth. cap. 3. duo dieuntur esse Animata, universam facultatem Medicam comprehendentia: alterum, quæ sunt secundùm naturam, similibus conservare: alterum verò, quæ præter naturam, contrariis auferre. Quod qua ratione intellendum sit, alibi à Nobis est fusè explicatum. Sed & Galenus hic, de rationem contrarietatis in curatione servandæ summatim saltem referret, addit, secundùm naturam esse Moderatum, præter naturam verò Immoderatum; etenim, inquit, si omne Immoderatum est præter naturam, Moderatum verò secundùm naturam; necesse est omninò, ut Immoderatum ab Immoderato contrario ad Mediocritatem redigatur.

At ex adjectis verbis non levis exurgit difficultas; unde scilicèt Galenus dicat, Immoderatum ab Immoderato contrario ad mediocritatem reduci: si enim utrumque extremum immoderatum est, quomodò ad mediocritatem reduci poterit? Immò quâ ratione Immoderatum erit contrarium Immoderato? cum potiùs contrarietatem servare debeat cum Moderato, quia Immoderatum, & Moderatum, dicunt oppositionem.

Ad quam difficultatem dicendum pro Galeno, nomine Immoderati intelligi Remedium, quod ut morbo similiter

immoderato opponatur, eique refragetur, oportet ut pari excessu à mediocritate declinet: Putà si morbus fingatur calidus ut duo, Remedium, ut illum infringat, ac superet, pari recessu duorum graduum à mediocritate in frigiditate debet excedere; unde morbus excedens in calore per duos gradus, dicitur immoderatum in una qualitate, & remedium frigidum in gradu similiter secundo; etiam dicitur immoderatum, cum duobus gradibus à mediocritate declinet. Hæc autem mutuâ actione, & passione refranguntur, & reducuntur tandem ad mediocritatem, Naturæ consentaneam. Atque hinc etiam solvitur, cur Remedium, & Morbus mutuam servant contrarietatem, simulque morbus immoderatus opponatur quoque sanitati, mediocritatem exigenti, sub varia scilicet ratione considerata, ut patet.

Pergit ulterius Galenus examinare, quodnam sit hoc Contrarium, quod in curandis morbis necessarium sit: & inquit, ea, quæ habent vim curandi esse oportere talia *secundum potentiam*, idest quod reipsâ talia sint, sive operentur per se, sive per accidens; non verò *per imaginationem*: Unde *calefaciens, & refrigerans, & quæcumque alia hujusmodi, oportet assumere*. Et sensus est, ut remedia contraria morbo sint talia secundum potentiam, seu reverâ, ac reipsâ talia, qualia esse dicuntur, & operari debent: non verò secundum imaginationem, si fortasse ex apparenti sensu, seu primâ, ut dicitur, facie, talia esse imaginemur, sed reverâ talia non sint. Et quidem pleraque medicamenta ad sensum videntur habere vim refrigerandi, & reipsa non refrigerant, sed calefaciunt; contra alia existimantur calida, & naturâ suâ calida non sunt.

Verum exquirendum hinc esset à Galeno, unde Remedia potentiâ talia judicanda sint, ad differentiam eorum, quæ secundum imaginationem, & ex prompto, primoque sensu talia esse imaginamur. Et Ratio difficultatis pendet ex eo, quia omniâ Remedia, sive calida, sive frigida, sive alterius virtutis sint, non nisi per sensus nobis innotescunt, atque
adeo

adeò non videntur alia excogitari posse ab iis, quæ ex sensu talia esse imaginamur. Fortassè autem voluit Galenus sub his verbis distinguere Remedia potentiâ talia, ab his, quæ secundùm imaginationem, ut edoceret Medicos, ne in dignoscendis medicamentis deciperentur. Sunt enim pleriq; qui ex vulgi dumtaxat Criterio, dijudicant de virtutibus Medicamentorum ex Colore, & Visu, aut etiam ex Tactu, Gustatu, aut Olfactu, in quibus sæpè sæpiùs falluntur. Sic omnia acida, frigida à nonnullis existimantur, cùm tamen pleraque acida, caustica sint, & escharotica, aut etiam potenter dissolventia. Sunt multa, quæ ad tactum frigida videntur, cùm cæteroqui plurimum caloris intùs assumpta excitent. Odera licèt plerumque calida esse soleant, non rarò tamen cum frigiditate copulantur, ut in floribus Plantarum. Albicantia frigida, rubra calida creduntur, cùm contrarium in multis sit, & ità de plerisque aliis.

Sunt qui his non fidunt, sed toti sunt in effectibus notandis: & quidem nil intimiùs in rerum notitiam ducit, quàm effectuum perquisitio. At cùm in effectibus multa quoque omittantur, ex quibus error emergere possit, propterea neque ab his rectum iudicium semper elicitur; sic plerique Opium frigidum existimant, quia somnum inducit, putatum fieri à refrigerato, & humectato primo Sensiterio, ex doctrina Aristotelis, & Galeni: Albumen Ovorum frigidum pariter existimatur, quia in vulneribus, & hæmorrhagiis, fluentem sanguinem compescit; cùm tamen ista potiùs calida censenda sint; siquidem Opium inflammabile, & vaporosum est; & ex albumine ovi dissolutio, ac præcipitatio sic fæculentiarum in compositis: quin & ab eodem distillato Aqua elicitur potenter decobstruens; & attenuans. Vitriolum frigidum creditur, attamen Spiritus illius, & Oleum erodunt, & rubefaciunt. Tartarum similiter, cùm sapore acidiusculum gustetur, putatur frigidum; ventrem tamen solvit, ejusque oleum Venenum sapit. Nitrum adeo frigidum apparet, ut exinde liquores etiam congelascant, si

Vasi

Vasi extrinsecus admoveatur ; cum tamen spiritus ejusdem per distillationem elicitus, erodat, & interimat. Et alia hujus generis sexcenta. Sed quod est admirabilius, hæc eadem aliter operantur diluta in aquis, aliter redacta in pulveres, & aliter sublimata in Sales, Spiritus, & Olea : quæ aliquos juvarunt, aliis nocere ; immò & uni eisdem aliquandò profuere, aliquandò evasere insensissima, ut proinde fiat, nil certi uspiam subinde ex effectibus colligi posse, etsi ab his, quæ frequentius evenere, probabiliorum conjecturam facere soleamus.

Unde autem tanta varietas ? Crediderim ex varia, diversaque actione, passioneve, quam subeunt, præsertim interiorius assumpta, cum his, cum quibus commiscuntur in ventriculi cavo, & intestinis id evenire ; succis nimirum multigenis inter se invicem commistis, qui degeneres plerumque in statu morbofo Corporis, cum diversa glandularum, membranarum, fibrarumque Ventriculi, habitudine, necnon appendicum intestinalium, ac liquorum illuc confluentium, pancreatici scilicet, & fellei, constitutione variâ, & plerumque etiam mutatâ, in causa sunt, ut illa invertantur, extravertanturque, infringantur, depraventur, exacuuntur, ac diversimodè permutentur, in figura, situ, motu tum locali, tum fermentativo, cæterisque : quo proinde fiat, ut ob diversam Ventriculorum affectionem, ac succorum conditionem variam, differentes, ac varii excitentur effectus, penèque admirabiles, & non rarò etiam interse invicem difformes, dissentanei, dispares, atque oppositi.

Esto autem hæc ita sint, videntur tamen in Medicamentorum vim facultatemque dignoscendam rationabilius duci, qui primùm illa in suas partes componentes, ope Chymix, solvere satagunt, deindèque ex illis pervestigant vires, & efficacias eorundem. Neque insuper ex puris solùm qualitatibus illas deducunt, sed ex salibus, spiritibus, aquis, aliisque similibus, quæ particulas continent, non calidas, seu frigidas, sed calorificas, aut frigorificas, & quatenus cum
fer-

fermentis Viscerum, & præsertim Ventriculi, ac Intestino-
rum, motum, & actionem excitant in fermentatione variam:
& quidem calida dicuntur, si fermentescendo turgeant, &
acutie partes vellicent, ac sanguinem acuant, atque in mo-
tum vehementiorem, celerioremq; adigant; si autem ex
adverso temperent potius, infringant, aut etiam figant, fri-
gorifica dicentur. Quare ex sensu, quem Corporibus, & par-
tibus inferunt, frigida, aut calida appellantur. Hæc quippe
ratione ex putatis vulgò frigidis simplicibus, ut præsertim,
sunt olera succulentiora, nempe Endivia, Borago, Cicho-
rium, Hepatica, Malva, & similia, plurimum aquæ elicitur
per distillationem; nil verò, aut modicum nimis, salis, nul-
lusque spiritus: Ex aliis plantis olentioribus, minùsque
succulentis, qualia Eruca, Nasturtium, Rosmarinus, Salvia,
Beccabunga, & c. Sales, & Spiritus plurimi extrahuntur.
Unde quò simplicia duriora magis fuerint, & ligneam, seu
duriorem texturam partem, quoque spirituosiora,
& fæluginosiora observantur, quæ proinde causâ ca-
lorem in nobis excitant, cum assumuntur, & illæ illato
illo sensu, denominantur.

Verùm enim verò, inter sensus Corporis universos ad vi-
res simplicium internoscendas, dijudicandasque, fidelior lon-
gè cæteris videtur esse Gustatus, in quo scilicet minor dece-
ptio accidere possit, eo quòd majorem habeat cum Stoma-
cho, & Ventriculo communionem, ubi istiusmodi sensationum,
caloris, aut frigoris, aliùsve qualitatis, iudicium depromi-
tur. Hinc quæ acris gustu percipiuntur, calorifica, attenuan-
tia, dissolventia fiunt: quæ acida, figentia, coagulantia, &
acritatem temperantia: quæ amara, deobstruentia, ape-
rientia, & acorem corrigentia: quæ insipida, refrigerantia,
absorbentia, relaxantia: quæ salsa, incidentia, aperientia,
abstergentia, & sic de aliis.

Galenus itaque per ea, quæ secundum imaginationem,
sunt, intelligit inefficacia, impropria, & non ex natura rei
talia, sed solum ex communi, ac vulgari hominum conce-
ptu,

ptu, aut existimatione, talia credita, quibus vulgaris fortimmodò fiducia prodesse solet: putà si quis exhiberet Spiritum Vini, aut Ceraforum agrestium, aliudve simile nive frige factum, vulgò crederetur tale quid frigidum esse, quia sic ad sensum apparet, cùm tamen reipsà tale non sit.

Sed nec omninò à Galeni mente alienum esset, si quis diceret, secundùm *Imaginationem* intelligi ea, quæ nullam vim in Natura habent, sed solum per magicas impressiones, characteres, philtrea, amuleta, & similia, morbos fugare putantur; cùm & Galenus ipse memoret fuisse suis temporibus Pergami Præstigiatores, quorum tantâ fiduciâ freti ægrotantes, nedum seipsos illorum curæ committebant, sed sanabantur. Magicis hisce Characteribus magnam quoque fidem præstare visus est Paracelsus, (a) ut proinde Librum conscripserit de *Magica Medicina*, ad curandas ferè universas Corporis ægritudines. Porrò nec desunt, qui nostrâ ætate Morbos curasse testentur per *Trãsplantationem* in Saxa, Arbores, Fluvios, similesque, & aliter, aliterque per *Magicam Sympathiam*, ex ipsis adhuc excrementis ægrotantium.

Verùm in his *Imaginatix* summè valet, cui tanta vis inest, ut sanguinem, spiritus, omnesque humores Corporis commovendo, & agitando, in causa sit, ut materia morbifica alicubi hærens excutiat, & vel sensibiliter, vel insensibiliter educatur; Quamobrem excitato repente Gaudio, cum certa spe recuperandæ salutis, plerique convaluerunt; quippè Natura, veluti obruta, subinde respiciens, omnes conatus adhibet adversus causam morbificam, quousque tandem illam vincat, & extra Corpus depellat. Hinc etiam fit, ut quò magis ægroti Medicis, & medicamentis fidunt, eò celerius ab illis juventur, & in pristinam salutem redigantur, ut pluriès compertum.

Concludendum igitur ad mentem Galeni, *Remedium Curativum Contrarium Morbo*, reipsa tale esse debere, quod
vim,

(a) Tit. Archid. Magic.

vim, seu potentiam habeat causam morbificam superandi, & expellendi, quocumque tamen modo id operetur, sive per se, sive per accidens, sive actione immediata, sive mediata, sive aliter, aliterque, dummodò certa illius notitia ex pluribus, conformibusque experimentis deducta sit.

Quemadmodum in ægitudinibus factis, ita etiam in ægitudinibus, quæ partim factæ sunt, & partim adhuc fiunt, operandum præterea docet, tollendo nimirum causas antecedentes, & removendo dispositiones viscerum, si fortasse illas foveant, & conservent: in utrisque enim par ratio militat; siquidem quæ curant, si antequàm Morbus accesserit, adhibeantur, præservant, & præservantia, curantia quoque sunt, antevertendo morbum imminens, & expellendo, aut saltem corrigendo causam morbosam, quæ jamjam morbum esset illatura, nisi citò educeretur, aut domaretur: medicamenta namque semper adversus causas morbosas oppugnant, quæ planè in utroque casu intra Corpus sunt.

Quoniam verò in exemplum Morborum, qui partim fiunt, & partim facti sunt, proponit in textu Galenus Febres humorales, ex putrescentibus humoribus progenitas, idcirco indicationem curativam in ipsis duplicem facit: alteram quidem pertinentem ad evacuationem: alteram respicientem alterationem: atque illam respectu habito ad materiam humoralem peccantem, quæ tota ex Corpore educi debet; istam verò respectu putredinis, quæ corrigi, & emendari exoptulat: quam correctionem, Alterationem esse dicit, *quæque putredinem finit, manente adhuc substantia, seu causa*. Subdit insuper hanc alterationis speciem esse *Concoctionem, quam ubi invenerimus à quibusdam causis fieri contingat, tunc utique eorum, quæ hoc pacto salubria sunt, scientiam tenebimus*. Quorum verborum sensus est, quòd non solum, satis sit ad alterationem febrium assequendam, quamcumque in genere alterationem adhibere, sed in specie talem, quæ concoctio sit. Unde aberrant à Galeni mente, quicumque contendunt alterationem per primas qualitates in univer-

sum fieri debere: & quidem oppositas Morbo: siquidem in febris putridis vult Galenus talem esse oportere, quæ concoctio sit: modò concoctio ex sententia ejusdem, operæ caloris fit, nec à refrigerantibus haberi potest. Verùm quomodò res hæc se habeat, alibi à Nobis est examinatum, in *nostro Tractatu de Febris*, ubi omnia ad indebitam sanguinis, cæterorumque liquorum fermentationem quàm facillimè revocavimus. Quare & nunc, Putrescentium humorum vitium, dicemus, indebitam illam fermentationem habitam à mistura aliorum succorum à sanguinis diathesi naturali degenerum, qui nisi à sanguine per concoctionem, seu secretionem, sequestrationemque in filtris, cribrisque Corporum repurgentur, ac deinde expellantur, febris non deerit: Alterationem verò intelligemus, perturbationem illam, commotionemque Corporis inde exorientem, & potissimum in pulsu conspicuam, aut etiam in cæteris operationibus sensibilioribus, quæ per ejusmodi concoctionem, secretionemque ac postremò per evacuationem omninò sedabitur.

De Evacuationibus verò peccantium humorum, febrimque foventium, sermonem deinceps facturum, omnia illarum genera recenset, atque indistinctim febris convenire posse memorat, ad egerendos putridos, vel putrescentes humores. Ait enim: *Evacuationes autem fiunt, & per sanguinis missionem, & clysteris usum, & per Urinæ vias, atque eam, quæ per cutim fit, transpirationem, ac præterea per eam, quæ fit ad partes oppositas, attractionem, atque ad alias propinquas, derivationem: quibus etiam adjicit Menstruorum, & hemorrhoidum citationem, & per palatum, ac nares expurgationem.* Verùm hæc, & similia debent in quantitate, & qualitate modum servare, ut salubria fiant, concludit in-textu Galenus. Ex quibus verbis præstat nobis occasio agendi, quandò, & quomodò prædicta medicamenta in febris sint administranda. Non enim Galeni mens est hoc loco omnes ejusmodi evacuationes in omnibus, & singulis febris putridis promovere, sed aliquas in aliquibus, alias

in

in aliis ; alioqui si simul omnes provocari deberent , procul dubio diffœrmes , ac oppositas evacuationes tentare simul oporteret , cùm tamen per eas vias peccantes humores ducendi sint , per quas Natura se velle exonerari demonstrat. Adde quod multæ aliæ Evacuationis species sunt hic omis- sæ , quæ non rarò juvare observatæ sunt , putà Vomitus, De- jectiones, Sudores . Igitur voluit tantummodò has veluti in exemplum plurimarum aliarum commemorare ; & quidem , non ut illis simul Medici in curandis febribus uterentur, sed quòd modò his , modò illis , prout occasio tulerit, & diver- sæ indicationes, abscindendi causam morbosam, occurrerint.

Primùm autem sanguinis mittendi usum , & opportunita- tem perpendamus , Nemo unquam inficias ibit , aliquandò sanguinis evacuationes sponte Naturæ promotas febrici- tantibus contulisse : quandoquidem , & in Ægris Epidemio- rum, & in aliis innumeris, passim in praxi observatis , expe- rientia demonstravit, superveniente è naribus hæmorrhagia, momento ferè temporis , acutissimas adhuc febres, desisse , absque ulla recidiva . Sic etiam erumpentibus menstruis, lo- chiisque , antecedenter suppressis , denuò profluentibus , fœminas à gravissimis morbis fuisse liberatas ; sicut pariter & Viros plurimos à supervenientibus hæmorrhoidibus. Solùm de eventu à sanguinis detractione, Arte institutâ , perpetuò dubitatum fuit , quoniam ab his, quæ sponte Naturæ fiunt, evacuationibus ad eas, quæ Arte sunt peragendæ, cõveniens illatio, ritè, rectèque deduci nequit , attentâ nimirum tem- poris opportunitate . Difficillimum namque est , & ferè im- possibile , certo , convenientique tempore eam sanguinis quantitatem detrahere , quæ exigentiæ morbi , & causæ morbificæ congruit : sed & eam venam, per quam ipsa levari petit , quis unquam poterit divinare ? cùm cæteroqui lo- ca conferentia in evacuationibus observare semper expe- diat , Educere insuper illum humorem, qui reverà morbum facit , & non alium , longè difficilius est , qui tamen non ra- rò alicubi hæret, aut restagnat , ut in apicibus arteriarum ,

H h 2

vel

vel in glandulis Corporis, vel in intimioribus partium penetralibus. Præterea sanguinem educere in ea Corporis affectione, quæ ejusmodi depositionem exposulat, & in ea circumstantia symptomatum, & partium affectarum, ne subindè vires deficient, vates exquiritur Apollo, cum aliunde Natura seipsam levet, aut saltem levare debeat, citrà virium diminutionem. Hæc, & alia plura tam scitu necessaria sunt, ut conveniens sanguinis evacuatio succedere nequeat, si unum, vel alterum ex his fortasse deficiat, ne grave damnum ægrotanti sit adfuturum, nulli aliæ evacuationi comparandum; quoniam per hanc vires plurimum enervantur, & multo magis, quàm per aliam quamcumq; viam.

Multoties insuper Natura sanguinis evacuationes per certas quasdam partes molitur, quæ si per alios ductus haberentur, non proficerent. Sic in pleuritide prodest sanguis per os excretus; per secessum verò proximam mortem portendit. Nephriticis, & Melancholicis hæmorrhoides supervenientes salutare sunt, cum tamen si per vomitum sanguis educeretur, vel per Renes mingeretur, ægri periculo non vacarent. Menstruis erumpentibus à gravissimis morbis fœminæ liberantur, quæ si sanguinem dejicerent, vel evomerent, non ita. Lochia suppressa, si per Uterum redeant, bonum; per alias partes verò, grave nimis est, & periculosum.

Itaque sanguinis evacuationes sponte Naturæ promotæ, & salubriter peractæ, referendæ sunt ad eas, quæ criticæ dicuntur, cum scilicet Natura evictam jam causam morbificam, morbumque ipsum depellit, ac eliminat. Nemo unquam autem in Re Medica tam felix fuit, ut potuerit Crisim, absque peculiari Naturæ conatu, perficere, quidquid in hanc rem jactet Helmontius. Incertum igitur, dubium, immò non rarò fallax, & periculosum ejusmodi, ex sanguinis educatione, beneficium: cum cæterò qui ex adverso certissimum sit spirituum dispendium, & vitium exsolutio. Quòd si fomes febrium partibus solidis insit, ut in tuberculis

lis intraneis, abscessibus in glandulis, aut inflammationibus etiam exiguis partium internarum, qui fieri poterit, ut sanguinis missione removeri, aut educi queat, quemadmodum in spina digito infixâ? Quamobrè non mirum, si plerique non tam facilè de humano Corio periclitari cupientes, ab illius præcipiti administratione se abstineant, non quòd illam aliquando, (& potiùs præservationis gratiâ) in aliquibus non commendent, sed quòd periculosa alea sit plena. Si quandoque autem in usum remediorum ducenda illa sit, potiùs in plethoricis, opiparis, vinolentis, & quibus sanguis in suo circuitu remoram patitur, venæque amplæ nimis, turgidaque fiunt, & Corpus totum veluti ingenti gravamine oppressum, seipso ponderosius perferitur: adeoque vel ad deplendam multitudinem, si qua est, vel ad citandum sanguinis motum, fortasse alicubi præpeditum tutiùs administrabitur; ut alias meminimus.

Quod ad Clysteris usum pertinet, fertur inter medicinalia præsidia introductus ex Ibi ave Ægyptia, quæ exonerandi ventris gratiâ, Nili aquam adunco rostro in anum immitrens, retenta diutiùs excrementa deponit: quamquàm Helmontius non vereatur pudendum medentium subsidium illum appellare, & aliquandò ex nimia acritudine gravia nocumenta ægrotantibus attulisse fateatur. Verùm licèt Clysteres ex acribus medicamentis injectos, ob nimiam violentamq; irritationem intestinis illatam, gravia damna nonnunquam excitasse hæud inficiemur, non tamen interdicens omninò sunt, qui ex levioribus, & laxantibus componuntur. In febribus enim assiduò ad intestina solent superfluitates humorum deponi; unde interjectis vicibus juvabit illas per alvum educere, & ventrem oppletum exonerare: quare admonet, & prudenter Hippocrates 4. de rat. viñ. l. 20. de Angina, & Pleuritide agens, ut alternis diebus clysteres febricitantibus injiciantur.

At verò ferendi non sunt, qui ex injectis clysteribus etiã Ventriculum, & gracilia intestina exonerari posse putantes,

in

in præconceptam opem conficere solent decocta, & missuras varias ad effectum usum diversimodè comparatas. Siquidem ex Anatome jam satis innotuit ad principium Intestini Coli valvulas inesse, quibus ascensus ad superiora impeditur. (a) Non negaverim tamen ex depositis inde excrementis, locum reddi capaciorem pro receptione aliorum excrementorum à superioribus intestinis derivantium, quoniam per motum eorundem peristalticum perpetim superfluitates superiorum ad inferiora protruduntur. Hac eadem ratione contingit, ut adhibitis podici balanis recrementa à ventre depellantur, irritatione per fibras, & membranas intestinorum supernis partibus communicatâ. Hinc etiam non rarò accidit, ut ab acris balanis, aut enematibus vomitus periculosissimus successerit: etenim ab ejusmodi irritamento intestinis vehementer illato, potuerit Pylorus molestè adeò affici, & contorqueri ut sursum retractus Venterculum coëgerit ad vomendum. Non dissimili modo vomitus contingit, cum linguæ fastigio vix Mercurius emeticus gustatur, aut aliud potentissimum Vomitorium.

Unde deniq; tanta utilitas ab usu clysterium in febrientibus speranda sit, dubitari hic non incongruè potest, atque eo magis, quoniam in febribus, putridis dictis, seu humoralibus, peccantes humores intrâ venas conclusi statuuntur, qui nunquam à Natura deponuntur ad alvum, quàm priùs concocti fuerint, & à reliquis salutaribus succis secreti: modo longè admodum distare ponuntur humores putrescentes in febribus, sive in venis majoribus, sive in venis minoribus putrescere dicantur, quàm ut per alvum excerni, aut ad vias intestinorum deferri possint.

Sed facilis est solutio, si considerentur, quæ nuper Anatome detexit, peculiare scilicet ductus inesse, per quos ad alvum impuritates humorum dejiciantur, sed & potissimum Vvirsungianum, & Choledochum, deferre succos quosdam, qui simul commisti, atque indebitè fermentescens plurimarum etiam causæ sunt ægritudinum; sicut ex adverso,

(a) Repugnat his quoque tota Mechanica Chylôsis

convenienter repurgati multis ægritudinibus finem faciunt . Observatione pariter Graëffii , (quæ refertur in Ephemeridibus Germanicis , & in Actis Anglicis) ab assumpto medicamento purgante commoti humores per ductum Pancreaticum , & Choledochum ad intestina promoventur ; quin & infusione liquorum cathartorum in Venis factâ , pari modo , per prædictos ductus catharsis accidit . Per Arterias quoque mesentericas , tendentes in glandulas intestinorum , non rarò etiam humores educuntur , unde fit , ut aliquando à catharticis validioribus dysenterix cruentæ progignantur , vel etiam sanguis syncerus educatur , relaxatis nimirum oscillis earundem , aut etiam erosis glandulis , quibus illæ in suis extremitatibus occluduntur .

Amplius per vias Urinæ sæpissimè quoque febrium causam materiale evacuari , ac propterea febres ipsas desinere , certissimum est , atque iteratis experimentis comprobatum . Unde motus Galenus , commendat in febribus diureticorum usum 2. *prognest. à tex. 26. usque ad 38.* si per eas partes videatur Natura , peccantem materiam velle detrudere . Et 1. *ad Glauco. cap. 15.* eadem in curatione Tertianæ proponit ; imò etiam redundantibus serosis humoribus diuretica exhibet *in libris de tuenda valetudine* , ad illos per urinam educendos . Per transpirationem insuper humorales febres desinere possunt . Tanta enim est , quæ per poros Cutis fit humorum resolutio , ut majorem ex assumptis cibis excrementorum partem complectatur : quamobrèm in febrientibus perutilis nimium censeri illa debet , in quibus halitus , & vapores affluenter admodum exuberant .

Inculcat prætereà Evacuationem illam , quæ fit per *Attractionem* , ad partes oppositas , atque ad alias propinquas per *Derivationem* . Verùm in hoc valdè dissentiunt Interpretes . Siquidem plerique in Præservatione solùm Revulsionem per distantissimas partes faciendam opinantur ; In Curatione verò potius per propinquas , cujus opinionis sunt Curtius , Fuchsius , Acachias , & Manardus . At Laurentius

tius Joubertus per proximas semper, nunquam per distantes illam faciendam esse contendit. Petrus Brisottus, & alii, in principiis morborum putant esse revellendum per proximas; in fine verò per remotas partes. Sanctorius demùm conditiones has non necessariò requiri in Revulsione, & Derivatione arbitratur, sed modò per distantissimas, modò per proximas partes Revulsionem fieri posse docet, atque in hujus probationem affert plura Galeni loca, præsertim verò 5. *Meth. cap. 14.*; ubi is applicat emplastrum ex thapsia futuræ coronali, ad revellendum à Cerebro: & 6. *epidem. comm. 2. tex. 31.* inhærens Hippocrati asserenti in Oculorum fluxione, ad fauces revellere oportere, ait, *hoc unum esse remediorum revellentium genus, ut diuturnas fluxiones ad fauces revellamus, acribus medicamentis: & comment. 3. 6. epidem. tex. 22.* laudat Sabini sententiam, qui in fluxu sanguinis è naribus, venam Cubiti, gratiâ revulsionis, secabat: & 5. *meth. cap. 8.* inquit: dum rumpitur aliquod vas in pulmone, venam cubiti protinùs esse secandam, revellendi gratiâ; & *lib. de cur. rat. per sangu. miss. cap. 6.* subdit, in Pleuritide Venæ sectionem factam in contrario latere, vel obscuram, vel post multum tempus aliquam utilitatem afferre: & denique *comment. 2. in 6. epidem. tex. 9.* docet, quòd revellens locale est retrahens ad proxima, & non ad remota. En igitur quàm inter se dissonent Galenus, ejusque Commentatores. Verùm ejuscemodi Revulsiones, postquàm de Sanguinis Circuitu statutum est, ab Aula medica recessere, nisi tantùm de Nomine ludere velimus, quòd illæ, quæ inter initia morborum fiunt, & præsertim à partibus distantioribus, Revulsiones dicantur, veluti in usum ductæ ne humores magis confluant in partes affectas; quæ verò in aliis temporibus peraguntur, ad confluxum humorum diminuendum, vocentur Derivationes: quamquàm & in hoc plerumque accidat, ut à remotioribus partibus factæ, remeantem sanguinem magis, magisque commoveant in affectam partem, atque inductâ valorum depletione, eandem languidam reddant, &

con-

concretum, remorantemque ibidem sanguinem, minus aptum deserant fermentationi, ac maturationi, vel etiam resolutioni: cum sanguis è venis eductus citatiorem efficiat eum, qui per arterias redire debet, in detracti supplementum, nisi alia obstiterint: & qui restagnat, spiritibus orbatus difficulter in fermentationem promoveatur.

Postremò Evacuaciones memorat Galenus per citationem Menstruorum, ac aperitionem venarum hæmorrhoidalium; nec non per palatum, & nares expurgationem, quæ licet viscerum particularium repurgamenta sint, nihilominus valde quoque prodesse possunt febricitantibus, in quibus omnes ferè evacuationes supprimi solent. Equidem menstruorum eruptiones, nedùm febres, verùm etiam plures alias gravissimas ægritudines terminare consueverunt, depositis nimirùm in vasa uterina totius Corporis superfuitatibus. Idipsum per venas hæmorrhoidales non rarò fit, ex quibus non tam sanguis fæculentus, quàm serosa quædam glutinamenta acido-muriatica repurgantur, in manifestum Corporis levamen, cum potissimùm moderamen servant, tum in quantitate, tum in tempore. Sed & videntur venæ istæ conditionem referre Varicum, quæ sicuti non rarò brachiis, cruribus, ac tibiis accidunt, ita & podici, utero, cæterisque partibus contingunt; unde cum sponte sua laxantur, & sanguinem illum stagnantem deponunt, à multis morbis vindicant, præsertim à melancholico, & maniaco delirio, ut restis est idem Galenus pluribus in locis epidemiorum. Cæterùm per Palatum, & Nares expurgatio, pariformiter conveniens, & salutaris febricitantibus censenda est, quia non solum Caput à superabundantibus humoribus præsertim lymphicis exonerat, sed etiam Cerebrum simul unà validum ostendit, benèque se habere in repurgandis propriis excrementis. Accedit quod sæpè numero febricitantibus accidere solent dolores Capitis, sopores, surdas tritates, gravedines, quæ per ejusmodi repurgationes desinunt, & si futuræ sint, prævertuntur.

Postquàm hætenùs Galenus docuit, Intemperiem factam, contrariis tolli : futuram , causam abscindentibus : & ex facta, ac futura mistam, partim auferentibus causam, & partim contrariis, malam in Corpore dispositionem tollentibus ; ut exemplificavit in febribus putridis: Nunc idem operandum quoque ait in reliquis intemperiebus, ab humoribus etiam, seu causis materialibus originem habentibus: ac proinde generale præceptum profert, ut in omnibus ægri tudinibus materialibus, priùs causa auferenda sit, quàm effectus, sive qui fit, sive qui factus est; licèt quandoque simul, & semel unico remedio utrique oppugnari possit, ut est exemplum in febre ardente, cui potus Aquæ frigidæ remedio est, tum ad retundendam febrim, tum ad depellendam causam morbificam per sudorem, urinam, aut dejectionem.

Quoniam verò Galenus in indicationibus curativis exequendis, ordinem quendam servandum esse docet, quæ nimirum priùs, quæ posterùs adhibenda sint; Nos propterea breviter, quinam debeat esse talis ordo in morbis, & indicationibus complicatis, conveniens duximus examinandum.

Et quidem omnia indicantia ad tria universaliter reducit idem Galenus 3. *meth. cap. 9.* & 7. *meth. cap. 12.* Primum est Urgens: Secundum, Causa principalis: Tertium, Causa sine qua non, sive impedimentum. Pro exemplo affert Ulcus cum inflammatione, sorditie, cavitate, & sanguinis profluvio: Ubi sanguinis profluvium est indicans urgens, quia ab eo vitæ periculum imminet. Inflammatio est indicans secundum in genere causæ, quoniam acritudine, ardore, & irritatione fovet, vel efficit ulcus. Sordities denique est Tertium Indicans, & causa sine qua non, sive impedimentum, etenim nunquàm cavitas ulceris replebitur, nisi priùs sordida colluvies auferatur.

Quod autè in ulcere exemplificat Galenus, id ipsum expediet observare in omnibus aliis ægri tudinibus. Nam Urgens in quocumq; affectu illud est, quod virium jacturam ægro minatur, adeoque vitæ periculum; & huic primò vacandum, quia

quia vita nostra viribus sustinetur, & spes recuperandæ salutis in virium robore reposita est. Hinc Galenus *10. meth. cap. 3.* cuidam juveni febre acuta laboranti, cibum in ipsa accessione exhibuit, nempe tres cyathos cremoris ptisanæ, & duos cyathos vini albi tenuis, ob virium languorem; quamobrem æger ille, etsi antea sine voce, & sensu jaceret, statim oculos sustulit, & tum audire, tum loqui, tum adstantes nosse cœpit. Hæc eadem ratione multoties accidit, ut ab urgentiori symptomate curatio prævertatur, & symptomati urgentiori primùm occurritur, spretis interea causâ, & morbo, ut dicitur *12. meth. cap. 1.*

Secundò, si urgens jam desierit, tunc Causæ principali vacandum, quoniam per illius ablationem, necessariò morbus cum adjunctis symptomatis desinet.

Tertia indicatio sumitur ab impedimentis, quæ ab eodem Galeno vocantur Causæ sine quibus non: ut si E.g. in vulnere, ensis frustulum relictum sit, vel ossis fragmentum: vel in sputo sanguinis pus, vel concretus sanguis alicubi hæreat; proculdubio nisi ista auferantur, numquam morbus curabitur.

Cæterùm in remediorum exhibitione, illud perpetuò ante oculos habendum in morbis complicatis, ut id eligatur, quod licèt uni affectui non multum conferat, saltem alteri non obsit, documento Hippocratis *1. epidem. 2. sex. 5.* dicentis: *Id in Morbis perpetuò observa, ut si non juves, videas ne saltem noceas.* Quare optimum consilium erit, ac prudenti Medico dignum, quòd potiùs eligatur remedium parùm unì juvans, sed nihil alteri nocens, quàm valdè juvans uni, & nocens aliquantulum alteri. In quam rem doctè concludit Sanctorius: *Medicos, qui statim in occasione non urgenti, multam sanguinis coptam evacuant, vel abundè electivè purgant, à præceptis Hippocratis, & Galeni recedere, qui jubent, Medicos ità tutò procedere, ut non noceant agris.*

A Curatione intemperierum simplicium, pergit Galenus ad curandas intemperies compositas, quæ faciliè ex simpli-

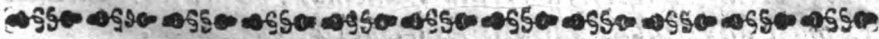
cibus indicationibus patefiunt. Hinc si Corpus incidat E. g. in ægritudinem calidam siccam, contrariis medicamentis occurrendum frigidis humidis; & in quo gradu caliditas, & siccitas excefferint, pari quoque gradu excedere debeant frigiditas, & humiditas. Verùm quæ hoc loco proponuntur à Galeno solùm mente excogitari possunt, at ne vix quidem physicè peragi; (a) cùm nemo unquam potuerit gradus excessus qualitatum certa mensura determinare, nec minùs deinde pari gradu contraria remedia exhibere, & morbo opponere. Quis hic magnus Apollo?

Quamvis insuper æqualia Morbo Remedia, sed oppositis viribus pugnancia commendet Galenus in curatione, illa tamen in partibus exterioribus usui esse posse ait, in quibus nulla reluctatio, vel modica fit. At si partes Corporis intimiores afficiantur, remedia debebunt esse morbo efficaciora, & cum tanto excessu, quantum virtutis illorum in itinere creditur posse consumi. Unde si E.g. quis intemperiem frigidam in Jecore pateretur cum excessu graduum duorum, deberet remedium exhiberi per os tanto calidius, quantum, postquam pervenerit ad Jecur, excedentis caloris amiserit, ut solummodò retineat æqualem in gradu calorem, morbo in gradu secundo frigido, contrarium. Pulcherrimum sanè documentum, sed ad praxim irreducibile. Ipsemet etiam Galenus 3. meth. cap. 7. inquit: *si quantum agendum ad unguem perciperem, utique qualem fuisse Æsculapium mente consipio, talem me esse putarem, sed quoniam id fieri non potest, certè ut quoad homini licet, quàm proximè accedam; tum ipse me exercere decrevi, tum alios, ut idem faciant, adhortor.* Id ipsum fusâ oratione confirmat 3. meth. cap. 3. ac tandem concludit: *Pharmacum ad unguem proprium, nec scribi omninò potest, nec dici.*

Ulteriùs, varium debere esse remedium Galenus docet, non solùm propter varietatem intemperierum, sive calidarum,

(a) Galenus in textu memorat ultrà gradus VIII. etiam X.

rum, five frigidarum, magis, vel minùs recedentium à naturali statu; verùm etiam ex diversitate situs partium affectarum, magis, vel minùs reconditarum; sicut etiam formationis earundem: puta si meatus fuerint reserati, vel constipati, aut si partes affectæ fuerint nobiles, vel ignobiles, capaces, vel incapaces humorum, ad ipsas confluentium; ut & resolutioni faciles, vel difficiles. Nam ex his omnibus variæ Remediorum formulæ exoptulantur, & varia Medicamentorum genera, tum viribus præpotentia, tum dosi adaucta. Denique concludit, quod causæ intemperiem facientes, vel foventes, evacuatione tolluntur; intemperies verò ipsæ, solâ alteratione curantur.

CAPUT VII.)(XC. in Galeno.

Curatio solutionis Continuitatis in parte carnosâ.

T E X T U S.

(T.46.) **C**ontinuitatis autem solutionis curatio, intentio- nem quidem habet unionem, quæ in partibus quidem instrumentariis impossibilis est: in similaribus verò non semper possibilis. At quandoque sicuti in carnosâ sanitas conglutinatione perficitur, nihil verò differt neque si coalitum appellaveris. (T.47.) Ipsam verò antecedit, quando vulnus majus extiterit, partium applicatio distantium, quæ ex formationis genere existit. Ut autem hæc ipsa firma, ac stabilis fiat, & alligatio cogens in unam quæ distant, & fibule, & sutura utiles sunt. (T.48.) Coalescere autem facit ea, quæ invicem distant, ac pristinam restituit unitatem ipsa Natura. Nostrium verò opus est, ut diximus, primùm quidem applicare extrema distantium partium, secundùm autem, itaut in unum coacta sunt, conservare: & tertio loco cavere, ne quid labris ulceris intercidas: & quarto ipsam partis substantiam conservare salubrem. (T.49.) Sed quo pacto & primum, & secundum impleamus officium, dictum est, tertium verò in cogendo in unum par-

partes distantes exequemur, si nihil extrinsecus incidere permittamus. Quoniam sepius usu venit, ut pilus, aut oleum, aut aliqua alia humiditas interveniens earum, quæ copulanda sunt, partium unitatem impediat. In eo autem quod sequitur tempore per suffluxiones tertia intentio retinetur. Ipsam verò suffluxionem, ex ejusdem, & contrarii loci divisione, & figura opportuna comparare oportet. Partis autem substantiam salubrem per ea quæ mediocriter exiccant conservabimus. (T. 50.) Hæc quidem est soluta continuity curatio, cum ipsa sola seorsum in carnosâ parte constiterit. Quod si alicui alteri morbo jungatur, plures sunt indicationum intentiones, quas in compositorum, vel complicatorum, sive ut cuique appellare libuerit, doctrina trademus. In presenti autem sermone ad reliquas unitatis solutiones accedendum.

P A R A P H R A S I S.

H Actenus de curandis Intemperiebus, tum simplicibus, tum compositis verba fecit Galenus; nunc quâ methodo curari debeant continui solutiones, agere profectur.

Et primùm inquit solutionem continui secundùm se indicare unionem, quoniam quæ à reliquis partibus sejunctæ sunt, cum eisdem connexionem expostulant, ut totum perfectè integrent, & componant; cùmque partes Corporis solutionem subeuntes, esse possint, vel simplices, seu Similares, vel compositæ, Organicæ, & Instrumentariæ dictæ; idcirco subdit unionem in partibus instrumentariis esse impossibilem; in similaribus verò non semper possibilem. Et quidem in partibus organicis solutio insanabilis reputatur, ut cùm Nasus, Auris, vel digitus, abscissus est, atque à toto omnino sejunctus: In partibus verò similaribus non semper facilis esse potest; siquidem licet partes carnosæ facillè refarciri queant, ob majorem sanguinis confluxum; spermaticæ tamen dictæ, ut ossa, membranæ, ligamenta, vel difficulter uniuntur, vel si uniuntur, potiùs per callum, seu, ut

ut ajunt, per secundam Naturæ intentionem, agglutinantur. Ità namque, quod ossa soluta, & fracta unit, non est os, sed callus: & quod continuat, ac necit cartilaginem, vel ligamentum, nec cartilago, nec ligamentum est, sed quid tertium ipsis aliquantò durius; secus verò in carne soluta, quod restituitur, revera Caro est; unde hæc unio vocatur à Medicis, secundum primam Naturæ intentionem; illa verò per secundam.

Cur autem Galenus priùs meminerit de curatione solutionis continui, quàm de curandis morbis in mala compositione, de qua re Argenterius Galenum carpit: Ratio afferri potest, vel quòd voluerit ab illis morbis exordiri, in quibus Natura sola satis esse potest curationi, ut sunt morbi in intemperie, postmodum de illis agere, in quibus Natura Medicum adjuvat, ut sunt morbi in solutione continui; & ultimum loco de iis, in quibus plerumque solà Medici indigent, ut sunt luxationes, fracturæ, & similes pertinet ad mala compositionem. Vel etiam quòd voluerit ab his morbis incipere, qui nostris sensibus manifestiores esse solent, manifestiores autem sunt solutiones unitatis, quàm malæ cõpositiones. Vel demù quia ordinè, utpotè in his exponendis inutile, servare noluerit, sed solùm proponere, ac Tyronibus offerre, quæ faciliùs, ac promptiùs addiscuntur, ut sunt morbi in intemperie, & continui solutione. Verùm hoc parùm refert.

At verò an hæc continui solutio referenda sit ad morbos partium similarium, aut dissimilarium, an ad Morbos ambarum, gravior est inter Doctores controversia. Galenus nedum hic, sed etiam *libro de differentiis Morborum cap. 11.* & alibi, Morbum communem similaribus, & dissimilaribus partibus facit, quoniam per eam utræque partes indiscriminatim offenduntur. At contrarius ex una parte est Averroës *3. Colliget. cap. 14.* asserens continui solutionem convenire solùm partibus similaribus: solutionem contigui (itã dicen-

dicendum putat) organicis. Ex altera verò parte Fallopius, & Argenterius existimant, solutionem continui nullo modo convenire similaribus, sed solum dissimilaribus partibus, & organicis.

Ratio Averrois est, quia partes instrumentales fiunt ex similaribus contiguis, & non continuis; quare dum solvuntur, contigua, & non continua separantur.

Fallopius verò adversus Galenum assert, quòd nulla pars similis in solutione continui amittat propriam actionem, quoniam sectâ Carne, caro nutritur, concoquit, secernit, & alia sibi naturaliter convenientia, peragit: igitur subdit, continui solutionem non esse affectum partium similarium.

At quis non videt, per solutionem continuitatis utrasque species partium æqualiter affici, simulque lædi operationes similarium partium, & organicarum? Cùm enim organicæ ex similaribus constituantur, profectò cùm istæ solvuntur, necessariò illæ nexum amittunt, & viceversâ. Nec unquam quis imaginabitur posse solvi compositas, non læsis simplicibus; aut solvi simplices, illæsis compositis, quæ ex simplicibus constituuntur, & integrantur.

Ad Argumenta autem Averrois, & Fallopii respõdetur: & ad primum dicitur Galenum solitum esse confundere continuum cum contiguo: etenim idem seipsum explicans, quid nomine continui intelligat *cis. lib. de differ. Morbor. cap. 11.* clarè ostendit, se lato modo continuum sumere, prout comprehendit continuum, & contiguum: siquidem memorans ibidem egritudines solutæ continuitatis, confundit divulsas partes ex toto, & ex parte, itemque fractas, convulsas, & similes. Hæc eadem ratione Aristoteles *1. meteor. cap. 2.* accipit continuum pro contiguo, cum ait: *oportet Mundum hunc inferiorem esse superioribus latioribus continuum.* Constat autem sublunares has regiones non continuas, sed contiguas tantummodò esse Cælorum Orbibus.

Ad Fallopii argumentum dicitur, quòd licèt in solutione continui, non amittantur operationes partium, cùm reve-

râ non aboleantur, attamen negari non potest, quòd vel diminuantur, vel depraventur; quoniam partes solutæ imperfecto modo operantur in nutritione, coctione, & similibus, & quandoque etiam depravantur, eo quòd pus generent, & non rarò etiam carnem excreſcentem, aut fungoſam gignant.

Sed adhuc dubitare contingit ex textu, cur Galenus dixerit impossibile eſſe partes instrumentales, & organicas diſjunctas poſſe agglutinari, cùm aliàs ipſe dixerit, præſertim 2. de ſemine, & 13. meth. venas, & arterias puerorum ſectas poſſe reſarciri: venas autem, & arterias ipſemet Galenus vocat partes instrumentales lib. de differ. morbor. cap. 4. Verùm reſpondet Sanctorius diſtinguendo duas ſpecies partium instrumentarium: aliquas enim inquit concurrere ad aliarum partium instrumentarium, ſeu organicarum compositionem, & hujusmodi ſunt, arteriæ, nervi, muſculi; alias verò partes, instrumentarias, ſeu, & ſuâ naturâ organicas, cujuſmodi ſunt, Manus, Pes, &c. quæ tantummodò concurrunt ad compositionem ſeipſarum. Cùm autem Galenus dixit partes instrumentales, ſi ſeipſas poſſe ſe, & ſuâ naturâ talibus; neutiquam verò de instrumentariis primo modo conſideratis. Vel etiam dici poteſt, quòd loquatur de iis, quæ agglutinantur per primam intentionem, ſeu per medium ejuſdem naturæ, putâ cum caro reſciſſa reſarcitur per alimentum homogeneous, nempe per ſanguinem, quo carnes nutriuntur, & augentur: id quòd minimè accidit in partibus organice per ſe, ſuâque naturâ talibus.

Atque hinc patet ſolutio alterius difficultatis, quæ ad verſus hunc Galeni textum afferri poſſet, quòd ſcilicèt pars organica etiam per ſe talis, à cæteris partibus reſecta reſarciri adhuc poſſit, ope, ac indiſtriâ peritiſſimorum Chirurgorum, quemadmodum ferunt ſummâ ſui gloriâ, atque admiratione, exercuiſſe Tagliacotium Chirurgum Bononiensem, qui Naſos regenerare ſcivit, & in pluribus exequutus eſt. Ea enim Naſi regeneratio organica minimè eſt, ſed tan-

tummodò similis, eo quòd solùm reproducatur caro in vertice Nasi, quæ pars similis est, non organica. Quo pacto intelligendus quoque est Hippocrates 6. *apborism.* 19. ubi docet: *Cum discissum fuerit os, cartilago, vel nervus, aut gena particula tenuis, vel praputium, neque augetur, neque coalescit.* Nam Galenus in *commentario*, particulas illas, *neque augetur*, interpretatur, *neque generatur*; quia reverà non generatur pars similis abscissæ, vel qualis abscissa est, sed alia apparenter solùm, & superficietenùs tantùm, illi similis; quin & non rarò manifestè conspicitur, omninò difformem deperditæ refarciri, ut patet in callo reproducto in osse, cartilagine, & similibus.

Est tamen diligenter adnotandum, maximam adesse differentiam, inter *Solutionem* continui, & *Avulsionem*, quam Græci *ἀπόσπασμα* dicunt, cùm scilicèt una pars separatur ab alia, ut contingit in ossibus luxatis, in tendinibus, & musculis separatis, citrà læsionem partium similarium adjacentiam. Hæc enim pertinent ad malam compositionem, vel in figura, vel in situ vitiatis. *Solutiones* verò continui partium rescissionem, ac ~~deperditionem~~ cum disjunctione, seu nexu soluto, referunt, adeoque refarcitionem, & regenerationem alicujus rei exposcunt. Ad exequendam autem partium solutarum connexionem, coitionemque, quatuor proponit Galenus à Medico esse peragenda, ubi tamen illa simplex est, & in partibus carnosis evenit. Primum, ut partes distantes simul alliget, & connectat. Secundum, curet, ut commissæ, & colligatæ, firmæ, ac stabiles conserventur. Tertium, ut prohibeat, ne quidpiam inter labia vulneris incidat, vel remaneat. Quartum, ut ab extrinsecis alterantibus tueatur, fortis simul cum parte vulneratâ circumjacentibus partibus. Quæ sanè utilissima curationi, sunt à Medicis impensè consideranda.

Et quidè antequàm fiat vulneris agglutinatio oportet, partes per solutionem continui distantes redditas, rectè adduci, simulque ritè committi, præsertim si vulnus magnum sit. Secun-

cundò adductas, unâque commissas firmiter stabiles conservari, ne denuò disjunctæ impedimento sint agglutinationi. Tertiò in hac adductione, & labiorum vulneris commissura, cavendum, ne extrinsecum aliquid interjiciatur, quod refarcitionem impediât; unde conferet partem vulneratam optimè abstergere, ac abluere, vel vino austero, vel aqua ardenti, similive liquore. Quartò demum, ut labia vulneris perfectè unita conserventur, adhibendam esse docet ligaturam, futuram, vel fibulam. Statuuntur autem ligaturæ ab Hippocrate, & Galeno in libro de iis, quæ sunt in *Medicatrina*, & ex Avicenna 4.4. tract. 1. cap. 3. trium generum. Alia dicitur ligatura Retentiva: Alia Glutinatoria, dicta vulgò *Incarnative*: Et alia Expulsiva, seu Expulsoria appellata. Prima instituitur pro retinendis medicamentis partibus vulneratis applicitis. Secunda fit per fascias, ut labia unita conserventur, & ulcus ipsum facilè agglutinetur. Tertia denique, cum hinc, & illinc ad latera vulneris adhibentur pulvini, vulgò plumbacula, seu linteola replicata ad comprimenda labia, & partes adjacentes vulneris, ut excrementa propellantur, atque in cavum illius nihil decidat, aut profluat. Ligatura verò, quæ hoc loco à Galeno commendatur, secundi generis est, quæ scilicet per fascias labia partis vulneratæ alligat, & unit.

Trium quoque generum referuntur Suturae vulneribus adhiberi solitæ. Prima dicitur Glutinatoria, per quam labia adducuntur, & conservantur. Secunda Suppressoria, per quam labia vulneris consuuntur, more pellium. Tertia dicitur Retentiva, seu Conservativa, & fit, ut medicamenta detineantur, quousque vulnus coaluerit; labia verò vulneris aliquantulum inter se distent, ut saniem, & pus emittant, ne ab illo detento relaxentur. Verùm de his fasciis, & futuris legantur præ cæteris Tagautius *lib. 2. Chirurgicarum Institutionum*, & ex modernis Scultetus in *Append. Chirurgic. Instrum.*

At quid Fibulæ Antiquis essent, aut ex qua materia con-

ficerentur, dubium est apud Chirugos. Et quamvis Oribasius affirmet illas ex ære, ferro, aut auro compositas, atque Circuli formam retulisse: nostris tamen temporibus horum usus nullus ampliùs est, sed loco illarum inductum est gluten, quod tutissimum est, componiturque ex albumine ovi, bolo Armenia, thure, sarcocolla, mastiche, sanguine draconis, polline, fuligine fabrorum, gypso, tragacantho, & resina pingui ad consistentiam mellis. Eo enim tam fortiter labia vulneris devinciuntur, ut nonnisi difficillimè sejungantur. Verùm Recentiorum Chirurgorum industriã comperitum est, vulnera simplicia felicissimè curari solis balsamicis medicamentis, quibus partes vulneratæ roborentur, puris generatio arceatur, prohibeaturque ambientis Aëris alteratio: quæ videntur esse tria principaliora requisita, citæ, & facili curationi vulnerum recentium, magnoperè necessaria. Balsama autem ex rebus aromaticis, & resinosis componi solent, putà resina terebinthi, gummi de tacamahacha, mastiche, thure, hyperico, consolida, balsamina, & similibus in vino, vel aqua ardente infusis, & maceratis, aut etiam exinde destillatis. Hæc ratione confecta est Aqua Neapolitani dicta, oleum Cicinelli, balsamum Innocentianum vocatum, &c. Verùm inter plurima, hoc accipite efficacissimum, tutissimum, ac facillimum medicamentum, ad quævis vulnera simplicia accommodatissimum: Quod recipit, *Vitrioli Romani ad Solem calcinati unc. ij*, *picis colophonie unc. ij*, *terebinthina Veneta unc. j*, *succini pulverati unc. j*, *aquæ ardentis optima lib. ij*, *hyperici p. ij*, *myrrha, & thuris pulverati, singulorum unc. semis*. Ponantur in vase vitreo benè clauso ad solem, vel ad caminum, ac intereà per vices agitentur, atque ità post tres, vel quatuor dies liquor poterit in usum adhiberi.

Modus autem illo utendi, talis erit. Primum exprimat vulnus, ut si quid sanguinis in illo hæserit, benè detergatur; immò, si oportuerit, etiam vino, vel aqua ardente abluatur, itaut nil sanguinis concreti, aut grumefacti, alteriusve rei extraneæ, intrà vulnus relinquatur: deinde labia simul

simul committantur, & uniantur : mox balsamum adjiciatur, & petiis, ac fasciis ligetur, ut melius labia conserventur unita, nullusque aër admittatur ad partis vulneratæ alterationem : nam his ritè, rectèque adhibitis, vulnus brevissimè sanatum ibit.

Sed tamen adhuc alia plura parari possunt, & quidem efficacissima balsamica, & vulneraria medicamenta, ex nostratibus tantùm plantis elicita; ut & ex Abiete, Pino, Ulmo, Quercu, Lentisco, Cypresso, Hedera præsertim arborea, & muraria, cæterisque similibus, sive sponte, sive incisione, gummosis, ac resinosis, permistis cum hyperico, millefolio, balsamina, poligono, pyrola, alchimilla, caryophyllata, aliisque vulnerariis; si nimirum simplici infusione in vino veteri, ejusve spiritu, ad solem, vel in fimo, vel super cineres calidos, sensim, sensimque digerantur, ad exactam tincturarum extractionem. His quoque meretur adnecti, quod ex Oliva tum ferâ, tum domesticâ, incunte æstate, incisâ, gummi colligitur: Mirum enim quàm efficacius, suaviusque, supra notatis admistum, in leniendis doloribus, & vulneribus sanandis, operetur; ut propterea nil Nobis ampliùs exquirendum, aut ulteriùs sperandum sit ab exoticis Indiarum simplicibus: id quod nonnulli religiosè nimis, & fatagunt, & inquirunt: quasi verò iis Natura p̄benefica, pia, & liberalis Mater; nobis verò dira, injusta, & avara Noverca fuerit. Sed hæc obiter.

Quòd si fortè vulnus profundius sit, quàm ut simplici ligatura, & commissura, satis sit ad agglutinationem; tunc adhibenda quidem balsamica agglutinantia, sed interea relinquenda est in vulnere aliqua declivitas, vel faciendâ subfluxio, per quam & balsamum injici queat, & pus, quod fortasse progignitur, possit expurgari; siquidem ejusmodi vulnera in carne profundiora, exposcunt carnis abscessu regenerationem, quæ rarò sine pure perficitur; & ex altera parte pus illud omninò debet expurgari, cum sit impedimentum regenerationis prædictæ.

Quo-

Quoniam verò in curandis vulneribus partim Naturæ opera, & partim Medici diligentia necessaria est, proinde Galenus utriusque opus memorans, ait, ad Naturam pertinere, ut coalescant ea, quæ invicem distant, & soluta unitas ad pristinum redigatur; unde carnis regeneratio, & unitatis solutæ restitutio, solius Naturæ opus est. Medici verò opus erit in unum adducere, & colligare partes ex vulnere distantes redditas: sic colligatas, firmas, ac stabiles conservare, & prohibere cujusvis corporis in vulnere permanentionem, removendo quæcumque ejus agglutinationem impedire possunt. Quin idem Galenus 3. *Meth. cap. 4.* præcipit cujusvis aëris in vulnus penetrationem esse inhibendam, nè pars affecta ullatenus alteretur.

Quo autem pacto possit Medicus prohibere, ne aliquid vulnere superaccidat, aut intra labia vulneris intercadat, subdit Galenus: & quidem in principio, quando labia vulneris adducuntur, omni diligentia curandum, nè lateribus vulneris adhæreat capillus, pilus, gutta olei, aut aliqua aliq̃ humida substantia; quoniam hæc impedimento sunt agglutinationi, & partium coitioni; unde idem Galenus *cit. 3. Meth. cap. 4.* docet, ichorem maximè impedire agglutinationem, atque ob id jubet exsiccantibus utendum. Post adductionem labiorum, prohibeat in posterum Medicus, ne alieni humores illuc delabantur, aut confluant, nam facillè ad partem vulneratam, veluti debilem redditam, humores defluunt, ut dicitur 3. *de natural. facult. cap. 13.* Hinc quàm malè Chirurgorum plerique in curandis vulneribus olea adhibeant, unguenta, frondes, & folia herbarum delaxantia, itemque usui turundarum insistant, à Galeni mente recedentes, quisque norit. Sed quàm ex adverso, & scitè quidem, diligentissimus nostri temporis Chirurgus Cæsar Magatus *de Rara Medicatione Vulnerum*, plurimis fretus rationibus, & auctoritatibus, aliter medicandum opinetur, nemo est, qui non commendet, ut propterea legi mereatur.

Hinc porrò, & sapienter quidem, agunt, qui in curandis vul-

vulneribus, stagnantem primùm sanguinem è cavo vulneris, quantocyùs fieri possit, vel ore, vel siphonis ope, summâ diligentia omnem penitùs extrahunt, & exsugunt, ne ibidem hærens corrumpatur, (unde malum omne) quinimò pars vulnerata, unde quaque deterfa, & balsamicis deinceps fota ad cicatricè exactiùs perducatur, & quàm citissimè persanetur. Fuit, & non ità pridem apud Nos, plebejus quidam homo, omni literaturâ penitùs ignarus, qui solo suctu vulnerum, quotidie inito, cava, & profunda etiam ulcera felicissimè curabat, non alio præsidio usus, quàm detentâ parte ulceratâ ab extrinsecis alterantibus custodita: id quod vulgus incantationi putabat adscribendum.

Si præterea cum solutione continui, alia accidentia conjungantur, tunc indicationes curativæ plures erunt, ut in Morbis compositis, sive complicatis. Quæcumque autem illa sint, commodè reduci poterunt ad tria illa superiùs ex Galeno recensita, videlicet ad Urgens, ad Causam principalem, & ad Impedimenta, de quibus jam supra actum est; unde prudenter judicabitur, quid ante quod, vel quid cum quo, vel quid post quod sanari debeat, vel possit; quemadmodum Galenus ipse in servando ejusmodi ordine curationis insinuat, 7. meth. cap. 12.

Ex pluribus autem symptomatibus, quæ vulneribus accidere solent, præcipuum, & cæteris periculosius est Hæmorrhagia, propterea quâ ratione possit Medicus eidem occurrere, breviter aperiamus.

Et quidem in communiiori praxi toti sunt in pluries mittendo sanguinem, gratiâ, ut inquiunt, Revulsionis, ex partibus oppositis, ac distantioribus. At minuitur quidem, sed nõ sistitur sanguis repetitis ejusdemodi detractionibus; qui & non rarò, concitato potiùs ejusdem motu, impetuosius is irruit in partem vulneratam, veluti redditam debiliorem, ideòque abundantius egreditur; nisi etiam tam langueant vires, ut in vitæ discrimen agrum adducant, vel saltem tardissimæ curationis vulnus efficiant. Insistunt alii ligaturis, fri-

frictionibus, cucurbitulis, atque interea parti vulneratae admovent pulveres quosdam adstringentes, ex aloë, bolo Armenia, terra sigillata, sanguine draconis, hypocistide, acacia, myrtillis, balauistiis, rosis siccis, pilis leporinis, aliisque, unà simul permistis cum albumine ovi; quæ medicamenta, cum localia sint, & pulverata, fluenti sanguini remoram quodammodo faciunt, sed non plenè opitulantur. Hæc planè ratione vulneribus sanguinem fundentibus profuisse credendum, lotiones aquæ frigidæ apud vetustiores in usu habitas: nam oscilla venarum, & fibras partium corrugando, sanguinem sistere poterant.

At verò quæ hætenùs ex innumeris medicamentis sanguinem fluentem ex vulnerata parte, sistentibus, efficaciora, in Praxi observata sunt, censentur potiones vulnerariæ, pluries assumptæ; Extrinsecùs verò Pulvis sympatheticus, & Aqua aluminosa vitriolica. Potiones vulnerariæ parantur ex consolida, hyperico, alchimilla, fanicula, pyrola, dictamno, bistorta, tormentilla, rubia, aristolochia, pilosella, rha-pontico, equiseti, centinodio, caryophyllata, plantagine, zedoaria, betonica, cornu cervi, cortice ligni guajaci, ligno lentiscino, visco quercino, santalis, gummi tragacantho, balsamo peruviano, & similibus, quæ sanguinem moderari, & fibrillas venarum, ac arteriarum corrugare, & constringere creduntur. Hæc autem primùm infunduntur, deinde decoquantur in aquis, vel pyris, vel chalybeatis, usque ad consumptionem tertiæ partis, atque ad dosim quatuor, vel sex unciarum; mane, & sero exhibentur, addendo guttas aliquot balsami sulphuris, vel peruviani, vel tolutani, aut cum spermate Ceti, vel sperniola Paracelsi juxta descriptionem Crollii, & Hartmanni. (a) Ex his quoque pulveres Traumaticos dictos alii conficiunt ad eundem finem. Optimum etiam est infundere essentiam sanguinariæ, seu centinodii, aut etiam succum depuratum ejusdem, vel urticæ. Conferentes
etiam

(a) De potionibus Vulnerariis V. præceteris etiam Quercetanum in sua pharmacop,

etiam sunt trochisci Gordonii descripti à Valerio Cordo, & à Sgobbio in suis Pharmacopœis. Sunt etiam apud nonnullos in magno pretio magisterium, tinctura, & syrupus coralliorum rubrorum; at quia ex coraliis elicite tincturę fraude non carent, infideles sunt.

Quod verò attinet ad pulverem Sympatheticum; is mirabilis semper in sistendo sanguine est observatus, sive supra partem vulneratam admoveatur, sive supra intinctum recenti sanguine linteum inspergatur, ac deinde detineatur in loco, ab omni aëris inclementia libero. Scripsere de hoc pulvere, ejusque viribus, Viri undequaque clarissimi, præsertim verò Digbæus olim Angliæ Cancellarius, peculiari libello *de Pulvere Sympathetico*, Laurentius Strausius, Nicolaus Papinius, Erysius Mebryus, & novissimè Pater Hieronymus Vitalis *Gloriosorum Regularium*, qui summis rationibus ejus usum licitum esse demonstravit, tum ex naturali, tum ex morali Philosophia.

Conficitur autem ex Vitriolo Romano ~~pulcherrimo~~, non verò vulgari, aut Cyprio. Ejus quantitas ad libitum, mense Julio, vel Augusto, repetitis primùm ablutionibus, atque à partibus impuris separationibus per filtrum, aut chartam emporeticam, recolligatur, ut summam suam nanciscatur viriditatem; crassiusculè deinde contunditur, & ferventioribus Solis radiis per dies xv. circiter, in phiala vitrea rotunda, ut iis undequaque verberetur, exponatur, quousque perfectam calcis formam adipiscatur. Servetur postmodum in vase vitreo benè clauso, & in loco sicciori, ne per aëris nitrosi humorem recrudescat. Huic tandem ita præparato superaddunt æquam gummi tragacanthi portionem, itemque sarcocollæ, & gummi Arabici subduplum; ut majorem vim, & efficaciam, in sistendo sanguine assequatur: nec absre; licet aliqui id haudquaquam necessarium arbitrètur. Ejus insuper usus ex Papinio hic est, Vulneribus recenter

Et in-

(a) Quam pro, quam contra hunc pulveris usum scripsere, extant uno volumine collecti, quod Theatrum Sympatheticum inscribitur.

infectis, & sanguinem fundentibus, immergitur linteum mundum, idque vel ex lino, vel ex canthabe confectum, donec fluente sanguine penitus intingatur: huic statim inspergendus postmodum pulvis est, & alio linteo hæc involuta simul asserventur in loco temperato, eoque vel vicino, vel à patiente parùm distato, ne scilicet immodica intersit intercapedo.

Quo autem pacto pulvis hic operetur, etiam si videatur in distans agere, longâ, ac pereleganti sanè oratione, pluribus ostendunt præcitati Doctores, atque imprimis Digbæus, qui complura alia exempla, in hujus argumenti comprobationem congerit. Neque ex eo, quòd satis manifesta ratio non appareat, superstitionis ille culpandus est: nam, ut inquit Plinius, multa sunt Naturæ miracula incompetæ adhuc rationis, & in Naturæ majestate penitus abdita. Et Pater Cabæus de Meteoris lib. 4. cap. 4. qu. 2. de hac eadem re verba faciens, sic habet: *Sunt aliqui effectus, de quibus videtur ab aliquibus dubitatum, utrum absolvant omninò à medio, ut est illa ratio medendi vulneribus, quæ curantur applicando medicinam crustis sanguine infectis: dicunt enim sic curari vulnera in quacumque distantia equaliter. Nec res omninò superstitioni obnoxia censerì debet; nullus enim intervenit actus Religionis, nec vera, nec falsa; nec medicamentum ipsum ullam habet speciem falsi cultus: est enim simplex omninò medicamentum, omninò simplici modo applicatum; neque ex eo, quòd causam ignoras, debes statim Dæmonsacum exclamare, quasi verò omnia noveris naturalia, & sint in te omnes sapientia apices transfusi.* Hactenus Cabæus. Et quidem multa sunt in Natura, quorum effectus prospicimus, causas verò penitus ignoramus. Si enim supra faces humanas calidas cinis inspergatur, mox Tenebræ accidit, cum ardore, & excrementis sanguineis. Si secundinæ foeminarum, aut earundem lochia in sordidis locis detineantur, præsertim in vasis, ubi urina asservatur, gravissima symptomata exoriuntur, ut Author est Sennertus. Si lactans mulier lac

lac in prunas emulgeat, statim illi ubera sterile font. Si dum ova à Gallina incubantur, unum affetur, reliqua etiam deperduntur, ut testatur Pater Kircherus in *Arte magna*. Cithara fides æquè tenfas cum alia resimilis ad alterius contactum resonat. Vina in dolis fluctuant, cum Arborea efflorescunt, ac germinant. Genitivæ notæ Puerorum exasperantur, cum poma, quæ representant, quotannis ad maturitatem perducuntur. Atque his alia innumera. Si igitur hæc naturaliter eveniunt, cur pulveris hujus activitatem suspensiosam, aut dæmoniacam dicemus? Sunt quippe per Aërem diffusi halitus, atque instar catenæ devincti, ideoque mutuò communicantes vim, quæ cæteròqui nobis occulta manet, cum sensus nostros effugiat, eo ferè modo, quo plerumque observamus per Aërem vapores, dum pluvia imminet, in flammis, & ignearum telis similia, dispersos. Hi autem vapores, atque per Aërem diffusi, cum è sanguine vulcerata emanant, simul cum halitibus vitriolicis commiscentur, & deinde, cum aliis communicant, quapropter sanguinem ex vulnere siccando, & fibrillas partium corrugando, medelam affert. Hæc sanè ratione Canes vestigiis Hominum, Leporum, Avium, & similibus insistentes, olfactu illa distinguunt: Itemque Vultures, è remotissimis etiam regionibus, Cadaverum corpora perquirunt, & insectantur. Idque genus alia:

Valdè convenit cum Pulveris sympathetici activitate, vis, & efficacia ejus Unguenti, quod quia vulneribus medetur, si armis sanguine intinctis, adhibeatur, *Armerium* dicitur. Adhibetur autem Armis, quibus vulnus inflictum est, vel alteri simili instrumento, eodem sanguine maculato, quod deinde conservatur in loco sicco, ab omni alteratione aëris immuni, eo prorsus modo, quo tractari solet pars ipsa vulnerrata: quæ enim ratione alteratur ferrum istud, eadem omninò pars ipsa vulnerrata afficitur. Interim verò ablui, & detergi debet vulnus urinâ patientis. Verumtamen hinc fit, ut plerique non incongruenter existi-

ment, curationem non ab unguento, supra ferrum adhibito, sed ab urina proficisci, quæ suo sale abstergit, ac emundat vulneratæ partis sorditiem; unde postmodum Carnis regeneratio ope, ac beneficio Naturæ; quemadmodum in Canibus iterato linguæ delinctu experimur.

Hujus Unguenti descriptionem variam referunt Authores; quocirca quibusdam de illius curatione, totiusque facti veritate occasio dubitandi data est. Verum quæ ex Paracelso, (qui primus Author hujus remedii creditur, quamvis longè vetustius referatur apud Germanos) desumpta est, sic se habet, ut accuratius recollegit Rodolphus Goglenius, peculiari tractatu, *De Unguento Armario*, & ante ipsum retulit Io: Baptista Porta *Mag. Natural. lib. 8. cap. 12. Sumitur Ufnea concreta in Calvaria hominis suspensi, aliave morte violenta perempti, atque in aëre derelicta, Mumia vera, & sanguis humanus calens, singulorum unc. j, adeps humanus ad unc. ij, oleum lini, cerebinthina, & bolus Armenia, cujusque drachm. ij. Miscentur omnia simul in Mortario, servanturque in vitro oblongo, & servantur.* Goglenius id conficiendum esse, ~~et in domo Veneris commorante, (a) ubi~~ colligendam ~~Armeniam~~ et in domo Veneris commorante, (a) ubi ~~Armeniam~~ versante in Piscibus, ejusdem Veneris ~~Armeniam~~ alii supervacanea ista putant. Verum qui ~~Armeniam~~ curiosa, de vi, & compositione hujus Unguenti ~~Armeniam~~ tam pro, quàm contra illud objecta sunt, legere ~~Armeniam~~ consulat *Theatrum Sympatheticum*, ubi etiam traditam Io: Baptistæ Helmontii disputationem, *De Magnesia. Vulnerum curatione*, inveniet, quæ etiam inter ejusdem Opera impressa deinde fuit. Nobis autem satis sit hæc innuisse. Caterùm de eo, ipsiusque efficaciam, fides sit penès allatos Authores.

Quoniam verò superius sponsum referre velle remedia, quibus Medicus possit occurrere omnibus symptomatis,

(a) Tauro scilicet, aut Libra.

tis, quæ vulneribus accidere solent, idcirco ad exactam hujus rei notitiam breviter illa percurramus .

Et quidem primò, si ex secta Vena , aut Arteria sanguis abundanter profluat , nec habeatur in promptu pulvis sympatheticus , licet Chirurgi ferro caudenti orificium venæ , vel arteriæ incisæ occludere satagant , inductâ nimirum escharâ ; quia tamen id plerumque nimium horribile videtur , tutius , ac præstantius erit frustulum aluminis crudi , ad modum turundæ , venæ , aut arteriæ orificio intrudere , & obligare : mirum enim quàm efficax sit Alumen in sistendo sanguinem . Aqua pariter ejusdem Aluminis dissoluti , aut etiam Vitrioli Romani , pulvinulo lineo , aut gossipio applicita , id ipsum præstat , eamque veluti mirificam summè deprædicat Petrus Borellus in suis *Centuriis Observationum* : quâ etiam Bilsium insignem nostræ ætatis Anatomicum , vivorum animalium sectionem instituisse creditur , absque vlla sanguinis effusione . Aliam Aquam describit Magatus *lib. 1. cap. 63.* , quam dicit esse præstantissimam ad cohibendum sanguinis profluvium . Sed & nuperrimè magnis laudibus extollit suum liquorem *Stypticum* Io: Cornelius Meber , ex Vitriolo , & Alumine pariter compositum , atque *Anchoram sauciatorum* appellat , apud quem vide . (a)

Quòd si neque ab his profluens sanguis sistatur , (potissimum cum incisa arteria est) tunc ultimum remedium erit sectam arteriam , aut venam per longum denudare , & serico , vel lineo vinculo utrinque obligare , ut sanguis per alios contiguos , aut proximiores arteriæ ramulos , diffusus , aliò per circuitum divagetur . Quo sanè artificio in patente Aneurismate curando , nonnulli usi sunt , in itâ scilicet hinc inde ligatura in arteria tumefacta , eductoq; sanguine interjacente . At verò in hoc opere exequendo accurata plurimum , & diligens Chirurgi peritia exquiritur .

Non rarò parti vulneratæ supervenit inflammatio , quæ
vel

(a) In ultima impressione Vratislav. ann. 1687. cui accessere descriptiones Aquarum styptic. D. la Facur, & D. l' Emery .

vel vulnus reddit curatu difficilius, vel etiam gangrænam minatur, & corruptionem: propterea ad ipsam cohibendam instituunt Chirurghi repetitas sanguinis missiones, tum revulsorias, tum derivatorias dictas.

Ad partem verò vulneratam adhibent Repellentia, & quidem refrigerantia, ut oleum rosaceum, lac, poscam, decoctum sumach, plantaginis, & portulacæ, succum solani, sempervivi: pulveres baccarum myrti, & rosarum rubrarum: cataplasmata ex farina hordei cum lacte, vinum rubrum austerum, in quo decocti sint cortices granatorum, & similia. Sed ista plerumque nil proficiunt, nisi etiam in pejus vulneratam partem deducant. Quare præstabit Aqua spermatis Ranarum, sperma Ceri dilutum aliquo liquore amaricante, puta in decocto Absynthii. Apud cordatiores verò Chirurgos est in usu lotio aquæ ardentis, qua pars roboratur, & restagnans humor exsolvitur. A valdè refrigerantibus omninò cavendum admonet Galenus 2. ad Glauco. cap. 2. & 13. meth. cap. 12., quoniam partem mortificant, & putrefactionem arcessunt, aut saltem consistentiores humores reddunt difficultè resolubiles.

Nonnunquam etiam accidit, ut vulnera evadant fordidiora, & quandoque etiam cum carne flaccida, & fungosa; quin etiam aliquandò pars affecta exindè vergit in gangrænam, aut sphacelum: quamobrè totis viribus incumbendum, ut vulnus mundum conservetur, & quoad fieri potest, omni sorde detergatur, absumptâ carne inutili, ac fungosâ, adeoque Gangræna prohibeatur. Id autem fiet partim internis, partim externis præsidiiis. Internis quidem, exhibitis alchalicis, bolo Armenia, coraliis, cornu cervi, oculis cancrorum, terra Lemnia, sigillata, &c. Itemque decoctis ex ligno sassafras, lentisco, C. C. crudo, ebore, consolida, hyperico, visco quercino, zedoaria, scordio, & similibus; victuque attenuante, & exiccante. Extrinsicis verò admoveantur lotiones ex absynthio, centaurio, marrubio, myrrha, aloë, nec non unguentum Ægyptiacum, aut Apostolorum, vinum

vinum myrrhatum, Aqua, seu balsamum Neapolitani, Elixir proprietatis, diaphorur Rulandi, seu balsamum sulphuris. Ad carnem exerescentem est in usu alumen ustum, spongia usta, tutia, ærugo aris, aloë. Utuntur alii præcipitato, cum unguento aureo: & alii pulvere quodam composito ex æquis portionibus myrrhæ, aloës, farinæ lupinorum, cereæ rii minoris, radicis aristolochiæ, veratri nigri, & C.C. illi quo sordes, & excrementa tenaciora mirificè detergentur. Efficacius operatur Aqua, quam describit Paulus Barbetus in sua Chirurgia, atque componitur ex alumine crudo, & viride aris, ad singulorum drachmas duas: decoquantur hæc in vino ad libr. j. usque ad consumptionem quartæ partis, deinde facta colaturâ, additur campbore drachm. j. Ne verò ab usu hujus aquæ circumstantes partes offendantur, præstabit uti pulvis composito ex gallis immaturis, balau- stiiis, alumine usto, sbure, & marga, cujusque drachm. j. sanguine draconis, æruginè aris, & cerâ, singulorum drachm. semis.

In Gangræna denique intrinsecus extrinsecus, & inter- stordium, theriaca, mithridatium, antidotus in- & thia- ki, aqua prophylactica, aqua magnanimitatis, elixir & aqua theriacalis, theriaca Germanorum, magisterium cor- raliarum, sal volatile C.C., antimonium diaphoreticum, & alia hujus generis. Extrinsecus verò conferunt caustica, ut oleum vitrioli, oleum ejusdem philosophicum, absynthia- eum rectificatum, calchanrum ustum, alumen, præcipita- rum rubrum. Sed tutius, ac mitius operatur calcinarum magnum Paracelsi, unguentum Ægyptiacum, trochisci de- minio: quibus non suffragantibus, deveniendum ad refe- ctionem, & unctionem, juxta illud Ovidii

Immedicabile vulnus

Ense recidendum est, ne pars sincera trabatur.

Eseharæ autem ex causticis, aut ex igne inducta, sensim decidet unguento rosaceo, & violaceo, butyro, aliisve simi- libus, ac postmodum, deterisa pars sarcoticis tractabitur.

Sæpè tandem cum vulnere conjungitur febris, quæ et si
sym-

symptomatis conditionem referat, atque adeò vulneris curationem sequatur, non tamen omninò contemnenda est. Quare si gangrænam imminentem, vel concomitatã habeat, omnia alexipharmaca convenient: si inflammationem, dissolventia, & sudorifica: si sorditiem, & purulentiam, exiccantia, & alchalyca: & sic de aliis.

Si postremò vulnus fracturam ossis conjunctam habuerit, exostulabitur primùm partium ossis fracti mutua commissura, quæ peritissimi Chirurgi industriam, ac diligentiam exquiret: mox tabulis, ac fasciis, ad id comparatis, oportebit undequaque os fractum obligare, & in omnimoda quiete detinere, itemque vulnus balsamicis per siphonem injectis confovere. Quòd si frustulum ossis fortasse in vulnere relictum sit, omnis industria adhibeatur, ut debitis instrumentis eximatur; sin secùs, ad cicatricem vulnus perducat; siquidem non rarò evenit, ut post multum tempus, squamulæ istæ sponte Naturæ prodeant, atque vi ejusdem Naturæ, per fibras motrices expellentis, egrediantur. In hanc rem summè quoque proderit, Emplastrum stypticum dictum Paracelsi, & Crollii, quod superpositum vulneribus mirabiliter extractionem adjuvat eorum, quæ fortassis intrà vulnus relicta sunt.

Si præterea cum fractura ossis, ut fieri solet, adjungatur Contusio, & Attitio, optimum erit contusas partes linire cum succo foliorum sambuci ex vino expresso, nam sanguinem livescentem discutit, & partes roborat, non neglectis interea potionibus vulnerariis supra descriptis. Utuntur alii spiritu vini camphurato, aut Aqua vitæ Reginæ Hungaricæ.

Verùm de curatione
ossis fracti fufius age-
mus sequenti
Capite.

CAPUT VIII.)(XCI. in Galeno.

De solutione Continuitatis in Osse.

T E X T U S!

(T. 51.) **F**RACTIO igitur est continuitatis in osse solutio, qua quantum ad intentionem primam, insanabilis existit; quo verò ad secundam, aliquo modo sanabilis fit. Prima igitur intentio est coalitus partium, qui ob ossis duritiem fieri non potest. Secunda alligatio, qua fit callo supernato partes fractas circumalligant. Calli autem generatio, qua quidem ex materia, & à Natura fit, est & ad alia communis, qua verò vicinam ossi vicinam habet, ex eiusdem fit alimento. Molle verò, & permixtas coalescere potest. (T. 52.) Sed perverò fit talis affectus, qui cum altero societur. Magna enim ex parte musculi adjacentes unà cum ossibus aliis fractis ossibus patiuntur. Quare & curationis intentio videtur duplex, quarum altera quidem circa ossa, altera verò circa carnes adjacentia versatur. Sed hac quidem in carnosarum partium complicatis dicitur affectibus. Nunc verò de fractionibus dicendum. (T. 53.) Quoniam enim harum sanitas callositate procuratur, ut autem callus generetur proprii ossis alimenti superfluitatem natura suggerere oportet. Hanc verò superfluitatem in qualitate, & quantitate servare modum, est necessarium: idcirco, & ratio victus est adhibenda, qua tantum, ac talem influere ossibus sanguinem præparet, qualis, & quantus generando callo sit opportunus. Quoniam verò perfracti ossis cavernas idem effunditur sanguis, eiusdem qualitatem, & multitudinem autem advertere oportet, atque ita meliorem, vel humidioram victum insitnere. Sed hæc omnia in libris, in quibus de curandi ratione tractatur, plenius sunt explicata.

P A R A P H R A S I S.

Precedenti Capite Galenus egit de Curatione solutæ
 continuitatis in Carne, nunc tradit modum curandi
 fracturam, seu solutionem continui in osse: nam ex eodem
 3. meth. cap. 1. quod dicitur vulnus in carne, vocatur in
 osse fractura. Inquit autem fracturam ossis, quantum ad in-
 tentionem primam, esse insanabilem: & sensus est, quòd
 os fractum restitui in pristinum non potest per medium ejus-
 dem generis, sicuti unitur caro soluta, quæ per medium car-
 neum ejusdem naturæ restituitur. At quoniam ossa per cal-
 lum, qui est medium differens, ac difforme, agglutinantur,
 idcirco dicuntur per intentionem primam insanabilia, licet
 per secundam intentionem sanari possint. Addit tamen Ga-
 lenus in textu coalescere posse ossa fracta in Pueris per pri-
 mam intentionem, quoniam per eam ætatem, mollia sunt.
 Neque enim alia ex ratione in adultis ossa per primam in-
 tentionem nequeunt agglutinari, nisi quia progressu æta-
 tum evadunt duriora, unde nequeunt admittere in sui sub-
 stantiam mollis alimenti agglutinationem: quamobrem ut
 notat Galenus 6. aphorism. comment. 19., ossa fracta per cal-
 lum unita, veluti vinculo quodam circumducto constrin-
 guntur in superficie; in profundo verò minimè agglu-
 tinantur. Ut autem Natura facilius ossa fracta per callum
 jungat, oportebit Medicum illius Adjutorem esse, atque
 adeò quatuor omninò necessaria persolvere. Primum oportet
 ossa fracta extendere, & in suum locum coaptare: quod
 peractum dignoscetur, cum conformantur in figura, ma-
 gnitudine, & longitudine cum partibus sanis, nullamque
 habent asperitatem, eminentiam, cavitatem, aut inæqua-
 litatem. Secundò necesse est, ita adducta, & coaptata ossa
 in suo naturali situ conservare: quod fit per ligaturas, fa-
 scias, ferulas, seu tabulas ligneas, apprimè commissas, &
 fractis ossibus circumductas. Tertiò advertere oportet, ne
 aliquid inter ossa fracta committenda intercidat, aliter im-

pe-

pediretur agglutinatio. Quartò demum opus est ossa prædita, & membra adjacentia fovere, ac roborare, ne in illa, tanquàm ad partem læsam, confluant excrementa, & præternaturales humores; in quem finem solent adhiberi lotiones ex vino rubro austero, auctoritate Hippocratis *libro de Fracturis*; aliudve huic simile. Intereà autem, dum Calli generatio desideratur, jubent Chirurgi (ut admonet etiam hoc loco Galenus) alendum esse Patientem cibus similiter glutinosus, uti sunt far, oriza, maxillæ, interanea, & pedes animalium, aliaque hujus generis, prout tamen Ventriculus per concoctionem tulerit.

Quoniam verò, subdit Galenus, perrarò accidere fracturam ossis, sine adjacentis carnis, membranæ, aut nervi læsione; propterea, inquit, curationem dirigi quoque debere, nedum ad coaptationem, & agglutinationem ossis fracti, verùm etiam ad partium adjacentium consolidationem. Et quanvis idem Galenus hoc loco summam tantùm Methodum tetigerit curandi circumscriptas partes fracti ossis; Nos tamen addimus, illas convenienter foveri succo foliorum sambuci cum vino expresso, vel etiam farinâ florum sambuci, additâ subduplâ portione chamæmeli, & absynthii, simulque mistis cum oleo sambucino ad formam cataplasmatum: quamquàm & nunc nostratum Chirurgorum usus sit fovere partes ipsas Aquavitæ camphurata, vino myrrhato, aut aliquo balsamo ex iisdem composito. Quòd si partes adjacentes combustæ sint, fortasse quò vulnus sclopo inflictum sit, tunc maximè proderunt olea, vel unguenta ex eodem sambuco concinnata. Oleum autem ex floribus sambuci sic conficitur. *Flores sambuci recenter contusi in vase vitreo reponantur, deinde affundatur oleum olivarum clarissimum, & vetus: macerentur ad solem, vel in loco calido, per dies xv; deinde decoquantur, & facta expressione, abjectis que floribus decoctis, alii injiciantur, & denuò per alios xv. dies macerentur: postea simili modo decoquantur, & exprimantur: quod percolatum est, in vase mundo conservetur ad usum.* Simile

oleum ex medianis corticibus sambuci extrahunt Augustini in sua Pharmacopœa . Linimentum verò efficacissimum describit Platerus in suis Observationibus hoc pacto : Accipit Cortices medianos sambuci , & succum foliorum teneriorum ejusdem, ad partes aequales, olei lini loti aqua florum sambuci partem sesquialteram, olei rosacei, & axungia porcina itidem lota, subduplum, thuris pulverati partem unam, cera citrina optima quantum satis . Hac omnia decoquit in aqua florum sambuci olla benè clausa, & cum refrigerint, innatans unguentum colligit, & reponit . Eo deinde membrum, flammâ, aut pulvere pyrio, oleo, aut aquâ ferventi, aliterve combustum, illinit, ac postea linteis mollibus obvolvitur . Similej aliud linimentum affert Matthiolus cap. 168. super iv. Dioscoridis, apud quem vide . Paratur etiam ex lixivio, & oleo sambucino aliud, quod ex lactis colore, quem refert, Lac Aureum appellatur . Debent autem lixivium, & oleum sambucinum benè simul agitari, & commisceri, ut lactis colorem acquirant, atque tunc adhibetur feliciter ad ambusta, præsertim, cum ad Gangrenam exulceratio inclinaverit . Applicatur tamen calidè, vel eo imbuantur lintea, & superimponantur : Dolores namque lenit, & putredinem, ac corruptionem prohibet .

Si Fractura ab instrumento contundente potius, quàm ab vulnerante orta sit, atque adeò conjunctum habeat livorem in parte, tunc statim à principio poterit exhiberi pulvis Mesuæ contra casum in vino rubro austero, & exterius livescenti parti applicetur aqua ardens, in qua dissoluta sit Camphura : licet in praxi ordinaria utantur oleo rosaceo, cum pulveribus rosarum rubrarum, & myrtillorum, superposito brassicæ folio . At si ex contusione pars in tumorem sit elata, tunc interius proderit sanguis hircinus cum pulvere oculorum Cancrorum præparatorum, & spermate Ceti . Exterius verò Emplastrum ex eodem spermate Ceti, descriptione A. Mynsicht, vel fodicationum Paracelsi .

Inter ossium omnium fracturas, longè periculosiores sunt, quæ

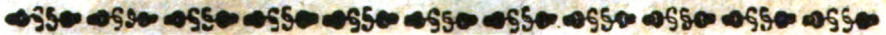
quæ Cranio contingunt, ideoque de his speciatim aliqua subnectamus, & peculiaris curationis methodum tradamus.

Cranii vulnera diversimodè contingunt. Aliquando enim Cranium solam Rimam contrahit, & quidem in superficie tantum, nec interiùs penetrat: cumque sanies in ea collecta reliquum ossis, & subiectam membranam corrumpere possit, proinde summâ diligentia detegenda illa erit, & conspicua reddenda, adhibitis interea iis, quæ sanguinis fluxum sistere possunt, potissimum ex albumine ovi, & pulveribus adstringentibus. Ubi postmodum sanguis destiterit, nec amplius profuit, abradendum os est, usquequò Rima deserit; idque etiam ex documento Galeni *6. meth. cap. ult.* Deleta Rimâ, vulnus curetur more solito, & prout superius notatum est, per balsama convenientia: periculum enim, quod ex Rima imminet, illâ cessante, desinit; quoniam sanies intra Calvariam serpere, & internas partes corrumpere nequit. Quot autem, & quanta immincant mala ex Cranii Rima, perstrinxit Hippocrates *lib. de Vulneribus Capitis n. 27.* inquit: *Cùm quis os fractum, aut ruptum, aut contusum, aut quocumque alio modo scissum intelligens, per errorem deliquerit, & neque raserit, neque perforaverit, ante decimumquartum diem febris corripiet, ut plurimum in hyeme, in aestate verò post septimum diem febris corripit, & postquam hoc factum fuerit, vulcus colorem amittit, & ex ipso pauca sanies profuit, & quod inflammatum est, ex ipso emoritur, os corrumpi incipit, & fit valde nigrum; postremò pallidum, aut valde album, & desipiens ager moritur.* Ad id autem præcavendum maxima in Chirurgo peritia expostulatur, præsertim cum ad medietullium, seu ad os vitreum abrasio necessaria est; siquidem inde sanguis affluentius manare solet, exactam impediens derasionem; quamobrèm assiduò sponsia, vel gossipio, poscâ imbuto, opus erit, ut ejus ope sistatur sanguis profluens. Quòd si Rima universam ossis crassitiem occupaverit, tunc solent Chirurgi perturbationem instituire instrumentis ad id comparatis, ut sanies

nies exitum habeat, & Meninges, ac Cerebrum minimè pervadat. Verùm quia hæc, utpotè nimis horrida, & laboriosa, nostris temporibus ferè exolevit, proinde solutis balsamis dumtaxat utuntur, ad prohibendam puris generationem. Eodem prorsus modo operandum in vulneribus Capitis cum sede Teli, facta solùm si oportuerit asperi ossis abrasione, ne asperitas ipsa impedimento sit curationi. (a)

Solet etiam cum vulnere capitis conjungi contusio, & tunc licèt plerique etiam ossis abrasionem commendent, quâ parte livor ex contusione apparet, satis tamen erit balsamis partem illam fovere, & cætera præsidia administrare, quæ in reliquis ossium contusionibus memorata sunt.

Denique si Cranii portio ex vulnere sit abscissa, sed absq; eo, quòd dura Meninx detecta sit, curatio, sicut in cæteris ossis vulneribus dictum est, perficienda. Si verò membrana detecta appareat, tunc solent Chirurghi laminam pluribus foraminulis pertusam, ad illius custodiam, & puris repurgationem, superponere, & Meninges, ac Cerebrum contingere. Verùm hæc peritiam potiùs experti Chirurghi, quàm theoriam expostulant. Et de his satis.

CAPUT IX.)(XCII. in Galeno.

De Punctura Nervi, & Tendonis, seu Chordæ.

T E X T U S.

(T.54.) **N**ervi verò, & Tendonis punctura propter sensus excellentiam, & quoniam hæc pars principio continuatur, prompta est ad Nervorum convulsionem excitandam, ac tum præsertim, cum nihil extrorsum expirat obcæcato cutis vulnere. Aperiendum est igitur, atque excicandum substantia tenui, qua usque ad ima Nervi offensa possit penetrare. De his verò exactè diximus in libris de Arte medendi conscri-

(a) Fracturarum in Capite differècias, & nomina diversa vide apud Galenum libro *secundum Medicarum* eidem adscripto.

scriptis . (T.55.) In simplicibus quando hujus generis affectibus salubrium causarum forma talis existit : In compositis vero complicatur ulceribus . (T.56.) Prima quidem cavitas, quam non alterum affectum , sed ulceris differentiam esse arbitrantur . Est autem non differentia hujuscemodi res : sed alterum aliquod totius agritudinis genus , in quo ipsius substantiæ jactura facta est . Et quidem curatio in duplici morbo duplicem exigit intentionem : Nam continuitatis solutio, unitate : substantiæ autem jactura, generatione indiget . Paulo vero supra generationis intentiones exposita sunt . (T.57.) Quod autem primum quidem hunc affectum oporteat sanare , demum unitatem resistuere tentare, ipsa rerum Natura demonstrat . Cum itaque repletum quidem fuerit cavum , ulcus vero ad æqualitatem perductum , alteram intentionem aboleri contingit : nam media existente inter labia ulceris ea carne, qua nuper est genita , partes quidem distantes uniri est impossibile , unde fit , ut alia sit intentio perquirenda . Intentionem autem consequemur ex eo, quod est secundum naturam ipsi parti comparando : erat autem eidem secundum naturam cute obduci . Quare hoc ipsum à nobis procurandum , aut si hæc intentio effectum sortiri non potest , simile aliquid cuti , carnem scilicet , quæ cutis natura vicina sit, instaurare oportet . Est autem hujuscemodi , quæ & sicca , & calli similitudinem præferat . Ad cicatricem igitur obducendâ necessaria erunt exiccantia, ac sine mordacitate adstringentia medicamenta : (T.58.) Ita & si sordities aliqua fuerit adnata , intentio quidem erit abstergendi , & erit medicamen salubre absterivum : eorundem vero materiam in libris, in quibus de medicaminibus agitur , scripsimus . Et quidem si aliqua inflammatio , vel attritio , aut tumor prædurus , idest scirrhus , aut mollis , & laxus , idest œdema, cum ulcere fuerint , prius eorum curationi intendere oportet , eas sequendo vias , ac rationes, quas prius exposuimus . Sic & si aliquid ulceri illabatur, ad illabentium curationem intendendū . Eodē pariter modo , si aliqua intemperies ulceratū locū obsederit, ad ejusdem intemperiei remedia antea veniendū . Sed de his quidem satis .

P A R A P H R A S I S.

AD exactam omnium vulnerum tractationem; postquam Galenus de Curatione fracti ossis egit, prosequitur agere de Punctura Nervi, & Tendons, quæ longè gravior, & periculosior est. Appellat autem in Nervo, & Tendone puncturam, ad differentiam vulneris in carne, & fractura in osse, ut superius meminimus. Docet verò primum Nervorum, & Tendonum puncturas esse periculosissimas, triplicem, ob causam, quarum primam esse inquit, sensus vehementiam: sunt enim Nervi organa sensus Tactus, neque pars qualibet sensus est capax, nisi per Nervos: Cùm igitur Nervi vulnerantur, seu punguntur, ob sensus excellentiam acutissimè quoque dolent: Dolor modò primum, & præcipuum locum retinet inter symptomata vehementiora. Secundam verò ait esse, subsequentem Cerebri læsionem, quoniam Nervi vel immediatè, vel mediatè per Spinam, Cerebro cohærent, propterea dolor, & læsio Nervis illata, statim transfunduntur in Cerebrum, non sine ingenti operationum animalium læsione. Hinc, prompta etiam est convulsio, per quam omnes partes nervosæ ad suum Principium contrahuntur. Tertiam denique inquit esse acris ichoris in punctura Nervi retentionem; unde magis, magisque perpetim ille vellicatur, & irritatione conatur expellere id, quod præ acritudine Nervum, & Cerebrum molestat. Dicitur est, hæc omnia potissimùm accidere in Nervi punctura; nam si fortasse Nervus omninò rescinderetur, minoris periculi certè foret, ut infra dicetur.

His de Punctura Nervi præmonitis, pergit deinde referre Methodum Curationem illius, quam his propemodùm verbis describit: *Obcæcatum Cutis vulnus aperiendum est, atque exiccandum substantia tenui, quæ usque ad ima Nervi offensi possit penetrare. Et sensus est, quod in obcæcata punctura cutis, & carnis, Ichor, qui ex punctura promanat, quique ex partibus adjunctis, atque ex ipso liquore nerveo, confluit,*

in

in Neruo puncto restagnans, minimè expirat, nec repurgari potest; quo circa aperiendum vulnus est, ut liberè totus Ichor egrediatur, qui est causa gravioris mali in punctura Nerui, puta convulsionis. Mox debet etiam exiccari, & tenui aliquâ substantiâ absorberi, quam *6. meth. cap. 2. & 3.*, ubi fusiùs de hac re agit, dicit esse Terebinthinam Laricinam, & Abietinam, cum cera, pice, & pulvere Euphorbii, molli gossipio exceptam.

At videtur Galenus in vulneribus Nervorum, & Tendinum valdè diminutus, cum solius puncturæ mentionem faciat: possunt namque Nervi, & Tendones cedi, & vulnerari, per longum, per latum, & transversaliter; id quod objicit Galeno Argenterius.

Verùm non sine ratione solius puncturæ hic ille meminit; quoniam hæc potissimùm Nervi læsionem determinat: cæteræ autem dissociationes non solum Nervis, sed cæteris etiam partibus conveniunt. Atqui Methodus Definitiva, quæ hoc in libro sustinetur, percurrit solum Capita rerum, & non longam, laramque omnium materierum tractationem. Cæterùm plura de his cupienti adeundus est Sextus Liber de Methodo medendi.

At graviùs dubitare contingit, cur Galenus in textu dixerit, paucum Ichorem retentum in punctura Nerui, ob illius mordacitatem, convulsionem afferre. Et ansam dubitandi præbet idem Galenus, qui inhærens Hippocrati *6. aphorism. 39.*, duplicem assignat convulsionis causam, Inanitionem scilicet, & Repletionem, exemplo ex fidibus, vel exiccatis, vel humefactis, desumpto, id ipsum confirmans: mordacitas autem Ichoris in punctura Nerui, neque per Repletionem, neque per Inanitionem videtur convulsionem parere posse. Sed in Galeni Operibus versatus facilè difficultatem istam diluet. Is enim, *12. meth. cap. ult.* quatuor causas convulsionis constituit: & quidem præter Inanitionem, ac Repletionem, affert quoque humorem tenuem, & mordentem, atque ingens frigus. Dixit autem *textu 39.*

6. *aphorism.* Inanitionem, & Repletionem esse dumtaxat Convulsionis causas, potius ut conveniret cum doctrina Hippocratis, quam ut ex mente sua id ipsum referret. Unde deduci potest, quam sagaciter Galenus pro libitu sententiam mutare consueverit; & pro re nata, modò in hanc, modò in aliam, & quandoque etiam in oppositam, inclinare, prout res exigere videretur. Nisi tamen in utriusque Authoris gratiam dicere velimus, duas alias ex mordente humore, atque ex frigore deductas causas, commodè etiam ad Inanitionem, & ad Repletionem revocari posse; nam pungens, & mordens humor, aut replendo, aut inaniendo molestat: & frigus, constipando, corrugandoque, etiam pro rata sua detinet humorem, qui causa convulsionis est.

Quamvis autem ex Punctura Nervi convulsio præsertim oriatur, non tamen quis exinde putet, alia, & quidem gravissima subsequi non posse. Sic & Tremorem, Stuporem, Paralysem, motus Convulsivos, & Vomitus; & quandoque etiam mentis Obstupescentiam, Delirium, cæteraque similia supervenisse Praxis edocuit. Verumtamen frequentius Convulsio comes ejus est, quoniam immediatius ex punctura utraque Nervi membrana afficitur, ex pia, ac dura Matre procedens, quæ medullarem Nervi substantiam investit. Quamobrèm suspicari fas est, medullam Nervi affectam, aut obstructam, Paralytes potius, ac Stupores afferre; Vomitum, verò, Delirium, aut Obstupescentiam subsequi, cum præter particularis Nervi læsionem, vitium quoque Cerebro communicatur: id quod accidit, vel ex pure ibidem genito, aut ichore corrupto, vel ex inflammatione, aliave simili affectione, membranas simul, & medullarem substantiam colledente. Hinc affecto Cerebro ea in parte, quæ Nervorum principium est, ab acritudine mordentis humoris, vomitus accidit, compatiente nimirum Ventriculo, qui plurimas nervorum propagines inde recipit, & tum à conjugatione vaga, tum à vertebra lumbaribus. Quamquam etiam crediderim id pariter accidere solere ob connexionem, quæ Ven-

tri.

triculum inter; & Diaphragma intercedit; cui per fibras Stomachus tenaciter adhæret, ac propterea mutuâ vellicatione simul unâ concutiuntur, ut patet in Singultu, in quo Ventriculus simul, Septumque transversum commoventur; quin & in Rifu, ad concitatam Diaphragmatis motionem, Stomachus etiam commovetur, & Thorax, atque Abdomen, pariformiter coafficiuntur.

Quemadmodum ex vomitu, vulneratis Nervis superveniente, conjicimus Ventriculum compati Cerebri passionem; itâ pari ratione, si convulsio vulnus consequatur, lethum imminere scribit Hippocrates 5. *aphorism.* 2. quoniam, nedum nervi per vulnus affecti designantur, verum etiam Cerebrum, nervorum principium; unde fibræ nerveæ, & membrang, nervorum substantiam medullarem circumvolvientes, proritata contrahuntur, & convulsionem subeunt, quam denique mors subsequitur.

At quâ de causa punctura nervi adeò sit periculosa, ut convulsionem, & mortem afferat, secus verò ejusdem resectio, dubitabit hîc non incongruè aliquis. Sed eidem fiet satis dicendo, idcirco convulsionem in nervis punctis concitari, quia ex punctura, & ichore inde exudante, fibræ non sectæ proritantur, & convelluntur. At verò fibris nerveis penitus resectis contractio nulla fit, nec partes nerveicæ præcisæ concuti possunt, eo quòd non amplius cum reliquis nervis, & Cerebro communicent. Attamen licet nullus metus convulsionis ex resecto nervo immineat, pars nervi nihilominus rescissionem passa, in sensu, & motu plurimum languet, cum sensus, & motus per nervos habeatur. Hinc Galenus 6. *meth. cap.* 3. inquit: *Si totus Nervus præcisus est, nullus metus (idest convulsionis) instat; debilis tamen particula manebit.*

Sicut de Nervo puncto, itâ etiam de Nervo ex parte tantum dissecto, valde timendum, quoniam à fibris dissectis noxa non dissectis infertur; quamobrem fluxiones, inflammationes, convulsionem, dolores, & alia hujus generis prom-

ptè admodùm illis accidunt . Jure ergo Galenus *cit. 6. meth. cap. 3.* facta comparatione inter nervum per transversum, vulneratum, & per longum, statuit, majus vitæ periculum imminere ex transverso vulnere, ob rationem nuper traditam : quod etiam confirmat Auicenna *4. 4. tract. 1. cap. 1.* inquiens, *vulnera cadentia secundùm longitudinem in Nervis, salvia esse cadentibus in latitudinem : Villus enim, subdit, sanus læditur ex vicinitate incisa .*

Quod dictum est de vulneribus Nervorum, pari modo intelligendum de sectionibus Tendinum, quoniam hi nerveam conditionem participant : constant enim ex nervea, & ligamentosa substantia ; unde ratione substantiæ nerveæ sunt etiam sensitivi . Verum tamen est, quòd in horum vulneribus non adeò sævi dolores accidunt, neque tam prompta, & facilis convulsio, ob mistam ex ligamento substantiam . Magis tamen ob Tendinis vulnus læditur motus, quàm sensus, quoniam motui musculari Tendines sunt addicti, suntque præcipua musculi pars ;

Animadversione autem dignum est, quòd licèt ut plurimum vulnerati nervi convulsionem, & dolorem ingentem afferant, aliquandò tamen sine dolore afficiuntur, & tunc quidem, cùm putrescunt, ac mortificantur . Id quod maxime notandum, ne Medici decipiantur in Praxi, putantes nervos à læsione immunes, quia vulnus citrà dolorem est . Siquidem vel à pravitate materiei ; vel ex inconvenienti, aut importuna frigefacientium medicamentorum applicatione ; vel ex inflammatione, corruptionem nervi subeunt, ut propterea, sine doloris sensu, adhuc mortem afferant .

Postremò de curatione Puncturæ Nervorum aliqua attingamus . Galenus in hoc textu, ut superiùs memoratum, aperiendum primò suadet vulnus in cute, quousque pertingat nervi puncturam, ut exinde faciliùs possit Ichor absorberi, & exsiccati . Absorbendum autem, & exsiccandum esse Ichorem hunc tradidit, *6. meth. citato, & lib. 3. de compos. Medicam. per genera cap. 2.* medicamento quodam ex Euphorbio
com-

composito. Recipit enim: *Ceræ partem j, Euphorbii partes xii, Terebinthina, & Picis cujusq; partem dimidiam.* Verum pro varietate corporum, vel molliorum, vel duriorum, modò permiscet oleum, modò sagapenum, galbanum, & opoponacem; modò etiam sulphur; modò etiam herbas amaricantes, halinitrum, stercus Columborum, &c. ut apud eundem legere est *cit. 3. de compos. medic. per genera cap. 2. & 3.*, ut & apud Antiquiores Chirugos, Jo: de Vigo, Tagautium, Falloppium, Paræum, & alios. At verò Recentiores adhibent in puncturis nervorum oleum ex Terebinthina, Balsamum Sulphuris Terebinthinatum, Oleum de lateribus Philosophorum, Oleum Ceræ, Essentiam Hyperici, Aquam vitæ camphuratum, Oleum ex Balsamo Peruano destillatum, aut ex gummi ligni guajaci, lignoq; ipso. Apud Nostrates est in usu Oleum Apparitii, ut & Oleum Cicinelli dictum. Maximè etiam prodest Oleum elicatum ex visco quercino, & ex floribus Sambuci supra descriptum. Sed inter cætera præstat quod sequitur. *R. myrrha electa, & massiches singulorum drac. ij, sarcocollæ drac. ii, aloës drachm. ij, thuris drac. j, radicis tormentilla, & tutiæ, cujusq; drachm. j.* Redigantur in pulverem, & deinde addantur *olei ovorum, & hyperici singul. unc. semis, balsami sulphuris drachm. ij, olei thuris, & terebinthina stillat. utriusq; drac. semis, cera quantum satis,* & secundum Artem fiat Unguentum.

Quòd si dolor adjungatur, & urgeat nimis, juvabit primum, dolorem ipsum sedare; & quidem, vel oleo lumbricorum terrestrium ritè parato, vel ovorum, vel florum chamameli, vel sambuci, vel rosarum, in quo lumbrici terrestres ebullierint, unà cum convenienti portione anethi, & liliorum alborum. Sedato dolore, detegatur postmodum Nervus semotâ cute, & vulnus amplificetur, nec aliud deinceps adhibendum, quàm oleum ex Terebinthina stillatium, vel oleum ceræ, aut oleum juniperinum, hypericonis, de tacamahaca, aut ex balsamo Peruviano. Galenus multa ex Fossilibus admiscebat, ut Tutiam, Spodium, Calcem

cem pluriès lotam, & similia, quæ nostris temporibus ab usu recessere. Neque insuper oleosa, & pinguia Nervo denudato admovenda sunt, quoniam putrefactiva. Unde Galenus ipse *cit. 6. meth. cap. 3.* inquit: *Sanè oleo perfundere tale ulcus non oportet*: quod tamen de relaxantibus intelligendum, secùs de roborantibus, & per destillationem elicitis, vulgò *Quintessentiis* dictis. Pari ratione frigefacientia fugienda sunt: nam frigidum ex Hippocrate nervis est inimicum *5. aphorism. 18.*, & 20. dicitur convulsiones excitare.

Verùm si Nervus vulneratus, aut solutus minimè sit, sed solummodò contusus, tunc, etiamsi cutis detecta sit, conferent ea, quæ supra notata sunt pro curatione contusionum, atque optima præsertim erit Aqua ardens camphurata, Elixir proprietatis, oleum de lateribus Philosophorum: licèt in Praxi ordinaria adhibeât Chirurgi Cataplasmata ex farinis fabarum, & lupinorum, cum pulveribus rosarum rubrarum, & modico vino. Utuntur alii oleo calente chamæmelino, vel rosaceo, vel irino, superpositis foliis caulium. At superiùs memorata tutiora, & salubriora semper erunt; quoniam, ut nuper meminimus, ex Hippocrate, & Galeno, Relaxantia, Adiposa, & Frigefacientia nocua sunt nervis, & partibus nervosis.

Haftenùs de methodo curandi continuitatis solutiones, & quidem simplices, Carnium, Ossium, Nervorum, Tendinum; nunc agere prosequitur Galenus de Methodo curativa vulnerum complicatorum. Complicari autem inquit, simulque cum vulnere, vel ulcere conjungi, primò cavitatem, quæ sui repletionem petit, per carnis regenerationem. Nisi enim cavitas impleatur, & caro amissa regeneretur, procul dubio neque vulnus, neque ulcus curari poterunt. Et quamvis carnis regeneratio solius Naturæ opus sit, debet tamen Medicus ejusmodi opus adjuvare, vel saltem auferre impedimenta, quæ regenerationem ipsam remorari possunt. In hunc usum inducta sunt omnia Sarcotica dicta, præsertim sub forma Pulverum, ut sunt, Thuris, Aloës, Myrrha, Boli
Ar-

Armeniz, &c. Itemque Unguentum Apollolorum, de Tutia, de Betonica, de Cerussa, Basilicum, Mirabile; quibus non raro utile est admiscere Epulonica ad Tinctura, & excrefcentem carnem fungosam auferendam, videntur Ceratum de Minio, Diapalma, Æs ustum lotum, Terra Cædicia, pulvis gallarum, & corticum granatorum, Alumen ustum, de quibus supra.

Sæpè etiam conjungi solet cum ulcere Sordities, prout subdit Galenus, tollendam illam esse absterfivis medicamentis, & ad ejusmodi usum sunt Melrosaceum, Terebinthina, farina fabarum, & lupinorum, vel decoctum eorumdem, & hordei. At efficaciora sunt Vinum myrrhatum, vel in quo absinthium ebullierit, aut lithargyrium aureum, Aqua aluminosa, Aqua ferrea, Aqua calcis, vel in qua dissolutus sit lapis medicamentosus Crollij, vel Vitriolum sive crudum, sive in calcem redactum, Aqua vitæ camphurata, Elixir proprietatis, &c. Nosces autem illud bene absterfivum esse, partim ex colore rubicundo, partim ex sensu vellicationis, quem eadem medicamenta inferunt super ulcus adhibita, ut monuit Galenus 4. de Compos. Medicam. per genera cap. 2.

Subdit præterea complicari cum ulcere Inflammationem, cujus curatio quo pacto procuranda sit, superius est notatum. Solum hic adjicere oportebit, aliquando inflammari ulcus ex confluxu sanguinis, vel alterius liquoris, ad partem ulceratam, fortasse debilem redditam, ab ipsa continui solutione, quemadmodum a Galeno animadversum 3. de Naturalibus facult. cap. 13. Quare ne illa præ languore fluentes humores detineat, roborantibus remediis fovenda est. Sed & non raro ob impeditum sanguinis circuitum per arteriolas, & venulas adjacentes, idipsum evenit, quo casu dissolventibus, inflammatio feliciter desinet. Unde non irratiōnabiliter Moderniores ope Aquæ ardentis camphuratae, aliusve liquoris dissolventis, & roborantis simul, assequi solent.

Pa-

Pari ratione procedendum in Attritione, & Contusione; quoties cum ulcere complicantur; inde enim corruptio imminet in parte attrita, aut contusa, ut docet Galenus 12. *meth. cap. 7.* Abstinendum autem à maturantibus, seu pus moventibus, si præsertim timeatur de læsione nervi; sed loco horum adhibeantur foventia naturalem partis calorem; itemque aperientia, ac dissolventia, qualia sunt balsamica superius memorata.

Minimè verò hic præteribimus, quandoquè ulcera ad cicatricem difficulter pervenire, quia ut loquitur Galenus 4. *de compos. Medicam. per genera cap. 2.* Sunt Cacoëthica, & vitium aliquod in parte recognoscunt, ut propterea succum alibilem depravent, ac vitiosum reddant: vel etiam sunt Dysepulota, vitium ex infecto sanguine, & ab alimento partis, assiduò resumentia, ut gallicà lue infectis accidit. Et quidem Cacoëthici ulceris signa sunt, labia illius squalida, & arida, absque sanie, nequidem ichorosa, ex Galeno 4. *meth. cap. 2.*; itemque pars ulcerata, asperior, ac durior reddita. Id autem non rarò etià accidit ab usu medicamentorum nimium exsiccantium; aut quia pars affecta suâ naturâ, vel ex diuturna ægritudine plurimum exaruit. Dysepuloti verò signa referuntur, si remedia nihil proficiant; si ulcus semper amplificetur, ac sordescat; si ulceris labia tumida appareant; si sanies, plusquam ratio exigit, exuperet; si ulcus ingentem dolorem afferat, præsertim cum manibus contrectatur. Atque hinc in priori casu exposulantur medicamenta impinguantia, & humectantia, relata à Galeno 4. *meth. cap. 2.*; in posteriori verò, exsiccantia, & detergentia, quorum idem Galenus meminit 4. *de compos. medicam. per genera cap. 1.*, ut speciatim est Alumen, Spongia, Terra Cadmia, ærugo Æris, Aqua ardens, Vitriolica, aut Aluminosa.

Regeneratâ carne in ulcere, præsertim cavo, omnis industria in posterum adhibeatur, ne pars ad cicatricem perducta, signata, aut maculata remaneat. Id quod, quamvis ab
omni-

omnibus desideretur, à paucis tamen expleri solet. Refe-
ram proinde hic aliqua ad delendas cicatrices, & signaturas
ex vulneribus relictas, plurimum efficacia. Commendatur
primùm in hanc rem oleum ovorum, si eo diutius pars lau-
ciata liniatur. Utuntur alii oleo ex nucleis, & corticibus
perficorum per destillationem elicito: Apud quosdam dici-
tur expertum oleum ex favo mellis destillatum, & præser-
tim ubi pili desiderantur. Ceratum ex mucilagibus, & li-
xivium ex cineribus salicis, & visci quercini, ac foliorum
quercus, proclamatur ab aliis. At efficacius, frequenti-
que usu magis comprobatum est decoctum unguis Asini
pluriès repetitum; itemque illius adeps, vel oleum exin-
de chymicè elicatum, si post ablutionem ex decocto, pars læ-
sa sæpiùs liniatur. Efficacissimum quoque est hoc linimen-
tum, quod *R. boracis Venetæ drachm. ij, camphuræ scrup. j,*
fellis bovini drachm. j, olei myrrhæ drachm. ij, axungie galli-
næ unc. semis m. & f. linimentum. Atque hoc aliud: *Pul-*
veris radice serpentariæ, & ireos sing. drachm. ij. seminum,
meliloti, & raphani, utriusq; drachm. j, testarum ovorum combu-
starum drachm. semis, ceræ albæ drachm. j, stburis drachm. j.
sacchari candidi drachm. ij. gummi tragacanthi, aqua rosar.
dissol., unc. j, axungie anseris quantum satis: m. & f. linimen-
tum. Nigras cicatrices delet oleum, in quo radix bryoniæ
albæ, & nigræ, decocta sit; itemque decoctio styracis cala-
mitæ in vino. Similiter spuma argenti cum succo rosarum,
albarum lota: oleum balsaminæ, cum radice cucumeris
sylvestris trita: oleum myrrhæ: chrysocolla cum camphu-
ra trita, & medulla bubula illita. Ad fuscas etiam, & va-
ricolores cicatrices confert oleum de been albo: unguen-
tum ex plumbo loto, & æruginè, oleo rosaceo decoctis. De
succo hederæ scripsit Q. Serenus:

At succis hederæ pulchrescit facta cicatrix.

Quod si adeò crassa sit cicatrix, ut adhuc supra cutim su-
peremineat; tunc adhibenda erunt exedentia, sed præcæ-
teris tutius erit oleum sulphuris, aut chalcanti; deinde

nova cicatrix inducenda cerato de cerussa, aut diaplama, laminâ plumbeâ superligatâ. Verumtamen, stultum esse, ait Cellus lib. 5. cap. 25., ut quis, decoris causa, rursus & dolorem, & medicinam sustinere velit. Et de præsentî Capite satis.

•••••

CAPUT X.)(XCIII. in Galeno.

De speciebus Morborum secundum Formationem.

T E X T U S.

(T. 59.) **N**unc verò transcendendum est ad formationis genus, quod in plures secatur differentias. At ab eo, quod evidentissimum existit, exordium est sermonis faciendum, quod ex figura permutatione contingit. In his igitur qui adhuc crescunt, possibile est plurimarum partium figuram emendare: in his autem, qui jam aucti sunt, minimè. Intentio verò in iis, qui curationem admittunt, ad contrarium eversionis adducere. Si verò fractione aliqua non rectè conformata alicujus membri figura fuerit vitiata, cui substantia callosa innasci prævenerit: si quidem hac adhuc recens existerit, perfringere oportet, ac rursus rectè conformare, deinde callum superinducere.

P A R A P H R A S I S.

Superioribus Capitibus, de Methodo, & Indicationibus curativis, pertinentibus ad Morbos intemperierum, & solutæ continuitatis, satis abundè Galenus egit: in sequentibus nunc agere profectitur de Remediis indicatis à mala Corporis, & partium conformatione; quoniam ex alibi probatis, sicut sanitas perfecta exigit naturalis Temperiei, formationis, & continuitatis syndromen; ità ex opposito morbus ex unoquoque horum trium genere vitiato illicò emergit. Conformationis autem vitia plura esse possunt, eo quòd plura ad organorum perfectam compositionem requiruntur, quæ commodè reducuntur ad quinque clas;

classes, seu mavis dicere species, nempe; quæ figuram, & superficiem, meatum, seu cavitatem, & orificia, magnitudinem, numerum, & situm comprehendunt: De his omnibus propterea agendum sibi proponit Galenus, facto tamen exordio à notiori, videlicet à Figuræ permutatione, quæ nostris sensibus, & præsertim visui, patentior sit.

Advertit autem primùm, quod in iis, qui adhuc crescunt, possibile sit, non solum unius, sed etiam plurium partium, vitiatam figuram emendare: in iis verò, qui jam aucti sunt, & adultiores redditi, haudquaquam possibile esse, subdit.

Sed & insuper animadvertit intentionem curativam ejusmodi depravatæ Figuræ adimplendam esse per adductionem partis malè figuratæ in oppositum: etenim membrum E. g. distortum, ità in oppositum adducere, extendere, extorquere, aut aliter commovere oportet, donec debitam æqualitatem, & convenientem figuram adipiscatur, atque in eadem, quoad possibile est, detineatur, & conserveatur, ligaturis, fasciis, ferulis, aliisque mechanicis instrumentis, prout res exegerit, opportunè accommodatis; pari sanè ratione, ac de fracturis ossium supra meminimus.

Quòd si prætereà propter Chirurgorum incuriam, aut incitiam, membrum malè conformatum, in suum naturalem situm non benè redactum sit, considerandum monet, an ingenuus callus recens videatur, an inveteratus, & obduratus sit; nam si recens fuerit, priùs à perito Chirurgo callum infrangendum jubet, mox partem malè formatam, & non rectè repositam, aptè conformari oportere, ac deinde callum denuò superinduci debere, subdit. At verò si callus appareat inveteratus, obduratusque, quia tunc sine gravi dolore frangi nequit, nec absque convulsionis, inflammationis, vel alterius gravioris mali periculo, satius erit membri deformitatem sufferre, quàm in vitæ discrimen patientem adducere. Quo sanè factum, cur Galenus in textu, de curatione malæ figuræ, in qua callus obduruerit, nequidem verbum fecerit.

Quoniam verò malæ figuræ in conformatione partium, contingunt potissimum, (exceptis his, quæ à nativitate sunt ingenitæ) ex luxationibus; idcirco ad illarum notitiam clariorem, in suas species illas referamus.

Tres autem in universum (licet Celsus duarum solummodo meminerit, quæ veræ luxationes sunt) recensentur. Prima, cum ossa, quæ juncta erant, dehiscunt, vel, ut Celsus loquitur *lib. 8. cap. 11.*, os ab osse disjunctum est: quæ luxatio cognoscitur præsertim ex eo, quia pars in sua mole major, & crassior est reddita. Secunda est, cum ossa elongantur propter mollitiem ligamentorum, quamvis hæc non videatur esse vera luxatio: sed tantummodo elongatio, aut delaxatio ligamentorum: dignoscitur autem, quia si os, & caro adjecta comprimantur, aut contrahantur, in suum situm restituntur, cum cæteroqui suspensa, inordinatis motibus huc illucque revolvantur. Tertia est, cum Caput ossis à suo sinu, & loco excidit, & hæc propriè vocatur Luxatio; & si omninò à sua sede, & adhæsu, excidat, dici solet vulgò *Dislocatio*; si verò imperfectè solum extorqueatur, aut paululum à suo situ dimoveatur, appellatur à Barbaris *Distortura*, ab aliis *Subluxatio*, signa cujus sunt: Motus articulo, & membro debitus, penitus amittitur: insolita eminentia, vel concavitas, quæ parti non convenit, nec antea aderat, post luxationem manifestè conspicitur: membrum ipsum contrahitur, ac breviatur, relatè ad aliud sibi correspondens, quoniam muscoli ossibus alligati semper ad propria capita retrahuntur: denique membrum luxatum proportionem, & æqualitatem non servat cum alio, in statu naturali constituto, nec in mole, nec in figura, neque in situ, neque in superficie, præter dolorem, tumorem, aut etiam ruborem in parte luxata supervenientes: Hæc autem magis, minusve fiunt, pro ratione majoris, vel minoris læsionis in articulo luxato, ut visum quoque est Paulo Æginetæ, utque etiam pro varietate causarum, sive externarum, ut sunt casus, ictus, extorsio; sive internarum, ut præsertim sunt defluxus hu-

humorum; unde variant quoque symptomata, luxationes vel comitantia, vel subsequencia.

Qua autem methodo ossa luxata curari debeant, docet Galenus *comm. 2. in Librum Hippocratis de Fracturis*: Primum enim membrum luxatum extendi debet; deinde os in proprium situm reponi, ne denuò amoveatur; tertio, fasciis circumligari; & tandem ita benè collocari, ut nequeat vitium, aut quodcumq; impedimentum pati in calli generatione, aut in perfecta repositione. Quamobrem in curatione luxationum totum opus Chirurgicum exquiritur, ut propterea in his, diligentia, aut negligentia operantis satis manifestè reluceat. Verum legantur super hoc Hippocrates, ejusque Commentator Galenus, in *Libro de Articulis, & Fracturis*, ~~et~~ Cellus, Paræus, Scultetus, & alii.

Verùm enim verè luxationes ceteroqui difficillimæ curationis, sunt sæpenumero in Puerulis, ob carniū teneritudinem, & omnium in minimò, ut superius notavimus ex Galeno, etiam in illa ætate frangantur, per primam intentionem agglutinantur, & lent. Hinc sæpissimè observatum, pueros malè in figura, & articulatione conformatos, quacumque diligentia adhibita, in naturalem structuram fuisse redactos; ut non semel Ego vidi in his, qui, divaricatis cruribus, aut distortis tibiis, pedibus, brachiis, ob incuriam Nutricum, aliter, aliterve in tenella illa ætate vitiat, læsi erant: quod secùs adultioribus evenit. Quod si fortè accidat, luxatum, ex mala ossis in pristinam sedem repositione, non fuisse rectè curatum, cupiatque convenientius, perfectiusque sanari, remisso in suum naturalem locum osse luxato: primùm emollientibus, & laxantibus medicamentis malè figuratas partes relaxare, & emollire oportebit; mox difformatorum ossium novam luxationem inferre; ac denuò, in suum naturalem situm ossa committere. Nec desuerunt, qui deformitatem Corporis sufferre nequeunt, ejuscemodi cruciatibus se exposuerint.

Acce-

Accepi aliquandò à dignissimo fide viro, Amicum quendam, & conterraneum suum, qui de speciositate Corporis plurimum gloriabatur, cum fortè fortuna fracturam ossis Tibiæ majoris passus, & incongruenter restitutus, ejus distortionem subire nollet, dirà, miràque in seipsum crudelitate, sponte sua Tibiam denuò fregit, ut à perito Chirurgo iterum commissa, perfectè sanitati restitueretur, quemadmodum bono fato evenit: tantum valuit vehemens Animi pathema, ut illum impulerit evidentissimum mortis periculum subire. Ridicula etiam, & curiosa planè est historia relata à Sanctorio cujusdam Bergomensis Chirurgi, in frangendis callis ossium versatissimi, qui cum patientem quendam tibia distortum, valdè timidum conspiceret, atque adèò operationi chirurgicæ renitentem, stricto ense, illum vehementi impetu in terram dejecit, mox repentè Tibiam fregit; deinde summà lætitià eundem osculatus, congruis remediis, miroque artificio, fractum os reposuit, & in pristinam salutem revocavit. Sed hæc uti sunt prodigiosa, & rara Artis miracula, ita quoque difficillima, & nimium periculosa.

CAPUT XI.)(XCIV. in Galeno.

De Obstructione.

T E X T U S.

(T. 60.) **E** St verò & Obstructio ex eodem genere agitudinum, quæ quidem ex lentis, & crassis humoribus fit, unam & ipsa habens intentionem morbo contrariam: dico autem apersionem. Causa verò salubres sunt abstergentia, atque incidentia medicamina. Quæ verò fit à stercore duro, quod intersepit intestinum, primum quidem habebit duritiei remediis ex humidis, pingvibusq; clysteribus, demum ex acris evacuationem exposcet. Quæ autem à lapide fit in-

ve-

vesica, in presenti quidem transpositionem requirit: integra vero sanitatis causam, incisionem, & extractionem: humiditas autem, quæ præter naturam in parte continetur, sanatio in omnimoda evacuatione consistit, quemadmodum etiam in suppuratis. Immodica autem repletio immodica evacuatione curatur, ut cum sanguis intra venas redundat. Sic & quibuscumque, vel in ventriculo, vel in intestinis, vel arteria aspera, vel pulmone, pus, aut sanguis continetur, integra evacuatio est necessaria. Superflui autem cibi, aut potus, adhuc recentis assumptio ab evacuatione corrigitur. Quæcumque igitur in pulmone, vel pectore continentur cum tussi educuntur, sed à medicaminibus extenuantibus. Quæcumque verò in hepate, vel venis, vel arteriis, vel renibus, aut per urinam, aut per ventrem. Sed per urinam quidem ab iis, quæ vehementer extenuant; per ventrem verò ab iis, quæ attrahendi, aut aperienti ora, vim habent. Quæcumque verò in superiori ventre comprehenduntur, per vomitum: quæ autem in inferiori, per subductionem. Sed quæcumque sub cute, per sectionem, vel ignem, aut per medicamina adurentia: sic verò aliquando quæcumque in aliqua naturali cavitate, ut in thorace. (T. 61.) Et ut summatim dicam, quidquid præternaturam in aliquibus partibus continetur, sanationis intentio est ablatio, quæ si fieri non possit, transpositio. Quæ verò non sunt ex toto genere præternaturam, at quantitate damnantur, in his intentio est evacuatio. At inventio eorum, quæ ad ipsorum sanationem perducunt, partim quidem ex affectu, plurimum verò ex ipsis affectibus particulis sumitur.

P A R A P H R A S I S.

A Vitiis malæ conformationis in figura transit Galenus ad perquirenda remedia curativa ægritudinum in mala conformatione Meatum, seu Cavitationum Corporis. Ex his autem refert primum vitia Obstructionis, quæ contingit meatibus exiguis, aliquo humore præternaturali repletis, & infarctis. Hanc autem in exiguis meatibus Obstructionem in-

inquit fieri à lentis, & crassis humoribus: Et quamvis alibi, præsertim verò 1. de differ. febrium, & 9. meth. cap. 1. & 3. de tuenda valetud. cap. 10. Obstructionem fieri dixerit, vel à crassis, & glutinosis succis, vel etiam à copiosis humoribus; unde cit. lib. de differ. febrium, etiam à sanguine, & bile obstructionem fieri posse confitetur. Nihilominus, quia frequentius crassi humores obstruunt, rariùs verò multi, quibus nec tam facillè Corpus scatere solet; idcirco omisit hoc locum eam, quæ à multis, & copiosis humoribus gigni potest, veluti rarissimam; cum cæteroqui methodus Definitiva per frequentiora, & summaria Capita divagetur. Adde quòd inferiùs etiam mentio fiet, de altera specie obstructionis, quæ à multitudine humorum provenit.

Cæterùm crassi, lenticque humores promptissimè obstructionem inferunt, quoniam sua crassitie facillè adhærescunt, & consistunt, præsertim cum meatus angusti sunt, ut præ angustia, humores inibi contenti fluitare nequeant. Hinc subdit idem Galenus in textu, unicam, & communem intentionem, seu indicationem curativam in tollendis obstructionibus esse aperitionem, atque adeò usum medicamentorum deobstruentium, qualia sunt omnia incidentia, & abstergentia, & consequenter attenuantia, & aperientia. Antiquis in hanc rem erant in usu mel rosaceum, oxymel, rhodomel, hiera, syrupus de tribus, & quinque radicibus, de capillis Veneris, & hujus generis alia. Sed nostris temporibus ampla remedium sylvæ rei Medicæ accessit ad aperendum, attenuandum, incidendum, deobstruendumque, valdè conferentium. Præprimis autem sunt, quæcumque ex Tartaro sunt composita, itemq; ex chalybe, & salibus plantarum, potissimum absynthii, centaurii, tamaricis, &c. quæq; lixivialia, & fixa dicuntur. Succedunt his omnia aloëtica, & amaricantia; similiterque salita, acria, & quæ à Medicis calida, seu calorifica appellantur. Ex pluribus autem deobstruentium, & aperientium Medicamentorum formulis, aliquas hic Nos seligemus usui magis accommodas, magisque com-

compertas. Et quidem pilulæ Tartaræ, seu Melanagogæ dictæ plurimi fiunt à Quercetano, qui in illarum commendationem inquit; Virtutem earum nunquam satis laudari posse, Verùm quia ipsarum descriptio longa satis est, & peritissimam Pharmacopolæ manum exigit, idcirco in earum locum subrogari possunt Pilulæ tartaræ Bontii, quæ recipiunt: *Aloës socotrinæ electæ drachmas tres, gummi ammoniaci cum aceto scyllitico dissoluti, & depurati, unc. j. ̄, tartari vitriolati scrup. ̄*: fiat secundum artem massa. Dosis à *scrup. j. ad drachm. j.* manè sumi etiam possunt ante cœnam *ad scrup. semis*, sed iteratò, & per vices, ad conservandam alvum lubricam. Tantæ sunt apud Hollandos æstimationis, inquit Schroederus, ut pia culum habeant publicas, & communes eas facere. Aliam Pilularum tartaræ descriptionem affert idem Schroederus, quæ efficacissimæ quoque sunt, non solum ad deobstruendum, verùm etiam ad repurgandum imum ventrem à tartareis, & mucosis humoribus, & ità se habent: R. *Aloës lucidæ cum succo fragorum toræ unc. j. resine ammoniaci drachm. iv. salis Martis dulcific. & essentia Croci an. drachm. j. magisterii tartari drachm. ij, extracti gentianæ, cum tinctura tartari eliciti, quantum satis. M. & fiat massa, Dosis drachm. semis* ante cœnam. Non minoris efficacis est pulvis hic tartareus compositus ex *unc. j. foliorum sennæ, & ex drachma una seminum anisorum, & altera fœniculi, scrup. ij. Cinnamomi, drachm. vi. crysalli tartari, & sacchari ad sufficientiam*. Cujus dosis à *drachm. j. ad ij.* in jure, vel vino albo. Omitto hic Tartarum vitriolatum ritè præparatum, sive solitariè sumptum, sive permistum cum electuariis congruentibus; itemque pulverem Cachecticum Quercetani admirandarum virium in omnibus affectibus imi ventris cum obstructione, & crassorum humorum farragine; nec non salem Tartari, ac Tincturam ejusdem, & Chalybis, atque alia hujus generis innumera, quæ in dies à Practicantibus exhiberi solent in omnibus obstructionibus Jecoris, Lienis, Uteri, Mesenterii, &c. cum jam notissima sint.

De loco autem, ubi istiusmodi obstructions contingant, dubitari non incongruè potest. Galenus eas communes inquit esse omnibus meatibus angustis, quos alibi exponit esse, Venas potissimum, non solum Mesaraicas dictas, verum etiam quascumque Capillares, seu quæ in poros partium desinunt. Verum, cum ex detecta sanguinis circulatione jam satis constet, eum in partes meare per arterias, atque ex his deinde in venas traduci: potius dicendum obstructions accidere in apicibus arteriarum, aut in ipsis poris partium; quoniam sanguis semel venas ingressus, ex angusto in latiore locum transfertur, nec denuò per easdem vias redire potest, impredientibus valvulis per venarum longitudinem dispositis; nisi tamen inter valvulam, & valvulam remoram patiat, aut vitio sui, aut earumdem valvularum laxitate, ut in Varicibus. Sed & in apicibus arteriarum quandoque restagnans sanguis febres parit, & quidem acutas, ac continuas, tamdiù duraturas, quamdiù concreescens sanguis ibidem perstiterit: eo autem dissoluto, & vel per cutim, ac sudorem, aut per vias urinæ repurgato, desinit febris. Atque hinc fortasse motus Galenus 2. *de differ. febrium*, Tertianas continuas existimavit ab humoribus intrâ venas minores putrescentibus pendere: melius sanè dixisset, intrâ arterias minores, seu arteriarum capillamenta.

At verò, quamvis obstructions plerumque fiant in Arteriarum apicibus, atque in meatibus angustioribus Corporis, quandoque tamen observatæ illæ etiam sunt in ductibus amplioribus. Refert namque Theodorus Kerckringius in suo *Spicilegio Anatomico*, se aliquando observasse coagulum sanguinem polypum imitantem in ramo venæ cavæ, auriculam dexteram Cordis pertingente. Memini me etiam simile quid vidisse in cadavere cujusdam tabe gallicâ extincti, in ramo venæ cavæ ascendentis, & in Arteria pulmonica, seu vena arteriosa dicta: sed & chylum, seu materiam glutinosam concretam, ibidem hæere posse, & pseudopolypum referre in *Asthmaticis*, & pectore *Hydropicis*, probabile

bile admodum est, cum in his partes spiritales multum languent, pulsus intercitant, & animi defectus sæpè sæpius accidunt. Atqui in dextro, sinistroque Cordis ventriculo concrefcere sanguinem, potissimum ex violenta morte defunctis, passim alii meminere, quamvis id ab impedito motu sanguinis, & Cordis, evenerit, ex strangulatu. Sic & tophos, lapides, vermes, tubercula, aliaque his similia in venis, & arteriis genita, cystifellea, ductu pancreatico, cæterisque meatibus Jecoris, Lienis, Cerebri, Mesenterii, Renum, aliorumque viscerum non semel inventa testantur, Schenckius, Bartholinus, aliique plures, quos Bonetus, & Ephemeridum Germanicarum Collectores, retulere; ut jam novum non sit, hæc veluti nova rememorare.

Attamen prætereundum non est, quòd plerumque obstructions Jecori à nonnullis attributæ, reverà debentur glandulis Mesenterii, aut Pancreatis, in quibus facilius humores stagnare, & concrefcere solent; Unde Fernelius, plurimarum ægritudinum occultas causas inde proficisci, non irrationabiliter est arbitratus.

Pari ratione suspicari quoque licet de Obstructionibus vasorum lymphicorum, per quæ continuò limpidus quidam humor excurrit: quin crediderim non rarò febres, aliasque graves ægritudines ab ejusmodi restagnante lymphæ exoriri; unde Corporis refrigerationes, inæquales horripilationes, faciles, promptique sudores, statim à principio, præsertim circà caput, pectus, & cervicem, tubercula cutanea, faucium inflammationes, aliaque similia exoriuntur, quæ non rarò etiam fluxionum, catarrhorum, & lassitudinum conditionem mentiuntur, ac Medicos decipiunt sub specie febrium catarrhalium, cum tamen pessimæ deinde fiant, & sæpè sæpius per disruptos abscessus internos, cum eventu lethali ægrotantium, se manifestent, vel etiam in sudores diaphoreticos dictos desinant, ex gangrenismo scilicet glandularum Mesenterii, aliisque adjacentis visceris: id quod urinæ plerumque testari solent, quæ prius inculpata videntur, mox

turbidæ, crassoque, & flavescente sedimento saturæ conspicuntur, in necem; & ubi primùm febres videbantur leves, & minùs periculosa, mox à noctu successivè ingravescentes, in repetitionibus subintrantes, sensim, occultèque continuæ evadunt, non sine aliqua capitis læsione. Atque hinc, quoties sudor promotus impeditur, aut à frigore externo in ipso habitu Corporis cohibetur, juxtà cutim concrevit lymphæ, & vitatur, atque venenatam ferè conditionem adipiscitur. Sed & glandulæ, quæ innumeræ, licèt exiguæ, sub cutim dispersæ manent, lymphicum humorem resorbentes, tumescunt, potissimùm verò in collo, faucibus, & ad linguæ radicem: quocircà frictions, fofus calidi, victus attenuans, & similia plurimùm in his conferre consueverunt. Ab hac insuper lymphæ vitata, atque ab obstructione lymphicorum ductuum, & glandularum subcutanearum tumefactione, pendere quoque credendum est, febres illas, quas Elódes Græci vocarunt, & Nos sudatorias dicere solemus, quoniam per universa tempora accessionum ægros ad sudandum commovent, ac disponunt, sed absque ullo beneficio. Ab obstructione præterea vasorum lymphaticorum, præsertim in hepate, pulmone, liene, renibus, subcenturiatis glandibus, cerebro, aliisque visceribus glandulosis, hydropes oriri nuperrimæ Anatomicorum observationes detexerunt; unde hydatides, seu vesiculæ aquâ repletæ, in prædictis visceribus inventæ sunt, ut notavit etiam Galenus.

De obstructione Nervorum postremò nullus dubitat. Siquidem à Cerebro, assiduò nervis, eorumque substantiæ medullari suggeritur succus quidam albicans, fluidus, roridus, ac nerveus dictus, quo partes corporis nutriri existimant Angli cum illorum duce Vvarthono. Is autem si fortasse ab obstructione remoram patiat, vel etiam vitio sui, aut Cerebri, consistentior evadat, gravia mala subiectis organis contingunt, ut Paralyfes, Catalepses, Cæcitas, Surditas, pro varia subiectarum partium offensione.

Obstructioni opposita est viarum laxitas, ex qua neque id, quod

quod naturale est visceri, commodè retineri, neque recre-
 menta corporis convenienter, debitoque tempore repurga-
 ri contingit, sed sponte sua defluunt, atque hùc, illucque
 deponuntur. Sic ex relaxatis intestinorum fibris, defluit
 quandoque chylus, à suis impuritatibus non secretus. Ex ve-
 nis, aut arteriis Mesenterii, Jecoris, aut Lienis profluit san-
 guis, ut in fluxu hepatico dicto, & in fluore hæmorrhoidum
 continuato, & similibus. Evenit autem ejusmodi laxitas via-
 rum, vel à languida viscerum textura, ac fibrarum laxitudi-
 ne, vel à sanguinis, fortasse serosioris, fluidiorisque reddi-
 ti, flacciditate; vel etiam à relaxatione valvularum, quibus fe-
 rè cuncti ductus corporis in suis extremitatibus muniuntur,
 cū scilicet à mala ejusdem sanguinis habitudine delaxantur,
 vel etiam proritantur, & eroduntur. At quamvis causæ istæ
 laxitatis meatuum frequentiores esse soleant, non rarò ta-
 men accidit, immodicas egestionem haberi, tam utilium, quàm
 inutilium humorum, adhuc ab obstructione: quod sanè qui-
 busdam videbitur Paradoxum. Verùm qui structuram Cor-
 poris, & meatuum illius benè norit, faciliè dijudicabit posse
 ejuscemodi evacuationes immoderatas nonnunquam ab ob-
 structione pendere, cū videlicet ductus, per quos humo-
 res meare debent, obstructi fuerint, nequeantque illos ad-
 mittere, & in suis cavitatibus excipere; unde postmodum
 sponte sua per alios ampliores ductus defluant, & egerantur.
 Ita quidem sæpissimè experimur in lactearum venarum ob-
 structionibus, feces nimium lubriciores, copiosioresque va-
 cuari, quæ deinde, non adstringentibus, sed deobstruenti-
 bus medicamentis desinunt. Quamobrèm novi plurimos hi-
 sce ægrotudinibus affectos brevi fuisse sanatos usu chalybea-
 torum, & deobstruentium medicamentorum: quod & passim
 quoque compertum in scæminis cachecticis, menstruorum flu-
 xui obnoxiiis, quæ vino chalybeato, aliove simili ex chaly-
 be composito medicamento, revalescunt. Non dissimili ra-
 tione curatos aliquando vidi Tabidos usu vini chalybeati,
 vel etiam salis Martis, ejusve essentiæ, aut tincturæ; sicut

pa-

pariter à roborantibus, sed dissolventibus simul, quia Tabes originem habebat à fermentis, seu succis coagulatis, vel à concreto, acidoque sanguine, in extremis arteriis stagnante, quo neque alimentum partibus accedere poterat, neque sanguis præ acore idoneus erat nutritioni: chalybeata autem medicamenta utrumque vitium emendarunt. Tanta autem est pernicietas coagulatorum, ut non absque existimaverint Methodici morbos omnes ad adstrictum, & laxum revocare; ut per morborum genera vaganti perspectum esse potest. Non tamen hinc negaverim quandoque etiam chalybeata conferre fluoribus intestinorum, cum acidum exorbitans absorbent, & corrigunt: compertum enim est majore ex parte ejusmodi fluores oriri ab acido abundanti, ac exaltato in pancreate, ejusque ductu, nec convenienter coercito à succo felleo, indeque communicato sanguini, aut liquoribus cum sanguine consentientibus, vel ab eodem derivantibus; ut proinde mirum non sit, si in his affectibus plurimum usus chalybis conferat ut & absorbentium, atque acidum temperantium medicamentorum. Sicut ex chalybe, ita ex are, & multo magis ex auro, eadem beneficia proficisci posse crediderim, ope magis, minusve depurati sulphuris, quod in se continent, suo sale correcti; atque hæc plane ratione liquores ex auro elicitos quibusdam profuisse, putandum, salvâ venditantium imposturâ.

Quoniam obstructio fieri quoque potest in ductibus Corporis latioribus, propterea in hujus exemplum tradit Galenus in textu, eam, quæ à stercore duro fit in intestinis. Accidit enim non rarò intestina, & præsertim Colon, aut Ileum, à retentis fecibus obstrui, tumesceri, & dolere; unde non solum Alvi stypticitas, & cavitas obstructa sequitur, sed etiam (quod gravius) colicus dolor acutissimus, & quandoque etiam egestio fecum per os, ut in Volvulo. Duo verò subdit Galenus in hac obstructione, & fecum retentione indicari: alterum quidem, quod pertinet ad duritiem emolliendam; alterum verò ad alvum sollicitandam. Primum expletur per chy-

clysteria humectantia, laxantia, & pingua: Secundum, per acria. Humectant autem, & laxant decocta, & juscula, ex herbis emollientibus, ut sunt malva, althæa, mercurialis, beta, viola, &c. nec non butyrum, oleum, adipēs animalium, oleum amygdalarum dulcium, liliorum alborum, chamæmeli. Stimulant verò, & sua acritudine irritant intestina, hiera picra, colocynthis, fenna, urina, vinum, sal, saccharum rubrum, diaphoenicon, benedicta laxativa, &c. Verum in his cautiùs agendum est, ne plus justo laceffita intestina, potiùs per os egerant, quàm per alvum; vel etiam, ab irritamento, majori fortasse dolore excitato, phlogosin, aut inflammationem subeant: Sed & aliquandò observatum valvulam intestini Coli ab acribus, & irritantibus medicamentis erosam fuisse.

Inter Obstructiones latiorum ductuum, ponitur à Galeno ea, quæ in Vesica à lapide fit; & hujus, inquit, curationem duplicem indicare: & quidem, cum lapis in Vesica contentus impedit urinæ exitum, quia meatum urinarium occludit, expostulatur transpositio, & remotio lapidis ab eodem meatu, quæ fieri solet usu Catheteris, candelæ cereæ, specilli, vel alterius similis instrumenti. Si verò integra curatio, per ejus ablationem, desideratur, necessaria erit excisio Vesicæ, & lapidis extractio. Inciditur autem Vesica, vulnere factò inter Testes, & Anum, deinde cum forcipe denticulata extrahitur lapis. Verum ad hoc exequendum maxima diligentia, & peritia Lithotomi exquiritur, ne scilicet ad Vesicæ sectionem, & lapidis extractionem sequatur hæmorrhagia, inflammatio, & gangræna, quam deinde inevitabiliter mors excipit. Quod si lapis in Vesica contentus exiguus sit, poterit sine incisione extrahi, ope cujusdam instrumenti tribus limis compositi, ut non semel in praxi à peritis Chirurgis peractum vidi.

Quantum autem in his diligentia Lithotomorum excreverit, mirum: cum jam citrà ullum vitæ periculum, & felici cum successu Vesicam dissecent, ac lapides extrahant;

etfi

et si Hippocrates in suo *Jurejurando* sponderit se nunquam vesicam incisurum, quoniam sectio hæc valde periculosa, & sæpissimè lethalis tunc temporis fortasse erat. Sed & nunc plurima quoque medicamenta lapidem frangentia inventa sunt, ex saxifragia, ononide, fragaria, ligno Indico, herba turcica, & theè, cum cinere scorpionum, millepedum, leporis usti, pulvere lapidis judaici, sanguinis hircini, nitri fixi, salis ammoniaci, vitrioli Romani, spiritu nitri dulcificato, balsamo salis, aliisque innumeris, quorum Practici meminere. Non possum autem non hîc animadvertere in eos, qui in affectibus renum, & vesicæ statim ab initio diuretica exhibent, & indiscriminatim cujuscumque generis acetosa, succum limonii, spiritum vitrioli, salis, & similia, putantes ab his arenulas, & tartareos succos, ac lapillos ipsos comminui, commodèque repurgari, decepti ex eo, quòd ab illorum usu urinam sabulo, & arenulis scatentem, aliàs prodire viderint. At plerumque acida istiusmodi crudos succos in ventriculo, vel in ductibus intestinorum, & mesenterii contentos, deferunt in renes, & vesicam, atque actione cum illis initâ, in arenulas, & calculos permutant, nisi etiam ipsorum tubulos infarciant, & oppleant. Cautè igitur in horum exhibitione procedendum, & ubi venter crudis succis abundat, ejusque ductus infarcti creduntur, ab illis abstinendum. Pòterunt verò solum propinari, repurgato prius ventriculo per vomitum, atque exoneratis intestinis per clysteres, ita ut renes mox promptè pertingant, eorumque tubulos obstructos depleant, ac exonerent, citrà alterius novi humoris depositionem. Atque hinc nunc patet, quâ ratione acida aliquando dissolvant, & quandoque etiam coagulent, aut vnâsimul humores quosdam diluant, & alios concretos, & consistentes reddant.

Obiter etiam hic adnotare juvabit, opiata, & narcotica medicamenta plurimùm aliquando conferre calculosis. Conspicitur quippe Naturâ, atque usu opiatorum, dolore levatâ, ductus, & fibræ Renum, quæ præ dolore tendebantur, sen-

lenfim laxantur, atque ita deponunt, quod in ipsorum cavitatibus continetur. Sic in atrocissimo Renum dolore à calculo, pluries vidimus ab usu laudani opiati moderato, inducto lenfim somno, non solum dolorem desisse, verum etiam paulò post calculum fuisse excretum. Consularem propterea in his casibus permiscere semper cum diureticis, vel lithontripticis, leviora saltem opiata, philonium, tripheram, theriacam recentem, & similia, dosi tamen moderatâ; ne plus debito soporè inferant: qua in re maxima Medici prudentia exoptulatur.

Humiditatis autem, subdit in textu Galenus, *quæ præter naturam in parte continetur* (idest in aliqua Corporis cavitate) *sanatio in perfecta, & omnimoda evacuatione consistit; quemadmodum etiam suppuratis.* Quibus verbis tradit aliud exemplum obstructionis in meatibus amplioribus, præsertim verò Thoracis, cum à pure in Empyematicis oppletur; cujus curativa indicatio in omnimoda illius evacuatione consistit. Debet enim pus non solum educi, sed etiam omninò repurgari; tum quia res est, ut ajunt, toto genere præter naturam; tum quia nisi ex toto evacuetur, semper verendum, ne à diutina illius mora, tandem pulmonis substantia lædatur, & ob sanguinis infectionem, Tabes, & Mors postmodum subsequatur.

Neque verò de suppuratis solum propriè dictis intelligendus est hoc loco Galenus, verum etiam de quocumque modo, pectore, & pulmone gravatis, quoniam in utroque casu fit in pectore humoris répletio, de qua Galeni mens est hic sermonem habere; unde sub his verbis, & Tussis humida, comprehenditur, & destillatio, & abscessus, & quidquid in pectus delabens, illius cavum opplet, & aggravat.

Quamvis autem Galenus dicat in his, omnimodam, ac perfectam evacuationem esse necessariam, non tamen illa, unica vice tota simul promovenda est, docente Hippocrate 6. aphorism. 27. *Quicumque Empyi, aut Hydropici uruntur, aut secantur, si pus, aut aqua affatim exeat, omninò moriuntur.*

Itaque per vices facienda, ut facilius illa toleretur.

Quomodo præterea puris ex pectore omnimoda evacuatio tentanda sit, ab eodem Hippocrate ibidem, & alibi, insinuatur, per sectionem scilicet, vel unctionem; adeoque per Paracentesin, quemadmodum sunt exequuti Aëtius, Ægineta, aliique tum Græci, tum Arabes, tum Latini. Ex his autem nonnulli volunt sectionem faciendam esse inter costam, & costam, in ipsis musculis intercostalibus; alii verò inurendam caustico, aut ferro candenti terebrandam esse costam, malunt, ut evitetur sectio musculorum simul, cum sectione venarum, arteriarum, & nervorum: (a) Verùm nostris temporibus utrumque jam exolevit, propter Chirurgorum imperitiam, aut timiditatem.

Neque solum antiquitus fieri consuevit sectio, aut inunctio in pectore, sed etiam in regione Jecoris, cum illud inflammatum in suppurationem desisset, ut deducitur ex eodem Hippocrate 7. aphorism. 46. *Quibus purulentum Jecur adurit, si purum pus effluat, & album, salvi fiunt; si verò suboruentum, faculentum, ac foetidum, pereunt.*

At quoniam ejusmodi sectiones, aut inunctiones vix, aut numquam, à Chirurgis nostro tempore tentari solent, propterea per alias vias puris evacuatio procuranda erit. Ex pluribus autem ductibus, per quos videtur illa posse promoveri, putà per secessum, per uinam, per vomitum, per sudorem, per tussim, nulla tamen tutior, ac utilior eà est, quæ tussi, & anacatharsi peragitur.

Per alvum enim, vel impossibilis est, quia nullus ductus patet ex pectore ad intestina; vel lethalis fit, dicente Hippocrate in *Coacis prænotionibus*: *Empyicis à pulmone pus duci per alvum lethale*: & 6. aphorism. 16. *Pleuritide, aut Peripneumonia detento, diarrhœa superveniens, malum*: quoniam oportet purulentam materiam per pulmones ad cor transvehì, & deinde ex arteriis, ob celerem sanguinis circuitum in-

uni-

(a) V. nostram Praxim C. de Empyem.

univerſum ferè Corpus diffundi, priuſquàm per inteſtina exactè deponatur, egeraturque :

Per urinam, licèt teſtetur Galenus 6. *de loc. affect. cap. 4.* poſſe aliquando pus in pulmone, vel thorace collectum, per urinæ vias expurgari; id tamen difficillimum, & rariffimum fanè eſt, vix in praxi obſervabile: neque viæ, per quas puris tranſmigratio è pectore in renes fieri creditur, hætenùs paſſuere, tametiſi Anatomici multa commententur, vel per venam Azygon, conſentientem cum vena cava, ut vult Fallopius; vel per venas Septi tranſverſi cum venis emulgentibus communicantes, ut opinatur Bartholomæus Euſtachius; vel per arteriam venoſam, ſiniſtrumque Cordis ventrem, ad arterias emulgentes, ut verifiſimiliùs putatùm à Galeno, ex mente Diocliſ: ſemper etenim magna incommoda inde ſequerentur in pulmone, corde, & univerſo ſanguine arterioſo, ex tranſitu purulentæ materiæ ad Renes uſque. Non negaverim tamen quandoque portenta hæc in Natura videri, cum ex Galeno 7. *aphor. comm. 54.* juxtà ſententiam Hippocratiſ referatur: *Validam, ac fortem Naturam invenire ſibi, parareque vias, per quas ſeiſſam ab impuritatibus exoneret.* Certè mille alii ductus in Corpore ſunt nobis inconſpicui, quamquàm plurimos Recentiorum Anatomicorum ſolertia nuperrimè detexerit, Antiquis penitùs ignotos, & fortaffe alios Poſteritas inveniet, qui nos hucuſque latent. Hinc meritò idem Galenus 1. *meth. cap. 3.* totum Corpus dixit eſſe tranſpirabile, & confluxibile, quia quaquaverſum humores fluere, ac repurgari poſſunt.

Per vomitum etiam fatetur Sylvius Deleboë Empyematiceſ fanatos, aſſumpto vomitorio ex rebus antimonialibus: & Rulandus gloriatur uſu cujuſdam *Aquæ* à ſeiſſo *benedictæ* appellatæ, quamcumque ægritudinem pectoriſ, præſertim Pleuritidem, & Empyema, feliciffimè curaffe; quod pariter teſtantur Hartmannus, Rolſinchius, Gruillingius, Hofmannus, & alii. At quis unquàm, noſtrâ præſertim ætate, ejuſmodi remedii genus tentare auſit? cum dicat Hippocrates

Qq 2

4. *aphor.*

4. aphor. 8. *Tabidos per superiora purgari non debere.*

Per sudorem denique, licet multæ pectoris ægritudines sanentur, ut de Pleuritide, & Pulmonia refert Quercetanus, & Nos non semel experti sumus: crassities tamen, & densitas puris haud poros cutis subire solet, ut sudore tandem dissolvatur, impredientibus etiam magna ex parte pleura, quæ membrana est densa, ac dura, nec non musculis intercostalibus internis, & externis, cû pâniculo carnosio, & adipe.

Quamobrè rem reliquum est, ut promptior, ac facilior exitus puri non aliter pateat, quàm per tussim, & anacatharsim; cùm per eam Diaphragma contrahatur, pectus univèrsum concutiatur, pulmo exagitetur, & Natura ipsa extremos conatus adhibeat, ad puris expulsionem, per asperæ arteriæ tracheolas; quamvis hoc neque sine magno discrimine persolvatur, tum ex violento, & continuato motu thoracis per tussim, tum ex transitu puris per pulmonem, ejusque morâ diuturnâ in cavo pectoris, tum ex facili infectione sanguinis circulantis.

Verùm quo pacto pus in Thorace collectum pulmonem pervadat, & per Tracheam expurgetur, inquisitione dignum est. Sunt qui suspicantur, pulmones sua raritate instar spongiæ imbibi purulentâ materiâ, eamque deinde per tussim repurgare. Sed nuperâ observatione Malpighius, & cum eo Bartholinus, detexit substantiam pulmonis esse constructam innumeris vesiculis sinuosis, & orbicularibus, ad similitudinem alveolorum in favis Apum; atque ante hos notavit Harveus in suis *Exercitationibus de Generatione Animalium*, tracheolas asperæ per Pulmonis substantiam extensas, illius superficiem undequaque pervadere, quod in Avibus manifestè observare licet; quin Helmontius etiam pulmones constituit rectâ pervios esse, & aërem in cavum pectoris protrudere; unde pectore vulneratis, citra pulmonis læsionem, accidat, aërem internum efflari, & externum intrâ pectoris capacitatem per vulnus admitti.

Quocumque autem pacto se res hæc habeat, probabiliter

con-

conjectamus, pus in cavitate pectoris collectum per pulmonum vesiculas, ex ipsius puris contactu præternaturaliter hiantes, recipi, ac per tussim expurgari: quoties verò ductus isti opplentur, vel vesiculæ contabescunt, quia impeditur transitus Aëris, & pus excipi à pulmonibus nequit, difficultas spirandi cum stertore, & raucedine, sequitur, pu-
reque retento gravatur thorax, & suffocatur animal.

Sicut de retentione Puris in pectore dictum, quod omnimodam evacuationem exoptulare docuit Galenus; ita de reliquarum cavitatum repletionibus agendum insinuat; unde inquit: *Sic & quibuscumque vel in Ventriculo, vel in Intestinis, vel aspera Arteria, vel Pulmone, pus, aut sanguis continetur, integra evacuatio est necessaria.* Sanguis enim in his cavitatibus restagnans, concrescit primùm, & in grumos abit, deinde corrumpitur, & vertitur in pus; unde postmodum emergunt damna gravissima. Conjungit autem cum pure sanguinem Galenus, quia non minoris nocementi sanguis est, cum extrà propria vasa remoratur, quàm pus ipsum sit: is namque per moram corrumpitur, & corruptio optimi pessima fit; quare non magis pus, quàm sanguis extrà vasa, constituere dicitur symptoma toto genere præter naturam, sive in excretis, sive in retentis vitiatis.

Subdit similiter, superflui cibi, aut potus, adhuc recentis, assumptio, à devacuatione, (al. *abvacuatione*) corrigitur. Ubi tria advertenda occurrunt: primùm quòd superfluous cibus, aut potus evacuatione opus habet, non verò conveniens, & moderatus; qui sicut exigitur à Natura pro sui conservatione, ita quoque retineri omninò debet, non evacuari. Secundum, quòd tunc cibus superfluous evacuari debet, cum recens assumptus est, quia tunc promptè per vomitum egeritur, seùs verò cum plures horæ præterierint, nisi tamen præ nimio languore Ventriculi digerere nequeuntis, adhuc in ejus cavo permaneat; nam aliter si longum tempus transactum sit, & vasa lactea, seu chylifera jam subierit; non amplius vomitioni locus erit. Tertium, quòd Galenus superfluum
cibum,

cibum, aut potum, inquit à devacuatione corrigi, & si di-
minurâ, scû moderatâ evacuatione, non verò integrâ, & om-
nimodâ, prout de pure superiùs dixerat. Cibus enim in
ventriculo receptus, est res naturalis, & solum quantitate
immodicâ nocuus evadit; ac verò pus suâ naturâ omninò
præternaturale est, sive modicum, sive immodicum fuerit;
quare omnimodâ evacuatione eger: ac cibus solâ diminu-
tione, quanta satis est ad moderandum, corrigendumque
superfluitatis excessum.

Quoniam insuper superiùs dixerat humores contentos in
cavitatibus corporis esse omninò evacuandos, sequentibus
textibus modum docet promovendæ ejuscemodi evacuatio-
nis, & medicamentorum id exequentium genera. Et pri-
mùm, quæcumque in pectore, vel pulmone continentur, cum
tussi, inquit, educi, & per medicamenta extenuantia. Ubi
signantè advertendum, proponi hic à Galeno in morbis pe-
ctoris extenuantia: quare longè admodum ab illius mente
recedunt, qui in his ægritudinibus, incrassantia, & impin-
guantia exhibent.

Secundò docet, quòd quæcumque in Hepate, vel venis,
vel arteriis, vel Renibus continentur, aut per urinam, aut per
ventrem excerni debeant: per urinam quidem ab his, quæ
vehementer extenuant; per ventrem verò ab his, *quæ attra-
hendi, aut aperiendi ora vim habent*, græcè Anastomotica di-
cta. In eandem ferè sententiam incidit, quod ab eodem edo-
cetur 13. meth. cap. 15., ubi sinam, scû concavam Jecoris par-
tem per alvum; gibbam verò per ea, quæ modicè urinam mo-
vent, purgandam esse consulit. Medicamenta autem urinam
moventia inquit debere esse vehementer extenuantia, tum
quia hæc aperiunt, incidunt, & per vias urinae promptiùs du-
cunt; tum etiam quia obstructions, ex superiùs dictis, à
crassis humoribus dependens, ideoque incidantia, & vehe-
menter extenuantia expostulant. Ac verò per ventrem eva-
cuationia oportere esse docet, *quæ attrahendi, aut aperiendi
ora ventrum vim habent*. Ex quibus verbis, quid sibi volue-
rit

rit Galenus intelligendum, addubitant Expositores. Verum si meminerimus eorū, quę alibi idē Galenus edocuit, præsertim autem in libris *de naturalibus facultatibus*, & *de simplicium medicamentorum facultatibus*, ubi ex professo pluries repetit medicamenta purgantia trahere humores sibi similes, puta Rhabarbarum bilem, Agaricum pituitam, Sennam melancholiam, & alia hujusmodi; pari ratione, ac Magnes ferrum, & Electrum paleas rapit, facilè intelligemus ea, quę attrahendi vim habent, electiva medicamenta voluisse indicare, sive quę similitudine substantiæ, aut à proprietate, peculiare sibi humores attrahere dicuntur. (a) Id autem num veritati consonum sit, aliàs à Nobis est ostensum; præterquam quòd jam unicuique perspectum puto, attractiones hujusmodi nullas esse. Quid insuper intelligat per ea, quę vim habent aperiendi ora, seu (ut in Græco Codice scribitur) Anastomotica, dubitare etiam contingit. Aliqui exponunt acria, & erodentia: Nonnulli quocumque modo aperiencia, sive sint purgantia medicamenta, sive cucurbitulæ, sive venarum aperiencies, suctionesque per hirudines: Argentarius, quę obstructas venas aperiunt: Sanctorius solum præparantia, juxtà illud Hippocratis 2. *aphorism. Corpora cum quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere*. Sed meliùs dicendum, per Anastomotica intelligi hęc à Galeno purgantia vehementiora, quę scilicèt indiscriminatim quoscumque humores educere valent, sanguinem liquando, & ora venarum, aut arteriarum referendo, propter nimiam illorum irritationem: cujus generis sunt, colocynthis, scammonium, elaterium, helleborus, & similia, quę parum, vel nihil recedunt à conditione venenorum erodentium; unde ab his sæpè sæpiùs sequi solent diarrhœæ irrestagnabiles, dysenterix, cholera, &c. eo quòd præter glutinamenta à viscosis humoribus inducta in orificiis meatuum, & in glandulis ibidem sitis, ab obstructione, abradant non rarò etiam villosam illam

(a) Meminit etiam hujus attractionis cap. 95. istius Operis.

illam crustam intestinorum, ex glandulis simul unâ, mutuâ-
que connexis, naturaliter ingenitam, & pro eorundem tu-
tamine superficienter appositam. Quare, quæ attenuando,
incidendo, ac detergendo lentos, crassosque humores poter-
ter evacuant, Anastomotica medicamenta dicentur. Sed &
ab usu immodico Aloës impræparatæ, Venarum, aut Arte-
riarum ora adaperiri quoque compertum est, indeque hæ-
morrhoidas excitari, & immoderatè fluere, cunctis patet; ut
& in Coxendicum doloribus, & Ischiade; ex injectis acris
clysteriis, cruentos, & mucosos humores educentibus.

Docet tertio, quòd quæcumque in superiori ventre con-
tinentur, per vomitum educenda sint; quæ verò in inferiori,
per subductionem. Pro ventre autem superiori intelligit hic
Galenus, Ventriculum, & alia viscera in regione Epigastrica
còtenta; Pro vètre verò inferiori, intestina, & reliqua còtenta
in regione Hypogastrica. Humores itaq; stagnâtes in vètriculo,
& visceribus adjunctis, per vomitū educere magis expedit; &
reliquis verò visceribus inferioribus, mesenterio, intestinis,
promptius per alvi subductionem. Et ratio esse potest, quia
per eos ductus fieri debet evacuatio, per quos citius, tutius,
& jucundius humores educi possunt: modò per vomitum,
citiùs, & faciliùs educuntur, qui Ventriculi cavum occupant;
sicut per secessum, qui continentur in Intestinis, & Mesen-
terio. Neque verò Galenus ait, humores contentos in inte-
stinis medicamento purgante evacuandos esse, sed solùm
per subductionem educendos: subductio autem potiùs ope
clysterum, quàm medicamentorum purgantium exercetur.
Debent præterea subducendi humores itâ in intestinis reside-
re, ut obstructionem, & cavitatis repletionem faciant, uti su-
perius de facibus obduratis, & diutiùs retentis, dicebamus.

Quartò docet, sub cute contenta per sectionem, vel ignem,
aut per medicamenta adurentia evacuari debere. Sub cute
còtenta intelligèda sunt, non solùm humores in glandulis cu-
tis coacervati, verùm etiam abscessus, tumores, gangrænæ,
&c. quæ aliquandò sectione, aliquandò ustione, vel igne
actua-

actuâli, vel causticis, aperiri debent, ut exinde peccans materia egredi, & convenienter repurgari possit.

Sed cur Galenus omisit attenuantia, & resolventia tamquam tutiora, proposuit verò caustica, & alia chirurgica præsidia vehementiora? Ratio est, quia cum hic ageret de obstructionibus harum partium, & obstructiones ex supraddictis, plerumque fiunt à crassis, tenacibusque succis, qui vix dissolventibus, & attenuantibus cedere solent; propterea illis omisissis, solum meminit aperientium, & causticorum. Hinc in his semper exoptulatur opera Chirurgi per sectiones cum lanceola, & per ustiones cum ferro candenti, vel causticis.

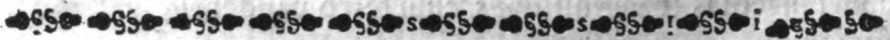
Postremò revocans in epitomen omnes, & quascumque obstructionum species in quacumque parte Corporis factas, docet, quòd quidquid in uniuersum in aliquibus partibus præter naturam continetur, sanationis intentio, seu indicatio curativa, sit illius oblatio, quæ si fortasse exequi non possit, fiet transpositio. Ea verò, quæ non sunt omninò præter naturam, sed quantitate solum molesta, indicant tantummodo devacuationem.

Remedia denique, quæ ad ipsorum sanationem perducunt, desumi debent, partim ex natura ipsiusmet affectus, partim etiam ex ipsis affectis particulis. Tria proinde ex hoc textu adnotanda occurrunt: primum, quòd ea, quæ in aliqua cavitate continentur, & toto genere præternaturam sunt, ut pus, vermis, lapis, omninò debent auferri; & si hoc peragi nequeat, saltem transpositio tentetur, ut in lapide obstruente collum vesicæ, qui cathetere transponendus est. Secundum, quòd quæ non sunt toto genere præternaturam, sed solum quantitate nimia peccant, ut cibus in ventriculo, & sanguis in venis abundans, abevacuatione solum, seu diminutione curantur. Tertium, quòd inventio remediòrum à duplici fonte haurienda est, ab affectibus scilicet, & à locis affectis. Sic variant indicationes curativæ morborum à varietate partium affectarum, *ex 1. de locis affectis cap. 1. nē-*

R r

que

que illud idem medicamentum, quod convenit inflammationi gutturis, prodest etiam inflammationi oculi, pleuræ, vel stomachi, & sic de aliis. Hinc idem Galenus 13. *meth. cap. 16.* & *seq.* advertit, in Arte medica nullam esse majorem difficultatem, quam perfectè cognoscere indicationem desumendam à partibus affectis: & 1. *methodi*, objurgat Thessalum, qui dicebat spatio sex mensium totam Medicinam addisci posse; etenim ablatâ contemplatione partium affectarum nendum spatio sex mensium, sed etiam spatio sex dierum, tota Medicina addisci poterit.

CAPUT XII.)(XCV. in Galeno.

De Asperitate, & Levitate.

T E X T U S.

(T. 62.) **Q**Uæcumque partes verò, ob id quòd exasperatâ naturalem amiserint habitum, his levitas naturalis est restituenda, ossa quidem levigando, arteriam ossem asperam, vel linguam leniendo humidis, qua nihil mordeant, & lentorem habeant. Sed quibuscumque levitas præter naturam inest: asperitas est revocanda medicaminibus, qua sufficienter abstergant, & parum adstringant. (T. 63.) Quæcumque verò vel obstructions, vel angustia meatuum alias sequuntur agritudines, ab illarum curatione prorsus est incipiendum: ostensum siquidem est in libra de Differentiis morborum, quod & inflammationibus, & duris laxisque tumoribus, & scicitatibus aliquandò immodicis, ac præterea vitiosis partium continentium figuris, ea, qua nuper diximus, sæpius adveniunt; sicuti & quibusdam tumoribus eorum corporum, qua sunt in ambitu. Quòd si nonnulla ex proximè dictis invicem compliceantur, varias habebunt indicationes. Sufficiet autem in uno sanquam in exemplo, habuisse sermone, quoniam de omnibus in libris de Arte curandi plenius sumus exequuti. (T. 64.) Supponatur cuiusdam particula multitudinem sanguinis influi, adeont
inten-

intendantur in ea vena non majores tantum, sed etiam parva, quae prius sensum effugiebant, nunc vero jam plena visis comprehenduntur, sicuti plerumque in oculis ob tunica albedinem manifestissime patet: par siquidem est, quod & alia vasa, quae latent sensum, jam plena distendantur, non dum & ipsa ob parvitatem in sui manifesta, & jam periculum imminet, ne quod ex vasis exudat, ad spatia vacua, quae in medio sunt, effundatur; aut ne jam parvum aliquod sit effusum. (T.65.) Hujus quidem affectus sanatio intentionem habebit evacuationem, aut ut manifestiori vocabulo utamur, abevacuationem, si quidem morbus erat immoderata partis repletio. Necessarium igitur est ut aut superfluitas retrocedens evacuetur, aut per ipsam patientem particulam. Retrocedet autem vel impulsiva, vel attracta, vel transmissa, vel horum uno aliquo modorum, vel omnibus. Per locum vero patientem evacuabitur, partim quidem manifestè, & sensibiliter, partim vero in vapores resoluta. (T.66.) Si igitur univrsum Corpus plus aquo plethoricum fuerit, per patientem locum minimè evacuandum. Nam si scarificationibus, aut sectionibus sensibiliter evacuabimus, plus ratione excitati doloris attrahemus. Si vero calefacientibus dispergere tentabimus plus erit id, quod vi caloris ad partem attrahetur, quam dispersum. Quod si in eo elaborabimus, ut quod influxit, retrocedat, corpus plenum non admittet. Ad haec igitur ambo totum Corpus evacuare oportet, aut omninò ad contraria loca retrahere, quod patienti particula influit, quo perfecto opere prius à parte repellendum, quam dispergendum. Quanto enim per majora vasa fit, tanto expeditior est evacuatio. (T.67.) A patiente vero loco, adstringendo, ac refrigerando repellemus, sed & exinanita loca attrahunt ad seipsa quaecumque repercutiuntur. Hoc siquidem ostensum est in eo volumine, in quo de Potentiis naturalibus agitur. Et vasa praeterea vigore ex medicaminibus adstringentibus addito, à se ad alia remittent. (T.68.) Si igitur hac via superfluum omne retrocesserit, bene se res habet. At si aliquid fuerit in parte retentum, conjecturandum erit, id lentum, ac crassum existere, atque ea ra-

tione jam coactum, atque adstrictum, ut cum difficultate extrahi possit. Fieri autem potest, etiamsi non ejus natura sit, ut ad spatia, quæ in medio sunt, sit effusum, in quo casu tunc ad id veniendum esse tempus suadet, at hoc ipsum, quod reliquum est, per patientem locum evacuemus, imponendo superjacentibus partibus ea, quæ influentem humorem repellendi vim habent. Maxime verò evacuabis, si in spatiis intermediis aliquid contineri conjectura assequeris, & scarificationum auxilio, & medicaminum, quæ vim habeant dispergendi. (T. 69.) Sed quoniam hæc omnia vires calidas habent, ejusdem verò temperaturæ opus est mordere, quando caliditatis modum excesserit, cavenda ex eis sunt vehementissimè calida, ac tum præsertim, cum patiens locus inter summa fuerit. Neque enim parvus excitabitur dolor, si præter proprium affectum insuper mordeatur, omnisque præterea dolor fluxiones commovet. Quod igitur mediorem caliditatem obtinet, in his sensum doloris non invehit, atque eo amplius omni dolore vacat, si humidum extiterit. (T. 70.) Et quidem quicquid per summa hæret, potens est id medicamen dispergere, quod etiam validas non habuerit ad dispergendum vires. Quòd si summè quidem partes omni noxa caruerint, id verò quod evacuari oporteat, in penitioribus partibus fuerit, intendendus, atque augendus dispergentis medicaminis calor, cum dubitandum sit, ne prius quàm profundas attigerit partes, interim vires amittat. Neque tamen ex eo summa partes aliquem dolorem sentiant, cum omni vacent affectu. Quare nunc hæc duo simul invitant ad calidiorum pariter, atque acrium medicaminum usum, & summa partes, quæ tolerant, & profunda quæ egent. Hæc igitur ex situ particula indicatio assumebatur. (T. 71.) Deinceps verò si quid ad sanitatem deficiat, consideremus: neque enim parvum aliquid deesse videtur. Affecta partes, in quibus fluxionis superfluitas retinetur: nonnulla quidem rara, & laxa, & molles natura existunt: nonnulla autem densa, & pressa, ac dura. Priores igitur faciliè evacuantur; reliquæ autem acrioribus evacuantibus, ac præterea tenuiores partes habentibus egent, atque eo etiam magis, quanto profundius

diorem situm habuerint. Hac igitur tibi rursus sit indicatio altera, à particula patientis substantia. (T.72.) Alia verò à formatione simul, ac situ. Supponatur enim si ita contigerit, in hepate esse proximè dictum affectum in angustiis vasorum finibus, impactis humoribus, qui vel lenti, ac tenaces, vel crassi existant, vel superabundent. Nonne in promptu est primùm quidem crassitiam una cum lentore, & tenacitate, cibis, & potibus extenuatibus ad subtiliorum partium substantiam transferri oportere? Secundo autem loco, non per angustos, ac invisibiles solum, sed per latiores etiam meatus quicquid infestum existit, esse evacuandum? Sunt enim in hepate venæ non minus amplitudine, quàm numero excedentes. Terminantur autem hæ quidem in gibbis ad venam cavam; hæ verò in cavis ad portam; unde facillimum tibi est futurum, ubicumque pressi, ac stipati humores fuerint, eosdem expedite evacuare, trahendo quidem ad ventrem his, quæ attrahendi vim habent, medicaminibus, eos humores, quicumque in venis ad cava hepatis pertinentibus sunt acervati: ad urinæ verò meatus promovendo per cavam venam, quicumque in venis ad gibba pertinentibus sunt. (T.73.) Sed præter supradictas, alia est indicatio ab hepate ipso, veluti à venarum principio. Nam cum non tantum seipsum regere natura aptum sit, ut pleraque animalis partes, sed venis præterea virtutem largiatur, periculum imminet, ne, si ejus vigor perfusionibus, & cataplasmatibus relaxantibus fuerit resolutus, & ipsum primum ad sui opus, atque omnes subinde venæ, ejus ratione imbecilles efficiantur. Quare in ejus curationibus aliqua ex adstringentibus medicaminibus miscere oportet. Sed quoniam in profundo admodum loco situm est, dubitandum erit, ne adstringentis medicaminis vis exolvatur, nisi ab aliqua altera, subtilium partium substantia, qualis aromatum est, traducatur. Melius verò fuerit, si & ipsum adstringens medicamen, protinùs etiam aromaticum fuerit: nam si duas habuerit natura instas qualitates, ac potestates, valentiùs operabitur. (T.74.) Et quidem evacuetur, quod præternaturam in membrum conflavit; servet autem humorum modum natura conven-

nien-

nientem. Quare & illa animadverso à nobis est in hoc adhibenda, ne quid ab humoris confluentis qualitate, ejusdem membri temperies sit alterata, si pituita naturam tenuerit, ad frigiditatem: si verò bilis, ad caliditatem; ut hanc ipsam curantes intemperiem, sanitati exquisitè restituamus. Curabimus autem contrariam ex adverso afferentes qualitatem, quemadmodum in intemperaturarum curationibus diximus, quantum unumquodque calidius, aut frigidius factum est, tantum refrigerantes, aut calefacientes. Quare & hic rursus agnoscenda est ipsius secundum naturam temperies. Nam quo pacto sciemus, quantum in frigiditate, aut caliditate à natura modo recesserit; aut quando à frigefaciendo supersedebimus, si hos latuerit ea, quæ est secundum naturam caliditas? Ita verò & si frigidius effectum calefaciemus, ignorantes frigiditatis naturalis modum, neque opportunè calefacere, neque in tempore à calefaciendo desistere poterimus.

P A R A P H R A S I S.

AD Morbos malæ conformationis pertinent etiam vitia Asperitatis, & Lævitatis, quippe quæ debentur membris secundum propriam constitutionem, & præcipuè secundum superficiem, consideratis.

Non omnes partes naturaliter exigunt Asperitatem, vel Lævitatem, sed quibusdam conveniens est Asperitas, ut sunt Venter, & Intestina, qua parte interiùs vestiuntur, aliis verò Lævitas, ut sunt Ossa, Lingua, Oesophagus, venæ, arteriæ, nervi; unde si ab his deficient, præternaturaliter affectæ, morbosas edunt operationes, & quandoque non sine gravi vitæ periculo, ut in Lienteria, & Coeliaca passione.

Primum autem in hoc Capite Galenus docet, quòd partes exasperatæ, & quæ naturalem lævitatem amisere, in pristinam, & convenientem habitudinem sint restituendæ. Exemplificat hoc in Ossibus, aspera Arteria, & Lingua. Ossa enim exasperata debent lævigari; aspera Arteria, & Lingua liniri medicamentis humidis, & lentorem habentibus.

Quo

Quo autem pacto Ossa lævigentur, non docet hoc loco Galenus, sed Chirurgorum operâ, abradente ferro, id peragitur; quamvis etiam nonnulla medicamenta abstergentia in hoc aliquid conferant, ut sunt pulveres myrobalanorum, folia ficus, pulvis vitrioli, & lapis medicamentoſus Crollii. In cæteris verò *Asperitatibus*, præſertim *Gulæ*, & *asperæ Arteriæ*, ex quibus vox, & deglutitio offendi solet, profuat lenientia, & humectantia, ut *diacodion*, *syrupus de papavere erratico*, *de eryſimo Lobellii*, *de helenio*, *de liquiritia*, *de althæa*, *de violis*.

Lævitas verò immoderata curatur vel abstergentibus, vel adstringentibus, & roborantibus. Abstergentibus quidem, cum partes naturâ rugosæ esse debent, & plurimâ glutinositate circumobducuntur, ut accidit *Ventriculo* crassis succis infarcto, qui proinde nequeat, ob amissam rugositatem, cibos continere; quamobrè abstergentibus medicamentis illo glutine detergi debet, & à mucosis humoribus repurgari. Adstringentibus verò, & roborantibus tollitur, cum fibræ, tum *Ventriculi*, tum *Intestinatorum* adeò delaxantur, ut non solum debitam rugositatem amittant, sed etiam nequeant cibariam, aut chylosam materiam detinere, illamque deorsum delabi sinant, ut in *Lienteria*, quàm non immeritò lævitatem *Intestinatorum* Hippocrates appellavit 6. *aphorism.* Hinc colligi potest ad mentem ejusdem Galeni, quòd Lævitas intestinorum, & ventriculi, atque adeò ciborum subita egestio, duplici ex causa possit provenire, aut scilicet ex nimia impactaque glutinositate succorum restagnantium, atq; adherentium *Ventriculi* fundo; aut ex fibrarum ejusdem, & *Intestinatorum* laxitate, eorumque villosâ, ac glandulari crustâ plurimum detersâ, aut etiam abrasâ; vel etiam ex utrisque: id quod plerique Medicorum læsæ *Retentrici*, *Expultrici*, & *Concoctrici* virtuti tribuere consueverunt. In priori casu indicantur detergentia, incidentia, & attenuantia succorum crassitiem; in posteriori verò, roborantia, & fibras in pristinum tonum reducentia, ut sunt *Aromatica*. Perperam igitur non.

nonnulli in praxi ejusmodi fluxus lientericos à calore immoderato pendere putantes, toti sunt in exhibendis medicamentis refrigerantibus, & nonnunquam magno cum ægrotantium detrimento. Et quamvis Hippocrates in his casibus aliquandò commendat ptisanam, 1. *de rat. vict. in acut.* 18. & alibi; illam tamen non exhibet tanquam infrigidantem: hanc enim ratione potuisset commendare aquam frigidam, acetum, succum granatorum, & similia; sed quia est nutriens, & impinguans, adeoque tollens asperitatem, vel suo lentore lavitatem resarciens. At verò non hinc penitus negaverim posse etiam aliquando ejuscemodi fluxus à vitiatis, depravatisque fermentis, vel Ventriculi, vel Intestinatorum tenuium, exoriri; atque adeò infrigidantibus, sed roborantibus tamen liquoribus corrigi, & emendari. Sed hæc accuratum Medicum expostulant.

Quoniam verò potest Asperitas alias ægitudines consequi, præsertim obstructionem, vel angustiam meatuum, & hæc adhuc alias affectiones subsequantur; proinde Galenus *sequenti textu* docet, à principalium ægitudinum ablatione curationem esse exordiendam. Exemplificat autem in Tumoribus præter naturam, ab humorum confluxu dependentibus, quoniam exinde statim fit angustia meatuum; itèmq; si ob intemperiem febrilem, & excedentem siccitatem constipantur pori, & ductus Corporis constringuntur; vel etiam, cum ob viciatam figuram, mutatumque situm, prædicti meatus impediuntur, quemadmodum in luxatis accidit. In his itaque, aliisque similibus casibus, in quibus meatus occluduntur, impediuntur, opprimuntur, aut obstruuntur, inquit Galenus, neutriquam Asperitates, aut Obstructiones tolli posse, nisi prius auferantur ægitudines principales, à quibus illæ originem ducunt. Quare si à Tumore aliquo habeatur compressio, & angustia meatuum, hæc tunc auferetur, cum tumor ille fuerit ablatus, ut fusiùs se egisse ait, in *libris de Differentiis Morborum*.

Subdit prætercà, quòd si plura simul complicantur, varia

riæ quoque exurgent indicationes, putà si conjungantur simul Obstructiones, & Tumores, ex affluxu sanguinis, lævitas, vel asperitas vitiata cum læsione operationum, deberent omnia indicantia reduci ad illa tria generaliora, videlicet ad Urgens, ad Causam principalem, & ad Impedimenta, seu Causam, sine qua non, documento ejusdem Galeni 3. *meth. cap. 9.* & 7. *meth. cap. 12.* atque juxtà diversitatem eorundem, vel ab uno, vel ab altero curatio esset inchoanda. In horum autem comprobationem dat exemplum in textu Tumoris, ex affluxu sanguinis, multitudine peccantis, adeo ut propter eam, non solum venæ majores, sed etiam parvæ, & capillares intendantur, ac tumescant; & tunc per evacuationem; seu potiù ab evacuationem, diminutionemque tantæ multitudinis, curationem inchoandam docet; quoniam ex Hippocrate, quæ multitudine sunt, evacuatione sanantur.

At verò hinc manifestè deducitur modus generationis Tumoris, seu Apostematis; ad cujus uberiores intelligentiam, aliqua hic in medium afferamus.

DE TUMORIBUS.

FIt quidem Tumor ex Galeno, tum hìc, tum alibi, cum Sanguis ex majoribus venis in minores fertur, easque plus justo opplet, atque ob nimiam vasorum repletionem, sanguis in proximiora spatia effunditur, ubi restagnans, & poros partium implens, ac obstruens, Tumorem, & Apostema efficit. Quòd verò sanguis inflammationem efficiens, à majoribus in minores venas transfundatur, ostendit Galenus exemplo Ophthalmiæ, quæ inflammatio est tunicæ Adnatæ oculorum, ubi venulæ illæ quamvis exiles, tumescunt, ac turgent, ob affluxum sanguinis ab aliis venis majoribus circumstantibus.

Verùm licet Galenus Inflammationem, ac Tumorem fieri dicat à confluxu sanguinis à venis majoribus in minores, verà tamen confluxus hic à venis in venas nullus est, sed

S s

ab

ab Arteriis in poros partium, & in venas fit, cùm motus sanguinis sic procedat, ex alibi traditis. Itaque contingit Tumores in partibus exoriri, cùm sanguis extrâ propria conceptacula vagatur, & restagnat, ut propterea à confluente novo sanguine, circumire nequeunte, partes in Tumorem attollantur, rubeant, doleant, inflammentur.

Undè autem accidat, sanguinem, naturaliter in motu positum, alicubi remorari, & inhærere, ac proinde tumorem, & inflammationem parere, causa multiplex esse potest, quæ tamen ad triplicem commodè revocabitur, videlicet ad vitium ipsiusmet sanguinis, vel alicujus alterius humoris cum sanguine permisti: ad vitium partis, in qua Tumor fit: & demum ad vitium ductuum, seu meatuum, partem ipsam, pertinentium; putâ arteriarum, venarum, vasorum lymphicorum, & glandularum, ubi anastomoses plerumque fiunt. Vitium sanguinis varium esse potest, primò quantitatis, ut in hoc textu exemplificat Galenus, & fort. esse in Corporibus plethoricis, ut ex lautâ victus ratione, & vitâ sedentariâ aliquando evenit; cùm cæteroqui rarissimè fiat, ut tanta sanguinis quantitas adaugeatur, ut vasa distendat, ac tumefaciat; quandoquidem sicut Natura (in statu sano) in necessariis non deficit, ità in superfluis minimè abundat. Secundò vitium qualitatis, siue ex se, siue ex mistura alterius humoris, videlicet si plus justo glutinosus, atque indigesto, crassoque chylo saturus sit: si effœtus, suâque vivacitate elasticâ orbatus, ut nequeat exiles arteriolas, & partium poros subire: si acidus, & facilè concreescens: si acer, & mordax: si salsus, & muriaticus, aut aliter partibus infensus, ut illum in propriis porulis non admittant, sed potiùs respuant, ac propellant, (ex quo fortassis erysipelatosa inflammatio) aliòque deponant. Ex mistura verò alterius humoris, præsertim lymphæ consistentioris, aut acidi alicujus liquoris, per corpus oberrantis, aut nimium superabundantis, & exaltati, aut plus justo dilutioris redditì, ut nequeat felleum liquorem temperare, nec convenientem, debitamque
fer-

fermentationem promovere. Ab his namque in sanguine vitis, lentor quidam, atque in illius motu aliqualis remora contingit, ut coagulatione, & gravamine, sensim alicubi hæreat, & poros obstruens, impedimento sit, quo minùs novi sanguinis accessu, pars languidior reddita, in tumorem attollatur, ac inflammetur, fortassis etiam in ingentem molem elevanda, nisi per alios arteriarum ramulos, in alios, aliosque venarum ductus, beneficio naturæ, sanguis traducatur, qui perpetim per easdem partes circumire, illasque irrorare deberet.

Vitium partium, vel ab internis, vel ab externis causis fieri potest. Ab externis quidem, cum à frigore obrigescent, densantur, aut obstupescunt: à siccitate nimia corrugantur: ab intenso calore delaxantur, & rarefiunt; & ab abundanti humiditate crassescunt, plurimisque excrementis imbibuntur. Similiter à contusione, vel vulnere, si comprimantur, aut scindantur, & à mutuo adjacentium partium nexu dissociantur: nec non à venenis, & medicamentis vehementioribus, præsertim verò causticis, & escharoticis, rubificantibus, corrugantibus, stupefacientibus, aliisque, si offendantur. Ab internis verò, nempe humoribus indebitè fermentantibus, & depravantibus sanguinem: ab impedita halituum perspiratione: à fermentis partium degeneratis: à retentis cujusvis generis excrementis: ab indigestionibus, & cruditatibus, viscerum naturalium meatus infarciuntibus, aut illorum constitutionem perturbantibus, aliisque similibus; unde sanguis infici, acescere, lentescere, hebetari, aut aliter alterve vitari contingat: vel demùm quia cum eo permisceretur quod eidem infensum est, aut ab eo non secernitur, nec repurgatur, quod inutile est.

Denique vitium ductuum, seu meatuum, præsertim arteriolarum exilium, vasorum lymphicorum, glandularum, & pororum viscerum, in causa aliquando est, ut sanguis remoretur, & inflammationem afferat. Cum enim ductus isti plus justo exigui fiunt, & angusti, aut etiam extrinsecus com-

pressi, quia nequit per ipsos sanguis convenienter permeare, & glandulæ aliquo fortasse præternaturali succo repletæ, circumgyrantes liquores excipere nequeunt, impedimento circulationi proinde sunt, & remoram sanguini faciunt, qui deinde sensim, sensimque tumefactionem parit. Hinc Inflammationes frequentiores sunt hyeme, quàm æstate, & magis tempore aquilonio, quàm austrino; quoniam tunc densatur cutis, pori constipantur, coarctantur ductus, & sanguis ipse aliquatenus concretior evadit: quod secus, vel rarius in æstate. Hæc quippe ratione non raro etiam evenit, ut à simplici fibrarum sive carnearum, sive membranacearum corrugatione, contractione, extorsione, mutato, depravatoque situ, & convenienti earundem expansione, nedum tensio accidat dolorifica, cum sensu phlogosis; verum etiam, circumjacentes partes collædantur, nequeuntibus scilicet liquoribus per eas partes resluentibus rectâ meare, non sine suspitione, & graviori periculo, imminentis inflammationis: quæ tamen omnia usu emollientium, laxantium, & diluentium medicamentorum, quibus fibræ contractæ, aut tensæ in pristinum situm restituantur, momento ferè temporis desinunt, & revalescunt; uti non semel in praxi experius sum.

Quod verò de Putredine humorum in Inflammationibus nonnulli commentantur, adeò improbable videtur, ut longâ confutatione non egeat, cum putredo sanguinis, si aliquando contingat in arteriis, aut venis, mortem irreparabiliter secum trahat; quin & omnes simul species Tumorum, ex istorum assertione, afferre deberet, cum ipsi dicant à Sanguine putrido Inflammationem, à bile Erysipelas, à putrescente pituita Oedema, & à melancholia Scirrhum fieri. Modò omnes isti quatuor humores una simul (ut volunt) commisti, ob mutuam communionem, ad putredinem unius simul pariter reliqui computrescerent, & reciprocas affectiones inferrent. Non tamen negandum, quòd à restagnante sanguine, atque ab inflammatione jam contractâ, putredo dein-

deinceps subsequatur : siquidem sanguis , ubi à suo motu defecerit , & alicubi hæserit , statim acefcit , putrefcit , & corrumpitur , vertiturque in pus , quod maturati apostematis indicium est . At verò si quis confundere velit putredinem , cum vitio sanguinis per indebitam fermentationem inducto , ultrò concedemus , dummodò in re conveniamus , & in Natura .

Illud autem hic minimè prætereundum , ejusmodi genera Morborum in magnitudine adaucta , seu in tumore partium , ab influo , restagnanteque sanguine procedentia , tribus simul perpetuò complicari , videlicet intemperie , seu depravatâ partium similarium constitutione ; malâ organicarum structurâ , in magnitudine , ac figura ; & continuitatis solutione , vel præsentem , vel imminente , ob nimiam laxitatem , expansionem , aut ulcerationem partium , aliisque membranæ , partem tumefactam ambiētis . Quamobrem tumefactæ partes rubore , albore , vel nigrore afficiuntur ; itemque calore , dolore , ardoris , vel refrigerationis , majoris tamen , vel minoris . Pars ipsa tumefacta , magis , minusve sensitiva , & materia tumens , si tenuior , vel crassior fuerit , ut infra . Quâ etiam ratione nonnulli tumores , non solum citò ad maturitatem perduntur , verum etiam aliquando sponte suâ resolvuntur , secus alii ; & quidam indolentes , alii verò maximè dolorosi sunt .

Partes magis obnoxie Tumoribus inflammatoriis , plerumque sunt carnosæ , ut & Viscera interna Corporis , Jecur , Lien , Pulmo , Renes . Glandulæ autem potius abscessus subeunt , qui Tumores sunt ex decubitu humorum , plerumque inutilium , & crassorum , in partibus glandulosis depositi : hæc quippe cum facillimè excipiant , & difficulter admodum deferant , aut aliò deponant , ob carentiam fibrarum , proinde in his Tumores diuturniores , & non facile maturabiles contingunt . Solent etiam abscessus fieri in intercapedinibus articulorum , ubi superfluitates humorum colligi solent , di-

cen-

cente Hippocrate 4. *aphor.* 74. *Quibus speratur futurus abscessus in articulis, urina multa, crassa, & copiosa liberat ab abscessu.* Verùm non desunt, qui sicuti Tumorem cum Apostemate confundunt, ita quoque Apostema cum Abscessu non discriminant; quamvis reverà Abscessus referant depositionem, & decubitus humorum factum in cavitatibus articulorum, vel in glandulis, quas conglomeratas appellant Recentiores Anatomici. Sed hæc distinguere parùm refert. Percurramus nunc breviter singula Tumorum genera, præmissâ prius eorundem Naturâ.

Definitur Tumor in genere congruentius (ex Tagautio) juxta mentem Galeni *lib. de Tumoribus initio*: quod sit *Incrementum naturalem statum cujusvis partis in Corpore excedens, & læsionem actionis inducens.* Dicitur Incrementum naturalem statum in Corpore excedens, seu, quod in idem recidit, Morbus in mala compositione, quod ad magnitudinem adauctam, quia reverà partes mole quadam adaugentur, & crescunt, cum tumescunt. Dicitur, actionis læsionem inducens, ad differentiam ejus magnitudinis, quæ in obesis plerumque accidit, quam tamen nemo unquam Tumorem appellavit, quoniam licet, vel secundum totum, vel secundum aliquas partes, obesi dissentiant, non tamen præter naturam se habent, quoniam actiones læsas non subeunt, eo quod, rigorosè loquendo, nondum naturales salubritatis limites, ex vi adauctæ illius magnitudinis, sunt transgressi: morbosarum autem dispositionum proprium est, actiones naturales lædere.

Vetustioribus Chirurgis mos fuit, Tumores omnes præter naturam dividere in Apostemata, Pustulas, & Exituras. Apostemata nominabant Tumores majores, potiùs quantitate, ac mole, quàm qualitate infensos. Pustulas verò dicebant Tumores minores, & adeò exiguos, ut potiùs qualitate, quàm quantitate læderent. Demùm Exituras appellabant

labant Tumores illos, quos Latini Abscessus dicunt, seu Decubitus, ac Depositiones, nedum in vnam, sed etiam in plures Corporis particulas, ut non rarò accidit in Bubonibus sub axillis, & in inguinibus, atque in maculis in Cuterumpentibus. Sed hæc divisio jam neglecta manet apud Recentiores Chirurgos.

Consuevere alii Tumores universos in longè plures differentias distinguere, desumptas à substantia, seu materia, quantitate, accidentibus conjunctis, partibus affectis, & causis efficientibus. A substantia, seu materia, ut biliosi, sanguinei, phlegmatici, ac melancholici. A quantitate, ut magni, & parvi. Ab accidentibus conjunctis, ut calidi, frigidi, duri, & molles, dolentes, & indolentes. A partibus affectis, ut Ophthalmia in oculo, Angina in faucibus, & gutture, Pleuritis in pleura, ac pectore. A causis denique efficientibus sive extrinsecis, sive intrinsecis; unde Fluxiones, Congestiones, Decubitus.

Verùm Galenus tum *cit. lib. de Tumoribus*, tum *13. meth. & 2. de Arte Curat. ad Glauc.* omnes Tumorum differentias ad eas solùm revocavit, quæ ex confluentibus humoribus dependent. Quare à materia flatulenta, flatuosi Tumores dicuntur, ab Avicenna Apostemata ventosa: à materia sanguinea, græcè vocatur Phlegmone, latinè Inflammatio: à materia biliosa, græcè Erysipelas, Arabicè Ignis sacer: à phlegmate, seu pituita, Oedema, Arabicè Undimia: ac denique à melancholica materia, Scirrhus appellatur, Arabicè Sephirus. Ex his insuper simplicibus oriuntur compositi, seu complicati Tumores; unde qui à sanguine prædominante, cum bile permixto, fit, Phlegmone Erysipelatodes nuncupatur; prædominante verò bile appellatur Erysipelas Phlegmonodes; sic pariter Phlegmone Scirrholes, & Scirrhus Phlegmonodes; aut Phlegmone Oedematodes, & Oedema Phlegmonodes, prout sanguis melancholiæ, aut phlegmati prævaluerit, vel vice versâ.

Ad has tanquàm principales Tumorum differentias reli-

quæ

quæ aliæ à Medicis reducuntur : & quidem ad Phlegmonem pertinere ponuntur, Phyma, seu Tuberculum, Furunculus, Carbunculus, græcè Anthrax, Gangræna, & Sphacelus, latinè sîderatio. Ad Erysipelas referuntur Herpetes tum miliares, tem exedentes, Arabicè Formicæ, Ignis Sacer, pustulæ cholericæ, & Phlyctænæ. Ad Oedemata revocantur Atheromata, Steatomata, Melicerides: sic dicta à similitudine contentorum in prædictis Tumoribus Oedematosis: itemque Strumæ, seu Scrophulæ, & Leucophlegmatia, seu Hyposarca. Denique ad Tumores Scirrhosos referuntur Cancrî, græcè Carcinomata dicti, Elephantiasis, seu Lepra, & Morbus Sancti Lazari nuncupatus, valde similis Scabiei, quæ Psora græcè appellatur. Sub Scirrhosis etiam Tumoribus comprehenduntur Verrucæ, seu Porri, Galli, Dracunculus, Lichen, seu Impetigo, & Viriligo. Nos hîc, omîssis aliis, solum de quatuor principalioribus agemus, & unâ simul Causas, & Curationes eorundem prosequemur, quoniam ab his reliqui omnes facillimè innotescunt.

DE PHLEGMONE.

Phlegmone, seu Inflammatio, Tumor ille est, qui ex sanguine, in Cutim, aut Carnes, & Viscera effuso, dependet, cum calore, rubore, & dolore, tensionem, ac pulsationem præternaturalem excitans. Ex sanguine quidem fit, ut attestantur præsertim color, dolor, & pulsus; uti etiam facilis maturatio, atque ex incisione, sanguinea excretio. Aliquando tamen, quia propter acritudinem, nimiamque sanguinis tenuitatem, non multum partem attollit, & acutum dolorem affert, cum ardore ingenti, facillique resolutione, meretur nomen Phlegmones Erysipelatodis; sicut pariter Oedematodis, vel Scirrhodis; si nimirum cum glutine plurimo, vel cum lymphâ permisceatur, aut ab acido coagulante concreseat, & obdurescat. Sanguis autem inflammationem efficiens, debet in cutim, & panniculum carnosum,

tum, vel in carnes musculofas, aut in interna viscera effundi, docente etiam Galeno lib. de inaequali intemperie cap. 3. ubi modum, quo calida fluxio tumorem, & inflammationem efficiat, his verbis exponit: *Calida fluxio, ubi in musculum procubuit, primùm majores arteria, venaque opplentur, ac distenduntur, ab iis minores, atque ità res procedit, donec ad minimas sit perventum. In iis ubi valenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim ejus per ipsarum ora, partim per tunicarum foramina percolatur, & transmittitur, tum verò spatia ipsa vacua, quae inter prima sunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omnique ex parte incalescunt, ac perfunduntur. Sunt autem hac nervi, ligamenta, membranae, caro ipsa, & ante hac arteriae, ac venae, quae scilicet & prima, praeter caetera, vario dolore afficiuntur, quippe interiorius à fluxione tum excalescunt, tum distenduntur, ac divelluntur, distrahunturve; exteriorius non modo excalescunt, sed etiam premuntur, ac degravantur: reliquae verò particulae, aliae quidem calefiunt tantum, vel cõprimuntur, aliae utroque modo laborant: Atque hic morbus Phlegmone nominatur. Haecenus Galenus. Idem etiam docet 10. meth. cap. 6. vbi sanguinem calidum in aliquam partem procumbentem majora ejus vasa distendere, inquit, & ab his ad minora procedere, à quibus deinde foras exodat in ea spatia, quae inter vasa sunt, ut etiam omnia, quae in Carne habentur, loca inania occupet. Atque hinc, ex duobus modis, quibus Tumores in universum progigni dicuntur, fluxione scilicet, & congestione, calidi, ut praesertim est Phlegmone, & Erysipelas, fluxione fiunt; frigidi verò, ut Oedema, & Scirrhus, potiùs congestione. De qua re infra.*

Quoniam verò symptomata Phlegmonem comitantia, praeter tumorem, sunt calor vehemens, summus rubor, dolor ingens, pulsationis sensus, tensio partis, & renixus ejusdem, si fortasse digito comprimatur; propterea adjectum est in definitione, cum calore, rubore, & dolore, tensione pulsioneque: ex quibus indiciis certò Phlegmone dignoscetur, & à caeteris tumoribus distinguetur; quoniam haec om-

nia satis manifestè demonstrant sanguinem in parte tumefacta restagnantem, unde præternaturalis fermentatio exurgit, quam comitatur dolor, pulsatio, tensio, & calor vehemens: quemadmodùm etiam deducitur ex Galeno *citato libro de Tymoribus, & 13. meth.* Et quamvis Hippocrates Phlegmonem consueverit cum Phlogosi, juxtà morem Antiquorum, confundere, ut etiam meminit idem Galenus *2. ad Glauconem 1. & 4. acutor. 21. & 13. meth. cap. 1.*, quin imò *lib. de differ. Morbor. & sympt.*, Phlegmonem bifariam accipi posse doceat, uno modo pro omni effervescentia, quam Græci propriè Phlogosim appellant, altero modo, pro Tumore ex sanguine progenito, & propriè Phlegmone dicto; Nihilominùs idem Galenus *comm. 4. in 6. epidem. 1.* pro Tumore præternaturam cum dolore pulsatorio, & resistèntia, illum intelligendum esse docet, prout communis loquendi usus apud Recentiores invaluit, atque etiam post Galeni tempora usurparunt Ægineta. Aëtius, Oribasius, cæterique.

Causas Phlegmones externas faciunt Chirurgi contusiones, diruptiones, fracturas, vulnera, ulcera, luxationes, idque genus alia, quæ in causa sunt, ut humores in parte læsa remoram patiantur, aut etiam aliunde defluant, & congregantur, nequeunt resoluï, vel aliò deferri, impedito potissimum eorumdem circuitu, atque labefactata parte, ex causis prædictis. Internam verò dicunt esse Sanguinem, vel quantitate vasa replentem, & in minoribus vacuitatibus impactum, ut loquitur Galenus *13. meth. cap. 2. 3. & 5.*, vel etiam qualitate ipsis infensum, ut idem *ibidem* subdit. At verò, quoniam ex doctrina ejusdem tum *citat. loc.* tum *2. de Art. Cur. ad Glauconem. cap. 1* Phlegmone esse potest vel Erysipelatodes, vel Oedematodes, vel Scirrholes, proptercà fit, ut vitium sanguinis in qualitate, vel acredinem biliosam, vel glutinositatem, & crassitiem phlegmaticam, vel denique terrestreitatem, aciditatemque melancholicam referat. Et quidem de acredine, & glutinositate, nulli dubium, attestan-

stante idipsum Galeno 2. de Arte Cur. ad Glauc. cap. 1. & 13. meth. cit. quia ut dictum, ob acritudinem sanguinis fit Phlegmone Erysipelatodes, & per crassitiem, Oedematodes; Hinc Galenus eodem 2. ad Glauconem 1. ait: Et quidem in earum (scilicet inflammationum) singulis, vel jam putruit id quod infuit, aut in membro constrictum putrescit, & vel crassum est, vel tenue, & vel optimum, vel acre. De terrestreitate verò, aciditateque sanguinis, præterquamquòd Galenus ipse, cap. de Scirrbo, eodem 2. de Arte Cur. ad Glauconem, docet, illum fieri, ex humore lento, & crasso, qui partibus, que indurantur, tenaciter infigitur, & crebrius etiam Medicorum, imperitia paratur, cum vehementer erysipelata, & inflammationes adstringunt, & infrigidant: Suadet quoque ratio; etenim, si acidum suâ naturâ coagulans, & figens est, procul dubio cum prævalet, Sanguinem in suo motu aliquatenus præpeditum inficit, & in angustioribus ductibus, aut poris partium, magis, magisque contaminat, & hærentem efficit, unde impactus, densatusque tumorem inflammatorium excitat. Hoc pacto intumescunt Lien, Pancreas, Mesenterium, Uterus, aliæque partes glandulares; nec non sæpè etiam hæmorrhoides tument, & inflammantur, non sine gravi sensu doloris, & ruboris. Ostendit hoc idem subita à restagnante sanguine concretio, seu coagulatio, quam deinde sequitur suppuratio cum febre, de qua Hippocrates 2. aphorism. scripsit: Dum pus conficitur, rigores, (seu ut alii malunt,) dolores, & febres accidunt magis, quam jam confecto. Concrefcit autem, & coagulatur sanguis ab acido superabundanti, aut exaltato: quæcumque enim acido abundant, promptè fermentescunt, si cum aliis permisceantur. Sic Mercurius cum Spiritu Nitri, oleum Tartari cum Spiritu Vitrioli, Coralia cum aceto, & alia hujus generis. Atque hinc modò est, quòd in Inflammationibus percipiunt patientes acutissimum doloris sensum in ea parte, ubi primùm sanguis restiterit; itemque pulsationem, ac intumescenciam, eo profus modo, ac in panificio fermento acido, experimur. Accedit

quòd exinde etiam sequitur facilis ex inflammatione suppuration, & citior quàm in cæteris; quoniam per acidum promovetur fermentatio, sine qua suppuratio fieri nequit. Constat autem evidenter restagnantem Sanguinem in Inflammatione acidiozem fieri, proindeque grumescere, & longè magis ex grumefactione acidum evadere; unde postmodum, suppuratio. Neque enim ex eo solùm, quòd Sanguis alicubi remoretur, suppurationi subjicitur: nam sanguis è venis eductus, & in vase aliquo asservatus, minimè in pus vertitur, licet corrumpatur: & in Utero, ac Vesica, ubi nonnunquàm ad plures dies detinetur, sine ulla suppuratione, in grumos concretus dumtaxat educitur; quia nimirum in fermentationem non est adactus, diluto scilicet acido, resolutus, aut infracto. Sed & neque in Scirrho, ubi acidum potenter exorbitat pus gignitur, quia plus justo fixum, ac tartareum, fermentationem non promovet, sed omnia sibi subigit, & congelat, adeòque quacumque commotione privat. Quòd si fortè fortuna in fermentationem adigatur vertitur in venenum, & horrendum Cancrum, penitus exitialem, progignit.

At quamvis Acidum ad suppurationem promovendam, necessarium esse dicamus; non tamen quis putet corpulenti alicujus humoris acidi nimiam quantitatem ad hoc opus exquiri, cum satis sit spiritus quicumque tenuis, & volatilis vapor, vi potiùs, ac virtute, potens in motum fermentativum adigere quicquid alicubi impactum hærescit, si præsertim in vasis angustioribus constipatus, & oclusus vigorem nanciscatur, quemadmodum in Aceto stillatio, & in Spiritu nitri experimur, ac passim observamus in obstructionibus Pancreatis, aut Lienis, in Hypochondriacis, & Scorbuticis, in quibus sæpè sæpiùs pustulæ cutanæ comparent cum livore, gingivarum erosiones, imi ventris inflationes, Stomachi ardores, æstuationes, rugitus, ructus, animi præfociones, & similia: quæ cum nonnunquàm fugacia sint, appareant, dispareantque momento, nonnisi à tenui, volanti-
que

que acido exoriuntur; quamobrè jure optimo scribit Sylvius Deleboë, se nondum potuisse medicamentum invenire, quod acidum exuperans adimat, vel infringat, sine totius Corporis incommodo; siquidem plerumque tenue, vaporosum, & oberrans est, ut adnotavit Helmontius, vi potius, atque efficacitate molestus.

Hinc quoque palam fit, quo pacto sanguis, ex arteriis in poros partium trajectus, momento ferè temporis restagnet, & inflammationem pariat. Tenuis namque hic vapor, seu spiritus acidus, cum sanguine commistus, vel etiam in ipsamet parte excitatus, vitio sui, aut alieno, ut antea dictum, sensim poros constipat, & sanguinem pertranseuntem figit; unde postmodum pororum obstructio, arteriolarum, & glandularum corrugatio; indèque succedentis sanguinis restagnatio major, atque adjacentium partium carnosarum tumefactio, quam postremò tensio, ardor, pulsatio, rubor, & reliqua symptomata superius memorata consequuntur, quæ quousque ex fermentatione, suppuratio, ac postea disruptio non successerit, nunquam desinent.

Atqui animadversione dignum est, quòd licèt aliquando in febribus continuis sanguis in apicibus arteriolarum remoretur, & concresecat, non tamen exinde inflammationes conspicuæ fiunt: vel quia patent alii ductus, per quos sanguis in venas permeare possit; vel quia obstructions istæ contingunt in glandulis solùm, & non in carnibus; vel quia tales non sunt, ut transeunti sanguini impedimento omninò sint; vel quia beneficio transpirationis, tenuiores saltem partes evolant, & ope febrilis commotionis crassiores attenuantur; vel quia meatus per longum patuli sunt & sanguinem aliquantulum tantùm in globulis concresecentem, non tamen omnimodè obstruentem, nec penitus circuitum impediunt excipiunt; vel tandem quia acidum tanti non est, ut inflammationem pariat; aliavè de causâ, quæ sanè multiplex esse potest. Et quidem causæ variæ esse possunt, quamvis non omnes nobis cognitæ, cum à vario situ, figu-

ra,

râ, motu, partium habitudine, diversaque porositate; ceterisque proficiantur. Sed & neque necesse est, ut acidum perpetuò præcedat, cum possit etiam unâ simul à remorante sanguine acor adipisci, ex multis sive intrinsicis, sive extrinsicis accidentibus, quæ ægrotantibus præstò esse solent. Sic si pars musculosa, cæteroqui perfectè sana, urticæ flagello E.g. verberetur, mox statim in tumorem attollitur, rubet, & calet cum ardore, quia ex vibicibus, ab urticæ aculeis parti infligitis, tonus ejusdem, & pori cutis illicò permutantur, & motus sanguinis interturbatur; unde postmodum inflammatio, rubor, dolor, ardor. Idipsum evenit ex contusione, vulnere, fractura, & similibus.

Quod ad Curationem. Communiter putant præcipuam indicationem curativam consistere in peccantis sanguinis educatione. Quoniam enim præcipua Inflammationis causa ponitur plenitudo, ea proinde tolli creditur sanguinis missione; unde Galenus 1. *aphorism. comm.* 23. scripsit, nullum aliud in inflammationibus internis efficacius præsidium se ipsum invenisse, quàm sanguinem detrahere ad animi defectionem usque: quod etiam testatur *cit.* 2. *ad Glauconem*, & 13. *meth. cap.* 5. & *seq.* Et quidem detrahendum sanguinem suadere videntur nedum peccantis humoris conditio, sed & febris, quæ inflammationem comitatur, quæque continua, & acuta esse solet: dolor, & rubor partis, totius massæ sanguinæ feruor, ex urina rubente, indicatus: sitis, vigilia, inquietudo, & similia; quæ nemo uspiam inficiabitur. Solum de Tempore, & Quantitate dubitatur, an scilicet quocumque tempore, & ad animi defectionem usque, sanguinis extractio fieri possit. Et primùm de tempore, existimaverim. Ego solummodò in principio licere, hoc est cum inflammatio fit, aut proximè futurum est, ut fiat: secus verò cum est facta, & jam sanguis extra propria vasa restagnaverit: Tunc enim, neque qui peccat educitur, neque inflammatio facta tollitur: & ex altero capite, stagnantis sanguinis resolutio, aut maturatio impeditur; igitur solum in principio, cum
fan-

fanguis remorari cœperit, detrahi potest, ad eam tamen quantitatem, quam vires, atas, & habitus Corporis tulerint: per id enim temporis, motus sanguinis missione celebratur, citaturque ne hæreat, remoretur, ac congelascat, & si fortasse multitudine (saltem propter nimiam sui expansionem) extuberet, convenienter diminuetur, citrà virium jacturam, quocircà affluxus ad partem parcior fiet: arteriæ namque crebriùs per systolem, ac diastolem pulsantes, sanguinem ipsum magis attenuant, ac per suos ductus promonent, nec non etiam transpirationem, & exsolutionem adjuvant, ut etiam vapor ille, ac spiritus figens aliquatenus dissolvatur, & evaporet, more quo vinum in indebitam fermentationem adactum, levi quacunq; evaporatione deservescit, & in meliorem statum remittitur; quin & acidi liquores ad liberiores aërem expositi, hebescere solent. Caterùm parum refert num à partibus remotioribus, aut proximioribus, oppositis, aut directis, sanguis detrahatur, sive, ut ajunt, evacuatione revulsoria, vel derivatoria; etenim, haudquaquam proderit sanguinis missio, quia ex hac, vel illâ venâ fit, sed solùm quia eo tempore peragitur, quo inflammatio nondum peracta est, atque ad impediendum, seu potius ad diminuendum in partem laborantem copiosioris sanguinis affluxum; quamvis haud inutiliter putaverim (si fieri posset) eam venam esse secandam, quæ proximioris anastomosi cum arteriis, partem ipsam inflamatam irrigantibus, inest. Quo sensu intelligendus Hippocrates 6. aphorism. cum inquit: dolente parte Capitis postica venam frontis secandam esse; quoniam hæc proximioris cum parte dolente communionem habet.

Phlebotomia insuper ad animi defectionem instituta jam diù exsolevit, saltem ex eo, quia nunc non toleratur; Quare in praxi hærent potius Avicennæ dicenti meliorem esse numeri repetitionem, quàm accretionem quantitatis: quamquam & in hoc probabiliter existimem, quòd si semel instituta venæ sectio non profuit, neque pluries repetita in po-

ste-

sterum sit profutura ; Verum de hac re alibi à Nobis fusè actum est .

At verò purgans medicamentum locum penitus non habet, contraindicante ipsâ inflammatione ; quamobrèm dissolventibus potius deinceps insistendum, atque ad suppurationem vergente Phlegmone, maturantibus. Inter dissolventia specialiora sunt Carduus benedictus, Angelica, Carlina, Zedoaria, Hypericus ; & ex Animalibus cornu Cerui, oculi Cancrorum, pulvis, & sal Viperarum, calculus repertus in cystifellea Herinacci terrestris, sperma Ceti, sanguis Hircinus, coagulum Leporis, lapis Bezaar verus : Ex mineralibus verò Stibium diaphoreticū, Sulphur auratum Antim., magisterium coralliorum, terra Melitensis, Mercurius diaphoreticus. Ex his autem, mihi in usu est sequens mistura, quæ recipit: *Decoctionis florum hyperici, & cardui benedicti unc. ij, sanguinis hircini drac. j, syr. de papauere erratico unc. j. ̄, spiritus terebinthi, vel balsam. sulphur. anisati, (vel melius) spiritus theriacal. camphor. gutt. v. m. & exhibeatur.* Quod si patiens desideret formam solidam, tunc exhibeo; *Spermatidis Ceti, vel coaguli Leporis scrup. j. vel drac. semis, antimonii diaphoretici ritè preparati gr. xii, cum conserva florum hyperici, vel alterius similis, quantum satis f. bol.* Pro potu ordinario conferet decoctum C. Cervi crudi limati, vel cardui benedicti, vel aqua ex albumine ovorum destillata, aliave similis : quare resolutio quoad fieri potest, promovenda est. Quod si inflammatio commodè resolvi non possit, ad suppurationem perducatur, oleis primùm lenientibus, amygdalarum dulcium, chamamelino, liliorum alborum, unguento filii Zachariæ, adipe suillo, vel vervecino, decocto malvæ, & althææ, cum axungia veteri: deinde etiam emplastro de mucilagibus ; & si appareat aliquod pravitatis indicium, cum theriaca veteri: proderit quoq; emplastrum fodicationum Paracelsi tertie intentionis; vel ex decocto radicis liliorum, & althææ, spermate Ceti, tragacantho, & cera, fiat Emplastrum, sive Cerotum .

Per-

Perductâ ad suppurationem Inflammatione, caustico, vel incisione illa aperiatur, ut pus exinde progenitum repurgetur. Mox detergentibus, & mundificantibus ulcus ad plures dies adaperitum detineatur: Et tandem ad cicatricem perducatur pulveribus sarcoticis, aut balsamis arte paratis, licet in hoc multum indulgendum sit parti ulceratæ: id quod prudentiæ Chirurgorum relinquatur. Cibus intereâ sit attenuans, potus modicus, & incolatus in Aëre tenui, & calido. Cætera ex alibi dictis petantur.

DE ERYSIPELATE :

Erysipelas Tumor est præternaturalis originem ducens à Sanguine tenuiori, & acriori, plerumque per cutim, aliquando etiam per viscera diffuso. Et quidem quod à Sanguine acriori, tenuiorique dependeat Erysipelas, patet, tum ex levi, vel nulla partis inflatione; tum ex nullo, vel modico renisu, cum pars affecta tangitur; tum ex facili resolutione, eo quod nunquam, vel rarissimè (idq; cum phlegmonodes, vel oedematodes est) ad suppurationem terminetur; tum demum quia, faciliè de parte in partem transvolat, & per plura membra vagari solet. Atqui nedum sola cutis eo affici consuevit, sed etiam non rarò partes internæ Erysipelate divexantur, ut de Utero speciatim scripsit Hippocrates 5. aphoris. 43. *Si in utero fiat erysipelas, lethale*. Sic pariter Pulmo, Jecur, Cerebri meninges, aliæque partes Erysipelate afficiuntur, ut pluries per Anatomem innotuit.

Erysipelas faciunt Medici cum Chirurgis verum, & non verum, seu legitimum, & spurium. Verum dicunt, quod ex tenuissimo sanguine (seu pura bile, ut ajunt) fieri putatur: Non verum autem, quod ex corpulentiori humore progignitur; unde Phlegmonodes, Oedematodes, vel Scirrholes dicitur, prout Sanguis, Phlegma, aut Melancholia, sive crassior, & aquosior, vel sæculentior humor, in illo contentus apparuerit; aut etiam major, vel minor Sanguinis affluxus

in parte restagnaverit .

Sed & nonnumquam Erysipelas ex se solùm morbi vicem gerit , aliquando verò refert symptomatis conditionem . Morbus ex seipso est , cùm primùm in lædendo conspicitur , & febrem subsequenter , vel comitem habet , quæque ad ipsius mutationem , ac varietatem , mitescit , vel augetur . Symptomatis verò conditionem refert , cùm multo post febrim acutam sequitur , atque ad febris incrementum , aut decrementum , diversimodè permutatur , & augetur , vel decrevit ; quinimò solet non leviter , superveniente Erysipelate , illa remitti , depositâ nimirum ejus causâ materiali ad habitum Corporis , & præsertim in partibus infernis , unde Hippocrates , Erysipelas ab internis ad externas partes ferri , bonum dixit . Atque hinc melius semper , ac tutius , si ad inferiores , quàm ad superiores partes , Caput scilicet , Faciem , Pectus , deferatur . Porro à Nobis alibi dictum (a) etiam à lympha , seù sero sanguinis , acidiori reddito , Erysipelas exoriri ; quoniam ex Helmontio , liquor ex Erysipelate manans non amarus , sed ex acido-salfo mistus est :

Ejus indicia notissima sunt , & cuique conspicua . Ruber enim , ad flavum aliquantulum inclinans , Cutis , cum ardore : Serpit , & sensibiliter de parte in partem rubor diffunditur , citrà ingentem Cutis elevationem : Febris à principio adjungitur , imò aliquandò cum levi rigore inter initia se prodit , instar Tertianarum ; & pro varietate affectarum partium dolor , pulsatio , ac tensio , major , vel minor percipitur : Urinæ plerumque rubent , sed tenues esse solent , nisi tamen ab adnexa febre , aliter permutentur , quæ licet sæpè sæpius , symptomatis vicem gerens , non multum negotii facessat , solet tamen aliquando aliunde procedere , & erysipelatis malitiam ostentare . Quamobrèm si illa Erysipelati superveniens , motum , ac morem istius minimè sequatur , gravior erit , malè affecti Corporis , ob pravam multorum hu-
mo-

(a) In nostra Praxi .

morum dispositionem, indicia referens, quæ cum nequeant omnimodò extrahi, majori sui parte, vasa interna sanguinis occupant, & symptomaticam Erysipelatis depositionem ostendunt.

Hinc de illius Prognosi varium judicium faciendum est. Nam si febris desinat, vel saltem remittatur, superveniente Erysipelate, idque in partes potius inferas divagetur, melius: secus verò, si contrarium accidat. Pari modo in misto, spurioque Erysipelate prognosticandum: siquidem eo sensim evanescente, cum febris, aliorumque symptomatum, successiva remissione, signum salutare erit: crescente verò febrili, præsertim cum partes superas occupaverit, aut in suppurationem erogat, malum: ex Hippocrate 7. *apborism.* 20. Semper enim ~~etiam~~, & faciem comparens periculosum observatum est, ~~omnino~~ Cerebri læsionem; quod sanè diuturnæ vigiliæ, ~~aut multiloquiû,~~ sopor, inappetentia, nimia sitis, ~~aut~~ difficultas respirationis, aliaque hujus generis ~~symptomata~~ convenientia portendere solent. Denique in spurio Erysipelate pustulæ, aut vesiculæ ichore plenæ compareant; si à ~~pressionem~~ ne partis fovea relinquatur: si in suppurationem tendat: si livefeat: si repente dispareat; malum, & plerumque lethale.

Pro Curatione, victus ratio sit attenuans, & attemperans. Vitentur Carnes, & Vinum præsertim generosum. Potus sit refrigerans, quin & à Thoma Bartholino, *peculiari tractatu de Nivis usu in Medicina*, etiam ex Nive cõmendatur. Profunt Aquæ stillatitiæ ex Carduo benedicto, vel stellato, scorsoneria, pimpinella, eryngio, fragaria, acetosa. Acria ex adverso, & calorifica dicta, pingua, & dulcia, nocua sunt: sicut etiam motus omnes tum Animi, tum Corporis.

De Phlebotomia ambigua res est. In Praxi ordinaria creditur prodesse, ob vitium in sanguine contractum, & ratione etiam febris adjunctæ, cum ardore, siti, & lingua arida. At contrarium existimant alii cum Avicenna, qui sanguinem

nem frænum bilis vocat : hæc enim per phlebotomiam magis efferveret, & adaugeretur ; quin & illa, quæ in cutim effusa est, facilè per missionem retrocederet, & partes internas nobiliores invaderet. Attamen in hoc distinguendum putant alii, num scilicèt Erysipelas verum, an spurium sit, & num symptomaticè, vel criticè comparuerit, sive num febrim sequatur, cum ejusdem remissione, an verò potius præcesserit, indeque alia symptomata sint subsequuta ; & num denique in principio, an verò in statu Morbi. Si namque Erysipelas verum sit, melius existimant à sanguinis missione abstinendum : competere verò solùm posse (quo pacto dictum in Phlegmone) & statim inter initia, si Phlegmonodes sit, atque à suppressis Catameniis in fœminis oria- tur. Contra verò si Oedematodes fuerit, vel Scirrholes, nulla ratione convenire, ob misturam phlegmatis, seu lymphæ crassioris, vel alius terrestrioris, acidi, & melancholici humoris. Similiter si febrim consequatur, indeque illa remissa sit, comparente Erysiplate, nec sanguis detrahi debebit, eo quòd Crisis conditionem referat. Denique si unquam locum habere videatur, statim inter initia tentetur, vel ad deplendum, vel ad temperandum sanguinis orgasmum ; nullatenus verò, aut in statu, aut in declinatione. Horum omnium ratio clarè patet ex supradictis ; etenim cum verum est Erysipelas, materia peccans tenuis est, & sponte sua evanescit, ac diffatur, quæ fortè per missionem retenta, & denudò cum sanguine commista, irreparabile damnum pareret. Pari modo cum Erysipelas febrim comitem habet, sui vires non excedentem, quoniam salutarem sanguinis repurgationem ostendit, aliud tentare non expedit, ne critica depositio turbetur ex 1. *Aphorism.* 21. Ità de cæteris. Conferantur hùc ; quæ alibi à Nobis dicta sunt, de Curatione Erysiplatis in *Praxi*.

At quid Galenus de missione Sanguinis in Curatione Erysiplatis senserit, breviter nunc etiam recenseamus. Planè ex capite 1. lib. 2. ad *Glaucanem*, & ex 13. *meth. cap.* 8. ac. 14.

ejus.

ejusdem cap. 3. clarissimè deducitur, phlebotomiam non commendasse in exquisito Erysipelate, sed solum in Erysipelate Phlegmonode, ut præ ceteris animadvertit Tagautius *lib. de Tumor. præter naturam cap. de Cur. Erysipelatis*. Quin idem Author ex eodem Galeno deducit septem de curando Erysipelate Aphorismos, quorum primus: *In exquisito Erysipelate sanguinem ne detrahit*. Et ultimus: *Si Erysipelas non exquisitum fuerit, sed Phlegmonodes, præsertim ubi sanguis in Corpore exuperat, sanguinem mittito*. Quâ distinctione adhibitâ, facilè conciliari putat Paulum Æginetam cum Galeno: nam cum Paulus secandam venam præcipit in Erysipelate, quod Capiti, seu faciei oboritur, de Erysipelate Phlegmonode intelligendum arbitratur, sæpissimè faciem invadente. At Galenus de legitimo Erysipelate loquutus, sanguinem nullatenus mittendum esse docet.

Quod insuper pertinet ad Medicamentum purgans, licèt nonnulli indiscriminatim in Erysipelate purgare audeant, desumptâ indicatione à biliosa Cacoehymia. Nihilominus, si standum ejusdem Galeni doctrinæ, & authoritati, procul dubio, juxtâ præfatam distinctionem, dicendum, haudquaquam purgandum in Erysipelate phlegmonode, licere verò in oedematode, vel scirrhode, ut pluribus insinuat idem Galenus *cit. 2. ad Glauconem 1*. Idipsum deducendum ab adjuncta febre, quæ si plenitudinem humorum consequatur, timeaturque de affluxu eorumdem in partem aliquam nobiliorem; sedato priùs, quoad fieri poterit fervore, & dolore, leve aliquod purgans exhiberi poterit: in quem usum commendatur Rhabarbarum, cum decocto, vel pulpa tamarindorum: vel Cremor Tartari juxta descriptionem Quercetani: vel etiam syrupus de cichorio cum rhabarbaro, aliudve simile.

Postremò circa topica, & specifica medicamenta: erat in usu apud Galenum admovere parti Erysipelate affectæ inter initia succum solani, sempervivi, portulacæ, psyllii, hyoscyami, lactucæ, cichorii, cucurbitæ, & lenticulæ sylvestris,

ut

ut *cit.* 2. *ad Glauconem*, & 14. *methodi cap.* 3. memorat: Et Avicenna adhibere consuevit aquæ frigidæ perfusionem, ut hydrelæum, cerussam, acetum, oleum rosarum omphacinum: quibus alii addidere lac, ungentum rosaceum, unguentum album, decoctum althææ, & alia hujus generis refrigerantia, de genere repellentium dicta. Verumtamèn quotidianus usus edocuit, ejuscemodi medicamenta oleosa, & pinguis partem affectam in putrefactionem deducere, & non rarò in gangrænam; undè accuratiores Chirurgi ab his abstinent, & solùm repellentia adhibere non reformidant in Erysipelate exquisito, atque cum ardore, ingentique dolore sociato, & ubi nullus metus est, ne in partes internas repat; quin & cum illis quoque admovent dissolventia, cum foliis Nicotianæ, Brassicæ, Sambuci, & similium; quamquam tutius semper sit ista cavere, & humorum acritatem temperantibus, ac absorbentibus uti, de quibus infra.

Insistunt proptereà Recentiores dissolventibus, & acutiem humorum retundentibus lituris, ut sunt lotiones ex Aquis florum sambuci, & spermatis Ranarum, cum myrrha, camphora, chamæmelo, & meliloto. Helmontius commendat sanguinem Leporis illitum, itemque columbinum, aut perdicum: alii, Felium, & Canum. Boyle, & Du-Hamel spiritum vini, quem nunc in frequentissimo usu Nostrates habent: Nonnulli alii lixivium parant ex cineribus Sambuci. Alii admovent carnem bubulam recentem: alii aquam stillatitiam spermatis Ranarum: alii vinum myrrhatum tepidum. Sed satis erit (nisi dolor, & ardor nimis urgeat) partem Erysipelate affectam pannis coopertam, & moderatè calidam detinere: nam moderato calore sensim extenuatur, & dissolvitur Erysipelas, atque in furfures abit.

Ad promovendam verò resolutionem, præservandasque partes internas à recurso peccantium humorum, valdè confcrunt sudorifica, sed blandiora, atque ex vegealibus, aut animalibus desumpta, ut decoctum florum hyperici, cornu Cervi, dictamni, betonicæ, scordii, contrajervæ, cardui benedicti,

nediati, cum sanguine hircino, vel leporino, pulvere oculorum cancrorum, spermate ceti, cornu cervi præparato, extracto scordii, vel speciebus diascordii, sale cardui benedicti, absynthii, centaurii, & similibus, de quibus alibi à Nobis actum est.

DE OEDEMATE:

Oedema definitur à Galeno 14. meth. cap. 4. & 2. ad Glauconem cap. de Oedemate, quod sit *Tumor laxus, & indolens, ex pituitoso humore in partem aliquam influente*. Vel etiam quod sit *Tumor præternaturalis albus, mollis, & indolens, à pituitoso humore, per congestionem frequentius, varius per affluxum humorum, proventus*, ut à Recentioribus describitur. Pro pituitoso autem humore, lymphicum intelligunt, crassum tamen, lentum, & acidum.

Duplex etiam refertur, sicut de Erysipelate dictum. Alterum quidem exquisitum, ac legitimum, quod ex sola, & pura pituita, seu lympha dependet. Alterum spurium, & compositum, ex pituita, seu lympha, cum aliis humoribus commista; unde Oedema phlegmonodes, erysipelatodes, & scirrhodes exoritur, pro varietate sanguinis, bilis, vel melancholiæ cum pituita permixtæ: sive potius pro conditione varia ejusdem lymphæ acrioris, aut acidioris redditæ, vel à fermentis partium variis, vel à mora, motuque fermentativo in eadem inducto.

Hinc causæ Oedematis ponuntur, internæ quidem, præfati humores phlegmatici, & crudi, aut soli, & impermixti, aut cum aliis humoribus sociati, quos melius Recentiores lymphicos appellant, vel simplices; vel acore, acritudine, aut salislagine vitiosâ inquinatos. Externæ verò, quæcumque possunt ejuscemodi crudos succos progignere, vel jam genitos alicubi detinere. Quare Aëris constitutiones Austrinæ, aut Aquiloniæ, cibi glutinosi, potus gelidarum aquarum, sudores retenti, cæteræque evacuationes consuetæ, per vomitum

tum, per urinam, per uterum, aut per secessum, impeditæ: vita sedentaria, habitus Corporis obesus, aliaque hujus generis, ejusmodi tumores oedematosos inferre valent.

Cum ergo Tumor visu albicans, & tactui laxus, ac molli sit, prementi digito foveam relinquens, & cum nullo, vel nimis exiguo dolore, insensibilique calore, conspicitur, Oedema est: quocircà rarò, vel nunquam ad concoctionem perducitur, etiamsi multa, & valida fomenta adhibeantur; quin potius, si aliquandò secundùm partem tenuiorem resolvi videatur, quæ remanet ità crassior, & consistentior evadit, ut irresolubilis, & incoquibilis fiat. Hinc difficillimè solet esse curationis, & potissimum si in partibus glandulosis, & circa articulos, in tophos convertatur, eòque magis si puerulos, vel decrepitos invadat.

Quod ad Curationem, præ primis instituenda est ratio vitæ attenuans, & in cunctis sex rebus nonnaturalibus aperiens, ac dissolvens: Quare Aër vergat ad calidum, sitque tenuis, & apricus, cum Tumor hic in diutissimum tempus protrahatur. Cibi sint attenuantes aromatibus conditi, cinnamomo, pipere, zingibere, croco, cæterisque, cum herbis aperientibus, petroselino, asparago, apio, sampsocho, nasturtio aquatico. Potus sit, vel aqua ex salsa, & sassafras, lentisco, visco quercino, aniso, cinnamomo; vel vinum album, tenue, & quod diuresim promoveat. Vitentur glutinantia, humefacientia, excrementosa, cruda, acida, oleosa, pinguis, dulcia. Consuetæ evacuationes omni studio concitentur; & alvus interjectis saltem vicibus, si fortassis refractaria sit, cienda, vel clysteriis ex hiera, agarico, diaphœnicone, rhodomelle, cum decocto rutæ, hyperici, mercurialis, parietariæ, rorismarini, althææ; vel saltem acris balanis, ad eundem finem comparatis.

Sanguinis detractio penitus interdicenda est, cum neque ab humore peccante indicetur, neque toleretur à patientis corporis constitutione. Potius purgantia per vices, & per epicrasin, locum habebunt, quæque phlegmagoga, & hydra-

dragoga dicuntur; ut præsertim, pilulæ de ammoniaco Quercetani, de Mastiche compositæ, aloëphanginæ, cochix, electarium Alexandrinum, caryocostinum, aliudve simile. Post hæc, decocta dissolventia, ac sudorem lenitèr provocantia, atque etiam, si opus sit, sudatoria naturalia Putcolana, aut Pythecufana.

Supra partem affectam adhiberi poterunt discutientia, attenuantia, ac dissolventia, ut præcæteris est Emplastrum de racamahaca compositum, fodicationum Paracelsi, & ex galbano crocatum. Efficax non rarò compertum est, quod sequitur: *Ex sulphure crudo, cineribus vitis, & salegemma ad partes æquales, cum farina fabarum, terebinthina, & cera ad sufficientiam, adjecto oleo nucum ad proportionem.* Prodest quoque hoc Cataplasma, *ex radicibus althææ, bryonia, & ebuli singulor, unc. ij. foliis salvia, ruta, & sabina, cujusque ad m. j. Decoquantur in vino diluto cum modico lixivii, addendo sub finem acetiparum.* Factâ demùm forti expressione, addantur *farina fabarum unc. ij, cineris communis unc. semis, salis communis drac. vj, fermenti panificii unc. j. —, olei chamamel. unc. ij, adipis ursi, vel vulpis unc. ij:* & secundùm Artem f. Cataplasma.

Quòd si Oedema ad suppurationem tendere videatur, tunc applicentur ea, quæ illam adjuvent, ut est Emplastrum ex radicibus althææ, liliorum, capis coctis, limacibus, fermento, feminibus lini, & axungia, cum stercore columbino. Ad idem facit unguentum althææ compositum, Filii Zachariæ, oxycroceum, ex quatuor gummatibus, & de mucilaginis. Maturatum ferro candenti aperiatur, deinde mundificato ulcere adhibeatur unguentum Apostolorum; vel fiat unguentum ex galbano, ammoniaco, resina terebinthi, picæ, & oleo veteri. Proderit etiam Emplastrum fodicationum tertix intentionis Paracelsi, & stypticum Crollii.

Ad Classè Oedematam referuntur Meliceris, Steatoma, & Atheroma, quæ solùm differre dicuntur pro diversitate materiei in eisdem contentæ, referentis nempe conditionem

mellis, adipis, vel pultis, aliusve rei confimilis tenacis, & consistentis, quæ sanè à varia lymphæ peccantis conditione diversificantur; si nimirum magis, vel minus glutinosa, & tenax fuerit, dulcis, aut insipida, acida, pontica, alba, fusca, aut aliter depravata apparuerit; & quandoque etiam propriis folliculis comprehensa. Quin, si articularum intercapedines occupaverit, simulque unà appendices musculorum, cum tendinibus, & ligamentis obsederit, excitabit genera illa Tumorum, quæ vulgò *Spina ventosa* appellantur, & exostoses in ossium capitibus ingenerant, læsis similiter periostiiis, & glandulis mucilaginosiis eorundem; undè postmodum partes adjacentes, sensim quoq; contabescunt, & elanguent.

DE SCIRRHO.

Scirrhum appellant Medici *Tumorem illum præternaturalem, qui ex humore lento, crasso, tartareo, & melancholico dicto originem ducit, quique durus, renitens, & doloris expertus est.*

Licèt autem ex humore plerumque melancholico fieri dicatur, nil tamen obstat, quin etiam aliquando fiat ex lenta, crassaque pituita, facile concresecente, & tophacea dicta, qualem gypseam Medici nuncupare solent, ut deducitur ex Galeno 14. *metb. cap. 3.*, & 2. *ad Glauconem cap. 4.* cum maxima sit analogia inter melancholiam terream, & pituitam crassam, & concretam. Atqui lenta, & tenax lymphæ, acorem præcipuè austerum nacta, id totum efficit, cum tunc tartaream conditionem adipiscatur, & tantùm non saxeam, si sale aliquo fixente, vel à toto, vel ab hypochondriis, confoveatur.

Duas etiam faciunt Scirrhî differentias, & vel exquisitum, & legitimum; vel spurium, & illegitimum illum nuncupant, prout unus, & simplex humor, vel multiplex, & permixtus in ejus generatione concurrerit; quamobrèm, & Phlegmonodes, & Erysipelatodes, & Oedematodes dici etiam

con-

consuevit, à commistione, vel sanguinis, vel bilis, vel pituitæ; sive potius ab humore tartareo, lymphâque crassiori, acidam magis, aut acrem conditionem nactâ; quemadmodum de aliis dictum est. At verò gravior, periculosiorque fit, qui ab acido nedum figente, & austero, sed etiam pungente, atque erodente, progignitur, quod cum in fermentationem facile adigatur, nedum dolorem excitat, verum etiam erosionem, ac febrim, ut propterea procedente tempore degeneret in Carcinoma, & non raro etiam in Cancrum ulceratum, seu adaperatum, ex quo modicus, & ichorosus sanguis extillans, arsenicalis planè, ac stygiæ aquæ naturam sapit; unde Hippocrates occultorum, ac patentium Cancrorum nomina desumpsit, & Medici omnes, post ipsum, ab atra bile progenitos dixerunt, impossibilis curationis.

Hinc causæ, & signa patent manifestè. Nam cum Tumor durus, & indolens observatur, in habitu Corporis melancholico, præcessereque causæ, crassos, tartareos, ac melancholicos humores progignere valentes, præsertim verò diuturniora animi pathemata, cum mœstitia, timore, anxietate, vigiliis, haudquaquam de Scirrhi natura ambigendum. Variabit autem in materia humoralis, si durior, aut mollior; si cum nullo, vel cum aliquo dolore societur; si colorem referat omninò lividum, aut aliquatenus albicantem, vel rubentem. Quòd si prætereà erosionem ostendat, cum majori dolore, ac febrim, in Cancri naturam degenerabit.

Putatur Scirrhus suâ naturâ incurabilis; ideòque vix, ac ne vix quidem, audent Medici, aut Chirurghi, illū attingere, aut quibusvis Medicamentorum generibus contrectare: sed & peior, cum degeneraverit in Cancrum, de quo Hippocrates 6. aphorism. 38. scripsit: *Cancros occultos habentes melius est non curare: curati enim citius pereunt.* Solùm ergo convenienti victus ratione uti licebit, ut in longius tempus deferatur, sine graviore noxa patientis. Quare Aëris incolatus talis sit, ut malitiam humoris sensim corrigat; sicut cibus, & potus attemperans, atq; acrem, & crassitiam humoris emen-

dans . Animi pathemata vitentur, præsertim quæ mœstitiâ afferunt : atque consuetæ evacuationes Corporis debitum morem servent .

Venæ sectio nullatenus convenit, nisi tamen in fœminis, à suppressis, retentisque menstruis originem trahat, in quibus illa promovere utile semper erit : etenim his plerumque accidit, in mammis, aut utero potissimum, Scirrhus pati .

Purgantia nonnisi in Cacochymis adhibeantur, quæ etiam blanda, & levia sint, ne partes affectas, aut humores magis laceessant ; unde, cum opus fuerit, pilulæ tartaræ, & de ammoniaco, diasena, diatartarum, aqua solutiva, & syrupus de fumaria majori, aliaque hujus generis solummodò, in usum ducenda erunt .

Topica nullatenus suppurantia, aut maturantia sint, sed tantummodò lenientia, ac dolorem sedantia, si is valdè urgeat . Cæterum incisiones, inunctiones, aut causticorum administrationes omninò periculosæ, & nocuæ .

Interiùs verò exhiberi poterunt, quæ acorem humorum temperant, & crassitiam diluere valent, ut quæ ex chalybe ritè præparato, & correcto, atque ex testaceis, & alkalicis fixis conficiuntur, locum dumtaxat habebunt, vitæ penitus acutis, aromaticis, spirituosis, & acerbis ; sicut & acidis glutinosis, ac figentibus . Quæ denique Cancro, præsertim ulcerato, conveniunt, petantur à Chirurgis, quorum opera in his potissimum expostulatur, ferro, aut igne :

quamquam nec isti audeant illum contrectare, quin

potius appellent: *Noli me tangere* . Et de Tu-

moribus hæc satis sunt . Reliqua in

prædicto cap. 95. à Galeno recensentur .

ta, facile ex nuper dictis elu-

cescunt, proinde tran-

seamus ad

alia .

CAPUT XIII.)(XCVI. in Galeno.

De Morbo secundum Numerum.

T E X T U S.

(T. 75.) **S**ed quoniam de his satis diximus, transire jam tempus ad ea, in quibus numerus non est secundum naturam. Cum verò duplex sit eorum differentia, quibus quidem aliqua particula deficit, his intentio est alteram efficere, subministrando Nature eo, quod diximus paulò ante, modo. At quibus superabundat, hanc refecare oportet, aut scalpello, aut igne, aut medicamine, quod urendi vim habet. Hæc igitur omnia ferè sanare possibile est. At non æquè omnia generari possunt, ut in libro de semine diximus. Quædam verò sunt, quæ etsi generari non possunt, licet tamen pro ipsis alterum efficere, quemadmodum in osse ex toto sublato, alteram substantiam in ejus sede reponere à carne, atque osse differentem. Est enim, quæ in ejus gignitur loco, quædam veluti caro callosa, vel callus carnosus, & processu temporis magis, ac magis ad calli duritiem transfertur, cum ab initio carnis potiùs imitetur naturam. Quacumque verò parte sublata, cum neque eandem secundum speciem, substantiam, neque similem efficere possumus, tertia nobis intentio, quendam decorem invenire, quemadmodum in mutilationibus.

P A R A P H R A S I S.

Pæter ægritudines ad malam formationem pertinentes, sunt & aliæ, quæ in numero, sive quantitate discreta partium, Corporis constitutionem integram componentium, consistunt; atque de his nunc breviter etiam Galenus agit. Hæ autem vel in defectu, vel in excessu esse possunt. Deficiunt in numero partes, ut cum Dens, Nasus, Digiti, Manus, vel à Nativitate defuere, vel aliqua de causa externa, aut etiam interna, avulsæ, aut rescissæ sunt. Excedunt verò si ex mala formatione plures quàm deceat, sint ingeniæ. Et
sum-

summatim edocet, excedentes in numero, esse auferendas, vel sectione per ferrum, vel utione per ignem, cum ferro candenti, vel ope causticorum medicamentorum. Deficientes verò, aut restauratione similis, aut adiectione æquipolentis, ut dictum in resectione carniùm, ossium, ligamentorum, &c. In mutilationibus autem membrorum, adjicere licebit solùm, quod deformitatem minuat, vel auferat, atque adeò decorem, quoad fieri possit, cæteris partibus, totique Corpori inducat. Quâ ratione novimus quosdam ex mutilatis, brachio, tibiâ, aut pede, tam affabrè per Artem sibi ligneas illas partes accommodasse, ut etiam opera quæcumque usualia peragerent; adeoque & manibus apprehenderent; & incederent, aut starent pedibus, sine manifestâ, & conspicuâ deformitate. Ad auulsos, vel decisos dentes, mirum sanè, quàm dexterè Moderni quidam Artifices Dentarii, nedum paucos dumtaxat dentes, sed & totam illorum seriem, ordinem, structuramque perbellè restituerint, ut ne vix quidem eorundem defectum quispiam internosceret. Cætera petantur ex superiùs dictis.

•••••

CAPUT XIV.)(XCVII. in Galeno.

De Morbo secundùm Magnitudinem.

T E X T U S.

(T.76.) **C**ommunicat autem hoc genus totum cum eo, quod ex eo est secundùm naturam, illi propinquum existit. Id verò tantùm sejunctum est, ac separatum, quod inter ea, quæ sunt è genere præternaturam, connumeretur. In quo quidem prima intentio est ablatio. Si verò hæc impossibilis existat, secunda est transpositio, quemadmodùm in suffusionibus. Quæcumque verò non integris partibus, sed partium tantummodo particulis deficiunt, aut excedunt Naturæ modum, resectio quidem, vel generatio in his, quæ deficiunt; ablatio verò, & abolitio in his quæ

que superabundant. Quare neque in ipsis altera est intentio, neque medicaminum forma genere diversa.

P A R A P H R A S I S.

Pro curatione Morborum in Magnitudine, duo etiam remedium genera proponit: unum quidem in Ablatione ejus, quod excedit, aut in Restitutione ejus, quod deficit, quemadmodum supra dictum est: Alterum verò in transpositione, ut in suffusionibus oculorum, in quibus humor ante pupillam oculi concretus, atque ad instar Telæ, & Panni densatus à peritis Medicis Oculariis deponitur, ita ut pupilla libera remaneat absque ulla opacitate. Id ipsum agendum in Transpositione lapidis hærentis in vesica, qui etiam per Ablationem, aut per Attritionem in fragmenta, ut facilius extrahatur, auferri debet; sicut pariter in Polypo Narium, Cerumine Aurium, aliisque similibus; quamvis hæc alius generis esse videantur; de qua re parùm interest hic movere quæstionem, veluti ad propositum nostrum nihilum penitus conferentem.

CAPUT XV.)(XCVIII. in Galeno .

De Morbo secundum Situm .

T E X T U S.

(T.77.) **S**ed jam veniendum est ad reliquam salubriam Causarum genus, quod ea Corpora emendat, que in situ sunt vitiosa: veluti Luxationes, & Intestinum in Scroto. Fit autem hoc ex violenta tensione, atque impulsu: hoc verò ex dilatato, ac raptò continente. Quare, & duplex sanandi modus, alter quidem ad oppositam partem ei, ad quam facta est permutatio, intendendo, atque impellendo. Alter verò id, quod

con-

continet firmitus; solidiusque reddendo: Quibus vero vitis; ac rationibus singula inveniri possint, in lib. de Arte curandi explanavimus.

P A R A P H R A S I S.

Non hîc de vitiis, quæ nonnunquam à Nativitate acciderunt, in situ partium malo, ut cum Oculi in fronte, Brachia in femoribus, Pedes non antrorsum, sed retrorsum vergunt, aut aliter partes aliæ Corporis sunt vitio Formationis p.ogenitæ, agendum: Nam hæc ad Monstruositatem, potius pertinent, quàm ad Morbos; sed solum de vitiato situ in partibus luxatis relicto, vel in Intestino in Scrotum prolabente, aut etiam in Inguinibus prolapso, quemadmodum Galenus in textu meminit, exempla Morborum in situ afferens. Quare luxationes hîc propriè intelligendæ erunt, cum os ab osse adeò dimovetur, ut debitum situm non servet, ac proinde præter dolorem, impedimento est motui ipsius Articuli, & musculorum, eidem adjacentium, læditurque pariter figura, & convēniens, ac naturalis habitudo illius membri. Indicatio autem curativa in his erit remittere, ac reducere membrum luxatum in suum pristinum, & naturalem situm; illudque reductum in longius tempus detinere, ac conservare, quousque fuerit exactè colligatum, perfectèque cœnitum, & conjunctum, cum reliquis ossibus Articuli. Tunc autem exactè repositum illud judicabitur. cum dolor desierit, atque in motibus hîc, illucque nullus ~~tristis sensus~~ percipietur; itemque tumor, inflammatio, rubor, & aliaque symptomata, quæ prius ex luxatione acciderant, penitus recesserint. Quo sanè in opere peragendo summa Chirurgi peritia, ex Anatome, & articulationis ossium notitia, exoptulatur, quæ tamen plerumque deficit, potissimum apud Nostrates, qui partem hanc chirurgicam, in reponendis ossibus luxatis, penitus neglexerunt, illamque ad Rusticos, &

Ple-

Plebejos, maximâ ipsorum ignominia, delatam, nullatenus revocare satagunt.

In Intestini prætereà delapsu, sive in Scrotum, sive in Inguina, eadem opera Chirurgorum exquiritur, qui primùm lenientibus, ac laxantibus oleis, vel unguentis, intestinum, in suam sedem reponere, & collocare debent; mox cerotis, emplastris, ligaturis, aliisque similibus, detinere; & si fieri possit, etiam Peritoneum relaxatum, aut dissolutum conglutinare, & confirmare conentur, evitando causas omnes, quæ violenti concussione deinceps impellere, dilatare, aut relaxare possint. Porrò hæc sicut facilius in Puellis salubriter peragi solent; ita in adultioribus parùm vel nihil proficiunt.

•••••

CAPUT XVI.)(XCIX. in Galeno.

De Causis Præservativis,

T E X T U S .

(T. 78.) **C**onsequens est, ut ea omnia exequamur, quæcumque in superiori sermone dicere distulimus. Vocant autem eadem Præservativa. Est autem horum triplex secundùm genus differentia. Prima quidem Hominis, qui integra fruitur sanitate: Secunda verò ejus, qui non integrè valet: Tertia ejus, qui ægrotat. Primum igitur genus ad salubrem attinet Artem, atque in duas, ut antea diximus, dividitur partes: Secundum verò ad præservativam spectat. Tertium ad curativam. (T. 79.) Hoc autem universum genus circa hæmores præcipuè negotiatur, quos neque lentos esse oportet, neque crassos, neque aquosos, neque plurimos, neque vehementer calidos, ac frigidos, neque mordaces, neque putredini obnoxios, neque venenosos. Nam ubi acuti fuerint, generant morbas. Augentur verò nonnunquam eadem ex causa, quæ ab initio generavit. Illud autem plerumque accidit, ut sua alteratio-

Yy

ne

ne reficiant eos, qui sunt in Corpore humores. (T.72.) Intentio verò, & horum sanationis duplex existit, alteratio, & evacuatio. Alterantur igitur, vel ab ipso Corpore concocti, vel ab aliquibus aliis facultatibus, quæ vim medicamentosam habent. Eorum quorum numero etiam sunt ea, quæ exitialium ferarum venenis adversantur, ac præterea pharmaca, quæ deleteria, hoc est venena, appellantur, transmutant. (T.81.) Evacuantur autem satis calidis medicaminibus, & purgationibus, & clysteribus; & sudoribus, & vomitibus. Hæ igitur sunt communes evacuationes. Propriæ autem ex locis, in quibus coacervantur, assumuntur, ut in libris de salubribus ostendimus, tertio præsertim, ac quarto, in quibus de lassitudinibus egimus, ac reliquis dispositionibus, quæ lassitudini natura proxima sunt. Promptius enim evacuantur per ventrem quidem, quæcumque in primis venis continentur superfuitates; quæ autem in his, quæ in hepate sunt, per urinæ meatus: atque in toto corpore per sudorem: sicuti quæ in capite, vel per palatum, vel per nares, vel per utrumque: quæ verò sunt in spatiis thoracis laxioribus, per guttur simul cum tussi, quæ in renibus sunt, vel vesica per urinam. At attrahendi ex omni loco ad oppositas partes communis indicatio est, ad quam maximè distantia: derivandi verò ad vicina. (T.82.) Quæcumque verò hujuscemodi curant dispositionem, causas salubres appellamus: sicuti insalubres eas, quæ adaugent, & neutras, quæ neque obsunt, neque juvant. Possent verò quispiam neque omninò causas appellare, quemadmodum major pars sophistarum, qui rerum quidem differentiam invenire contemnunt, plurimum verò temporis in nominibus conterunt, contra quos in aliis uberius differuimus. At pars quidem Artis Præservativa talis est.

P A R A P H R A S I S .

QUandoquidè Universa Medicina, tota quanta est, versatur circà Corpus, vel conservandum, vel curandum, vel præservandum, juxtà triplicem illius statum Salubrem

lubrem scilicet, Insalubrem, & Neutrum: Postquam hactenus Galenus de prioribus duobus sufficienter egisset, supererat de præservandis Corporibus generaliora quædam præcepta recensere, quæ tam præsentis Capite, quam sequenti, prosequitur, ad totius hujus Operis complementum, utque præservativam Medicinæ partem ex integro completatur, triplicem præservandorum differentiam exponit, atque unicuique, quæ convenientia remedia, breviter commemorat.

Prima quidem ponitur Hominis, qui integra sanitates fruitur, ne in ægritudinem cadat: Secunda ejus, qui non integrè valet, sed ne in pejus ruat, atque in pejorem ægritudinem labatur, præservari debet, & quod fieri potest in meliorem statum revocari, ut in statu Neutro: Tertia demum ejus, qui ægrotat, ne tandem desinat in interitum, sed à morbo revalescens, in pristinum sanitatis statum reducatur. Quamobrè subdit, Primam, pertinere ad Partem Medicinæ salubrem, idest Conservativam, quæ propterea ope conservationis Corpus ab Insalubritate tueatur: Secundam penitus, ac omnimodè spectare ait ad Præservativam: Tertiam denique ad Curativam. At verò, quoniam quidquid boni, vel mali Corporibus accidit, ab humoribus, & potissimum à sanguine, benè, vel malè se habente, provenit; proinde inquit, Intentionem primam in cunctis esse, erga ejusmodi humores, vel corrigendos, vel repurgandos: cumque multifariam isti, si à sua naturali crassi desciverint, peccare possint, in copia nimirum, si excesserint; in vitio verò, si lenti, & crassi, vel tenues, & nimium fluxiles, atque aquosi: si plus justo frigidi, vel calidi: si acres, mordacesq; evaserint; si in putredinem, aut corruptionem abierint, aut aliter, alicuique affecti fuerint, adhuc in veneni naturam commutatis; propterea ad ejusmodi defectus corrigendos, ac tollendos, præcipuè indicationes dirigendæ erunt; quin & insuper, unde istiusmodi vitia processerint, sedulo inquirendum, ut sive correctione solam, sive etiam evacua-

tione promotâ, deleantur. Redigit autem omnem sanationis, & præservationis viâ ad duas principales, unâ, quæ alteratione, alterâ quæ evacuatione perficitur. Si namq; humores non multum à naturali statu recesserint, sintq; facîle emendabiles, solâ alteratione, correctioneq; in pristinum statum salutarem reducentur. At verò si in alienam, atque Naturæ penitus inimicam, conditionem degeneraverint, erunt prorsus eliminandi, & perfectâ, exactâque evacuatione, extrâ Corpus educendi. Id ipsum agendum quoque erit in exitialium ferarum venenis, atque in iis, quæ pharmaca deleteria nuncupantur, aut etiam venena propriè dicuntur, utpotè quæ ex diametro humoribus, & partibus solidis adversantur, atque idèò insidiantur vitæ, & sômitis vitalis filum præcidunt. Quæ autem evacuationum genera, ad id exequendum adhibere oporteat, ad duas etiam classes revocat: & quidem alias communes, & generales appellat, ut quæ per cathartica, clysteres, vomitoria, sudorifica peraguntur: alias particulares nuncupat, & uniuscujusque partis proprias, quales speciatim fiunt per nares, aures, os, de quibus alibi à se actum dicit. Verumtamèn promptiùs semper, atque expediùs, quæ superfuitates in primis ductibus coacervantur, per ventrem, & secessum educuntur: quæ in Hepate sunt, per vias urinæ (eâ tamen distinctione adhibitâ, de qua supra ex eodem meminimus, num in parte, ejus gibba, vel concava): quæ per totum Corpus sunt diffusæ, sudoribus: quæ in capite, per palatum, per nares, vel per utrumq; sputo, mucò, fursure: quæ autem collectæ sunt in spatiis pectoris laxioribus, per guttur, simul cum tussi: quæ in Renibus, vel vesica, per urinam: Sed & servandam quoque esse, subdit, Revulsionem, & Derivationem, aut ad distantes partes, aut ad vicinas. De quibus omnibus cum abundè satis superiùs dictum sit, non est ut hic inutiliter repetentes in longius sermonem istum distrahamus. Solùm superaddere convenit, hæc omnia appellari à Galeno causas Salubres, sive conservantes, sive efficientes sanitatem, si malas ejusmodi

modi humorum, aut partium dispositiones, adimant: Insalubres verò, si inferant, foveant, vel adaugeant: Neutras denique, si neque proficiant, neque officiant, vel etiam, si modò juvent, modò noceant, pro ratione; quamquàm & has, nec omninò causas posset quispiam appellare, quemadmodùm major pars sophistarum, qui rerum differentias invenire contemnunt, postremò loco concludit. (a)

CAPUT XVII.)(C. & ultimum in Galeno.

*De Parte Artis, quæ Convalescentes reficit,
& Senibus congruit.*

T E X T U S.

(T. 83.) **Q**Uæ autem reficit, atque instaurat, in Convalescentibus, & Senibus locum habet. Quæ verò sit horum dispositio, & à quibus præcipuè causis ad naturalem reducitur habitum in libris, in quibus de medendi Arte tractavimus, abundè explicavimus; sed nunc per capita dicetur. (T. 84.) *Dispositio igitur talis est. Probus quidem sed exiguus est sanguis, atque una cum ipso spiritus animalis, atque vitalis: ipsæ verò particule solidae sicciore, & idcirco eorum vires sunt imbecilliores, atque earumdem ratione corpus univèrsum, frigidius.* (T. 85.) *Causa verò salubres, quæ hanc emendant dispositionem, ut uno comprehendam capite, sunt quæcumquæ præsentaneum, atque securum exhibent alimentum: secundum partem autem, in motibus moderatis, & cibis, potibusque, ac somnis consistunt.* (T. 86.) *Sunt verò motus materia, vehicula, ambulatriones, frictiones, & balnea; & ubi non parùm se ex his profecisse senserint, paulatim se ad consuetà opera transferant; Cibos autem assumunt in principio quidem humidos, &*
con-

(a) V. etiam Gal. lib. de Constit. Art. Med. cap. 19.

concoqui faciles, neque frigidos: ac cum progressi fuerint, eos etiam, qui plurimum præstant alimentum. Potus verò opportunus est, vinum quidem atatem habens mediocrem, in substantia autem purum, atque perlucidum, quod scilicet vel substravum, vel album existat, atque suaviter olens: gustui verò neque aqueum omninò, neque cum aliqua insigni qualitate, aut dulcedine, aut adstrictione, aut acritudine, aut amaritudine sentiat. (T87.) Ut autem proximè diximus, de hisce omnibus in libris de Arte curandi conscriptis, plenius differuimus. Nunc enim neque omnia particulatim recensere est nostri propositi institutum, sed solùm capitum mentionem facere intendimus eorum, quæ in aliis voluminibus latius explicavimus. Quorum omnium si prius, & numerum, & qualitatem exposuero, finem Libro imponam. Diximus itaque prius, quòd alter est Liber, in quo de constitutione Artis Medicinæ differuimus. Antecedunt autem eum alii duo de Constitutione Artium: sed hi quidem una cum hoc, cui nunc extremam manum adiecimus, seorsum sunt ab aliis libris, in quibus plenior doctrina explicatur. Illi verò talem inter se ordinem habent. De Elementis quidem secundùm Hippocratem liber unus, &c.

P A R A P H R A S I S .

Generaliora dumtaxat Capita Analeptices hic tantummodò rememorare velle fatetur Galenus, cùm de iisdem specialius alibi se egisse testetur; præsertim verò in libris de *Methodo Medendi*. Quæ propterea convalescentibus, & Senibus contingant, solummodò referens, malam in illis dispositionem exoriri docet ex sanguinis potissimum mutatione partibus inductâ. Equidem licet plerumque sanguis in his probus sit, est tamen exiguus, debilis, effœtus, spiritibus neutiquàm abundans, aut prævalens, adeoque tum in organis vitalibus, tum in animalibus deficiens: quare & vires imbecilliores in ipsis observantur, & operationes omnes elanguent. Hinc Corpus totum frigidum tactu per-

percipitur, & in cunctis partibus siccius apparet: id quod quâ ratione senibus præsertim accidat, latè à Nobis superius monstratum est, ob mutatam sanguinis diathesim.

Quæ ergo causæ possint illatam hanc Corpori dispositionem emendare, aut etiam in meliorem reducere, præcipuæ referuntur, quæcumque scilicèt rectum usum sex rerum nonnaturalium comprehendunt; speciatim verò, quæ alimenti rationem habent, eamque moderatam. Sed & desumendas quoque illas esse, subdit, à motibus, & exercitiis convenienter adhibitis; itemque somno, vigilia, aëris incolatu, cæterisque. Quamobrèm cibi facilis sint digestionis, non frigidi, seù frigorifici dicti, nec crudi, crassi, viscosi: Senilis enim ætas ab his non leviter offenditur; & convalescentia Corpora, præ languore, ex præcedenti ægritudine contracto, ab eisdem pariter læduntur; & præsertim si ventriculus adhuc langueat. Potus sit quoque moderatus, & opportunus, quique vini usum per antecedentes ætates contraxerunt, ad senium perducti, mediocritatem servant; quin, & vino veteri solùm, penitusque depurato, atque omni fæculenta, & sulphurea parte exuto, utantur; eoque vel subflavo, vel albo, suaviter olente, gustui grato, & facile digestibili, quemadmodùm idem Galenus *lib. 5. de san. tuend. cap. 5.* pluribus insinuat. Neque solùm peculiaris ratio habenda est ciborum, & potuum, sed & Aëris quoque, atque exercitationum, & evacuationum consuetarum cuiusque statui Naturæ convenientium, & eorum præsertim excrementorum, quæ assiduò progignuntur, de quibus peculiari Capite idem Galenus agit *1. de tuend. valetud. cap. 14.* Et quoniam quæ per poros cutis insensibiliter perpetim transpirant, majorem illorum partem implent, observatione Sanctorii, iis proptereà specialius incumbendum, potissimum ope, & beneficio frictionum, quas ex mente Hippocratis Galenus ipse pluribus Capitibus *2. libro de tuend. valet.* examinavit, & ad sanitatem conservandam maximoperè commendavit; quippè quæ poros cutis amplificando, ac hu-

mo-

mores in glandulis subcutaneis contentos extricando, dissolvendoque, plurimum conferunt ad sanguinis repurgationem, adeoque ad sustentationem vitæ, præsertim in senibus, quibus manifestior, ac laboriosior exercitatio præscribi nequit. Quamobrèm idem Galenus *lib. 5. cap. 3. ejusdem Operis*, afferens illud Hippocratis: *Senum nemo quietem ex toto postulat, sed nec exercitium vehemens*, subdit: *Ceù enim ventulo quodam excitari, accendique calor eorum desiderat, vehementiore autem motu dejicitur.* (a) Verum de his omnibus, peculiari Opusculo, de Recto usu lex rerum nonnaturalium, latius mox agemus, ubi etiam cujuscumque status Corporis habitudinem, & qua methodo tractari debeat, in usum practicum reducemus. Quocircà finem his imponamus. Cætera, quæ in calce huius Capituli Galenus memorat de Libris à se conscriptis, quorum notitiam opus hoc præire debere ait, eosque proptereà singulatim enumerat, cum unicuique vestrum ex ipsius Galeni textu patere possint, nec peculiarem explicationem exigant, consultò prætermittimus. Atque ità esto

F I N I S.

A. M. D. G.

(a) Totus quintus Liber de San. tuenda in gratiam Senum conservandorum scriptus est, quem vide. Sicut etiam de Constit. Artis Med. cap. 20.

D E

RECTO USU

SEX RERUM NONNATURALIUM.

P R A E F A T I O .

I quæ unquam alia , ad Rem Medicam , ritè , re-
 ctèque faciendam , utilis , ac necessaria est per-
 tractatio , planè quæ de sex Rebus Nonnaturalibus dictis, institui solet, longè, latèq; cæteris omnibus præcellit, & utilior simul est, ac præstantior: quippe quæ ad Corporis humani sanitatem conservandam , aut præservandam , morbosque abigendos , maximoperè confert , immò omninò necessaria est . Cùm enim Res Nonnaturales , causæ sint necessariò alterantes , utque loquitur Fernelius , circumtensa nobis teneant retia , à quibus evadere non est datum, quinimò iisdem perpetim indigeamus ; propterea fit , ut industriam omnem, omnemque curam adhibere necessum sit, ut pro temporis opportunitate ipsis convenienter utamur . Quamobrèm jure optimo Galenus 3. *Artis Medicae* , & alibi , inter reliquas causas omnes , Corpus humanum sive ad bonum , sive ad malum alterare valentes , illas prætulit , atque in re Medica specialius considerandas esse monuit; unde plerisque consultum, iis tantummodo opportunè , congruenterque administratis , humanæ salutis , atque incolumitati , satis superque prospici posse . De his ergò propositum Nobis est , breviter , ac dilucidè , peculiari hoc Opusculo , in usum Hominum salutarem , utiliora

Zz

re-

referre, atque examinare, ut unusquisque suæ possit, (sine aliorum auxilio) propriæque valetudini consulere.

Quænam autem istæ sint, non est quòd multum allaboremus: Constat enim apud omnes, Nonnaturales causas esse, quæ indifferentes simul sunt ad juvandum, & ad nocendum, & quarum usus, ad vitam conservandam, omninò necessarius sit. Hæ autem communi voto recensentur, Aër: Cibus, & Potus: Motus, & Quies: Somnus, & Vigilia: Inanition, ac Repletio: & denique Animi passiones; ad differentiam Causarum Naturalium, & Præternaturalium, quarum illæ perpetuò aptæ natæ sunt juvare; hæ verò penitus, penitusque nocere.

Sed & istæ solùm inevitabiles simul sunt, ad contradistinctionem earum, quæ contingentes, ac fortuitæ appellantur; adeòque prudenti hominum consilio, evitabiles fieri possunt; uti sunt Ictus, Casus, bestiarum Occursus, idque genus alia: At verò cuique patet, vitam absque Respiratione, adeòque sine Aëre, diutiùs servari non posse: atque ad instaurandas partes Corporis, quæ jugiter consumuntur, necessaria esse esculenta, & potulenta; ad quæ exquirenda, exolvendaque, Motu Corpus egere; ob absumptum verò ex motu sanguinem, viresque labefactas, opus esse Quietæ, sicut pariter Somno, & Vigilia ad easdem instaurandas, & ad naturales simul, & animales operationes alternatim peragendas; itemque alibiles ex assumptis cibis partes, Corporis partibus ad nutritionem suggeri, inutiles vero, & excrementosas repurgari oportere; proindeque Repletionem, & ex adverso Inanitionem necessarias esse: ac postremò, quia mala, vel bona assiduò nobis occurrunt, quæ Animum alterant, ac perturbant, totumque corpus exagitant, & variis, variisque pathematibus, ex varia diversaque illorum apprehensione, obnoxios reddunt, illis propterea perpetuò affici, atque alterari contingit.

Harum ergo rectum, convenientemque usum in posterum explicaturi, quæcumque ad praxim Medicam magis facere

videbuntur, sigillatim referemus, & examinabimus, exordium capientes ab Aëre, omiſſis interea iis, quæ ad Physiologicam partem pertinent, utpote quæ à Phyiſicis ſunt accuratiſſimè pertractata.

DE NATURA, DIFFERENTIIS,
ET USU AERIS.

Quamvis nonnulla de Aëris Natura ſuperiùs memoraverimus, non tamen abſre factum puto, ſi aliqua alia in clariorem illius notiſiam hìc denuò referamus, & ibidem prætermiſſa adjiciamus.

Et quidem primò, à veritate nimium aberrant, qui Aëris Naturam à primis putatis qualitatibus deſumunt; nam præterquamquòd in his nec ipſimet conveniunt, cum Stoici illum ſuâ naturâ frigidum humidum conſtituant, quibus aſſentiri videtur Galenus, (a) ſubſcribitque Cardanus: Et Ariſtoteles 2. de Gener. & Corrupt. c. 3. humidum in prædominio, & calidum in ſubdominio fateatur: & alii æquè calidum, ac humidum: Valleſius verò 1. contr. 3. temperatum; & Averroës (b) aqua humidioſam: ac demum alii ad explendam latitudinem binarum qualitarum, illum in gradu octavo humidum, calidum in ſeptimo, & frigidum in primo faciunt; quis tamen eſt qui non videat poſſe Aërem omnes ſuſcipere qualitates, cunctiſq; alterationibus obnoxium fieri, atque adeò non ab his ejus naturam eſſe deſumendam: ſi namque qualitates iſtæ eſſent illi propriæ, inſitæ, ac naturales, ab eodem profectò unquam ſeparari nequirent, & per aſſiduam earundem mutationem, illum in perpetuo ſtatu violento detinerent, cum nuſquam ſuâ propriâ, naturaliſq; temperie frueretur, & nuſpiam ſub eodem ſtatu unius, ejuſdemq; qualitatis diutino tempore permaneret, ab una in-

Z z 2

aliam

(a) Gal. 2. de Simpl. med. fac. 2., 8. de uſu partium 3. l. quod An. mores, &c. c. 4. Cardan. 2. de Elem. c. 4.

(b) Collect. 2. cap. 2.

aliam, perlevi momento, transilire coactus. Sed & eâ ratione, cunctas eidem appingere, juxtâ doctrinam Aristotelis, æquè benè liceret; quandoquidem ex superius dictis, quælibet ex putatis his primis qualitatibus eidem attribui potest: quin &, incorruptâ substantiâ, fervens adhuc in æstu, & algens in hyeme, siccus in Borea, & summè humescens in Austro, æquabiliter conservatur.

Cùm itaque cunctis ejuscemodi mutationibus obnoxius sit Aër, & omnes propemodùm qualitates promptè, & amicaliter amplectatur, nullam exinde perpessus in sui substantiâ corruptionem, ac æquè benè cùm ipsis omnibus consistat, nihilum substantialiter immutatus; profectò dicendum à prædictis qualitatibus naturalem suam constitutionem non emendicare. At verò quod proprium, atque inseparabile assiduò in Aëre experimur, id est, ut Corpora quæcumque ambiat, suâque fluiditate, tenuitateque cuncta pervadat, ac subeat, & quaquaversùm, sive impulsus, sive distractus, sive compressus, & sive aliter, aliterve alteratus, aut commotus, diffundatur, atque ex vi elastica resiliat, tumeat, & attollatur. Quare in hac fluiditate, permeabilitateque ab insito, ingenitoque elatere, substantialis, naturalisque illius constitutio reponenda videtur. Id autem si fortassis amittat, statim in sua substantia permutatur. Dupliciter verò hoc illi accidit, vel cùm immodicè crassescit, aut constipatur, ut in fodinis Metallorum, in subterraneis cryptis, cellis vinariis, aliisque similibus; vel cùm plus justo distrahitur, attenuatur, & rarescit, ut in altissimorum Montium fastigiis, & in Machina Pneumatica Boylea, quemadmodùm alibi à Nobis est demonstratum. Fluiditas autem hæc adeo est cum elatere conjuncta, ut tota videatur ab illo penitus procedere, qui sicuti convenienter per illum interspersus, naturalem Aëris statum conservat, ità ex adverso constipatus, aut distractus ejus naturam conturbat, & permutat. Hinc si Aër tantam aliquandò patiatur constipationem, concretionemque, ut suo elatere privetur, fit ut crassescat, ut
aqua

Aqua sibi analogæ: & si rarefactionem, distractionemque omnimodam subeat, assimilatur Ætheri sibi attiguo: ad Naturam enim utriusque accedit; & medius, qui inter utrumque Aër est, Respirationi, & animalium, præsertim terrestrium, vitæ tuitioni, utilis, ac necessarius propterea sit: quare qui ob summam coarctationem, aut exsolutionem, elatere destitutus, aut eodem ne vel minimum recentatus, aut etiam pravis halitibus, aliunde suggestis, coinquinatus, & pestifer est effectus, ad Respirationis usum ineptus evadit.

Et quidem innumera ferè sunt, quæ Aëri insensa, naturalem ejus constitutionem permutare possunt; unde, fluiditate vitiata, mala plurima Corporibus contingunt. Præ primis autem, halitus, ac vapores ex Terra, & Aqua erumpentes, Aërem diversimodè conspurcantes, nedum elaterem inficiunt, distrahunt, aut contrahunt, sed etiam Sanguini, & Cordi, nocumento sunt, ut evenit ex fodinis, Terræ hiatibus, voraginibus, Aquis stagnantibus, lacunis, cadaveribus insepulcris, mephitibus. A Ventis quoq; Cometis, procellosis Imbris, aliisque meteorologicis impressionibus Nive, Grandine, Pluvia, Pruina, Caligine, Aër non leviter inficitur, & inquinatur. Ex accessu pariter, & recessu Solis à nostro vertice, à quibus Temporum vicissitudines, nedum algores, & æstus, verum etiam aliæ, ex causis aliis nobis ignotis, alterationes, immutant, turbantque Aërem, quem plus solito, exinde comprimi, aut distrahi contingit; itemque ex Eclipsibus, ortibus, & occasibus stellarum, solstitiis, æquinoctiis, aliisque, uti testatur Hippocrates in libris *de Aëre Aquis, & locis* & 1. & 3. *Epidemiorum*. Incrementis etiam, & decrementis Lunæ phasibus plurimum pariter immutant, alterantque Aërem, sicut etiam ejusdem depressiones, elationesque in suis Perigæis, & Apogæis, in quibus illum densari, aut expandi pariformiter experimur, quemadmodum ex Barometris, & Hygrometris instrumentis palàm fit.

Quod ad Aëris differentias pertinet, quamvis ille suâ naturâ simplex, nullas differentias patiatur, quas Scholastici
essen-

essentiales appellant; à Medicis tamen consideratus, quatuor accidentales subit, desumptas à Substantia, Situ, Motu, & Qualitatibus illi supervenientibus.

Ratione Substantiæ, alius Aër dicitur crassus, alius tenuis, alius purus, & serenus, alius impurus, & nebulosus. Ratione Situs, vel Aër est montanus, vel maritimus, vel campestris, & vel apertus, aut valle conclusus. Ratione Motus, dicitur Aër mobilis, instabilis, & intranquillus; vel contrâ stabilis, tranquillus, & immobilis. Postremò, quod ad Qualitates, alius est lucidus, luminosus, & apricus, alius obscurus, caliginosus, & opacus: alius frigidus, alius calidus, alius humidus, alius siccus. Sed & siccus prætereà dici potest, vel negativè, ob inopiam imbrium, & ventorum australium; vel positivè, propter caloris excessum, ut tempore vigentis Caniculæ, cum à nimio Solis æstu, Aër summè exarescit, & extenuatur; vel denique propter misturam halituum, è mineris erumpentium, quarum vis sit humidos vapores absorbere, aut deprimere, vel etiam à flatu ventorum borealium, nebulas, & vapores fugantium, aut figentium, & depellentium ad ima; ut in diurnis serenitatibus.

Sed & præter has, possunt quoque aliæ similes, Artis industriâ comparari, uni tantum loco, vel domui aptabiles; putà cum ex Aquis odoriferis, aut Aromatibus, peculiari quadam vi, facultateq; imbuitur Aër, ut in affectibus Capitis, vel Pectoris, in hysteriis affectionibus, doloribus articulariis, aliisque benè, vel malè olens, ac diversimodè vaporosus efficitur, his, aut illis halitibus affectus, qui valeant roborare, aut rarefacere, diaphoresim; aut sputum movere; idque genus alia. Id quod in Natura quoque, peculiari quorundam locorum habitudine comperimus, ubi scilicèt vel à Thermis, & fossilium, ac mineralium fodinis, præsertim Sulphuris, Vitrioli, Mercurii, Æris; vel à cultura plantarum odoriferarum, quo præsertim tempore florent, ut Rorismarini, Croci, Jalsomini, Rosarum, Auranciorum, Citiorum; vel contra à malè olentibus Papavere, Cicuta,

Nap-

Nappello, umbrisque noxiis arborum, ex quibus non semel compertum, gravi somno soporari, aut aliter infici, diutius ibidem immorantes.

De usu Aëris postremò, magna est inter Doctores controversia. Attamen major illorum pars existimat Respirationi interservire, cum Respiratio describatur, *Aëris per Os, & Nares attractio*, atque impossibile videatur viventem non respirare, & respirantem non vivere. Verumtamen neque in hoc inter illos convenit, cui usui Respiratio ista, & Aëris attractio sit. Aristoteles, & Galenus ad Cordis astum, & sanguinis fervorem attemperandum: Cartesius ad sanguinem nimio motu attenuatum, aliquantisper figendum, cui videtur etiam inhærere Deleboë Sylvius *Disputationum Medicarum* 7. Gallendus ad repurgandas transeuntis per pulmonem sanguinis impuritates. Recentiores verò Anatomici ad promovendum circulantis sanguinis trajectum, è dextro in sinistram cordis ventriculum, per pulmones, deferre arbitrantur.

Verùm hæc (ut in nostra Theoretice latius dictum) non omni ex parte ejus usum in Animalibus explent: is enim nisi assiduo recentetur, planè tuendæ vitæ ineptus evadit, ut in ocluso undique conclavi, aut dolio, experimur. Quamobrem existimavit Paracelsus, quidpiam inesse Aëri vitali elixiri valde analogum, quod restaurandis spiritibus interserviat, & vitæ fomitem tueatur: de qua etiam re alia multa retulimus *Cap. de Respiratione*. Porro Aëris ope, nedum Respiratio peragitur, verùm etiam Loquela, Olfactus, Auditus, Visus, qui non nisi intermedio Aëre perficiuntur. Sed & perutilis quoque valdè est, quæ per poros Cutis fit perspiratio, absque Aëre impossibilis; quin et tota ejusdemvis, atque efficacia in tenui illa substantia consistere videtur, quæ per ipsum diffusa, elastica appellatur, & elateris nomine insignitur: quâ fortè absumptâ, distractâ, vel compressâ, reliquum Aëris inutile prorsus remaneret.

QUÆ-

QUÆNAM SIT SALUBRIOR AERIS CONSTITUTIO.

QUÆsitum hoc in sanis dumtaxat Corporibus proponitur examinandum: Nam in ægris, pro Morborum, & Causarum Morbosarum varietate, varius Aër est præscribendus. Quare omni ægritudine remotâ, quæritur hic solummodò, quinam Aër salubrior sit existimandus, ad Hominum vitam, sanitatemque conservandam.

Galenus 3. *Artis Med. t. 10.* In Corporibus optimè constitutis Temperatum Aërem salubriorem arbitratur. In iis verò, quorum à mediocritate, vel ab optima constitutione aliquis est recessus, tantum, inquit, ab ipsa mediocritate evariare oportere, quantus ab ipsa recessus factus fuerit. Ratio deducitur ex eo, quia vita humana, ejusque naturalis constitutio, cum benè valet, intrâ limites mediocritatis versatur; quamobrem Aër illi aptandus, temperatus quoque, & mediocris esse debet, velut eidem maximè conformis, & consentaneus. Si enim præcalidus esset, Corpora extenuaret, sanguinem funderet, dissolveret, labefactaret, adeoque naturale robur infringeret. Hinc Aristoteles *lib. de longitudine, & brevitate vita*, scripsit, Æthiopes, aliosque torridas regiones habitantes brevissimam vitam vivere, dissipato nimirum nativo illorum calore, ab exurente ejus climatis conditione. Et contrâ, si frigidior Aër foret, poros Cutis constipando, beneficia perspirationis impediret, & sanguini per pulmonem refluxo plurimum obesset, omnesque partes spirituales læderet, cum frigidum Pectori officiat. Neque leviora mala imminerent ex Aëre vel humidiori, vel sicciore, cum ex Hippocrate omne nimium Naturæ sit inimicum; quin & ille delaxaret, hic plus justo extenuaret.

Illum autem Temperatum Aërem esse subdit, in quo nec horret Corpus propter frigus in temporibus hybernis, nec sudat propter æstum, in æstivis. At hic vix mente concipi potest, cum nullibi sit reperibilis. Propterea commendatur
 alius

alius æquivalens ab eodem 5. *meth. cap. 12.*; qui scilicet, nec nimium sublimis, & montanus sit, nec multum depressus, ac humilis, ut in vallibus; cujusmodi ipse subdit esse Aërem Stabiensem, & Vesuvianum in nostra Campania, quod etiam suos ægros è Græcia mittere consueverat:

Quoniam ergò temperatus omninò Aër vix invenitur, neque semper licet medium inter sublimem, & depressum habere, aut Stabiensem Aërem incolere; conveniet propterea, ex reliquis omnibus Aërem seligere, tanquam salubriorem, qui ad siccum potius, quam ad humidum inclinet, cohærenter Hippocratis documento 3. *aphorism. 15.* dicentis: *Ex Anni Constitutionibus in universum siccitates sunt imbribus salubriores, & minus mortifera.* Siquidem in siccitatibus, superflua humiditates, quibus plerumque Corpora abundant, & vita humana opprimitur, resolvuntur, & nedum beneficio inspirationis, sed etiam perspirationis, quemadmodum fusè Galenus ostendere prosequitur in *commentario ejusdem Aphorismi*: Atqui experimur quoque Montanos, Maritimos, aliosque siccum Aërem incolentes, diutius, ac salubrius vivere, quam habitantes humidum, & in Vallibus conclusum; aut campestem, vaporibus plus justo refertum; quandoquidem siccitas membra omnia confirmat, sanguinem ab impuritatibus emundat, sensus acuit, corpora agilia reddat; contra verò humiditas delaxat, emollit, inquinat, heberatque. Hinc etiam loca humida inhabitantes, facillè putrefactiones incurrunt, fluxiones, torpores, cachexias; ut proinde scripserit idem Hippocrates 3. *aphorism. 5.* Australes ventos, uti humefacientes, auditum hebetare, caliginem visui offundere, caput gravare, tarditatem, ac languorem inferre.

Nec obstant, quæ à quibusdam objici solent: & primo, quòd ex eodem Hippocrate 3. *aphorism. 9.* in Autumno exitiosi morbi fiant: Ver autem saluberrimum dicatur; cum tamen Autumnus siccus sit, & Ver humidum. Nam respondetur cum Galeno, eundem Aphorismum exponente,

Autumnum non tam ratione siccitatis exitiales morbos inferre, quàm ob illius summam inæqualitatem; quandoquidem in eodem die modò calor, modò frigus viget; unde idem Hippocrates ibidem *textu* 4. inquit: cum eâdem die modò calor, modò frigus perferitur, autumnales morbos expectare oportet. Alias quoque causas affert idem Galenus eodem loco, quas, & Nos latius in nostris commentariis super Aphorismos, sumus prosequuti.

Nec obstat 2. quòd Senectus idcirco inter ætates pessima sit, quia sicca: optima verò Pueritia, quia humida. Nam Respondetur siccitatem in senibus nocuam fieri, quia interna, & immoderata, quæquæ juncta est calori nativo jam languescenti. At verò siccitas in Aëre desideratur, quia externa, quâ scilicet humida, & copiosiora excrementa absumi, extenuari, & digeri possint: Constat siquidem evidenter longævius, & salubrius vivere siccos senes, quàm humidos, & excrementosos: quamobrèm si in his humida ista excrementa ab Aëre sicco absumantur, melius, & conaturalius degent.

Nec obstat 3., quòd propria Aëris qualitas dicatur humiditas, non siccitas, adeòque illa potius, quàm ista sit præferenda. Nam Respondetur ex dictis Naturalem Aëris qualitatem, esse potius fluiditatem. Sed etsi humiditas foret, adhuc ipsa consideranda esset non respectu ejusdem Aëris, sed Nostri, quæ excedens, & immoderata, humana corpora superfluitatibus adauget, cum Aër humidus, si ulterius vaporibus, & imbribus humescat, impurus fiat, adeòque humanæ vitæ infensissimus evadat.

QUINAM AER, QUIBUS CORPORIBUS SIT UTILIOR.

H Actenus de Aëris constitutione salubriori, ad Humanam vitam in genere consideratam, comparatâ; nunc singularum Aëris differentiarum respectu uniuscujusq; Corpor-

poris, tum sani, tum ægrotantis, iuvamenta, & detrimenta referamus, ut exinde prudens Medicus variam Aëris habitudinem, singulis Corporibus, vel benè, vel malè valentibus, adaptare sciat.

Et quidem primò, crassus Aër confert macilentis, iisque omnibus, quibus Cutis forte fortuna, vel à nativitate laxior est, facilè in sudores extillans, vel in transpirantes halitus uberiùs evaporat; unde Corporis marcor, virium dispendium, crebra destillatio, sanguinis eruptio, aliudve simile contingit. Crassus similiter Aër prodest podagricis, & catarrho obnoxiiis, ex nimia succorum tenuitate, acritateque: Vigilibus item, & Iracundis: quippe in his crassior sanguis defluatur, qui Aëris beneficio facillimè acquiritur, præsertim quædam inspirationem sensim in pulmonibus ab ab illo crassescit; nonnulli quoque Cor in Corpus universum delatus, non solum reliquos, sed etiam detentim increffat, condensatque, sed etiam viscerum ferè temperat, & moderatur. Contra verò tenuis Aër, & apertus, & modabilis est obesis, succiplenis, pituitosis; itemque obnoxiiis crudis, humidis, cachecticis, gravedinosiis, cute nimium adstrictis, somniculosiis, atque ad Hydropem, & affectus Asthmaticos proclivibus. Obscurus, & opacus ex adverso, vigilibus, lippis, ophthalmicis, & cephalalgia laborantibus. Purus insuper, ac serenus Aër, quamvis cuicumque Corpori, ætati, & habitui laudabilis sit, specialius tamen commendatur stupidis, atque ingenio, ac memoriâ hebetibus, Asthmaticis, animi deliquio, aut palpitationi obnoxiiis. Ac verò impurus, multis vaporibus refertus, qualis est caliginosus, aut nebulosus, licèt omninò nocuus videatur, utpote qui sanguinem, & spiritus perpetim inficere possit ad vitæ internecionem, aliquandò tamen contulit in Pestilentiiis, quarum venenum acre, & arsenicale fuit: fertur enim interdum desisse pestes sævissimas, aëre ex industria crassiori reddito, & multis vaporibus inquinato, ut olim Bizantii contigit per sterquilinâ, carnes animalium putrefactas, ma-

lèque olentes, & similia. Atque hinc fortasse evenit, cur Urbes, & Oppida crassiorem aërem, ex stagnantibus aquis, & locis palustribus, sortita, immunia à pestilentibus sæpenu-mero observentur, cum reliqua purioris, tenuiorisque aëris, vehementer admodum affligantur. Cæterum in hoc multum quoque valet consuetudo, vel ab ipso primo ortu, incolatus, per quam naturalis quædam habitudo contrahitur, vel etiam ex diuturno tempore contracta sit: Quæ enim consueta sunt minus molestare solent; & consuetudo altera natura dicitur.

Quod ad Motum, & Quietem præterea, haud commendabilis ex æquo est, tam perpetuò quiescens, & immobilis, quam assiduò mobilis, & immodicè ventis agitatus: uterque enim veluti à mediocritate declinans, vitæ humanæ noxius fit. Conferens autem est, qui leviter ventis perflatus, iisque præsertim orientalibus, qui nimirum valeant congestos vapores difflare, ac discutere, ne moram in aëre contrahentes illum inquinent. Sed & ex ventis ipsis, melius semper erit perflari aërem ventis borealibus, quam australibus: hi siquidem illum turbant, humefaciunt, inficiunt; illi purificant, exiccant, ferenant. At verò, quoniam aër recentari assiduò debet, idcirco immobilis penitus improbat; Occlusus siquidem aër pessimas, & graves affert, exitialesque ægritudines; quoniam exinde vis elastica plurimum depravatur, & inidonea fit vitæ tuitioni, nisi etiam opprimat, & suffocet.

Quod ad situm insuper, Montanus aër plerumque salubrior esse solet, nisi tamen frigidior plus justo sit, & ventis continenter agitetur. Non sit autem penitus averfus à Sole, nec in omni tempestate nivofus, aliter nocuus fieret pectori, ac pulmone, & solum tolerabilis in æstate. Maritimus verò, utpotè calidior, utilis quidem est in affectibus Pectoris, ex crudis, crassisque humoribus, progenitis; at verò nocuus, ex tenuibus, acris, & falsis. Vallium aër omnino perniciosus, quippe qui immobilis, nebulosus, crassus, æstate

te calidissimus, frigidissimus hyeme. Campestris demum, medio quodam modo se habet, atque eo melior erit, quo à locis palustribus, lacunis, mephitibus, remotior fuerit, & salutaribus ventis suaviter cōmotus: juxtà stagnantes aquas, aut inter paludes situs, nocuus omninò reputatur, veluti nebulosus, caliginosus, & crassus, pravisque halitibus infectus.

Demum calidus, apricus, confert in affectibus à frigore ortis, & in quibus sudor desideratur; nam poros aperit, humores attenuat, atque à centro ad circumferentiam illos promovet. Contrà verò frigidus, conducibilior est in his, quibus Cutis laxior est, facileque transpirans. De febrientibus solum lis esse potest, quinam aër sit illis congruentior: Nam ex uno capite videtur conferre frigidus, ad fervorem, & æstum Corporis temperandum; ex altero, cum poros cutis is corruget, sudoresque impediatur, tantoperè illis salutare, nullatenùs commendabilis videtur. Verumtamen, ut utrique commodè consulatur, juvabit, ægros panis quidem moderatè contactos detinere, ne constipata cute sudor inhibeatur, sed liberior cæteroqui aër, jugiterque recentatus hauriatur. Hecticis autem, atque ex diuturna ægitudine extenuatis, frigidus undequaque aër captetur, quo nimirum acritudò febris retundi possit, & sanguis ab omnimoda dissolutione præcaveatur. Hinc Hippocrates 3. aphorism. 10. Autumnum tabidis malum esse dixit: & 1. aphorism, 16. Victum humidum febricitantibus commendavit. Luminosus insuper aër nocet omnibus affectibus oculorum, præcipuè verò inflammationi: itemque morbis Capitis cum dolore, & vigilia conjunctis, Phrenitidi, Maniæ, Cephalæ, quibus opportunior est opacus. Contrà verò soporiferis affectibus, Lethargo, Comati, Apoplexiæ, prodest lucidus, & apricus, qui quodammodò à sopore ægrotantes excitet. Verùm in his, aliisque similibus, respiciendum, semper ad causas morbos inferentes, vel conservantes; nam si illæ figentes sint, & coagulantes, lucidus, tenuis, & calidus

dus aër exoptulabitur; si verò dissolventes, & atténuantes fuerint, potiùs frigidus, crassus, & opacus exquiretur. Ita de aliis. Attamen consuetudo non minimum attendenda est, quia sicut in cæteris, ità in aëris electione multum pravalet: nam cæteris paribus, semper aër patrius, & consuetus melior insueto censendus erit, nisi tamen aliundè manifestè noxius videatur; unde compertum, habitantes loca palustria, vel campestria meliùs, & salubriùs quandoque degere in proprio, & consueto aëre, quàm si in alienum transferrentur, licet puriorem: tantum valet usus, & consuetudo inveterata: quod & in cibus, & potibus pariformiter experimur.

**AN, ET QUANDO LICEAT AEREM MUTARE, ET
 QUIBUS IN ÆGRITUDINIBUS.**

P Lura hìc simul exquiruntur, planè in Praxi Medica summopere scitu necessaria. Primum autem, an simpliciter loquendo expediat aliquando mutare aërem; idque tam sanis, quàm ægris Corporibus.

Et dicendum prodesse non rarò, tam sanis, quàm ægrotis aëris incolatum mutare. Sanis quidem documento Celsi lib. 1. cap. 3. dicentis: *Ex salubri in gravem prima hyeme, ex gravi in eum, qui salubris est, prima æstate, transire melius est.* Et sensus est, quòd ex aëre salubri, idest temperato, in gravem, scilicèt calidiorem, ineunte hyeme, est transcendendum; ex gravi verò, hoc est calidiore, aut etiam sicciore, in salubrem, idest temperatum, æstivo tempore, præsertim inter initia, migrandum est. Hæc autem mutatio potissimum necessaria videtur, cùm formido est, ne ex mora, in gravi aëre, per æstatem febres sint adfuturæ; vel contrà, in aëre laxiori, frigidiorique per hyemem immineant ægri- tudines, algoris inclementiam subsequentes. Quòd si Regio mutanda non videatur, cùm & Celsus ipse admoneat: *neque ex salubri loco in gravem, neque ex gravi in salubrem*

TRAN-

transitus sanis tutus est; fortè quia omnis mutatio, & præsertim maxima, humano Corpori nocua fit, ex Hippocrate 2. *aphorism.* 51.: præstabit saltem mutatione vestium uti adversus aëris inclementias, documento Vallesii super 3. *Artis Medic. comment.* 3., ubi, in variis temporum mutationibus, etiam per singulos dies licere inquit, vestibus modò simplicibus uti, modò duplicibus, & modò delicatioribus, modò crassioribus. Ægris verò, Cœlum quoque mutandum aliquando est, monitu Hippocratis *epidem.* 6. *sect.* 5., ubi in *morbis*, inquit, *mutare Cœlum conveniens est*: Quod explicans Galenus in *commentario*, subdit, mutationem Cœli prodesse, cùm ad aërem morbo contrarium pertransitur.

At quibus in morbis id liceat, subdubitare secundo juvat. Quoniam enim morbi vel acuti sunt, & breves, qui scilicèt vix quadragesimum diem transcendunt; vel chronici, & longi, qui ad menses, & annos integros producuntur: idcirco videndum, an in utrisque tuto liceat aërem mutare. Et sanè in chronicis nulli dubium, quòd aëris mutatio, nedum conveniens, & tuta sit, sed etiam saluberrima, præsertim cùm ad salubriorem, vel patrium, transmigratur, ex eodem Hippocrate *cit.* 6. *epidem.* *sect.* 5. Cùm enim Morbi Chronici ab humoribus crassis, atque hærentibus proficiantur, adjunctâ sæpè numero malâ viscerum Habitudine, non solùm nullum timeatur periculum ex eorundem commotione, quæ potius desideratur, sed etiam speratur ab ejusmodi aëris, & loci mutatione, facilior illorum discussio, extenuatio, & resolutio. Hinc experimur nullum majus remedium in hisce diuturnis ægritudinibus inveniri, incolatus mutatione, ut subinde aër tenuior tenaces humores incidat, atque extenuet, seseque quàqua versum insinuans, & poros cutis reserans, Corporis impuritates diffuset, absumat, aut exterius propellat. Atqui in affectibus Pectoris, ac Pulmonis, mirum quàm efficaciter operetur, seipsum cum sanguine præterfluente commiscendo, & sensim universas impuritates absumendo, ulcere deteriso, ac roboratâ par-

parte patiente; ut etiam empyicos, asthmaicos, phthificos, hydroxicos ex Pulmonis vitio releuet, atque in meliorem, salubrioremque statum perducatur: quod sanè passim evenit in locis ad Vesuvi calcem sitis, atque ad oras sulphurarias Puteolanas; ubi sulphuris, vitrioli, & aluminis fodinæ inveniuntur.

At verò in morbis acutis major est inter Authores difficultas: quandoquidem illi plerumque gignuntur ex humoribus tenuibus, & facilè mobilibus, qui promptè nimis commoventur, & fermentationi subijciuntur, aut de loco in locum facillimè feruntur. Hinc communi voto noxiam in illis putant practici aëris mutationem, & præsertim cum febribus conjunctis, iisque continuis.

Verum tamen duo dumtaxat casus excipiuntur. Primus cum non propriè aër mutatur, sed locus solum & habitatio, cum scilicet de una domo insalubriori ad aliam salubriorem pertransitur, ut de humili, humidâque casâ, obscurâ, tenebrosâ, aut de carcere, in liberiore, altioremque habitationem mutatio fit. Secundus, cum aër causa ægritudinis est, vel efficiens, vel fovens; veluti cum pravis vaporibus est inquinatus, malignâ, pestilentique contagione infectus, aliisque similis: Unde Celsus lib. 2. cap. 1. *Pessimum Cælum esse dixit, quod ægrum fecit, adeo ut in id quoque genus, quod natura pejus est in hoc statu, salubris mutatio sit.* Quamobrem opus omninò erit aërem mutare, quando is occasionem præbet ægrotandi, ex eodem Celso lib. 1. cap. 10.

Quo autem tempore id tutius liceat, tertio loco dubitare contingit. Et quod pertinet ad morbos materiales, & chronicos, conveniunt omnes, quòd purgato prius corpore (si tamen expediat) quamprimùm aëris mutatio facienda sit, inter initia scilicet incipientis morbi, antequàm ille altiores radices figat, juxta illud:

Principiis obsta: serò Medicina paratur,

Cùm mala per longas invaluere moras.

Quod ad Morbos verò acutos, & præsertim febres, solent

lent Practici, transacto saltem septimo die aëris mutationem permittere: ante septimum verò penitus inhibere; ut nimirum prætereatur primus impetus acutorum, & ne humores per motum magis concitentur. Verùm semper ac aër occasionem præstitit ægotandi, vel saltem ægritudinem fovendi, putaverim Ego statim prima, secunda, vel tertia ad summum die, mutationem esse faciendam, priusquam morbus incrementum adipiscatur; nam in augmento morbi minus tuta mutatio est. Cæterùm quod ad tempora Anni, nemo audet in his nostris Regionibus mutationem aëris, aut loci, commendare, diebus canicularibus, & sub Autumno, quousque iteratis imbribus, & flante Borea, fuerit aër omnimodè repurgatus. Experienciã enim constitit plurimos periisse ex ejusmodi inconsideratis mutationibus; quamquam & in id summè valeant itineris incommoda, per æstum, pulverem, vigiliam, ciborum, & potuum varietatem, idque genus alia; quæ si fortasse vitarentur, non adeò de aëris mutatione timendum foret, præsertim cum in salubriorem, & patrium illa fieret.

QUO PACTO AER, CUM PRAVUS EST, CORRIGI POSSIT.

Prudenter equidem Galenus pluribus in locis admonet, nullam morbi curationem esse inchoandam, non prius factã convenientis aëris electione, quippe qui multum conferrat ad morbum, causamque morbi profligandam, restituentamque sanitatem. Verùm quia non semper commodus huic fini aër invenitur, nec ab eo, in quo æger degit, secedere licet, idcirco, si quæ in eo sunt incommoda, ut arceantur, aut emendentur, præstabit hic breviter, ex Artis industria comparare; ut nimirum in morbi curationem concurrant omnia, quæ illius exequutionem explere valent. Quoniam autem aëris vitia ad tres classes revocari possunt, videlicet, quæ substantiam aëris, motum, & qualitates spectant, ho-

B b b

rum

rum propterea correctiones breviter recenseamus.

Si ergo vitium aëris sit in substantia, fortè quia pravi halitus, ac vapores per illum dispersi, minantur corruptionem, depravato elatere, aut nimium distracto, vel plus justo compresso; quo citiùs fieri potest, causa ejuscemodi pravitatis adimatur. Quare si ab Aquis stagnantibus proveniat, illæ aliò deducantur, excavatis in hunc finem foveis, reseratisque canalibus. Si à cadaveribus insepultis, sterquiliniis, aliisque excrementis, illa sepeliantur, crementur, aut aliò transferantur: mox verò pravi halitus per aërem dispersi ope Ignis dissipentur: nil enim efficacius, citiùsque aërem perficit, quàm Ignis, quo legimus Hippocratem è Græcia pestilentias abegisse, sylvis integris incensis, & combustis. In idem conferunt fumigationes Aromatum, thuris, styracis, benzoini, myrrhæ, calami aromatici, baccarum juniperi, ligni aloës, itemque lauri, rorismarini, myrti, & similia.

Si deficiat in motu, forsitan quia oclusus, & quietus plus justo est, quòd fieri possit, flabelis, ventilabris, & follibus agitetur: Contrà verò, si nimium mobilis, atque ventorum afflatu plurimùm agitatus, claudatur ad eas partes, unde flatus ipsi perspirant.

Si denique intemperatis qualitatibus afficiatur, calefiat igne, & aromatibus, incenso quoque spiritu vini, si frigidior. Temperetur verò gelidarum aquarum insersionibus, & fonticulis, itemque aceto rosaceo, & flabellis, si caleat nimium. Sic paritèr in cæteris occurrendum, prout necessitas expostulaverit.

Quoniam verò majora, & procul dubio pejora damna ex aëre emergunt, propter turbatam ejusdem fluiditatem, ubi nimirum plus æquo densatus, aut distractus est; propterea constipato aëri Ignis præsentaneum remedium erit: Aqua verò, Acetum, & his analogæ conferent eidem rariori reddito. Expertum enim est in fodinis metallorum, ubi aër densior invenitur, fossores tunc posse vivere, cum ignis ipse in iis perdurat, nec extinguitur: maxima namque interce-

dit

dit analogia inter Ignem, & Animantium vitam. Sic in Crypta Anguiana prope Puteolos, sicuti Animal quodcumque intermoritur, nisi citò in liberiores aërem extrahatur, ita & flamma quaecumque perit, & suffocatur. In rariore, distraetiorique aëre Aqua frigida remedio est; quandoquidem inter aërem, & aquam maxima cognatio inest: quo sanè auxilio sibi subitam opem attulerunt, qui per altissimos Peruvianæ Regionis montes iter facientes, periculum vitæ in respiratione subibant.

Neque leviora his mala incurrunt, qui varium in itineribus aërem, diversi generis halitibus infectum, inspirantes, pravis, malignisque febribus subjiciuntur: eo enim sanguis in pulmonibus diversimodè subactus, veneni conditionem nanciscitur, atque tum Cordi, tum cæteris partibus perniciosus evadit; quippe qui per fermentationem indebitam, vel in coagulationem, vel in dissolutionem tendit, utramque vitæ inimicam, prout halitus cum aëre permixti, figendi, vel dissolvendi vim sortiti fuerint, veluti ex variis, diversisque Terræ hiatibus, specubus, voraginibus, aut fodinis, in sublime elati.

Præstabit ergo in his, ut iter facientes, ejus generis medicamenta assiduò ore detineant, quæ pravos aëris halitus infringant, ac moderentur: Sic plerique se præmuniunt, mansis matutino tempore aromatibus, cinnamomo, caryophyllis, croco, mastiche, styrace, benzoïno, ambra grisea, ligno aloës, roremarino, theriaca, mithridatio, antidoto magna Matthioli, cæterisque similibus: alii epoto vino generoso: alii julapio vitali, vitæ elixire, proprietatis, aut magnanimitatis, aqua theriacali, aut spiritu theriacali cum camphora, aliquo tamen grato liquore temperatis: & rustici assumpto solum allio, de quo Æmil. Macer. (a)

Allia qui mane jejuno sumpserit ore:

Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,

B b b 2

Nec

(a) Lib. 1. c. 5. ex illo Virgil. Allia serpillumq; herbas contundit olentes.

Nec diversorum mutatio facta locorum.

Fertur quoque ad hoc idem valde efficax Ruta, ex qua plerique antidotum confecere ad pestem præstantissimum, caricis, nucibus, & ruta commistis. Idipsum alii fatentur de Angelica, seu Carlina, de Scordio, Scorfoneria, Ruta capraria, Valeriana, aliisque. Sunt qui loco horum utuntur potius pilulis odoriferis, quarum formulæ plurimæ referuntur ab Authoribus, in tractatu de Febre pestilenti; quasi verò istæ suo odore opitulentur spiritibus, & Capiti, cum tamen aëris correctioni parum, vel nihil suffragentur. At præcellit cunctis Camphora (seu Caphura) tum olfacta, tum assumpta, adversus quamcumque aëris infectionem, rectè tamen adhibita, & cum aliis convenienter commista; Ea etenim volanti suâ substantiâ vapores malignos potenter discutit, aut invertit, quapropter præcavet, ne inspirati sanguinem inficiant, ac depravent; & si verum est, quod non ita pridem prodidit P. Athanasius Kircherius in *Scrutinio de Peste*, vagari per aërem in Pestilentiis, & aëris infectionibus, Vermiculos quosdam, qui de Corpore in Corpus contagiosam labem transferant, & imprimant, planè nil æquè potens erit, aut efficacius excogitari poterit, quod valeat vermiculos istos fugare, expellere, & enecare, quàm Camphora, vel olfacta, vel manibus contrectata, cum hæc tota in halitus disperdatur, & quàm citissimè corpora quæcumque subeat, ac pervadat. Jure ergo optimo celebriores Medici, præstantioresque Pharmacopola, in Antidotis contra Pestem, camphoram semper adjunxere. At mihi plura essent in Animo de illius efficacia commemorare, ut quæ nostris temporibus ferè neglecta, in usum sanè laudabilem redigeretur; sed nec locus, nec tempus permittit, ut in his diutius immoremur; satis propterea sit hæc obiter innuisse. Cæterum ad roborandos spiritus, attenuandumque sanguinem, & ventriculum vigorandum, nil præstantius oleo Cinnamomi stillatio, ad guttas aliquot, cuicumq; alii liquori permisso. Et de Aëre satis.

DE

DE CIBO, ET POTU.

Post Aërem nihil est quod vitæ tuendæ magis necessarium sit, quàm Cibus, & Potus; quandoquidem utriusque usu, jugis viventium consumptio restauratur, & sanguis ipse, perpetuo suo circuitu exsolutus, extenuatusque, quodammodò, novi cibi, & chyli suggestu, revalescit, vigoratur, & reviviscit, ne scilicèt in suo motu, unde pendet vita, deficiat. De his ergò, tamquàm causis, ad vitam sustinendam omninò necessariis, simulque ad juvandum, & ad nocendum indifferentibus, hìc selectiora referemus, atq; in usum medicum revocabimus, omissis inutilibus, & supervacaneis.

DE NATURA, ET DIFFERENTIIS CIBI,
ET POTUS.

Cibus hoc loco, sub duplici respectu à Medicis consideratur, vel uti distinctus à Veneno, & Medicamento, vel ut quid differens à Potu. Sub priori sensu, significat omnem, & quamcumque substantiam, ex quacumq; materia desumptam, humano corpori nutriendo idoneam. Venenum enim (a) id dicitur, quod naturam nostram non tutatur, sed corrumpit, adeoque potius illam mutat, quàm mutetur in eam. Medicamentum verò, quod nec mutat, nec mutatur, sed alterat solum, commovetque Naturam ad sui levamen, adversus morbos, causasque morborum. Alimentum demùm mutatur, & vertitur in substantiam partium. Cùm igitur Natura concoquendo superat, commutatque res in sui substantiam, atque per chylosim vertit eas in sanguinem, & carnes, Alimentum inde fit, & Nutrimentum Corpori; At verò cum ipsa ab assumptis, potius commutatur, corrumpitur.

(a) V. Gal. 3. de Temperam. 4. & 5. de simpl. med. fac. 1., et 1. ejusd. oper. 1. et alibi.

turque, Venenum emergit. Cùm denique medio quodam modo, patitur solùm, & alteratur, & neque superat, ac vincit, nec vincitur, & superatur, Medicamentum exoritur. Hinc autem est, cur uni venenum fiat, quod alii cessit in alimentum, vel medicamentum, & viceversa: varia enim Corporum habitudo, succorum, ac fermentorum dispositio, Viscerum, & Ventriculi præsertim, diversa constitutio, multum in hac re valet.

Sumitur secundò Cibus, ut quid differens à Potu, & ità significat omnem solidam substantiam, quæ mansa, ac dentibus attrita, in nutrimentum abit. Qua ratione Theologi Morales, res quæ potantur, aut sorbentur, etsi sint alibiles, aut instaurantes, ad cibos, & alimenta non referunt, ut est chocolates, vinum, julapium quodcumque, elixir vitale, &c. Pepones verò, mala aurea, citria, & similia, licèt nihil nutriant, quia tamen dentium moliturâ egent, jejunium frangere dicuntur: quamquàm & plura ex his ad classem Medicamentorum revocentur.

Sed de Cibo, atque Alimento, notabile est, quod Hippocrates admonuit *lib. de Alimento*, illud scilicèt triplex esse: & quod *Nutrimentum* est, & quod *velut Nutrimentum*, & quod *futurum est Nutrimentum*. Primi generis Alimentum est, quod immediatè nutrit, & in aliti substantiam migrat: Secundi generis est Alimentum, quod proximè est ut nutriat, nempe chylus, appellatus ab Hippocrate, *velut Nutrimentum*: Tertii generis est Alimentum futurum, quod remotè se habet ad nutritionem Corporis peragenda, licèt habile sit ut nutriat, quemadmodum Cibus omnis, qui ingeritur, vel præparatur, ut edi possit; & de hoc potissimùm hic agendum erit, veluti de re indifferenti ad juvandum, vel nocendum, sed cæteroque ad vitæ conservationem necessariâ.

Hoc itaque pacto consideratus, acceptusque Cibus, multas habere potest differentias, quas Medici cum Montano *aphorism. I. comm. 4.* ad decem revocant, cùm decem in universum in cibis considerari possint, videlicet Substantia,

Quan-

Quantitas, Qualitas, Modus, Usus, Compositio, & Simplicitas, Condimentum, Motus, Ordo, & Locus.

Quod ad Substantiam, illa vel ad nutritionem, vel ad succum nutrientem refertur. A nutritione, aliqui cibi multum, & vehementer nutriunt, ut carnes vitulinæ, suillæ, caponum; alii verò parùm, ac debiliter, ut sunt oléra. A succo autem nutriente, nonnulli sunt boni succi, ut testes gallorum, ova sorbilia: alii mali succi, ut carnes bubulæ, caprinæ.

Quod ad Quantitatem, datur cibus Plenus, Tenuis, & Mediocris. Plenus non solum vires tuetur, sed auget. Tenuis, minuit potiùs. Mediocris tuetur solùm, & conservat. Rursum Plenus, vel multum, & benè nutrit, ut carnes vitularum, caponum, & multum, & malè nutrit, ut legumina, pisces; carnes bubulæ, & caprinæ, verò, quia modicè nutrit, & parcus est; idcirco subdividitur in tenuem, exquisitè tenuem, tenuissimum, & exquisitè tenuissimum. Simpliciter tenuis, minuit potiùs vires, quam exquisitè tenuis. Præparata Antiquorum. Exquisitè tenuis, est idem tenuis, sed minori quantitate exhibitæ. Tenuissimus, qui ad inaniam inedia accedit, ut sunt uvæ passæ, carice, amygdalæ; certis tantum temporibus exhibitæ. Exquisitè tandem tenuissimus, est omnimoda inedia, ut cum reficiuntur solùm ægrotautes per certa intervalla, tincturis alchermes, julapio vitali, aquà cinnamomi, & similibus.

Quod ad Qualitates: istæ in cibis considerantur, vel tactiles, vel gustabiles, vel olfactiles. Unde dantur Cibi calefacientes, refrigerantes, humectantes, exiccantes, duri, molles, densi, rari, graves, leves, &c. Sic Aromatici dicuntur calorifici; herbacei frigorigeni; succulenti humectantes; aridi exiccantes. Similiter duri, ut carnes assæ, vel fumo exiccatae: molles, ut elixa, juscula, & oléra: densi, ut coronaria: rari, ut ficus: graves, ut panis azymus: leves, ut panis fermentatus: asper, ut panis nauticus: læves, ut butyrum, & omnia pingua, ac oleosa. Ad gustabiles referuntur Cibi dulces, ut mel, saccharum; amari, ut lupini, glandes, cacao; acer-

acerbi, ut fructus immaturi, & omphacium; austeri, ut mespila, sorba, cydonia, immatura. Ab olfactu, aliqui odorem redolent, ut mentha, amaracus, basilicum: alii malè olent, ut allia, capæ, porri.

Quod ad Modum, aliqui sunt nimium excrementosi, ut olera, radices, fungi; alii modicum proferunt excrementum, ut ova forbilia, testes gallorum, lac recens.

Quod ad Usus, nonnulli cibi sunt merè cibarii, ut panis, caro: alii sunt simul cibarii, & potulenti, ut lac, uvæ, fructus, melopepones, succus carniū; alii demum, sunt simul cibarii, & medicamentosi, ut pruna, cerasa, manna, semina melonum, & quæcumque possunt urinam, sudorem, vel secesum etiam promoverè.

Quod ad Compositionem, & Simpliciter; quidam sunt simplices, quemadmodum fuere à natura geniti: alii compositi, & artis industriâ comparati, & diversimodè conditi.

Quod ad Condimenta, pari modò, dantur cibi non solum compositi, sed salsamentis variis confecti: alii simplices, & absque ullo condimento parati. Inventa autem sunt ejusmodi condimentorum varia genera, ad stomachi gratificationem, præsertim in vomitibus, nauseis, alvi dejectionibus, aliisque ægrotudinibus, in quibus ægrotantes adeò cibos abhorrent, ut cogendi sint, ut illos capiant, multifariam saltem præparatos.

Quod ad Motum, sive localem, sive fermentativum, digestionis, distributionisque; nonnulli cibi sunt facilis digestionis, ac distributionis, ut jura, ova recentia, cerebella animalium; alii verò difficilis, ut ostrea, spondyli, ac pisces testacei; itemque caseus vetus, pedes Animalium, Limaces, Testudines.

Quod ad Ordinem, aliqui veluti labiles, facilèque corruptibiles, primo loco ingeri solent: alii solidiores, ac duri secundo loco. Plurimum autem refert in cibis assumendis, ordinem servare, ut fusè nimis edocuit Galenus de causis Morborum, & Symptomatum, ad tuendam valetudinem, ægrotudinesque vitandas.

Postremò quod ad loca, ex quibus alimenta comparantur; dantur cibi ex Tellure elicitì, ut radices, fructus, semina, folia: ex animalibus alii, ut carnes, pisces: ex animalium partibus, ut testes, mammæ, ac viscera: & demùm ex partibus eorundem spuriiis, & impropriis dictis, ut sanguis, lac, serum, ova.

Quod insuper attinet ad Potum, hic propriè significat liquidam quamcumque substantiam, quæ humefacere, & sitim sedare apta sit. At verò necesse non est, ut frigida illa sit, quippe multa sunt, quæ etsi calida, vel calorifica putata, sitim leniunt, vel extinguunt, veluti vinum, ejusque spiritus, decoctum Cooffè, & herbæ Theë, Chocolates, aliaque hujus generis. Hinc falluntur, qui putant, potum propriè sumptum refrigerandi, humefacendique facultatem exigere, adeoque solum Aquam gelidam sitim sedare posse: hæc namque in vera siti, quæ humidi carentiam sequitur, magis exposulatur; secus, cum à lymphæ, & salivarii roris crassitie, ac viscositate provenit, & falsa dici solet. Verùm de hac re alias.

Sed & nec minùs decipiuntur, qui verum potum arbitrantur esse oportere, qui tria præstet, tresque essentielles conditiones participet: nempe quòd sitim sedet: ad ciborum in ventriculo elixationem conferat: & ut alibilem substantiam in omnes corporis partes devehat. Siquidem, ut dictum, sitim multa alia temperant, præter Aquam: satis enim est, si lympham, serumque sanguinis absumptum, refarciant. Coctio autem, quæ in ventriculo peragitur, humido solum eget, non frigido liquore: quin nec defuere, qui absque ullo potu, aut re potulenta, cibos quamoptimè confecerint; quoniam isti ope quorundam succorum acido-acrium in ventriculo dissolvuntur, more quo metalla diluuntur Aquis stygiis, & non elixantur. Denique benè chylus, per vasa lactea tractus, pressione musculorum Diaphragmatis, & Abdominis per ductus Thoracicos protruditur in Cor, indeque per universas arterias unà cum sanguine circumit. Sunt & in visceribus tantæ efficacitatis fermenta, ut etiam ab exsuc-

co chylo liquorem extrahant, non dissimili modo, ac ex rebus durissimis novit Ars Spagyrica oleosos liquores, spiritus, & aquas elicere, ope ignis, aut misturâ aliorum corporum, compagem partium ex mistis dissolventium. Itaque videtur Potus à Natura potius institutus ad reficiendam in propriis ductibus lympham, serumque, quod sanguini, per Cordis ventriculos resuenti, ad vitæ tuitionem usui est: atqui nedum ex aqua, cæterisque liquoribus, verum etiam ex cibis ipsis, ope dissolventium succorum hæc haberi possunt: quamobrè necesse non est, ut Potus essentialiter frigiditatem exigat; sed nec aliquando humiditatem, cum satis sit, ut per liquiditatem, fluxilitatemque in suo circuitu sanguinem sustineat. Dixi per liquiditatem, fluxilitatemque non humiditatem, quoniam pleraque fluida sunt, sed non humida, ut sunt hydrargyrus, spiritus vini rectificatus, aliaque hujus generis; immo & Aër ipse, qui perpetim nos ambit, & inspiratur. Et è converso, nonnulla sunt humida, & quæ manifestè humefaciunt, sed non fluitant, quinimò tenaciter adhærent, ut olea pleraque chymicè destillata.

Suas quoque Potus patitur differentias. Et primò dividitur in Potum Simplicem, Potum Alimentarium, & Potum Medicamentosum. Simplex Potus dicitur, qui solum extinguendæ siti videtur addictus: cæterum non nutrit, ut alimentum, neque alterat, aut aliquam evacuationem promovet, ut medicamentum: cujus quidem generis ponitur pura, & simplex Aqua. Alimentarius, quodammodo nutrit, vel saltem spiritus, & vires reficit, quale est vinum, lac, jura consumpta, & similia. Medicamentosus denique, præter vim, facultatemque sedandi sitim, pro rata sua etiam alterat, & aliquam evacuationem promovet, sive per sudorem, sive per urinam; unde extant potiones sudorificæ, diureticæ, & similes.

Secundò dividitur Potus in Naturalem, & Artificialem. Naturalis absque ulla Artis industria, Naturæ solummodo beneficio, Animantibus est concessus, qualis est pura Aqua. Artificialis verò, qui ab Arte est inventus, ut sunt omnes aquæ

aquæ medicatæ, Cerevisia Germanorum, Birra Turcarum, aliaque his similia. De Vino autem controvertitur, num ad Naturales, an ad Artificiales Potus referri debeat, cum ex una parte Naturalis dici possit, eo quod sit succus uvarum expressus; ex altera verò dici debet Artificialis, quoniam exigit non solum uvarum pressionem, sed etiam fermentationem, & à facibus purgationem, ac multa alia per humanam solertiam investigata. Cæterum multæ aquæ medicatæ, ut cinnamomi, anisorum, hordei, falsæ, &c. ad Artificiales referri debent; aliæ multæ ad Naturales, cum pleræque Aquæ Thermales medicamentosæ sint, & aliquæ ventrem laxent, aliæ urinam cieant, aliæ excitent sudorem; præter eas, quæ ad usum externum adhibentur, ut ad scabiem, ad ægritudines oculorum, ad articulorum dolores, ad renum calculos, &c. At verò, quia frequentiores Potus sunt Aqua, & Vinum, de his speciatim aliqua recenscamus.

DE AQUA, ET VINO.

Primùm hîc dubitandum occurrit, an reverà Aqua, præfertim Naturalis, & Simplex, nutritioni apta sit. Et communior sententia est, illam nullatenus nutrire: quia Nutrimtum, ut vult Aristoteles, debet esse compositum, eo quod mistis corporibus usui sit. At verò simplex Aqua est, immò Elementum purum credita, adeoque nutritivum inepta existimanda. Alimentum prætereà, ut partibus nutriendis adhæreat, atque in illarum substantiam convertatur, aliquam præferre debet consistentiam, & glutinositatem; Aqua verò utpotè omninò fluxilis, nequit partibus appingi, adeoque alibilis esse non potest. Attamen extant ex adverso, quæ suadeant, illam pro rata sua etiam nutrire, cum experiamur Aquæ potores, & abstemios, plus reliquis pinguescere: imò plerique referuntur ad plures menses solo aquæ potu, & absque ullo cibo vitam sustinuisse. Verumtamen ipse putaverim Aquam solam propriè non nutrire, sed aug-

mentationem nutritionis coadjuvare, scilicet nutrimentum jam antea cum sanguine commistum, & congestum, diutius conservando, atque à dissolutione tuendo; adeoque hâc ratione Vitam ad aliquod tempus sustinere posse. Cum enim portio sanguinis glutinosa, quæ in alimentum partium cedit, perpetuo circuitu continenter absumatur, & extenuetur, epotæ Aquæ beneficio tenaciùs consistit, ac diutius in suo glutine perseverat, ut propterea non tam facillè diluatur, & liquefcat. Sed & fermenta dissolventia retundendo, sanguinis circuitum remorando, partium exsolutionem, perspirationemque impediendo, id ipsum peragens Aqua, poterit subindè Vitæ dissolutionem retardare, atque in longius tempus illam protrahere.

Quamquam autem Aquam simplicem, ac puram alere non posse probabilius videatur, eo quòd partibus agglutinari nequeat; si tamen interiùs talem salium compagem, aut liquores quosdam inveniatur, ex quibus facillè in coagulum vertatur, haudquaquam inepta penitus fiet nutritatui, cum aliundè constet plerasque plantas, ut cucurbitarum, cucumerum, melopeponum, & similibus, superaffusis perpetim aquis, intrâ paucos dies sensibiliter increfcere, dilutis scilicet ex Terra salibus, nutritatui conferentibus. Sicut in super durissima corpora, quibusdam liquoribus aspersa, mollescunt, & alia liquidissima congelascunt; ita etiam poterunt intrâ Corpus ob misturam similibus succorum, aquea, & fluida nimis, condensari; atque è converso densa, ac dura liquefieri, fluidaque reddi, in peculiaribus saltem Corporum constitutionibus. Id ipsum confirmant gemmæ, lapides pretiosi, crystalus, glacies, ex aquis per salia quædam congelatis, solida reddita.

Sed & insuper, Aqua multa planè commoda, quæ nutritioni conferunt, affert, quæ breviter complexus est Vallesius lib. 1. *sua Methodi*: & quidem sitim temperando, cum illa præsertim ab æstu, & lymphici humoris inopiâ dependet, calidos vapores, humoresque quaqua versum effumantes re-

pri-

primit, & ebullientes compescit; inutilia excrementa per sudores, & urinam promovet: & demum alvum non raro lubricat: quæ omnia salubritati Corporis plurimum proficiunt, adeoque saltem indirectè nutritioni, ac vigori.

Quænam autem Aqua ad potum ordinarium salubrior censenda sit, solet hic ulterius ab Authoribus examinari. Et licet Hippocrates *lib. de Aère Aquis, & locis* doceat, (a) sanum, & benè valentem nullam aquam distinguere debere, sed quamcumque obviam bibere, ex iis tamen, quæ frequenter potari solent; nihilominus melior semper reputatur à Galeno *lib. de Pituita cap. 2. & 1. de simpl. medic. facult. cap. 4. & 5.*, quæ limpida est, omni odore, sapore, & colore carens; siquidem ista syncerior, & impermistior est: id quod videtur aliâ phrasi edocuisse idem Hippocrates *cit. loco*, cum inquit, Aquas pro potu debere esse *albas, dulces, & fragrantibus*: ubi pro *albis* puræ, pro *dulcibus*, gustui gratæ, & pro *fragrantibus*, nihilum mali odoris redolentes, intelligendæ sunt. Idem quoque Hippocrates *aphorism. 5. t. 26.* Aquam illam commendavit, quæ citò calet, & citò refrigeratur, inquit: *Aqua, quæ citò calet, & citò refrigeratur levissima est*: non tam pondere, quam virtute, ac puritate: quòd scilicet facilè meatus Corporis pervadat, nec impuritates deferat; inde enim arguitur nil cum illa permisceri, quod valeat ejusdem distributioni obicem ponere, aut puritatem inquinare, ut ex vitriolicis, sulphureis, aluminosis, ferreis, & similibus accidit.

Quæ igitur prædictas conditiones meliùs referat, videtur esse Aqua, è radicibus Montium extillata, & quodammodò per filtrum traducta, omnique impuritate exuta. Contrà verò mala est, quæ è Terra limosa, & faculenta exoritur, & ubi Vermes, Hirudines, aliaque pravæ conditionis animalcula immorantur.

Quæ præterea excurrit per loca saxosa, & Soli est exposita:

(a) *Quisquis sanus est ac valet, is nullum discrimen faciat, sed semper eam, quæ præsens est, bibat.* Hipp.

ta commendatur: improbatum ex adverso, quæ restagnat, Solemque aversum habet. Huic succedit Aqua Pluvia, diutius tamen asservata in Cisternis cōvenienter ad hunc usum extractis, & quæ ex una in aliam cisternam deposita, & collecta sit. Ex aquis verò pluviis, meliores illas idem Author existimat *epidem. 6. sect. 4.*, quæ decidunt cum tonitru, temporibus æstivis; siquidem, ut interpretatur Vallesius, sunt à Sole concoctiores, atque è vaporibus sublimiùs elatis, provenientes. (a) Verùm, quæ per vernale tempus decidunt, probæ quoque sunt. Post Aquas pluvias referuntur Puteales, quæ tamen è petrosis locis, multùmque excavatis, extillant; unde quò puteus magis altus est, latus, adaperitus, capax, & ventilatus, eò melior. Has sequuntur Aquæ fluviales, modò istæ liberè excurrant, & cum stagnis non communicent; quæque è medio gurgite hauriantur, & deinde per filtrum trajiciantur: quo pacto Romani Aquam Tyberis repurgare consueverunt. Pessimæ demùm sunt stagnantes è lacubus recollectæ, palustres, atque ex glacie, niveque liquatæ, ex eodem Hippocrate *cit. lib. de Aër., Aqu. & loc.*, unde *aphor. 5. text. 24.* inquit: *Frigida qualis nix, & glacies, pectori inimica: tusses movet, sanguinis sputum, destillationes, &c.*

His nunc succedunt Aquæ Thermales, quæ interfese differunt. pro varietate metallorum, & fossilium, per quæ transeunt, vel in quibus innascuntur. Et quidem sulphureæ alvum movent, abstergunt, & urinam promovent, quandoque etiam dysenteriam, & ardorem urinæ excitant. Nitrosæ urinam, & menstrua provocant; in longum autem usum adhibitæ diabetem afferrent, & stomacho nocerent. Bituminosæ, meatus Corporis infarciunt, sitim excitant, uterum, & vesicam lædunt, caput gravant. Ferreæ, & Chalybeatæ abstergunt, deobstruunt, incidunt: succos Corporis, & sanguinem acore infectos corrigunt, & quandoque,

hâc

(a) V. Comm. nostr. sup. & Aphor. 26. 5.

hâc eâdem ratione, fluxus inhibent, & adstringunt: Aluminosâ, & Maritimâ cutim abstergunt, & emundant, atque impactos in ejusdem glandulis humores attenuant, & exsolvunt; alvum tamen, & intestina corrodunt, si interiùs assumantur. Mercuriales, ventrem laxant, & vermes enecant. Quæ verò solùm ad externos usus adhibentur, ut sunt Aquæ thermales Puteolanæ, & Pythecusanæ, Lucenses, Nucerinæ, Spadanæ, & similes, ad sudorem promovendum, tumores dissolvendos, artus roborandos, detergendos renes, aut vesicam, aliterve, latè describuntur à Lombardo, Capacio, Savanarola, Jafolino, ab Heers, Helmontio, Chesneau, aliisque, quos legere est.

Denique Aquæ medicatæ, & artificiales, variæ quoque sunt, pro affectuum varietate, ex diversis simplicibus, sive per decoctionem, sive per distillationem elicita, ut ex carduo benedicto, scorfonaria, betonica, cinnamomo, aniso, ligno guajaco, salsa, china, & similibus, ut passim apud Practicantes.

Vinum præterea hîc sumitur, quod propriè apud Nostros Vinum dicitur, ex Uvis è Vite domestica carptis, atque expressis, subactis, & fermentatis. Illud autem quamvis varium esse soleat, debile, potens, album, rubrum, tenue, crassum, dulce, austerum, acidum, sulphureum, aliudve; generaliter tamen acceptum, ad differentiam Aquæ, cæterorumque Potuum, plurimas utilitates afferre solet; quarum præcipuæ sunt, quòd languido ventriculo opituletur, coctionem adjuvet, spiritus promptè reficiat, urinam promoveat, lac augeat, Corpus calefaciat, sensus omnes roboret, ingenium acuat, & Cor exhilaret; unde Galenus *lib. quod Animi mores corporis temperiem sequantur cap. 5.* scripsit: *Moderatum Vinum, & concoquit, & distribuit, & sanguinem creat, & nutrit.* Moderatum autem dixit; nam immoderatum omninò nocet, cùm præter ebrietatem, Apoplexiam, Aphoniam, Paralyfim, Soporem, Convulsionem, Vomitum, Cardialgiam, Febrim, aliasque gravissimas ægritudines afferat.

Vi-

Vini differentia multae sunt, quas refert Hippocrates 3. de Rat. Vict. in acut. à text. 1. ad 8. illæ autem brevitatis gratiâ ad sex commodè revocari possunt, ex doctrina Galeni eodem loco; quoniam sex in illo considerantur, videlicet Substantia, Color, Sapor, Odor, Virtus, & Tempus.

Quod ad Substantiam, idem Hippocrates cit. loco dividit Vinum in crassum, seu vinosum, & in tenue, seu aquosum. Crassum, & Vinosum, quod firmiter, & maximè reficit, licet difficulter concoquatur, & multum recrementi tartarei in visceribus relinquat; unde etiam facilè obstruit, inebriat, stomachum gravat, & meatus urinarios inquinat. Tenue verò, seu aquosum, græcè *Oligophorum* dictum, citò quidem digeritur, & meatus permeat, sed vel nihil, vel tenuiter restituit; quin & non rarò ventrem laxat, sudorem movet, urinam multiplicat, ac attenuat: quod confirmat pariter Galenus 3. de natural. facult. cap. ult. Quod ad Saporem, dantur vina dulcia, styptica, austera, subacida, & acerba. Dulcia obstruunt, & flatus excitant; styptica, & austera constipant; subacida, & acerba, viscosos succos gignunt, & flatus movent; & si omninò acida sint, intestina compungunt, & torminibus afficiunt. Quod ad Colorem, sunt vina rubra, & alba: Rubra roborant, & adstringunt: Alba laxant, & aperiunt. Sed & rubra rursus, vel ad Nigrorem inclinant, & præter vim adstringentiam, difficillimè concoquantur, quia plurimo tartaro abundant: vel Ceraforum succum æmulantur, & solent esse facilioris digestionis, ac stomacho magis amica. Alba etiam, vel flava sunt, vel omninò alba, ac quodammodò coloris expertia: Flava sunt melioris nutrimenti; Alba verò, coloris expertia, solent esse tenuiora; ni tamen Arte sint ità comparata: siquidem cujusdam generis vina sunt artificiali quâdam industriâ plurimùm albescentia, potissimùm quæ fermentationem non subiere, attamen potentia admodum sunt, ac generosa. Quod ad Odorem: aliqua bonum odorem redolent, alia verò omninò inodora sunt: semper autem odorifera meliora reputantur. Quod ad Virtutem: aliud

aliud vinum est potens: aliud imbecillum. Potens ferè totum vertitur in spiritus, cum destillatur; Imbecillum verò, ferè totum in phlegma. Quod ad Tempus demùm: alia Vina sunt antiqua, alia sunt recentia. Antiqua, vetustate temporis, veluti concoctiora, & depuratoria, semper meliora sunt: Recentia verò omnibus fermè visceribus inimica, quippe quæ status excitant, meatus obstruunt, ventrem gravant, & tartareâ, phlegmaticâque materiâ ventriculum, cæteraque viscera opplēt. Hinc experimur in destillationibus per alembicum, copiosiores, perfectioresque spiritus elici ex vino veteri, paucos, & debilissimos ex recenti; quinimò Mustum, si destillationi subjiciatur, in ardentem spiritum non evaporat, sed totum in tartareum, insipidumque phlegma convertitur.

Sed cum Vinum ex prædictis varia præstet commoda, & multa quoque incommoda afferat; controversi propterea solent, cujus naturæ ipsum sit, calidum ne, an frigidum: In utramque enim partem Veteres inclinarunt. Et quidem Macrobius 7. Saturnal. cap. 6. frigidum illud esse existimavit, nam præterquamquod, præ cæteris liquoribus melius, citiusque sitim plerumque sedet, potentissimè inebriat, sensus obtundit, mentem hebetat, & summo sopore quodammodò opprimit; unde Hippocrates 5. aphorism. scripsit: *si febrilius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur*. At verò, nisi illud frigidum foret, ejuscemodi mala neutiquàm pareret; & nec per febrim illa desinerent. Sed & Empedocles, Vinum quoque dixit Aquam putrefactam; unde Versus.

Vinum est putrescens, ligni sub cortice, lympba,

Attamen ex adverso Plato in *Timæo*, Vinum appellavit, calefactorium Anima, & Corporis: quamobrem 2. de legibus, illud Pueris interdixit, ne Ignis Igni; ut ipse loquitur, adjiiceretur. Aristoteles etiam 27. sect. Probl. 4. Vinum, inquit, suâ naturâ calidum, sedare tamen sitim magis, quàm Aqua.

Verùm, probabilius videtur, Vinum non calidum, sed

calorificum esse appellandum, quoniam per spiritus, quos nostro sanguini citò communicat, effectus excitat calefactorios, etenim pulsus celeriores, & vehementiores reddit, sanguinis circuitum promovet, poros cutis, & meatus omnes aperit, sudorem, & urinam prolicat. Affert autem Morbos soporiferos, cum immodicè potatur, idque tum pluralitate vaporum, Cerebrum, & nervos opplentium, & gravantium, tum etiam quia copiosiores succos in Cerebrum defert, qui cum deinde non possint convenienter, & illicò distribui, atque per sua emissaria repurgari, sensus hebetant; & nisi somno digerantur, aut feбри discutiantur, non rarò plus justo gravando, enecant: quamobrè idem Hippocrates eodem, 5. aphorism. citato, subdit: *aut ubi ad horam pervenerit, qua crapula solvuntur, vocem recuperet.* Hinc quoque patet, cur dixerit Aristoteles *cit. sect. problem.* Vinum dilutum magis inebriare, quia majorem succorù copiam in Caput transfert.

Sed quis unquam Fracastorio assentiri poterit, qui vinum siccum arbitratus est, *lib. de Temperam. Vini cap. 7.*, adversus communissimam Philosophorum, & Medicorum sententiam? (a) Verùm qui observaverit Vinum præsertim potens, & vetus, majori sui parte, in Aquam ardentem commutari, & in spiritus facillimè inflammabiles converti, qui deinde manibus contrectati non humefaciunt; certè Fracastorii opinamentum non penitus, veluti paradoxum, admirabitur, si præsertim dictatis Aristoteleis velit in hære. At verò ex his deducere Nobis liceat, per quot ambages versentur, qui nudis quatuor putatis primis qualitibus, universam Philosophiam coarctatam volunt.

QUIBUS IN MORBIS AQUA, VEL VINUM CONFERAT.

Sicuti non omnia, quæ in humanum usum deducta sunt, si-

(a) V. Arist. in Probl. Gal. 1. de san. tuend. c. 11., et 5. ejusd. op. cap. 5. Avic. fen. 1. 3. c. de Melanch. etc

singulis sunt utilia, vel nocua, cum quæ uni profunt, alii obesse soleant: Sic Aqua, & Vinum non omnibus simpliciter noxia, vel salutaria dicenda sunt. Quo planè modo plerique hominum falluntur, qui cum noscant seipfos bene Aquæ usu valere, cunctis aliis potandam Aquam insinuant, & multis laudibus commendare non desinunt; cum tamen præjudiciis exuti, passim experiamur, plerosque non levia damna pati, vel à minima Aquæ potatione, salubriùsque vivere, moderato Vini usu, & è converso. Sed & id prætereà mente tenendum, per varias ætates, modò unum, modò aliud proficere consuevisse; quandoquidem ætatum mutatione variant in Nobis succi, & fermenta Viscerum, præsertim stomachi, quibus aliquando contingit usu Vini, & quandoque Aquæ potu indigere, salubriùsque conservari: neque solùm per ætates varias, sed per diversas quoque particulares ventriculi affectiones, quandoque vinum leviùs ferri, graviùs aquam; interdùm verò ex adverso, graviorem molestiam à vino persentiri, eo quòd fortasse in acorem vertatur, quàm ab aqua, quæ faciliùs toleratur, & vincitur, immò acorem ipsum efficaciter temperat, & emendat. Senes pariter nonnulli, ac stomacho imbecilles, non rarò Aquæ potu meliùs digerunt, citiùsque cibos conficiunt, quàm usu Vini: quòd si fortasse aliquandò parcè sumpserint, nedum statim illud eructant, sed & ventre instantur, constipantur, dolent. Id autem neutiquàm, ut ipsi conqueruntur, adaucti caloris maleficio, qui in illis potiùs deficit, quàm exuperet; sed ob permutatam prædictorum succorum crasim, ut in Hypochondriacis sæpissimè compertum. Itaque non semper Vinum, nec omninò Aqua commendabilis in universum est, aut cunctis indiscriminatim præscribenda, generali quâdam, immutabilique lege; sed pro ratione.

Et quidem in sanis optimè admonuit Celsus *lib. i. cap. i.*: nullam certam, ratamque regulam esse stabiliendam; cum inquit: *Sanus homo, qui & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet. Hunc oportet varium habere vitæ ge-*

nae, &c. Pro ratione tamen Corporum, & Constitutionum, modò Vinum, modò Aqua commendanda est: etenim Corporibus succiplenis, humidis, debilibus, magis Vinum, quàm Aqua conferet. Contra verò picrocholis, & robustioribus, potiùs conveniet Aqua. Sed & pro ætatis varietate, ac consuetudine, id ipsum usui aptandum: Nam senes, & consueti potibus Vino: Pueri, & Fœminæ Aquâ regendi sunt. Exercitati insuper, & laboriosam vitam ducentes, coguntur Vinum uti crassiori, ac potentiori: otiosi verò, & sedentarii, vel Aquâ simplici, aut medicatâ, vel ad summum, Vinum tenuiori. Ità de cæteris.

Quod ad ægritudines verò, nocet Vinum in omnibus affectibus Capitis, præsertim ex acri, & bilioso sanguine progeneritis: nam exinde cerebrum magis vaporibus per sanguinem delatis, per vino gravaretur. Similiter in omnibus fluxionibus, ex tenui liquore provenientiibus, quæ faciliùs ab usu vini concitantur: quâ ratione experimur, maximè lædi eos, qui articulariis doloribus cruciantur, à vini potu. Pari ratione reprobatum vinum in vulneribus, ulceribus, luxationibus, & fracturis, ne humores in partem affectam magis infusent, illaque exasperent. Cæterum estò ratione ægritudinis, Vinum omninò prohibeatur, poterit tamen aliquandò permitti, si consuetudo in contrarium vigeat, obstat senectus, & veneris imbecillitas. Ne verò grave damnum ab ejus usu subsequatur, levius, quo fieri poterit, concedetur, vel saltem benè dilutum, & modicè potatum: illud enim in gratiam virinum, imbecillitatis ventriculi, senectutis, & consuetudinis, tantummodò permittitur. In aliis autem ægritudinibus quibuscumque, in quibus desideratur concoctio, ac solutio crudorum succorum, vis aperiendi, ac deobstruendi, promovendi menstrua, ac sputum, itemque attenuandi, incidendi, roborandi; vinum semper commendabile erit, magis tamen album, quàm rubrum, veluti facilioris distributionis, & transitus per vias urinarias, quale est vinum oligophorum dictum, sed non acidum; nisi tamen alvi
flu-

fluxus rubrum potius exposulet, Quamquam, ubi vinum sanum sit, de coloribus superstitiosè nimis agere, non sit opus.

At in febrientibus major difficultas esse solet, num Vinum, an Aqua illis conveniat. Et quamvis plerisque creditum sit, vinum illis nocere, prodesse solùm aquam; si tamen Authoritates Veterù, & Rationes, ac Experimenta consulamus, inveniemus vinum potius esse commendandum; Hippocrates enim, & Galenus, aliique è Græcis celebrioribus, vinum in febribus permiscere, non solum in gratiam stomachi, sed etiam ad coctiones peccantium humorum adjuvandas, & ad febrim ipsam breviandam; quemadmodùm colligere est ex *libris de Ratione Vitis in Acutis, & de Methodo medendi*: Illud autem album, & oligophorum dictum, seu tenue erat, quo scilicet febris simul unà etiam sedari melius posset. Sed & ratio ipsa suffragatur, cum experimentis. Siquidem febres desinunt coctione, sequestratione, & expulsionem peccantis humoris, qui cum sanguine commistis fermentationem indebitam promoverat: modò vinum potius, non aqua, hæc omnia præstat: quamobrèm plerisque novimus unico, sed largo vini generosi potu, tam affluenter sudasse, ut momento febrim averruncaverint, neque solum in declinatione universali, vel in statu, ut aliis quoque accidit ex potu aquæ, sed etiam inter initia, vel in augmenti decursu. Verùm in his peculiaris ratio semper habenda est, habitudinis Corporis, ætatis, consuetudinis, anni temporis, & symptomatum febrim comitantium; nam in deliriis, inflammationibus internis, sudoribus diaphoreticis, aliisque similibus, cura non foret talis temeritas.

In hypochondriacis prætereà dubitari potest, num etiam vinum conferat. Et licet in gratiam Ventriculi, summè imbecillis, vinum videatur commendabile, eo quòd status illis insensibilissimos, discutere queat; nihilominus experimentis satis constitit, illud officere, non tamen ratione caloris, quem falsò insimulant; sed potius ratione acoris, quem susci-

suscitatur, vel magis exasperatur. Acidum nam quod in ipsis exuperat, sive inconspicuum, sive manifestum, in causa est, ut vinum facillime acescat, copiosiores flatu excitet, coctionem interturbet, viscera torminibus, atque aestuationibus afficiat. Hinc majus longè emolumentum nonnulli ex aquae usu nanciscuntur, meliusque se habent, cum illa acorem diluat, & retundat, adeoque fermentationibus, atque hypochondriorum aestibus obsistat, ventrem laxet, & salia fermentorum invertendo, ac dissolvendo, tumultuariam viscerum agitationem, perturbationemque temperet, ac sedet. Atque hinc etiam fit, cur nonnulli, etsi stomacho valde debiles, melius sufferant aquam, quam vini potum; quoniam stomachi fermentum molestam illam, turbatamque passionem, ex vino habitam, usu aquae neutiquam subit. Porro plerisque non leviter contulere, aquam per infusum cinnamomum, anisum, lignum sassafras, aliudve simile; & quibusdam aliis salutaris fuit aqua chalybeata, vel ex fonte, chalybis, aut ferri conditionem referente, ut apud Nos est elicita, vel etiam artificialiter comparata.

Denique in usu Vini, haec specialiter sunt advertenda, ut nunquam jejuno stomacho potetur, nec in fine prandii, vel coenae: solet enim non raro coctionem ventriculi interturbare, praesertim cum potens fuerit, in debili Ventriculo. Puellis non permittatur, neque imbecillum caput habentibus, aut in soporem proclivibus. Moderatum praeterea fit; nam immoderatum omnino nocuum, potissimum si merum illud fuerit, crassum, acidum, nec dum bene fermentatum, aut ex vario vinorum genere commixtum, itemque melle, aut saccharo concinnatum: ista enim semper visceribus insensa sunt. De eo vero, quod per filtrum colatur, ac depuratur, controversia est, quae adhuc sub Iudice manet. At licet communius credatur nocuum illud omnino esse, existimaverim, tamen innoxie potari posse, usu tamen moderato, modo sit per iteratas repurgationes ab omni tartaro defecatum. Mala etenim ex eo solum oriri possunt, cum saeculentum est, aut cum aliis corruptis vinis commiscetur, & quidem vel vapidis,

dis . vel fugientibus , vel acescentibus , & degeneratis : quo pacto solent Oenopolæ mangonizantes , vina adulterata reconcinnare , & corrupta pro dulcibus , sanis , & suavis vendere . Cæterum vina fermentata , vetustiora , & penitus defæcata , meliora semper sunt , ac salubriora .

DE RECTA RATIONE VICTUS CORPORUM SANORUM.

EX hætenùs dictis colligere nunc est , pro recto usu Ciborum , & Potuum ad sanitatem Corporum conservandam , præferendam semper esse simplicitatem ac parcitatem , varietati , compositioni , & copiæ . Melius enim , ac facilius chylificationis opus ex illa in ventriculo peragitur , quàm ex ista , eo quòd succi digestivi ineptiores semper fiant ad multigenam ciborum copiam dissolvendam , quàm ad modicam , simplicem , & uniformem ; præsertim verò si eorundem compositio , ac mixtura , talis , ac tanta sit , cum multitudine conjuncta , ut Ventriculo gravamen , fermentis digestivis inertiam , & dissolutioni tarditatem inferat ; unde postmodum cruditates , obstructions , dolores , tumores exoriantur . Quamobrèm scitè quidem dixit Hippocrates , *lib. de Flatibus : Dissimilia , & inæqualia alimenta seditionem in Ventriculo excitare* ; eo quòd aliqua citiùs , ac faciliùs ; alia seriùs , & difficiliùs concoquantur . Hinc proptereà experimur salubriùs , diutiùsque vivere frugaliore Homines , hefluones verò breviùs , & insalubriùs . Vivitur enim exiguo meliùs , (a) & Natura paucis sanè contenta est . Jure ergo in vulgatum Adagium abiit : *Plures occidit Gula , quam Gladius* . Mentem proinde perpetuò tenendum Monitum illud M. Brasavoli .

Pone Gula metas , ut sit tibi longior ætas ;

Esse cupis sanus ? sit tibi parca manus .

Atque illud aliud :

Ut

(a) Claudian. in Ruffia.

Ut vivam, edam, vivere, non ut edam. (a)

Factâ autem comparatione inter labiles, & solidos cibos: sanè illi, quacumque tamen consuetudine seclusâ, istos præcedere debent. Cùm enim ex Anatome constet, cibos eundem ordinem intrâ Ventriculum servare, quo fuerunt assumpti, & qui prius sunt dissoluti, ac digesti, in intestina descendere; planè si duri, ac solidi primùm ingerantur, impedimento quadantenus erunt labilioribus: quocircâ hi diutius detenti, facilè acefcunt, corrumpuntur, & in deleterios humores commutantur. Hac quippe de causa Diarrhoæ, Dysenteria, Cholera, Ventris tormina, Febres, aliaque consimilia sæpissimè in Praxi visa sunt, ab inverso assumptorum ciborum ordine, provenisse: ut etiam notavit Galenus *lib. 3. de symptomat. caus. cap. 1. & alibi*. Dixi seclusâ quacumque consuetudine, nam qui aliter his vesci consueverunt (ut præcæteris sunt Hispani) vel nullæ, vel leviori noxæ subjiciuntur. Vetusta namque consuetudo vertitur in Naturam: & quæ consueta sunt, minus molestare solent. Quæ autem his à quibusdam opponuntur nullius profectò momenti sunt, attentâ potissimùm Anatomæ veritate, & chylicationis opificio, per succos digestivos ope fermentationis habito, ut jam cunctis notum.

Tempus insuper cibandi illud sit, quod usu, & consuetudine, pro diversa Corporum habitudine, & constitutione, ætate, & varietate exercitiorum, comparatum est; itemque pro varia Anni tempestate, regione, aëris incolatu, cæterisque similibus; Etenim juxtâ horum varietatem quibusdam, lautius prandere, parcius cœnare conveniet: aliis ex adverso, prout ab usu meliùs ipsis profuisse comperiere. Sic negotiis diurnis addicti, laboribus, exercitiis, itineribus, expedit parcius prandere, largiùs cœnare: contrâ aliis. Quamquàm in univèrsam, magis semper commendabilis sit Cœna fru-

(a) Confer. Horat. l. 2. serm. 2. et Pl. l. 11. cap. 52. victum parcum, et simplicem commendantes.

frugalior, his præsertim qui lucubrationibus incumbunt, & civilem vitam ducentes, lautius prandere solent, juxta illud:

Ut sis nocte levis, sit tibi Cæna brevis.

Cæterum num bis, vel semel in die sumendus cibus sit, ex ipsiusmet Ventriculi habitudine, ac vigore, deducere licebit, & prout quisque in seipso noverit. Verumtamen id præcipuè animadvertendum ex Schola Salerni, ut

Tu numquàm comedas, stomachum ni noveris esse

Purgatum, vacuumque cibo, quem sumpseris ante.

Ex desiderio id poteris cognoscere certo.

Hæc sint signa tibi subtilis in ore saliva. (a)

Ex Qualitatibus modò Ciborum, crudi, frigidi, crassi, acerbis, pingues, & oleosi, plerumque nocui sunt, præsertim stomacho. Cognitionem enim, & distributionem retardant, calorem, spiritus, & liquores chylosi destinatos hebetant, & ventriculum aggravant, excrementa multiplicant, & obstructions pariunt, & cuncta ferè mala progignunt. Quædam frigida potationes (ut nostris præcipuè temporibus) adhibeantur, longè graviora damna exoriuntur. Atque hinc, ex effrænata Gulæ libidinibus, gelidisque tum Aquarum, tum Vinorum, aliorumque artificialium liquorum frequentissimis potationibus, cuncti nunc ferè valetudinarii sunt, lubricamque sanitatem brevemque vitam degunt. Grati verò suavesque Ventriculo cibi, etsi ferè semper commendabiles sint, attamen moderationem servare debent: Nam aromatibus conditi, variisque salsamentis confecti, tandiù conveniunt, quamdiù stomacho sunt gratificaturi, si fortè langueat, aut tardè admodum cibos conficiat. At verò quamquam consuetudo multum hæc in re valeat, non tamen est tam longè à Naturæ modo removenda, ut in insalubritatem transeat, & ægrotandi causa fiat. Multa enim quæ in Juventute sufferri solent, succedentibus ætatibus nocua evadunt,

E e e citam-

(a) Galen. 3. de loc. aff. 6.

etiãsi diutinus illorum usus præceſſerit: quæque in Modo, Ordine, & Tempore antea contulerunt, progressu temporum, & ætatum non leviter officiunt, mutatâ nimirum corporis, & partium constitutione.

Singulorum denique Esculentorum, & Potulentorum Naturas, Vires, & Facultates, qui nosse cupit, legat Authores de Re Cibaria tractantes, præsertim verò Galenum de Alimentorum facultatibus, Jo: Bruyerinum, Arnoldum Villanovanum, Arnoldum Freitagium, Cl. Deodatum, Balthassarum Pisanelum, Castorem Durantem, Ludovicum Nonnium, Henricum Mundium, aliosque.

DE VICTU ÆGROTANTIBUS MINISTRANDO.

EX tribus Medicinæ præsidij, quibus adversus ægritudines jugiter à Medicis dimicatur, Diætetico, Pharmaceutico, & Chirurgico, primum sanè sibi locum vindicat Diæteticum: nec immeritò, quoniam cæteris utilius, præstantius, magisque necessarium est. Utilius quidem, quia ad vires conservandas dirigitur, sine quibus Morbi, & Causæ morbolæ nullatenus fugari possunt: Præstantius, ac nobilius, quia ubi reliqua ad curandum, aut præservandum, sunt instituta, Diæteticum ad conservandum specialius colimat; modò apud omnes constat, partem Medicinæ conservatricem longè, latèque præcellere Curatrici, ac Præservatrici: quin etiam solius sæpissimè Diætæ rectâ administratione, nedum conservamus, sed & commodè præservamus, atque abigimus morbos. Magis denique necessarium est; nam non semper ægroti medicamentis egent, ut sanentur; at verò semper opus habent, ut alantur, in gratiam virium conservandarum. (a) At verò sicuti Cibus opportunè exhibitus maximè confert, ità ex adverso nocuus omninò evadit, ubi importunè, excedenter, & non convenienti modo ad-

(a) V. Celsum lib. 3. c. 4.

administratur; Proinde factum, ut tam Veteres, quàm Recentiores Medici in rem hanc plurimum incubuerint, & varias diversasque Regulas in alendis ægrotantibus cõstituerint. Horum autem omnium primus communi voto proclamatur Hippocrates, utpote qui singula ad id facientia exactissimè examinaverit, quemadmodum colligere est ex pluribus ejusdem Operibus, in quibus rectam Victus rationem edocuit, speciatim verò *lib.1. Aphorismorum, & de Ratione Victus in acutis, de Dieta, & de Morbis*, ubi Regulas sanè aureas in rectè administrando maximo hoc Medicinæ præsidio, tradidit. Nos propterea illius documenta sectantes distinctè easdem prosequemur, ordine, ut decet, congruentiori.

Primum autem, factâ comparatione Morborum acutorum, cum chronicis; quia in illis cõctiones, secretiones, sequestrationesque morbificarum causarum citiùs perficiuntur, adeoque breviorum Natura cum morbo pugnam init; frugalior cibus exhibendus est; lautior verò in chronicis, ne scilicet propter temporis diurnitatem vires concidant, documento Hippocratis *aphorism.1. text.9.* ubi: *Conjectari oportet, inquit, an ager sufficiat perdurare, quousque morbus consistet, &c.*

Si verò acuti morbi cum evacuationibus socientur, largior victus commendatur, damnatur tenuis, ex doctrina ejusdem, tum *2. aphorism.22.* dicentis, *Morbi ab evacuatione pendentis, repletionis sanantur*: tum *1. aphorism.4.* ubi tenuis victus vituperatur in acutis, in quibus non convenit; uti sunt morbi ab evacuatione procedentes: quemadmodum advertit in *commentario Galenus*. Idipsum confirmat *Celsus*, cum inquit: *Sicut in morbis, in quibus initium est ab evacuatione, nullum majus remedium veloci refectione; ita nullum majus damnum jejunio, aut parco cibo.*

At contra in acutis ab humorum copia pendentibus, tenuis victus optimus erit: autoritate ejusdem Hippocratis *2. aphorism.cit.* Si namque largior victus exhiberetur, procul dubio majora excrementa cumularentur; cum tamen ex eo-

dem Hippocrate 2. *aphorism.* 10. *impura Corpora quanto magis nutris, tanto magis ladis.* Accedit, quòd in his vires languere non solent, quippe quæ non longam cum morbo pugnam inierunt, adeoque multo cibo non egent, ut reficiantur.

In Chronicis præterea cum extenuatione conjunctis, nedum aliquanto plenior cibus exhibendus est, sed humidior: in his enim solet sanguis acritate, & salisagine muriaticâ plurimum dissolvi, atque adeò suo glutine privari: unde ad retundendam acritatem, atque ad impediendam ejuscemodi dissolutionem, conferet cibus humefaciens, uti sunt jura, etiam ex glutinantibus medicamentis concinnata. Verum in chronicis cum obstructione, tumore, scirrho, convenient alimentata attenuantia, licet paulo pleniora: attenuantia quidem, in gratiam obstructionis; paulo pleniora verò, ad conservandas vires, ratione diuturnitatis temporis. Ubi notare decet, alium esse victum tenuem, alium attenuantem; tenuis enim vires diminuit, & saltè per accidens sanguinis quantitatè detrahit; attenuans verò tuetur vires, & quandoque etiã auget, licet humores incidat, & tenuiores reddat; immò etiam meatus omnes Corporis referat; ut cum E.g. carnibus, illarumque juribus incoquimus petroselinum, samfuchum, cinnamomum, crocum, & similia:

Quoniam verò non solum victum, qualis deceat, ægrotantibus præscribere convenit, sed etiam opus est, ut debito tēpore exhibeatur; propterea in acutis morbis, quia brevis est pugna inter Naturam, & Causam morificam, citòque Augmentū imminet, parcior cibus per ea tempora ministrandus, ne scilicet distrahatur Natura ab opere cōctionis, atque ab inutilium succorum secretionem, quæ tantopere necessaria est. Circa declinationem verò, plenior offerri poterit, ut vires restaurentur, sed tamen non plenissimus, ne eadē opprimantur, aut suffocentur: advertēdo pariter quòd admonuit Hippocrates eodem 2. *aphorism.* 7. *Quæ longiori tempore extenuata sunt corpora, lætius reficere oportere, breviori verò, ocysus;* pro ratione.

Nedum autem toto tempore ægritudinis acutæ, sed in

Tem-

Temporibus ejusdem particularibus, per singulas accessiones, varietas in cibando servanda est. Et quidem ineunte particulari accessione, cibus exhibendus non est, ex eodem Hippocrate I. *apborism.* II. ubi dicitur: *In principiis Accessionum cibum dare nocuum est: & in ipsis Accessionibus abstinere oportet.* (a) Pro Accessionibus verò intelligenda sunt tria illa particularia tempora cujuscumque Paroxyfmi, Principium scilicet, Augmentum, & Status. In principio namq; si cibus exhiberetur, præter ventriculi gravamen, & cruditatem, febris procul dubio exacerbaretur, & facile posset in deteriorem commutari. In Augmento, & Statu, omnia symptomata ingravescent; propterea à cibi exhibitione, deteriora illa fierent, gravatà nimirum, & fortassis etiam succumbente à cibo Naturâ. Hinc in omnibus periodicis febribus tria ista tempora, omninò cibus vacua, transigi debent. Neque solum in febribus, sed in quibuscumque aliis ægritudinibus, quæ periodum quamdam servare solent, & statis temporibus exacerbantur, totum illud tempus exacerbationis, & repetitionis, prætereundum, ne magis Natura per cibum affligatur, & copiosiora excrementa cumulentur. Satis autem erit, in gratiam virium conservandarum, si per intervalla, instaurantes quædam potiones, tincturæ, aut elixiria, cochleatim offerantur; cibus verò, postquam ægritudo remissionem subierit, exhibeatur.

Insuper, quia febres, vel intermittentes sunt, vel continuæ; diversa ratio in utrisque servanda est in cibus administrandis. Et quidem in intermittentibus, commodius semper tempus cibandi erit, in horis à febre vacuis, cavendo tamen, quodam fieri poterit, futuram accessionem, ut per horas sex, aut septem saltem, ante futuram accessionem, cibus offeratur; & vel plenior, ac solidior, vel parcius, magisve liquidus, pro ratione virium, ætatis, anni temporis, consuetudinis, & peculiaris constitutionis ægrotan-

(a) V. Commentaria nostra super hoc.

tantis. In Continuis verò sat erit tempus ipsum declinationis expectare, ut docuit Hippocrates 1. *de rat. viſt. in acut. text. penult.* inquit: *tempus dandæ ſorbitionis optimum eſt, cùm calor ad pedes deſcenderit, & reliquerit Cor: quod ſanè in declinatione contingit.*

In febribus autem, quæ per dies impares exacerbantur, plenior cibus concedi poterit in diebus paribus levioribus; parcior verò in imparibus, utpotè gravioribus; ſervando tamen variam cibi conditionem, liquidior, vel ſolidior, pro ratione habitudinis ægrotantis, & virium neceſſitates; ſi nimirum ægri fuerint picrocholi, graciles, jejunium non ferentes, vel è converſo.

Cùm verò febres nedum continuæ ſunt, ſed ſubingredientes, quarum ſcilicet acceſſiones repetunt in declinatione prioris, & antequam una deſinat, altera ſubintrat; melius erit cibum offerre in medietate ſtatus prioris acceſſionis, antequam, in ejuſdem declinatione, principium poſterioris accedat: Nam cæteris paribus, ſemper gravius damnum imminet ex cibo exhibitò inter initia acceſſionis, quàm in ſtatu: cùmque unius acceſſionis declinatio ſit principium alterius, oportebit à cibo abſtinere in declinatione primæ, cùm hæc confundatur cum principio ſecundæ acceſſionis. Verùm in his Caſibus non ſolidus, ſed liquidus cibus eſſe debet, uti ſunt jura, aliquantulum tamen vigorata teſtibus gallorum, ut & liquores carniùm, ſeu carnes ipſæ conſumptæ in Balneo Roris, & deinde expreſſæ, aliudve ſimile.

Quamvis autem initia Acceſſionum febrilium omninò vitanda ſint, admoſnet tamen Galenus 10. *meth. cap. 5.*, poſſe aliquandò reſectivum aliquod exhiberi, ſi corpora picrochola ſint, & ſtomachi imbecillitate laborent, adeout in animi defectionem facillimè incidant, qualis erat ille, cujus ipſe ibidem meminit, qui in ſingulis acceſſionibus animo linquebatur, cum Ventriculi titillatione, & languore. At verò his ſatis erit, per aliquod tempus ante acceſſionem,

juſcu-

jusculum aliquod exhibere, vel etiam micam panis vino albo diluto maceratam.

Si præterea accessiones febrium adeò producantur, ut duas ferè integras dies comprehendant, quemadmodum in febribus illis, quas Græci Tritæophyes appellabant, hoc est extensas Tertianas; quia æger tam longam inedia m sufferre non potest, præstabit, transacto augmento, jusculum exhibere, aliudve simile jentaculum, & deinde in declinatione paulo largiùs alere; ità tamen, ut saltem horis sex, vel septem, futuram accessionem cibus antecedit. In Semitertianis verò, græcè Hemitritæis, quarum accessiones recurrunt graviores per dies impares, & in paribus, licèt mitiùs, continuò perseverant; parcior cibus, & liquidus in imparibus, paulò plenior, & solidus in paribus, offerri poterit, modò hic facilis semper sit digestionis, & boni nutrimenti.

Circumscriptà autem quacumque consuetudine, melius erit bis saltem singulo quoquo die naturali ægotantes alere; & quidem horis matutinis, utpote plerumque quietioribus, cibo solidiori; liquidiori verò vespertinis, aut nocturnis. Unica siquidem comestio in singulos dies, ut plurimum insufficientis est, si modica; gravans verò, & nocens, si larga. Dixi circumscriptà consuetudine: nam si cæteroqui suctus æger foret in statu sano, semel in die cibum sumere, non est duplici perperam gravandus in statu morbofo, in quo naturales operationes valdè deficiunt. Dixi insuper cibo solidiori, & horis matutinis, quia plerumque quietiores iste sunt in ægotantibus: quòd si fortasse secus accideret, eligi debent, quæ minùs molestæ sunt. Idipsum observandum erit in febribus, quæ suos paroxysmos proferunt anticipantes, vel postponentes, ut nimirum tempus illud eligatur, quod remissius videbitur, vel omninò febre vacuum: cavendo tamen, ab imminente accessione, quòd fieri poterit. Cæterum in cibus liquidioribus, præfertim jusculis, minùs errabitur, cum ab his minùs Natura gravetur: atque in hoc lau-

laudandi profectò sunt Romani Medici, longè cæteris, in cibandis ægrotantibus, cautiore.

In febribus denique Continentibus dictis, quæ scilicet accessionibus, iteratisque paroxysmis carent, quietiores adhuc horæ eligendæ sunt: Hæ autem erunt, quæ minùs symptomatibus molestantur. Quòd si febres sint Homotonæ, idest eundem semper tenorem servantes, cibandi erunt ægrotantes horis consuetis tempore salutis, eoquòd in his Natura refici consueverat. Idemque dicendum in Incrementibus, & Acmaisticis dictis. Verùm in his parcè nimis alendi sunt febrientes, & solùm in gratiam virium conservandarum, si fortassè langueant. Quòd si ægrotantes ferendo sint, ut valeant impetum febris effugere absque cibo, meliùs erit omni prorsus alimento abstinere: ubi verò vires langueant, parùm, & sepè illæ reficiantur liquoribus instaurantibus per vices, & moderatè exhibitis. Verumtamen in cunctis respiciendum semper ad ætates, habitudines corporum, consuetudines, Regiones, & Anni tempora: quamobrem Pueri, largiori semper victu tractandi sunt, cum in ediam ferre non possint; contrà Senes, multo cibo non sunt gravandi, sed modico, ac repetito, ne vires concidant. Sic quoque aliter alendi sunt graciles, quàm obesi, illi quidem pleniori, ac humidiori; isti verò tenuiori, & sicciori. Ex consuetis plenius cibandi sunt Hispani, Germani, aliique, qui in statu salutis lautiori cibo fruuntur; parcius verò insueri, ut Itali, præsertim Romani, & Neapolitani. Idipsum dicendum de Regionibus: Incolentes enim Regiones frigidissimas, ut Boreales, solidioribus alimentis; tenuioribus verò, habitantes Regiones meridionales: qui si fortassè uberius alendi forent, potiùs parum, & per vices instaurantur. Deniq; quod ad Anni tempora, parcius Æstate, & Autumnò, & cibus facilioris coctionis; largius Hyeme, & Vere, solidioribusque alimentis cibentur. In univèrsum postremò frugalior cibus ægrotantibus convenientior semper est, saltem ratione causæ morbificæ, quæ à cibo plurimo crescere non debet, ne

mor-

morbum prostrabat, nec naturam aggravet, aut à sequestratione, secretionequè peccantium humorum retardet, aut impediât.

QUÆNAM REPLETIO PEJOR PANIS, AN CARNIS.

AD calcem hujus tituli de Cibo, & Potu, placet curiosam hanc disceptationem in medium proferre, atque examinare, quam licet nonnulli alii proposuerint, exactè tamen nondum illam explicuisse mihi visi sunt. Pro Pane autem Triticeum intelligendum: nam qui ex hordeo, milio, ceterisque leguminibus, conficitur, in controversiam hanc non cadit.

Jamdiù ex Avicenna *fen. 3. 1. doct. 2. cap. 7.* effatum viguit *Repletionem omnem malam esse, Panis autem esse pejorem*: cui inhærens Jacobus de Partibus Avicennæ Commentator, rationem quoque adjecit, inquit: *Repletionem Panis esse malam, quia stomacho diù injacet, gravans ipsum plurimum, & opprimit pectoralia; & si descenderit tandem de stomacho non benè digestus, oppilabit Hepar, & Mesaraicas. At Carnes minori nocumento sunt, quia plus proportionantur humano Corpori, & minùs premunt pectoralia, & si transeant indigesta ad Hepar, & Mesaraicas, minùs stabiles, & magis curabiles oppilationes inducunt, quàm Panis.* Hinc factum, ut dictum istud in commune Adagium abierit, & Panis esum immoderatum longè pejorem esse carnibus, omnes propemodùm proclamaverint. Verùm ex adverso Alii, perpendentes Panis substantiam optimam esse, cunctis acceptam, Nationibus omnibus, quibus Triticum innotuit, familiarem, stomacho semper gratam, ac salutarem, vitæ humanæ sustentandæ valdè accommodam, pro eadem acriter pugnarunt, & Adagium illud in Carnis esum immodicum verterunt; ut proinde autement: *Omnem Repletionem malam esse, Carnis verò, non Panis, pessimam*;

quemadmodum præ cæteris nuperimè ex multis recollectis. Gaspar à Rejes, peculiari quædam dissertatione, quæ est octuagesima quinta sui Campi Elysij Jucundarum *Questionum*, ubi pro Pane multa congerens, in Carnis esum immoderatum effatum istud inculcat.

At verò Mihi, ne utrique injurius forem, distinctione procedendum visum semper est, & comparatè solum ad varias, differentesque Ventrium constitutiones, & Corporum habitudines, diversosque usus è primordiis Vitæ acquisitos, modò ex uno, modò ex altero, immodicè sumpto, gravia damna evenire posse sum persuasus; ità tamen, ut à Carne ex faciliori corruptione noxam, à ~~Pane~~ verò, ob tardioram in ventriculo dissolutionem, subindeque exortam ingentem fermentationem, molestamque tumefactionem, fateri cogamur.

Et quidem Leones, Lupi, Ursi, Canes, ad plures, & plures libras crudas carnes devorant; Panem verò vix ad paucas ingerunt, quasi verò benè noscant, futurum exinde sibi detrimentum majus, cum tamen Carnibus immodicis si graventur, vel evomunt, vel per alvum corruptas illas egerunt, & exonerantur. Ex adverso Equi, Bovcs, Asini, Muli, si multo frumento satientur, doloribus, ac cruciatibus ventris impensè admodum torquentur, mox etiam toto Corpore tumefacti pereunt. Cursorem Equum, de genere eorum, quas Barbaros vulgò nuncupant, aliquandò medium crepuisse vidi, quia ab Hero, ut victoriam in cursu assequeretur, intritè ex vino generoso, antea passus fuerat. Sunt nonnulli, qui mecum de Ventriculi languore, tardâque digestionem, cum non levi Ventris gravamine, conquesti sunt: cognito autem, quòd non aliunde id proveniret, quàm ab edù Panis inter edulia immoderato, indicè iisdem illius temperantiâ, sine ullo alio medicamento, molestiam illam evaserunt. Moderatus enim Panis, & benè fermentati, usus, ciborum dissolutionem adjuvat; immoderatus verò impedit, ac in longius tempus protrahit, non sine magno ventriculi fasti-

fastidio. Atque hinc fit, ut pauca, ac durissima excrementa, intestinalia egerant, qui multo Pane, omnique fursure exuto, vescuntur; cum aliàs fursuoso usi, sicuti non multum, inde nutriuntur, ità fæces copiosiores, lubricioresq; reddunt. Sed & animadversione quoque dignum, quòd multo Pane saturi, nil deorsum, aut sursum egerunt, etsi ventriculo graventur; Carnibus verò repleti facilè per utramque partem exonerantur: fortè quia in his fibræ ventriculi liquore carniùm delaxantur; in illis verò à glutine Panis corrugantur, & contrahuntur; ut proinde nonnisi peractâ dissolutione, cibariam massam deponant. Accedit quòd Septentrionales Populi, qui in quotidianum usum carnes fumo, aut Sole arefactas habent, benè, ac salubriter vivunt; Panem autem, si aliquandò eo utantur, graviùs, molestiùsque ferunt: tantum usus, & consuetudo prævalet. Est hic Neapoli Nobilissima quædam Familia, è genere illorum, qui pro Stemmate Amaranthum, Immortalitatis Amantem, habent, in qua ex usu Avito vetustissimo, nullus à tenera ætate, pane vescitur, carnibus verò cujusvis generis saturantur sine ullo sanitatis incommodo. Sed ecquis unquam piscibus crudis, locustis, aliisque similibus apud Nos vesceretur, quemadmodum legimus commodè nutriri Septentrionales Americanos, sine sale, aliove condimento convenienti, nisi assiduus à Nativitate usus intercessisset. Non ità pridem fuit hic Neapoli, qui sine ullo vitæ detrimento echinos, & crudos, & suis corticibus spinosis indutos, maximâ cum facilitate devorabat, & promptè etiam digerebat; locustas item, spondylos, aliaque testacea. Ex adverso alium novi, qui ab esu fructuum Echinatorum immoderato, Diabetem incurrerit, & Mortem; & alios plures, qui à spondylis, ostreis, limacibus, diarrhœam, dysenteriam, aut lienteriam passi sunt, periculosissimam. Sunt & alii plurimi, qui ab esu labilium ciborum malè se habent; duriores verò, solidioresque cibos & benè expetunt, & meliùs concoquunt. Sic ex fructibus, qui labiles sunt, & facilè corrumpuntur, plerique prom-

ptiffimè ægrotant, alvooluta; ab aliis verò durioris, solidiorisque substantiæ, non item: scilicet alii, & alii multi. Hinc fateri decet, non omnibus æque futurum, aut ex Pane, aut ex Carnibus immodicè esitatis, detrimentum, sed pro diversa Corporum, & fermenti stomachici habitudine, usuque, vario.

Facta autem utriusque comparatione, quamvis ab esu carniū immoderato magna successura sit noxa ob facilitatem illarum in alvo corruptionem, nihilo tamen minùs à panis satietate, propter tardiores ipsius exsolutionem, diuturnioremq; in ventriculo moram, aut etiam ob ingentem inductam in sanguine fermentationem, majus damnum contigit experiri. Carnes equidem facillimè corrumpi, ac putrefieri cunctis liquet, potissimum cum à fermentis viscerum digestivis, ad tantam copiam inidoneis, in alibilem substantiam verti nequeunt, sed vel in acorem, vel in nidorem fetidum transmutantur; quo circa gravamine, aut irritamento ventriculi fibris illato, vel evomuntur, vel dejiciuntur putrefactæ, & corruptæ. At verò Panis per hoc idem, quod multi, & boni nutrimenti sit, abundantique glutine saturi, nocentior, si plus justo ingeratur, evadit. Ventrem enim aggravat, & opprimit, illiusque fermenta hebetat, & glutinosam suam substantiam obtundit, fibras coarctat, & non nisi diuturno nimium tempore dissolvitur; unde longam nimis moram ibidem contrahens, molestam tumefactionem, anxietatem, doloremque gravantem, & instantem affert, non sine graviore periculo, præsertim si per immodicam fermentationem, acorem, acritatemque excedentem excitet, & sanguinem etiam inficiat. De Tritico in aqua elixo, scribit Galenus 1. *de alimentor. facult. cap. 7.* se aliquando, propter panis penuriam, cum duobus adolescentibus consociis ipsum elixum comedisse, & per totum sequentem diem saturum nil aliud edere potuisse: quod & id ipsum à Rusticis ejus loci edoctus, grave, & concoctum difficile illud tandem esse concludit, viresque magnas habere, validèque Corpus nutri-

trire , ac robur maximum conciliare : quò fortasse respicient-
 res nonnulli apud Athenæum *lib.3. Deipnos* . Panem ex Tri-
 tico confectum sic dictum voluere , ob alimenti copiam ;
 ideòque apud Latinos Panis à *Pan* græcè , quod *totum* , &
universum significat, appelletur. Idipsum confirmat Alexan-
 der Aphrodiseus *probl.66. lib.2* . Panem omnium ciborum
 maximè nutritium existimans: quò autem alimenta substan-
 tiæ sunt alibilioris , eò difficiliùs , tardiùsque digeruntur, ac
 proinde diutiùs in ventriculo detinentur, unde non levis il-
 li noxa . Id sanè pro rata sua experiuntur, qui in Pane, & Vi-
 no jejnantes , omnem famem uberiori pane explere coacti,
 ob promotam vehementem , ex longiori mora in ventriculo,
 fermentationem , ingentem acorem primùm perfontientes,
 mox gravem per totum illum diem, laboriosamque molestiam
 patiuntur . Notum quippe cunctis est, usu panis nimio , di-
 stendi plus justo arterias, & venas, totumque Corpus majo-
 rem in molem assurgere, meatus infarciri , ac plurimùm im-
 pediri perspirationem , respirationemque; quamobrem co-
 actus fuit Sylvaticus, licèt contrariæ assertionis propugnator,
controvers.6, affirmare , quod *quæcumque optima sunt , si pro-*
pter copiam corrumpantur, eorum corruptela multo sit deterior,
quàm eorum, quæ minus bona sunt . Jure ergo ad quæsitum:
Panis nutritio, an Carnis melior è respondit olim Petrus His-
 panus : *Panem magis, & meliùs nutrire accidentalitèr, quòd*
tardè convertatur, & multùm immoretur; Carnem verò ma-
gis nutrire naturalitèr, quia citiùs digeritur, & citiùs dissol-
vitur . Hæc eadem, & multo validiori de caussa, Panis Azy-
 mus, subcineritius, aut non benè fermentatus, gravioris
 ponderis Ventriculo fit, & tardioris digestionis, ob multam,
 glutinosamque substantiam alitivam . Hinc non absre indi-
 ctum Hebræis, ex Ægypto discessuris, diùque iterfacturis,
 ut Pane Azyimo vescerentur, cum lactucis agrestibus, dia-
 thesi sanguinis mirificè opitulantis; ut & Eliæ, ad lon-
 gum iter sustinendum, proviso de Pane subcineritio . Sed
 & Amylum pariter , Pastilli edules filiginei , cæteraque edu-
 lia,

lia, ex farina intrita, & absque fermento, compacta, plurimi sunt nutrimenti, adeoque tardæ nimium dissolutionis, præsertim in stomacho debilibus. Atqui notabile equidem est, quòd Celsus *lib. 2. cap. 24.* Panem sine fermento inter res stomacho idoneas reposuit, & *c. 25.* fermentatum Panem inter res stomacho alienas; quin & *cap. 28.* *Panem fermentatum*, scribit, *facile intus corrumpi, non fermentatum difficile*; unde eodem *cap. 25.* statuit: *non quidquid boni succi est, protinus stomacho convenire, neque quicquid stomacho convenit, protinus boni succi esse.* Quare concludendum non magis ex carniùm esu immodico, quàm ex pane intemperanter assumpto, inductam saturitatem nocuam fieri: id quod probandum proposueramus. Nil enim in Natura tam bonum est, ut aliquando obesse non possit; nec ex adverso tam malum, ut alicui interdum non profit, attentâ præsertim corporum habitu-dine; & variâ, diversâque ab incunabulis consuetudine acquisitâ, ut aliàs quoque innuebamus. Quamquàm haud inficiari queam multas species Carniùm ad saturitatem usque ingestas nullius ferè incommodi in quibusdam observari, ut præsertim experiuntur Apuli in esu Carniùm Vervecinarum, toto tractu ejus Regionis, quippe quæ tam salutares sunt, & boni succi, ex peculiari illius climatis, & fertilium pascuorum conditione, ut nedum bene nutriant, & faciliter digerantur, sed; (quod majus) Corpori floridam salubritatem impertiantur, quemadmodum & de Vervecibus Hispanis, eisdem ex causis, circumfertur. Idipsum testantur ab esu Carniùm Vitulina-rum Accolæ Promontorii Minervæ, Massæ Lubrensis, Surrenti, Vici Equensis, & adjacentium locorum, ubi nedum Vituli Vaccarum, sed & Sues salubres Carnes proferunt, absq; ullo Corporis detrimento, ad satietatem usq; comestas: quod sæcùs de Panibus accidit.

DE

DE MOTU, ET QUIETE.

Motus à Medicis consideratur ut Causa Nonnaturalis, comprehendens sub se omnem exercitationis speciem, per quam Corpus benè, vel malè affici potest: Quamobrèm describi solet, quod sit, *Manifesta Corporis agitatio*. Sunt qui etiam Animum ad ejusmodi agitationem referant, quoniam ex Hippocrate 6. *epidem. sect. 5.* Hominum cogitatio dicitur Animæ deambulatio. Verùm hæc ad Animi passiones potius revocanda videtur, quia in illis Animus reverà commovetur, & perturbatur. Quies ex adverso describitur, quod sit *Mansio, Stabilitas, seu Otium Corporis*. sicut enim per Motum Corpus eundem situm non servat; ità per quietem in eodem consistit, & otiiatur. Id autem intelligendum tam secundùm totum Corpus, quàm secundùm partes: nam dantur quædam genera Exercitiorum, in quibus partes solum moventur, ac exercentur, ut in Arte Sutoria, in Rota Figuli. &c.

Motus autem ex Galeno 2. *de san. tuend. cap. 2.* triplex est, Simplex Motus, Exercitium, & Labor. Simplex Motus intelligitur, per quem ità leviter Corpus agitur, ut nec ad sudorem, nec ad anhelitum, nec ad lassitudinem deveniat, ut est moderatus incessus. Exercitium est Motus sensibilior, qui ex Galeno *cit. loc.*, comprehendit respirandi frequentiam, & sudoris exitum. Labor demum, adhuc major Motus est, & complectitur non solum sudorem copiosum, sed etiam defatigationem, cum anhelitùs difficultate. Quies ex adverso duplex etiam est, simplex scilicèt. quæ adeo levis, & brevis est, ut Motus potius videatur, quàm Requies: & Magna, quæ cum otio confunditur. Est autem Otium talis, ac tanta Corporis, & Vitæ tranquillitas, cum omnimoda Motus vacatione, vt si paucas quædam operationes demas, ad Mortem referri possit, cum Vita nostra in operationibus consistat: otiosi autem non solum ab immoderatis, & mediocribus

bus, sed etiam à consuetis, & levibus exercitationibus deficiunt.

Et si autem ita inter se differant Motus, Exercitium, & Labor, consuevere nihilominus Medici Vetusiores, illos confundere. Sic Hippocrates *epidem. 6. sect. 6.* Exercitium, & Laborem pro eadem re usurpat, cum inquit: *Labor, Cibus, Somnus, Venus, omnia mediocria*: ubi pro Labore Exercitium intelligit. Et eodem *6. epidem. sect. 4.* Labor, inquit, *Cibum præcedat*. Et *2. aphorism. 8. ubi fames*, ait, *laborandum non est*; id est, non exercendum. Galenus quoque *5. de san. tuend. cap. 11. & 1. ejusdem operis cap. 8.* confundit Motum cum Exercitio, dicens, dari triplicem speciem Exercitii; nam, *vel movemur à Nobis ipsis, vel ab Aliis, vel à Medicamentis*. Sed & sæpius referuntur velati inter se plurimum differentia, ac distincta; quemadmodum ex eodem Galeno *2. de san. tuend. cap. 2.* ubi per mutationem anhelitus distingui dicitur Exercitium à Motu. Idem etiam *3. Artis Medic. t. 12. in exercitiis*, inquit, *cum primò cœperit lassari Corpus, quiescendum*: lassitudo autem laborem sequitur; quod idem docuerat Hippocrates *2. aphorism. 48.* inquiens, *In omni Corporis motu, ubi laborare cœperit, quies statim lassitudinem aufert*. Ubi verbum *laborare*, non sonat *exerceri*: falsum enim est, quòd inter initia exercitiorum lassitudo accidat, & quiescendum sit. Quare Exercitium rigorosè à Labore distinguitur, quia Labor lassitudinem affert; secùs verò Exercitium: necesse autem non est, ut semper in exercitiis sudor habeatur, cum aliquibus saltem non sit ita facilis; unde in his satis erit, per lassitudinem, & anhelitus difficultatem, Exercitium à Labore discriminare. Hinc sudor, lassitudo, & respirandi difficultas non simul omnibus præcipienda, sed pro Corporum ratione variâ.

Prætercà ex Galeno *cit. 2. de san. tuend. c. 8.* Duplex Exercitium distinguitur: Syncerum unum Operosum alterum. Syncerum dicitur, quod nullum opus ad extrâ relinquit, cujusmodi est *Cursus, Lucta, Digladiatio, Ludus parvæ pilæ &c.*
Ope-

Operosam verò, quod post se opus aliquod relinquit, ut Fossio, Fabricatio, Piscatio, Venatio. Alia insuper Exercitiorum genera, velocem Corporis motum exigunt, non tamen vehementem laborem, aut grande robur, veluti est ludus parvæ pilæ. Alia ex adverso, vehementem laborem exquirunt, & robur validum; nullam tamen in operando velocitatem; ut est Fossio, ponderum Elevatio. Alia demum utrumque comprehendunt, ut Remigatio. Inter hæc autem, prætulit idem Galenus Ludum parvæ pilæ *libro*, quem de eodem inscripsit, *cap. 2.*, quoniam omnia membra indifferenter exercet, neque multum virium dispendium affert, cum grande robur non exigat.

Verum & in his advertere juvat, quod idem Galenus *cis. loco*, & Avicenna *fen. 3. p. doctr. 2. c. 2.* de accidentalibus quibusdam exercitiorum differentiis docuerunt, illas scilicet desumi posse vel à Movente, vel à Mobili, vel à Tépore, vel à Spatio, vel à Loco. A Movente, vel valido, vel imbecilli, desumuntur vehementes, & debiles exercitationes: Vehementes ut Fossio, Lucta, Digladiatio, Saltatio, in quibus validissimæ vires requiruntur: Debiles, ut Ludus palmaria pilæ, Disci jactus, levis Choreia, in quibus tam validæ vires non expostulantur, licet citatior agitatio exquiratur. A Mobili, aliud Exercitium est totius Corporis, aliud alicujus tantum partis: ad primum revocatur Ludus parvæ pilæ: ad secundum, Vociferatio, Scriptio, Rotæ circumvolutio. Rursus vel Mobile à seipso movetur, ut in prædictis exercitationibus; vel ab alio, ut in Lectica, in Sella, in Rheda, in Nai. A spatio desumuntur Exercitationes breves, vel longæ. A Tempore, celer, & tarda, diurna, nocturna, matutina, vespertina. A Loco demum, si hic est publicus, Exercitium ibidem peractum, dicitur Gymnasticum; si privatus, aut est acclivis, vel declivis, planus, vel asper, ad solem, vel ad umbram. Qui autem plura de his scire satagit, adeat eruditissimum Mercurialem *in sua Arte Gymnastica.*

Quantam autem diligentiam Veteres in ejusmodi Exerci-

G g

tio-

tiorum generibus adhiberent, mirum fanè est; quandoquidem, ut refert idem Galenus *cit. lib. de san. tuend.*, antequàm ad exercitia accingerentur, primùm Corpora lavabant, atque à sordibus detergebant; mox oleis, & non rarò odoriferis, inungebant; deinde alvum exonerabant, atque etiam, si fortassis oporteret, usu clysterium; postmodùm exercebantur ad sudorem usque; postremò quam optimè, sudorem, & recrementa cutis abstergebant, & sedato Corpore ad mensas accumbebant. Neque hæc perperàm quis putet acta, sed summo planè judicio: quippe Cutis primùm lota, atque à sordibus deterfa transpirationi promptior evadit, quæ viventibus cunctis summoperè necessaria est. Ne verò deinde exaresceret ab exercitiis, consultò inungebatur. Alvi postea exoneratio perutilis omninò erat, ne propter exercitia obdurescerent excrementa, aut diutiùs detenta dolores excitarent, & ægritudines parerent: Exercitia autem ad sudorem usque producta, omnia prorsus Corporis inquinamenta depellebant, cum omnibus constet majora emolumenta nobis accidere perspiratione, & sudore, quàm quacumque alia evacuatione: graviora etenim mala nobis eveniunt ab excrementis, in glandulis præcipuè cumulatis, atque ab impedita transpiratione. Denique sudoris deterfio omninò necessaria erat; siquidem sudor detentus in habitu Corporis refrigerat, & fluxiones, febresque parit. Ad hæc omnia cibus postremò, & quies consequerentur; quoniam ad instauranda membra, per laborem defatigata, alimento, & quiete opus erat.

QUE COMMODA, ATQUE INCOMMODA, MOTUS, ET QUIES, AFFERANT.

Multa præstat commoda Motus, multa Quies; ut propterea non omnibus indiscriminim, aut hæc, aut ille præscribendus, vel interdicens. Et quidem simplex Mo-

Motus sanguinem ab excrementosis humoribus, aut halitibus repurgat, extenuando quæ crassa sunt, dissilando verò, quæ tenuia: coctionem, distributionemque alimentorum adjuvat: obstructioni opitulatur, referando meatus, & incidendo crassos, tenacesque succos: putredini, ac corruptioni resistit, nam ab otio, & quiete immoderata stagnantes humores facillimè corruptioni subjiciuntur: viscera quoque, & articulos confirmat; unde fortiores fieri eos experimur, qui assiduis exercitationibus sunt addicti: quin & podagrici, postquam tenuiores, molestioresque humores fuerint resoluti, maximam à motu utilitatem nanciscuntur. At verò immoderatus, atque *importunus* in multis nocere potest; præsertim verò, coctionem ciborum sollicitando, illam non perficit, sed turbat: simulque cum excrementis portionem chylosam confundit; ut proptereà infarctus viscerum afferat, sanguinem conspurcet, ac febrim excitet, præsertim si tempore æstivo, aut autumnali, sub sole fiat. Eadem de causa, nonnumquam affert inflammationes, erysipelata, dolores, potissimum Articulorum; siquidem per exercitationem immoderatam nedum humores fluxiliores evadunt, sed etiam Artus ipsi delaxantur. Labor demùm, nonnisi in iis Corporibus proderit, quæ multis, crassisque succis abundant, ad eosdem attenuandos, & per sudorem digerendos. Cæterum nocet naturam debilioribus, quia vires atterit, corpus exiccatur, & humores nimium concitando, febres, & inflammationes inferre potest.

Quies ex adverso, si moderata sit, vix oberit: etenim per eam, veluti alternatim habitam, digestio peragitur, ac promovetur: alimenta distribuuntur: egeruntur excrementa: nec fuliginum transpiratio retardatur: vires reficiuntur, sanguine exinde non inquinato: membra Corporis instaurantur, non delassantur: quamobrem non immeritò cecinit Ovidius. 4. *Heroid.*

*Quod caret alterna requie, durable non est:
Hæc reparat vires, fessaque membra levat.*

Contra verò Otium inutile prorsus est, immò nocuum; quandoquidem alimenti distributionem inhibet, meatus obstruit, excrementa constipat, caput vaporibus replet, Cor, & sanguinem crassis succis inquinat, totumque Corpus pinguedine, & lentis humoribus obruit; unde pigrum, decoloratumque illud efficit, segnemque animū reddit, & sensus omnes, tum internos, tū externos hebetat. Hinc idē Pœta: 1. *de Ponto*.

Cernis, ut ignavum corrumpant otia Corpus;

Ut capiant vitium, ni moveantur Aquæ?

Etenim ut benè Lucretius:

Semper in assiduo motu Res quæque geruntur. (a)

Solum autem ad vulnera consolidanda, & fracturas ossium glutinandas conducibile est, cū ista motum non admittant, ne scilicet fasciæ, ligaturæ, laquei, dimoveantur, & medicamenta agglutinantia à sua sede removeantur; quin & partes ipsæ uniri commodius possint per quietem. Cæterum in reliquis omnibus omninò vitandum. Quòd si Animi quoque Otium adjungatur, profectò malorum omnium origo fiet. Hinc idem Ovidius *de Remedio Amoris*, admonuit, illud esse omninò fugiendum, cū cecinit:

Otia sitollas, periere Cupidinis Arcus,

Da vacuæ menti, quo teneatur, opus.

Queritur Ægisthus quare sit factus adulter;

In promptu causa est, desidiosus erat.

Atque ante ipsum Hippocrates scripsit *lib. 2. de Diata*, Corpus, & Animum hebetare: nam, ut ex eodem 2. *Aphorism.* § 1. omne nimium, periculosum est, & Naturæ inimicum. Perperam ergo voluere Asclepiades, & Erasistratus, (b) Quietem ad sanitatem tuendam plurimum conferre, referente Galeno 1. *de san. tuend. cap. 8.*; si præsertim isti de extrema Quiete, seu Otio, sermonem habuerint; quippe experimur Homines in carceribus detentos; Pisces in piscinis clau-

(a) lib. 1. *de Rer. Nat.*

(b) Fortè isti de Quiete, et Tranquillitate Animi intellexerunt. Nam *Tranquillitas Animi hæc est vita Hominis. Eccles.*

clausos; & Aves in Aviariis coërcitas, minus salubriter vivere: immò Aërem ipsum, & Aquam, in corruptionem abire, si diù immota mancant, & restagnent. Contrà verò carnes defatigatas, vividiores, salubrioresque evadere.

Rectè itaque docet Galenus 1. de san. tuend. cap. 3. duobus humanam vitam egere, *deperditi scilicet instauratione, & excrementorum resolutione*; quorum primum præstat Quies, secundum Exercitatio. Atquì non immeritò Aristoteles 1. Cæli, & 2. Meteororum, dixit, si Cœlorum motus desineret, Mundum planè universum fore corruturum: Et Nos alibi latè monstrayimus Vitam nostram, & cujusvis Animalis in motu, atque exercitio operationum, consistere; quin & in Plantis ipsæ videntur motu carere, nuperrimè M. Malpighius, succi n. in quibusdam perennem quoque detexit, qui si fortasse interrumpantur, præcipue intereunt.

DE RECTA MOTUS, ET QUIETIS ADMINISTRATIONE.

Quandoquidem ad vitam suslinendam modò Motus, modò Quies necessaria est, videndum hìc propterea, quibus, & quando Motus, aut ex adverso Quies, conveniat.

Et quidem primò de Operationibus Naturalibus dubitari ante omnia solet, num Ciborum coëctioni, ac distributioni conferentior sit Motus, an Quies.

Pro utraque parte sunt, qui pugnent. Galenus enim *lib. de cibus boni, & mali succi cap. 2.* Quietem potius commendare videtur; unde 7. *meth. cap. 12.* docuit, lautiozem esse debere Cœnam Prandio; quia post cœnam somnus, & quies, post prandium ferè semper Motus sequitur: at verò meliùs, subdit, peragi coëctionem quiete, & somno, quàm motu, & exercitio: & rationem assignat, quoniam calor, coëctionis opifex, per motum dissolvitur, ac forinsecùs distrahitur; colligitur verò, & ad interiora revocatur, quiete. Contrarium, verò

verò tuetur Joubertus *lib. i. Paradoxor. cap. 7.* pluribus contendens, prodesse magis motum ad coctionem perficiendam, quia per motum calor acuitur, humores attenuantur, & cibus citiùs ad intestina delabitur; quamobrèm fieri inquit, ut laboriosi homines pluries in die cibum sumere cogantur, quia citiùs meliùsque cibos digerunt, & conficiunt.

Verùm ad litem hanc conciliandam ipse putaverim, distinctione procedendum: Vel enim de coctione in Ventriculo sermo fit, quæ dissolutio est, & Chylosis dicitur; vel de chyli jam confecti repurgatione, atque ab inutilibus partibus secretionem, quæ in intestinis tenuibus peragitur, & distributione perficitur. Si de prima sermo fiat, certè conferet magis Quies; si de secunda, potiùs Motus. In prima enim succi Ventriculi dissolventes, digestivi dicti, per quietem minimè distrahuntur, aut evanescent, quoniam hi, cum per arterias in Ventriculi glandulas extillent, & beneficio succi nervi volatilioris foveantur, si fortasse per motum sanguis extenuetur, ac exolvatur, & volatilis illa substantia evanescat, aut langueat, pauciores, inertioresque communicabuntur; quiete verò abundantiores confluent, à sanguine vegetiori suggesti. Accedit quòd per motum, septum transversum in respiratione cum adjunctis musculis abdominis citatur, adeoque intempestivè nimis, cibum nondùm benè in Ventriculo confectum, ad intestina protrudit. Contrà verò, si sermo sit de distributione, conferentior motus erit; nam hæc peragitur in Intestino tenui, per separationem inutilium partium ab utilibus, quæ deinde in venas lacteas inferi debent: modò plurimum ad hoc conducit Motus, qui faciliorem reddit ejuscemodi intromissionem. Adde quòd, per motum viæ referantur, attenuantur humores, & dissolutio illa, quæ ex mistura succi pancreatici, & fellei in intestinis tenuibus fit, citiùs promovetur. Verùm hæc in Corporibus sanis intelligenda, & semotà quâcumque consuetudine; nam in morbolis, fortasse aliter disponenda res foret; sicut pariter in consuetis ab assumpto cibo statim exerceri: idque potissimum, si de exercitio proprie

prè dicto, non verò de labore intelligatur: hic enim indifferenter omnia consumit, & utiles simul, ac inutiles partes extenuat, ac dissipat. (a)

Dubitari secundo potest, quibus Corporibus, Habitibus, atque Ætatibus, conducibilior sit exercitatio, vel quies.

Et dicendum, quòd loquendo de omnimoda quiete, seu Otio; nulli certè aut Corpori, aut ætati proderit, nisi solum in quibusdam casibus, & ægritudinibus, de quibus supra. Unde benè Galenus 5. de san. tuend. cap. 11. dixit: *nullus unquam ex omnimoda defidia benè se habuit*. Solum ergo difficultas erit de Motu, & Exercitatione majori, vel minori; quibus scilicet magis conveniat exerceri, quibus minùs. Et quidem maximè omnium primi, Senes essent exercendi, quia cum finis exercitationis sit alimentorum distributio, & excrementorum resolutio, procul dubio senes potiùs, quàm juvenes, excrementis abundantes, & carnes, ac vias constitutas, porosque adstrictos habentes, motu atque exercitatione indigerent. Verùm quia ad Motum exercendum virium robur exquiritur, & membrorum firmitudo, quæ Senili ætati deest, exercitatio nequit illis imperari. Quamobrem Galenus 5. de san. tuenda cap. 3. Senibus, paulò robustioribus tantùm, modicum præcipit exercitium, ad reficiendas vires; more quo levis flammula modica agitatione vivificat. Præterea licèt Juvenes, ob virium robur, maximum exercitium sufferre possint, non tamen omnibus indiscriminatum illud permittendum: laxos namque poros habentes, facileque sudantes, macilenti, picrocholi, destillationibus obnoxii, ne per exercitia magis extenuentur, & in tabem incidant, motu immodico abstinere debent. Hiuc his Hippocrates epidem. 6. sect. 4. t. 15. quietem potiùs, & refrigerantem potum commendat, ut scilicet acris illorum Sanguis temperetur, & humores consistentiores fiant. Excluduntur pariter,

qui

(a) Confer. comm. nostrum super 1. lib. aphor.

qui ex hæreditaria contagione obnoxii creduntur Podagræ, Ulceribus, Erysiplati, aliisque similibus ægri tudinibus, eo quòd per motum facilè humores attenuarentur, & ad debiles, affectasque partes, confluerent. Cæterùm obesis, succiplenis, phlegmaticis, ferosâ colluvie scatentibus, obstructis, conferentior motus erit; quippe qui per sudorem tantam humorem copiam minuere potest. Pueri denique, utpote molles carnes, facilèque dissabiles habentes, non sunt admodùm exercendi, ne immoderatâ exsolutione absumantur, & internam consumptionem subeant; & sicut ex Hippocrate 1. *aphorismor.* in ediam isti ferre non possunt, ità nimia exercitatione nullatenùs extenuentur. Attamen, qui humidiores observantur, et obstructionibus, aut cruditatibus obnoxii sunt, præcæteris exerceantur. Hinc quibus calculosa dispositio imminet in Vesica, motus commendatur, documento Hippocratis *lib. de Aere, Aquis, & locis*, ne scilicet crassi, tenacesque succi in vesicam decumbant; sed potiùs per sudorem, vel per alios ductus Corporis, resolvantur.

Dubitari tertio potest, quo tempore magis conferat Exercitium. Et sanè communi voto fatentur Medici, salubriora esse exercitia matutina; Unde Hippocrates 6. *epidem. sect. 4.* dixit *laborem, cibum præcedere debere*; & 3. *de diætâ* clariùs expressit, *à Cæna deambulandum non esse, sed solùm surgendum, aut standum; mane verò deambulationibus utendum.* Quod idem confirmat Galenus 5. *de san. tuend. cap. 11.* Equidem Cibum per nocturnum somnum digestus, meliùs matutino exercitio distribuitur, & excrementa tum alvi, tum reliquorum viscerum, promptiùs deponuntur, & evacuantur. Accedit, quòd Corpora ventre plena si exercerentur, facilè obstructiones incurrerent, intromissis nimirùm chyli portionibus, non dum benè repurgatis, in vasa chyli fera. Verùm in his, sicut in cæteris, plurimùm valet Consuetudo, secundùm quam unusquisque exercitii tempus, & modum, in seipso determinabit. (a)

Id-

(a) V. etiam Celsi. 1. c. 2. 3.

Idipsum profectò dicendum de Exercitii qualitate, ac duratione. Plerique enim sunt, qui nisi diutiùs & vehementiùs exerceantur, non benè valent: Alii contrà, si parumpèr excedant, in morbos incidunt. Verum tamen semper conferet, intrà limites mediocritatis se continere: etenim Hippocrates, *Laborem, Cibum, Somnum, Venerem, mediocria esse debere*, scripsit: & Galenus, *cùm primùm lassari Corpus cœperit, quiescere oportere*. Respiciendum autem perpetuò ad vires est, & pro illarum ratione, vel plùs, vel minùs exercitia præscribenda erunt; ubi enim illæ tulerint, diutiùs, cùm verò ferendo non sunt, parciùs, leuiusque exercendum.

DE SOMNO, ET VIGILIA.

Quid Somnus, quid Vigilia sit, nec adhuc benè constat apud Authores. Aristoteles enim libro de Somno, & Vigilia cap. 1. *Vinculum*, illum appellat, *primi Sensitivei*, quod ex ejusdem mente, Cor est. Et cap. 4. ejusdem libri, *Convntum esse Caloris*, ait, *ad intima*. Galenus verò, pluribus in locis, sed præsertim 2. de *symptomatum causis cap. ult.*, & 2. *aphorism. comm. 3.*, *Cerebri refrigerationem* definit: & lib. 2. de *symptom. causis, Animalium facultatum Quietem*, nuncupat; unde visum est plerisque, *Temporaneam operum animalium feriationem*, illum ex eodem, describere. Sed & Homerus Somnum appellavit *Animarum quietem*, quemadmodùm refert idem Aristoteles *cit. lib. de Somno, & Vigilia*. At verò Argenterius lib. 1. de Somno, & Vigilia cap. 12. maluit per privationem eundem definire, cùm dixit, aliud non esse, nisi, *ipsum non sentire*, ad differentiam Vigiliæ, quam *ipsum sentire*, definivit. Sed longum nimis esset per singulas tum Veterum, tum Recentiorum sententias divagari; quamobrèm fatis Nobis erit, id cunctis acceptum profiteri; Somnum esse, *Statum illum Corporis Viventis, in quo sensus omnes sopiti, ac quodammodò ligati, manent*. Vigiliam verò ex adverso, *cùm illi soluti, atque in exercitio sunt positi*.

si. Unde autem id accidat, latè in nostra Theoretice sumus prosequuti, cum ex variis, diversisque causis fieri possit, ut illi soporentur, aut contra dissolvantur, quas hìc proinde consultò omittimus, eo quòd potius ad Physiologiam pertineant. Non est tamen prætereundum, quòd à causarum varietate, atque ab affectione diversa Cerebro illatà, evenit, ut Somnus modò Naturalis, modò Morbosus evadat; ille quidem temporaneus, & conferens; hìc verò multum protractus, & nocens; unde postmodum multæ emergunt differentix, ut alius somnus sit longus, alius brevis, alius profundus, alius levis; itemque vel continuatus, vel interruptus, turbulentus, vel tranquillus, cum insomniis, vel absque, & sic de cæteris. Verùm quæ magis ad partem Medicinæ practicam facere videntur, hìc examinemus.

QUÆNAM SINT COMMODA, ATQ; INCOMMODA SOMNI, ET VIGILIAE.

QUAMVIS Somnus, & Vigilia, sibi vicissim succedentia, ad vitæ sustentationem perutilia sint, immò etiam necessaria; si tamen immoderata fuerint, & importuna, omninò nocent. Quare Hippocrates 2. aphor. 3. inquit: *Somnus, & Vigilia, utraque modum excedentia, malum. Et textu 4. subdit: Nec satietas, nec fames, nec quidquam eorum, quæ Natura modum excefferint, bonum.* Itaque moderata esse debent: hâc enim dumtaxat ratione summo opere conferunt; Et quidem moderatus somnus animum recreat, viscera humectat, defatigata, ac lassâ restaurat, spiritus reficit, coctionem adjuvat, fluxiones prohibet, dolores sedat, acres humores temperat, tenues, ac mobiles compefcit: Vigilia verò moderata, vitalem calorem acuit, sanguinem crassum attenuat, excrementa promovet, alimenti distributionem, & fuliginum perspirationem faciliores reddit. Contrâ verò Somnus si fuerit immoderatus, præter Corporis, & Animi segnitiam, excrementorum evacuationem retardat, caput vaporibus

ribus opplet, sanguinis circuitum remoratur, sensus omnes, præsertim internos hebetat, & ea omnia mala parit, quæ Otium. Sed & immoderata Vigilia, spiritus, & sanguinem extenuat, vires dissipat, & totius Corporis languorem inducit, unde etiam mala graviora, febres, Animi defectiones, virium languores, & similia, exoriri possunt.

QUO TEMPORE SOMNUS SIT CONGRUENTIOR.

SEclusâ quâcumque consuetudine, connaturalius, atque opportunius dormiendi tempus est nocturnum: suo enim silentio Nox blandè admodùm somnum allicit, & conciliat, atque ob Solis absentiam, cùm minùs sensus ab externo lumine distrahantur, faciliùs planè consopiantur: quamobrèma summâ ratione ejuscemodi tempus videtur à Natura comparatum, pro animalium quiete, ut per diem defatigata, ac labefactata, ob vigiliam, & exercitia, nocturno somno, reficerentur. Dicitur est, seclusâ quâcumque consuetudine; nam si fortasse aliis temporibus usus dormiendi sit inductus, procul dubio consueto tempore dormiendum; documento etiam Hippocratis 2. *prognost.* 11. unde qui noctes insomnes ducunt, lucubrationibus, aliisque operibus addicti, & vel matutino, vel meridiano tempore consuetudinem dormiendi nacti sunt, consuetum tempus servare poterunt: Consuetudo etenim altera Natura dicitur. Vitandus autem erit somnus meridianus ab iis, qui Capitis affectionibus sunt obnoxii, nam per somnum meridianum Cerebrum graviter afficitur, & vaporibus oppletur, eoque magis si inconsuetus ille sit, uti rectè etiam monet Avicenna 3. *p. doctr.* 2. *cap.* 9. Atque hinc Schola Salernitana cecinit.

Sit brevis, aut nullus tibi somnus meridianus:

Febris, pigrities, Capitis dolor, atque Catarrhus;

Hæc tibi proveniunt ex somno meridiano.

Solet etiam somnus vespertinus Cerebrum gravare, ut & quicumque alius indebitus, & infuetus, veluti inductus ab

aliis, quàm à vaporibus cibi assumpti. Excipiuntur autem somni lassitudinem, & defatigationem insequentibus; hi quippe lassitudinem auferendo, & consumptas vires instaurando, quocumque tempore profunt.

Sed quot horas dormire liceat, adhuc dubitari solet. Et quamvis plerique sint, qui velint sex, aut septem horarum spatium satis esse somno indulgere; nihilominus in hoc, sicut in reliquis, certa meta præscribi nequit; cum non eadem sit singulorum hominum Natura, & Constitutio: etenim nonnulli longiore, alii breviori somno opus habent, pro varia Corporum habitudine, usu, exercitiis, cibis, & potibus assumptis, aliisque. Respiciendum quoque est ad Anni tempora, ætates, & Hominum status: nam longiores Hyeme, & Vere exiguntur; Æstate, & Autumo breviores. Pueri diuturniori somno egent, breviori, Senes. Exercitatum, & laboriosam vitam ducentes, longiorem; brevior, otiosi expostulant. Idipsum de Obesis, & Gracilibus dicendum est; siquidem diutius hi, parcius illi dormire debent.

QUINAM SIT MELIOR, AC SALUBRIOR DORMIENDI MODUS.

PUtat Avicenna *lib. 1. fen. 3. doctr. 2. cap. 9.*, inter initia somni prodesse, in dextrum latus decumbere, quia ex tali decubitu Ventriculus ab Hepate magis fovetur, & in chylicatione adjuvatur, quæ ope caloris ab eodem peragi creditur; quin & ex hoc decubitu Cor minus affici, & molestari existimatur. At utrumque non tanti est, ut dormire in sinistram latus aliis salutare non sit: etenim chylicatio perfectius absolvi poterit in fundo Ventriculi carnosiori, atque in sinistram latus inclinante, ubi à superincumbente Jecore, (si fortasse confectioni ciborum conferat,) magis illa promovebitur. Neque exinde timendum de Corde, quod suis interseptum involucris, atque interjecto Diaphragmate, minimè turbari, aut affici potest, cibo intra ventriculum

con-

concluso; dummodò tamen moderatus ille sit; nam si immo-
 deratus, à quocumque decubitu is oberit. Accedit, quòd
 Decubitus, primo somno, ad dextrum latus, nocet Pyloro,
 qui Rector chylicationis dicitur Helmontio; & in sinistrum
 factus, quia à confluentiori succo, seu fermento Ventriculi
 digestivo citius illa promovetur, non leviter proderit. Qua-
 re non magis in unam, quàm in alteram partem decum-
 bere posse rationi consentaneum videtur. Verum tamen in
 hoc consuetudini quoque standum esse, melius semper exi-
 stimaverim; ut quemadmodum unusquisque decumbere con-
 suevit, somnum capiat; dummodo ægritudo aliqua nil ob-
 stet, per quam necesse sit commodiorem situm sibi deligere.
 Sic Hypochondriaci, splenetici, palpitationi cordis obnoxii,
 aliique non facillè sufferunt lateris sinistri decubitum; alii ex
 adverso pro ratione: ut in Pleuriticis, Empyicis, Hepaticis
 experimur. Porrò in sanis valdè conferet, situm interjectis
 vicibus mutare, ut primo somno decumbentes in dextrum,
 experrecti volvuntur in sinistrum, & vice versa: hæc enim ra-
 tione cibus in ventriculo melius conficitur, & portiones
 ejusdem dissolutæ faciliùs per pylorum deducuntur in intesti-
 na. Vitandus autem omninò decubitus supinus, veluti in-
 sensus Respirationi, & nocuus Diaphragmati, unde insom-
 nia mala, Cordis oppressiones, Incubi, & suffocationis peri-
 cula. Proni etiam decubitus mali sunt à superincumbente
 spina, totoque Corpore, supra Thoracem, non sine vitæ pe-
 riculo. Permittuntur autem in stomacho debilibus, in do-
 loribus Ventris, & Intestinorum, exigente non rarò, idip-
 sum Naturâ, quâ plerumque patientes ipsi in primum situm
 decumbere compelluntur, ut levamen aliquod nanciscantur.

DE ÆGROTANTIUM DECUBITU :

Accuratissimus Hippocrates, sicut ex omnibus acciden-
 tibus, quæ ægrotantibus eveniunt, indicia, vel bona,
 vel mala exactissimè deduxit, & posteris mandavit; ita
 ex

ex eorundem decubitu plurima recollegit, planè ad praxim Medicam summoperè conferentia; vnde solers Medicus conciliare possit salutarem, vel exitiosum eorundem eventum. Is equidem *1. prognostic.* hæc de decubitu ægrotantium protulit. Conveniens, & salutaris Decubitus in ægris, talis esse debet, qualis in statu sano consuevit, scilicèt ut cubet ægrotus, vel in dextrum, vel in sinistrum latus, cervice, manibus, & cruribus parùm inflexis. Mali enim sunt decubitus supini, manibus, cruribusque diductis, atque extensis: Pejores, si proclivis ille jaceat, aut è lecto delabatur in pedes; qui si præterea nudi inveniantur, & pannis minimè contacti, nec calentes, sed potius tepentes, aut frigefacti, vel etiam ad lividum colorem vergentes, adhuc graviore, pravæque ægritudinis indicia erunt, atque eo magis, si manus simul unà consentiant, & cervix inæqualiter dispersa, ac distracta collabascat. Tales enim decubitus internam viscerum agitationem designant, adeoque inflammationem, vel præsentem, vel imminentem. Non rarò etiam delirium prænunciant, & hærentis alicubi Sanguinis notæ sunt, extremamque vitium labefactionem, à vitiata ejusdem diathesi, significant. Lethale etiam signum esse solet, hiantis ore ægrum dormire: maximam enim in organis respirationis læsionem portendit, sicut pariter gravem Cerebri, & Nervorum affectionem, si incommissis palpebris dormiat, & labia inæqualitèr dimoveat. Cubare insuper in Ventrem, reductis cruribus, dolorem viscerum naturalium significat, modò decubitus hic consuetus non fuerit tempore salutis. Velle præterea in acuto morbo ægrotantem assiduo residere, malum est; & longè pejus in affectibus Pectoris, ac Pulmonis: quod sæpissimè observamus in Peripneumoniacis. Denique jactare crura, velle è lecto surgere, integumenta removere, se nudare, fascias solvere, festucas colligere, floccos evellere, aliudve simile insolitum, & inconveniens peragere, internæ inflammationis, & delirii argumenta sunt.

QUI-

QUIBUS IN MORBIS SOMNUS, ET IN QUIBUS
VIGILIA CONVENIAT.

Nulli dubium quòd in omnibus soporiferis affectibus, Lethargo, Caro, Comate, Apoplexiâ, Somnus obfit, adeòque illum permittere calamitosum: quin potiùs omninò incumbendum, adhuc medicamentis dolorem inferentibus, vigiliam excitare. Contrà verò in Delirio, Per-vigilio, aliisque similibus, omni industriâ Somnus est conciliandus. Similiter in internis Inflammationibus somnus prohibeatur ex Hippocrate *6. epidem. sect. 5.*, Sicut etiam in febribus sudorosis, quas Græci Helodes, & Typhodes appellant, vitandus est; itemque inter initia omnium accessionum febrilium. Contrà verò commendabilis in agritudinibus ex cruditate progenitis, paritèrque ex fluxionibus, catarrhis, cæterisque cum dolore, & destillatione conjunctis, vel in quibus sudor exoptatur, aut virium resectio.

Verùm in Paroxysmis februm subdubitare contingit, quo tempore minus periculosum sit, dormire. Et sanè ingruente accessione dormiendum penitus non est, pari ratione, ac de usu Cibi scripsit Hippocrates *1. aphorism. 11.* ne Natura à Causa morbifica magis opprimatur. Sed neque in augmento ejusdem, ne febris protrahatur, aut deterior fiat, motu Cordis per somnum tardiori reddito, qui tunc amplior fieri debet. Vitandus quoque est in Statu, in quo multoties critica evacuationes evenire solent, ne fortassis impediatur, aut retardentur. Excipitur autem Sudor, qui à somno faciliùs promovetur. Hinc Medici communiter in Praxi universam præcipiunt accessionem absque somno esse transigendam, immò etiam si fieri possit, transactâ declinatione, dummodò tamen febris de genere intermittentium sit, & intervallum aliquod inter unam, & alteram accessionem, admittat; sin secùs, tutior somnus erit in ipsa declinatione, antequàm novus ingruat paroxysmus. Cæterum in aliis febribus procedendum, quo

432 De Somno, & Vigilia.
pacto superius, de cibi exhibitione, dictum est.

AN LICEAT, POST ASSUMPTUM PHARMA-
CUM CATHARTICUM, DORMIRE.

Vulgò hæc tenens putatum, nullimodè dormiendū esse post assumptum catharticum, ne per somnum impediatur evacuatio, quæ ab assumpto Pharmaco exquiritur; quippe somnus evacuationes omnes vel detinet, vel retardat, excepto sudore. Addunt Hippocratis autoritatem, qui 4. aphor. s. 14. & 15. consulit, post assumptum helleborum ad motiones magis ducendum esse Corpus, si major evacuatio exoptetur: somnum verò esse conciliandum, quotiescumque listere convenit. Verùm distinguenda sunt tempora pro hujus Quæsti resolutione. Vel enim Sermo est, de tempore immediatè post assumptum pharmacum, & planè non solum licebit, sed summopere conferet dormire, potissimum si medicamentum fuerit assumptum sub forma pilulari: tunc enim per somnum melius illud in Ventriculo dissolvetur, seù, ut ipsi dicunt, actuabitur, pro citiori, & efficaciore Ventris solutione. Postquam verò fuerit dissolutum, & actuatam, à somno erit penitus abstinendum, ne evacuatio impediatur. In praxi siquidem experimur, ab assumptis catapotiiis, seù pilulis, posse etiam ad horas somnum protrahi, ut solida illarum forma diluatur, & in intestina vis cathartica earundem delabatur, ubi nimirum Evacuatio ex confluxu succorum fellei, & pancreatici, promovetur. In aliis verò Medicinis potabilibus ad horam circiter dumtaxat somnum permittere licebit, ob faciliorem eorundem dissolutionem; dummodò desit periculum gravaminis capitis, aut vomendi metus. Quòd si purgans Medicamentum ejus sit generis, quod simul cum cibo exhiberi solet, tunc longè magis permittendus somnus erit: quâ ratione compertum pluriès est, plerosque commodè medicinas solutivas retinuisse, quas cæteroqui paulo post evomere consueverant. Atqui in hoc peculiaris cujusque habitudo

at-

attendenda semper est, sicut & consuetudo, ac usus uniuscujusque Corporis.

Sed an hæc eadem militare possint in Medicamentis Vomitoriis? Equidem in his dispar est ratio: Nam Cathartica Dejectoria vires suas non exerunt, nisi postquam intestina gracilia subierint, & ex mistura cum succis pancreatico, & felleo, molestam, irritantemque motionem intestinis attrahunt, quæ quicquid in se continent, quæq; in adjunctis partibus subsistunt, motu peristaltico propellunt. At verò Vomitoria per Ventriculi solummodò subversionem, ac nauseam, operantur; quo fit, ut vix post semihoram, vel horarum mentem, vomitum cieant: quapropter Somnus in tam brevi tempore admitti non potest; quin imò si accideret, noceret, impedita, indeque excitatâ Cardialgiâ, vel Syncope: quamquam in Repletionem varia ejusdem, vel vehementioris, vel levioris, gravitas, & initius damnum esset adfuturum. De reliquo, in alimentorum generibus, sive illa per sudorem ducant, sive per urinam, somnus conferet; neque enim promptius, faciliusque sudor prodit, quàm in dormientibus. Sputum denique, & Anacatharsis vigiliam exposcit; unde soporifera, & opiata, in excreationibus cum tussiposissimum, nocua sunt, nisi solum, ut acres, falsasque destillationes temperent, vel ut materiam excussendam reddant concoctiorem; attamen hæc cum moderamine. Et de Somno, & Vigilia factis.

DE REPLETIONE, ET INANITIONE.

Nomine Inanitionis, & Repletionis, non hic omnîs Evacuatio, ac Repletio intelligenda est, sed ea dumtaxat, quæ in statu sano præsertim fit, Excrementorum nimirum, aut Alimentorum, quæ prorsus egemus; & eorum quidem, ut exoneremur, ne ab iisdem cumulatis opprimamur; istorum verò, vel ut vacuati repleamur, vel ut viribus destituti, reficiamur. Cum enim Repletio, & Inanitione

inter causas Nonnaturales communiter ex Galēno referantur; & istæ indifferentes sint ad iuvandum, & ad nocendum; simulque necessariae ad vitæ conservationem; profectò nomine Repletionis, Alimentorum illa intelligenda erit; & nomine Inanitionis, hæc, Excrementorum. Quæ verò in statu morboſo egerenda sunt, quamvis ad evacuationis genus referantur, quia tamen non semper accidunt, neque illis perpetuò indigemus; proinde haudquaquàm ad causas Nonnaturales, sed ad Præternaturales, & Curativas revocantur.

Itaque de his solum Inanitionibus, & Repletionibus sermo hic agendus foret, quæ vitæ humanæ conservationem, necessario comitantur, vel consequuntur, ut illa incolumis, quoad fieri possit, perseveret: quâ ratione erunt simul causæ omninò necessariae, & indifferentes ad iuvandum, & ad nocendum: nam sicut moderatâ, & opportunâ repletionē, reficimur, ac sustinemur; itâ immoderatâ, & importunâ gravamur, atque opprimimur, & non raro etiam graviter ægrotamus. Quod idem ex adverso evenit ab Inanitione, etenim si egerantur, quæ convenienter egeri debent, uti sunt excrementa, passim cumulari solita, & ex diversis conditionibus, ac secretionibus emergentia, profunt; si verò detineantur, obsunt. Hæc autem non solum ex alvo, & ex viis urinæ; verum etiam ex sputo, mucò narium, fordibus aurium, sudore, transpiratione, aliisque deducenda sunt.

Verùm quamvis hæc Inanitio, ut dictum, intelligenda, dumtaxat sit Excrementorum, naturaliter contingentium, Evacuatio, quia nihilominus apud Medicos comprehendere quoque solet omnem, & quamcumque ab humano Corpore egestionem; propterea generaliter sumpta, describi solet, quod sit, aut Alimentorum, aut Excrementorum, aut etiam partium solidarum, extrâ Corpus eductio. Et quidem, ut Inanitio propriè habeatur, necesse est, ut id quod evacuatur, expellatur extrâ Corpus; nam si non extrâ Corpus expelleretur, sed ab uno solum viscere in aliud transmitteretur, evacuari dici non posset: cuiusmodi sunt Decubitus, & Absces.

ſceſſus humorum in articulos, vel in glandulas. Sed & inſuper corpulentum eſſe debet, & humorale, quod ejicitur; unde mutationes in ſitu, alterationes, correptioneſque, aliæque hujus generis motiones, minimè dicuntur evacuationes, cùm reverà nil educatur, ſed ſolùm corrigitur, mutatur, accomodatur, vel emendatur. Prætereà evacuantur non rarò Alimenta, putà cùm per vomitum cibi, & potus, vel corrupti, vel crudi, vel immutati ejiciuntur; aut etiam cùm in Lienteria, aut Coeliaca affectione alimenta egeruntur eo ferè modò, quo fuerunt ingeſta. Ampliùs, ſapè etiam evacuantur excrementa, vel ſponte Naturæ, vel ab aſſumpto pharmaco, ut cum fæces ſubducuntur, vel putres, corruptique humores evacuantur. Denique non rarò partes ipſæ ſolidæ Corporis excernuntur, quemadmodùm contingit in ulceribus Pulmonum, Renum, Veficæ, Inteſtinorum; itemque cùm in offium fracturis Squamæ, aut cum in vulneribus, & ulceribus, excreſcentes carnes, aut fungoſæ, vel etiam putrefactæ, atque ab aliis ſejunctæ extrahuntur.

Attribuuntur Inanitioni complures differentiæ, quæ deſumuntur à principio Inaniente, & Evacuante, à Modo Evacuationis, ab Eventu, à Virtute Evacuantium, & à Loco. Hinc vel Evacuatio à Natura inchoatur, & ab eadem perficitur, & dicitur Naturalis; vel ope medicamentorum promovetur, & dicitur Artificialis. Et quamvis univerſæ evacuationes à Natura ſint, & ope ejuſdem abſolvantur; nihilominùs, quas ſola Natura inchoat, & perficit, Naturales propriè dicuntur; Artificiales verò, quæ auxilio medicamentorum, & Medici miniſterio, provocantur.

Ab Evacuationis Modo, vel Senſibilis, vel Inſenſibilis appellatur. Senſibilis, in qua quod excernitur ſenſibus patet, ut Sudor, Vomitus, Sputum. Inſenſibilis, in qua quod excernitur ſenſum noſtrum effugit, ut in Reſolutione Tumorum, perſpiratione Cutis, aliſque criſibus, per quas Morbi, & cauſæ morbificæ deſinunt, abſque ulla manifeſta evacuatione.

Ab Eventu , alia completa est, alia incompleta . Completa , cūm totus humor morbum faciens educitur ; quod ex conferentia , & tolerantia , dijudicandum monuit Hippocrates 1. *aphorism.* 2. Incompleta , cūm non totus : id quod con- jicere solemus ex perseverantia Morbi , & symptomatum ad- junctorum , aut ex Recidivis . Ad hanc classē imperfecta- rum Evacuationum reducuntur Translationes, Depositiones, & Decubitus humorum ; siquidem per ejusmodi translatio- nes , non rarō solet morbus præcedens mitescere , sed dein- de vel regredi , vel in alium commutari . Sed & in his nota- re decet , num à parte nobili ad ignobilem , vel *vice versa* , Decubitus fiat : primi generis propriè dicitur Abscessus , & Decubitus : secundi generis dicitur Raptus , & Inruptio . Hinc apud Græcos *Apostasis, Metastasis, Diadoche* . Si autem trans- lati humores in partibus ignobilibus confederint , & persi- stant , salutare : ad partes nobiles verò delati , lethale . Qua- re , ut abscessus salutares sint , non solum univēsum peccan- tem humorem transpositum necesse est , ut referant ; verūm etiam à parte nobili remotissimum , atque in partibus igno- bilibus , & capacibus , persistentem , itemque coctioni , sup- purationique obtemperantem ; ut in Parotidibus , Buboni- bus , Abscessibus sub axillis , cæterisque similibus , est ex- pectari .

Ab Evacuantium insuper Virtute , alia Inanitiō dicitur *Eradicativa* , alia *Minorativa* : per illam peccantes humo- res omninō eliminari solent ; per hanc solummodò diminui . Ad hanc ultimam reducuntur Evacuationes illæ , inter ini- tia morborum habitæ , quas Medici Symptomaticas appel- lant , bonas quidem in ratione Causæ , quæ diminuitur , ma- las verò in ratione Signi , quoniam significant multitudinem , aut pravitatem peccantium humorum . Inedia etiam diu- turnæ aliquo modo inanire dicuntur , ob novi alimenti defe- ctum , & insensibilem præcedentis subtractionem .

Postremò à Loco , alia Evacuatio dicitur Universalis , alia Particularis . Universalis , quæ totum Corpus indiffe-

ren-

reter evacuat. Particularis, quæ determinatas tantum partes. Inter universales recensentur ex Galeno 2. *aphorism. comm. 17.* Sanguinis missio, & Purgatio, & alibi, etiam Sudor. Ad Particulares revocantur Anacatharsis ex pectore, Vomitus ex ventriculo, Spurum ex faucibus, &c.

Quod secundò pertinet ad Repletionem, illa opposito modo describitur, quòd fit, *Immissio alimentorum, vel excrementorum intra Corpus, præter Naturam institutum;* vel ut placuit Galeno *lib. de plenitudine cap: 11. Copia humorum in universo Animalis corpore:* ubi sub nomine humorum, comprehenduntur tum alibiles, & utiles, tum excrementosi, & inutiles. At verò, ut hi plenitudinem faciant, præter Naturam institutum, intra corpus colligi debent: nam conveniens alimentorum portio intra ventriculum, debita quantitas sanguinis intra Arterias, idque genus alia, plenitudinem non efficiunt. Itaque præter modum, & ultra Naturam exigentiam immissa, aut excrementa tantummodò Repletionem constituunt. Sed & alia, vel Excrementorum, aut Humorum excedens quantitas, Repletionem reverà facit; nam si fortasse stas, Spiritus, vapores, aliudve non corpulentum, in vasis Corporis increbrescerent, etsi amplificare, & inflare possent, plenitudinem tamen, ac repletionem nequaquam inferrent.

Suas quoque Repletio differentias habet. Et quidem ratione materiei, alia dicitur humoralis, alia excrementosa: alia vera, quæ omnium: alia spuria, quæ unius tantum humoris: alia universalis, quæ in toto Corpore, alia particularis, quæ in una tantum parte: alia, quæ ad vasa dicitur, alia, quæ ad vires, quoniam ex Galeno *cit. lib. de Plenitudine cap. 3. & aphorism. 2. comm. 17.* Repletio est quid Relativum, respiciens vel vasa, quæ humores continent, si fortasse plus justo repleantur, vel vires, quæ ipsorum copiam sustinere debent, si fortassis à plenitudine opprimantur, vel graventur: quamquam nil penitus inter se invicem utramque hanc plenitudinem differre putet Ludovicus Mercatus *lib. 2.*

de

de Recto Praesidiorum usu, cap. 4., quod etiam bonâ fide restatur Vvaleus in *sua Meth. Medend.* & nunquam se observasse unam sine alterâ fateatur; sed & ipse vix alterutram hæcenus repertiisse affirmare ausim.

Traditur tamen Plenitudinis quoad vires indicium: Impotentia regendi Corporis pondus, absque ulla causâ manifesta, & cum nil penitus præcesserit, quod Corpus delassare potuerit; quemadmodum deducitur ex Hippocrate 2. *aphor.* 5., ubi spontaneas lassitudines morbos prænunciare scripsit; unde Galenus *lib. de curandi ratione per sanguinis missionem cap. 4.* cum quis, ait, solita munera exercere nequit absque eo, quod erratum aliquod commiserit, plenitudinem quoad vires, ex pravis humoribus, atque excrementis, Naturam opprimentibus, adesse significatur. Hæc insuper Repletio, secundum triplicem Corporis virtutem, Naturalem, Vitalem, & Animalem, triplex quoque dicitur, ex doctrina ejusdem Galeni *cit. lib. de Plenitudine, & 9. meth. cap. 10.* Interdum enim virtus Animalis gravatur, ut ex sensu ponderis, & pigræ in motu, atque operationibus Corporis. Aliquando virtus vitalis opprimitur, ut ex Pulsuum inæqualitate, & arteriarum compressione. Denique sola virtus naturalis gravatur, ut ex tarda excrementorum egestionem, & naturalium operationum ad coctionem, & nutritionem pertinentium, tarditate.

Postremò Repletio, quod ad Vasa, vel Plethorica, vel Cacochyma dicitur. Plethorica, in qua boni, & laudabiles humores superabundant, quemadmodum de Athleticis meminit Hippocrates. Cacochyma verò, cum humores pravi, exuperant; qui si omnino inemendabiles sint non solum cacochymiam, sed cacoethiam efficiunt. Internoscuntur autem cacochyma, & cacoethica Plenitudo, ex malo Corporis habitu, cutis colore fædato, mala partium nutritione, pruritu, carbunculis, doloribus, tumoribus, aliisque in unam, vel aliam Corporis partem erumpentibus; quin & pro varia eorundem conditione, solent Medici cacochymiam pituitosam, biliosam, vel melancholicam accusare: at non ex eo, quod

revera humores isti precesserint in statu sano Corporis, sed quod ob malam viscerum habitudinem, & fermentorum vitium, præternaturaliter emerferint; unde & hi, & multigeni alii, crassi, viscosi, acidi, falsi, acres, austeri, acerbi, serosi, tartarei, flavi, virides, nigri, similesque ex variis viciatisque fermentationibus, ac misturis, inter se habitis, exorjuntur, præsertim à chylo, sero sanguinis, lymphâ, succo felleo, & pancreatico, depravatis.

Quoniam verò ex malo horum humorum apparatu, atque ex plenitudine cacochyma, lassitudines contingunt; unde Segnities, Defatigatio, Ineptitudo, Torpor, & Impotentia in operationibus vitæ; propterea opportunum judicavi hic aliqua de Lassitudinibus memorare. Quare sit

DE LASSITUDINIBUS.

Quoties Corpus pravis humoribus repletur, vel in omnibus, vel in aliquibus functionibus vitæ tuitioni necessariis deficit, potissimum verò in iis, quæ ad Sensus, & Motus animales spectant; unde lassitudo, & quædam defatigatio totius sequitur, ex qua conjiciunt Medici imminentem, ac futuram aliquam ægitudinem subesse; propterea videndum hoc loco, quid nomine Lassitudinis sit intelligendum.

Et quidem Lassitudo describi solet, *Impotentia regendi Corporis pondus*, ut deducitur ex Galeno 2. *aphorism. comm. 5.* & 3. *epidem. comm. 2.* Ab ejusmodi enim impotentia iudicium sumitur præternaturalis, & morbosa corporis constitutionis, quoniam facillimè percipitur, & cuicumque obviam sit. Quis namque non conjectabit malè seipsum habere, cum in motibus peragendis, & in sustinendo corporis pondere, impotentem se agnoverit? etiamsi nullum aliud indicium pateat ex pulsu, respiratione, nutritione, & similibus. Quamobrè rectè Hippocrates ex hoc solo indicio 2. *aphor. 1. 5.* futuras, & imminentes ægitudines prænuanciavit. Hinc se;

sequitur; Lassitudinem ad symptomata esse referendam, cum sit tristis, & molestus quidam sensus Corporis in eisdem motu locali. Cumque quodlibet symptoma morbum, & causam morbi subsequatur, propterea procedere oportebit vitium aliquod in membris sensui, & motui destinatis. Hæc autem affectio ad classē dolorum reducetur; nam lassitudo non sine aliquo dolore fit; unde pro causa recognoscet pravos humores per sensitivas partes diffusos, vellicantes, ac pungentes, aut saltem distendentes, vel gravantes.

At verò, quoniam molestus ejuscemodi sensus triplex esse solet; proinde Lassitudo triplex quoque est, documento etiam Galeni *de diffinitionibus*. Sequitur si nsumptionis, & dicitur Lassitudo Tensiva, vel sic cum sensu inflammationis, caloris, & ardoris, & dicitur Phlegmonosa, seu Inflammatoria; vel denique sic cum sensu ulceris, & dicitur Ulcerosa. In Tensiva, Corpus tenum percipitur, adeo difficilem fieri potest; & fieri solet, vel à copiosis humoribus musculos, & vasa distendentibus, vel à flatibus cavitates partium plus justo inflantibus. In Lassitudine Phlegmonosa, inflammationis sensum inferentem, percipitur quidam sensus ardoris, & æstuationis, inductæ potissimum à sanguine acriori, & inflammabili, seu fermentescibili. In Ulcerosa denique percipitur molestia quædam lacrans, & dispescens partes motui addictas, ob humorum acritatem, salsedinem, aciditatem, similemve. Ex his autem veteri simplicibus Lassitudinis differentiis, exurgunt aliæ compositæ, passim ab Authoribus memoratæ, putà Lassitudinis Tensivæ Ulcerosæ, Ulcerosæ Phlegmonosæ, Phlegmonosæ Tensivæ, & Tensivæ ulcerosæ phlegmonosæ; prout molesti sensus vel aliquarum, vel omnium prænarratarum differentiarum participes sunt; quamobrem pro varietate earundem, non solum indicabuntur præjacentes vitiosi humores, verum etiam futuræ ex his ægritudines prædicentur.

Sed

277. etiam Gal. l. 3. de san. tuend.

Sed quâ ratione Hippocrates dixerit *cit. 2. aphorism. 5.* Lassitudines morbos prænuñciare, cum tamen mox dictum sit, illas morbos, & causas morborum sequi, nempe vitiosos humores. Verùm Lassitudines, & aliquos morbos, & causas morborum leviores consequuntur; & alios graviores portendunt. Sequuntur quidem depravatam actionem sensus Tactus, putà dolorem, ex pravis humoribus inductum; portendunt verò alios graviores, nempe inflammationes, febres, similesque, cum scilicet pravi illi humores in fermentationem indebitam adacti, intimiores corporis partes subierint, & principaliora viscera infestaverint:

Non est autem hic prætereundum, quòd memoratæ Lassitudines spontaneæ esse debent: nam si fortasse causam aliquam manifestam consequantur, putà defatigationem ex labore, aut exercitio immoderato, facilè per quietem desinunt, ut dicitur etiam *2. aphorism. 48.* Plurimum autem interest inter Lassitudinem, seu Defatigationem à causa interna illatam, & à causa externa proveniente: siquidem hæc solâ quiete superatur; illa verò non nisi edomitâ, vel eductâ causâ internâ humoralis, à qua originem desumit.

Sed adhuc dubitare contingit, quomodò Lassitudo, species quædam doloris sit, cum tamen dolor cõtinui solutionem consequatur. Et dicendû solvi quodammodò continuum in lassitudinibus, ab ipsis humoribus distendentibus, vellicantibus, aut instantibus partes. Siquidè continui solutio in dolore requisita non semper facta esse debet, sed sufficit, si fiat, si non sensibilibiter, & conspicuè, saltèm insensibiliter, & inconspicuè. Et quamvis Galenus etiam intemperiem causam doloris fecerit, illa tamen subita, ac violenta esse debet, quæ propterea, acritati humori juncta sit oportet; neq; ex nuda tantum qualitate proveniens, adeoq; absque humoris vellicantis, mordentis, aut prementis, præsentia, haberi nequit: quare cõtinuitatis solutionem, saltem inconspicuam, necessariò comprehendet.

Ex his denique deducitur diversimodè occurrendum esse spontaneis Lassitudinibus, prout variæ illæ fuerint, & diver-

iam humorum conditionem indigitaverint. Siquidem Phlegmonosæ, & cum sensu inflammationis, & ardoris junctæ, recta victus ratio temperans opitulabitur, adhibitis quoque medicamentis ardorem, & acritatem corrigentibus. In Tensiva præter congruam victus rationem, exoptulabuntur status dis-eucientia, & acorem in humoribus emendantia. In Ulcerosa denique convenient, quæ falsos, acresque humores, muriaticam conditionem adeptos, corrigere possunt, aut etiam extrâ Corpus educere. Cæterum in omnibus semper proderunt, quæcumque vim habent sanguinem à suis superfluitatibus emundare, illasque per diaphoresim, aut per diuresim sensim, sensimque promovere.

DE RECTE INSTITUENDA INANITIONE, ET REPLETIONE.

Generale documentum hac in re præ oculis semper habendum, ut qui humores humano Corpori, vel conservando, vel alendo, conferre posse videntur, sint omnino detinendi, nullâque ratione vacuandi; Contrâ verò, quicumque inutiles, excrementosi, malèque affecti fuerint, omni prorsus Industriâ sint abigendi: id quod potissimum, in quotidianis excrementis servandum est, ut sunt fæces, lotia, cutaneæ evaporationes, sputa, aliaque è corpore expurgari solita, pro varia tamen corporum constitutione, & habitudine.

Sed ut singula singulis referamus. Humidiora, succiplena, pituitosis excrementis scatentia, destillationibus, ac fluxionibus obnoxia corpora, omni jure, & per vias urinæ, & per sputa, & per narium emunctionem, & per transpirationem, & per sudorem, & per victus rationem attenuantem, in meliorem statum sunt reducenda. Contrâ verò, quæ gracilia sunt, acris humoribus abundantia, & calorificis ægritudinibus obnoxia, in humectantem victum inclinent, & potius per alvi subductionem, lenitèr tamen, repurgentur,

tur . Idem dicendum de Corporibus exercitatis , aut ex ad-
 verso otiosis . Pueri præterea , præsertim voraces , ob multa
 excrementa , quæ congerunt , inanitione , tum per vias urinæ ,
 tum per intestina , conservandi . Adolescentes verò , & Ju-
 venes , pro ratione variâ habituum , & exercitiorum , diversi-
 modè tractandi erunt . Viri denique , & Senes , quia temper-
 ratios in victu esse solent , nullâ manifestâ evacuatione , per
 medicamenta molestandi sunt ; nisi tamen videantur in unam ,
 aut alteram ægritudinem inclinare . Plerùmque autem con-
 ducibilior illis esse solet , quæ per sputum , atque anacathar-
 sim , vel etiam per vias urinæ , evacuatio fit . Cæterum in
 ægritudinibus , Inanitiones quoque variæ esse debent , pro
 casibus , & partium affectarum varietate , de quibus in
 Praxi . Specialiter in Fœminis , Menstruorum conve-
 niens purgatio promovenda per est : sicut enim ab illis
 commodè fluentibus , benè plerùmque habere solent ; ita
 ex adverso , in diversas , gravelque ægritudines incidunt ,
 cum deficiunt , vel supprimuntur . Idipsum dicitur de E-
 vacuatione illa , quæ plerisque in virilitate accidit , & hæ-
 morrhoidibus . Siquidem cum hæc per intervalla , & moder-
 ratè contingit ; salutaris esse solet , atque à plurimis ægritu-
 dinibus præcavere ; ut dicitur 6. *aphorism.* 11. & 6. *epidem.*
sect. 3. At verò immoderata , vel quæ inerat penitus suppres-
 sa , utraque multorum malorum causa evadit , præsertim Ta-
 bis , aut Hydropis , ex eodem Hippocrate *ibidem* .

Quoad Repletionem verò , illa opposito modo admini-
 stranda est ; cum scilicet Corpus plus justo fuerit inanitum :
 Nam quemadmodum , quæ repletionem fiunt , inanitione sa-
 nantur , ita vicissim per inanitionem inducta , tolluntur re-
 pletionem . Hinc in Corporum extenuationibus , dejectionibus ,
 & alvi profluviis , hæmorrhagiis , aliisque quibus illa immodi-
 cè inanuntur , convenienti refectione , repletionemque uten-
 dum : eâ tamen distinctione , quam memoravit Hippocrates
 2. *aphorism.* 7. inquiens : *Qua longo tempore extenuata sunt*
corpora , lentè reficere oportet : qua verò brevi , breviter : ha-

bito pariformiter respectu ad stomachum, & vires, si ferendo sint.

Quoniam verò inter ea, quæ replere, aut inanire solent, vel nullus, vel immodicus Veneris usus, à Medicis recensetur, breviter propterea videamus, quæ commoda, vel incommoda ille afferat. Et quidem iis, qui ex plenitudine laborant, ob lautam victus rationem, vitamque sedentariam, conferre solet, quemadmodum & ipsa Natura, in spontaneis pollutionibus, seipsam exonerans, ostendit. Juvat insuper in humidis corporibus, & in morbis ex pituitâ ingruentibus documento Hippocratis 6. epidem. sect. 5. dicentis: *Venus in Morbis ex pituita, utilis*. Moderata tamen illa esse debet: nam immoderata plus justo debilitans, officit; etenim corpus exiccat, & Tabem, quam Dorfalem Hippocrates appellavit, infert: capiti, nervis, & articulis nocet. Quamobrèmficuti commendabilis videtur in Corporibus succiplenis, sanguineis, robustis, otiosis; ita omninò vituperanda est in gracilibus, extenuatis, stomacho, & cerebro languidis. Atqui præ oculis monitum illud habendum à Virgilio de Usu Bacchi, & Veneris, depromptum.

Vina sitim sedent: natis Venus alma creandis

Serviat: hos fines transiluisse, nocet.

Sed an majora mala accidant ex Inanitione, an ex Repletione, non inutiliter dubitatur. Verumtamen, non de quacumque Inanitione, ac Repletione proponitur difficultas, sed de immoderata solùm: nam si de moderata sermo fiat, proculdubio utraque vix nocere potest; quippe vita nostra utrâque omninò eget, ut supra probatum. Itaque de immoderata, & Naturæ consuetum debitum excedente, tantummodò queritur. Et licet tam Inanitio, quàm Repletio immoderata perniciosa sit, nam omne nimium Naturæ inimicum; & neque satietas, nec fames, cum modum excedit, conveniens est: Nihilominus si comparentur damna ex utrisque provenientia, fatendum omninò erit, majora semper esse, & graviora ab Inanitione procedentia, quàm

quàm ex Repletionē : nam quæ ab Inanitionē fiunt, viribus directè adversantur, cùm ex illa istæ protinùs fatiscant, & exsolvantur. Modò cùm vires languent, vel deficiunt, vita quoque deficit. Hinc Hippocrates etiam in iis, quæ ad victum pertinent, tenuem exquisitè damnavit, veluti viribus oppugnantem, cùm dixit: *In tenui victu agri delinquant, quo fit ut magis ledantur*. Sed & faciliùs quoque occurritur Repletioni, si fortasse excesserit; difficiliùs verò, & quandoque etiam nullatenùs, Inanitioni; cùm faciliùs semper sit Detractio, quàm Adjectio. Quà fortasse etiam ratione, lethalem dixit Hippocrates, convulsionem ab evacuatione immoderatà dependentem: quod sanè ex Repletionē tale quidpiam prælagivit.

Ex Inanitionibus autem, periculosior semper censenda est, quæ alimentorum, & præsertim sanguinis, fit, undecumque is prodeat: quippe exinde Vitæ thesaurus exhauritur. Ex locis verò, perniciosior ex Hippocrate censetur, si per partes superas, quàm si per inferas egeratur; servatà tamen pari evacuationis quantitate, & citrà quancumq; corruptionem, aut partium exulcerationem. Post sanguinis inanitionem, nocua putatur chyli egestio, modò continua sit, & languorem Ventriculi, ejusque fermenti vitium, consequatur: nam si fortasse à cibis proveniat, vel quantitate excedētibus, vel qualitate infensis, minùs mala existimatur, veluti à causis externis inducta. Gravis ulterius Inanitio est illorum humorum, qui fermenti loco sunt, & coctionibus, ac secretionibus viscerum conferentes. Unde immodica fellei humoris, & succi pancreatici, & lymphæ evacuatio, periculosa semper est. Extenuatio item immoderata feli Pericardii, non rarò perniciosa fuit; quemadmodum sectionibus cadaverum pluries innotuit: inde enim Cor in suo motu adeò offenditur, ut tandèm hebefcat, & desinat. Ad hanc classem reducuntur egestionēs partium solidarum, & si fortasse ex organis, magis vitæ necessariis, puta Cerebri, Cordis, Pulmonis,

nis, alio ūq; prodeant, (quippeque sanguinis motū turantur, vel promovent) omninò mortiferæ erunt; aliarum verò partium non item. Sic expertum aliquando Pulmonum apices extremos, aut Hepatis, ut & mucronem Cordis, & corticem Cerebri superficialium, mortem nullam attulisse, etsi vulnere, vel ulcere fauciata, ut ex Paræo, Aquapendente, Hildano, Bartholino, aliisque memoratur. Inter reliqua denique excrementa copiosiora, nondum benè liquet, cuinam Inanitioni majus periculum tribuendum sit. A sudore nimio, & ubertim fluente, licet plerique in Tabem postremò sint deducti; nihilominus adhuc multi referuntur ad annos integros sudasse, citrà ullum vitæ periculum; modò tamen febre caruerint. Ab alvi dejectionibus ferè perpetuis plurimi sunt qui evaserint, quamvis diarrhoeæ morbosæ limites attigerint, citrà tamen Intestinorum erosionem. At verò urinæ profusivum passim, vel nulli, vel pauci memorantur, qui diutius vixerint, fortè quia tanta urinæ quantitas serum sanguinis, & lympham exhaurit, quæ maximè omnium vitæ tuitioni, & gyræmati opitulatur. Quòd si non solum urina uberius profuat, sed etiam referat conditionem mellitam, qualis in Diabete observari solet: nedum periculosior est, sed omninò lethalis, si præsertim cum febre conjuncta sit, quemadmodum in praxi pluries compertum; exsolutū scilicet sanguinem designans. De cæteris tandem egestionibus, Sputo, Narium muco, Vomitu, si Naturæ consuetum servant, nil est quod exinde timendum sit, cum plerique sive Naturâ, sive usu inveterato, faciles sibi fecerint ejuscemodi evacuationes, & absque ullo vitæ incommodo: quamquàm per vomitum habita gravior aliquanto esse possit, & progressu temporis exitiosa evadere; stomacho nimirum labefactato.

Non dissimiliter dicendum de eorundem excrementorum retentione. Sudor enim detentus, atque in glandulis subcutaneis frigefactus, multoties obfuit, & febrem attulit acutam: aliquando etiam catarrhum, ac tussim, cum dolore pectoris; itemque pleuritidem, peripneumoniam, repercussis

in-

intèrius sudore , præsertim tempore hyemali. A retento vomitu , sæpè sæpius Cardialgiæ subortæ sunt , nec non febres , ventris inflationes , dolores intestinorum , icterus. A retentis fæcibus , colici dolores , volvuli , tympanites : atque à suppresso lotio , ischuria , vesicæ tumefactio , dolor , febris , & similia . Comparatione autem factâ inter Fæcum , & Urinæ retentionem , certè periculosior semper observata est omnimoda urinæ suppressio , quàm fæcum : Etenim iste ad plures dies citrà ullum vitæ periculum remorata referuntur , & deinde paulatim excretæ ; at verò ab urina per hebdomadam suppressa , etiamsi deinceps excernatur , vitæ periculum certius imminet ; & rari sunt illi , qui exinde supervixerint : idque fortè quia urina retenta , (præter sui molem , & salium acrium misturam , Vesicæ , Ureteribus , & Renibus infensam) sanguinem , reliquosque humores conspurcat , ac depravat , non sine ingenti principalium viscerum læsione ; unde postmodum pulsuum exilitas , corporis torpor , sensuum hebetudo , sopor , ac tandem lethargus , vel apoplexia insequuntur : quo mortis genere , ejuscemodi ægrotantes perire consueverunt , obiitque Tycho Brahe Danus , Astronomiæ Restaurator eximius .

QUÆ SINT IN EXCRETIS , ET RETENTIS CONSIDERANDA .

UT Excreta , ac Retenta , sive utilia sint , sive inutilia , ex alibilibus , aut excrementosis humoribus procedentia , possint generaliter à Medicis , pro salutaribus , aut nocuis , stabiliri , sex in universum consideranda sunt , Substantia nimirum rei excretæ , vel retentæ , Qualitas , Quantitas , Tempus , Modus , & Locus .

Quod ad Substantiam videndum , quænam res excernantur , cibus , aut chylus , sanguis , & humores alibiles ; an excrementosi , felleus humor , aliisque : itemque num partes solidæ Corporis ; ut & Vermes , Lapides , Arenulæ , & similia ,

lia, quæ dicuntur toto genere præter naturam.

Quod ad *Quantitatem*, num evacuationes sint immoderatae, & modum consuetum excedentes; an verò moderatae, & convenientes, habito præsertim respectu ad Corporum constitutiones, habitudines, ætates; pariterque ad morbos; causasque morborum.

Quod ad *Qualitatem*, num humores excreti acres sint, acidi, salsi, crassi, viscosi, tenues, fætidis, corrupti, nigri, flavi, virides, &c.

Tempus etiam excretionis est observandum, num inter initia morborum, an in declinatione; num post coctionem, secretionemque, an verò inconcoctis, commistisque succis inutilibus simul cum utilibus.

Modus pariter excretionis considerandus, num faciliter, an difficulter illi egerantur, putà cum doloribus, anxietatibus, animi deliquiis, aliisque molestiis.

Denique *Locus* conveniens esse debet, nempè qui Naturæ sit consuetus; unde etiam in statu sano superfuitates Corporis soleant evacuari: ut urina per vesicam, fæces per alvum, neutquam verò per os.

Hæc eadem consideranda erunt in *Retentis*; an scilicet retineantur ea, quæ juvare apta nata sunt; an contrà, quæ præter naturam prorsus nocua, corrupta, & excrementosa. In *Qualitate*, & *Quantitate*, si degenerent à naturali constitutione, & à consueto Naturæ, atque eâ quantitate, quæ congruit Corporis habitudini: etenim licet, E. g. felleus humor in cysti, naturaliter colligi, & conservari debeat, si tamen debitam qualitatem, & conditionem, quantitatemque convenientem non servet, vitiosus erit. In *Tempore*: etsi serum sanguinis, ac lymphæ utiliter cum sanguine commisceatur, nisi tamen statuto tempore secernatur, & expurgetur, nocet. Sic pariter urina, ac fæces ipsæ, estò expurgari assiduò debeant, nihilominus non statim ac in Vesicam, & Intestina fuerint deposita, egeri debent, sed per aliquod saltem tempus detineri: ità de cæteris. In *Modo*: sicut facilis

lis semper esse debet Egestio quæcumque excrementorum; ita ex aduerso Retentio qualibet humorum utilium oportet ut sit absque molestia. Unde licet Cibus E. g. debeat omni jure in Ventriculo detineri, quousque concoquatur, & vertatur in chylum; non tamen illi molestus sit, oportet; quamobrèm, cum dolorem, anxietatem, aut grauamen affert, morbus est. Denique Loco: necesse equidem est, ut utiles, & salutare humores nedum detineantur, sed in suis quique conceptaculis: uti felleus humor in cysti: lymphæ in vasis lymphicis; sanguis in venis, & arteriis: extrâ propria namque vasa stagnantes, omninò nocui sunt. In his igitur omnibus detrimenta Corpori accidunt; etiam si secundum naturam sint, quæ detineri debent. Hinc scitè quidem monuit Galenus in *Prorrheticis*: *Etiam ex iis, inquit, quæ suapte natura utilia sunt, & vitæ consentanea, gravissimas egri-tudines proficisci posse; quinimò ab his grauius egrotantes affici solere, & irreparabilius obire, cum à consueto Natura de-sciverint.*

DE PASSIONIBUS ANIMI.

T Amest Galenus 3. libro *Artis Medicæ*, ultimum locum inter sex Res Nonnaturales, Animi Passionibus adscripsit; sunt tamen illæ longè admodum cæteris præferendæ; veluti in alterando officiores, cum sint hostes interitinis, & nobiscum innascantur, & degant: Quamobrèm, Idem Author *lib. de ludo parua pila cap. 1.*, majorem industriam adhibendam esse monuerit, in regendis Animi Pathematibus, quam in corporalibus motibus mitigandis, moderandisque: atque eo magis, quò Animus dignitate corpori præcellit: Et eodem 3. *Art. Medicæ. l. 16.*, liquet, inquit, ab *ipsis* (idest benè valentibus) *caveri oportere omnes Animi immodicus affectus, videlicet Ira, Tristitia, Furoris, Timoris, Invidia: hæc enim alterant, atque à naturali statu corpus auertunt.* Et quidem tam repentini, ac violenti Animi mo-

tus non rarò sunt, ut Rationi minimè obtemperent, & universam Corporis œconomiam subvertant.

Et quamvis de moderandis Animi passionibus agere pertineat ad Philosophos Morales, eo quòd isti in regendos, corrigendosque mores incumbant, cum plerique ob magnum Timorem pusillanimes evadant; & alii ex Ira in Furorem deducantur; & nonnulli alii ob vehementem Tristitiam, sylvestrem vitam ducant; qui deinde, ope Moralis Philosophiæ, Timidi, Audaces redduntur: Iracundi, Timore reprimuntur: & Mœsti, Animi alacritate levantur: Medici tamen pravos ejuscemodi motus corrigunt, & emendant, prout Sanitati detrimento esse possunt. Etenim rectè, inquit Vallesius *1. meth. cap. 15.*, nil firmitus hæret Corpori, quàm quòd venit ab Animo; propterea hæc ab istis illè considerantur, prout obsunt, vel prosunt Corporis incolumitati: quandoquidem sine corporeis instrumentis, sanguine potissimum, & spiritu, non peraguntur, ad quorum commotionem, turbationemque, salus vel infirmatur, vel confirmatur.

Primum autem de harum Passionum Origine, primoque fonte, licèt à quibusdam dubitari soleat, communius tamen ad Appetitum Sensitivum, ità à Philosophis nuncupatum, illas verisimilius referendas esse censent, cum exinde reliqui sensus externi corporis, ad variam ipsius affectionem, pariformiter coafficiantur. Equidem Passiones istæ, motiones quædam Animi sunt, per spiritus, & sanguinem, in cunctas partes Corporis delatæ, proindeque varias perturbationes inferentes; ideoque absque motrice aliqua vi, quæ moveat, agitet, atque perturbet, fieri nequeunt. Motrix autem ista Vis, seu Potentia, in organis motui destinatis, potissimum in fibris, tum rectis, tum obliquis, tum transversalibus, aut curvis dictis, atq; adeò in contextu, plexuque illo interno Cerebri, unde etiam Nervi originem sumunt, & ubi per arteriolas, purior, ac tenuior sanguinis pars in spiritus volantes, seu in purissimum, limpidissimumque liquorem, quem succum nerveum vocant, vertitur, sita est: quamobrèm
pro

pro varia affectione, impressioneque eidem illatâ, diversimodè spiritus, ac sanguis ipse, commoventur, fibræque nervorum exagitantur, ex objectis nimirum jucundis, vel injucundis, vim illam, internumque sensum afficientibus, juxtâ variam, diversamque simulacrorum in Phantasia representationem, sive ad bonum, sive ad malum incitantium. Neque verò quis exinde deducat varias ibidem inesse facultates, aut distinctas illarum sedes; cum benè omnes istiusmodi operationes ab uno, eodemque principio manare possint, quod deinde secundum varias impressiones diversimodè operetur, & actiones exserat diversas, pro diverso, varioque impulsu indito fibris, nervis, cæterisque partibus Corporis, subindeque sanguini communicato; unde postmodum pallores, rubores, tremores, impetus hebetudines, aliaque hujus generis suboriuntur. Quod autem à *Cartesio* dicitur de Glandula Pineali, veluti sede, & organo peculiari harum omnium operationum, non cunctis arridet; quin & nec desunt, qui ex Anatomie referant, illam aliquando in dissectis cadaveribus inventam non fuisse, aut etiã repertam petrefactam; cum tamen nulla læsio in Operationibus Animalibus, dum in vivis essent, fuisset observata: quamquam & id potuerit in extremo vitæ spiritu iisdem accidere. At verò istiusmodi Passiones ad Animam Rationalem referte, non videtur rationi consentaneum, cum etsi per spiritus tenuissimos eam operari fateatur, isti tamen materiales, & corporei, neutiquam cum Rationali Anima Spirituali consortium inire possunt, aut in agere, aut in pati: quo proinde factum, ut ab aliis ejuscemodi Passiones dicantur potius operationes Totius, atque adeò ad totum Corpus animatum pertinentes.

Verum ut ab hisce Physicorum ambagibus extricemur, & quantum ad Rem Medicam facere videtur, breviter Nos expediamus, retento communi loquendi usu, pro explicandis Animi passionibus, eâ methodo procedemus, ut nulli oppugnare videamur, admittentes solummodò ea, quæ sine ulla difficultate ab omnibus indiscriminatim, nedum recipiuntur,

tur, sed in seipfos quoque unusquisque Hominum experitur. Et sanè certum apud omnes est, ab objectis jucundis, vel injucundis, benè, vel malè afficientibus externos sensus corporis, excitari in nobismetipsis motionem, affectionem, perceptionem, aut si mavis aliter appellare, perturbationem, quandam, in interiori sensu, quâ Animo commovemur ad prosequendum, vel ad averfandum, fugiendum, & evitandum id, quod Nobis objectum est. Inde autem suscitatur in Nobis impressio, seu perceptio quædam, ex apprehensione ejusdem objecti, vel boni, vel mali, levior, aut gravior in Animo, unde sanguis, & spiritus statim commoventur, unàque simul partes sensitivæ Corporis diversimodè afficiuntur, ut patet ex pallore, aut rubore cutis, frigore, vel calore, rigiditate, vel laxitate membrorum, aliisque similibus. Perceptio autem ista boni, vel mali, jucundi, vel injucundi, tristis, aut delectabilis, nonniſi in Cerebro primùm fit, adeòque in sensu aliquo interno, quem liceat cum cæteris appellare Sensum communem, Appetitum sensitivum, aut aliter, ut libuerit; cum aliunde certum sit, Imaginationem ejus objecti in Nobis progigni, cum æstimatione gravioris, aut levioris boni, vel mali, præsentis, aut imminentis, exindeque sequi diversos Animi affectus, Cor, Sanguinem, Spiritus, totumque Corpus perturbantes, ac benè, vel malè afficientes, pro varia perceptorum objectorum impressione. Cum igitur hæc omnia cuique notissima sint, absurdum non erit, Apprehensionem, seu Perceptionem istam ad Imaginativam referre; Æstimationem verò, ad sensum internum, averfantem, aut prosequentem, quem Appetitum sensitivum appellare licebit: ac demùm diversas exinde ortas Animi motiones, perturbationes, passiones (græcè Pathemata) denominare: quæ quidem in suo principio promovente considerata, ad Motus, & Actiones pertinebunt; in effectibus verò, quos pariunt, Passiones dici debebunt. In hoc autem neminem, sed & nec Cartesium ipsum, dissentire, crediderim, qui idcirco renuit duos appetitus in parte Animæ sensitiva constituere, Irascibilem

bilem unum, Concupiscibilem alterum, quia nullam, ut ipse inquit, in Anima distinctionem partium fingere possumus, veritus ne exinde facultates diversas in eadem collocare cogere-
retur, atque non minùs has duas irascendi, & concupiscendi, quàm innumeras alias, & admirandi, & amandi, & sperandi, & odiohabendi, & metuendi, & sic de cæteris. Attamen vocabula ista facultatum, & potentiarum, etiam in operibus mechanicis admittuntur, atque in Cuneo, Vecte, Trochlea, Libra, Lance, & similibus, has potentias Mechanici considerant; quamvis nil aliud in ipsis sint, quàm dispositiones, actiones, ac instrumenta motuum, & ponderum movendorum: Sed & cum quis dormit, nec videt, nec audit, & tamen potentiam videndi, ac audiendi benè dicitur habere: Quin & vigilans adhuc, si videre, ac audire nolit, claudens palpebras, & aures obturans, potentias nihilominùs illas non amittit, per organa nimirum benè disposita, quibus Anima, remotis impedinientis, ad videndum, & audiendum determinatur. Parùm ergo interest, nomina rebus imponere, aut imposta retinere, pro Nostri intelligentia, dummodo in rebus ipsis conveniamus. Cæterum quis unquam per hæc nomina diversa, diversas potentias, aut distinctas partes in Anima imaginabitur? cum & neque per Intellectum, Voluntatem, ac Memoriam, sive Reminiscentiam, quæ immediate ab ipsa procedunt, ipsique insunt, quidpiam ab eadem distinctum, ullus unquam est suspicatus. Liceat itaque has voces retinere, ut confusionem in Veterum doctrinis evitemus, & faciliùs, quæ ad nostram rem Medicam faciunt, explicemus:

Ab Appetitu igitur Sensitivo dicto, Animi passiones profluere concedamus, ex quo Animal à præcedenti sensuum externorum notitia, naturaliter inclinatur ad bonum sensibile, cognitum ut tale, aut declinare conatur à malo, ut tale pariter apprehenso. Quamobrèm reliquis sensibus externis præesse dicitur, & eo ferè modo se habere ad Imaginativam, seu Phantasiam, quo Rationalis Appetitus, idest

Vo-

Voluntas, se habet ad Intellectum. Ut enim Voluntas, velut Potentia cæca, ab Intellectu lumine pleno, regulatur, ferturque in bonum ab eodem Intellectu præcognitum; ita Sensitivus Appetitus ducitur in bonum ab Imaginatrice perceptum; quin & pro varia objectorum representatione, diversimodè commovetur, vel ad prosecutionem, vel ad fugam, objecti apprehensi.

Ejusmodi insuper Appetitus Sensitivus duplex statuitur, Concupiscibilis unus, Irascibilis alter: nam in iis, quæ ad sensus pertinent, movetur Animal ad ea, quæ profunt, vel saltem prodesse videntur; retrahitur verò ab his, quæ obstant, vel putantur obesse; unde Concupiscibilis Appetitus: Cum verò nititur occurrere obicibus, rei consequendæ fruitionem retardantibus, Irascibilis appellatur. Quamobrèm, Concupiscibilis Appetitus tendit in bonum sensibile absolute; Irascibilis verò in bonum sensibile difficile; non quòd difficultatem per se primò appetat, sed tantum ut illam removeat, ac superet, ut exinde bono fruatur. Et quamvis Platonici duplicem hunc Appetitum in distinctis sedibus collocarint, nempe Irascibilem in Corde, & Concupiscibilem in Hepate, ad quos proinde se jungendos Septum transversum interposuisse Naturam, ajebant, quo unus cum altero minime communicaret; communior nihilominus sententia cum Aristotele existimat, unà simul in Corde utrumque residere, eo potissimum argumento, quòd in Animi passionibus ab utroque Appetitu manantibus, Cor semper commoveatur, ut ostendunt concitati pulsus; siquidem tum in bono sensibili absolute, tum in bono difficili consequendo, Cor afficitur, & pulsus perturbantur.

Atque hinc, profluentes ab hoc Appetitu sensitivo Animi passiones, ideirco tales dicuntur, quia non sine quodam sensu Voluptatis, aut Doloris fiunt, & cum Appetitus operatur, quodammodò patitur ab objecto, vel jucundo, & delectabili, vel injucundo, & molesto; unde & Imaginatrix potentia vehementer concutitur, & Cor, ac Corpus universum

sum plumbum afficitur, ac perturbatur, commotis unâ simul spiritibus, & sanguine, per totum diffusis: id quod tam manifestè patet in Irâ, Gaudio, Timore, Mœstitiâ, ut aliquandò etiam facies palleat, aut rubeat, cutis horreat, lingua titubet, caput vacillet, atque aliter, aliterque Corpus totum concutiatur. Hinc modò describi solent Animi Passiones, quòd sint *Motus Appetitus sensitivi circa bonum, vel malum sensibile opinatum, seu apprehensum, & judicatum ut tale, ab Imaginatrice, seu Phantasia, cum aliqua involuntaria Corporis mutatione*. Dicuntur *Motus*, quia reverà in his Appetitus excitatur, & ad objectum commovetur: non tamen sunt *Motus continui*, quia non semper, ac assiduò Appetitus ab objectis ~~motus~~. Et quamvis Passiones dicantur in effectu, quia ab illis Corpus ~~patitur~~ in Radice tamen, seu in Origine, *Actiones*, & *Motus* ~~patitur~~ ab ipso Appetitu sensitivo, ut dictum: Dicuntur *circà bonum, vel malum sensibile, à Phantasia apprehensum, ut differant ab Actibus Voluntatis, quæ fertur in bonum, vel malum à Ratione, & ab Intellectu præcognitum*: quòdnam, ut antea notatum, quædam admodum *Voluntas*, *Potentia cæca*, regitur ab Intellectu: ita Appetitus sensitivus regulatur à Phantasia, seu Imaginatrice *Potentia*. Dicuntur denique, cum quadam involuntaria, seu naturali Corporis mutatione; quandoquidem reverà Corpus subinde ab illis alteratur, & commovetur, sive cum ex Gaudio Corpus justo expanditur, & facies, ac oculi vividiores apparent; sive cum in Timore, & Mœstitiâ illud contrahitur, & hiæcillant, & pallent; sive cum in aliis affectibus diversimodè perturbantur, & commoventur; in quibus planè aliqua semper corporalis mutatio contingit. In idem ferè concidit Cartesiani definitio, quæ *Passiones istæ, dicuntur Perceptiones, aut Sensus, aut Commotiones Anima, quæ producuntur, conservantur, & corroborantur per aliquem modum spirituum*: Nisi quòd in ista, Passiones ad Principium potius earundem referuntur: in illa verò, magis ad commotiones, perturbationesque Corpori illatas, veluti effectus, de quibus

bus potissimum hic sermo est, & Nos agere proposuimus.

Ad has insuper Passiones excitandas tria in universum concurrere solent, duo quidem interna, tertium externum. Interna sunt, Appetitus Sensitivus, à quo proximè Passiones emanant: & Phantasia, seu Imaginativa, sensuum omnium Radix, & Origo. Externum verò est objectum, quod Phantasia primò commovet, per sensus externos: nam nisi objectum externum per sensus apprehenderetur, vel ut bonum, vel ut malum, à Phantasia, certè Appetitus Sensitivus neque moveretur ad illud appetendum, vel fugiendum; adeoque neque Passiones excitarentur, nullaque fieret in Corde, totoque Corpore commotio, ac perturbatio. Itaque, ut Animi passiones inferantur, necesse est, ut objectum jucundum, vel injucundum, triste, aut delectabile, per sensus externos efferatur in Phantasia, quæ prout illud apprehenderit, firmâ, stabilique perceptione, sub ratione boni, vel mali, Appetitui sensitivo representabit. Cùmque utraque potentia, in sensu, motuque Animali consistat, statim commovet fibras nervorum, per quas traducitur in Cor impressio, & commotio, subindeque sanguis, per arterias influens, diversimodè affectus, & concitatus, fertur per cunctas partes Corporis; unde postmodum universalis, & manifesta concussio, ac perturbatio, sive horroris, frigoris, tremoris; sive ruboris, exardescentiæ, & caloris; sive pallidi, aut rosei coloris, aliufve; pro varia Passionum excitatarum affectione. Hinc in Ira plerumque rubet facies, oculi splendescunt, exardescit cutis; quia sanguis concitatur, & effervescit: in Mœstitia, & Timore pallet, livescit, refrigeratur, & contremiscit, quoniam in suo motu lentescit sanguis, concrescit, & quodammodò congelascit: in Gaudio, & Lætitia roseo colore illa perfunditur, & oculi alacriores observantur, à sanguine scilicet vividiori, expansiorique: submittuntur verò ex adverso in Verecundia, & Pudore; & sic de aliis.

Plurimum autem ad hæc conferre solet, Corporum habitudo varia: Etenim experimur plerosque nasci proclives ad
Iram

Iram, alios ad Timorem, quosdam ad Tristitiam, ad Lætitiam alios, nonnullos ad Commiserationem, & alios ad oppositas, diversasque alias Animi affectiones. Pro varia liquidem nedum Corporum constitutione, verum etiam pro dispositione organorum, promptius suscipere solent, unam, vel aliam ab objectis impressionem. Quemadmodum enim exteriora sensuum organa in quibusdam aptiora observantur ad audiendum, videndum, gustandum, tangendum, odorandum, aliterve in aliis operandum; ita & interiora organa, credere licet, ad hos, vel alios motus Animi, esse procliviora, magisque disposita. Hâc quippe ratione, pluries ex Anatome compertum, Fortes, & Audaces sortitos fuisse Cor mole parva, & texturâ densum, & non rarò etiam pilis stipatum: Pusillanimes, & timidi, structurâ laxius, amplius mole, & vasorum, ac fibrarum, & nervorum mollioribus. Sed & ad idem, multum quoque valet sanguinis, reliquorumque humorum, constitutio varia; unde qui sanguinem nacti sunt puriorem, floridioremque cum aliqua volanti acritate, proclives sunt ad Iram; qui verò contrà, sanguinem sortiti sunt compacterem, acidiorumque, quem vocant melancholicum, proclives sunt ad Tristitiam; sicut alii ad Lætitiam, alii ad Metum, & alii ad alias Animi passiones, pro varia scilicet sanguinis crassi, & habitudine. Hinc etiam comperimus, Pueros, & Foeminas esse timidiores, facilèque prolabi in commiserationem, ac fletum; contrà verò Viros, & Senes; Immo ipse idem, qui in ætate puerili verecundus, placidus, meticolosus, ac misericors observabatur, ætatum mutatione sepe facilius indolis opposita, differentisque propensionis evadit: non aliâ certè de causa, nisi quia per ætatum mutationem, variant organa, & sanguinis, reliquorumque humorum constitutiones. Ubi enim biliosus, & acer sanguis prævalet, fibræ quæcumque Corporis, & præsertim Nervorum, facile proritantur, commoventur, & exardescunt. Qui verò acidus, & melancholicus est, coarctat potius, gravat, deprimit: & serosus, ac pituitosus, obstruit, hebetat, laxat. Atqui

etiam ex varia organorum structura, sensus quoque, & motus in nobis variant; unde aliqui Auditum, alii Visum, alii Gustum, Olfactum, aut etiam Tactum, cæteris præcellunt.

Verum tamen, uti ex Natura, & à Nativitate plerique proclives sunt ad unam, aliamve passionem contrahendam, ita possunt & alii ex iteratis actibus idipsum per Habitum comparare, cum Habitus per actus acquiratur. Quare etsi quis à Nativitate sit Iracundus, poterit ex oppositis actibus pluries, sæpiusque repetitis, mitior, ac placidior fieri: & qui pusillanimis erat, audacior evadere. Oportet autem unum motum per alium oppositum reprimi, & emendari, ut exinde contraria affectio inducatur. In hoc equidem summè valet Rationis, & Voluntatis imperium, ut de Socrate, Hippocrate, aliisque Ethnicis memorant Historici, & passim Nos legimus in *Vitis Sanctorum Patrum*. Sed & unicâ etiam volitione idipsum quisque peragere potest, si vehemens Voluntatis imperium accedat, præpolleat, firmiterque consistat.

Quanam autem, & quot sint ejusmodi Animi pathemata, vix ausim certo numero comprehendere, cum neque inter Doctores tum Veteres, tum Recentiores, de hoc hætenus conventum sit. Id autem factum videtur, quia licet objectum Appetitus Sensitivi unicum sit, nempe Bonum appetendum; per accidens tamen potest esse malum, in quod feratur; idque sive fruitionis gratiâ, quia putatur, ut Bonum, sive gratiâ averfationis, ut ex illius fuga, Bono fruatur: quo fit, ut Appetitus sensitivus, quemadmodum fertur in Bonum, vel in Malum, putatum ut Bonum; ita & Animi Passiones circa Bonum, vel Malum versentur. Quamobrem Stoici ex hoc objecto voluerunt, quatuor dumtaxat esse Animi Passiones: Vel enim Bonum, aut Malum præsens est, & circa Bonum dixere versari Gaudium, circa Malum, Tristitiam: Vel Bonum, aut Malum, futurum est; & in Bonum futurum, Spem; in futurum Malum, Timorem; unde Gaudium, Spem, Tristitiam, & Timorem, Generales Passiones illi constituerunt. At verò Peripatetici cum Aristotele, non

ab

ab Objecto, sed ab Appetitu Concupiscibili, & Irascibili numerum earum desumpserunt, atque ideò ad undecim revocarunt: Sex quidem pertinentes ad Appetitum Concupiscibilem: & Quinque ad Irascibilem. Ad Concupiscibilem reduxerunt Amorem, Desiderium, Gaudium, Odium, Fugam, & Tristitiam. Ad Irascibilem verò Spem, Desperationem, Timorem, Audaciam, & Iram. His alii ex Recentioribus duodecimam adjunxerunt, Placiditatem, seu Commiserationem, veluti Passionem Iræ oppositam. Quin & nonnulli alii adjecere Pudorem, Impudentiam, Indignationem, Invidiam, Æmulationem, Zelotypiam, Pœnitentiam, Admirationem. Cartesius verò innumeras alias recensuit, & quidem longâ nimis serie, diversâque methodo distinctas, ut apud eundem legere est, quoniam Passiones ab illarum Radice desumpsit, non verò in effectibus consideravit, quamobrèm inter eas, Admirationem fecit primam. Apud Ciceronem, *Tuscul. 4.*, quatuor dumtaxat principales Passiones memoratæ referuntur, nimirum Animi ægritudo, seu Tristitia, Lætitia, Metus, & Libido. Per Animi ægritudinem morsum quendam doloris induci ait: per Metum, Animi recessum, ac fugam: per Lætitiam profusam Hilaritatem: per Libidinem effrænata appetentiam. At his veluti generibus alias tamquam species subjecit, & Animi ægritudini Invidentiam, Æmulationem, Obtrectationem, Misericordiam, Angorem, Luctum, Mœrorem, Ærumnam, Dolorem, Lamentationem, Sollicitudinem, Molestiam, Afflictationem, & Desperationem. Metui subdidit Pigritiam, Pudorem, Terrorem, Timorem, Pavorem, Exanimationem, Conturbationem, Formidinem: Voluptati, seu Lætitix supposuit Delectationem, Jactationem, & ex malo alieno Gratulationem. Libidini demum subdidit, Iram, Excandescentiam, Odium, Inimicitiam, Discordiam, Indigentiam. Explicat præterea quid per unamquamque passionem ipse voluerit intelligendum, & subdit, Invidentiam, esse ægritudinem, propter alterius res secundas, susceptam. Æmulationem, esse Animi concupiscentiam ex ca-

rentia ejus, quo alius est potitus: Obrectationem, esse quamdam Zelotypiam. Misericordiam, Animi commotionem ex alterius miseria. Angorem, esse ægritudinem Cor prementem. Mœrorem, ægritudinem febilem. Dolorem, ægritudinem cruciantem; & ità de cæteris, ut apud eundem legere est. Sed neque defuere, qui omnes Animi passiones ad duas commodè referri posse dixerint, nimirum ad Amorem, & Odium: quapropter Desiderium apeellarunt, Amorem boni absentis; Lætitiã, Amorem boni præsentis: Spem, Amorem in bonum arduum: Desperationem, Amorem ex arduitate deficientem. Et contrà, Fugam, esse Odium mali absentis: Dolorem, esse Odium mali præsentis: Audaciam, Odium in malum arduum: Metum, Odium ex malo arduo: & Iram, Odium in causam mali.

Sed quamvis tam varii sint in referendis Animi Pathematibus Authores, quia tamen, quæ magis ad Medicum negotium facere videntur, illæ speciatim sunt, quæ Corpus humanum potissimum exagitant, & excruciant, ut facile valeant illud in ægritudines sive graviores, sive leviores adducere; idcirco, omiſſis aliis, quæ minoris momenti sunt, solum hinc de iis agemus, quæ violentius, molestiusque Corpus afficiunt, atque breviter examinabimus illarum naturam, vim, atque efficaciam, quam tum nocendo, tum proficiendo afferunt; ac demique Remedia, tam physica, quam moralia, quibus easdem corrigere, vel abolere possimus.

Et quidem primo loco sese offert Amor, qui Choragus omnium affectionum appellatur, immò illarum omnium compendium est; quippe Amantes nunc gaudent, nunc tristantur; nunc timent, nunc irascuntur, & modò unã, modò aliã passione cruciantur. In eo autem definiendo multum variant inter se DD. Plato illum inquit, esse *Appetitum quendam, quo bonum sibi quispiam desiderat*. Alii verò ex eodem descriperunt, *Desiderium Boni*; unde Sanctus Thomas, *Boni complacentiam illum appellavit* sive ut aliis placet, *Boni, pulchrique possidendi, & fruendi Desiderium*. Medici ferè communiter

niter, Cordis, & sanguinis ingentem perturbationem, nuncupant; quamobrem Passio passionum quibusdam dicitur. Sed nec ex Platonice defuere, qui illum dixerint esse *quandam Animi fascinationem*, unde subdunt, cur tam *facile Amantes desipiant, macrescant, & non raro etiam emoriantur*: Vocant alii *primum Appetitus sensitivi motum in bonum sensibile*; quoniam inter cæteras Animi affectiones Amor primum, & specialius fertur in bonum sensibile: cumque bonum secundum eosdem Platonice duplex sit Intellectuale unum, Concupiscibile alterum; hinc etiam Amor, alter dicitur Intellectualis, & Divinus, alter Concupiscentiæ, & Terrestris. Verum omissis his, quæ de Amoris Natura alii retulere, dicantur. Medicorum more loquendo, Amorem esse, *Affectum Animi primum ex Appetitu concupiscibili in bonum sensibile, cum manifesta perturbatione*. Quamobrem Aëtius explicans illud Ovidii.

Res est solliciti plena Timoris, Amor.

inquit, non solum ex illo Cor, & sanguinem commoveri, sed esse sollicitam quandam mentis insaniam, qua Amantes de objecto amato perpetuo cogitant, atque ad illud mente feruntur. Et quidem tanta solet esse non raro ex vehementi Amore Animi perturbatio, ut plerique manifestam desipientiam incurrerint, ac veluti Ecstasi abrepti, fiant cogitabundi, & nec videant, nec audiant, quæ illis offeruntur, immò nil rectè prorsus agant, quod ceteroqui, si animadverterent, benè, ac prudenter gestum velent.

Ex his autem oritur, cur ab Amore partes cunctæ Corporis incalescant, & sæpenumerò febricitent; unde plurimi ad extremum contabuisse memorantur: quoniam sanguis ex perenni Cordis, & Mētis agitatione plus justo extenuatur, & acrior fit, adeoque ineptus evadit nutritioni, accretionique. Hæc eadem de causâ Pervigilium, Inquietudo, creber Anhelitus, Suspiria, Anxietas, & alia hujus generis mala, plurima Amantes comitantur.

Sed

Sed speciatim de Pulsu animadvertere est, illum ex Amore celerem, frequentem, elatum, inæqualem, facilèque mutabilem fieri; unde fertur Erasistratum agnovisse Amorem Antiochi; & Galenum Juvenem amantem Romæ deprehendisse. Et quamvis Galenus ipse dicat 1. *prognost.* 4., nullos esse proprios Amoris pulsus, sed varios, quia nimirum variarum passionum cum illo jungi solent, ad quarum diversitatem diversimodè Pulsus perturbatur: hic tamen pulsus varius, & inæqualis, videtur proprius Amantium, græcè *Eroticus* appellatus. Verùm ejuscemodi pulsus manifestior fieri solet ad præsentiam, vel ad memoriam Rei Amatarum: quâ planè industriâ præfatos Authores ad deprehendendos Amantes, usos fuisse legimus. Hinc ergo patent Amoris incommoda: etenim præter Animi ingentem commotionem, inquietudinemque, plerumque contingunt febres pusillæ, de genere Hæcticarum, macies totius Corporis, pallor ex mala ciborum digestionem, nutritionemque; itemque vigiliæ diuturnæ, deliria, & præsertim melancholica.

Sed tamen ex adverso, ab eodem multa beneficia non raro manasse referuntur. Narrat siquidem Cardanus de proprio filio, qui cum ignavus omninò, incultus, ac ferè stupidus videretur; ab Amore evaserit perelegans, venustus, sagax, & facundus. Ovidius quoque, Magister Amorum, multa de seipso confitetur, eadem ex causâ successisse. Verùm de his dicere non plus decet; cum alioqui omninò certum sit, quòd quæ bona plurima ex Amore Intellectuali proficiunt, nulla ex terrestri manare possint, nisi solù ad perniciem; ut in ipso filio Cardani, & in Ovidio, præ innumeris aliis evenere.

Pro curatione denique Amoris, multa à Medicis, & Philosophis Ethicis referuntur; licet Propertius dicat:

Omnes humanos sanat Medicina dolores;

Solus Amor morbi non amat Artificem.

Atqui non curatur Amor amatarum rei fruitione, cum subinde potius increbrescat, & per Zelotypiam acrius, vehementiusque divexet. Excogitarunt plerique universum veterem

san-

sanguinem è Corpore Amantis esse exhauriendum , ut ex novi sanguinis benigniori conditione fascino rei amatæ penitus deleteretur : vel si hoc fieri nequeat , esse Corpus ejusdem pluries ab atra , & deleteria infectione repurgandum , quam ipsum contraxisse ajunt : in quam rem & Syrupi , & Aquæ , & Electaria , & Pharmaca , corrigentia simul , & emundantia ejusmodi inquinamenta , commendantur . Exhilarantes præterea confectiones ; epithemata cordialia , ablutiones attemperantes , & alia similia , ab iisdem proponuntur . Verùm ista sæpenumerò inutilia sunt , quibus tam fixus plerumque est , & inquietus Animi affectus , ut nisi hic primùm averruncetur , reliqua omnia supervacanea evadant . Quamobrem præstabit ~~conferet~~ potissimum passionibus , hærentem omnibus Amorem , sensum ~~ab~~ sensu primùm reseccare ; mox verò præsidia medica superaddere . ~~Verum~~ verò ea , quæ tam manifestè iteratis evacuationibus sanguinem debilitent , & exhauriant , sed quæ potius in meliorem crassiorem , & temperatiorem efficiant . Itaque conferet paulatim in mentem Amantis inserere defectus aliquos rei amatæ , & quidem tum phisicos , tum morales ; putà deformitatem , ægritudinem ; mox etiam malos mores , infidelitatem , & similes , ut in illius odium , aut aversationem inducatur . Hæc enim arte plerique recensentur ab Amore suæ Amatiæ excidisse . Juvabit ulterius applicatio Amantis in studia , negotia , lites , aliasque exercitationes , penitus differentes , ut inde Mens aliò intenta , paulatim rei amatæ obliviscatur : quia sicut Otium fomes est Amoris , ità ex adverso corporis , & mentis exercitatio illum extinguunt ; unde Ovidius :

Otia si tollas , perire Cupidinis arcus :

Contemptæque jacent , & sine luce faces .

Et mox ,

. . . . Finem qui quaris Amori ,

Cedit Amor rebus : res age , tutus eris .

Desidiam puer ille sequi solet : odit agentes .

Da vacua menti , quo sentatur opus .

(1) lib. 1. de Rem. Amoris .

Af.

Affert, & idem Ovidius aliud Amoris remedium, inquit:

Successore novo vincitur omnis Amor.

At hoc potius est novo Amore, & fortasse pejore, veterem eradicare. Conducibilior autem est absentia ab objecto amato, & adhuc efficacior Peregrinatio; unde idem Poeta. (a)

Manat Amor testus, si non ab Amanse recedas:

Utile finitimis abstinuisse locis.

Verumtamen præstat cunctis, malorum ex Amore derivantium perpetua recordatio, juxta monitum ejusdem Ovidii. (b)

Sapè refer tecum scelerata facta puella:

Et pone ante oculos omnia damna tuos. (c)

Quare & librorum de ejus malis agentium assidua lectio summè proderit; itemque Corporis afflictatio, ciborum multorum abstinentia, cum morigeratis viris conversatio, Mortis meditatio, atq; in Deum frequens, ac devota sui ipsius commendatio.

Odium opposita Amoris Passio, sicuti non rarò eidem mæderi consuevit, & profuit; ità sæpè etiam, cum extrà limites excurrit, degenerat in furorem, & nedum Amori, sed etiam Quietì, Paci, & Animi tranquillitati adversatur, & officit. Hinc describitur, *Impetus Appetitus Irascibilis in malum sensibile*: Etenim quemadmodùm Amor dicitur motus Appetitus concupiscibilis in bonum; ità ex adverso Odium Impetus Irascibilis in malum. Jungitur etiam cum illo Displacencia, Discordia, Ira, quia per ejusdem affectionem sic perturbatur Cor, & sanguis, itemque Phantasia, imò & Ratio ipsa, ut omnes ferè operationes Corporis immutentur: quamobrèm vultus pallet, riget Corpus, albescunt labia, fauces arctantur, lingua titubat, pulsus deprimitur, oculi turbantur, frons rugatur. Hâc de causâ, nulla illius commoda memorantur, nisi solùm quod effrenato Amori medela sit. Ceterùm

(a) lib. 2. de Rem. Am.

(b) 1. de Remed. Amor.

(c) V. etiam Terent. in Eunucho;

terum mala innumera ab illo exoriuntur, & quidem tum Animi, tum Corporis; quia, ut dictum, facile transit in Furorem.

Totis ergo viribus incumbendum, ut illi statim inter initia occurramus, non solum inducto Amore rei odiohabitæ, verum etiam Animorum reconciliatione, ac pace. Multum etiam in hanc rem valent munera, venerationes, submissiones; itemque ut in Amore dictum, peregrinationes, vel in res jucundas, ac hilares, congruentes applicationes.

Ira passio affinis Odio, describitur à Philosophis moralibus, *Vindictæ desiderium, seu Appetitus*: A Medicis verò, ut deducitur ex Galeno 1. *de differ. febrium cap. 3.* & 2. *de symptomat. caus. cap. 5.* definitur, *Ebullitio, seu Effervescentia sanguinis circa Cor*. Quamquam idem Galenus 2. *de san. tuen. cap. 9.*, in ejusce sanguinis ebullitione Furorem consistere asserat, cujus accessorium, ultionis appetitum esse. Verum fervor sanguinis Iræ potius causa est, procedens ex malo odiohabito. Hinc Iracundia familiaris est biliosis, & atrabilaris dictis, ac facillimè æstivo tempore accidit, potissimum ex immoderatis potibus vinorum meraciorum; Unde idem Galenus *aphor. 4. comm. 2.* Iram, inquit, Temeritatem, atque Immanitatem, seu Ferociam, atrabilarii humoris passiones esse; ut etiam Aristoteles 2. *sect. problem. 26.* insinuavit.

Incommoda ergò Iræ sunt, quòd febrim non rarò excitet, ut multis quoque ostendit Galenus 1. *de differ. febr. cit. cap. 3.*; nam sanguinem vehementer commovet, atque ad indebitè fermentescendum disponit; promotâ nimirum parte volatili, ac tenuiori, atque in partem sanguinis glutinosiorem adactâ, unde etiam Cerebrum sæpenumerò afficitur, & in delirium, aut pervigilium lacescit: quare Iracundi proclives quoque sunt ad Maniam, & Furorem. Observatum pariter est, nonnullos ex vehementi Ira Apoplexiam, vel Epilepsiam incurrisse: quosdam etiam ferè exanimatos repentinâ Syncope correptos, in terram concidisse, exsoluto spiritu, vel compresso, ab irrupente sanguine, Corde. Mul-

ta ex adverso commoda afferre potest, præsertim in humidioribus, & crasso sanguine scatentibus: etenim illum attenuando, & serositates, ac flatus discutiendo, robur quodammodo excitat, & virilem animum efficit, ut propterea Galenus *3. de difficult. respirationis cap. 13.*, juxta doctrinam Hippocratis *epidem. 2. sect. 4.* doceat, prodesse nonnunquam irasci, excitandi gratiâ nativum calorem, præsertim in decoloratis, & frigidis. Notabile est, quòd refert Franciscus Valeriola *in suis Observationibus*, quendam jamdiu paralyti, ac membrorum contractione laborantem, repente fere ex ingenti Ira, confanuisse, quam datâ operâ assidentes promoverant, prudenti Medici consilio.

Denique quòd spectat ad ejusdem Remedia. Corrigitur Ira nedum contrariis passionibus, præsertim Timore, verum etiam victus ratione, sanguinis acritatem temperante. Quòd si præterea talis, ac tanta sit, ut in Furorem vergat, tunc omni industriâ non solum corrigendus sanguis erit, sed & ab ejusmodi labe pariter repurgandus, quemadmodum in Mania. Fertur similiter plurimum in his prodesse Musicam, cum plerique Irâ perciti, furorem cantu, & harmoniâ temperant: quippe Animi impetus suavi cantu demulcetur; cujus quidem Artis ope, peculiari quâdam modulatione, in furorem adacti, coerciti plurimi referuntur:

Timor non infimum locum retinet inter Animi passiones, & licet circa malum futurum versetur, illud tamen arduum, & difficile esse debet: cui scilicet vix resisti possit; spes tamen omnino extincta non sit, sed adsit, licet exigua, imminens malum evitandi: quòd si inevitabile prorsus foret, non tam Timor, quàm Tristitia excitaretur. Hinc describitur Timor, *Motus Appetitus sensitivi ex affectione, quam imprimat malum inminens difficulter evitabile.* Ut autem ab eodem affectionis genere procedunt Spes, & Desperatio, ex bono absente arduo; ita Timor, & Audacia ab eodem pariter affectionis genere oriuntur, ex malo imminente arduo. At verò arduum Malum intelligi debet hoc loco, quod non solum

lūm difficulter vitari potest, sed quod magni alicujus momenti est: etenim si levissimum foret, Timorem non inferret; quamobrem sicuti Spes adhuc fertur in Bonum difficile, & seipsam elevat ad superandam obicis difficultatem; sic pariter ex adverso Metus circa malum se habet; cū ferè ab illo succumberet, nisi ab Audacia sublevaretur. Id autem evenit, quia in Timore sanguis quodammodò refrigeratur, & torpet, imò & Cor ipsum in suo motu plurimum hebetatur, unde sensim deinde totum Corpus horrore corripitur, & pallore manifesto foedatur. Quà de causa Timor describitur à Medicis: *Sanguinis refrigeratio, & vitalium spirituum conventus circa Cor, ob imminens aliquod periculum: cūque modicus, & quasi spiritu depauperatus sit ille sanguis, qui in partes extimas excurrit, propterea fit etiam, ut cutis universa rigeat, ac palleat, & pulsus fiat parvus, & frequens. Quandoque etiam sudor exoritur frigidus, cū scilicet ob ingentem hujus passionis vim, serum è sanguine exprimitur, & effertur in cutim, compressæque glandulæ subcutaneæ foras in sudorem illum extrudunt.*

Ex hoc nunc patet, quanam sint incōmoda, & detrimenta Timoris: is quippe sanguinem condensando, ad circuitum ineptum reddit, atque ob crassitiem, difficulter admodum capillares arteriolas, ac venulas pervadit; unde totius Corporis torpor, & ad tactum manifesta refrigeratio. Si verò repentinus sit, ac violentus, nedum Animi defectionem, & syncopen, verum etiam mortem inferre potest; quemadmodum deducitur ex Galeno 5. *de locis affect. cap. 1.* At verò plurima quoque ex illo proficiuntur emolumenta: & quidem fluidum plus justo, tenuem, & æstuantem sanguinem, reprimit, quocirca ejus fluxui momento ferè mederi solet, cū illum sistat. Non rarò etiam febres quartanas inveteratas sub ipso horroris initio fugavit: etenim incusso repentino, ac inopinato Timore, invertitur quodammodò universus sanguis, & fermentum febrile penitus pervertitur, ac immutatur, vel saltem obtunditur. Solvit quoque singultum,

eâ propemodum ratione, quâ cohibito spiritu, quicumque motus Septi transversi desinit, aut interrumpitur; indeque Venter commovetur, & excutitur, atque à re eundem molestante liberatur; quare Singultus, Risus, atque etiam Tussis sistitur. Iram denique in furiosis temperat, si tamen is validus, vehemens, & subitaneus sit; aliter potius illam exasperaret.

Quod ad illius Remedia, partim ex contrariis passionibus, partim etiam ex rebus physicis illa petuntur. Ex contrariis passionibus quidem, excitatâ Audaciâ: hæc enim directè opponitur Timori; nam quemadmodum Timor sanguinem contrahit, & figit, Audacia ex opposito explicat, & dissolvit: in illo pulsus parvi, & languidi; in hac magni, elati, & vehementes: in illo pallor, tremor, frigus; in hac rubor, impetus, calor: in illo plantus, & ejulatus, animique demissio, in hac firma, & alta vox, atque elatum caput. Remedia verò physica sunt, primò victus ratio eorum, quæ calefaciendi, & sanguinem floridiorem reddendi, apta sunt; quamobrem Vinum, ejusque spiritus, & quæcumque ex illo confici solent juvamento esse possunt; item omnia aromatica ex cinnamomo, pipere, caryophyllis: similiter ambra grisea, moschus, bezoinum, camphora, atque ex his paratæ confectiones alchermes, hyacinthina, diambra, omne genus elixiris, & alia quæcumque, Cor, & vitale robur fortificantia, prosunt, & opitulantur.

Sicuti Timor est de malo imminente, ita Spes est de bono futuro, cui contraria passio est Desperatio, quæ circa bonum versatur, cujus tamen consequutio impossibilis creditur. Oritur autem Spes ex affectione, quam bonum absens, cum aliqua difficultate conjunctum, imprimat, & non aliter Nos commovet, quàm si arduum reverâ non foret: id enim intelligitur bonum, vel malum difficile, quod non nisi difficulter obtineri, aut evitari possit; unde talis motus in Appetitu sensitivo, qui ex prædicta affectione oritur erga bonum illud arduum, appellatur Spes: Desperatio verò ab opposito,

cum

cum per motum illum à boni prosecutione desistimus, veluti putati impossibilis consequutionis. At verò scire oportet, excitatam in Nobis affectionem hanc, respectu boni absentis, tripliciter posse considerari: vel enim refertur ad bonum simpliciter, vel ad illius absentiam, vel denique ad ejusdem difficultatem. Sub prima consideratione, excitatur Amor, qui versatur ergà Bonum, ut tale. Sub secunda, excitatur Desiderium, quod dirigitur ad bonum absens. Sub tertia, exurgit Spes, quæ est ad bonum quidem, sed arduum, non tamen invincibile. Et quidem, ut Bonum est, Appetitum Sensitivum allicit: ut absens, laceffit, & provocat: ut difficile, deterret, sed cum credulitate, quòd tandem assequatur. Quòd si difficultas talis, ac tanta sit, vel saltem ita putetur, ut consequutionem desperet, loco Spei, Desperatio exorietur. Hac autem ratione, ferè semper cum Spe, jungitur Audacia, per quam non omninò cessamus à Boni prosecutione, quamvis illud difficile Appetitui obijciatur; immò contranitimur difficultati, ut eam tandem superemus. Hinc modò sequitur, cur in Spe vultus appareat hilaris, sed cum aliqua Animi anxietudine, atque impatientia, & totum Corpus exinde commoveatur. In Desperatione verò langueat vultus, deprimantur oculi, & Corpus totum veluti immobile observetur, cum taciturnitate, & mœstitia. Quare sicuti Desperationi totis viribus occurrendum, ne hæreat, cum plurima mala ab ea illicò exoriantur; ita omnis industria adhibenda est, ut Spes perenniter conservetur: est enim de genere carum rerum, quæ numquàm non profunt. Jure ergò finxit Ovidius *l. de Ponto*, illam solummodò in terris nobiscum commorantem remansisse, cum cecinit:

Hæc Dea, cum fugerent sceleratas Numina terras,

In, Diis invisa, sola remansit humo, &c.

Porrò per eam Animus sublevatur, & vires susciuntur, ne concidant.

Gaudium, seu Latitia, quamvis à plerisque ad Rationalem Appetitum referatur, quia tamen adhuc in Appetitu

Sen-

Sensitivo, ad præsentiam objecti delectabilis, excitatur, idcirco, ut differentia aliqua inter utrumque statuatur, appellandam nonnulli propriè volunt Lætitiã, in Appetitu Sensitivo, Voluptatem; Gaudium verò in Appetitu Rationali; Delectatio autem sit utrique communis. Verùm hæc sæpe sæpius à Philosophis, & à Medicis confunduntur. Definitur ab his, quòd sit *Excessus quidam Concupiscibilis Appetitus, cum manifesta Cordis amplificatione*. A Moralibus verò quòd sit *Motus quidam in Appetitu Sensitivo ex presentia boni sensu percepti*. In utraque definitione Motus dicitur concupiscibilis Appetitus, nam reverà ad hunc pertinet, qui ad præsentiam boni commovetur, & quodammodò exultat: Voluptas enim, ac Delectatio nonnisi de bono est, & non solum in sensu interno, sed etiam in externo manifestatur; quandoquidem cum gratum E. g. cibum gustamus nedum delectationem percipimus in ipso Appetitu concupiscibili, verùm etiam in Organo Gustatus; quamobrèm meritò dicitur, ex præsentia boni, sensu percepti; quia reverà sensus oblectatur circa gratam affectionem extrinsecus habitam, & intrinsecus deinde impressam; unde etiam vellicationes, titillationes, atque internæ commotiones in sanguine, & partibus solidis percipiuntur, & specialius in Corde, ut patet ex pulsu magno, & elato, ob uberiores sanguinis appulsus. Sed & Septum quoque transversum subinde commovetur, atque amplificatur; quandoquidem facillimè consequitur inde Risus, & Thoracis amplitudo, simulque unà totum Corpus exultat, & roseo colore perfunditur.

Verùm enimverò, quamvis tot beneficia afferat Gaudium, & Lætitiã, non rarò tamen modum excedens, Animum, & Mentem conturbat, imò sanguinem, & spiritus plurimum à Corde segregando, imbecillum, effaminatumque illum reddit, atque inductã virium jacturã, exsolutoque spiritu, repentè aliquando interitum attulit: ut præceteris memorat Galenus 2. *de caus. symptom. cap. 5.* Quã etiam ratione accidit nonnullos immoderato Risu periisse; cujus mortis gene-

re memorantur extincti Sophocles , Dionysius Tyrannus , & Diagoras Rhodius. Sed prodest ex adverso Mœstis , & Melancholicis , in quibus tamen metuenda adhuc est ejuscemodi repentina mutatio, cū interitus his facilius cōtingat, eo quòd depressum Mœstitiā Cor, effœtusque sanguis, si per Gaudium repentē diffusetur, facillimè fatiscit, & emoritur. Cæterū si fortasse exigatur ingentis Gaudii remissio, putā, cū spiritus vitales dissipantur, & evanescent, occurrendum leviter in frigidantibus, & incrassantibus simul, ac roborantibus, ut nimirū ab illis sanguis temperetur, & evolantes spiritus cōpescantur. Sed & cohibendus quoq; erit ejuscemodi affectus immoderatus cōtrariis passionibus, & præsertim si cum immodico, & effœnato risu jungatur, incusso aliquatenus Timore, objecta scilicet re, aliquantulum molesta, itemque repræsentatis iis, quæ sensim ad Mœstitiam deducant. Verumtamen hæc non affatim sunt inducenda, ne subitam, ac violentam in Corde motionem penitus contrariam, & non minus periculis vacuum, excitantia, Vitam in pejus adducant, aut de medio tollant.

Gaudio, & Latitiæ directè opponitur Mœstitia, quæ *Animi affectus est, in quo desperato Gaudio, ob aliquod malum, præsens, vel ut tale putatum, Animal mente, & corde dejicitur, adeoque dolentem, negligentem, sylvestremque vitam, ducit.* Necessè est itaque, ut ex objecto malo sensibili, similis affectio Menti, & Cordi inferatur, ut exinde mala impressio universo etiam sanguini inducatur; qui propterea in suo motu retardatus, parumper concresecit, & crassus, terrestris, acidusque evadit. Hinc non solum in organis internis, verum etiam in externis, potissimum in facie, & oculis, ejuscemodis affectio manifestatur; siquidem vultus livescit, oculi illacrymantur, & totum Corpus manifesto torpore corripitur; quin & Pulsus contrahuntur, ac debilitantur, fiuntque in mœrentibus tardi, rari, pusilli; quoniam sanguis hebescit in motu, & concresecit in crasi. Hæc eadem de causa, ob diuturnam mœstitiam, partes cunctæ Corporis marcescunt, corrugantur, frigescent, cum vigilia, inappe-

ten-

tentia, & non rarò etiam cum delirio melancholico. Unde patent damna Mœstitiæ, etenim pigrum, ineptumque hominem reddit, Cor atra fuligine opprimit, & si diù perseveraverit, insaniam parit, per quam societas, conversatio, & quodcumque valet Animum reficere, & exhilarare, molestiam afferunt. Potest tamen ex adverso aliquandò prodesse, si moderata sit, præsertim iis, qui ex immoderato gaudio corde afficiuntur, & in leipothymiam proclives sunt. Excedentem quoque transpirationem inhibet; quamobrèm sudori immodico opitulatur, ut & sanguini immoderanter fluenti. Id autem, quod à quibusdam fertur, sapientiorum Animum efficere, autoritate Aristotelis 3. *sect. problem. 1.*, verum omninò non est: etenim ad Sapientiam, Prudentiam, & Ingenium, exquiritur repurgatum, detersumque Cerebrum, unà cum sanguine tenui, florido, ac puro, multisque spiritibus referto: quæ omnia in Melancholicis, & Mœrentibus deficiunt. Atqui Aristoteles cum dixit: *In Republica administranda, in Carminibus pangendis, & in studiis Philosophiæ Melancholicos extitisse optimos*, non intellexit de Melancholicis ex atro, acidoque sanguine, sed solum in rebus agendis graves, seriò animadvertentes, profundèque cogitantes, quales referuntur atrabillarii potius, quàm reverà melancholici(a) Postremò quod attinet ad illius correctionem, cõmendantur Mœstis, & Melancholicis quæcumque vim habent repurgandi sanguinè à fœculenta terrestreitate acida spiritus figente. Quare plurimum in id valet Aër lucidus, tenuis, purus, & apricus; cuius sanè beneficio plerique à diuturna mœstitia convaluere. Res pariter odorè, gratèque olentes, optimæ sunt: aspectus quoque virentium arborum, deambulationes per loca amœniora, idque genus alia. Verumtamen oportebit ex adverso ea omnia simul unà remove, quæ occasionem mœrendi præbere, vel doloris causam memorate possunt.

(a) Legatur Comment. nostr. super aph. 23. 6.

sunt. Quâ arte usa fertur Græcorum Helena, cùm Trojani excidii apud eos mentio fieret. Simul enim suum Nepenthes illis offerebat, & ad res lætas sermonem convertebat, ut Author est Homerus. Hinc Amicorum suavium societas, & musicis instrumentis excitata voluptas, summum remedium mœstis est. Attamen non idè cohibendus eisdem est fletus, & ejulatus, quo plurimum Cor, & Cerebrum atro illo humore exonerantur, & Animus è tanta tristitiâ sublevatur. Sed cur lacrymæ tam facilè profiliant in mœrentibus, quæ non rarò ex nimia lætitiâ adhuc in gaudentibus comparent? Ratio deducitur ex varia impressione ocularibus glandulis illata; quippeque constringuntur, ac exprimuntur propter dolorem in Mœstitiâ, & amplificantur plus justo in Gaudio: utroque autem modo fieri potest illacrymatio: glandulæ enim oculares, ubi aqueus liquor continetur, sunt instar spongiæ, quæ sive comprimantur, sive delaxentur, contentum liquorum emittunt. Denique ad Mœrorem valde confert somnus: is enim laxat fibras Cordis, Cerebri, & Nervorum, quæ ex dolore, & luctu erant corrugatæ, & contractæ; siquidem ex mœrore dolentes, plurimum conqueruntur de quadam Cordis compressione, & Thoracis angustia: quamquàm hæc ad Diaphragma potiùs pertineat, quod sicut in Gaudio nimium amplificatur, ità in Mœstitiâ constringitur; unde etiam Respiratio interrupta, Singultus, Sufpiria. Si ergò Somnus Mœrori remedio est, planè quæ vim habent sopiendi, cujusmodi sunt ex opio concinnata, præsentanea auxilia erunt: ejus equidem virtutis dicitur fuisse Nepenthes illud Homericum, à quo suum Joseph Quercetanus, Hartmannus, aliique denominatum voluerunt. Verùm de hoc legi meretur noster Petrus la Seina peculiari libello, quem inscripsit, *Homeri Nepenthes*. Verumtamen ex Vino, & Cordis exhilaratio, & Mentis sopor, commodè inducitur ad Mœstitiâ abigendam: quocircà in Sacris Literis summoperè mœrentibus commendatur: *Date ficeram mœrentibus, & Vinum bis, qui amaro sunt Animo.*

Ex omnibus autem Animi passionibus dubitare nunc contingit, quæ nocentior, & perniciosior censenda sit. Et quidem pro singulis sunt qui pugnant, cum omnes pro rata sua, & pro varia Corporum habitudine, gravia, & lethalia symptomata afferre valeant. At verò circumscriptâ quâcumque morbosâ, aut imbecillâ Corporum constitutione, vel naturali propensione, & consideratis dumtaxat Animi pathematibus secundum propriam uniuscujusque affectionem, quam humano Corpori inferre solent: dicendum, quòd vel difficultas proponitur de subito, ac repentino malo, vel de diuturno, fixo, ac propterea difficilius superabili. Si de primo genere malorum sermo sit, profectò efficaciores, periculosioresque erunt, summa, ac inopinata Lætitia, & vehemens, ac repentinus Timor. Si verò de secundo genere, erit Mœstitia, & radicans Amor. Ex Iratis enim, si credendum Galeno 2. *de Symptom. Causis cap. 5.*, nemo mortuus est; utpotè quia nec calor vitalis in illis infringitur, nec robur virium dissolvitur, ut ipse subdit. Et quidem nemo interit nisi Cordis robore labefactato, quod in Ira potius acuitur, quàm dissolvatur; & licet per Iram portio aliqua sanguis extenuetur, rareseat, & exsolvatur, illa tamen modica est; crassa, & glutinosa verò, quæ abundantior, longè magis per Iram viviscit, & perficitur. Cum igitur in Ira non totus sanguis exsolvatur, neque Cordis motus deficiat, sed potius elatior fiat, proculdubio per ipsam neminem interire posse fatendum. Quòd si aliquot historici referant, quosdam ex Ira periisse, certè id non ex Ira propriè, sed ex alio accidenti, puta extremâ inediâ, vigiliâ diuturnâ, febre, aliove simili, & ferè ex arbitrio, mortem subiere; aut etiam ex voluntaria respirationis cohibitione, quemadmodum fuit Barbarus ille servus relatùs ab eodem Galeno 2. *de motu musculorum*, qui cohibitâ respiratione sibi mortem intulit: sed & nonnulli seipso quoque ex Ira interfecerunt, gladio, ruina, veneno. De cæteris Passionibus res est manifesta, quòd ejusmodi damna inferre nequeunt, quemadmodum ex superius

rius traditis evidenter colligitur, exceptis Amore, Mœstitia, Gaudio, & Timore, à quibus Interitus sæpissimè accidit; eo tamen discrimine, quòd ab Amore, & Mœstitia seriùs, citiùs verò, immò aliquando repenti, ex ingenti Gaudio, ac vehementi Timore; ut etiam adnotavit Galenus 5. *de locis affect.* cap. 1., cujus rationem idem attulit *cit.* 2. *de Symptom. caus.* cap. 5. Experimento pariter pluries constitit, eos, qui ex mœrore mortui sunt, nonnisi post diutinum tempus obiisse, extremâ macie consumptos, & penitus tabefactos: quique ex Amore perierunt (dummodò in furorem, adacti sibi ipsis mortem non intulerint,) lenta febre, ac paulatim consumpti sunt.

Pro Praxi denique advertendum, quòd admonet Galenus *lib. de ludo parva & pita*, nil magis conferre ad morbos omnes faciliè tolerandos, quàm hilari, ac speranti animo esse: cui inhærens Vallesius 1. *meth.* cap. 15. consultit, ut in qualibet ægitudine spem, & gaudium sibi languentes concilient: Plerique enim sunt, qui propter morbi formidinem adeò tristantur, ut illius conditionem longè deteriore reddant: contra verò gaudentes, & sperantes, faciliùs morbum sufferunt, & abigunt, sublevatâ per Gaudium, & Spem Naturâ. At verò nec prætermittenda est ejusdem Vallesii in hanc eandem rem animadvertio: interdù enim ægri ob nimium gaudium, summamque spem, quam habent, putantes potissimùm ægitudinem levem esse, suâque sponte desituras, inobedientes, ac immorigerati evadunt, unde plurima in victus genere errata committunt, medicamenta deserunt, & Medico rectè præcipienti non obediunt, quamobrèm morbi causam fovent, & morbum ipsum exasperant. (a) Ne igitur ejusmodi malè agendi occasio ægrotantibus præbeatur, debet prudens Medicus, vel timorem illis incutere, vel morbum quamvis levem, paulo graviorem indicare, vel saltem sub aliquo dubio referre, ut exinde, prudentiores, & cautiores

O O O 2

fiant.

(a) Confer. etiam quod idem inquit 4. *meth.* c. 3. et in 6. *epidem.* 2. t. 36.

fiant. Verùm sicuti hæc pro temerariis ægris efficacissimum videtur documentum; ita timidis, & pusillanimibus, non raro poterit esse perniciosum. Quare prudenter, & scitè Galenus 6. epidem. comm. 2. t. 43.; ita rem hanc distinctam ferendam voluit: *si ægrum non timidum esse cognoveris, vera ipsi dicere conaberis, nihil eorum, quæ in morbo futura sunt, subtrahens, neque dissimulans; at si timidum, omnia ex quibus ipse meliori animo futurus sit, dicito; neque tamen magnopere mentiaris.* Hæc ille.

Quoniam verò præter antedicta, maxima quoque exquiritur in ægroto confidentia erga Medicum, quâ sibi promptius spem recuperandæ salutis conciliat, atque hæc ex forti Imaginativa promanat, ut propterea plerique Medicorum conati semper sint, illam impensius, quo fieri potuit, commovere; operæ pretium existimavi, hoc loco de Viribus ejusdem, quantum ad Medicum negotium facere videbitur, edisserere, ut exinde quisque sciat, quàm illa in Nobis valeat; proinde fit

DE VIRIBUS IMAGINATRICIS.

DE vi, atque efficacia Imaginatricis facultatis, multa equidem Authores, varia, ac propemodùm admiranda, literis tradidere, (a) cum ipsa Radix sit cunctarum passionum in Appetitu sensitivo excitatarum, atque animalium operationum sentientis Animæ potior, ac principalior origo. Neque solum in operationibus sensitivis, & motivis, præcipua causa est, sed in vitales etiam, & naturales imperium exercet. Nos eapropter juxtà earundem divisionem, quam Medici communiter recipiunt, Animalium, Vitalium, & Naturalium, vires illius prosequemur, selectiora dumtaxat recolligentes.

Et quidem primò in operibus Animalibus maximam vim

ex-

(a) V. de Virib. Imag. Thom. Fien. qui ex aliis plurima in unum re collegit.

exferit Imaginatrix ; omnes etenim Operationes Animales tum sensitivæ , tum motivæ , ad unicam Imaginativam ipsis præpositam revocantur : sensitivæ quidem , quoniam Æstimationo , Memoratio , Sensus communis , & quicumque alius sensus internus , re ipsa cum Imaginativa confunditur , aut ab ipsa regulatur , ut latè probatum supponimus ex physicis . Sensus quoque externi , ex communi omnium sententia , ab internis sensibus reguntur , atque adeò specialiter ab Imaginativa ; unde Aristoteles putavit cunctis Animantibus duos tantum sensus esse necessarios , Externum unum , putà Tactum ; Internum alterum , nempe Imaginatricem : reliquos verò , sicut in plerisque deficiunt , sic ad vitam sustinendam necessarios non esse jure optimo est arbitratus . Motivæ verò operationes , quoniam in musculis , aut per musculos fiunt , planè ab Imaginatrice diriguntur , atque illius ductu , ac regimine peraguntur .

Atque hinc modò est , quòd in agritudinibus Capitis , in quibus sensus interni imminuuntur , vel abolentur , Apoplexia , Caro , Lethargo , Comate , sola semper vigeat Imaginatrix , nec unquam deficiat , etsi functiones reliquæ lædantur , nisi tantùm cum Animalis interitu ; quamobrem depravari dumtaxat potest , ut in Deliriis , nequaquam verò penitus aboleri , ac extingui , vitâ superstite . In somno pariter Naturali , licèt sensus omnes consopiantur , atque in suis operibus feriantur , sola tamen Imaginatrix vigilat , quemadmodùm patet in Insomniis , in quibus nedum operationes Animales internæ peraguntur , verùm etiam nonnunquam externæ , cùm dormientes jactemus crura , brachia , totumque corpus commoveamus ; sintque non pauci , qui obloquantur , rideant , plorent , ambulent , ut in somnambulibus palam est .

In eisdem quoque operationibus internis mira videtur esse hujus Imaginativæ potestas ; etenim ob simulacra , tam hærenter eidem infixæ , plerique fuerunt , qui se vitreos existimant : alii Naso , Capite , cæterisque membris diminutos : alii se pro Regibus , aut Principibus habuere : alii se alatos
esse

esse; alii se verfos in Angelos, in Deos. Contra alii, sibi hostes insidiari: alii noverunt edere, bibere, respirare, mingere, ut innumeris exemplis testantur Authores.

In Operibus similiter Vitalibus vim suam non levem Imaginatrix exercet, cum Respiratio, & Pulsus plurimum immutentur, & variant, pro ejusdem affectione varia; sicut in Delirantibus, Melancholicis, Ecstacticis, aliisque est experiri; ut præteream hæc, quæ hætenus de Animi pathematibus est memoratum, in Corde, & sanguine perturbatis. Hæc eadem de causa accidit, febres ex vehementi Animi commotione, excitari, præsertim ex Ira, & Amore; vel contra ex repentino Timore desinere. Sic etiam Risus, Singultus, Oscitatio, statim desinunt, commotâ ab objecto inopino Imaginativa.

In Operibus denique Naturalibus, quàm valeat Imaginatrix, cunctis notum: Nam & fames, & chylicatio, ac fœcum egestio, atque urinæ expulsio, aliæque naturales operationes viciantur ad ejusdem Imaginatricis perturbationem. Nonnullis sola phârmaci purgantis imaginatione, apprehensioneque, alvi dejectio promota est; aliis vomitus repente concitatus, ab aspectu rei nauseam moventis, vel etiam ab olfactu malè olentis objecti; aliis, tristis alicujus rei apprehensio, totius Corporis horrorem incussit. Sed admirabilius sanè, quod in partibus generationi destinatis, ex Imaginatione, apprehensioneque delectabilis objecti, contingit, ut etiam noctu, atque in profundo somno, propter insomniaturlia, & obscœna, semen effundatur: quamobrèm sic, ut ferè communiter credatur, plurimum Imaginativam in fœtum generatione concurrere; indeque maculatos infantes oriri, diversis stigmatibus affectos, pro rerum, in concubitu, & formatione fœtus, apprehensarum, aut concupitarum, varietate.

Morbos quoque Imaginatrix vehemens inferre potest, ut etiam, & removere. Sic plurimi ex forti Imaginatione, qua se malè habere arbitrati sunt, in pessimas ægritudines inciderunt. Contra alii à gravibus ægritudinibus evasere per ima-

imagines, manuscriptas chartulas, simulacra, periapta, signacula, quibus fisci, tam potenter Imaginatrici illorū efficaciam impressere, ut seiplos certò inde sanandos crederent, & reipsa sanati sunt. Atque hinc plurimi Circulatores ridiculis planè carminibus gravissimas agritudines profligarunt; unde Paracelsus tot amuleta, ac periapta excogitavit; itemque characteres, sigillaria, & numismata descripsit, ad Imaginativam scilicet commovendam, & sublevandam, per quam ingenti spe excitatâ, Natura morborum causas vinceret, ac debellaret. Hinc etiam Transplantationes morborum in saxa, fluvios, arbores, aliaque insensilia, originem traxere, quæq; Arcana, & Secreta dicuntur, à plurimis Authoribus collecta.

Neque solùm plerique statuunt, Imaginativam vires suas in iisdem Corporibus, in quibus viget, exserere; sed etiam in alios quoque transferre, ac transfundere posse addunt; cum asserant inveniri quasdam Hominum species, quales creduntur sub certa Astorum configuratione geniti, qui morbos in alios inferant, aut excitent: ejus sententiæ faciunt Avicennam, ejusque Interpretes Foroliviensem, Gentilem, Petrum Aponensem, aliosque, qui plurima illatarum exinde agritudinum exempla congessere, ad perniciem usque, solâ Phantasiæ efficacitate. Sic etiam nonnulli alii testantur posse ex adverso, ejusdem activitate, morbos quoscumque sanari; ut de Domitiano Suetonius scribit. Pariter fatentur alii Phantasiæ vehementis vi, atque imperio, ferocia adhuc animalia compesci, Serpentes avocari, illosque innoxie tractari, & alia planè admirabilia peragi. Ad hanc quoque classem referunt vim Fascini, & Incantationis, quâ existimant ab Imaginatricis Virtutis præcellentia unius, alterius Phantasiam veluti inferiorem, ac quodammodò subordinatam, turbari, atque tam violenter commoveri, ut exinde operationes cunctæ lædantur, ac vitientur. Verùm hæc vanæ omninò sunt, & commentitia. (a) Qua verò ratione contingant,

(a) V. Andr. Libav. in Ofwald. Crolli. Mag.

gant, mox clariùs aperiemus, ubi tanten priùs aliquot
fascino, & Incantamento, paulo altius edifferuerimus.

DE FASCINO, ET INCANTAMENTO.

INter ea, quæ Naturæ Arcana dicuntur, atque in
Philosophiæ penetralibus sunt recondita, Fascinum
Incantamentum à plerisque collocatur, cum nedum à
Natura, controversiæ plurimæ, & variæ, à Doctoribus motæ
sint, verùm etiam de illius Etymo, ac significatione, non le-
viter insuper contendatur.

Et quidem Nonnulli cum Martini *de Magicis. disquis.*
Magic. quest. 4. sect. 1. Fascinum seu Fascinum existi-
mant Græconum *ἄσιν* significans, ac Invidentiam
apud Latinos, quæque in hac re sequuntur Cælium Cal-
guini *in Episculo de Calumnia*, & Franciscum Vallesium *in*
de sacra Philosophia cap. 68. putantes, idcirco Invidentiam
significare, quia vis fascinandi oculis potissimum inest,
etiam vulgus opinatur: quin ipsa vox *Invideo*; si Cicero
credendum, nimium videre sonat; nam qui invidet, nun-
quam oculos ab eo, cui invidet, removet. Hinc D. Augu-
stinus, relatus ab eodem DelRio *cit. loco*, exponens illud *De*
teronomii cap. 28. Invidebis Fratri suo, vertit, *fascinabis*
fratri suo. At verò Zacutus Lusitanus *lib. 3. Histor. Principum*
Medicor. qu. 31. à Fasce, vel Fascia, dictum putat
nomen, & Fascinum, quia ligat, & quasi fasciat, quem
juxtà quam expositionem, nonnulli apud Lazarum *Ge-*
rium opusc. de Fascino dub. 1. Fascinum describunt, quodam
Incantationis genus esse, quo homines ità ligantur, ut
berii non sint, nec suæ mentis compotes. Alii vero, ut refert
Daniel Sennertus *Tom. 4. lib. 6. p. 9. cap. 1.*, ut & Zacurus su-
pra memoratus; Fascinii nomen à fando deductum arbit-
ratur, eo quod opinentur, verbis, laudatione, & incantatione
Fascinum inferri; quin alii, hæc ratione moti, potius à verbo
Facio, ejus originem desumunt, cum effocantorem

sint, & perniciem moliantur, ut præ cæteris existimat Nico-
laus Perotus in *Cornucop. Martial. epigramm. 2.* Denique
nonnulli alii ob id Fascinum nuncupatum volunt, quòd In-
fantibus potissimum, utpotè mollioribus, ac tenerioribus, in
cunis jacentibus, & fasciis obstrictis, noceat.

Sed neque solùm in Nominis derivatione tam dubii sunt
Authores, verùm etiam in ejusdem Natura, ac Definitione;
siquidem non omnes illud uniformiter vel describunt, vel
admittunt; ut proinde auctim dicere, eximios cæteroqui Phi-
losophos, cum de aliis rebus accuratissimè differuerint, Fa-
scinationis tamen Naturam hætenùs, parum, vel nihil atti-
gerint, & nullatenùs sint assequuti. Verumtamen istud inde
accidisse crediderim, quia non omnes conveniunt sit ne Fa-
scinum quidpiam fabulosum, vel dæmoniacum, an verò quid
Physicum, & Naturale, & nonnulli etiam cum contagione
conjunctum: quare quilibet pro suo arbitrato Fascinationis
Naturam descriptam voluit.

Primùm autem ex Theologis plerique, super Expositione
cap. 3. Epist. D. Pauli ad Galatas, (a) Fascinum describunt,
esse *Sensuum ludificationem*; siquidem magicis illusionibus
per ipsum homines decipiuntur. Alii cum Vairo *lib. 2. de Fa-
scino, cap. ult.* illud inquirunt esse *perniciosam qualitatem, dia-
bolica arte illatam, ob tacitum, vel expressum hominum pa-
ctum*: quam etiam definitionem tradit, & recipit Martinus
Delrius *super alleg. loco.* Alii, ut refert Sennertus *supra cit:
loco*, Fascinum faciunt, *Incantationis genus, quo intuitu,
& laudatione, homines, bruta, imò etiam planta ipsa contabe-
scunt, & emoriuntur.* Zacutus prætereà Lusitanus supra re-
latus, est, inquit, *Fascinatio, perniciofa quadam qualitas pro-
pter odium, vel amorem inflicta.* Sed & Vallesius *cit. lib. de
Sacra Philosophia cap. 68.* quia qui benè valent, & deinde egro-
tant, vel venusti deformes fiunt, *fascinati dicuntur*; inquit,

P p p

Effa-

(a) *V. Card. de Vio Cajet. super illud: O infensati Galata, quis vos effa-
scinavit. etc.*

Effascinatores esse, qui nimium acutè intuendo, ipsos ledunt, idè videtur esse, subdit, Fascinatio, læsio oculis illata, & concepta, profecta ex quadam affectione Animi ejus, qui inuetur: quapropter rationem aliquam pulchri, aut expectibilis esse oportet in eo, quod fascinator, & malignitatis in Fascinatore. At verò Jo: Lazarus Guttierrez opusc. de Fascino dubio 3. definit illud esse Venenum invido animo illatum, & vel visu immissum, vel verbis ejaculatum. Addunt alii celestem influxum, unde Fascinum latius hunc in modum describunt, ut refert Vairus cit. lib:1. de Fascino cap.2. Perniciosa quadam qualitas, visu, tactu, voce, conjunctim, vel divisim, sub certa Cœli constitutione adhibita, propter Odium, vel Amorem insideta. Restrictius verò Sanctacrucius lib.1. de Morb. & Symptom. cap.4. Fascinum describit, Affectum ab oculis videntibus rei vise communicatum, & in aliqua prava qualitate fundatum. Denique Jo: Langius Epistol. medic. lib.2. epist. 36. Fascinum existimat, læsionem quandam esse ob effluvium malorum vaporum venientium ex Corpore venenato, unde Fascinationem ait esse: Vaporis virulentiam è Corpore noxia, natura ab aliis dissidente: seu deslurvium, quo aliorum Corporis habitus, & spiritus, per visum, contactum, invidiam, ob vocis, & maledica lingue virulentiam, per vaporis halitum conspurcasi.

Tanta autem in his varietas orta videtur, ut dictum, ex eo, quia non apud omnes æquè constat, an Fascinum sit quid Naturale, an Dæmoniacum, & num etiam Fabulosum potius, ac mente confictum. Etenim nonnulli sunt, qui putant fascinandi vim à Nativitate quibusdam Corporibus inesse, adeoque dari Fascinatores à Natura: cujus opinionis præcipuus est Zacutus Lusitanus. Alii verò existimant solum hoc à Dæmonibus excitari, proindèque rem, omninò Dæmoniacam Fascinationem arbitrantur: hominibus verò inferri per Magiam, & Incantationem, mediante pacto implicito, vel explicito, cum Cacodæmone. Immò Martinus Delrius *disquis. Magic. lib.3. quest.4. sect.1.* addit, ejusmodi

genus hominum ab ipso Dæmone, speciali quodam stigmate obfignari, Canis, Equi, aut alterius Animalis; vel etiam duplici pupillâ, in alterutro oculorum, à cæteris contraddistingui: et si Plinius scribat *lib. 7. cap. 2.* hos naturaliter ita signatos nasci; quemadmodum Ovidius *1. Amor. eleg. 8.* sub persona Licix Aniculæ Incantatricis memorat. Atque hinc fortasse factum, cur apud Veteres, ad arcendum Fascinum, inventa fuerint Carmina, (seu Versus quidam) in Nuptiis dici solita, & Fescennina appellata, quæ primùm scripserit, atque in usum duxisset ferunt, Pompejum Festum.

Verùm enim verò quærendum primò est, an reverà Fascinum detur, ex quo Morbi inferri possint: Nam non desunt, qui id penitus inficientur; quamvis plurimi alii sint, qui id affirmant, imò & visu, & voce, & laudatione, præter contactum, & contrectationem, ægrotudines infligi posse contendunt: & primùm de visu afferunt illud Virgilio:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat Agnos.

Adduntque Plinii Authoritatem *lib. 7. cap. 2.* attestantibus in Illyriis inveniri, qui visu effascinent, (a) eosque à cæteris internosci, quòd binas pupillas in unoquoque oculo habeant; unde Ovidius describens Aniculam illam Incantatricem, dixit: (b)

*Suspitor, & fama est, oculis quoque pupula duplex
Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.*

Quinimò vulgus putat, non solum ab Invidis, Iratis, & Inimicis, sed à quibuscumque etiam familiaribus, adhuc Amicis, Infantes potissimùm posse effascinari; adeo ut Plutarchus *5. sympos. qu. 7.* mulieres admoneat, ne diutiùs Infantes suos ab ejusmodi hominibus inspectari sinant.

De voce etiam, & laudatione adjiciunt, ex eodem Virgilio *Ecloga 7.*

Aut si ultrà placitum laudarint, baccare frontem

(a) V. etiam A. Gellium *lib. 9. cap. 4.*

(b) cit. *eleg. 3. 1. Amor.*

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Idemque testatum à Plinio *lib. 7. cap. 2.* qui scribit in Aphrica integras reperiri familias effascinantium, verbis, & laudationibus; unde prodiit, quod vulgò adversus vos, qui nimium laudant, inclament: *Benedicat Deus.* (a)

Postremò contactu idem fieri posse fatentur, ex eodem Plinio *cit. loco*, qui testatur in Æthiopia esse quosdam, quorum sudor contactu noceat, & effascinet: confirmatque Codronchius *de Morbis venereis lib. 2. cap. 3.* Atqui solo etiam halitu fatetur Plutarchus ex Philarcho *c. 5. sympos. qu. 7. Tibi- biorum spiritu, & sermone affectos contabuisse, & agrotasse*, itemque interno odio dumtaxat: quapropter Horatius: *Odio obscuro, mor suque venenat.*

Hiscæ Authoritatibus adjiciunt Rationes. Inquunt enim ex his generibus hominum vapores, & halitus tam inferos emitti, ut adstantes, præsertim pueros, quorum carnes tenerrimæ, faciliè inficiant: quâ ratione subdunt, menstruan- tes foeminas, effluviis malignorum halituum, ex oculis erumpentium, lucidissima specula inficere, lippientibus oculis affectos pari ægritudine, adstantes contaminare. Affe- runt quoque exemplum de Basilisco, qui visu inficit, & enecat; ac de Lupis, de quibus Virgilius cecinit: *Lupi Moerim videre priores*; eo quòd si primi hominem inspiciant, raucum faciant. Pro contactu verò, & contrectatione palam est apud omnes, menstrui sanguinis effluxu, tactas virentes arbores arceri, abortum prægnantibus inferri, & rabiem Canibus, per ejusdem contactum, aut linctum.

Addunt quoque experimenta, desumpta ex pluribus ob- servationibus Medicorum, qui fatentur se multa genera ægritudinum per fascinum, & incantationem illata, obser- vasse. Sic fatetur Langius *lib. 1. epist. 38.*, vidisse quendam diu acerbissimis doloribus ex fascino cruciatum, qui deinde, e-
ejecto

(a) De magicis incantationibus plura etiam vide apud Baltha- Bonifac- lu- dger. histor. lib. 14. cap. 9. et 10.

ejecto cultro per cutim ex uno hypochondriorum latere, se ipsum occiderit: aperto autem cadavere, inventa in ejus ventriculo fuere diversa ferramenta, ad formam serræ, vel cultri, unâ cum variis capillorum globulis. Fœminas alias memorat Alexander Benedictus *lib.7. suæ Præxis*, ejecisse acum crinalem cum capillis. Alii plures eodem fermè modo doloribus agitati referuntur, res propemodùm extraneas egeffisse, ut ex Foresto, Codronchio, Benivenio, C. Gemma, cæterisque fusè colligit Sennertus *c. lib.6. p.9. cap.3.* Sed & quibusdam suppressam fuisse urinam; aliis carnalem copulam, atque coëundi usum impeditum; aliis excitatum continuò vomitum; aliis Tabem inductam; aliis iteratas sy-copas, & cætera graviora mala, quæ ad interitum miseros ægrotantes tandem deduxerint, vel saltem nullâ arte curabiles.

Attamen ex adverso Jo: Vviersus *De Præstigiis Dæmonum lib.3. cap.14.*, in dubium hæc omnia vertit, immò acriter contendit, ab ejusmodi fascinationibus Morbos insligi non posse: quæ verò à præcitatæ DD. referuntur, vel omninò fabulosa putat, vel Dæmonum fraude, ac dolo, patrata; potissimùm ubi Corpora melancholico humore fuerint affecta: in his enim faciliùs ejusmodi simulacra malorum imprimuntur, & fortius phantasia perturbatur; unde postmodùm diversæ agri-tudines, & viscerum affectiones exoriuntur. Sed & præterea subdit, (a) mera esse figmenta, quæ de Lamiis passim recen-sentur, neque eisdem esse credendum, etsi ore proprio fateantur se aliò à Dæmonibus transferri, ac inter convivas versari, varia, ac diversa videre, aut tractare: etenim se cer-tis experimentis cautum factum confitetur, quòd Lamix istæ somno profundo per quasdam inunctiones diutiùs detentæ, à Dæmone illudantur, objectis Phantasiæ simulacris eorum, quæ se tractasse, vidisse, & perlustrasse ajunt, cum tamen loco motæ nullatenùs sint. Refert in hanc rem ex Codronchio, & Por-

(a) lib. de Lamiis.

& Porta, historiam cujusdam Vetulæ, quæ pollicita erat se brevi responsa aliundè allaturam, idque ut faceret, jussisse omnes è suo cubiculo egredi, mox vestibus exutam, unguento quodam se vehementer perfricuisse, & in soporem profundum concidisse, itaut nullimodè sentiret, adhuc verberata; at verò ubi medicamenti vis defuisset, è somno experrecta, multa se vidisse narravit, maria, montesque transmeasse; cum tamen re ipsa constaret, illam alto sopore detentam intra suum cubiculum jacuisse, adstantibus intereà ipsis, quibus sponderat se brevi responsa daturam, rei eventum opperientibus. Hinc concludit, Lamiarum facinora nulla esse, illarumque confessiones vanas, & commentitias, atque solo Phantasiæ errore dumtaxat induci, ut credant, se talia peragere, quæ reverà non sunt, sed per somnia dumtaxat à malo Dæmone eisdem objecta: cumque foeminæ credulæ nimium sint, proinde fieri, ut tenaciter existiment, quæ per somnium illis acciderunt, reverà perpetrasse. In hanc eandem sententiam concesserunt Alciatus, Duarenus, Ætrodus, Michael Montanus, Philippus Camerarius, aliique plures, apud Delrium *lib. 2. disquis. magicar. qu. 16.* His etiam addit Jo: Baptistam Porta *lib. 2. Magia Naturalis cap. 26.* & Leonardum Vairum *lib. 2. de Fascino cap. 13.* At longè gravius est, quod affertur à Gratiano *in caput 12. caus. 26. quest. 5.* his verbis: *Illud enim non est omittendum, quod quædam scelerate mulieres, retrò post Satanam converse, Demonum illusionibus, & phantasmatis seductæ, credunt, & profitentur se nocturnis horis cum Diana Dea Paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum, equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia, intempesta noctis silentio pertransire, &c.* Quare cum ab his non levis famæ Doctoribus afferatur illudi potius à Cacodæmone mulieres inter dormiendum, non abs re concludit Vvierus, illas esse potius melius informandas, atque præjudiciis exuendas, quam ex ejuscemodi confessionibus castigandas. Quòd autem valeat Dæmon illas decipere, ac illudere, facile probatur

tur

Cur ex eo, quòd benè is possit inter insomnia, atque in profundo sopore, objicere Phantasie simulacra illarum rerum, quæ sibi velle prospicere præconciipiunt: sicut enim naturaliter cunctis accidit, solere in somno diversis phantasmatis affici, seque putare videre, tractare, audire, alloqui, tantà verisimilitudine, ut plerumque complacentiæ, aut displicentiæ, non leves suboriantur; ità planè, & multo meliùs accidere potest, si diabolicâ sagacitate, atque malitiâ, phantasie represententur simulacra rerum, cum tanta claritate, ut putent somniantes, res se talia vidisse, gustasse, audisse, & contrectasse: nil quippe Dæmoni deest, quod fraude, ac dolo perficere nequeat, intrâ limites Naturæ; ut omnes communiter fætantur, permittente tamen Deo.

Ad conciliandas autem oppositas istiusmodi sententias, distinguere oportebit, quòd vel sermo est de Fascino, visu, voce, laudatione, & simplici contactu illato, ut superiùs ex mente quorundam memoratum, & hoc profectò nullum est, nullumque esse potest in Natura. Vel de eo, quod Dæmonum opificio peragi potest, Deo tamen permittente, & hoc sine ulla difficultate inferri potest; verùm tamen per magisteria, & venena naturalia, quibus Dæmon ipse utitur, tanquam rerum naturalium omnium optimè instructus, commovendo, perturbando, & inficiendo humores Corporis, sive, ut communiter dicitur, applicando activa passivis: quamvis & id rarissimum esse soleat, cùm non semper eidem à Deo id agere permittatur.

Et quidem in prima Fascini, & Incantamenti significatione, nemo sanæ mentis unquam affirmabit, posse Corpora infici, aut ægritudines infligi, visu, aut voce, cùm effectus reales, quales sunt læsiones operationum, & affectiones morbosæ partium, neutiquam possint absque alicujus Corporis malè affecti contactu, aut contagione, ex uno in alium transferri. Et quamvis per visum aliqui morbi inferri credantur, uti est lippitudo oculorum; isti tamen non ex visu, sed ex palpebrarum affectarum contagione, atque halitibus inde

pro:

profuentibus, communicari possunt, pari modo, ac de cæteris affectibus contagiosis experimur. Fascinum autem solo visu inferri dicitur, citrà quæcumque apparentem in oculis fascinantium ægritudinem, quæ etsi foret, neque posset in tam distans transferri, quemadmodum de Fascino vulgò traditur. Quod verò dicitur de Basilisco, de Lupis, aliisque Animalibus, fabulosum est: adhuc tamen si vera forent, quæ de eisdem memorantur, potius ingenti, inopinatoque timore, evenire posse dicendum: quoniam ex timore inopino, subito, ac vehementi, superius dictum est, plurimum Corpora affici posse: atque hæc propemodum ratione dictum à Virgilio, *Lupos raucedinem inferre; siquidem ex vehementi Timore vox faucibus hæere solet, & ferè Aphonii fiunt perterrefacti.* Et licèt Serpentes, ac præsertim Cerasæ, & Aspis, cùm coitum affectant, in intuentes hianti admodum ore pestiferos quosdam halitus ad certam distantiam ejaculentur, & oculos intuentium inficiant, & offuscent: id tamen nil commune habet cum Fascino. De voce autem, & verbis res est manifestissima, quòd nil reverà naturaliter agant, cùm voces semel emissæ statim dispereant. (a) Quod insuper à Virgilio fertur, Serpentes incantationibus ligari, cùm inquit.

Frigidus in pratis cantando rumpitur Anguis.

Poëtice dictum puta, ut & de Incantamento Amatorio: nisi tamen ista dæmoniacum opus involvant, de quo infra: Tactus denique licèt possit quasdam ægritudines inferre, ut in scabiosis, reverà tamen illæ nunquàm communicabuntur, nisi prius fuerint in ipso inficiente; unde lepra E. g. non communicabitur nisi à leproso, & leprâ infecto; & scabies non nisi ab eo, qui scabie antea infectus sit: at verò effascinatores dicuntur inferre morbos ex Fascino, quos ipsi non patiuntur, nec antea contraxerant. Accedit, quòd ea genera Venenorum, quæ in quibusdam animalibus sunt, & citrà sui

(a) *V. Bonifac. Ludicre histor. lib. 14. cap. 9. et seq.*

fui noxam aliis inferuntur, ut in Vipera, Scorpio, & simili-
bus, debent cum sanguine commisceri, & in arterias, ac ve-
nas immitti, ut inficiant, ac enecent; nam si fortasse super-
fici tenus tantum admoveantur, imò etiam si sorbeantur,
nil damni afferunt. Igitur nullam ratione defendi potest quod
effascinantes per contactum aliquid venenosum in Corpus
effascinati inferant, aut immittant, ut exinde ægritudo sub-
oriatur, & non raro lethalis. Verum tamen si tenellos in-
fantes ad manus habeant, poterunt in commissuris ossium eos
luxare, & aliter, aliterve extorquere: id quod sanè quicum-
que malignus homo, citrà Dæmonis operam, agere poterit,
si voluerit, in illa tenera ætate.

Quod verò pertinet ad Fascinum ope Dæmonum inflictum,
quamvis negari nequeat, id reverà inferri posse, Dei ta-
men permisso; nihilominus fatendum hoc tantummodò pos-
se à Dæmonibus peragi, usu, ac maleficio rerum naturalium.
Cum enim ipsi sciant quid unicuique conducibile, aut con-
trà perniciosum esse possit, si profectò adhibeant, quæ nocua
sunt, quæque agitant, perturbant, inficiuntque humores, vel
viscerum actiones depravant, nedum oberunt, sed etiam
gravissimas, & quandoq; mortiferas ægritudines excitabunt:
quâ ratione fieri consuevit, ut sanguinem in acidum, &
melancholicum succum permutent, unde postmodum pessimæ,
& diurnæ ægritudines exoriuntur. Sic planè, verisimile est
egisse in Job, permisso Dei, quem diversis generibus
ægritudinum diu afflictatum legimus in sacris literis. Ne-
que verò necesse semper est, adhibitis intrinsecus venenis,
ægritudines promovere, cum satis quoque esse possit, si illa
exteriùs Dæmon admoveat, & per poros cutis immittat, si
perspirationem impediatur, si timorem vehementem incuriat,
si excrementa retardet, si humores concitet, ac perturbet, si
in intemperantiam alliciat, si in sex rerum nonnaturalium
errata hominem inducat, & Phantasiæ, ac Appetitus sensitivi
commotione suadeat, ut sponte suâ quis delinquit, &
à salubritate decedat. Porro solent non raro hæc omnia

patrare Dæmones, ex pacto cum Sagis inito, ut ex testimonio gravissimorum Doctorum constat; quamvis & iidem sæpè sapiùs illas tantummodò edoceant, quid agere debeant, ut morbos excitent, aut infausti eventus in rebus agendis illis accidant. Verumtamen hæc rarissimè contingunt, & nonnisi permittente Deo.

Sed nec exinde inficiabimur, posse etiam non rarò variis illusionibus Dæmones decipere, persuadentes se gravia mala patrare, quæ reverà nulla sint, si dumtaxat credulitatem, & firmam, fixamque in phantasia opinionem imprimant, ejusmodi damna evenisse, quæ re ipsa nulla fuerint. Sic etiam multoties, cùm præcognoscant aliquem ex malo humorum apparatu intrà breve tempus ægrotaturum, possunt Sagis persuadere, se jam ingentia mala adversus illum, quem ipsæ volunt effascinatam, præparare, cùm tamen morbi illi sint naturaliter eventuri. Eodem termè modo consueverunt infaustos eventus præfagire, non solùm singularibus personis, sed etiam integræ Regioni, Provinciæ, Civitati, fortè quia norunt id naturaliter, ex certa serie causarum, superventurum. Ita quoque prædicunt non rarò futuras tempestates, Terræmotus, Caritates, Serenitates, Ventos, Pluvias, quæ cæteroque naturaliter contingunt. At verò opera merè voluntaria, nonnisi ex conjecturis solùm, ab inclinationibus hominum deductis, proferre possunt; ut cum de bello, insidiis, litibus, rixis, homicidiis, furtis, aliisque præfagiunt: Quo ergo pacto, plerisque in ejusmodi prænotionibus illudunt, ità & in cæteris operibus humanis, & multò magis si naturalia illa sint, decipere possunt.

Solent etiam sæpenumerò per spectra multa damna inferre: puta cùm ante oculos obijciunt idola, effigies, species, ac simulacra rerum, terrorem inferentium, sive noctu, sive interdiù, potissimùm in locis opacis, & tenebrosis, specubus, sylvis, montibus, aliisque; unde postmodùm exoriuntur repentinæ in humoribus commotiones, atque adeò febres, aliæque ægri tudines, vitæ periculum involventes.

Ve-

Verum quamvis hæc ope Dæmonum incuri possint, & aliquando in Praxi sint observata, præter ea, quæ in reipsâ obsessis fiunt; non semper tamen putandum difficiles curatû ægritudines per Fascinum inferri, ut vulgò creditur: sæpè enim evenit morbos reddi insanabiles, vel ex ignoratione, causarum, & partium affectarum, vel ex ignorantia remedi-
diorum, illis conferentium. Et licet pleræque ægritudines à Sagis ipsis illatæ credantur, & Fascini, aut Incantamenti maleficio, referantur ab iisdem inflictæ, & adhuc si seipsas opi-
fices attestentur, non tamen illis credendum; cum sæpissi-
mè accidat ipsas primùm fuisse deceptas, mox etiam alios, & alios falsos esse: Equidem pluries constitit tam Effascinato-
res, quàm effascinatos falsâ credulitate, atque fraudulentè imposturâ circumventos, fuisse delusos; & sub hac creduli-
tate, Dæmonis imperio subjectos, in ægritudines incidisse, ob turbatam ex Phantasia Corporis Oeconomiam; unde se
reverâ per fascinum læsos existiment, & eò magis, quò cum vehementi ista imaginatione in Mœstitiam, ac Timorem de-
lapsi, evadunt melancholici. Hoc autem pacto fit, cur etiam Hypochondriaci, & qui habitu præditi sunt tristi, & melan-
cholico, quales dicuntur Saturnini, cogitabundi, timidi, sus-
piciosi, & similes, facilè ejuscemodi ærumnas incurrant: itemque fœminæ, idiotæ, populares homines, aliæque hujus generis personæ. Sûnt & alii, qui aliis ex causis ægrotâtes, quia ab incongrua, & importuna diversorum medicamentorum, farragine curati non fuere, statim de Fascino suspicantur, cum tamen morbi illi naturaliter evenerint, & convenienti metho-
do tractati curabiles fuerint.

At cum dictum sit, posse Dæmones per Sagas diversimodè morbos excitare, vel saltem futuros, & imminentes præla-
gite solere; quæri ex adverso potest, an valeant sanitatem, amissam restituere, & morbos sive per seipsos, sive naturali-
ter inductos, tollere. Et quidem affirmativè dicendum: ete-
nim quâ ratione morbos inferre valent, poterunt & illos abi-
gere, & ægros in salutem revocare, applicando activa passi-

vis; idque sive sensibiliter, & patenter per medicamenta, cunctis cognita, sive insensibiliter, & occultè, alienâ operâ, atque industriâ: humores scilicet commotos, ac depravatos, temperando, aut repurgando. Nil equidem profectò obstat, quin id, quod Homines auxilio Artis, & Naturæ, sapissimè peragunt, queant etiam Dæmones persolvere, & multò meliùs. In quam rem plurima ab Authoribus exempla referuntur à gravissimis ægitudinibus sanatorum. Verùm & in hoc sæpessimè Dæmones deludunt, iisdemque ferè modis, quibus superiùs meminimus; ut non rarò observatum in vulneribus, ulceribus, luxationibus, quæ reverà sanata non erant, licèt adstantium oculis curata viderentur.

Sed adhuc curiosiùs quæri potest, an Dæmones possint Senii juventutem restituere, omnemq; morbum tollere adhuc Deo permittente. Et quamvis multi gravissimi DD. affirmativam sententiam tueantur, moti ex eo, quòd licèt nobis ignotus sit modus recuperandi humidum, quod vocant, radicale, vitæque sustentamentum, per ætates deperditum; benè tamen Dæmoni is notissimus est. Mihi tamen nunquam persuadere potui, quo pacto id Dæmon, (sed nec Bonus Angelus) peragere valeat; quippe hâc ratione posset hominem reddere immortalem; nam quo pacto, quâve virtute, posset semel senectutem in juventutem revocare, & omnem morbum tollere, posset & bis, ter, decies, centies, ac jugiter, perpetuòque perficere, atque adeò vitam hominis perpetuare: quod impossibile. At vita nostra suis limitibus conclusa est, cum unicuique constituti sint termini, quos transilire, nisi tantùm supernaturaliter, ac speciali Dei favore, non licet. Dæmones autem nullâ ratione possunt Naturæ vires transcendere; ut antea dictum est.

Sed tamen potest Dæmon absque nullo cibo, ad certum tempus, hominem conservare, adeoque efficere, ut is in diam diutiùs sufferat. Etenim si id naturaliter plerisque accidit, ut absque cibo ad plures dies vixerint, negari profectò non debet, multò meliùs id ipsum præstare posse Dæmones.

Siye

Sive autem id agant, impediendo sanguinis dissolutionem, sive contrahendo succos ventriculi digestivos; sive subministrando aliquid occultè, quod retundat illorum vim, & causæ consumptivæ efficaciam, parùm refert hîc examinare. Dixi tamen, ad certum tempus; nam cùm sanguis iteratis suis circuitionibus vitali elatere destituitur, necessariò instauratione eget, ut vitam in motu Cordis tueatur; nisi etiam & in hoc Dæmones, innumerabilibus suis illusionibus, imponant.

Sed quâ ratione Dæmon potest absque cibo, & potu, in longius tempus vitam hominis conservare, pari ratione valeat, cibum adeò exquisitum comparare, quò quis seipsum, diutissimè ab ærumnis mortalibus tueri queat? Et dicendum nullimodè posse alimentum adeò perfectum naturaliter confici, etiam Dæmonum virtute, quod valeat vitam diutissimè sustinere, atque in perpetuum protrahere. Et ratio est, quia non potest Dæmon agere, quod Naturæ vires transcendat; quod si semel Dæmon id agere posset, nō esset cur idipsū pluries, ac pluries perficere nequiret, atque adeò immortalē hominem non redderet, qui cùm cæteroqui ab intrinseco mortalis sit, nequit proinde viribus Naturæ ità perf. & restaurari, ut ad interitum tandem non sit desiturus. Quod autem dicitur de Aquila, de Phœnice, de Serpentibus, aliisque per intervalla restituentibus; reverà hæc non juvenescunt, nec in perpetuum vivunt, sed solùm, assumpto novo alimento vigorantur, & vires, limitatas tamen, resumunt, quæ tandem aliquando desinent. Sic de Aquila scribit Ulysses Aldrovandus *lib. 1. de Avibus*, etiam ex testimonio D. Augustini. De Phœnice verò, omninò fabulosum à peritioribus existimatur, quòd reviviscat. Serpentes deniq; exutis dumtaxat vetustis exuviis, atq; resumpto alimento, per aliquod tempus vigescunt, & instaurantur, neutiquā verò in perpetuū vivunt.

At major difficultas est de fructu ligni vitalis Terrestris Paradisi. Siquidem de eo Sacra Genesis habet, quod polluerit vi revocandi homines perpetuò ad juventutem, atque adeò vitæ perpetuitatem tribuendi. Scribitur enim

Genos

seos 3. Nunc ergo, ne fortè manum suam mittat, & sumat etiam de ligno Vita, & comedat, & vivat in æternum. Ex quibus verbis videtur manifestè deduci, habuisse Pomum illud vim restaurandi vitam, ac proptereà illam in perpetuum ducendi. Quin & Vallesius super hoc textu, lib. de Sacra Philosophia ad mentem Galeni lib. de marcore cap. 3., referentis Sophistam quendam Ægyptium retulisse Naturalis Mortis causam, non ad Naturæ necessitatem, sed ad ignorantiam agendorum; subdit: si enim homines fructum Ligni Vitalis, vel aliud quid simile non ignorarent, jugiter profectò instaurati perpetuarentur, & in æternum viverent. Verùm acutissimus Scotus 2. sentent. distinct. 19. qu. 1. nullum adhuc putat excogitari posse alimentum, quod id exactissimè peragat; quia nullum alimentum potest in substantiam aliti conuerti, quin priùs in ventriculo non transmutetur, atque adeò agat, & patiatur, & in ejusmodi actione, & passione, pro rata sua alteret, & perturbet Corpus assumentis. Addit insuper idem Author, quòd prædictum Pomum Ligni Vitalis non erat virtutis infinitæ, ex qua infinitus effectus proficisci posset, qualis est vitæ perpetuitas; quamobrèm nec ipsum potuisset vitam hominis in æternum protrahere. Quamquàm ad hoc respondeat D. Thomas 1. part. qu. 97. Art. ult., quod id non fecisset Pomum illud unicâ comestione, sed aliis, & aliis iteratò, prout fuisset opus. Attamen per adjecta verba Geneseos: *Ne fortè sumat etiam de Ligno Vita, & comedat, & vivat in æternum*: Unica comestio videtur fuisse satis; nisi verò id longævitatem diuturniorem, non veram æternitatem significet. Sed & Lignum Vitæ diversum dicitur ibidem à ligno scientiæ boni, & mali, adeoque aliud à verito: nam cap. 2. duplex lignum memoratur, Lignum Vitæ unum, & Lignum Scientiæ boni, & mali alterum, quod Adæ fuit interdictum. Sed hæc ad Theologos.

At verò qui consideraverit fuisse adhuc in Adamo illas easdem causas nostræ consumptionis, & mortalitatis, quæ in unoquoq; homine reperiuntur, procul dubio asserere co-

ge-

getur, illum sp̄apte naturā mortalem ab intrinseco exitisse; fuisse tamen redditum solummodo immortalem, speciali Privilegio, ac dono Dei Opt. Max., si præceptum sibi indictum transgressus non fuisset, adeoque in Originale peccatum non incidisset. Quare primi illi Parentes conditi fuerunt cum dono immortalitatis, eā tamen conditione, ac lege, ut si peccarent, donum illud amitterent, quod ex mera Dei liberalitate concedebatur; ideoque relictī in Natura, naturalem moriendi necessitatem incurrerent. Atque hinc etiam patet quamobrēm Apostolus dicat: *per peccatum Mors intravit in Mundum*, quia per peccatum Adæ, fuit amissum donum illud immortalitatis. Id quod clarius liquet ex eo, quia si intra vires Naturæ fuisset alimentum, vel medicamentum valens vitam hominis perpetuare, certē Adam, qui post peccatum, cuncta, quæ in Natura erant, benè etiam novit, nec deinceps amisit, ex scientia sibi infusa, potuisset pariter seipsum perpetuare, & alios posterōs edocere, quo pacto vitam in æternum prorogarent. Cū igitur id nec noverit, nec egerit, profectō dicendum, extrā limites Naturæ illius perpetuitatem fuisse, & non nisi supernaturaliter, ex speciali Dei beneficio. Legi quoque de hac re meretur Helmontius, licet aliter eam examinet, & enucleet.

Verū unde est, quòd nequeat id naturaliter peragi, atque ex indicto Naturæ ad interitum quodcumque vivens, velit, nolit, festinet? Duæ equidem rationes, ex multis, quas regulere DD., mihi semper visæ sunt congruentiores. Altera affertur ab Avicenna: altera à Vallesio. Inquit Avicenna: Virtutes omnes, quibus homo regitur, & gubernatur, finitæ sunt; ergo tandem is dissolvetur; nam quod finitum est, terminum habet. Subdit Vallesius: Causæ Corpus humanum Consumentes celeriores in agendo sunt Restaurantibus; ergo istæ ab illis tandem præoccupabuntur. Quòd autem Causæ consumentes (sive externæ, sive internæ illæ dicantur) sint celeriores in agendo, patet; nam simplici alteratione dissolvunt, & consumunt; at verò Restau-
ran-

rantes tot, tantisque præparationibus, & coctionibus egent, ut antequàm istæ sint elaboratæ, jam plurima facta est Corporis consumptio; quippè multum temporis exquiritur ad chylicationem, multum quoque ad secretionem inutilium partium ab utilibus, atque ad harum distributionem longè majus; itemque ad appositionem, nutritionem, ac repurgationem excrementorum: quare, ubi istæ operationes expletæ sint, & substantia deperdita restaurata fuerit, jam longè major, & celerior consumptio facta est, ut consideranti pater.

Sed jam redeamus in viam. Quoniam superius dictum est, Moibos quosdam à Dæmonibus, maleficio Sagarum, infligi posse, Deo tamen permittente, non absre propterea erit signa breviter hic tradere, quibus à reliquis ægitudinibus, naturaliter euenientibus, internosci queant, licèt perrarum sit, (si fortasse accidant,) quin Medicos adhuc solertes non decipiant. Et quidem id specialius perpetuò præ oculis habendum, ut quidquid videtur ordinem consuetum naturalium Causarum invertere, aut confundere, suspicionem maleficii inferat: etsi enim Dæmones intrà vires Naturæ dumtaxat operentur, solent tamen ordinem, & methodum naturalium Causarum rarò prosequi, eo fortassis sine, ut magis decipiant, & in errorem agendi homines deducant. Solent etiam sæpè sæpius Causas morborum adeò perturbare, ut effectus pariant differentes, complicatos, ac inter se invicem discordes, quibus humanâ solertiâ Medici occurrere cùm satagunt, magis prævertant, agitent, & confundant. Sed & quandoque obsistunt medicamentis naturaliter agentibus, atque hoc dolo Medicos, & Assistentes fallere adnituntur, qui cùm non videant effectus convenienter sortiri, ut aliàs consueverant, facilè in opposita delabuntur, & à recta Methodo deviantes, potiùs offi-
ciunt, quàm proficiant. Hinc autem inductus est usus, & quidem salutaris, apud plerosque, benedicendi, atque exorcizandi, quæcumque ægrotantibus exhibentur, ne scilicèt il-
lo.

lorum vis à Dæmone impediatur, aut retundatur. His igitur aliisque modis, cum benè possit Dæmon morborum causas fovere, aut illarum ablationem impedire, proinde, quoties à consueto operandi modo, tam Morbi, quam Causæ morbosæ, nec non etiam medicamenta desectunt, magnoperè de maleficio verendum. Præterea licet Dæmon vires Naturæ transcendere nequeat, potest tamen vim atque illius energiam elevare, ut quodammodo videatur Naturam ipsam excedere, ac superare: quemadmodum enim possunt Homines, artificiali industriâ, agentia naturalia in suis viribus exacuerè; sic & Dæmones idipsum peragere valent: Ità quidem spiritus, essentiæ, olea, salia, ex mistis corporibus elicita potentiùs, ac efficacius agunt, & longè admodum prævalentiora, sunt, quàm ipsa, mista, & impura. Itaque si hæc humano artificio peragi possunt, procul dubio efficacius, ac præcellentius à Dæmonibus persolventur, ac propterea vires Naturæ quodammodo elevabunt; quæ cum Nobis ignotæ sint, videbuntur excellere, & supra Naturam operari. Modi insuper agendi naturalium Causarum nobis occulti plerumque sunt, at Dæmonibus notissimi; unde facilè fit, ut credantur effectus inde provenientes, præpollere Naturæ, & ipsius agendi modum excedere; sicuti aliquando compertum incurationibus vulnerum, nullo medicamento vulneratæ parti patenter admoto.

Cum igitur morbi accidunt ità in suis causis, & effectibus, seu symptomatibus difformes, ut peritos etiam Medicos in illorum cognitione dubios reddant, planè dubitandum quàm maximè erit de Maleficio. Sic etiam si symptomata dissentanea sint, aut de momento in momentum nunc levia, nunc gravia fiant, nunc exacerbentur, & ingravescant, nunc ex adverso mitescant, & remittantur, sine ulla evidenti causa: Si cum morbus pusillus appareat, symptomata graviter molestant, præsertim de genere vigiliarum, deliriorum, dolorum, &c: Si brevi tempore æger in marcorem deducatur, sine ulla manifestâ evacuatione, aliay conspicuâ causâ consu-

mente, aut absque signis ejuscemodi extenuationes comitari, aut præire solitis: si æger in quibusdam motibus, aut operationibus impotens observetur, citrà manifestam ejus partis affectionem, putà cum legere non potest, etiamsi mente benè constet; non deglutire, licèt fauces non ægrotent; non concubere, etiamsi nulla ægritudine in genitalibus afficiatur, ut non rarò compertum in conjugatis: si sæpius animo deficiat, & pulsus non mutantur: si tremor, ac timor repentè invadens, pluries repetat, sine quocumque animi pathemate, aut nervorum, & cerebri læsione: si ægritudines chronicæ admodùm fiant, & procedente tempore non ingravescant, aut in vitæ discrimen ægrum adducant, nullisque remediis cedere videantur, velut ex dolore capitis diuturno, aut etiam stomachi, observatum; quocircà & per philtra, & per pocula amatoria, nonnulli ad extremum tabefacti referuntur, atq; tam amore cruciati, ut solam Amasiam deperirent. Alia innumera exempla, ab Authoribus memorata ejuscemodi ægritudinum, maleficio illatarum, prætermitto, quæ sanè peritissimis etiam Medicis fuere admirationi. Quare cautum omninò Medicum esse oportet, ne in his fallatur, aut fallat.

Si ergo de morbis ex maleficio illatis probabiliter timeatur, omnis diligentia adhibenda, ut quo citiùs fieri possit adimantur. Ad quod assequendum, tria ab Authoribus generaliora proponuntur, Magicum unum, Naturale alterum, Tertium Supernaturale, & Divinum; quamobrèm hic breviter videndum, quo licèt quis uti possit. Et quidem de Divino, ac Supernaturali nulla potest esse difficultas; quin & hoc summis, iteratisque precibus à Deo Optimo Maximo jugiter expetendum; nam si, ut superius dictum est, nil queat Dæmon adversùs homines moliri sine Dei permissione, procul dubio, quotiescumque Deus misericors abnuerit, ac supremo suo imperio aliter præceperit, Dæmones, atque illorum opera malefica, illicò recedent. Itaque orationibus, exorcismis, Sanctorum Reliquiis, & quod maximum, Sacramentorum

auxi-

auxilio adversus talem, ac tantum hostem, continenter dimicandum.

Difficultas autem est de Magica Curatione, an illi liceat, ut nimirum iisdem mediis, quibus morbi inducti fuere, feliciter arceantur. Et quamvis Paracelsus *libro de occulta Philosophia*, doceat, id licitè exequi posse, instructis in hunc finem certis Imaginibus, ac Simulacris; nihilominus impium à cæteris id existimatur, cum nulla ratione liceat cum Dæmonibus, sive immediatè, sive mediantibus idolis, ac characteribus, commercium habere, quemadmodum ex pluribus Sacræ Scripturæ locis expressè etiam deducitur. Sed neque à Magis, Sagisque, aut aliis similis conditionis hominibus id ipsum expetere decet; quamquam videatur hoc à plerisque commendatum: cum id, quod à Sagis exquiritur, reverà à Dæmonibus expetatur, etenim quod Sagæ operantur, per Dæmones agunt, vel potius Dæmones operantur Sagarum precationibus. Neque in hoc satisfacit protestatio, ut benè advertit Sennertus, nam protestatio ista erit dictum contrarium factum: atque ob hanc eandem rationem existimat idem Author, nec cogendos, aut aliter ad ejusmodi sanationem, maleficiique remotionem impellendos esse Magos. Neque prætereà inquirere licebit maleficia ipsa, ut inventa deleantur, & comburantur; quoniam, inquit, inquisitio hæc fieri non potest absque notitia à Dæmonibus habitâ: modò interdicitur quoque petere consilium à Dæmonibus. Verùm de hac re Theologi consulantur, & legantur præ cæteris Martinus Delrius, Petrus Thyraeus, Codronchius, & Sennertus, qui latè materiam hanc exagitant, & exponunt: Nobis autem satis sit hæc innuisse.

Quod ad Curationem denique Naturalem; quamvis plurimum apud Auctores controversatur, num reverà ista in Maleficiatis possit adhiberi; quia tamen, ut superius dictum, Morbi, qui putantur à Dæmonibus inflati, naturaliter plerumque contingunt; proinde hos ope, & auxilio Naturæ, ac naturalium medicamentorum, benè curari posse

credendum. Rectè ergo distinguit hac in re Sennertus, triplex genus morborum, qui pro veneficis habentur. Primum eorum, qui naturaliter contingunt, & solùm attribuuntur maleficio, ac Maleficis, quia à Dæmone fraudulenter sunt prælagiti. Secundum eorum, qui à Dæmonibus excitantur, sed per causas naturales, valentes humores corporum immutare, ac depravare. Tertium denique eorum, qui absque ulla opera naturalium causarum immediatè à Dæmone creduntur infligi. Modò, excepto hoc ultimo, cætera genera morborum benè poterunt medicamentorum auxilio curari, & aboleri. Verum tamen, cùm & Nos superiùs probaverimus, plerumque etiàm Dæmones illudere, neque ex se quidquam agere posse, nisi per causas naturales diversimodè complicatas, profectò dicendum, ut quâ ratione, permittente solùm Deo, Dæmones humana Corpora affligere possunt, ità quoque, permittente eodem, poterunt morbi à Dæmonibus illati convenienter curari, accedente tamen unâ simul auxilio supernaturali, quod repellat Dæmones, ne retardent, aut impediunt actiones medicamentorum, aliorumque agentium naturalium: quamobrem, ut antea notatum, semper proderit medicamenta ipsa ægrotis offerenda, benedictionibus, exorcismis, aliisque precibus, & auxiliis supernaturalibus fovere. Attamen oportebit priùs morbum, morbiq; causam esse cognitam, adversus quam medicamenti opportunis oppugnandum sit; nam satis non est, remedia quæcumque benedicere, nisi simul conferentia illa sint, & ad morbum, morbiq; causam debellandam efficaciter facientia.

Et quidem, si morbi naturaliter sint progeniti, nil vetat, quin benè, & perfectè sanari possint remediis purè naturalibus. Si præterea sint inducti à Dæmonibus, sed solâ perturbatione humorum, aliarumque causarum naturalium; quia etiàm istæ viribus Naturæ sedari possunt, atque in statum naturalem reduci, procul dubio nulla alia opera exigitur, quàm ut exactâ cognitione earundem causarum, de-

bi-

bitis, & convenientibus medicamentis corrigantur; impedita interea Dæmonis operâ, ne activitati remediorum obicem ponat: quo pacto plurimi sanati referuntur à Martino Rulando, Codronchio, Jonstono, Henrico ab Heers, aliisque. In ejusmodi autem Curatione, ea Methodus servanda videtur, quam unusquisque morbus, pro sui ratione, videbitur exoptulare, quamquàm humori melancholico repurgando specialius sit incumbendum, cum plerumque eo Dæmones utantur ad morbos inferendos, vel conservandos. Sed & Alexipharmaca quoque semper proderunt, qualia sunt Hypericum, Ruta, Verbena, Herba Paris, Artemisia, Abrotanum, Aristolochia longa, & rotunda, Hyssopus, Salvia, Betonica, Rosmarinus, Citrium, & similia. His adjicere optimum erit, tum Capitalia, tum Cardiaca, eo quòd Cerebrum, & Cor præ cæteris soleant in Maleficiatis languere; unde confectio de Hyacinthis, Alchermes, Diambra, Diaplyris, Julep Vitale, Elixir vitæ, Syrupi exhilarantes dicti, de pomis Regis Saporis, Diamargariton utrumq;, Antidotus magna Matthioli, & oleum de Scorpionibus ejusdem, summo perè conferent. Unguenta denique, suffumigia, lituræ, idque genus alia extrinsecus admota, ex thure, galbano, castoreo, styrace, bezoino, cæterisque, pro varia ægrotantium habitudine, peti poterunt à præcitatæ Authoribus, qui fusiùs de hac re volumina compilarunt.

Pro Coronide tandem, non absre erit, quæ ad præsertionem à maleficiis commendantur, hinc breviter etiam commemorare. Ethnici id præstare posse commenti sunt, Rhamnum, & Alyssum, de quibus Dioscorides scribit, quòd præ foribus domuum appensa, maleficia arceant. Plinius lignum Palmæ præfert, ut & Corium frontis Hyenæ, ac pellem Lupi, ejusque oculos. Alii efferunt cornu Caprinum. Alii jecur Lupi assatum, ac suffumigatum. Alii commendant Corallium rubrum. Alii Vespertilionem arefactum. Quintus Serenus, Allium. Aristoteles *sect. 20. problem. 34.* Rutam, inquit, effascinationis pharmacum esse: Et Theocritus, in sinum inspuum

502 De Fascino, & Incantamento?

cùm ait: *Ne verò ladar fascino, ter ipse in gremium meum
inspui. Labia, & frontem aceto, aut salivâ, aut etiam cinere,
fuligine, vel fale, linire, putatum aliis salutare: quo fortasse
respexit Persius, cùm Satyra secunda cecinit:*

*Ecce Avia, aut metuens Divum Matertera cunis
Exemit puerum, frontemque, atque uda labella
Infami digito, & lustralibus ante salivis
Expia, urentes oculos inhibere perita.*

Alii alia. (a) Sed hæc vana sunt, & apud vulgus falsò, for-
tè etiam diabolica fraude, invecta. Id autem certum omninò
erit, soli Deo in cunctis fidere, atque eidem unicè se pre-
cibus commendare; nec non specialiter alicui particulari ex
Sanctis Patrono sui tutelam committere, potissimùm tutela-
ri Angelo, quem sibi in custodiam datum certò scit, itemq;
Michaeli, & Raphaëli Archangelo, qui dicitur Medicina Dei.
Reliquæ Sanctorum desuper gestatæ efficacissimæ etiam sunt,
ut & Cereæ imagines, nuncupatæ AGNUS DEI, à Summis
Pontificibus quotannis benedictæ, ac fidelibus distribu-
tæ; si tamen pia devotione recolantur. Verùm
præcellit omnibus Gratia Dei: Nam,

(Apostolus inquit (b) *si Deus pro
nobis, quis contra nos?*
Et de His satis.

A. M. D. G.

*Conatus omnis irritus,
Quem non Deus adjuverit.*

(a) V. etiam librum Galeno adscriptum de Incantatione, Adjuracione, et Super-
pensione, ubi multa in hanc rem referuntur, præter citatos Auctores.
(b) ad Rom. 8.

598 h81

INDEX

RERUM NOTABILIUM.

A

A bscessus, & Apostematis discrimen.	325. 326.
Accidentis, & Symptomatis diversa acceptio.	47. 48.
Affiones abolita, diminuta, & depravata, quemodò signa sine salubritatis, vel insalubritatis.	50.
Aegrotantium corporum signa.	182. & c. 196.
Aegritudinis futura signa.	190. & c.
Aegrotantium decubitus.	429.
Aemulio quid.	51.
Aër quot modis alterari possit.	203. 209.
Aëris in tota substantia alteratio quid importet apud Gal.	209. 212.
Aëris natura expenditur.	210.
Aëris natura à primis qualitatibus non pendet.	211.
Aëris humiditas virtualis, figmentum.	211.
Aër temperatus ad saluberrimum corporis statum maximè facit.	204. 215.
Aëris temperati indicia.	216.
Aëris intemperiem detegentia instrumenta.	216.
Aëris natura perperam à primis qualitatibus desumitur.	363.
Aëris natura in quo verè consistat.	364.
Aëris constitutio naturalis quibus mutari possit.	365.
Aëris differentie.	365. & c.
Aëris usus.	367.
Aëris salubrior constitutio que.	368.
Aër siccus humido præstat.	369.
Aëris pro varia corporum natura selectus.	370. & c.
Aëris mutatio an & quando liceat.	374. & c.
Aër quo pacto corrigendus.	377. & c.
Aëthor quid.	71. 72.

Ali-

I N D E X

<i>Alimentum quid.</i>	381.	V. <i>Cibus.</i>	
<i>Alimenti triplex acceptio ex Hippocrate.</i>			382.
<i>Alterationis in febribus nomine concoctio venit</i>		<i>secundum Gale-</i>	
<i>num.</i>			241.
<i>Amantium pulsus.</i>			462.
<i>Amoris natura.</i>	460.		461.
<i>Amoris commoda.</i>			462.
<i>Amoris remedia.</i>			462. & c.
<i>Amuleta an in morbis prodesse possint.</i>			240.
<i>Amuleta ad maleficia vitanda.</i>			501.
<i>Analeptice Medicina pars qua.</i>			200.
<i>Analeptices precepta.</i>			357. & c.
<i>Analytica methodus qua.</i>			B. 9.
<i>Anamnestica signa quanam.</i>			41. 42.
<i>Anastomotica medicamenta qua.</i>	295.	310.	311.
<i>Anatomia incruenta qua industria à Bilsio instituta.</i>			269.
<i>Aneurismatis duplici ligatura curatio.</i>			269.
<i>Animi mores quo sensu dicantur</i>		<i>Temperamentum corporis dene-</i>	
<i>tare.</i>			1276
<i>Animi pathemata ad causas naturales, an ad nonnaturales rest-</i>			
<i>renda sint.</i>			208.
<i>Animi pathemata corpus variè alterare possunt.</i>	203.		213.
<i>Animi pathematum recta institutio.</i>	205.		218.
<i>Animi passionum vis.</i>			449.
<i>Animi passionum natura, & origo.</i>	450.		452.
<i>Animi passionum definitio.</i>			455.
<i>Animi passiones triplici concurrente causa excitantur.</i>			456.
<i>Animi passiones excitantur etiam habita ratione corporis</i>		<i>textura.</i>	
<i>pag.</i>			456. 457.
<i>Animi passionum differentia juxta Stoicos.</i>			458.
<i>Animi passionum differentia juxta Peripateticos.</i>			458.
<i>Animi passionum differentia juxta Ciceronem.</i>			459.
<i>Animi passiones ad Amorem, & Odium omnes</i>		<i>reducuntur secun-</i>	
<i>dum aliorum opinionem.</i>			460.
<i>Animi passionum differentia juxta Authoris sententiam.</i>	460.		& c.
<i>Ani-</i>			

R E R U M

<i>Animi passionum quanam nocentior.</i>	474.
<i>Animi passio quanam ad morbos omnes conferat.</i>	475.
<i>Antecedens causa quæ per Galenum.</i>	231.
<i>Aperientia medicamenta.</i>	296.
<i>Apoplectici quomodo absque respiratione ad aliquod tempus vivere credantur.</i>	170. 171.
<i>Apospasma, seu Avulsio in quonam differat à solutione cõtinui.</i>	258.
<i>Apostasis quid.</i>	436.
<i>Apostema. V. Tumor.</i>	
<i>Appetitus sensitivus Passionum animi fons.</i>	453.
<i>Appetitus sensitivus in Cõcupiscibilem, & Irascibilem dividitur.</i>	454.
<i>Aqua natura à frigore non pendet.</i>	212.
<i>Aqua pura an nutritioni apta.</i>	387.
<i>Aquæ potus commoda.</i>	388.
<i>Aqua quæ pro potu eligenda.</i>	389.
<i>Aquarum Thermalium differentia, & vires.</i>	390.
<i>Aquæ potus quibus in morbis conveniat.</i>	395. &c.
<i>Aquæ usus an sanis conferat.</i>	396.
<i>Arteria in vulnere secta quibus remediis occludatur.</i>	269.
<i>Aspera Arteria cum Testibus consensus.</i>	176.
<i>Aspera Arteria læsa signa.</i>	187.
<i>Asperitatis, & Levitatis morbi.</i>	314. &c.
<i>Atheroma quid.</i>	345.
<i>Attractio in medicamento nulla est.</i>	311.
<i>Audacia Cordis calorem significat.</i>	116.

B

B <i>Balsama Vulvaria varia.</i>	260.
<i>Balsami ad vulnere simplicia efficacissimi descriptio.</i>	260.
<i>Biliofus vomitus quomodo in homine pituitoso ferri possit.</i>	181.
<i>Bolus in inflammationibus.</i>	330.

G

C <i>Acochyma repletio quid impariet.</i>	438.
<i>Cacoethica ulcera quæ, & quibus tractanda.</i>	288.
<i>Calculus. V. Lapis.</i>	
<i>Calor in nobis non nisi à sanguine.</i>	89.

I N D E X

<i>Calvitii causa.</i>	85.90.
<i>Calvitium siccitatem cerebri denotat.</i>	95.96.
<i>Campora praestantia.</i>	380.
<i>Cancros occultos curare non expedit.</i>	347.
<i>Canitiei causa.</i>	104.
<i>Capilli cerebri constitutionem designare possunt.</i>	79.87.
<i>Capillorum crispitudo unde.</i>	85.
<i>Capillorum cita ab ortu succretio calidum cerebrū significat.</i>	87.90.
<i>Capillorum coloris causa.</i>	90.
<i>Capilli recti, ac rufi frigidum cerebrum significant.</i>	94.
<i>Capitis dispositio cerebri constitutionem significat.</i>	58.
<i>Capitis magnitudo, parvitas, & figura, quid significet.</i>	60. & c.
<i>Caput magnum unde.</i>	61.
<i>Capitis figura naturalis qua.</i>	60.62.
<i>Caput magnum, an parvum melius.</i>	63.64.
<i>Capitis varia conformatio quid ex Physiognomia denotet.</i>	65. 66.67.
<i>Capitis vulnera cum rima, & sede teli.</i>	277. & c.
<i>Caro in vulneribus succrescens quibus medicamentis tollenda.</i>	271.
<i>Carnis an panis pejor repletio.</i>	409. & c.
<i>Cartesii de Glandula pineali opinio non omnibus arridet.</i>	451.
<i>Cataplasma ad Oedema.</i>	345.
<i>Catarrhi frequentes frigidum arguunt cerebrum.</i>	94.
<i>Causa Salubris, Insalubris, & Neutra. 11.13.201. ejusque differentia.</i>	14.15. & c.
<i>Cause Procatartica à Galeno examinata.</i>	199.
<i>Cause Conservantes, Curativa, Praeservativa, & Rescipientes.</i>	200.
<i>Cause Conservatrices, & Effectrices examinantur.</i>	201.
<i>Cause Conservatrices tot sunt, quot sunt modi quibus corpus alterari potest.</i>	202.205.
<i>Causa necessariò, & non necessariò alterantes, qua.</i>	203.205. & c.
<i>Cause nonnaturales cur dicantur à Galeno conservatrices.</i>	206.
<i>Cause Naturales, Nonnaturales, & Praeternaturales.</i>	206.
<i>Causa salubres corpora conservantes, qua.</i>	219.223.
<i>Cerebri constitutionis signa.</i>	57.65.71.
<i>Cerebri substantia subtilis quid importet apud Galenum.</i>	74.
	Ce-

R E R U M.

<i>Cerebri bona temperatura quanam, ejusque signa.</i>	79. & c.
<i>Cerebri calidi signa.</i>	87. & c.
<i>Cerebri frigidi signa.</i>	93. & c.
<i>Cerebri sicci signa.</i>	95. & c.
<i>Cerebri humidi signa.</i>	97.
<i>Cerebri calidi & sicci signa.</i>	98.
<i>Cerebri calidi & humidi signa.</i>	99.
<i>Cerebri frigidi & sicci signa.</i>	101.
<i>Cerebri frigidi & humidi signa.</i>	105.
<i>Cerebri lasi signa.</i>	183.
<i>Chalybeatis medicamentis quomodo alvi fluxus curari possit.</i>	301.
<i>Chorda. V. Tendo.</i>	
<i>Cibi aromatici calidum cerebrum laedunt, 91. 92. & contra.</i>	94.
<i>Cibi solidiores cur à quibusdam promptius digerantur.</i>	156.
<i>Ciborum assumptorum commoda, & incommoda.</i>	203. 213.
<i>Cibus in accessione à Galeno exhibitus ad vires reparandas.</i>	251.
<i>Ciborum immodica assumptio quomodo curari debeat.</i>	295. 310.
<i>Cibi, & potus recta administratio.</i>	381. & c.
<i>Cibus proprie quid.</i>	381.
<i>Ciborum varia differentia.</i>	383.
<i>Cibus Plenus, Mediocris, & Tenuis, hujusque subdifferentia.</i>	383.
<i>Ciborum usus in sanis.</i>	399. & c.
<i>Cibi ordine sunt assumendi.</i>	400.
<i>Ciborum assumendorum tempus.</i>	400.
<i>Cibus quoties in die sumendus.</i>	401.
<i>Cibus qualis, & quo tempore egrotantibus exhibendus.</i>	403. & c.
<i>Cibus quo tempore febricitantibus exhibendus.</i>	405.
<i>Cibus quandoque in paroxysmis exhiberi potest.</i>	406.
<i>Ciborum digestio motu melius an quiete peragatur.</i>	421.
<i>Cicatrices de lentia medicamenta.</i>	289.
<i>Clysteriis usus unde Medicis innotuit.</i>	245.
<i>Clysteriis usus an recipiendus.</i>	245.
<i>Clysteribus an ventriculus, & superiora intestina exonerari possint.</i>	245. & c.
<i>Clysteribus quomodo possint humores febrem foventes educi.</i>	246.

I N D E X

<i>Coitam parviam Epilepsiam vocabat Democritus. 221. V. Venered- rum usus.</i>	
<i>Colorum natura examinatur.</i>	81. &c.
<i>Colores ex primis qualitatibus non pendent.</i>	81.
<i>Colores à lumine variè reflexo, & refracto oriuntur.</i>	82.
<i>Colores perperam diuiduntur in Reales, & Apparentes.</i>	83.
<i>Colorum diversitas distinctè explicatur.</i>	83.
<i>Commemorativa signa. V. Anamnestica.</i>	
<i>Compositiva methodus que.</i>	89.
<i>Compositio partium organicarum variari potest in conformatione, magnitudine numero, & situ.</i>	226. 228.
<i>Concoctio in febris dicitur Alteratio à Galeno.</i>	242.
<i>Concupiscibilis Appetitus quid.</i>	454.
<i>Conformationis depravatae variae species.</i>	291.
<i>Conservantium causarum usus.</i>	219. 223.
<i>Conservativa futura que.</i>	259.
<i>Continui solutionis vitia.</i>	229. &c.
<i>Continui solutio in parte carnosâ quomodo curanda.</i>	253. &c.
<i>Continui solutionis curatio in partibus organicis impossibilis, in similaribus non semper possibilis.</i>	252. &c.
<i>Continui solutio an partibus omnibus competat.</i>	255.
<i>Continui solutio in quo differat ab avulsione.</i>	258.
<i>Continui solutionis unio solius Naturæ opus est.</i>	253. 262.
<i>Contrariorum ope fit reductio. 210. 224. & quomodo.</i>	225.
<i>Contraria secundum potentiâ, & secundum imaginationem. 232. 236.</i>	
<i>Contusiones cum vulneribus conjuncta quibus medicamentis tra- ctanda.</i>	272.
<i>Contusiones ulceribus juncta quibus curande.</i>	288.
<i>Convalescentia corpora ad quamnam neutrorum differentiam sint reducenda.</i>	39.
<i>Convalescentes quomodo tractandi.</i>	357. &c.
<i>Convulsionis causa ex Hippocrate inanitio, & repletio, quibus Ga- lenus addit humorem acrem, & ingens frigus.</i>	281.
<i>Cordis temperiei in genere signa.</i>	114.
<i>Cordis calidi signa.</i>	115. &c.
	Cor.

R E R U M!

<i>Cordis frigidi signa.</i>	119. &c.
<i>Cordis sicci signa.</i>	121.
<i>Cordis humidi signa.</i>	121.
<i>Cordis calidi & sicci signa.</i>	122. &c.
<i>Cordis calidi & humidi signa.</i>	124. &c.
<i>Cordis frigidi & humidi signa.</i>	125. &c.
<i>Cordis frigidi & sicci signa.</i>	126. &c.
<i>Cor parvum in fortibus, magnum in meticulosis repertum.</i>	120.
<i>Cordis lesi signa.</i>	184.
<i>Corpus Salubre, Insalubre, & Neutrum.</i>	11. 13.
<i>Corporis universi Temperatura signa.</i>	138. &c.
<i>Corpus quot modis alterari possit.</i>	202. 205.
<i>Cranii rima quomodo curanda.</i>	277.
<i>Cranii vulnus cum sede reli quomodo tractandum.</i>	278.
<i>Cranii contusio, vel abscissio quibus remediis curanda.</i>	278.
<i>Curatio quomodo differat à reductione.</i>	225.
<i>Curationis faciendae praecepta generalia.</i>	232. &c.
<i>Curatio faciendae per contraria, & quomodo.</i>	232. 236.
<i>Cutaneae obstructions sectio, igne, & causticis curantur ex Galeno.</i>	312. 313. 295.

D

D æmones quomodo possint morbos inferre, vel curare.	489. &c.
<i>Dæmones an possint seni juventutem restituere.</i>	492.
<i>Dæmones an possint animalium vitam absque cibo, & potu conservare.</i>	492. 493.
<i>Dæmoniaca agritudines quomodo à naturalibus distinguantur.</i>	496.
<i>Dæmoniicarum agritudinum curatio.</i>	498. &c.
<i>Decidentia corpora ad quamnam neutrorum speciem referenda.</i>	39.
<i>Decubitus agrotantium.</i>	419.
<i>Definitiva methodus quæ.</i>	89.
<i>Dejectoritis evacuantur humores in ventre infero contenti.</i>	312. 295.
<i>Derivatio an admittenda admissa sanguinis circulatione.</i>	248.
<i>Desperationis natura, & incommoda.</i>	468. 469.
<i>Diadoche quid.</i>	436.
<i>Dietetica Medicina pars reliquis prestat.</i>	402.
Dia-	

I N D E X

<i>Diagnostica signa quanam.</i>	41. &c.
<i>Διάγνα quid.</i>	72.
<i>Diapantos quid.</i>	16.
<i>Dislocatio quid.</i>	292.
<i>Diureticorum in febribus usus.</i>	233. 247.
<i>Doctrinarum ordini inherentium numerus, & dignitas.</i>	7. 8.
<i>Dolor dupliciter fit ex Galeno.</i>	187. 188.
<i>Dolor ex alteratione an, & quomodo ferri possit.</i>	188.
<i>Dyssepulota ulcera quæ, & quibus tractanda.</i>	288.
E	
E <i>Lodes febres quæ, & earum causa.</i>	300.
<i>Empyematis curatio in quo consistat.</i>	295. 305.
<i>Empyematicorum paracentesis.</i>	306.
<i>Empyematicorum pus an possit per intestina dejici.</i>	306.
<i>Empyematicorum pus quomodo possit per vias urinae educi.</i>	307.
<i>Empyematici quomodo vomitoriis levari possint.</i>	307.
<i>Empyematicorum pus per sudorem minimè educi potest.</i>	308.
<i>Empyematicorum pus in cavo thoracis collectum quomodo possit per thoracem expurgari.</i>	308.
<i>Epicurus castus, & sobrius ex Gassendo.</i>	221.
<i>Epitopoly quid.</i>	16.
<i>Eroticus pulsus quid.</i>	462.
<i>Erysipelas quid.</i>	337.
<i>Erysipelatis differentia.</i>	337.
<i>Erysipelatis causa, & signa.</i>	337. 338.
<i>Erysipelas circa caput periculosum.</i>	339.
<i>Erysipelatis curatio an vena sectione institui possit.</i>	339. &c.
<i>Erysipelas an catharticum admittat.</i>	341.
<i>Erysipelati an & quæ topica admovenda.</i>	341. &c.
<i>Evacuationes quanam in febribus conveniant.</i>	233. 242.
<i>Evacuationes per revulsionem an per derivationem sint faciendæ.</i>	247. 248.
<i>Evectice Medicina pars quæ.</i>	200.
<i>Excrementa oculorum, narium, & aurium modica calidum cerebrum significant. 91. & contra.</i>	94.

Excre-

R E T U R U M.

<i>Excrementorum varia genera.</i>	189 190.
<i>Excrementa corporis variè illud alterare possunt.</i>	203.213.217.
<i>Excretorum varia conditiones.</i>	448.
<i>Exercitium à Motu, & Labore distinguitur.</i>	415.
<i>Exercitium Sincerus, & Operosum ex Galeno.</i>	416.
<i>Exercitiorum varia differentia.</i>	417. &c.
<i>Exercitii tempus. 424. V. Motus.</i>	
<i>Exitura quid apud Antiquos.</i>	326.
<i>Expulsoria Ligatura qua.</i>	259.

F

F <i>Aciei partes calidæ, & rubentes calidū cerebrū significāt.</i>	87.89
<i>Facultatum vocabula non omninò rejicienda.</i>	453.
<i>Fames cur sitim precedat.</i>	152.165.
<i>Famis definitio Aristotelica, & Galenica manca.</i>	160.
<i>Famis genuina definitio, & causa.</i>	161.165.
<i>Famem pinguis retundunt, & quare.</i>	161.
<i>Famem excitantes succi acres unde in ventriculum consuunt.</i>	162.
<i>Fames ne sit tolerabilior an sitis.</i>	164.
<i>Fascini etymos, & natura.</i>	480.481.
<i>Fascinum an Naturale sit, vel Demoniacum.</i>	482.
<i>Fascino an morbi inferri possint.</i>	483. &c. 487. &c.
<i>Febres humorales curandæ evacuatione, & alteratione.</i>	233.241.
<i>Febres quas evacuationes admittant.</i>	233.243. &c.
<i>Febres usu Clysterum an, & quomodò tolli possint.</i>	246.
<i>Febris vulnere accidens quomodò curanda.</i>	271.
<i>Febres malignæ quandoque sub specie Catarrhalium decipientes, & quomodò.</i>	299.
<i>Februm sudatoriarum causa.</i>	300.
<i>Febricitantes an vinum potare possint.</i>	397.
<i>Febricitantes cibandi ratio.</i>	405. &c.
<i>Fibula apud Antiquos quemnā usum habuerint in vulneribus.</i>	259.
<i>Figura corporis depravata quomodò emendanda.</i>	291.
<i>Flamma, & Vitæ animalium analogia.</i>	379.
<i>Fœmina cur opinionem quam citissimè mutant.</i>	78.
<i>Formationis lese morbi.</i>	290. &c.

For-

I N D E X

<i>Formationis vitia qua.</i>	226.228.
<i>Fractura ossium quomodo curentur.</i>	273. & c.
<i>Fracturis adjacentes partes quibus medicamentis fovenda.</i>	275.
<i>Fracturam comitantia, vel consequentia symptomata quomodo curanda.</i>	276.
<i>Fractura Cranii quomodo specialius tractanda.</i>	277. V. Offa.
<i>Frontis varia figura quid denotet ex Physiognomicis.</i>	70.
G	
G <i>Alenus in philosophando liber.</i>	3.
G <i>Gangranam sistentia medicamenta qua.</i>	271.
<i>Gaudii natura, commoda, & incommoda.</i>	470.
<i>Glutinatoria ligatura qua.</i>	259.
<i>Glutinatoria sutura qua.</i>	259.
H	
H <i>Emorrhagia quomodo sistatur.</i>	263. & c.
H <i>Hamorrhagia an vena sectione curari possit.</i>	263.
<i>Hamorrhoidales vena fluentes in febribus prodesse possunt.</i>	233.249.
<i>Hegemonica facultates qua.</i>	59.71.
<i>Hepar inter partes principes minimè numerandum.</i>	54.
<i>Hepar quomodo possit cordis calorem infringere.</i>	118.
<i>Hepatis calidi signa.</i>	128.
<i>Hepatis frigidi signa.</i>	129.
<i>Hepatis sicci signa.</i>	130.
<i>Hepatis humidi signa.</i>	130.
<i>Hepatis calidi & sicci signa.</i>	131.
<i>Hepatis calidi & humidi signa.</i>	132.
<i>Hepatis frigidi & humidi signa.</i>	133.
<i>Hepatis frigidi & sicci signa.</i>	134.
<i>Hepatis parvi signa.</i>	180.
<i>Hepatis lesi signa.</i>	185.
<i>Hepati obstructiones quandoque falsè tribuuntur.</i>	299.
<i>Horistica methodus qua.</i>	8.9.
<i>Hydrops ex obstructione Vasorum lymphicorum.</i>	300.
<i>Hydrophobia affecti cur aquam refugiant.</i>	160.
<i>Hypochondriaci an Vinum potare possint.</i>	397.

Jc-

R E R U M

I

I <i>Ecce</i> : V. <i>Hepar</i> .	
<i>Imaginatricis maxime facit ad morborum curationem.</i>	240.
<i>Imaginatricis facultatis vis in functionibus animalibus.</i>	476. in
<i>visalibus, & naturalibus.</i>	478.
<i>Imaginatricis morbos excitare, & tollere potest.</i>	478.
<i>Immoderatum sit ne contrarium Immoderato, an Moderato.</i>	235.
<i>Inanitionis nomine quid veniat.</i>	433.
<i>Inanitionis differentia.</i>	435.
<i>Inanitio quomodo rectè instituenda.</i>	442.
<i>Inanitio an repletio prater naturam periculosior.</i>	444.
<i>Inanitionis praternaturalis incommoda.</i>	445.
<i>Incantamentum.</i> V. <i>Fascinum.</i>	
<i>Incarnativa ligatura quæ.</i>	259.
<i>Indicantia tria, Urgens, causa principalis, & causa sine qua non, siue Impedimentum.</i>	250.
<i>Indicans urgens est virium reparatio.</i>	251.
<i>Inflammatio vulnere accidens quo pacto curanda.</i>	270. 287.
<i>Inflammationes cur frequentiores hyeme, quàm aestate.</i>	324.
<i>Inflammatio quid.</i>	328.
<i>Inflammationis causa externa, & interna.</i>	330.
<i>Inflammatio Erysipelatodes, Oedematodes, Scirrhhodes.</i>	330. &c.
<i>Inflammationis curatio.</i>	334.
<i>Inflammatio an, & quomodo Vena sectione curetur.</i>	334. 335.
<i>Inflammatio an cathartico curetur.</i>	336.
<i>Ingenium quid, & quid denotet.</i>	71. &c.
<i>Insalubre quid, & ejus differentia.</i>	11. 13.
<i>Insalubre corpus quid, & ejus differentia.</i>	33. &c.
<i>Insalubre simpliciter corpus, diapantos, & epitopoly.</i>	34. 36.
<i>Insalubre Corpus ut nunc.</i>	35.
<i>Insalubria signa quænam.</i>	41. &c.
<i>Insalubrium Corporum signa.</i>	182. &c.
<i>Instrumentariarum partium signa.</i> 177. &c. V. <i>Organicæ.</i>	
<i>Intemperierum simplicium & compositarum curationes ex Gale-</i>	
<i>no.</i>	232. &c. 251. &c.

I N D E X

<i>Intemperiei morbi alteratione curatur, causa verò intemperiei evacuatione.</i>	234. 253
<i>Intentio prima, & secunda in unione soluta continuatis quid.</i>	255.
<i>Intestinorum obstructio quibus tollenda.</i>	294. 302.
<i>Ira est ebullitio sanguinis circa cor.</i>	317.
<i>Ira an à Corde humidior.</i>	292.
<i>Ira natura, & incommoda.</i>	463.
<i>Ira remedia.</i>	466.
<i>Irafcibilis Appetitus quid.</i>	454.
<i>Iustitialis Temperies ad sanitatem constituendam requiritur.</i>	24.
L	
<i>Abor quomodo à Motu, & Exercitia distinguatur.</i>	404.
<i>Lac aureum ad combustiones.</i>	276.
<i>Lacryma cur ex dolore, & lassisia aque proficiant.</i>	107.
<i>Lacryma arida quid.</i>	108.
<i>Lacryma cur ex lassitia procedat.</i>	473.
<i>Lassisia comoda & incommoda.</i>	470.
<i>Laxitatis & Asperitatis morbi.</i>	314.
<i>Laxitas an verè sint.</i>	485. 486.
<i>Lapis à Vesica extractus qui peragatur modo.</i>	303. 399.
<i>Lapidem in Vesica frangentia medicamenta.</i>	304.
<i>Lassitudo quid.</i>	439.
<i>Lassitudo Tensiva, Phlegmonosa, & Ulterosa.</i>	440.
<i>Lassitudines qua morbos prenunciant.</i>	441.
<i>Lassitudo quomodo dolorem inferat.</i>	441.
<i>Lassitudinis remedia.</i>	442.
<i>Laxitas viarum qua mala perit.</i>	300. &c.
<i>Listeria quibus an causis fiat.</i>	319.
<i>Ligatura in vulneribus quotuplex.</i>	259.
<i>Linimentum Placeri ad combustiones.</i>	276.
<i>Linimenta ad cicatrices delendas.</i>	289.
<i>Lithotomia qua tempore Hippocratis periculosissima erat, nunc felicissime peragitur.</i>	303.
<i>Liquor Stypticus Meber, seu Anchora sanciatorum.</i>	269.

Lx-

R E R U M.

<i>Luxationis ossium tres species.</i>	292.
<i>Luxationes curandi methodus.</i>	293-352.
<i>Luxationes in pueris facilius curantur.</i>	293.
<i>Luxata ossa male reposita quomodo sint restituenda.</i>	293.
<i>Lymphica vasa obstructionem pati possunt, & febres malignas parere.</i>	299.

M

M <i>Agica morborum curatio an exequi possit.</i>	499.
M <i>Maleficio exorti morbi quibus iudiciis dignoscantur.</i>	496. 497.
<i>pag.</i>	501.
<i>Maleficium quibus remediis vitari possit.</i>	501.
<i>Medicina definitio.</i>	1071.
<i>Medicina est scientia</i>	11.
<i>Medicina est scientia qualium, & quomodo illa sit intelligenda.</i>	19-18.
<i>pag.</i>	381.
<i>Medicamentum quid.</i>	381.
<i>Medicamentorum vis haud ab ipsorum colore dependendi potest.</i>	237.
<i>Sed potius ex sapore.</i>	237.
<i>Medicamentorum secundae qualitates non semper respondent primis.</i>	237.
<i>Medicamentorum vis melius ex chymica illorum analysi dependendi potest.</i>	238.
<i>Medicamentorum vis in morbis quomodo ad augenda, vel minuenda.</i>	234-252.
<i>Medicamenta evacuantia electiva nulla sunt.</i>	311.
<i>Medicamentorum inventio pendet ab affectibus, & locis affectis.</i>	313.
<i>Medicamina in morbis à maleficio ortis.</i>	501.
<i>Melancholici an ingeniosi, & prudentes.</i>	472.
<i>Meliceris quid.</i>	345.
<i>Memoria diversitas unde, & quomodo cerebri diversam constitutionem significet.</i>	71-76.
<i>Memoria minimè valens senes, & quare.</i>	76.
<i>Menstruorum provocatio in febribus prodesse potest.</i>	233-249.
<i>Metabasis quid.</i>	436.

I N D E X

<i>Methodi disciplinarum tradendarum quos .</i>	89.
<i>Mistura ad Inflammationes .</i>	336.
<i>Mærentes cur lacrymentur .</i>	473.
<i>Mæstitia natura & incommoda .</i>	471.
<i>Mæstitia remedia .</i>	472. 473.
<i>Morborum secundum numerum curatio .</i>	349.
<i>Morborum secundum magnitudinem curatio .</i>	350.
<i>Morborum secundum situm curatio .</i>	354.
<i>Mortis aut salutis in agrotantibus signa .</i>	196. &c.
<i>Mortis inevitabilis causa .</i>	495.
<i>Motus , & Quies ad causas naturales an ad non naturales referenda .</i>	208.
<i>Motus , & Quietis commoda , & incommoda .</i>	203. 213. 418. &c.
<i>Motus , & Quietis recta institutio .</i>	204. 217. 421. &c.
<i>Motus differentie ex Galeno .</i>	415.
<i>Motus an Quies conferat ad ciborum confectionem .</i>	421.
N	
<i>Nasus abscissus à Tagliacotio regeneratus .</i>	257.
<i>Natura subitas mutationes non patitur .</i>	228.
<i>Naturales cause quæ .</i>	206.
<i>Nervi punctura quomodo curanda .</i>	178. &c. 284. &c.
<i>Nervi punctura cur periculosissima .</i>	280.
<i>Nervi punctura cur afferat convulsionem .</i>	281.
<i>Nervi puncturam sequentia symptomata .</i>	282.
<i>Nervi punctura periculosior est integra ejusdem resectione , & quare .</i>	283.
<i>Nervi rescissionem sequentia symptomata .</i>	283.
<i>Nervi vulnerati quandoque absque dolore .</i>	284.
<i>Nervis denudatis oleosa , & frigida non sunt applicanda .</i>	286.
<i>Nervi contusio quomodo curanda .</i>	286.
<i>Nervi obstructionem pati possunt .</i>	300.
<i>Neutrum quid , & ejus differentia .</i>	12. 13.
<i>Neutrum tripliciter dici potest .</i>	14. 17. 36. 37.
<i>Neutra corpora an sint .</i>	37.
<i>Neutrum corpus quid , & ejus differentia .</i>	36. &c.

Nex-

R E R U M.

<i>Neutrum Corpus simpliciter, semper, & ut multum.</i>	36. &c.
<i>Neutrum Corpus ut Nunc.</i>	37. 38.
<i>Neutra signa quanam.</i>	41. &c.
<i>Neutorum Corporum signa.</i>	190. 193.
<i>Neutra Decidentia, & Convalescentia.</i>	193.
<i>Neutorum Corporum signa secundum naturam, & præter naturam.</i>	194.
<i>Nonnaturales causa qua.</i>	206.
<i>Nonnaturales causa cur dicantur à Galeno Conservatrices.</i>	206.
<i>Nonnaturales causa an plures quàm sex.</i>	207. 208.
<i>Nonnaturales causa quomodo salubres, vel insalubres reddi possunt.</i>	203. 214.
<i>Nonnaturales res que dicantur à Medicis, & fusa de iis tractatio.</i>	361. &c.
<i>Nunc quid importet apud Galenum.</i>	15. 16.
O	
O <i>Obstructionis varia species, & causa.</i>	294. &c.
<i>Obstructio an à multitudine humorum fieri possit.</i>	296.
<i>Obstructionis indicationes curativæ.</i>	295. 313.
<i>Obstructionem tollentia medicamenta.</i>	296.
<i>Obstructiones ubinam propriè fiunt.</i>	298.
<i>Obstructiones etiam in vasis majoribus factæ.</i>	298.
<i>Obstructiones lymphicorum vasorum quandoque malignas febres parere solent.</i>	299.
<i>Obstructiones nervorum qua mala pariunt.</i>	300.
<i>Obstructiones quandoque immodicas egestiones pariunt, & quomodo.</i>	301.
<i>Obstructio intestinorum quibus tollenda.</i>	294. 302.
<i>Occipitis figura varia quid denotet.</i>	67. 69.
<i>Oculorum vena turgida cerebrum calidum significans, & contra.</i>	87. 90. & 94.
<i>Oculorum temperamenti signa.</i>	106. &c.
<i>Oculorum magnitudo varia quid denotet.</i>	108. 109.
<i>Oculorum colores quos eorumque causa.</i>	110. &c.
<i>Oculi glauci quibus ex causis fiunt.</i>	111. 112.
	Ocu.

I N D E X

Oculi nigri quare quibusdam fiant.	112. &c.
Oculorum glaucorum varii gradus.	113.
Odii natura, & incommoda.	464.
Odores si caput gravent, cerebrum calidum significatur.	87.91. &c.
quare.	92.
Oedema quid.	343.
Oedematis differentia, & causa.	343.
Oedematis curatio.	344.
Oleum ex floribus sambuci ad combustiones sclopeto factas.	275.
Opiata quem usum habeant in renum doloribus.	304.
Opinionis mutatio quamnam cerebri constitutionem designet.	71.77.
Operationes tripliciter ladi possunt, abolitè, diminutè, & depravatè.	187.189.
Organicarum partium signa.	177. &c.
Organicarum partium causa conservantes.	226. &c.
Organicarum partium vitia quot, & quomodò corrigi possint;	pag.
pag.	227.228.
Organica partes soluta uniri nequeunt. 253. 254. an semper verum.	257.
Ossis fractura in vulnere quomodò tractanda. 272. V. Fractura.	
Ossa an coalescere possint per primam intentionem.	273.274.
Ossa luxari quot modis possint. 292. V. Luxatio.	
Ossa aspera quomodò laviganda.	314.319.
Orii damna.	420.
P	
Panis an carnis pejor repletio.	409. &c.
Pane non utitur nobilis quaedam Neapolitana familia.	411.
Panis azymus cur ventriculo gravis.	413.
Paracentesis Empyematicorum.	306.
Partium corporis differentie.	52. &c.
Passiones Animi. V. Animi pathemata.	
Perspirationis insensibilis emolumenta.	217.
Pestilentia crasso, & fumido reddito aëre extincta.	371.
Pestilentia ope vermiculorum per aërem volitantium grassatur ex Kircherò.	380.

Pblegmo-

R E R U M:

<i>Phlegmones, & Plogoseos discrimen.</i>	330.	V. Inflammatio.	
<i>Pilula tartarea Bonii.</i>	297.	alia ex Schrædero.	ibid.
<i>Pituitosus homo quomodo potest bilem evomere.</i>			181.
<i>Plenitudo quoad vires, & quoad vasa, earumque differentie, & indicia.</i>			437-438.
<i>Plethorica repletio quid.</i>			438.
<i>Pneumaticorum secta qua.</i>			9.
<i>Pomum ligni vitalis an immortales homines reddere potuisset.</i>			496.
<i>Ponderalis Temperies improbabilis ex Galeno.</i>			21.
<i>Potus calidi calidum cerebrum ledunt.</i>	91.	& quare.	92.
<i>Potus parco cur contenti sint ii qui sicco ventriculo sunt præditi.</i>			153.
<i>Potu cur citius reficiamur quam cibo.</i>			165.
<i>Potus assumti commoda, & incommoda.</i>			203-215
<i>Potus recta administratio.</i>			381-384
<i>Potus quid proprie.</i>			385.
<i>Potus differentia.</i>			386.
<i>Pronunciativa signa quantum.</i>			424-42.
<i>Praeservativa cause.</i>			253-303
<i>Præternaturales cause qua.</i>			204.
<i>Principes partes qua, & quot.</i>			52-61.
<i>Principis partis conditiones.</i>			54.
<i>Principatam obtinentes facultates qua.</i>			59.
<i>Prognostica signa quantum.</i>			41-42.
<i>Prophylactica Medicina pars qua.</i>			200.
<i>Puerorum cerebrum ad simulacra recipienda, & retinenda magis aptum.</i>			76.
<i>Pulmonis frigidi signa.</i>			208.
<i>Pulmonis calidi signa.</i>			267.
<i>Pulmonis siccis signa.</i>			169.
<i>Pulmonis humidis signa.</i>			169.
<i>Pulsuum velocitas, & frequentia cor calidum significat.</i>	116.	& contra.	120.
<i>Pulsus Amantium.</i>			462.
			Pul-

I N D E X

<i>Pulveris Sympathetici preparatio, & usus.</i>	265.
<i>Pulveris Sympathetici usus haud superstitiosus.</i>	266.
<i>Pulveris Sympathetici vis physice explicata.</i>	267.
<i>Pulvis tartareus compositus.</i>	297.
<i>Punctura in quo differat à Vulnere, & Fractura.</i>	280.
<i>Pustula quid apud Antiquos.</i>	326.
<i>Putredo humorum in inflammationibus nulla.</i>	324.

Q ualitates secunda dicta minimè primis respondent.	237.
<i>Quies & Motus ad causas naturales, an ad nonnaturales referri debeant.</i>	208.
<i>Quietis, & Motus commoda, & incommoda.</i>	203. 213.
<i>Quietis, & Motus recta institutio.</i>	204. 217. 415. &c. 421. &c.

R

R ecentiorum studio facultates omnes, & artes incrementum sumpsere.	24. &c.
<i>Recentiores cum antiquis comparantur.</i>	26. 27.
<i>Reductio quomodo fiat per contraria, & in qua à curatione differat.</i>	225.
<i>Regiones maximè faciunt ad corporis temperiem.</i>	140.
<i>Regio temperata quenam.</i>	141.
<i>Rememorativa signa.</i>	42. 43.
<i>Repletionis nomine quid veniat.</i>	437.
<i>Repletionis differentia.</i>	437.
<i>Repletio quomodo fit instituenda.</i>	443.
<i>Repletio an Inanitio præternaturam periculosior.</i>	444.
<i>Resolutiva methodus qua.</i>	8. 9.
<i>Respiratio magna cor calidum denotat.</i>	115. & contra. 120.
<i>Respiratio, & motus pulmonis non idem.</i>	170.
<i>Respiratio proprie ad thoracem, & diaphragma pertinet.</i>	170.
<i>Respiratio quomodo in forti apoplexia, vita permanente, intercipi possit.</i>	170. 171.
<i>Respiratio aëris usus juxta varios A. A.</i>	171. 367.
<i>Respiratio aëris usus juxta Authorem.</i>	172.
<i>Retentiva Ligatura qua.</i>	259.
	Re-

R E R U M

<i>Retentiva futura que.</i>	359.
<i>Retentionis praternaturalis incommoda.</i>	446.
<i>Retentorum varia conditiones.</i>	448.
<i>Revulso an admittenda post sanguinis defectum circuitum.</i>	248.
<i>Risu quidam perierunt.</i>	470. &c.

S

S <i>Agarum narrationes an mera figmenta.</i>	485. &c.
<i>Salubre quid & ejus differentia.</i>	11. 13.
<i>Salubre corpus quid, & ejus differentia.</i>	19. 20. &c.
<i>Salubre simpliciter corpus an ab ipso natura ortu tale esse debeat.</i>	
pag.	30.
<i>Salubre simpliciter corpus diapantos, & epitopoly.</i>	32.
<i>Salubre corpus ut Nunc.</i>	32.
<i>Salubria signa quanam dicantur, eorumque differentia.</i>	41. &c.
<i>Salubrium signorum fontes.</i>	44. 46.
<i>Salubris Corporis signa.</i>	44. 48.
<i>Salubris Corporis ut Multum signa.</i>	45. 49.
<i>Salubris Corporis ut Semper signa.</i>	45. 50.
<i>Saluberrimum Corpus quomodo à causis nonnaturalibus conservetur.</i>	204. 215.
<i>Salutis, aut mortis in egrotantibus signa.</i>	196. &c.
<i>Sanguis duplici imprimis polleat substantia, vivificante scilicet, & nutriente.</i>	96.
<i>Sanguinis missio. V. Vena sectio.</i>	
<i>Sanguinis evacuationes sponte natura facta quandoque salubres, quandoque non, & quare.</i>	244.
<i>Sanguinis fluxus. V. Hemorrhagia.</i>	
<i>Sanguis in cavitatibus restagnans corrumpitur.</i>	295. 309.
<i>Sanguis quibus ex causis restagnationem pati possit.</i>	322. &c.
<i>Sanguis putrescere nequit vita superstite.</i>	324.
<i>Sanguis sola restagnatione haud in pus vertitur nisi fermentatio accedat.</i>	332.
<i>Sanitas vera in quonam consistat.</i>	20.
<i>Sanitatis latitudo in tres partes dividitur:</i>	45. 50.
<i>Sarcetica medicamenta.</i>	286.

V V V

Scir-

I N D E X

<i>Scirrhus quid, ejusque causa, & differentia.</i>	346. &c.
<i>Scirrhus in Cancrum degenerat, & quomodo;</i>	347.
<i>Scirri curatio.</i>	348.
<i>Senectus circa caput quid dicatur Galeno.</i>	104.
<i>Senum salus quomodo conservanda.</i>	357. &c.
<i>Sensuum perspicacitas à sicco cerebro oritur.</i>	96.
<i>Sensuum perspicacia, vel hebetudo cerebri variam constitutionem significare potest.</i>	102. &c.
<i>Signum Salubre, Insalubre, & Neutrum. 11. 13. ejusque diffe- rentia.</i>	14. 15. &c. 41. &c.
<i>Signa optima constitutionis.</i>	44. &c.
<i>Similares partes quandoque per primam, quandoque per secundam intentionem ununtur, multoties verò non ununtur. 253. 254. &c.</i>	15.
<i>Simpliciter quid importet apud Galenum.</i>	15.
<i>Simpliciter duobus dicitur modis, Semper nempe, & ut Multum. 16.</i>	152. 165.
<i>Sitis cur Famem potius sequatur.</i>	162.
<i>Sitis quid.</i>	162. 163.
<i>Sitis non est appetitus frigidi, sed potius bumidi.</i>	163. 165.
<i>Sitis causa.</i>	163. 164.
<i>Siti quidam prorsus carent.</i>	164.
<i>Sitis ne sit tolerabilior an Fames.</i>	167.
<i>Sitis quandoque à pulmone, & corde, quin & à jecore inflammato fieri potest.</i>	87. 91. & contra. 93. 95.
<i>Somnus brevis cerebri calorem arguit. 87. 91. & contra. 93. 95.</i>	208.
<i>Somnus, & Vigilia ad causas naturales, an ad nonnaturales re- ferenda.</i>	203. 213. 426.
<i>Somni & Vigiliæ commoda, & incommoda.</i>	204. 217.
<i>Somni & Vigiliæ recta institutio.</i>	425.
<i>Somnus quid.</i>	427.
<i>Somni tempus congruentius.</i>	428.
<i>Somnus ad quot horas extendi possit.</i>	428.
<i>Somnus quo corporis situ sit naturalis.</i>	431.
<i>Somnus quibus in morbis conveniat.</i>	432.
<i>Somnus post carbaticum assumptum an permittendus.</i>	270.
<i>Sordida Vulnere quibus medicamentis tractanda.</i>	Sor.

R E R U M.

<i>Sordida Ulcera quibus tractanda.</i>	287.
<i>Spei natura & commoda.</i>	468.469.
<i>Spina ventosa quid.</i>	346.
<i>Steatoma quid.</i>	345.
<i>Subluxatio quid.</i>	292.
<i>Suppressoria futura qua.</i>	259.
<i>Suppuratio ope acidi fermenti peragitur.</i>	332.
<i>Suppurantia medicamenta.</i>	336.345.
<i>Sutura in vulneribus quot modis adhibeantur.</i>	259.
<i>Symptomatis varia acceptiones.</i>	47.
<i>Syncipitis figura varia quid denotet.</i>	67.69.
<i>Synibetica methodus qua.</i>	8.9.

T

T <i>Emperamentorum natura juxta saniozem philosophiam explanata.</i>	22. & c.
<i>Temperamenta non tam ex qualitatuum complexu, quam ex humoribus in sanguine exundantibus resultare ait Galenus.</i>	29.
<i>Temperamenti moderati signa.</i>	142.143.
<i>Temperamenti calidi signa.</i>	144.
<i>Temperamenti frigidi signa.</i>	145.
<i>Temperamenti sicci signa.</i>	146.
<i>Temperamenti humidi signa.</i>	146.
<i>Temperamenti calidi & sicci signa.</i>	147.
<i>Temperamenti calidi & humidi signa.</i>	147.
<i>Temperamenti frigidi & humidi signa.</i>	149.
<i>Temperamenti frigidi & sicci signa.</i>	149.
<i>Tendinis punctura quomodo curanda.</i>	278. & c.
<i>Testes an sint partes principes.</i>	55.
<i>Testium temperatura calida, frigida, humida, & sicca signa.</i>	pag.
<i>Testium calidorum & siccorum signa.</i>	134.135.
<i>Testium calidorum & humidorum signa.</i>	135.136.
<i>Testium frigidorum & humidorum signa.</i>	136.
<i>Testium frigidorum & siccorum signa.</i>	137.
<i>Testium frigidorum & humidorum signa.</i>	138.

V V V

E c.

I N D E X

<i>Testium cum aspera Arteria consensus.</i>	176.
<i>Therapeutice Medicina pars qua.</i>	200.
<i>Thoracis amplitudo potest Cordis calorem denotare.</i>	118.
<i>Thoracis lesi signa.</i>	187.
<i>Timoris natura,</i>	466.
<i>Timoris commoda & incommoda.</i>	467.
<i>Timoris remedia.</i>	468.
<i>Trachea cum Testibus consensus. 176. V. Aspera arteria.</i>	
<i>Trachea asperitas quibus tollenda.</i>	314. 319.
<i>Transpirationis insensibilis emolumenta.</i>	217.
<i>Transpiratione febres tolli possunt.</i>	247. 233.
<i>Transplantatio morborum an possibilis.</i>	240.
<i>Traumatica Medicamenta. V. Vulneraria.</i>	
<i>Tritemporea signa quanam.</i>	42.
<i>Triticum maximè alibilem succum continet.</i>	412.
<i>Tumores ex affluxu sanguinis facti.</i>	315. &c.
<i>Tumorum natura fusè examinatur.</i>	321. &c.
<i>Tumoribus magis obnoxia partes qua.</i>	325.
<i>Tumoris definitio.</i>	326.
<i>Tumorum differentia secundùm Antiquos, & Recentiores.</i>	326. 327.
<i>Tumores, vel affluxu, vel congestione fiunt.</i>	329.
<i>Tussis laesa trachea & thorace fieri potest.</i>	187.
V	
V <i>ena in vulnere secta quomodo claudatur.</i>	269.
<i>Vena sectio an, & quando in febribus conveniat.</i>	243. &c.
<i>Vena sectio an hæmorrhagiam sistere valeat.</i>	263.
<i>Vena sectio ad animi defectum exolevit.</i>	335.
<i>Venenum quid.</i>	381.
<i>Veneriorum usus an salubris.</i>	218. &c. 221. &c.
<i>Veneriorum usum Epicurus damnabat, & quare</i>	221.
<i>Veneri quo tempore sit indulgendum.</i>	222.
<i>Veneris usus qua commoda quaque incommoda pariat.</i>	222. 444.
<i>Ventriculi siccæ signa.</i>	152. &c.
<i>Ventriculi humidæ signa.</i>	155.
<i>Ven-</i>	

R E R U M:

<i>Ventriculi calidi signa.</i>	155. &c.
<i>Ventriculi frigidi signa.</i>	157. &c.
<i>Ventriculi appetitus feratur ad similia an ad opposita ?</i>	159.
<i>Ventriculi intemperierum compositarum signa.</i>	166. &c.
<i>Ventriculi moles in quodam ita extuberans, ut extrinsecus conspici potuerit.</i>	178.
<i>Ventriculi laesi signa.</i>	186.
<i>Ventriculi cum diaphragmate consensus.</i>	282.
<i>Vesica urinaria adeò parva, & exposita à Galeno observata, ut in tumorem sensibilem assurgeret.</i>	179.
<i>Victus ratio. V. Cibus. Potus.</i>	
<i>Victus ratio in sanis.</i>	399. &c.
<i>Victus ratio in aegris.</i>	402. &c.
<i>Vigilia & somnus ad causas naturales an ad nonnaturales referenda.</i>	208.
<i>Vigilia, & somni commoda, & incommoda.</i>	203. 213. 426.
<i>Vigilia, & somni recta institutio.</i>	204. 217.
<i>Vigilia quid.</i>	425.
<i>Vigilia in quibus morbis conveniat.</i>	431.
<i>Vini potus commoda, & incommoda.</i>	391.
<i>Vinorum differentiae eorumque vires.</i>	392.
<i>Vinum oligophorum quid.</i>	392.
<i>Vinum calidum ne, an frigidum.</i>	393.
<i>Vinum siccum est ex Fracastorio.</i>	394.
<i>Vini potus quibus in morbis conveniat, vel noceat.</i>	395. 396.
<i>Vinum an aqua pro potu eligenda.</i>	395.
<i>Vinum an febricitantibus concedendum.</i>	397.
<i>Vinum an hypochondriacis competat.</i>	397.
<i>Vinum colatum an noxium.</i>	398.
<i>Vires sunt indicans urgens.</i>	251.
<i>Vita an in perpetuum produci potuisset ex usu fructus ligni vitalis.</i>	493.
<i>Ulcerum complicatorum curatio.</i>	279. 286.
<i>Ulcera Cacoëtica, & Dyspepota.</i>	288.

Un-

I N D E X

<i>Unguenti armarii descriptio, & usus.</i>	267.268.
<i>Unguentum ad puncturas Nervorum.</i>	285.
<i>Vomitus bilis in corpore pituitoso quomodo fieri possit.</i>	181.
<i>Vomitoris educuntur quae sunt in ventre superiori, hoc est in epigastrio.</i>	312.295.
<i>Vox clara siccitatem pulmonum significat, & contra.</i>	169. 170.
<i>Vocis instrumenta, differentia, & causa.</i>	173. &c.
<i>Vocis mutatio cur in pubertate fiat.</i>	176.
<i>Vulnerum curatio.</i>	253. &c.
<i>Vulneris curandi indicationes quatuor.</i>	258.
<i>Vulnera felicissimè balsamicis applicatis curantur.</i>	260. &c.
<i>Vulnerariorum medicamentorum catalogus.</i>	261.264.
<i>Vulnus coalescere nequit si aliquid in illius labia sit delapsum.</i>	253.262.
<i>Vulnera haud rectè oleis, unguentis, & frondibus berbarum delaxantium curantur.</i>	262.
<i>Vulnera suctu sanata & quomodo.</i>	263.
<i>Vulneri superveniens haemorrhagia quomodo sistenda.</i>	263.
<i>Vulneraria potiones ex quibus paranda.</i>	264.
<i>Vulneribus supervenientia symptomata quomodo tollantur.</i>	pagina.
	269. &c.
<i>Vulneri convulsio superveniens letalis.</i>	283.
<i>Vulnerum complicatorum curatio,</i>	279.286.
Z	
<i>Zona torrida maximè temperata & habitabilis.</i>	142.

F I N I S:

EMINENTISSIMO, E REVERENDISSIMO SIGNORE.

C Arlo Porpora Mercante de Libri supplicando espone à V. Em. come desidera dare alle stampe un Libro del Dottor Sig. Luca Tozzi intitolato *Paraphrastica Anacephaleosis in Librum Artis Medicinalis Galeni*, con l'aggiunta d'un altro Opuscolo *De recto usu sex rerum nonnaturalium* dell'istesso Autore; supplica pertanto l'E. V. à darli le solite licenze, ut Deus, &c

R. P. Carolus Alciatus S. J. Examinator Synodalis, & Consultor S. Officii Curiz Archiepiscopalis revideat, & referat. Neap. 25. Aprilis 1709.
SEPTIMIUS PALUTIUS VIC. GEN.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.
EMINENTISS. ET REVERENDISS. DOMINE.

E Volvi de mandato Eminenzæ Vestræ eruditissimum Opus, quod inscribitur: *Paraphrastica Anacephaleosis in Librum Artis Medicinalis Galeni*, ab insigni Protomedico Luca Tozzi conscriptum, nihilque in eo reperi, quod Orthodoxæ Fidei, & Christianæ Pietatis notori advertetur; quin potius omnia tanti Viri in re Medica versatissimi singulari ingenium redolentia, ut non ab re Eum Roma suspexerit Neapoli evocatum, atque apud Summum Sacrorum Principem **INNOCENTIUM XII.** Archiatri munere fungentem. Quocirca è re medica æque, ac publica futurum censere, ~~admodum~~ dignissimum, Typis, atque adeo Eternitati mandetur, modo E. V. ea mens fuerit. ~~Etiam~~ Collegio S. J. 13. Junii 1709.

Emin. Vestræ

~~Humilissimus~~ *Additissimus Servus.*
Carolus Alciatus S. J. d. Præf. Examinator
Synodalis, & S. Officii Consultor.

Attenta supradicta relatione R. P. Revisoris Imprimatur. Neap. 1. Maii 1709.
SEPTIMIUS PALUTIUS VIC. GEN.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

EMINENTISSIMO SIGNORE.

C Arlo Porpora Mercante de Libri di questa Città supplicando espone à V. Em. come desidera fare stampare un Libro di Medicina del Dottor Sig. Luca Tozzi intitolato: *In Librum Artis Medicinalis Galeni Paraphrastica Anacephaleosis*, con un Opuscolo *de recto usu sex rerum nonnaturalium*, dell'istesso Autore; supplica pertanto V. E. à concederli le solite licenze, ut Deus.

Magn. U. J. D. Hieronymus Piperi videat, & in scriptis referat.

GASCON R. ULLOA R. GAETA R.

Provisum per S. E. Neap. die 10. mensis Maii 1709.

Cæteri spect. Reg. non inteventur.

Athenasius.

EMINENTISS. PRINCEPS.

J ussu E. M. vidi Librum inscriptum: *Luca Tozzi in Librum Artis Medicinalis Galeni Paraphrastica Anacephaleosis*, cum adjuncto opusculo *de recto usu sex rerum nonnaturalium*, & in eo nil reperi, quod Regiæ Jurisdictioni, aut bonis moribus adversetur, quinimò plurima ad praxim medicam maximopere conferentia; quò circa imprimi posse censeo, si E. V. placuerit. Neap. die 6. Kal. Junii 1709.

Em. Vestræ

Additissimus Servus
Hieronymus Piperi.

Imprimatur, verum in publicatione fervetur Regia Prægm.

ANDREAS R. ULLOA R. GAETA R. CITO R.

Provisum per S. E. Neap. die 27. mensis Maii 1709.

Spect. Reg. Gascon non intervuit.

Athenasius.

Quae irrepsere?

Pag.	vers.	ERRATA ita	CORRIGANTUR:
23	7	propignere	progignere
58	24	bona, vel mala	bona sit; vel mala
62	10.	plus gibz	plus gibbz
84	ult.	calvitiu	calvitium
123	ult.	exacuitur	exasperatur
157	12	pe- ea	per ea
ibid.	13	agriturdinibus	agritudinibus
163	10	Æsephago	Oesophago
173	13	a recenti	à recenti
215	29	non propriis	non propriis
221	10	causas salubris	causa salubris
230	17	pertinere	competere
244	34	vitium exsolutio	virium exsolutio
273	25	perfracti	per fracti
277	24	vulcus	ulcus
290	1	diaplama	diapalma
297	10	mane sumi	mane sumi
306	18	suboruentum	suberuentum
313	17	oblatio.	ablatio
321	13	potiu	potius
326	4	cui abscessu	ab abscessu
359	3	diathesim	diathesim
364	30	elater	elater
378	18	flabellis	flabellis
382	30	erit	erit
390	24	differunt.	differunt,
393	5	depuratoris	depuratoria
399	1	vapidis.	vapidis,
429	17	dextum	dexterum
431	13	agritudinibus	agritudinibus
432	27	dissolutionem	dissolutionem
452	1	In seipso	in seipso
470	ult.	nonnullos	nonnullos
474	27	certe id	certe hi
478	2	noverunt	noluerunt

Cetera, quae fortassis evasere, Lectaris prudentia relinquuntur.

... nec dicitur militans cum non illi
... non cum non illi

